
NOSTRE SIGNASTI DOMINE SERVUM

Baptismus.

Matrimonium

FRANCISCI TOLETI S.R.E. CARDINALIS SVMMA CASVVM CONSCIENTIÆ, SIVE DE INSTRVCTIONE SACERDOTVM. LIB. VII

Item

De Peccatis liber unus, cum Bullæ cænæ Domini dilucidatione.

Nunc tandem in Germania ex manuscripto Autoris iuxta Romanam postremam editionem excusa, & ab omnibus mendis repurgata.

C. Crac. S. Trinit.

COLONIÆ AGRIPPINÆ
Sumpt. Ioannis Gymnici, et Lamberti Rasfelt.
Cum Priuileg. S. C. Ma.tis E.
M D C I.

Confirmatio.

Ordo.

Eucharistia.

Pœnitentia.

Extr. unctio.

REVERENDIS, NOBILIBVS, RELIGIOSIS, ATQVE VENERANDIS DOMINIS

Ecclesiæ Monasteriensis in VVestphalia Archidiaconis, Patronis, Mecœnatibusq; optimis S.

VT fieri non potest, quin abeant sæpissimè de via, atq; in labyrinthos semet inextricabiles implicēt, qui capti oculis iter aggrediuntur: &, si ducere prætere alios velint, quin socios quoque in easdem aberrationes compellant: ita sanè, quibus est negotium in Ecclesia concreditum, vt gregem populi Christiani, pascendo pia institutione, docendo sacram legem, condiendo sale sapientiæ, suppeditandis diuinis sacramentis perducant in cœlũ, si & ipsi crassa ignorantiæ nocte obuoluti, neq; videant, neq; intelligant, qua ratione parare viam Domini possint, ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum, necesse prorsus est, vt vel millies iidem offendant; & simul in quamplurimos noxiarum opinionum flagitiorumq; laqueos vulgus inducant. Nã si lumina populi (pastores) tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Hinc autem existere consueuit abusio sacramentorum, censurarum Ecclesiasticarum contemptus, Dei mandatorum præuaricatio: &, verbo vno, peccandi incredibilis licentia. quæ, cùm iam inueterauerunt, vix possunt vllo studio ac labore corrigi; succeditque plerumq; detestabilis Atheismi barathrum, & vulgus pedetentim ad antiquum infidelitatis chaos turpissimè relabitur. Dein verò immitti cœlitùs ab irato Deo solent asperrima in summos infimosque flagella, quibus sacerdotum, ac populi delicta, impietatemque acerbè plectat. Propterea enim, inquit Dominus, captiuus ductus est populus meus, quia nõ habuit scientiam,

& nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq; vllo termino: & descendent fortes eius, & populus eius & sublimes gloriosique eius ad eum. Et hanc quidem calamitatem animaduerterunt iã pridem non pauci, optaruntq; exstare librum, qui & Pastoralis scientiæ officiiq; partes breuiter, perspicuè, accurateq; complecteretur, & tolerabili pretio comparari, hoc tractu, facilè posset ab vniuersis. Nec tamen adhuc fuit satis in promptu eiusmodi opus. nam, qui exierunt scriptores de hoc argumento, multi profectò & eruditi, vel prolixiores ęquo, vel breuiores obscurioresque videbantur: aut, si erant idonei, haberi ab omnibus commodè non poterant. Quare, cùm Serenissimus ac Reuerendiss. Ernestus Coloniensis Elector, & inclytæ Monasteriensis Ecclesiæ Administrator, dominus meus clementiss. suo me nomine Typographum publicũ voluerit esse in hac clarissima VVestphalorum Metropoli, perq; Reuerendum & nobile Capitulum Ecclesiæ cathedralis, dominosq; Prouinciæ Gubernatores, annis superioribus, huc me euocârit ex Vbiorum Colonia; vt procudendis diuulgandisq; optimis Auctoribus, ciuitati huic & Diœcesi quam maximè prodessem: circumspiciendum mihi omnibus modis putaui, vt librum aliquando oportunum inuenirem, curatoribus animarum Pastoribusq; cumprimis necessarium; cæteris autem Ecclesiasticis, imò laicis quoque, longè vtilissimum: in quo, de officio ac potestate sacerdotum, de sacris censuris, de Sacramentis, de præceptis Dei & Ecclesiæ, de iure contractuum & commerciorum humanorum, deq; peccatorum natura, grauitate, varietate, diligenter ac compendiosè ageretur. Et ecce, inuenta tandem est in hoc genere, perdocta & insignis lucubratio Reuerendiss. & Illustriss. Francisci Toleti S. R. E. Cardinalis, viri deq; Theologia, deq; Ecclesia præclarè meriti; quam sumptu Ioannis Gymnici & meo Coloniæ excudi curaui, vestro in nomine Reuerendi, Nobiles, Religiosi ac Venerandi domini Archidiaconi emittere volui,

vt haberetis certum ac probatæ fidei Auctorem, quem, veſtris Paſtoribus, ad functiones rectè peragendas planè neceſſarium, diligenter ac ſæpè commendaretis; veſtraſque curas per hanc ipſam occaſionem leuaretis. Nec enim neſciebam, ad Vos, tamquam oculos Epiſcopi, pertinere aduigilationem, vt officium Paſtorale, ſingulari diligentia, conſtantiaque ab animarum curatoribus exerceatur: neve in Sacramentis perperam adminiſtrandis, vel per languidam præceptorum diuinorum obſeruationem, intermiſsionemque veteris & ſacræ diſciplinæ, quid committatur à Sacerdotibus aut populo, quod cœleſte Numen, magis etiam exacerbare in nos iure meritoq; poſsit. Spero autem futurum omninò, vt præſcriptione, & auctoritate nominis veſtri præmunitus hic labor ac cõmendatus, libẽtioribus animis accipiatur per Diœceſin: vtq; ſeparatim Paſtores & ſubiecti huius ampliſſimi nobiliſſimiq; Epiſcopatus intelligant ſalutem publicam priuatamq; omnium vobis cordi eſſe. Valete in Domino. Monaſterij VVeſtphalorum.

DD. VV.

Humilimus cliens

Lambertus Rasfeldt.

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

BENEVOLE Lector, iam denuò tibi R. D. Francisci Toleti Summam casuum cõscientiæ, siue de Instructione Sacerdotum, &c. ex manuscripto Authoris, iuxta Romanam postremã Editionem correctissimam, typis meis excusam, do, dedico, ac offero. Rogo, vt æqui boniq; hanc postremam Editionem consulas, & quod prima Editione, tum ob maximè incorrectum exemplar Lugdunense quod sequutus, tum etiam negligentia Correctoris (quem tum tẽporis habui) Liber hic plurimis mẽdis scatens prodierit, ignoscas: quòd enim factum, infectum fieri nequit. Vale & fruere. M. D. CI.

APPRO-

APPROBATIONES.

EGo infra ſcriptus doctor Theologus, necnon Chriſtianiſsimi Regis prædicator, perlegi hâc Summam caſuum conſcientiæ, ſeu Inſtructionem Sacerdotis Reuerendiſſimi patris, ac Illuſtriſsimi domini Franciſci Toleti Cordubenſis, olim Eccleſiæ Romanæ Cardinalis, in qua multa præclara, ſcituq; digniſſima, omnibusque conſcientiarum miniſtris valdè neceſſaria inueni, quamplurimaque alia multa ac varia eruditione plena, quæ omnibus Theologis magno vſui eſſe poſſunt, proindeque dignam iudico, quæ pro communi vtilitate in lucem detur.

Fr. Suarez à. S. Maria.

ILLVSTRISSIMI *D. Franciſci Toleti S.R.E. Cardinalis, viri de vtraque Philoſophia optimè meriti liber, cui Inſtructionem Sacerdotis nomen dedit, tam ſalutari & Orthodoxa doctrina refertus eſt, tantamque inter id genus libros laudem obtinet, vt ſempiterna memoria dignum, ſummaque cum vtilitate typis excudi, & tutò ab omnibus legi poſſe cenſuerim.*

Ego F. I. Comes, D. Theologus.

DE Instructione Sacerdotis opus, ab Illustrissimo Cardinali Toleto collectum, tanta ac tam pia eruditione refertum comperi, vt meo iudicio dignum sit ab omnibus approbari & in lucem emitti, teste signo meo manuali. Datum Lugduni in monasterio Athanatensi.

F. Antonius Regnier, D. Theologus Parisiensis.

PERMISSIO.

NOS *Antonius Emanuel Chalonius, in Præfectura Lugdunensi Regius Consiliarius, ac Illustrißimi domini Archiepiscopi Lugdunensis Galliarum Primatis Officialis & Vicarius, Clarißimi viri Francisci Toleti S. R. E. Cardinalis dignißimi, librum Instructionis Sacerdotis, nostro & grauium Theologorum iudicio, sana salutariquè doctrina refertum, in lucem edendi facultatem concedimus.*

CHALON.

INDEX CAPITVM, QVAE HOC CODICE CONTINENTVR.

LIBER PRIMVS.

Cap. I.

LIBER II.

LIBER III.

LIBER IIII.

LIBER V.

LIBER VI.

De præceptis Ecclesiæ.

LIBER VII.

De Matrimonio.

Tractatus de septem Peccatis mortalibus.

Cap.

Finis Indicis Capitum.

INDEX EORVM QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

A.

Aua-

pecca-

cat

Excu-

Fura

Ieiu-

Indul-

L.

N.

Pactum

P.

eius

R.

S.

T.

ras,

FINIS.

LAVS DEO SEMPER.

INSTRVCTIONIS SACERDOTIS LIBER PRIMVS.

Quid sit Sacerdos, quare sic dicatur?

CAPVT I.

OPVS, Diuino fauore, instituimus, ad Sacerdotem, erga ea quæ sui sunt muneris instituendum. Non quidem dico, quæ dici de hoc poterant disputando, aut varias omnium opiniones discutiendo, sed quæ præcipua sunt, ordinatè, dilucidè, breuiterque proponendo. Congruum igitur est, vt à definitione exordiamur, ac quid sit Sacerdos, describamus. Est autem Sacerdos, Vir, Dei veri cultui, authoritate Diuina, determinatis personis concessa, firmiter deputatus. In qua descriptione sex sunt partes.

Prima est; *Vir*: non enim fœminæ Sacerdotes esse possunt, sed tantùm masculi; ad denotandum officij huius perfectionem & dignitatem. Similiter etiã ob eandem causam nec pueri, quia ad officium hoc, maturo opus est iudicio. Debet igitur Sacerdos annum vigesimumquartum superare, quamuis Pontificia dispensatione, possit minoris ætatis Sacerdos fieri.

Secunda pars est; *cultui Dei deputatus*: Maximè autem Dei cultus in sacrificio consistit, & oblatione, & quotidianis laudibus ac precibus pro populo fundendis. Talis est diuinus cultus: qui est etiam actus religionis, & latriæ soli DEO debitæ. Cultus, reuerentia quædam est tam interior, quàm exterior, Deo exhibita ob ipsius excellentiam. Hic maximè consistit in sacrificio, quo

recognoſcit eius dominium ſuper omnia: in laudibus quotidianis, quibus eius recognoſcitur bonitas: in ſacrorum adminiſtratione, in qua recognoſcitur eſſe Saluator & Redemptor. Tali cultui fuit conueniens aliquos peculiariter dedicare, tum vt iudicaretur quàm perfectus debeat eſſe, tum vt etiam perfectè exhiberetur. Vnde fit, quòd nulla creatura Sacerdotes habe.t ſibi miniſtros. Habent quidem Reges & Principes, œconomos, cubicularios, villicos, iudices, & alios huiuſmodi: ſolus Deus Sacerdotes habet. Vnde ſibi Sacerdotes facere, ac ſacrificium, preceſque ab eis petere, eſt ſe Deum facere.

Tertia pars eſt, *Veri Dei*, ad excludendos Sacerdotes Ethnicorum, qui ſunt quidem cultui Dei deputati, ſed non veri Dei, imò falſi, quem ignorantes homines idololatrantes, vt Deum recipiunt. Dæmon enim illo inordinato diuinitatis appetitu Sacerdotes ſibi vſurpat, ac templa & ſacrificia, quæ ſolius ſunt veri Dei. Tales igitur nomine tantùm, non re, ſunt Sacerdotes, nec ſunt templa, nec ſacrificia vera.

Quarta particula eſt, *Diuina authoritate*; quia nullus propria ſua authoritate ac placito ſe Sacerdotem creat. Rurſus, nec authoritate Reipublicæ creatur; non enim habent Reſpublicæ authoritatem creandi vnum Sacerdotem, ſicut habent creandi Regem, Ducem, aut Principem: ſed opus eſt diuina authoritate.

Quinta pars eſt, *Determinatis perſonis conceſſa*; non enim iſta authoritas reſidet in communitate aliqua, cui Dominus eam conceſſerit, ſed perſonis tantùm in particulari, ſcilicet Epiſcopis. Primò quidem fuit in Chriſto Domino, à quo in Apoſtolos deriuata eſt, ab Apoſtolis verò in Epiſcopos, in quibus modò de iure diuino reſidet iſta poteſtas creandi Sacerdotes.

Sexta pars eſt, *firmiter, ſeu immobiliter*; non enim Sacerdos eſt ad tempus, ſicut duces, milites, cubicularij, & alij huiuſmodi, ſed in perpetuum, ita vt retrocedere per nullam poſſit authoritatem. Talis eſt igitur Sacerdos: non quidem omnis, ſed Euangelicus. Fuerunt

enim

enim in statu omni, Sacerdotes veri Dei. nam in lege naturæ, non defuit Sacerdotium, & sacrificium, seu oblatio. Fuit enim Melchisedech Sacerdos Dei altissimi. Similiter in lege scripta Sacerdotes fuerunt. nam Aaron Sacerdos fuit, & eius filius Eleazar, & reliqui ex illius Tribu Leuitica. His tamen non conueniunt omnes simul conditiones positæ in descriptione, vt paulò inferiùs dicemus; sed solis Sacerdotibus noui Testamenti, qui Euangelici dicuntur. In qua quidem descriptione, sunt omnes quatuor causæ. Est enim materialis, puta, Vir; & formalis, puta, firmiter deputatus; talis enim deputatio, quæ vt dicemus per impressionem characteris fit, est velut forma. Authoritas, determinatæ personæ concessa, est efficiens; Dei veri cultus, finis Sacerdotij est. Vnde incipiant Sacerdotes considerare, an tanto fini eorum vita & actio respondeat. Nomen autem Sacerdotis, non alienum à re ipsa est. Vt enim author est Isidorus libr. 7. etymol. 12. Sacerdos quasi sacra dans, seu sacrificans dictus est, vt nomen ab officio, & fine sumatur.

Dictus est etiam Clericus, vt idem author dicit, à κλῆρος græcè, quod latinè sors dicitur. Et hoc propter duo: Primò, quia Matthias qui primus ab Apostolis Sacerdos est creatus, sorte electus est, vt habetur Act. 1. Secundò, quia in sortem Domini vocatus est.

Dicitur etiam Presbyter, id est senior, ob iudicij maturitatem, quæ necessaria ad id muneris est, & ob aliorum reuerentiam, quæ eis debetur. Sacerdos enim Domini magno ab omnibus honore afficiendus est, atque in magno fuit tempore nascentis Ecclesiæ habitus. vtinam modò haberetur? Sunt igitur nomina ista tria, non naturæ, sed officij. Sicut Angelus nomen est officij ab eo quod nunciat quæ Deus præcipit, sic etiam Sacerdos & Clericus, ob scientiam. Presbyter verò, potiùs est dignitatis, & reuerentiæ nomen.

In quibus differat Sacerdos Euangelicus ab alijs.

CAPVT II.

SACERDOTES habuit Dominus in omni ſtatu,& tempore,tam naturæ,quàm legis & gratiæ. Tamen Sacerdotes gratiæ & Euangelij perfectiores multò alijs omnibus ſunt, quorum perfectio,ex his, in quibus ab illis differunt,nota fiet.Differunt ergo;

Primò, ex parte cauſæ efficientis. Sacerdotes enim in lege naturæ creabãtur poteſtate Reipublicæ ciuilis: vt enim Reſpublica habebat poteſtatem creãdi hos iudices,illos duces, iſtos alterius muneris, ſic etiã habuit poteſtatem Sacerdotes creandi. Adueniente autem lege,Dominus abſtulit hanc poteſtatem cuidam populo quem ſuum elegit,ſcilicet Iudęorum,& ipſe ſibi elegit, præcipiendo, vt inter duodecim tribus, ex vna ſcilicet Leuitica,Sacerdotes aſſumerent; & ſic in hac Tribu reſidebat iſta poteſtas,quæ iam diuina erat.Hi ſacerdotes adhuc non aſſumebantur ex quauis familia huius Tribus,ſed tantùm ex familia Aaron. Ex reliquis verò familijs ſumebãtur tantùm Leuitæ, & reliqui templi miniſtri.Acquirebãt autem filij Sacerdotum(eo ipſo quod filij Sacerdotum erant) ius ad Sacerdotium ; quamuis per olei aſperſionem, non vnctionem. Vnctio enim erat ſummi Sacerdotis.Poteſtas ergo,ſeu authoritas creandi Sacerdotes , fuit per generationem deriuata ab Aaron , quem creauit Sacerdotem Moyſes,authoritate diuina. At authoritas creandi Euangelicos Sacerdotes diuina eſt, non vtcumque , ſed deriuata à Chriſto Domino in Apoſtolos, & per hos in Epiſcopos,qui nõ per generationẽ,ſed per diuinam conſecrationem,ex quauis familia Chriſtianorũ poſſunt in Sacerdotẽ eligere.

Differunt ſecundò,ex parte ipſius inſtitutionis; non enim in naturæ ſtatu, aut legis, per inſtitutionem, Sacerdos ſanctificabatur : nec recipiebat gratiam ex vi ipſius conſecrationis & inſtitutionis. At verò Euangelicus Sacerdos, gratiam recipit per ipſam inſtitutionem.

quæ vnum eſt ex ſeptem Sacramentis,gratiam ex opere operato conferentibus. nec ſolùm gratiam recipit, ſed ſignum quoddam ſpirituale, quo inſignitur interius, quod character dicitur: quod quidem eſt & ſignum, & poteſtas mirabilis,vt dicemus pòſt.Quo quidem charactere carebant illi Sacerdotes.

Differunt tertiò, in poteſtate conficiendi corpus & ſanguinem Chriſti. poſſunt enim Euangelij Sacerdotes vinum in Chriſti ſanguinem,panem in corpus conuertere.Quam poteſtatem nec Angeli habent,nec vllus Sacerdos alius habuit,in quo vincit noſtrum ſacerdotium illud Aaronis & Melchiſedech ſupra modum.

Differunt quartò,in ſacrificio quod offertur.Illi panem & vinum,aut alia Deo offerebant; at noſter Sacerdos, Chriſtum dominum Dei filium Patri offert, quo nihil poteſt eſſe acceptius,nihil dignius. Quod Sacrificium prophetauit Dauid Pſalm.49. *Nunquid manducabo carnes taurorum,aut ſanguinem hircorum potabo? Sacrificium laudis honorificabit me,& illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei.*

Differunt quintò, in poteſtate mirabili abſoluendi à peccatis. nullus alius Sacerdos ad hanc aſcendit dignitatem,vt vel vnum veniale peccatum poſſet dimittere.imò Iudæi hoc, vt Deo ſoli conueniens, Chriſto opponebant, Marc.2. quòd peccata dimitteret, & verum dicebant. Chriſtus enim homo erat,& Deus,quia Deus erat,peccata dimittebat. Vnde ante eius aduentum, nulli eſt conceſſa tanta poteſtas, donec Deus homo fieret, ac per hoc natura humana, ita ſublimis remaneret, vt poteſtas hæc communicaretur, quam nullus antè ſortitus erat. Quod cognoſcentes Sacerdotum Principes, Iudæ pœnitenti, & peccatum confitenti non dimiſerunt, ſed dixerunt, *tu videris*, Matth. 27. quaſi ſe poteſtate dimittendi peccata carere oſtendentes.

Differunt etiam ſextò, ratione ſtatus; Ille quippe coniugati erant,vxoreſque ducebant etiam poſt Sacerdotium; at Euangelicus Sacerdos, in ſtatu continentiæ eſt,qui longè perfectior eſt,quàm cõiugatorum ſtatus.

Si qui autem olim coniugati fuerũt in primitiua ecclesia, id non fuit post Sacerdotium. Similiter etiam nondum Ecclesia in sua tota perfectione erat, vt modò. Hoc autem non absque causa maximè rationabili.

Primò quidem, ad denotandam Sacerdotij huius excellentiam. Vt enim superat longè omnia officia & munera ciuilia; ita debuit ad statum hominum perfectissimum reduci, qualis est continentium.

Secundò, ad exprimendam puritatem, & munditiam Sacrificij, in hoc sacerdotio oblati. Vt enim est Angelorum, ac beatorum cibus, ita per manus puras & angelicas tractari debuit.

Tertiò, ad ostensionem obseruãtiæ erga hoc munus. Debet enim totus homo vacare officio isti, neque alienis implicari negotijs, quia magna sunt quæ tractat.

Quartò, ad similitudinem subeundam cum capite. Fuit enim primus Sacerdos Christus Dominus, qui continens fuit. Debuerunt ergo tali Sacerdotio fungentes, ipsum imitari. Multæ etiam aliæ sunt causæ, quas libens prætermitto.

De gemina Sacerdotis potestate: & de duplici claue.

CAPVT III.

DVPLEX in Sacerdotio est potestas; & potestas ordinis, & potestas iurisdictionis.

Potestas ordinis est, potestas conficiendi Christi corpus, & conferendi etiam Sacramenta alia.

Potestas verò iurisdictionis, est potestas excommunicandi, absoluendi ab excommunicatione, dispensandi, conferendi indulgentias, leges Ecclesiasticas concedendi, &c. Quæ quidem potestas duplex, respicit duplex Christi corpus. Est enim corpus Domini verum: est etiam mysticum, quod est fidelium congregatio. Prior potestas ordinatur ad verum Christi corpus, nam est transsubstantiandi panem in Christi verum corpus: posterior potestas est ad corpus mysticum, scilicet in

ordi-

ordinationem, regimen, & vtilitatem fidelium.

Est autem differentia inter vtramque potestatem. Ordinis enim potestas, in omni est Sacerdote, nec ab eo auferri potest. Iurisdictionis autem potestas, est tantùm in primo Sacerdote, in alijs autem, prout à summo delegati.

Vnde fit, vt potestas iurisdictionis sit duplex, & Ordinaria, & Delegata.

Ordinaria est in eo, cui ex suo officio incumbit, vt excommunicatio est ordinaria Episcopi, indulgentiæ dispensatio Papæ.

Delegata est, cui non ex officio, sed ex commissione superioris competit, vt si Pontifex concedit Episcopo potestatem dispensandi in voto, vel alia quæ sunt illius propria. Plena enim iurisdictionis potestas, est summi Pontificis ordinaria, quamuis etiam Episcopis, Parochis, & alijs multis insit aliqua potestas ordinaria iurisdictionis, vt post dicemus. Simplex tamẽ Sacerdos ordinis potestatem habet ordinariã iurisdictionis verò delegatam. Ex hoc sequitur vnum, quòd cùm ad absoluendum à peccatis opus sit aliqua iurisdictione, dici solet potestas absoluẽdi, potestas iurisdictionis, sed reuerà non est, sed potestas ordinis; ad cuius exercitium est necessaria iurisdictio aliqua, sicut ad calefaciẽdum, necessaria est approximatio ignis ad passum. Hæc autem potestas ordinis, est qualitas quædam impressa animę, per quam homo potest conficere Christi corpus, & à peccatis absoluere, quæ dicitur character; qui impressus fuit in ipsa sacramentali Sacerdotis institutione. Quæ quidẽ potestas spiritualis dicitur, non solùm quia in anima est spirituali: sed etiã quia ad finem spirituale, scilicet salutem animarum: atq; etiam quia efficit effectum spirituale, causando gratiam per remissionẽ peccatorum. Ob idq; Euangelicum sacerdotium, spirituale dicitur simpliciter, quoad effectum scilicet, & quoad finem. Antiquum verò solũ erat quoad finem, quia ordinabatur in bonum spirituale, tamen illud non efficiebat sicut nostrum. Hæc est igitur duplex potestas sa-

cerdotalis. Nec putes, vt aliqui putant, has duas potestates esse duas claues quas Dominus Petro, & successoribus dedit. Potestas enim conficiédi corpus Christi, non dicitur clauis.

Sed vna clauis est illa potestas absoluendi à peccatis, quæ dicitur clauis iurisdictionis, quia ad ipsius exercitium, necessaria est iurisdictio.

Altera clauis est potestas interrogandi, & examinandi ipsum de peccatis eius. Ita Magister 4. sent. dist. 13. Habet enim hanc potestatem confessarius in pœnitentem, sicut habet iudex in reum, ita vt possit obligare respondentem ad manifestandum. Talis dicitur clauis scientiæ. Possumus ergo has claues potestati iudicis ciuilis comparare. Hic enim habet potestatem examinandi reum, & etiã ferendi sententiam. Sic Sacerdos in confessione examinãdi habet potestatem per clauem scientiæ: iudicandi verò per clauem iurisdictionis, quia non exercetur sine iurisdictione.

Dicuntur autem claues, per metaphoram, Vt enim aperitur per claues ianua, vt possit domus ingressus patere, sic per has potestates, remouentur impedimenta, quæ homini prohibebant ingressum regni cœlorum, scilicet peccata ipsa quibus homo ligatus est.

De Sacerdotis officio, & impedimentis officiorum.

CAPVT IIII.

SACERDOTIS officium triplex est.

Primum, diuinum officium celebrare. Hoc autem consistit in duobus; Vnum est horas Canonicas persoluere, septies in die Dominum laudando. Alterum est, Deo sacrificare hostiam viuam & placentem, quod fit Missam celebrando, quod totum ad contemplationem pertinet.

Secundum est, sacramenta administrare, proximo Eucharistiam conferendo, confessiones audiendo, cæteraq; prout ad ipsum pertinent exercendo.

Tertium eſt, populum inſtituere, quod fit per conciones, exhortationes, lectiones, admonitiones, & alia huiuſmodi. Quamuis autem iſta ſint ſacerdotis officia, non tamen ita ſunt intelligenda, vt quilibet Sacerdos ad omnia teneatur. Non enim ſic eſt, ſed primum officium commune eſt omnibus: reliqua verò, quæ ad praxim accedunt, non niſi iis, quibus ex officio incumbit, quæ omnia ſuis in locis declarabuntur.

Ex his ſequuntur duo.

Alterum eſt, Sacerdotium eſſe ſtatum perfectiſſimũ, in ſe complectens vitam actiuam, & ſimul contemplatiuam. Ob id montibus comparantur. Vt enim montes ſuſcipiunt pluuias, & vallibus inferioribus communicant, ſuſcipiunt primos ſolis radios, & per reflexionem ima loca illuminant: ſic Sacerdos, primò per contemplationem ad Deum conuerſus, illuminatur diuino lumine ſcientiæ, ac gratiæ copiam ſuſcipit, & pòſt populo communicat, concione, admonitione, exhortatione, ſacramentorum adminiſtratione.

Alterum eſt, quòd perfectiſſima debeat eſſe vita Sacerdotis, quæ aliis futura eſt exemplo. Quanta puritas eius, qui cum Deò debet conuerſari? quanta ſciẽtia qui alios debet inſtruere? quanta prudentia, qui alios debet gubernare? Vtinam omnes ſacerdotes ſuo ſtatui reſpõderent, abſque dubio ſæcularium vitæ omninò laudabiles eſſent: peccata noſtra fecerũt, vt tam perfectus Sacerdotij ſtatus, impedimentis non careat, quibus ab officio ſuo Sacerdos prohibeatur. Quæ impedimẽta multa ſunt, puta excommunicatio, ſuſpenſio, interdictum, irregularitas, depoſitio, degradatio, peccatum mortale, iuriſdictionis defectus. Horum aliqua prohibent omninò vſum, aliqua tantùm bonum vſum. De quorum ſingulis tractare oportet, antequam ad explicanda ipſa officia Sacerdotis in particulari veniamus. Sunt & iſta neceſſaria ad intelligentiam multorum dicendorum. Primùm igitur ab ipſa excommunicatione exordium ſumamus.

Quid excommunicatio, quæ ſint eius ſpecies.

CAPVT V.

EXCOMMVNICATIO eſt Eccleſiaſtica cenſura, qua homo è fidelium communione ſeparatur.

Tria ſunt fidelium communia bona, quibus per Eccleſiæ poteſtatem priuari poteſt.

Primum eſt, iſta exterior conuerſatio, quę in mutuo colloquio, & conuictu conſiſtit.

Secundum eſt, Sacramentorum participatio, omnes enim fideles communem habent vſum & fructum Sacramentorum.

Tertium eſt, orationes & ſuffragia Eccleſię. nam Eccleſia pro omnibus fidelibus communes fundit preces, & ſacrificia celebrat.

Cùm fidelis aliquis inobediens eſt Eccleſiæ, in eius correctionem, ſolet ipſa hanc pœnam infligere, puta, eum ad tempus aliquod, donec corrigatur, aliquo horum, aut omnibus ſimul priuare bonis, vt confuſus reſipiſcat. Et talis pœna excommunicatio dicitur, quaſi à communi bono ſeparatio. Et attende priorem definitionis partem. non enim eſt poreſtatis ſæcularis excommunicare, ſed Eccleſiæ, aut cui Eccleſia communicat & committit. Notandum autem, vt dixi, tria eſſe communia bona, quibus priuari homo poteſt. Sunt enim alia communia bona fidelium, ſed talibus priuari non poteſt per excommunicationem. Eſt enim fides, charitas, gratia, virtutes, quæ omnia poteſt homo, etiam manens excommunicatus, habere. Similiter ſunt participationes bonorum operum, quæ iuſti inter ſe participant, iuxta illud Dauid: *Particeps ego ſum omniũ timentium te*: &, ſi excommunicatus ſit in gratia, probabile eſt, his non priuari. Priuatio ergo illorum eſt quæ diximus. Hinc ſequitur, quòd excommunicatio, non eſt malum culpæ aliquod, ſed ſolũ pœna inflicta pro culpa. Vnde, maius malum eſt, vnum veniale peccatum, quàm ipſa excõmunicatio. ſi ſola per ſe conſideretur, quamuis quoad ſuos

effe-

effectus sit maius malum, quia maioribus priuat bonis, vt dicemus. Non tamen malum hoc infligitur, nisi propter bonum.

Excommunicatio hæc in duas diuiditur species, in maiorem, & minorem.

Maior excommunicatio est, quæ illis tribus bonis priuat.

Minor verò, quæ vno tantùm, scilicet participatione Sacramentorum. Non enim potest aliquis ad susceptionem Sacramentorum accedere, nisi sit excommunicatione minori carens. Vnde maior excommunicatio ita se habet ad minorem, quod eam includit, & adhuc pluribus priuat bonis. propter quod dicitur simpliciter excommunicatio, & solet verbo Græco exprimi, scilicet *Anathema*. Homo enim excommunicatione maiori irretitus, dicitur Anathema, quasi seorsum positus & separatus à communione fidelium, quantum separari per potestatem Ecclesiasticam potest. Est enim Anathema, quod etiam pro ipsa excommunicatione maiori sumitur, velut sententia capitalis Ecclesiastica.

RVRSVS excommunicatio vtraque duplex est, à iure, & ab homine.

Excommunicatio à iure, est, quæ incurritur per ipsum ius, Canonem scilicet, statutum, vel constitutionem aliquam prolatam. Vt cùm dicit ius, *Percussor Clerici sit excommunicatus*. si quis percutiat, statim excommunicationem à iure incurrit. Hæc autem non incurritur, nisi ius loquatur per verbum præteriti, scilicet, sit excommunicatus: aut per futurum, addendo, *ipso facto*, scilicet, *ipso facto excommunicetur*, aut, *excommunicabitur*.

Cùm enim non sic loquitur, sed dicit, *excommunicetur*, vel, *sub pœna excommunicationis*, aut, *excommunicabitur*, tunc non incurritur, donec iudex sententiam ferat excommunicationis, quæ dicitur ab homine. quoties enim excommunicatio est per iudicis sententiam, excommunicatio ab homine dicitur.

Tunc verò dicitur excommunicatio à iure commi-

natoria,

natoria, quando non statim incurritur. cùm verò ipso facto incurritur, est latæ sententiæ.

Sicut etiam in excommunicatione ab homine reperitur comminatoria, cùm iudex dicit, se aliquid præcipere sub pœna excommunicationis, nec addit, latę sententię, vel ipso facto, tunc comminatoria est. Cùm verò de facto aliquem excõmunicat, est ab homine latæ sententiæ. Duplex ergo est excommunicatio à iure, scilicet comminatoria, & latæ sententiæ. duplex pariter excõmunicatio ab homine, sicut à iure.

De causis excommunicationis Maioris.

CAPVT VI.

QVATVOR in excommunicatione causæ sunt, sic ut in rebus accidit naturalibus.

Prima est efficiens, scilicet qui excommunicat. Non autem quilibet potest excommunicare, sed aliqua sunt necessaria.

Primò quidem non potest fœmina, ca. noua. de pœnit. & remissio. aut laicus excommunicare, can. benè quidem. 96. dist. nisi priuilegio Apostolico, cap. ad hoc, adiuncta glos. dist. 32. Fœmina potest ex Papæ commissione, Ant. 3. part. tit. 25. cap. 75. Panorm. c. decernimus, de iudic.

Secundò, nec simplex Sacerdos, nisi ex delegatione, sed est necessaria iurisdictio exterior propter quod nec Parochus, nec Rector Ecclesiæ potest excommunicare, quia non habent iurisdictionem in exteriori foro. Glo. c. transmissam, de elect. sed tantùm in interiori. possent tamen si esset antiqua consuetudo.

Potest ergo excommunicare habens potestatem ecclesiasticam iurisdictionis in foro exteriori non impeditam. Iurisdictio autẽ debet esse aut propria, vt c. trãsmissa; aut saltem delegata. Glo. c. excommunicantis, de offic. leg. aut ex consuetudine, vt habetur c. cùm contingat, de for. compet. & peccat mortaliter excommuni-

cans sine authoritate, quia vsurpat iudicium. S. Thom. 2. 2. q. 60. car. 6.

Qui autem suspensi vel excommunicati sunt, si publici sint, non possunt excommunicare, si verò occulti, possunt. Ita tenent Innocent. c. si verè, de sent. excommun. & Panor. c. ab excommunicata, de rescript. & Nauar. ca. 27. num. 7. contra duas glos. 24. quæst. 1. c. in summa audiuimus, & contra Angel. in verbo, excommunicatio. 3. §. 2.

Possunt ergo excommunicare Papa, Concilium generale, Episcopus, Concilium prouinciale, Abbates, Archipresbyteri, Archidiaconi, Generales ordinum, Priores, Guardiani, & denique habentes iurisdictionem exteriorem, tamen cum discrimine.

Primò, Papa, Conciliumq; generale, potest per sententiam excommunicare, & similiter concedendo, aut condendo leges obligantes sub excommunicatione. Episcopi, Concilium prouinciale, per sententiam, sed non per leges, sed per statuta quædam particularia. Reliqui inferiores per sententiam, & per aliquas ordinationes.

Secundò, Papa, Concilium generale possunt excommunicare quemcunque, cuiuscunq; diœcesis; at reliqui non nisi suæ diœcesis.

Tertiò, Papa, Concilium generale, possunt excómunicare, ita vt non possint suspendi à sua iurisdictione, at reliqui suspendi possunt. Qui autem suspensi vel excommunicati sunt, si publici sunt, non possunt excommunicare, vt dictum est suprà. Hæc est igitur causa excommunicationis efficiens.

Materialis verò duplex est, remota & propinqua. Remota, est subiectum ipsum quod excómunicatur. Propinqua est causa in subiecto, propter quam excommunicatur.

Remota ergo causa, vel, qui potest excommunicari, est rationalis creatura, determinata, baptizata, viua, inferior, subdita.

Dicitur primò *creatura rationalis*: nec enim aues, locu-

stæ,

stæ, aut reliqua alia excommunicari possunt. Dicitur *determinata*, quia tota ciuitas, aut collegium simul excommunicari non possunt per sententiam, nisi in particulari singuli distinguantur. quamuis per ius possit vniuersalis excommunicatio ferri. sed tunc non incurritur nisi singillatim, dum singuli ius trãsgrediuntur, c. Romana, de sent. excom. in 6. nisi determinentur noxij esse in communi. *Baptizata*, quia neque Turcæ, nec infideles alij excommunicari possunt, similiter neque Angelus, cùm Ecclesiæ membra non sint. *Inferior*, quia nullus seipsum potest excommunicare, quamuis condat vniuersalem ordinationem, vt, si Episcopus excommunicet omnes furantes, si ipse furetur, non incurtit, G.S. Tho. 4. d. 13. q. 1. art. 2. nisi denunciauerit illam excommunicationem, vt latam à superiori. Similiter nullus potest superiorẽ excommunicare, vnde Papa à nullo excõmunicari potest, c. cuncta per mundum. 9. q. 3. nisi in casu hæresis, can. si Papa, dist. 40. à tota Ecclesia, ipsius vicem gerente Concilio. *Subdita*, id est, eius subiecta iurisdictioni. nec enim monachi possunt ab ordinario Episcopo excommunicari, qui priuilegio Apostolico exempti sunt ab eius iurisdictione. *Viua*, quoniam mortuus propter nullum peccatum in vita commissum potest excommunicari, licèt excõmunicatio facta in vita duret post mortem. Potest quidem excommunicatio à iure cõtracta in vita, declarari post mortem, vt in defunctis hæreticis. Hi igitur sunt qui excommunicari possunt.

Superest materialis propinqua, propter quid excommunicari possunt.

Nullus autem excommunicari potest, nisi propter mortale peccatum. 11. quæst. 3. can. nemo. can. nullus. & iudex alia de causa excommunicans, peccat mortaliter, & excommunicatio est nulla. Vnde fit, vt qui certus est, se non peccasse mortaliter, certus sit etiam nõ incurrisse excommunicationem, quamuis cùm scandalum aliorum sequitur, teneatur coram ipsis seruare excommunicationem, etsi reuera non sit excommunicatus.

Hinc

Hinc multorum casuum solutio patet.

Primò, cùm fertur excommunicatio in eos qui furantur aliquid: puta vuas ex vineis, vel aliquid simile, cùm furtum est minimæ quantitatis, quod nō ligantur excommunicatione: secùs, si multi surripuerint, ita vt totum simul sit maxima quantitas, vt ipsa in vno efficeret mortale, tunc quilibet tenetur sub mortali, & excommunicatione restituere. Soto lib. 4. sent. dist. 22. quęstio. 1. art. 2.

Secundò, cùm fertur excommunicatio in eum, qui aliquid surripuit, nisi restituat, cùm qui surripuit, iustè surripuit ab altero, quia ei nolebat soluere debitum, nō ligatur excommunicatione.

Tertiò, cùm fieret excommunicatio in debitorem nisi soluat, & ipse non potest, non ligatur, debet tamen soluere vt potest, saltem in parte, & si non, cùm primum potest, alter ligatur. Multi sunt casus huiusmodi, qui ex hoc soluuntur, quod excōmunicatio non potest ferri nisi ob mortale.

Ex hoc sequitur, quod cùm ius præcipit aliquid sub anathemate, tunc obligat ad mortale, nisi fiat, licèt aliàs non esset mortale, nisi præciperetur. Similiter cùm præcipit idem ordinarius, nisi vbi esset abusus, vt esse solet abusus, vt pro re minima soleat excommucatio fieri.

Rursus, non propter quodcunque peccatum excommunicatio ferri potest, nisi sit cū contumacia, quia non vult homo parere Ecclesiæ, seu iudici.

Vnde fit, vt propter nullum peccatum præteritum, quantumcunque enorme, si homo paratus est obedire, possit excommunicari, & qui id facit, peccat mortaliliter, & excommunicatio est nulla, quia deest admonitio, vt dicemus 11. quæst. 3. can. nullus. & Soto 4. dist. 22. quæst. 1. artic. 2. can. Caiet. id docet, & Angel. verb. excom. 1. 11. 22.

Pro futuro verò potest, quia dum præcipitur, ne faciat sub excommunicatione, si ille faciat, iam est inobediens & contumax.

Rursus tertio, nec etiam participantes quocunq; modo peccato excommunicationis, ligantur per eam, sed illi qui sunt causa principalis illius actus. Verbi gratia, fertur excõmunicatio in eum qui surripuit aliquid, nisi restituat, tunc non excommunicatur dans consilium, fauorem, vel aliquo modo iuuans, nisi exprimatur in sententia; & adiutores nõ incurrunt, nisi sequatur effectus particularis.

Rursus etiam non ligatur, nisi actio ipsa in quam fertur excommunicatio, sit consumata. Vnde qui tentauit surripere, & non consumauit, non ligatur per sententiam iuris, si prohiberetur furtum sub excommunicatione. Hoc deniq; seruandum est, quod debet esse actio perfecta, & agens principale, in omnibus his excõmunicationibus, siue à iure, siue ab homine, nisi fiat horum mentio expressa, à iure, vel ab homine.

De alijs duabus causis Maioris excommunicationis.

CAPVT VII.

CONSEQVENTER de formali & finali causa agendum est. Et quidem in iure non est forma vlla necessaria determinata excõmunicationis: sufficiunt verba exprimentia ipsam separationem, vt, excõmunico, vel, separo te, vel anathematizo. In iure ponitur, ipso facto excõmunicetur, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, de quo diximus superiùs, & ostendimus quando incurrantur, & quando sint comminatoriæ. Quamuis autem ista sit forma, sunt tamen aliquæ circunstantiæ quæ ad formam pertinere videntur, quasi dispositiones, vel conditiones.

Primò est necessaria trina monitio, c. sacro, extr. de sentent. excommun. & c. constitutionem, de senten. ex commun. in 6. vel vna pro tribus cum interuallis, ante quàm excommunicetur homo, vt, si vellet resipiscere. Qui autem excõmunicat absq; trina admonitione, nisi

aliqua maximi momenti vrgeat necessitas, mortaliter peccat, c. constitutionem, de sent. excom. in 6. licèt excommunicatio teneat, si tamen absque vlla monitione, tunc etiam excommunicatio nulla est. Hoc intellige in excommunicatione ab homine. Nam à iure, non est necessaria alia admonitione, quàm ipsius iuris propalatio, & manifesta prohibitio. Vnde fit, vt qui excommunicant participātes cum excommunicato, c. statuimus, de sent. excommun. in 6. nulla eis facta admonitione, peccent mortaliter; & excommunicatio magna sit. Debet enim esse excommunicatio admonita, scripta, intēta, & cognita.

Est etiam secundò necessaria intentio iudicis, quamuis etiam proferatur excōmunicatio exterior, si iudex non intendebat excommunicare, sed solùm terrere. Panorm. c. ex parte, de offic. ord. Silu. in verb. excom. 2. casu 14. & Ang. verb. excommunicatio. 3. §. 16. excommunicatio iure nulla est.

Est etiam tertiò necessaria intentio partis, ibidem Silu. ver. excom. 2. casu 11. & Ange. vers. excom. 3. §. 16. At qui petit à iudice excommunicari eos, qui ipsi nō restituunt cùm possint, si, qui petit, non intendit nisi terrere, quamuis iudex intendat excommunicare, nulla est excommunicatio iure, sed solùm in exteriori foro. Angel. verb. excom. 3. §. 16.

Est quartò necessaria scientia & notitia excommunicantis, nam ignorata non ligat. In cuius gratiam nota, quod duplex est ignorantia, altera crassa & vincibilis, altera inuincibilis. Crassa est, cū quis ignorat quod tenebatur, & poterat scire. Inuincibilis, cùm ignorat, quod neque poterat scire, vel nō tenebatur scire. Nunc loquimur de inuincibili, nam crassa non excusat. Ignorantia inuincibilis, dicitur probabilis à Iuristis.

Duplex est ergo ignorantia inuincibilis, facti, & iuris.

Ignorantia iuris est, cùm nescit quis aliquid esse prohibitum, scilicet excommunicatum esse percussorem clerici.

Facti est, cùm, scito iure, ignorat clericum esse, quem percussit.

Rursus ignorantia iuris est duplex, aut iuris communis, quod omnibus est propositum: aut particularis, scilicet statutorum, ordinationum particularium ab ordinariis positorum.

Ignorantiam facti inuincibilem, semper ab excommunicatione excusare omnes docent, c. si verò, de sent. excommun.

Ignorantiam etiam similem iuris particularis excusare omnes conueniunt, c. vt animarum, de constitut. in 6. Conueniunt etiam, quod quando quid prohibetur sub excommunicatione, & aliàs non erat peccatum, ignorantia excusat, vt c. non magnoperè, & super Specula. ne clerici, vel mona. Prohibetur enim Sacerdotibus audire per duos menses ius ciuile, vel medicinam. Hac distinctione vtitur Adria. Etiam idem docent de ignorantia sententiæ iudicis latæ, in eos, qui aliquid commiserunt. De ignorantia tamen iuris communis discordia est. Quidam non excusare dicunt, Sot. 4. d. 6. quæst. 3. Adria. quæst. 3. de clauibus. Glos. c. à nobis. 2. de sentent. excom. Ioan. Andr. de constit. & vt animarum. Bart. l. cunctos populos, C. de sum. Trin. Quidam cum distinctione loquuntur. Probabilius nobis videtur, vt excuset. Vnde fit, vt quando quid prohibetur sub excómunicatione, & aliàs peccatum erat, vt qui inuincibiliter ignorant casus in cœna Domini, quamuis peccant, quia opera peccata sunt, tamen ab excommunicatione liberi sunt. Ita Nauar. c. de his qui sunt extra excommunicationem, & Sot. 4. dist. 22. quæstio. 1. art. 2. Panorm. c. à nobis, de sent. excommun. & Anton. 3. part. quæst. 25. cap. 33. verb. excom. 2. §. 3. Innocen. c. si verò, de sent. excom. Ang. 20.

Rursus quartò etiam est necessarium, vt fiat excommunicatio in scriptis, & contineat causam excommunicantis, quia non est inobedientia contra Ecclesiam, quæ requiritur ad excommunicationem, & iudex qui verbo excommunicat nisi sit Episcopus vel monachus,

(Ang.excommunic.2.§.1.) per mensem est suspensus ab ingressu Ecclesiæ, & participatione diuinorum officiorum. Et qui intra ipsum mensem exerceret officium ordinis, fieret irregularis, c. cùm medicinalis, de sentent. excommunicat. lib. 6. Idem etiam de eo (cap. sacro. de sent. excommunicat. apud Gregor.) qui absque admonitione trina, excommunicat, per mensem est suspensus ab ingressu Ecclesiæ solùm, quamuis excommunicatio absque scripto teneat. Hæc sunt igitur circa formam. Finis manifestus est, est enim in correptionem eius qui excommunicat, vt resipiscat, & à malo homo conuertatur. Non enim Ecclesia vult mortem peccatoris spiritualem, sicut neque Deus.

De iniusta & iusta excommunicatione.

CAPVT VIII.

EX his quę dicta sunt ex capite pręcedenti, facilè est quosdam excommunicationis modos, seu qualitates cognoscere; scilicet si est excommunicatio iusta, iniusta, valida, nulla.

Iusta est, quæ omnibus vestitur circumstantiis & causis, quæ necessariæ sunt, vt prædictum est. Iniusta fit ex defectu alicuius, quod si essentiale est, facit, vt non sit excommunicatio, si verò non, excommunicatio valet, sed iniusta dicitur. Vt autem hoc planum fiat, aduerte, quòd tripliciter excommunicatio potest dici iniusta.

Vno, ex parte ipsius excommunicationis.

Altero, ex partes excommunicantis.

Tertio, ex parte ipsius excommunicati. Et adhuc omnibus istis modis dupliciter; aut ex defectu alicuius essentialiter requisiti, & tunc excommunicatio est nulla: aut alicuius requisiti, sed nō essentialiter, & tunc est iniusta & valida. Glos. c. statuimus. de sent. excom. in 6. ponit casus in quibus est nulla.

Ex parte ergo excommunicationis, accidit primò, cùm deficit trina monitio, si est ab homine, & tunc est iniusta, sed valida. Si verò desit prorsus admonitio, est iniusta & nulla.

Secundò, si non sit propter mortale, sed de re bona, vel de re mala, sed minima, & tunc dicitur nulla, & errorem cõtinere intolerabilem, c. venerabilibus, de sen. excom. in 6. §. fin.

Tertiò, si non fiat in scriptis, est iniusta, sed valida. Quæ autem his modis nulla est, & in foro exteriori nulla est, nec debet obseruari, nisi esset scandalum eorum, qui nullitatem non cognoscunt.

Ex parte etiam excommunicantis iniusta accidit.

Primò, si mala intentione, & odio excommunicet: tunc etiam iniusta, sed valida, si cætera adsint.

Secundò, si erat publicè suspensus, aut excommunicatus, can. audiuimus. 24. quæst. 1. est nulla. Si verò non publicè, est iniusta, sed valida, per ea quæ diximus ca. 8. contra duas glos.

Tertiò, si excommunicauit eos, qui ipsius iurisdictionis non sunt, c. nullus, de Parochis; vel aliquo priuilegio sunt exempti, c. quando, de priuilegijs. tunc nulla est. Et his etiam modis est in foro exteriori nulla, & nec est vitanda, nisi, vt diximus, ob scandalum, non tamen inducit irregularitatem. Ex parte verò excommunicati.

Primò, cùm in tempore à iure requisito appellauit, can. per tuas, de sentent. excommunic. & c. ad præsentiam, de appellat. & adhuc excommunicatur, tunc est nulla.

Secundò, cùm verè non peccauit mortaliter, tamen conuincitur per testes, cõtumaciæ & peccati, tunc probabilius est, nullam esse in foro interiori, tamen validã in exteriori, & obseruandam donec veritas nota fiat. Et hæc inducit irregularitatem.

De effectibus excommunicationis maioris validæ.

CAPVT IX.

MVLTA sunt mala, quæ excommunicatio maior secum fert, vt meritò timenda ab omnibus censeatur.

Priuat ergo primò hominem à communibus suffragiis & orationibus Ecclesiæ. Vnde non licet pro ipso publicas orationes fundere, vt celebrare Missam: licebit tamen oratione priuata pro eo orare, imò in canone Missæ poterit quis recordari ipsius, & Deo commendare, non tamen per aliquam Ecclesiæ orationē in Missa probatam.

Secundò priuat hominem actiua & passiua sacramentorum communione, ita vt suscipiens quodcunque sacramentum, peccet mortaliter, &, si est sacramentum confessionis, est irritum & iterandum. Si autem est ordinis, manet irregularis, c.1. de eo qui furti. ordin. suscipit, quamuis suscipiat characterem. Qui verò confert sacramenta, peccat etiam mortaliter, & fit irregularis: & si est confessionis, non tenet, si nominatim excommunicatus, &, si percussor publicus clerici. Non solùm autem de collatione Sacramenti, sed si exercet actum proprium ordinis, quando, & quomodo sæcularis non potest exercere, contrahit irregularitatem: secùs, non. Verbi gratia, si baptizat solenniter, est irregularis, si verò non cum solennitate, non est irregularis: licèt peccat, quia non potest conferri talis baptismus à sæculari. Similiter, si dicit epistolam cum manipulo, est irregularis, secus, non: quia à sæculari dici potest. Similiter, si exerceat actus ordinum minorum cum solennitate, quomodo à sæculari non possunt exerceri: aliter, non est irregularis, quamuis peccet. Vnde non est irregularis cātando in choro, quia sæcularis potest id facere, peccat tamen mortaliter. Peccat etiam mortaliter audiendo Sacrum, Diuina officia, & si adest of-

ficijs publicis Ecclesiæ, non tamen inde irregularitas contrahitur. Concionem potest audire, & per templum transire, dummodò nõ sistat ad audiendum officia: Et si Ordinem habet, recitare tenetur horas, sed solus, aliter peccat. Innoc. c. nuper, de sent. excom. dicit, quod possumus orare in templo, in quo adest excommunicatus, si à nobis est separatus, vt non videatur nobiscum orare.

Priuatur etiam tertiò, à communione fidelium, quãtum ad ea quæ hoc communi carmine explicantur,

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

quæ quidem sic debent intelligi. Per (os) prohibetur à colloquutione, amplexu, c. fin. de sent. excom. missione, vel receptione donorum. Per (orare) prohibetur conuentus cum illo in sacro audiendo, in cantando cum illo in choro, & adesse officiis diuinis, recitare cum eo, communes fundere preces. Non est vitandus nominatim excommunicatus, nisi denunciatus sit. Dubitandum autem est de notorio excommunicato, licèt non nominato, nec clerici percussore, an vitandus sit. Nauar. sum. cap. 27. num. 35. ita putat, & de pœnitent. dist. 6. c. laboret. §. 16. & citat bullam Concil. Basil. sess. 21. quæ ita habet, sed Anton. 3. part. 26. cap. 3. negat, & aliter legit bullam: non enim excipit nisi duos illos dictos, & ita facta fuit in Concilio Constantiensi. Ita tenet communis opinio. Vnde dictam bullam non esse legendam vt legit Nauar. sed Antonin. Per (communio) contractus huiusmodi intelliguntur. Per (vale) salutationes vel ore, vel signo, vel humilitate aliqua. (Mensa) prohibetur, ne similiter in vna mensa, aut vno lecto cum illo simus. In vna tamen domo potest cum excommunicato habitari. Innocent. c. nuper, de sentent. excommunic. & Anton. 3. part. titul. 24. cap. 2. Imò, in vno cubiculo, dum reliqua obseruentur. In his omnibus, non est æqua prohibitio, nam per, orare, prohibetur sub peccato mortali, tam ex parte communicati, quàm eorum qui cum ipso communicant, reliqua verò solùm sub veniali. Tab. verbo, excommunic. 8. §. 9. Thomas in 4. distinct. 18. quæstio. 3. Hostiens. in summa, de sen-

ſenten.excommunicationis.§.final.Nauar.cap.27.§.88. Silu.excommunicat.5.§.3.niſi adſit contemptus excommunicationis, & niſi adſit præceptum ſeu prohibitio præcipientis, niſi adſit & participatio in crimine excommunicationis,puta,cùm conſultat,vel iuuat, vel aliquid facit circa excommunicati crimen. In his enim participare, eſſet mortale, ſecùs, veniale eſt, quamuis ſemper ſit grauius peccatum ex parte excommunicati.Circa hanc tamen prohibitionem excommunicationis,nota.

Primò, quòd longè alia ratio eſt, ex parte excommunicatorum,quàm ex parte communicantium cum ipſis.Dupliciter enim poteſt quis eſſe excommunicatus, aut nominatim,aut non nominatim, ſed vniuerſaliter, & in communi: quamuis ex his tenetur obſeruare prędicta,& peccat non ſeparando ſe,vt diximus,niſi ſit occultus, & non poteſt abſque graui ſcandalo (ita dicit Fumus verb.excommun.§.9.) & nota ſui,ſe ſeparare,aliter tenetur.At verò communicantes non tenentur fugere,& ſeparare ſe à quolibet excommunicato:ſed tantùm à duobus, à nominatim excommunicato, ſpecialiter denunciato, ſiue publicato, & à manifeſto clerici percuſſore. Nauar.c.de excommun.min. Hoc enim priuilegium fuit indultum à Concilio Conſtantien. fidelibus. Omnes ergo ſecurè poſſumus tractare in omnibus cum excommunicato, dum non ſit ex illis duobus: exceptis his quæ ad Eccleſiam pertinent: qualia ſunt Sacramenta.Non enim eis poſſumus Sacramẽta miniſtrare,nec celebrare pro ipſis. Poſſumus tamen ab eis recipere Sacramenta, licèt ipſi mortaliter peccent conferẽdo,vt probabilius puto.Sot.4.d.22.q.art.4. putat, quòd tunc excommunicati non peccent, nobis tractando, & dando Sacramenta. Sed oppoſitum tenet Nauar. & ego ita credo. Peccant namque, quia priuilegium in nullo fauet excommunicatis, ſed participantibus, vnde abſolutio illorum valida eſt,ſed peccant mortaliter,& contrahunt irregularitatem.

Nota ſecundò, quod adhuc cum iſtis eſt limitatio:

non enim in vniuersum prohibitio fit, sed excipiuntur casus cõtenti hoc carmine, *Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.* Per *Vtile* intellige, cùm admonetur ne maneat in peccato, vt quærat absolutionem, aliquid denique attinens ad spiritualem salutem, neuter tunc peccat. Per *legem*, intellige eam, quæ est inter maritum & vxorem, neuter peccat. Per *humile*, conuersationem seruorum, filiorum, famularum, quos antea excommunicatus habuit, secùs, non licet. Per *rem ignoratam*, intellige ignorantiam. qui enim ignorat excommunicatum esse, non peccat, siue sit excõmunicatus, siue qui cum eo tractat. Per *necesse*, intellige, cùm aliqua grauis necessitas occurrit, videlicet consilij, vel refugij, vel alterius, tunc licet conuersari. Similiter, cum mortis periculo, non tenetur aliquis excommunicatum vitare, nisi esset in fidei, vel Ecclesiæ contemptum. Nauar. cap. 27. num. 36. Tamen si quis, vt alij intelligerent se non esse excommunicatum, cùm tamen esset, cogeret sub pœna mortis Sacerdotem coram se celebrare, posset Sacerdos id facere. Ita Soto dist. 22. quæst. 1. art. 4. Vide igitur, qualiter iste tertius excommunicationis maioris effectus intelligi debeat.

Quartus effectus est, quod priuat electione, tam actiua, quàm passiua, vt non possit eligi in dignitatem ecclesiasticam, nec sæcularem: nec eligere, nec possit beneficium conferre, nec recipere, nec habiti beneficij redditus recipere, donec absoluatur, secùs, mortaliter peccat, & collatio vel receptio nulla est: neque ingredi religionem, nisi prius absoluatur. Tenet tamen, si fiat.

Quintus est, quòd omni actu iuridico priuat, nec enim potest vllam exercere iurisdictionem, nec alios excommunicare, nec alios in sententiam ferre, aliter peccat mortaliter, & actus nulli sunt, nisi secreti & tolerati sint, c. ad probandum, de sent. & re iud. Nec potest alios accusare in iudicio, nec testis esse.

Sextus est, quòd durat post mortem, vt mortuus in excommunicatione sit priuatus ecclesiastica sepultura,

c.sacris,de sepult.& est exhumandus à loco sacro. Priuatur etiam à mortuorum officio, & aliorum comitatu,ac si viuus esset,nisi prius absoluatur.

De eo qui potest absoluere à Maiori.

CAPVT X.

DVo sunt necessaria in omni eo qui debet absoluere ab excommunicatione, Ordo, & Libertas.

Ordo quidem,vt sit saltē primæ tonsuræ.Non enim laicus potest absoluere, sicut nec excommunicare,nisi ex priuilegio Papali. Libertas autem,vt non habeat impedimētum publicæ excommunicationis,sicut nec poterat excommunicare talis,ita nec absoluere. Similiter nec publicè suspensus. Quamuis autem ista duo sint semper necessaria,non tamen sufficiunt. Ob id distinctione opus est.

Est enim duplex excommunicatio; à iure,& ab homine.

Rursus à iure duplex. Quædam reseruata certæ personæ:quædam non reseruata.

Ab homine etiam duplex,quædam nominata incussa alicui:quædam generaliter tantùm.

Adhuc ista generalis, quædam reseruata, qualis est in Bulla cœnæ,quædam non. Iuxta hæc oportet respondere. Ante omnia in mortis articulo,potest quilibet Sacerdos,etiam simplex ab omni excommunicatione cuiuscunque modi absoluere:sumendo tamen cautionem ab excommunicato, se impleturum pòst, si vixerit, ad quæ tenetur,quæ cautio fit,vel per fideiussores, vel per iuramenta, vel per satisfactionem ipsam. Quòd si nihil horum potest haberi,absoluat. Quòd si ille vixerit, tunc tenetur remouere causam excommunicationis,& comparere coram eo, qui absoluere ex officio poterat. Aliter,statim ligatur eadem excommunicatione,c.eos, de sent.excommun.in 6. Eodem modo ligatur ille,qui absoluitur à Papa cum remissione ad ordinarium,qui si per se, vel procuratores secundùm Caiet. ver.excom.c.

69.non comparet, incurrit excommunicationem.

Extra casum mortis, Dico primò, ab excommunicatione à iure non reseruata (c. nuper, de sent. excom.) absoluere potest ordinarius, tam Episcopus, quàm Parochus. Innoc. Hostien. in d.c. nuper, qui dicunt, quod etiam à Sacerdote simplici potenti absoluere à mortali, potest absolui à dicta excommunicatione. Idem Siluest. verbo excommunicatio, numer. 2. Nauar. cap. 27. num. 39.

Secundò, à reseruata à iure, potest absoluere illa persona cui reseruatur. Ita dicũt omnes, vel superior eius, vel delegatus, seu vicarius eius. Sunt enim quædã Episcopo, quædam Papæ reseruatæ. At quæ superiori reseruantur, non potest inferior absoluere.

Tertiò, si sunt ab homine generaliter positæ, nec reseruatæ, potest absoluere, is qui potest absoluere à iure non reseruata. Ioan. Imola super c. graue, de præben, & ibidem Ioan. Andr. & Cardin. Verbi gratia, excommunicat Episcopus lusores alearum, vel adulteros; aliquis lusit, vel adulterauit, incurrit excommunicationem, ab ista potest absolui à Parocho. Idem dicit de ordinarijs in religiosorum conuentibus, & similiter de alijs huiusmodi, dummodò sit satisfacta pars, quando pro parte imponitur excommunicatio. Quòd si reseruata est, vt in Bulla cœnæ, tunc nõ potest, sed est sicut reseruata à iure. Similter si Episcopus sic excommunicaret sibi reseruando.

Quartò, si est ab homine nominatim posita; tunc ille idem qui imposuit, vel eius successor, aut delegatus absoluit, vel superior, c. pastoralis, de offic. delegat. §. prætereà, cognita causa per appellationem, vel Papa, satisfacta parte.

Non semper tamen potest qui excommunicauit absoluere, sed aliqui casus excipiuntur.

Primò, cùm inferior excommunicauit, & sententia excommunicantis confirmata est à superiori, scilicet à Papa, tunc absolutio est superioris, glo. c. ex frequentibus. de instit. quæ communiter recipitur.

Secundò, cùm delegatus alicuius superioris excommunicauit, & excommunicatus mansit per annum, tũc absolutio petenda est à superiori, siue à Papa, siue ab Episcopo, vel eo cuius est delegatus, c. quærenti, de offic. deleg. quod quidam de delegato Papæ, sed Panorm. ibi cum communi, de alio quouis delegato intelligunt.

Tertiò, cùm Episcopus excommunicat incendiarios. nam est ius, vt excommunicentur ab Ecclesia. Cùm igitur Episcopus excommunicat, non possunt nisi à Papa absolui, c. tua, de sent. excom.

Quartò, cùm aliquis excommunicat vt executor alterius, non vt habens iurisdictionem, qui non cognita causa excommunicat, tunc absolutio est illius, cuius est executor, c. fin. §. fin. de offic. deleg. Hi igitur sunt qui ab excommunicationis nexu possunt absoluere. Ex quibus sequitur, magnum discrimen esse inter excommunicationem à iure, & ab homine.

Differunt enim primò, quia ab excòmmunicatione potest absoluere ordinarius, nisi ipso iure sit reseruata: ab homine verò si nominata est, ille qui incussit excõmunicationem.

Secundò ab homine, indiget admonitione aliquà, à iure nulla.

Tertiò, ab homine cessat cùm morte iudicis, vel ablatione ab offic. Glo. c. à nobis, de sent. excom. & Anton. 3. part. tit. 24. ca. 74. text. l. fin. ff. de pœnis, vt qui excommunicat lusores omnes alearum, si moritur, iam nõ ligat excõmunicatio, sed qui excommunicati prius erãt, ligati manent, donec absoluantur. Vnde bulla cœnæ, (ita Nauar. ca. 29. num. 54. & Soto dist. 22. quæst. 2. art. 3.) quæ ab homine est, non ligat sede vacante.

De forma absolutionis non est certa regula præscripta, sed potest dici, Restituo te in communionem fidelium, vel, absoluo te ab excommunicatione quam incurristi, vel simile. Et nota, quòd sicut possunt plures excommunicationes vni incuti. 3. quæstio. 4. can. Engeltrudam, ita potest ab vna, non ab altera absolui. Potest etiam absolui à iudice, vel per com-

missionem à Sacerdote, & sic licèt in confessione, vel extra. S.Thom.4.dist.18.Anton.3.p.tit.24.c.77. & potest inuitus aliquis absolui.Tab. ver.absol.2.§.fina.S.Thom. 4.distin.18.quęst.7.art.5.Silu.verb.absoluti.3.§.4.dub.6. Sicut etiam potuit inuitus excommunicari. Potest etiã absolui absq; iuramẽto.Potest absolui etiã cum iuramẽto. Cùm delictum est nimis graue,tunc iurare debet,se debere cauere in posterum à peccato,& obedientissimum Ecclesiæ. Hîc vnum superest, scilicet, scire, quæ excommunicationes Episcopo, quæ Papæ reseruentur. Sed quia hoc prolixum est, & absque arte, reseruo in materiam de peccatis. Illic enim dum singula peccata discussero,quæ sub excommunicatione prohibita sunt, & qualis sit excommunicatio,ostendam.

De minori, & ipsius effectibus, ac differentiis à maiori.

CAPVT XI.

MINOR excommunicatio duo facit.

Primò priuat passiua Sacrorum communione,c.statuimus, & c.constitutionem, de senten. excommunicat. in 6. ita vt, qui aliquod sacramentum accipit, peccat mortaliter. Non tamen fit irregularis, c.si celebrat,de cleric.excommunica. Qui verò confert, nec irregularitatem contrahit, nec peccat, nisi sit tale sacramẽtum, vt eius collatio includat communionem passiuam, vt qui confert Eucharistiam celebrando, & ordinat celebrando, tunc peccat mortaliter, non quia cõfert,sed quia recipit. Et de his loquitur c. si celebrat: quamuis securiùs sit, quod in alijs etiam propter indecentiam venialiter peccat.Et ita videtur illud caput dicere. Cui consentiunt Maior.4.distinct.18.quæst.2. & Adri.4.m.de clauibus.q.3. Tamen Nauar.tenet,non peccare,num.24.

Secundò, Minor excommunicatio priuat passiua beneficij collatione. Priuat enim electione passiua, c.si celebrat. Vnde est inhabilis ad quodcunque Ecclesiasti-

cum beneficium, vt ibi dicit Innoc. & Armil.verb. excom.§.5. Non poteſt recipere, nec receptio tenet, de clerc.excommun. & mortaliter peccat. Cæteris non priuat. Vnde fit, vt in multis differat à maiori.

Primò, in illis caſibus, quibus maior ſola priuat, vt diximus in c. præcedenti.

Secundò, quia maior excommunicatio tranſit quodammodò in alios, dum omnis qui cum excommunicato loquitur, c. nuper, de ſent.excommunica. ſi ſit ex illis duabus ſpeciebus prædictis, incurrit minorem. Et hîc eſt modus qui communis eſt, incurrendi minorem iſtam. At minor nullo modo tranſit in alios, glo.c.excellentiſſimus. 11.q.3. Aliquando etiam maior efficit maiorem.

Primò, cùm participat quis cum excommunicato nominato, in eodem crimine excommunicationis. Soto arg.4. de omni excommunicato hoc intelligit, non tamen de illis duobus, vt qui excommunicatus eſt propter adulterium, ſi quis illum iuuat, vel in ſimili adulterio ipſi cooperatur, poſteà eandem excommunicationem incurrit, c.nuper, de ſent.excom.

Secundò, Si quis clericus recipit ad officia diuina excommunicatum à Papa, tunc incurrit, c.ſignificauit, de ſenten.excom. eandem maiorem, nec ab alio, quàm à Papa abſolui poteſt.

Tertiò, ſi communicat cùm debitè excommunicato, c.conſtitutionem. & ſtatuimus, de ſent.excommun. in 6. Et intellige, vt ibi habetur, vt debitè excommunicentur participantes, & eſſe prius admonendos trina admonitione cum ſuis interuallis. Extra hos caſus, minor incurritur.

Differunt tertiò, minor poteſt abſolui à quolibet ſacerdote ſimplici, qui poteſt abſoluere à mortali, c.nuper, de ſent.excomm. & à quouis laico Sacerdote, etiam non approbato, ſi pœnitens ſolùm habet veniale, Nauar.c.27.nu.39. maior nõ, niſi à iudice, vel ordinario, vt dictum eſt ſuperiùs, c.Dei.

Differunt quartò, quia maior non niſi per mortale

incur-

incurritur, minor etiam propter veniale, vt qui conuersatur in quatuor supradictis casibus cum maiori excõmunicato, in illis venialiter quidem peccat, & minorem incurrit.

Differunt quintò, Maior incurritur hominis, vel iuris sententia: at minor per ius, scilicet sola excommunicati participatione, quamuis etiã illis modis incurri possit, rarissimè tamen; nec est propriè excommunicatio. Ob id non est opus referre casus.

De suspensione, Quid sit, & eius speciebus
CAPVT XII.

SVSPENSIO est ecclesiastica cẽsura, quá aliquis ab vsu Ecclesiastici officij seu beneficij prohibetur. Declarantur partes definitionis.

Prima, *Ecclesiastica censura*, id est, pœna illata ab Ecclesia. Vnde peccatum mortale, quamuis prohibeat ne indignè possit quis ad sacramentum accedere, non est suspensio: contra Summistas, & multos Canonistas: cùm non sit censura.

Secunda, *Qua prohibetur aliquis ab vsu officij, seu beneficij.* Dupliciter enim potest aliquis ab his prohiberi: vno modo ab ipsomet officio & beneficio, & tunc funditùs priuatur, & talis non est suspensio, sed depositio, seu degradatio, vt postea dicetur. Altero modo ab executione sola eorum, talis est suspẽsio. Per officium autem duo intelligimus, & ordinem, & iurisdictionem. Cùm enim quis ab vsu ordinis sui prohibetur, aut ab vsu iurisdictionis suæ, suspensus dicitur. Per beneficium, intelligimus dignitatem Ecclesiasticam, vt beneficium, canonicatum, & similia. His annectuntur ea quæ ad ipsum pertinent.

Tertiò, (*Ecclesiastici*) quia cùm aliquis prohibetur seu priuatur vsu aliorum quæ Ecclesiastica non sunt, nõ dicitur suspẽsio, prout ad præsens spectat. Vnde fit, quòd ista censura sit solùm cõtra personas Ecclesiasticas, quæ alia habent officia & beneficia.

Huius suspensionis tres sunt species.

Prima est,ab officio,& à beneficio simul priuatio.

Secunda est, ab officio tantùm, aut eius parte. Quæ quidem multiplex solet esse: nam aliquando est ab ordine solo,& toto : aliquando à parte, vt ab vsu ordinis sacerdotalis,vel ab vsu diaconatus,vel subdiaconatus, vel ab aliquo ad ipsum pertinente, vt ab actu prædicationis, aliquando à iurisdictione sola, & hæc vel tota, vel parte:aliquando est ab officio in toto.

Tertia species est à beneficio in totum, vel ab aliquo ad ipsum pertinente,vt ab ingressu Ecclesiæ.

Circa quas species id aduertendum est.

Primò, quòd qui in maiori ordine suspenditur, non consequenter in minori suspensus est, vt qui à Sacerdotio suspensus est, non ob id à diaconatu & inferioribus suspenditur:econtrà tamen fit,qui in minori est suspensus,& in maiori suspenditur. Ang.suspensio.3.§.3. & Siluest.ver.suspensio.§.5.

Secundò notandum est,quod qui ab ordine suspensus est,non ob id à iurisdictione suspenditur,nec econtrà,quia ista non sunt colligata inter se, c.aqua, de censur. Eccles. vel alta. Nec qui à iurisdictione,& ordine suspenditur, suspenditur à beneficio nisi quãtum ad ea quæ in beneficio pertinent ad ordinem. Vnde priuatur illis reditibus, qui dantur propter vsum ordinis. Nec econtrà,suspensus à beneficio, suspensus est in ordine, aut iurisdictione.

DIVIDITVR secundò suspensio, in suspensionem à iure, & ab homine, sicut diuidebatur excommunicatio.

Diuiditur etiam tertiò quoad tempus.Nam quædam est ab officio & beneficio in totum,vel in partem, quoad certum tempus,aut in parte m in perpetuũ:sed nunquàm fit suspensio à toto,vel beneficio, vel ordine, vel iurisdictione in perpetuum, quia iam talis non suspensio,sed depositio potiùs esset.

De causis suspensionis.

CAPVT XIII.

QVATVOR esse causas suspensionis, sicut in excommunicatione certum est.

Prima est efficiens, scilicet, qui potest suspendere: & hæc est, omnis ille qui potest excommunicare. Siluest. verb. suspensio, §.2. & Ang. suspen. 2. §.3. de quo suprà dictum est.

Materialis remota est, is qui suspendi potest, & talis ex præcedenti definitione nota est. Non enim est omnis qui excõmunicari potest, sed est solùm persona Ecclesiastica. Est autem hoc priuilegium, vt nullus Episcopus incurrat suspensionem à iure, nisi specialiter ipsius mentio fiat, quod in excommunicatione non fit, c. quia periculosum, de sent. excom. in 6. non valere de excommunicatione dicit Gloss. Nam hæc censura solos respicit clericos.

Materialis autem propinqua, est peccatum. Non enim absq; peccato, quis suspendi potest. Hoc autem frequentius est mortale. Aret. c. cùm non ab homine, de iudic. Caiet. verb. suspensio. 2. Nauar. cap. 27. nu. 159. tenet, quod potest tamen pro veniali, aliqua leuis suspensio imponi. Non est autem sicut in excommunicatione, in qua non imponebatur excommunicatio, nisi propter mortale cum contumacia & inobedientia: at in suspensione non sic. Aliquando quidem imponitur suspensio ob contumaciam, aliquando verò ob peccatum solùm, in pœnam illius. Vnde fit vt non semper opus sit admonitione in suspensione, sed solum, quando propter contumaciam est. Innoc. c. 1. de excessibus Prælat. Panorm. cum communi c. reprehensibilis, de appel. tunc non est necessaria admonitio, vt in excommunicatione: tamen vtroque modo in scriptis est ponenda suspensio, c. cùm medicinalis, de sen. excom. in 6. Intelligo hęc de ea quæ ab homine est: Multa sunt peccata in particulari, propter quæ in iure suspensiones sunt impositæ, de quibus dicemus paulò inferiùs.

Forma

Forma autem ſuſpenſionis non eſt determinata iure, ſed multis modis poteſt eſſe, quibus exprimatur ille actus ſuſpenſionis in particulari, vt, *Suſpendo te à beneficio, vel ab ordine, vel ab hoc, aut illo.* In iure dicitur, *ſit ſuſpenſus.* Vbi aduertendum eſt, quòd aliquando eſt ſuſpẽſio ipſo facto. cùm verbum dicitur, ſuſpendimus, vel ſit ſuſpenſus. Aliquando eſt comminatio, vt cùm dicitur, ſuſpendatur, vel ſuſpendendus eſt, ex cuius inconſideratione (inter quos eſt Sil. verbo ſuſpen. §. 6. not. 2.) multi Summiſtæ docent clericum ſpontè offerẽtem duellum, vel oblatum recipientem, eſſe ſuſpenſum; quod probant ex cap. 1. de cler. pugn. in duel. Quæ tamen ſuſpenſio nulla eſt profectò, quia in c. non dicitur eſſe ſuſpenſum, ſed eſſe deponendum, ſiue victor, ſiue victus extiterit; niſi Epiſcopus eius cum illo miſericorditer duxerit diſpenſandum, dum non ſit factum homicidium, vel membrorum diminutio: Nunc autem poſt Concilium Tridentinum, non ſolùm clerici, ſed laici excommunicationem incurrunt ipſo facto, vt habet ſeſſ. 25. cap. 19. de quo tamen inferiùs dicemus.

Finis ſuſpenſionis notus eſt, non enim ſuſpenſio imponitur, niſi aut in correctionem perſonæ, cùm contumacia intercedit, & eſt ab homine: aut in bonum Eccleſiæ, cùm à iure eſt: aut cùm ab homine vt pœna quædam infligitur. Hæ igitur ſunt in generali, & aliquæ etiam in particulari, ſuſpenſionis cauſæ.

De effectibus ſuſpenſionis.

CAP. XIV.

ALIQVI ſunt effectus ſuſpenſionis.

Omnium primus eſt: Suſpenſus exercens id, in quo quidem eſt ſuſpenſus, peccat mortaliter. Non tamen ſuſpenſus in aliquo peccat, ſi faciat ea, in quibus non eſt ſuſpenſus. Peccat ergo qui ſuſpenſus ab ordine aliquo, actum illius exercet. Peccat qui ſuſpenſus ab officio, ſeu iuriſdictione excommunicat, vel alium exercet talis officij actum, & qui ſuſpenſus ab in-

gressu Ecclesiæ, ingreditur, aut adest diuinis officijs, & qui suspensus à prædicatione, prædicat. Tamen prædicans non fit irregularis. Armil. ver. suspensio. §. 13. Nauar. cap. 27. nu. 162. similiter de aliis.

Secundus effectus est, Suspensus ab ordine aliquo, si exercet actum illius, quomodo sæcularis non potest, non solùm peccat, sed etiam fit irregularis, c. cùm æterni. de senten. & re iudica. in 6. Secùs, neque peccat, nec irregularitatem contrahit. Verbi gratia, si baptizat solenniter vt Sacerdos, irregularis fit, & mortaliter peccat, si suspensus est à Sacerdotio: non tamen si baptizat particulariter, vt laicus. Hostien. c. 1. de sent. excommu. qui communiter recipitur. Idem dicas de quolibet alio ordine. Hinc fit, quod qui suspensus est à prædicandi actu, si prædicat, mortaliter peccat, non tamen irregularitatem contrahit. Ita Nauar. cap. 27. num. 161. quia non est actus vlli ordini appropriatus. Similiter suspensus ab ingressu Ecclesiæ, vel à participatione passiua sacramentorum, vel aliis quę non sunt ordinis, peccat quidé mortaliter, sed non contrahit irregularitatem, c. si celebrat, de cleri. excom.

Tertius est, denunciatus suspensus priuatur communione aliorum in eo, in quo est suspensus, extrauag. ad euitanda, ex Concil. Constantiens. ita vt mortaliter peccet, qui in tali actu cum eo communicat, id est, mortaliter peccat, qui recipit sacramenta à suspenso denunciato nominatim, & cognito, si is sit suspẽsus à collatione sacramentorum. Peccat etiam mortaliter, qui audit sacrum à suspenso ab ordine, & qui inducit etiam ipsum ad talem actum. Quòd si actus suspensionis non pertinet ad diuina, id est, ordinem aliquem, non est mortale sed veniale, ex parte participantis.

Quartus effectus, Suspensus ab officio, nō potest eligere, nec eligi in beneficium aliquod, c. cùm dilectus, de consuetud. adiuncta Gloss. Nec potest excommunicare, nec conferre beneficium, c. qui diuersitatem, de concess. præben. Suspensus tamen à beneficio, potest eligere, c. cùm in cunctis §. fin. de elect. & eligi, quia hoc

est officij, tamen non potest recipere reditus beneficij, nisi ad modicam pensionem, si est ita pauper vt non habeat vnde viuere possit. Ita dicunt Panorm. & Felin. c. Apostolicæ, de exceptionib.

Quibus casibus incurratur suspensio.

CAPVT XV.

MVLTI sunt in iure casus, quibus suspensio incurritur ipso facto. Solùm tamē eos qui magis in vsu sunt, proponemus.

Primus, Clericus notorius fornicarius, aut concubinarius, c. nullus, d. 32. c. sciscitantibus, 15. q. 8. & c. sunt quidem. d. 31. suspēditur ab officio, & beneficio, adeò vt si celebret, vel actum sui ordinis exerceat, fiat irregularis, cum quo solus Papa dispensat.

In huius declarationem, Nota primò, quod probabilius est, quod propter hæc duo crimina solùm suspēditur, quia capita non explicant alia. Ita habet Syluest. verb. clericus, 2. §. 5. & summa Rosella. Allegat. Syluest. pro se Panor. quamuis aliqui velint idem esse de quouis alia peccato graui.

Nota secundò, quod per notorium fornicarium, & concubinarium. (Voco fornicarium, qui non habet certam fœminam, sed vagatur hinc inde. Voco concubinarium, qui addictus est cuidam deputatæ, vt vxori coniunx.) per notorium, inquam, non intelligas eum qui de tali crimine, per testes conuinci potest, sed eum qui coram iudice fassus est crimen tale, vel à iudice de tali crimine damnatus est: vel qui ita publicè adhæret concubinæ, vt coniugatus vxori, nutriens filios, & conueniēs absq; occultatione: vel qui à maiori parte vici, vel Parochiæ, vel Congregationis cum qua tractat, pro tali cognitus est, iste dicitur notorius.

Nota tertiò, quod iste ita est suspensus, vt si pœniteat, & se separet, & confiteatur, & post hæc celebret, peccat mortaliter: tamen non fiat irregularis. Si tamen

absque pœnitentia audeat, vltra peccatum mortale, contrahit irregularitatem, à solo Papa dispensabilem. Si tamē post pœnitentiam, & dispensationem à suspensiõe (quam Episcopus potest dare) celebret, nec peccat, nec irregularis est. Ista tria dicit Nauar.ca.25.nu.76.per extrauag.cùm ex sacrorū Pij II.cuius meminit Nauar. c.27.nu.155.& Siluest.verb.irregularitas.§.12.Ista suspensio prædicta non tenet ante sententiam. Nam 15.q.3.can. suscitantibus, vidētur derogare canones antiqui, & statutum, vt non sit suspensus ante Episcopi sentētiam. Et ita Soto.4.d.1.q.5.art.6.dicit nō esse in consuetudine, illos suspendi ipso facto. Iam Concil.Triden.sess.25.c.14. de refor. declarauit hoc; statuens, illos esse suspendendos, non tamen suspensos ipso facto.

Suspenditur per annum à collatione ordinum, Episcopus ordinans non suum, sine licentia proprij Episcopi illius. Et tunc intra illum annum possunt ordinandi illius Episcopi, sine eius licentia ire ad alienum vicinū, postquàm ipsorum suspensio fuerit manifesta. Hæc suspensio habetur c.eos, de temporib. ordina.in 6. & qui sic ordinantur, suspensi sunt ab ordine.

Si autem aliquis Episcopus Italus ordinet Trãsmontanum, sine licentia Papæ, vel sine licētia sui Episcopi, continenti causam cur sic ad alium remittat, mulctādus est pœna: sed ordinarius manet suspensus, absq; spe dispensationis quæ debet à Papa specialiter haberi, c.sæpè, de temp.ord.in 6. Multæ aliæ sunt suspensiones, sed quæ sequentur sufficient.

Suspenduntur 3. qui absque licentia vel legitima ætate, aut extra tempus, ordinantur. Est autem talis suspensio, vt si posteà actum ordinis illius exerceat, sit irregularis. Quod intelligendum est, si ex malitia faciat; secùs si ignoranter, & simplicitate aliqua fecit, putans sic se posse ordinari. Affectata ignorantia non excusat, vt d.c.eos, de temp.ordi.in 6. &, vt notatur c.7.suprà, de excommun.

Suspenditur qui suscipit ordinem cum pacto facto cum Episcopo, vel cum præsentante ad ordines, quod

non inquietabit eos circa prouisionem. (Tenetur enim Episcopus,& præsentans, alere eos quos ordinant, vel ordinare faciunt sine patrimonio vel beneficio.) Tunc iste sic ordinatus, suspensus est ab ordine suscepto; Episcopus verò per triênium ab ordinum executione. Habetur hoc ca.penul. de Simon. Nauar. ca.27.nu.158. Idem dicit de his qui ordinantur cum patrimonio ficto, putà facto cum obligatione redonandi illi per quam datum fuit patrimonium, sed nõ credo hoc, quia cano. non loquitur de his, & pœnæ sunt limitandæ.

In Clementina Quoniam, de vita & honestate Clericorum, quatuor genera personarum suspendūtur, 1. habentes beneficium aliquod sine Sacerdotio, 2. clerici nõ Sacerdotes, etiam non habentes beneficium, & publicè deferentes tonsuram clericalem, 3. Sacerdotes cum beneficio aliquo, 4. Sacerdotes sine beneficio & religione. Omnes hi suspenduntur. Causa autem est, si ferant vestes virgatas, seu partitas, id est, diuersi coloris. suspensio hæc est; primi per sex mēses, à perceptione fructuũ. 2. per sex menses fiunt inhabiles ad recipiendum beneficium. 3. per annum à perceptione fructuũ suspenduntur. 4. per annum inhabiles ad beneficium fiunt. Quãdo verò est aliqua causa rationabilis, ferendi tales vestes, nõ est suspensio. Glossa ibi dicit, licere per mortis timorem, puta cùm per terram hæreticorum fit transitus, & vult Sacerdos occultari. Cardinal. ibi. q.3. dicit etiam licere ob solennitatem festi, vt in Vniuersitate, cùm faciunt doctoratus, constitut. & c. non solùm, de regulari. in 6.

Suspenduntur mendicantes, & admittendo aliquem ad professionem, si faciunt illum ante annum profiteri, aut ad id admittant: & isti sub excommunicatione præcipitur eis, ne id faciant. Suspenduntur iudices, non tamen Episcopi vel Religiosi, qui excommunicant aliquẽ absque scripto, vel expressione causæ: vel vt dent copiam sententiæ requisiti, & nolunt dare. Est autem suspensio ab ingressu Ecclesiæ, & officio diuino per mensem, adeò, vt si intra ipsum celebrent, vel actum ordinis

exerceant, contrahunt irregularitatem, quam solus Papa dispensat, vt habetur c. ad medicinales, lib. 6. de sent. excommuni. Suspenduntur autem tantùm ab ingressu Ecclesiæ per mensem, qui absque debita admonitione excommunicant, c. sacro. de sent. excommu. in decretalibus 69.

Suspenduntur etiam Iudices non Episcopi, qui in iudicio contra iustitiam, & conscientiam suam odio, vel amore, vel præmio aliquem damnant: vt; si debes mihi centum, & conuenio te coram iudice ecclesiastico, tunc præmio corrumpis iudicem, vt quamuis videat iustitiã meam, tamen contra me iudicet; & iudex est suspensus ab officio per annũ, adeò vt, si intra illum se ingerat diuinis officiis, incidat in irregularitatem, à qua non nisi à Papa dispensari potest, hæc suspensio, habetur c. 1. de sent, & re iud. in 6. c. fin. de offi. iudi. delega.

Suspenditur per annum ab officio iudex conseruator, qui se immiscet in his, quæ non sunt sui officij. Is enim solùm debet partem tueri ab iniuriis, & violentijs, & his manifestis, si defendere vult ab immanifestis, aut aliquid per hoc facere, pœnam prædictam incurrit.

Suspenduntur ab officiis & beneficiis, capitula, conuentus, collegia, & singulæ personæ eárundẽ, quæ mortuo Prælato, bona ipsius dimissa, vel tempore vacationis obueniẽtia, quæ erant in vtilitatem Ecclesiarum expendenda, vel in futurũ seruanda, occupant, surripiunt, & inter se diuidunt. Suspenduntur tales donec restituant. Habetur hæc suspẽsio in c. quia sæpè, de elect. in 6.

Suspenduntur etiam Episcopi, superiores etiam & inferiores Prælati, qui vacantibus dignitatibus Ecclesiarum, ad se aliquo modo pertinentium, vsurpant sibi bona, vel dimissa à mortuis, vel obuenientia tempore vacante, & non seruant futuro successori, vel in vtilitatem præcedentium expendunt. Hoc autem est, nisi habeant speciale priuilegium, oppositum faciendi, vel iam per consuetudinem id vendicauerunt. Suspenduntur autem sic Episcopi quidẽ & superiores ab ingressu

Ecclesiæ, inferiores Prælati ab officio & beneficio, donec restituant. Habetur suspensio, c. præsenti, de offic. ordina. in 6.

De eo qui potest absoluere à suspensione.

CAPVT XVI.

SVSPENSIO vel ab homine, vel à iure, siue communi, siue particulari, posita esse potest. Si ab homine sit, ab eodẽ, vel successore, vel superiori auferri debet? Si à iure sit, vel certum determinat tempus vel non si sic, tunc tollitur de se, impleto tempore. Ante id tempus non potest tolli, nisi à conditione canonis. Similiter si ponitur, donec aliquid fiat, isto facto etiam statim aufertur suspensio, quamuis sit ab homine. Si tamen nõ habet certum tempus, & reseruata sit, potest ab ea soluere is, cui reseruatur, vel vicem eius habens. Si verò non sit reseruata, etiam si ab homine sit, probabile est posse in omnibus absoluere Episcopum, vel eius vicem gerentem, siue talis sit inflicta propter contumaciam, siue propter pœnam. Forma autem absolutionis nõ est determinata. Communiter solet esse, *Absoluo te à vinculo suspensionis quam incurristi, propter hoc restituo te pristinæ executioni quam antè habebas.*

Ex his omnibus aliquæ sequuntur differentiæ, inter excommunicationem, & suspensionem.

Primò, communicatio nunquàm tollitur, nisi per absolutionem: at suspensio, non semper indiget, nam vt diximus, quæ ad tempus ponitur, vel aliquo implendo tempore transacto, vel facto impleto, absq; vlla absolutione aufertur.

Secundò, Excommunicatus non potest recipere vllum Sacramentum, quin priùs absoluatur ab excommunicatione: at suspensus potest, suspensione manente.

Tertiò, in suspensionibus generalibus positis à iure

non includuntur Episcopi, nisi exprimantur; in excommunicatione verò sic, licèt non exprimantur.

Quartò, suspensio in pœnitentiam peccati potest imponi: excommunicatio verò non, nisi sit inobedientia & contumacia.

De degradatione, & depositione.

CAPVT XVII.

DEGRADATIO vnum est ex impedimẽtis à suo officio Sacerdotem retrahentibus. Sic autem describi potest: Degradatio est, suscepti ordinis, quantum ab Ecclesia auferri potest, ablatio.

In qua definitione tres sunt partes.

Prima est, (*ablatio ordinis,*) nam à clerico possunt auferri, ordo, officiũ, iurisdictio, & beneficium. Similiter horum vsus, nõ tamen omnis talis ablatio degradatio est, sed ablatio in communi horum singulorum, depositio est. vt, deponitur à beneficio, à quo aufertur beneficiũ; deponitur ab officio ille, à quo aufertur iurisdictio: deponitur ab ordine, à quo ordo aufertur. Ablatio vsus horum, suspensio est, at ablatio ordinis, dicitur propriè degradatio, vt degradatio sit quædam ab ordine depositio. Quamuis aliqui soleant ablationem vsus, perpetuam ordinis dicere depositionem: sed potiùs suspensio dici debet. Nam depositio est propriè cùm aufertur ordo, & talis degradatio est.

Altera particula est, (*suscepti:*) quia duplex est ablatio: Altera futuri, cùm prohibetur ne ordo detur, & hoc potiùs irregularitas dicitur quædam. Altera est, cùm datus ordo aufertur, & hæc est degradatio.

Tertia particula est (*quantum auferri potest ab Ecclesia,*) nã Ecclesia non potest auferre characterem ordinis semel impositum, qui indelebilis est; potest tamen auferre totum vsum illius legitimum, & priuilegium clericale, vt in exteriori foro pro laico reputetur, ac si non esset clericus.

Dixi(*legitimum*) quia non poteſt etiam omnem vſum auferre. nam Sacerdos degradatus poteſt conſecrare, (Sot.tom.tertio, pag.9.33.artic.8.) & Epiſcopus degradatus ordinare. Ricard.4. diſtin.39. & Syluest. verb.degradatio,§.9. tamen grauiſſimè peccarent id facientes, & ſuſcipientes, cognoſcentes id, peccarent grauiter, ſi ſuſcipiant Sacramenta,& quamuis ordinem recipiunt, tamen ſuſpenſi manent. Hæc igitur eſt degradatio. Ex quo ſequitur; quòd ſi degradatio eſt ordinis ablatio, vt priuilegium clericale auferatur à degradato; ſequitur, inquam, quòd degradatus priuabitur omni officio, & beneficio Eccleſiaſtico. Nam hæc in ordine fundantur. Degradatio ergo omnibus his priuat, ſed conſequenter, quia ordine priuat Eccleſiaſtico, cui alia inni tuntur. Ex his ſolent aliqui dicere, cùm aliquis priuatur ordinis vſu in perpetuum, dicitur depoſitus, tamen manet cum clericali priuilegio; ſi tamen hoc auferetur, degradatio eſt, & benè dicunt. Nam auferre priuilegium, eſt ordinem auferre vt poteſt, à quo tamen ordo non auferatur, non propriè depoſitus, verùm ab vſu ordinis depoſitus, aut ſuſpenſus dici debet. Vnde, ex his ſequitur, quòd degradatus non tenetur recitare horas canonicas (vt ego puto, licèt alij omnes Summiſtæ dicant, quòd ſic) quia iſta recitatio non eſt de iure diuino, ſed à Papa. Cumque talis degradatus ſit extra forum Papæ, non videtur teneri amplius. Pro contraria opinione, iſti ſolùm fundantur in c. dolentes, de celebrat.Miſſæ, vbi Papa præcipit omnibus ordinatis recitare, ſed hoc cap. non loquitur niſi de his qui vſum clericalem tenent, quamuis ſecuriùs ſit, recitare. Ita Armil.verb.degradatio, quòd tenetur recitare, & Syluester ibidem §.10.& non debent dicere, Dominus vobiſcum, vel alias ſolennitates.

Huius degradationis duæ ſunt ſpecies. Altera verbalis, altera actualis.

Verbalis eſt, cùm tantum verbo fit, cuius hæc eſt forma, vt habetur cap.degradatio, de pœnis, in 6. *Authoritate Dei omnipotentis, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & no-*

stra, tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus, degradamus, & spoliamus, & exuimus te omni ordine, beneficio, & priuilegio clericali. Quæ verba ab Episcopo, cuius est solùm degradare, proferuntur.

Actualis est, cùm hoc idem quod verbo exprimitur, re ipsa exercetur: nam degradãdus, vestitur vestibus & ornamentis, quibus fuit ordinatus, & tunc paulatim incipit denudari ab vltimis vestibus cum oportunis verbis, vt cùm degradatur Sacerdos, & aufertur planeta, dicitur, *Auferimus tibi vestem sacerdotalem, & te honore sacerdotali priuamus.* Similiter in aliis: Et vltimò raditur caput, vt nullum coronæ maneat vestigium: Hæc omnia habentur in prædicto capite, Degradatio. Est autem aliqua differentia inter has duas degradationes, vltra hãc prædictam.

Prima est, quòd degradatus actualiter, in totum relinquitur foro sæculari exteriori, ita vt ipsum percutiens, non incurrat excommunicationem contra clerici percussorem latam. At degradatus verbaliter tantùm, quamuis relinquatur foro exteriori, vt à iudice sæculari iudicari possit, tamen non adeò, vt percussor eius, euadat excommunicationis sententiam, vt communis opinio tenet. Ista differentia est glos. cap. degradatio, & Syluest. ibid. §. 8. notat in tab. d. & habetur 15. quęst. 7. can. fœlix. Quòd si est incorrigibilis adhuc, perdit priuilegium hoc.

Secunda est, Verbalis non fit nisi ab Episcopo, cum aliorum conuentu. Vt enim habet glos. cap. degradatio, Concilium Tridentinum, sess. 13. cap. 4. statuit, vt Episcopus per se, vel per vicarium in spiritualibus generalem, possit degradare clericum & Sacerdotem verbaliter, in casibus, in quibus secundùm ius degradatur, & per se possit etiam actualiter. Quòd si numerus Episcoporum requisitus desideretur, absque illis procedere licet, modò totidem sint Abbates, vsum mytræ & baculi ex priuilegio Papæ habentes. Quòd si non sunt in diœcesi, aut commodè non possunt conuenire, sint loco eorum personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ,

tutæ, ætate graues, & iuris scientia commendabiles. Ad degradationem Episcopi debent cum Metropolitano conuenire duodecim Episcopi, quorum maior pars conueniat in sententia. Ad degradandum Sacerdotem, debent cum ordinario conuenire alij sex Episcopi. Ad Diaconum, vel subdiaconum, alij tres. Ad clericum autem inferiorum ordinum, sufficit proprius Episcopus (eodem capit. degradatio) cum conuentu Capituli, vel aliquorum tenentium locum Capituli, nisi esset consuetudo quod solus Episcopus faceret, vt dicit Syluester, verbo, degradatio, §. primo. Cùm tamen propter hæresim Sacerdos est degradandus: sufficit Episcopus cum Abbatibus, & iuris doctis, capit. quoniam, de hæretic. in 6. at in actuali, non est opus isto conuentu, quia iam præcessit verbalis, sed sufficit Episcopus ordinarius, absque aliis Episcopiis, Tabien. & Armil. verb. degradatio. quia actualis exequutio quædam verbalis.

Tertia est, Tradendus curiæ sæculari actualiter, & non tamen verbaliter degradatus, (traditur autem per declarationem) cùm præsente iudice, sæcu[illegible]ri declarat Episcopus, illum esse illius curiæ. At verb[illegible]er tantum degradatus, non traditur. Solet autem tradi tribus causis: Aut propter hæresis pertinaciam, c. ad abolendam, de hæretic. Aut quia falsarius fuit literarum Apostolicarum, c. ad falsariorum, de crimine falsi: Aut propter calumniam, quam quis parauit suo Episcopo: Aut quia contumeliam intulit, aut inobediens fuit, vt habetur 11. quæst. 1. cap. si quis Sacerdotum. Hoc intelligunt Doctores, cùm incorrigibilis manet, nec pœnitere vult, vt habet Syluest. verb. degradat. Hę sunt potissimę causæ, propter quas canones iubent degradatum tradi curię sæculari: quamuis etiam propter parricidium vel quid simile (quamuis non propter simplex homicidiũ) licèt Papa semel tradidit curiæ sæculari Sacerdotẽ, qui Sacristam Papæ occidit, vt surriperet ea, quæ Sacristæ erant. Vide Syluest. verbo, degradatio.

Degradatum solus Papa potest in suum statum restitue-

stituere. 2. quæstio. 6. can. ideò. Gloss. tamen ibi dicit, hoc intelligi de actualiter degradato, nam verbaliter potest Episcopus. Panorm. Archidiac. c. at si clerici. de iudic. Diffusè hoc tractat & Speculat. qui dicit, quòd in actuali potest Episcopus, quando iure restitutio est requisita, puta, quòd post, apparet falsitas testium. Vide de his Panormitanum cap. allegato, §. de Adulteriis. Hæc de degradatione sufficiant, quia non est nimis in vsu.

De interdicto, quid sit, & quæ ipsius species.

CAPVT XVIII.

INTERDICTVM, est Ecclesiastica censura, Sacramentorum vsum, diuina officia, & sepulturam Ecclesiasticam (secundùm seipsam) prohibens.

Tres sunt partes in descriptione.

Ista prima est communis cum aliis cẽsuris, id est excommuni[illegible]ione, & suspensione. scilicet, (*censura Ecclesiastica*) Est enim interdictum, pœna fori, non sæcularis, sed Ecclesiastici.

Altera pars est, in qua tria exprimuntur, in quorum priuatione, interdictum consistit. Interdictum enim priuat vsu Sacramentorum. Non enim stante interdicto, Sacramenta, saltem aliqua, ministrari possunt. Priuat etiam diuinis officiis, quæ in Ecclesiis exercentur: priuat Ecclesiastica sepultura, quæ omnia paulò post declarabuntur.

Tertia pars est, *secundum seipsam*. In hac enim parte, differt interdictum à suspensione, & excommunicatione. In cuius gratiam nota, quòd ista quæ diximus, scilicet sacramenta, diuina officia, & sepultura, possunt tripliciter considerari. Vno secundùm seipsa, vt sunt quædá bona Ecclesiæ: aut secundò, vt pertinent ad fidelium communionem, & participationem communem: nam

omnes fideles in his communicant: aut tertiò, vt sunt actus alicuius ordinis vel officij, vel ad eos reducuntur. Cùm igitur tripliciter considerari possint, fit vt tripliciter possint ab Ecclesia inhiberi.

Vno modo secundum se, quia Ecclesia tollit ista bona ab homine, vel à loco aliquo in quo exercentur.

Altero modo, vt sunt fidelium communiones, quia Ecclesia aliquem eiiciens à conuentu fidelium, aufert consequenter ista.

Aut tertiò, vt sunt actus officij, quia Ecclesia impediens officij alicui, impedit quo minus possit exercere vsum Sacramentorum, & diuina officia. Hoc tertio modo pertinent ad suspensionem: secundò ad excommunicationem: primò verò ad interdictum. Ob id ponitur illa particula, *secundùm seipsa*. Vnde fit vnum, quòd cùm in excommunicatione ista priuentur titulo communionis, plura etiam priuentur, quia plura sunt sub communione, scilicet suffragia Ecclesiæ, conuentus fidelium, & alia. Cùm autem in suspensione priuentur titulo actus officij, vel ordinis, nôn priuantur, nisi vt actiones sunt, non vt receptiones: quia sic non sunt officij. Vnde suspensus ab ordine & officio, licèt non possit exercere & ministrare Sacramenta, potest tamen recipere. At, quia interdicto ista similiter prohibentur, tam actio, quàm passio horum est prohibita, vt declarabitur inferius. Hæc igitur est natura interdicti, & eius propria definitio. Huius species multæ sunt.

Primò diuiditur in tres. Est interdictũ locale, & personale, & mistum ex vtroque horum, c. Alma mater, de sent. excom. in 6.

Locale est, cùm locus ipse interdicitur, ne in eo exerceantur vsus Sacramentorum, nec diuina officia, nec in eo detur sepultura sicut ante fiebat.

Personale est, cùm non locus, sed persona ipsa interdicitur, ne illi ista concedantur.

Mistum est, quod est ex vtroque compositum, vt cùm

persona interdicitur, & locus vbi illa fuerit, quocunque perrexerit. Secum enim fert interdictum loci, & hoc vocant ob id Canonistæ interdictum deambulatorium. Est autem notandum vnum circa has tres species. cùm interdicitur locus, non intelligitur interdici persona. Verbi gratia, si ista Ecclesia vel ciuitas est interdicta, non debent in ea Sacramenta exerceri, nec diuina officia publicè, nec patet vlli in ea sepultura, tamen personæ non interdicuntur. Possunt enim ad aliam Ecclesiam, vel ciuitatem commeare, & ibi omnibus his frui, dum non sit is, cuius causa interdictum est positum. Talis enim non potest, vt habetur cap. si scientia. de senten. excommunic. in 6. Etiam clerici Ecclesiæ interdictæ, possunt in alia non interdicta celebrare, dummodò etiam non sit is cuius causa interdicta est Ecclesia.

Rursus, cùm interdicitur persona tantùm, non intelligitur interdictus locus: vt, si homines Tiburtini interdicantur, Ecclesiæ non interdicuntur, sed possunt ista omnia exercere publicè peregrini clerici, & sæculares possunt vti & frui, non tamen tales interdicti.

Rursus secundò subdiuiditur vnumquodque eorum. Nam locale, quoddam est generale, quoddam speciale. Locale generale est, cùm interdicitur tota prouincia, vel totum regnum, vel tota ciuitas, vel totum castellum. Particulare, cùm alicuius ciuitatis vna vel plures ecclesiæ, non omnes. Intelligo per ecclesiam etiam loca priuata, in quibus celebrari potest, vt interdictum generale sit, cùm totus locus interdicitur, in quo celebrari potest; & per ciuitates intelliguntur etiam suburbia, sicut per Ecclesiam etiam capellæ continuatæ, & cœmeteria cum ipsa, c. si ciuitas, de sen. excommunic. in 6. Cùm Episcopus ponit generale loci interdictũ, potest quis celebrare in loco particulari, in quo celebrandi est facultas, non data ab Episcopo, sed à superiori, ita Nauar. num. 170.

Rursus personale in generale & particulare diuiditur

ditur. Generale, cùm omnes habitatores ciuitatis alicuius, vel regni, vel castelli interdicuntur. Particulare, cùm aliquis, aut vna tantum persona interdicitur. Vbi nota, quòd aliquando interdicitur clerus solus, aliquando populus: & per clerum etiam religiosi, & religiosæ intelliguntur. Cùm autem interdictus est clerus, cap. si sententia, de sentent. excommunicat. in 6. tunc non est interdictus populus, sed possunt alienos conuocare clericos, qui in Ecclesiis celebrent publicè, & administrent alia diuina. Similiter cùm interdictus est populus solùm, non est interdictus clerus, sed possunt celebrare diuina, ad quæ non potest admitti populus.

Rursus tertiò interdictum duplex est, & à iure, & ab homine, sicut in ipsa excommunicatione & suspensione fit.

De causis interdicti.

CAPVT XIX.

SICVT in excõmunicatione & suspensione quatuor causæ erant, ita etiam & in interdicto sunt.

Causa efficiens, scilicet quæ interdicere potest. Est is, qui etiam potest excommunicare? nam interdicere est actus habentis iurisdictionem aliquã exteriorem.

Materialis causa est remota, omnis is qui potest excommunicari: talis enim & interdici potest: est enim minor pœna excommunicatione interdictum. Non solùm autem qui potest excommunicari, potest etiam interdici, sed etiã multa quæ excommunicari non possunt, interdici valent: qualia sunt locus, (c. alma mater, de sentent. excommunic. in 6.) in quo diuina ministrantur officia: vniuersitas & multitudo personarũ simul, c. si sententia, de sentent. excommun. in 6. Hæc enim, vt superiùs diximus, excommunicari non possunt, interdici tamen valent.

Materialis propinqua, peccatum eſt, & non quodcunque, ſed grauiſſimum quoddam, aut aliqua inobedientia & contumacia contra Eccleſiam; præſertim, cùm generale interdictum imponendum eſt ab homine. Vnde abuſus eſt, propter dubia, vel leuia ſtatim interdicere communitatem. Quãuis poſſit interdici perſona particularis, non poteſt vllo modo interdici vniuerſitas, propter debitum, per extrauagantem Bonifacij octaui; quæ incipit prouidè. Sine licentia Papæ, poteſt perſona determinata, imò Eccleſia, ſed non Parochia. Nauar. num. 169. Eſt autem notandum, quòd non eſt opus, vt generale interdictum imponatur, quòd omnes peccent quos tale interdictum comprehendit: ſat enim eſt aliquem illorum peccare, præſertim ſi iudex eſt ciuitatis, vel Rex, vel Princeps. 17. quæſt. 4. c. minor. vbi Auguſt. propter delictum Bonifacij, totam eius domum & familiam interdixit, & c. ſi ſententia, de ſent. excom. in 6. vel etiam aliquis alius, & tunc interdictum omnes amplectitur, etiam innocentes ſine culpa. Hoc enim fit propter duo.

Alterum eſt, quia interdictum eſt ſignum mœſtitiæ & triſtitiæ Eccleſiæ, quam oſtendit in alicuius peccato, & inobedientia, vultque ſanctiſſimè, vt omnes filij ſui, etiam qui ſine culpa ſunt, eundem participent mœrorem.

Alterum eſt, quia ſic excitantur magis omnes contra eum, qui dat interdicti cauſam, cùm videant ſe, ſine culpa, ob eum pati, vnde conuocantur in Eccleſiæ defenſionem, vt ex hoc, magis inobediens confundatur, & ad obedientiam facilius conuertatur. Forma non eſt certa, ſicut neque in aliis cenſuris? ſolet tamen dici, cùm ab homine eſt: *Interdicimus talem, vel talem locum, aut ciuitatem, aut populum, aut clerum, vel ſimilia.* Debet autem in ſcriptis fieri, cap. cùm medicinalis, de ſentent. excommnnicat. in 6. cum expreſſione cauſæ rationabilis, & cum admonitione trina illius, cuius cauſa imponitur, ca. reprehenſibilis, de appellationibus, in decretalibus, ſi ab homine eſt. Cùm enim à iure eſt, incurritur

ipſo

ipso facto. Cum autem ciuitas aliqua interdicitur, non est opus singulis Ecclesiis intimare interdictum, sat est Ecclesiæ matrici, (c.1.de postulat.Prælatorum.) quam aliæ sequuntur.

Causa finalis eadem est, cum aliis censuris: vltra enim ea quæ diximus duo, scilicet tristitiæ Ecclesiæ ostẽsionem super malum alicuius, & incitationem omnium in sui defensionem, est finis correctio hominis perditi, & lucrum animæ ipsius. Ad hoc enim castigat Ecclesia sancta.

De effectibus interdicti.

CAPVT XX.

INTERDICTI effectus multi sunt, & quidem plures erant in iure antiquo, nisi postea Bonifacius Octauus in c. Alma mater, de sent.excom. limitasset.

Primus quidem effectus interdicti localis est, vt in loco interdicto, nec Missæ, nec diuina officia publicè celebrentur, nec campanæ pulsentur pro officio, (nam possunt pro AVE MARIA,) nec organa. Primò quidẽ nihil horum fiebat, sed solùm priuatè semel in hebdomada, vnum celebrabatur Sacrum, ad renouandum Sacramentum: tamen post Bonifacium, licet diuina officia & sacra celebrare secretò, ianuis clausis, & voce sũmissa. Non tamen prohibetur in tali loco baptizare, etiam secundùm ius antiquũ, etiam adultos. similiter facere ea quæ sunt annexa, scilicet exorcismum, & olei consecrationem: similiter Sacramentum Confirmationis. Nec per diuina officia intelligas prædicationem; nam licet prædicare publicè tempore interdicti, velut habetur c. responso, de sent. excommu. At celebrare ianuis clausis, intelligitur de interdicto in genere; nam cùm speciale est, seruatur ius antiquum, vt non possunt in speciali loco interdicto, singulis diebus celebrari sacra & officia, nisi semel in hebdomada vnum sacrum, c. Permittimus, de sent.excom.

Secundus effectus est: Nullus potest admitti his officiis, nisi qui priuilegium habet, vt sit clericus primæ tonsuræ saltem, aut habeat facultatem à bulla Papæ; tales enim interesse possunt.

Tamen nota primò, quòd clericus primæ tonsuræ, non debet esse coniugatus, talis enim amittit omnia priuilegia clericalia, vt habetur c. Ioannes, de cleric. coniugat. nec retinet nisi duo, vt conceditur c. vnico, eod. titul. in 6. puta, vt eorum percussores incidant in excommunicationem latam contra percussores clericorum, & quòd nõ conueniantur coram iudice sæculari. & hæc habent si tonsuras deferant.

Nota secundò etiam, quòd priuilegium non valet illi qui causam dedit interdicti, vt habetur c. vlt. de ver. signif. in 6.

Nota tertiò, habentes priuilegium, possunt cum familia interesse, vt habetur c. licet vobis, de priuileg. in 6. nisi inter illos sit, qui causam dedit interdicti, vel in fraudem sit admissus in familiam; Et per familiam intellige famulos, seruos, & eos qui in domo eius manentes ipsum comitantur cùm egreditur. Vnde famulus sacerdotis potest inseruire ei ad sacrum, licèt non habeat aliud priuilegium.

Nota quartò quòd isti priuilegiati tenentur audire sacrum diebus festis; Ita Soto, lib. 4. sent. dist. 13. quęst. 2. art. 1. & dist. 22. quæst. 3. art. 1. non quòd priuilegium obliget illos, sed quia præceptum obligat, omnes potentes licitè audire.

Tertius effectus, Sacerdos violans locum interdictum, publicè exercendo quod non licet, mortaliter peccat. Et si actus est ordinis maioris, quomodo à sæculari non potest exerceri, est etiam irregularis, secùs de ordinib. minoribus, in quibus nõ cõtrahit irregularitatem, licèt actus eorum exerceat modo quo non potest sęcularis. Ita habet Siluest. ver. interdictum 5. §. 6. & Soto dist. 22. q. 3. art. 1. Contrarium tenet Panorm. c. fin. de excessibus prælatorum. qui etiam in minoribus affirmat irregularitatem. Nota tamen, quòd sæcularis, qui

vio-

violat interdictum, audiendo sacrum in loco interdicto scienter, dum non ex contemptu faciat, non peccat mortaliter, sed tantùm venialiter. Ita habet Soto dist. 22.q.3.art.1.& Caiet.verb.interdictum.6.§.7. Nauar.ca. 27.num.187.dicit non peccare absolutè.

Quartus effectus est, quòd non licet Eucharistiam ministrare, nisi tempore mortis, c.quod in te, de pœnit. & remiss. Extremam autem vnctionem, nec tempore mortis. Sacramentum pœnitentiæ omni tempore licet in tali loco, quod in iure antiquo non licebat. Est tamē vnum priuilegium concessum à Bonif. c.illo, alma mater. quod in die natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, & Assumptionis beatæ Virginis Mariæ, publicè, & pulsatis campanis à vespere vsque ad diei completorium, diuina celebrentur officia, vt omnes interesse possint, etiam ipsi qui dederunt causam interdicti, dum sint longè ab Altari, non tamen licet his communicare, nisi priuilegium habeant. Hoc idem fuit à Martino V. & Eugenio IIII. concessum, pro festo corporis Christi, & octaua: & pro festo Conceptionis, & octaua: in Ecclesiis in quibus dicitur illud officium, quod incipit, *Egredimini*, non in aliis. Aliqui religiosi specialia habent priuilegia pro suis sanctis, vt Franciscani pro S. Francisco. Hæc sunt de locali interdicto.

Interdictum autem personale, ferè eosdem habet effectus.

Primò, interdictus priuatur sacramento Ordinis, & Extremæ vnctionis. Eucharistiam autem tempore mortis recipere potest. Quādo autem dedit causam interdicti, priuatur confessione, nisi paratus sit obedire. Similiter qui pro tali delicto, auxilium, vel consilium dederit, nisi priùs satisfaciat, vel faciat quod in se est, c. alma mater: Matrimonium nō prohibetur etiam in interdicto personali.

Secundò, quòd si exerceat actū ordinis maioris, modo quo sæcularis non potest, fit irregularis.

Tertiò, priuatur sepultura Ecclesiastica, & diuinis officiis. Quòd si sciens immisceat se diuinis officiis, au-

diendo sacrum, vel diuina officia, sine licentia; peccat mortaliter. Et in hoc differt ab eo, qui violat interdictum locum, qui venialiter peccat quocunque modo violet, quia magis respicit pœna hæc clericos, quàm sæculares.

De modis quibus in iure ponitur interdictum.

CAPVT XXI.

MVLTI sunt casus in iure, quibus ipso facto incurritur interdictum. Aliquos attingã, aliis relictis, qui ex Summistis poterunt colligi.

Primus est, quando dominus regni, vel ciuitatis, vel castelli impedit, ne Legatus, aut Nuncius Papæ suum exerceat officium, tunc generaliter regnum, vel ciuitas, vel castellum interdicitur localiter, & tamdiu durat, quamdiu dominus est in illa contumacia, vt habetur in extrauagant. super gentes, de offic. deleg. de communibus.

Secundus est, quando ciuitas aliqua, vniuersitas, aut locus, aut collegium, per se, vel per alium, exigit à personis Ecclesiasticis guidagia, vel pedagia pro rebus suis quas habet, non negotiandi causa, & ad solutionem horum compellit, tale castrum, ciuitas, vel collegium, ipso facto interdicitur, c. quanquam, de censib. lib. 6. contraria consuetudine non obstante.

Tertius, quando ciuitas vel locus alius dat fauorem, aut auxilium, insecutoribus, captoribus, aut percussoribus Cardinalium, aut mandatoribus prædictorum, vel cùm possit tales punire, intra mensem non punit, ipso facto interdicitur præter Romam, c. fœlicis, de pœnis, in 6.

Quartus est, cùm ciuitas in qua moritur Papa, non seruat dispositionem positam, in c. vbi periculum, de elect. in 6. puta, quòd Cardinales immediatè post decem dies claudantur ad electionem, cum aliis multis conditionibus, ipso facto interdicitur. Nota circa hos casus,

quod

quod licèt ipso facto locus sit interdictus, tamen nullus tenetur seruare, nec fit irregularis non seruando, nisi post denunciationem à iudice, vt habetur in bulla Concilij Constant. nisi sit personaliter interdictus: tunc enim tenetur qua parte ipse interdictus est.

Quintus casus similis est, quando ciuitas, vel alius locus, aliquem Episcopum detinet inuitum, Cle. si quis suadente, de pœnis. in 6. nu. Similiter, ciuitas quæ committit aliquid in Episcopum proprium, vt capite percutiatur, aut banniatur. Et nota, quòd in his eisdem casibus (præter primum) est etiam interdictum generale, personale à iure. Dixi præter primum, quia quoties interdictum generale ponitur propter peccatum domini, vel superioris, populus non interdicitur personaliter, nisi exprimatur. Cùm tamen populus interdicitur propter suum peccatum, interdicitur illic dominus, c. si sententia, de sent. excom.

Locale speciale, etiam multis casibus imponitur.

Primò, quando Ecclesia polluitur per iniuriosum homicidium, aut sanguinis effusionem, aut seminis humani effusionem, & tunc non debent in tali loco diuina officia celebrari, donec reconcilietur, de consecra. dist. 1 c. Ecclesiis. dummodò sit pollutio notoria, aliàs non est opus, si secreta est. In Ecclesia polluta celebrare peccatum est, nulla tamen incurritur irregularitas.

Secundò, quando aliqui religiosi, vel clerici inducunt aliquem ad vouendum, vel promittendum, vt in suis Ecclesiis eligant sepulturas, relictis illis locis, ad quæ de iure obueniebant, tunc nisi restituant intra decem dies, omnia quæ ex illis sepulturis commoda habuerunt, etiam non petita, & ipsa corpora si petantur, sunt eorum Ecclesiæ suppositæ interdicto donec restituant, c. animarum periculis, lib. 6. de sepult. Alij sunt casus, sed isti sufficiant.

De eo qui poteſt abſoluere ab interdicto.

CAPVT XXII.

INTERDICTVM ſi ab homine eſt, poteſt ab eo qui impoſuit, vel à ſuperiori tolli. Imò poteſt etiam per aliquod tempus ſuſpendi, vt per diem, vel hebdomadam celebrandi aliquod feſtum cauſa, vel aliquem ſepeliendi. & tunc ſolùm in his, in quibus tollitur, oportet non ſeruare interdictum, in aliis debet. Si verò à iure eſt reſeruatum, poteſt ille cui reſeruatum eſt tãtùm. Quòd ſi non eſt reſeruatum, ceſſante cauſa propter quã poſitum eſt, poteſt ordinarius tollere. at cauſa non ceſſante, nullus poteſt niſi Papa. Notandum eſt, quòd quando in iure ſimul cum interdicto eſt impoſita excommunicatio reſeruata Papæ, tunc interdictum non reſeruatur, niſi ſimul exprimatur. quia cùm duæ ſunt pœnæ, & vna tantùm reſeruetur, altera viſa eſt non reſeruari. Et ita tenet Ioan. And. ſuper c. cupientes, de elect. lib. 7. §. cæterùm, verbo, ſuſpenſos. Quòd ſi in iure vſque ad certum tempus ponitur interdictum, ante illud tempus ab ordinario tolli non poteſt.

De ceſſatione à diuinis.

CAPVT XXIII.

CESSATIO à diuinis, eſt omiſſio quædam diuinorum officiorum, & ſacrorum executionis. Non enim licet, ſicut in interdicto, ianuis clauſis celebrare diuina officia, ſed eſt ſicut interdictum antiquum quantum ad hoc. Prohibetur etiam ſepultura Eccleſiaſtica in ceſſatione. Diuiditur ſimiliter in generalem, & ſpecialem, ſicut ipſum interdictum. Ab eo tamẽ in multis differt.

Primò, ceſſatio non eſt cenſura, ſed tantùm quædam omiſsio, & ablatio diuinorum officiorum. Vnde fit, vt qui violat ceſſationem, non fiat irregularis, niſi ſit generalis, ſiue ſpecialis. qui tamen violat interdi-

ctum (vt dictum est suprà) irregularitatem contrahit. Innoc.c.irreparabili,nu.4.extr.de offic.ordin.

Secundò,nunquam à iure incurritur ipso facto,sed tantùm permittitur imponi,c.irreparabili,de offic. ordin.c.si canonici,& c.quamuis,eod.tit.in 6. At interdictum ipso facto incurritur.

Tertiò,ille qui habet priuilegium audiendi tempore interdicti, non propterea tempore cessationis, neq; econtrà:nam in cessatione celebratur sacrum, vt in interdicto antiquo,vel interdicto speciali,id est,semel in hebdomada. puto enim quantum ad hoc, cessationem esse interdictum quoddam speciale.

Quartò,cessatio ex officio,non pertinet nisi ad Episcopum, nec Capitulum potest cessare nisi ex priuilegio aliquo vel consuetudine, vel sede vacante: & tunc debent omnes Canonici conuenire ad cessandum, sicut ad electionem,& debent multùm cõsiderare, an sit cessandum,& alia etiam sunt obseruanda, quæ in d.c.quãuis.dicuntur,& ibi Doct.notant.

Quintò,pars cessans, nisi conueniant partes, debet intra mensem Romam proficisci, vt, ibi prouideatur. Quòd nisi statim finito mense iter arripiat,cessatio nulla est.Quòd si partes conueniant,cessatio auferri potest ab Episcopo.

Sextò, cessatio debet poni ob aliquod graue crimen,præsertim contra Ecclesiam, & cum contumacia, vt si à iudice sæculari detineatur in carcere aliquis Canonicus,aut Sacerdos,aut impediantur redditus Ecclesiæ,aut fiant statuta contra libertatem Ecclesię,vel quid simile.

Septimò,qui cessauit absque causa legitima, debet condemnari ad reddendum interesse totum, quod Canonici perdiderunt propter cessationem, & similiter quod Ecclesia in qua cessatum est,perdidit.Si verò iustè cessauit,tunc opposita pars, contra quam cessatum est, debet ad idem condemnari,vt habetur c.si canonici, de offic. ordinar. in 6. Hæc sufficiant de cessatione, nam parum est in vsu.

De irregularitate.

CAPVT XXIIII.

ALIA censura occurrit, Sacerdotibus cognitu valdè necessaria, cuius notitiam ad methodum reducere, opus est quam difficillimum. Vt igitur à definitione incipiamus, videtur sic posse describi: Irregularitas est, canonicum sacrorum ordinum impedimentum, hominem ad ipsos suscipiendos, vel exercendos ineptum faciens. In qua descriptione quatuor sunt notandæ particulæ.

Prima est, *impedimentum*, in quo verbo denotatur subiecti capacitas, circa id cuius habet impedimentum. Non enim dicimus impeditum nisi eum qui poterat aliàs facere id, cuius impedimentum habet. Vnde fit, quòd mulier, quamuis homicida sit, vel bigama, vel habeat aliquem alium defectum propter quem ad sacros ordines accedere non potest, non sit dicenda irregularis, quia non est capax ordinis, quia iure diuino, solus sexus virilis est factus capax ordinum, ob id, virilis sexus solus, impedimentum habere potest. Adhuc, nec is omnis, nisi baptizatus, quia sine baptismo non habet propinquam capacitatem, nec mutus, nec sine manibus.

Secunda est, *canonicum*, id est, proueniens ex sacris canonibus, vt intelligas;

Primò, quòd nulla irregularitas est de iure diuino, sed solùm de iure humano, & potest Papa auferre, sicut imposuit. Nec esse etiam à natura, nam quamuis propter multos naturales defectus homo sit irregularis, tamen illi defectus non ex natura contraxerunt irregularitatem, sed ex canone.

Secundò, intelligas irregularitatem non esse ab homine, sed solùm imponi à iure.

Tertiò, intelligas non esse affirmandam aliam irregularitatem pro delicto aliquo, nisi quæ expressa est in iure, vt habetur in c. is qui, de sent. excom. in 6. propter hæc igitur tria, ponitur illud verbum, *canonicum*.

Tertia est, *sacrorum ordinum*, vt intelligas, irregularitatem non esse impedimentum quodcunque, sed id, quod hominem impedit, ne sacros ordines suscipiat, vel susceptos exerceat.

Hactenùs tamen non videtur plenè ab excommunicatione & suspensione iuris differre, nam hæc etiã sunt impedimenta canonica, ordinum sacrorum. Ob id additur quarta particula, *Hominem ineptum faciens*. In qua denotatur, quòd irregularitas est impedimentũ per modum formæ existens in homine: excommunicatio verò & suspensio, potiùs sunt impedimenta per modum actionis, qua quidem Ecclesia arcet hominem ab ordine, simul etiam ab alijs, ob id non dicuntur irregularitates. Hæc est igitur irregularitas. Dicitur autem irregularitas, quasi sine regula, vel extra regulam, quia homo per eam efficitur extra illam regulam quæ exigitur, & cui conformari debet is, qui ordines suscepturus, vel susceptos executurus est: sicut apud Grammaticos verba, & nomina, irregularia dicuntur, quæ regulæ positæ non conformantur, sed extra eam sunt.

Species irregularitatis multæ sunt: ad tria tamen capita, vt ad genera, reduci possunt. Quædam nascuntur ex defectu: quædam ratione sacramenti ordinis: quædã ratione alicuius delicti. Singula horum capita, varias includunt. De quibus singulis oportet tractare.

De irregularitatibus ex defectu prouenientibus.

Cap. XXV.

MVLTAE sunt irregularitates, quæ ex defectu proueniunt, quãuis non oẽs propriè irregularitates dicendæ sint, iuxta definitionem datam. Sub hoc tamẽ carmine nostro possunt facilè cõprehẽdi;

Libertas, ratio, sexus, mens, corpus, & ætas.

Prima libertas est. Seruus enim irregularis est, vt ordinari non possit. Quòd si ordinem suscipiat, tenet ordo, tamen peccat mortaliter qui suscipit, & qui sciẽter

confert,ſi tamen priùs manumittatur, poteſt ordinem ſuſcipere,c. nullus,diſtin.54.& extra,de ſeruis non ordinand. Vide Antonin.3.part.tit.28.cap.6.§.6. Attende tamen,quòd ſi ſeruus,ſciente domino,ordines ſuſcipit, licèt minores ſint,ſtatim efficitur liber, diſt.54. c.ſi domino ſciente,& non contradicente. Si autem Dominus neſciuit, vel contradixit, tamen ſciunt Epiſcopus, vel præſentator,efficitur liber, ſed Epiſcopus, vel præſentator, debent duplum domino reddere. Si vterque ſciuit præſentator & Epiſcopus, vnus alterum, alter alterum reddet,vt fiat duplex pretium, diſtin.54.c.ſi ſeruus abſente domino. Si neuter fuerit ſoluendo,poterit dominus petere ſibi reſtitui, c.ex antiquis, eadem diſtin. Quod ſi dominus neſciuit, & Epiſcopus, & etiam præſentator,ſi ſuſcepit ordines minores,manet ſeruus:ſi tamen ſuſcepit maiores: poteſt ſe redimere reddẽdo pretium iuſtum, vel alterum ſeruum, vel ſuum peculium, ſi habet,& ſacerdos eſt, aliter debet ſeruire in his quæ decent ordines tales.Anton. loco citato.Et ſi eſt contumax,debet deponi.

Secunda irregularitas eſt,*ratio:* Vſus rationis neceſſarius eſt ad ordines ſuſcipiendos.Ita tamen eſt intelligendũ hoc, quòd ante annos diſcretionis ſi ordines minores ſuſcipiantur,teneat ordo.Contra Dur.4.d.25.q.2. Tamen ſi ſine aliqua neceſſitate id fiat, ſit malè factum, & peccatum,tamen nec eſt de neceſſitate præcepti,nec de neceſſitate ſacramenti. At ordines maiores ſuſcipere,eſt contra præceptum Eccleſiæ, & peccaret mortaliter Epiſcopus,ordinans puerum ante vſum rationis, tamẽ ordo teneret, & impediretur verè character,quia non eſt tale impedimentum de iure diuino. In tali caſu dubitant aliqui,vt Bona.4.d.25.artic.q.2. Ricar. diſt.25. art.4.q.2. an ille puer veniens ad vſum rationis, teneatur voto caſtitatis, vt non poſſet ducere vxorẽ.Reſpondet Palud. diſt.25.quæſt.3. & Soto diſt.25.q.1.art.2. quod non, quia votum caſtitatis debet eſſe ex proprio conſenſu,vnde ſi ille non conſentiret, poſſet ducere vxorem, tamen eſſet deponendus.

Tertia irregularitas est, *Sexus*; Quamuis enim, vt in principio diximus, non sit propriè irregularitas, quia non est capacitas in subiecto, nec Papa potest in ea dispensare, quia est exclusa iure diuino, vt habet Bona. 4. d. 25. artic. 2. quæst. 1. contra aliquos, & consentit Duran. Soto, locis citatis, & Archidia. c. si quis suadente diabolo. 17. q. 4. tamen quia numeratur à multis, placet eam inserere. Fœmina ergo ordines suscipere non potest. Similiter hermaphroditus, qui est magis inclinās in sexum fœminæ, si enim magis inclinat in sexum maris, pro viro reputādus est, vt habetur, l. quæritur. ff. de statu. homi. tamen adhuc propter monstruositatem, irregularis est, & indiget Papali dispensatione, vt dicit S. Antonin. 3. par. tit. 28. cap. 6. §. 5.

Quarta irregularitas est, *Mens*; Defectus enim mentis ordinem impedit, vnde amentes, furiosi, lunatici perpetui, vel cum interuallo, non sunt ordinandi. si tamen conferretur, ordo teneret, sed esset graue peccatum ipsius conferentis. Ant. 3. par. tit. 28. cap. 5. Ad hunc defectū reducitur, *Neophytus*, qui nouus est in fide, à quacūq; secta infidelitatis conuertatur, hic enim, nisi multò pòst tempore ordinari non potest, d. 48. c. 2.

Quinta irregularitas est, corporis defectus, quæ multipliciter incurritur. Aut enim ex parte generationis, aut ex parte membrorum corporis, aut ex parte corporis sanitatis, aut ex parte debitæ pulchritudinis.

Ex parte quidem generationis, primò sunt irregulares illegitimè nati, siue ex adulterio, siue ex simplici fornicatione sint: siue ex sacrilegio aliquo cōcubitu, siue occulti sint, siue non. Hi autē nisi ignorantia excuset, sunt irregulares, nec absque grauissimo peccato ordines suscipere possunt citra dispensationem, quam ad minores ordines dat Episcopus, & ad beneficium simplex. Ad maiores, & ad beneficium curatum, vel dignitatem solus Papa, & difficiliùs, si est ad Episcopatum. Hæc habes in Anto. 3. part. tit. 28. c. 4. §. 2. in Concil. Trid. sess. 22. cap. 2. Episcopus debet esse legitimus. Per ingressum religiōis in professione aufertur irregularitas ista,

pos-

possuntque ordines suscipere, vt habetur in c. vt filij, de filijs presbyt. tamen non possunt eligi in prælatos, vel alias dignitates.

Rursus ex parte generationis sunt irregulares filij, & nepotes patrum hæreticorum, qui in sua hæresi pertinaciter obierunt. Matrum autem hæreticarum, solùm filij, c. statutum. 2. de hæret. in 6. Sed ista irregularitas nõ videtur ponenda, quia c. loquitur de habilitate ad officium seculare, & ad beneficium Ecclesiasticum, vt habetur in tit. Nauar. in c. 27. nu. 205. ponit hanc irregularitatem, sed non benè fundat.

Ex parte etiam membrorum corporis, contrahitur irregularitas, quando deest aliquod membrum, quod potest esse aut necessarium ad vsum ordinis, vt si desit manus vel digiti, quibus hostia frangi debet, & tũc iure diuino est exclusus. Ita dicit Soto 4. dist. 25. quæst. 1. art. 3. conc. 2. sed non puto de iure diuino esse, sed de iure humano & de facto. Nam aliquando Papa dispensauit, vt quidam manibus alterius cõsecraret, & celebraret. Siue ex propria culpa, siue sine ea desit membrum. Si verò nõ est necessarium; aut potest esse occultum, aut manifestum, & vtroq; modo, si ex propria culpa deest, irregularis est, vt qui sibi amputauit digitum aliquem, vel se castrauit, c. si absciderit, dist. 55. etiam zelo bono, vel dedit operã rei illicitæ, vt alius amputaret. Si verò non sua culpa, sed vel causa sanitatis amputauit, vel amputari fecit; tunc si occultum est, non est irregularis. Vnde Eunuchi sine culpa, aut qui in persequutione castrantur, aut ab infidelibus, aut ob infirmitatem, aut nascuntur, aut ante vsum rationis, non sunt irregulares, c. ex parte, de corpo. vitio. Nec est verum quod dici solet, vt tales partes deferãtur in marsupio. Si verò manifestum est, si notabilem inferat deformitatem, qualis est amputatio nasi, vel extractio oculi etiam sine culpa facta, irregularis est, can. si Euang. dist. 55 Si verò non inducit talem deformitatem, tunc non est irregularis. Intellige tamen quod cùm pars membri deest, non est irregularis. Vnde quamuis pars digiti pollicis desit, si non est

nota-

notabilis defectus, sed adhuc potest hostiam frangere, si fuerit absque culpa, non inducit irregularitatem, secùs si cùm culpa est, vt c. qui partem, dist. 55.

Ex parte etiam sanitatis, inducitur irregularitas, quando morbus impedit vsum ordinis. Vnde patiens morbum caducum, irregularis est, can. in literis, 7. q. 2. Similiter qui non patitur vinum in stomacho. Similiter energumenus. Similiter tremulus manibus, cùm imminet periculum subuersionis sanguinis.

Ex parte pulchritudinis debitæ, irregularis etiam est claudus cum baculo. Similiter habens oculum læuum absque visu, licèt sit clarus, quia sic non potest legere canonem, absque notabili indecentia. & qui habet notabilem maculam in oculo, c. cum de tua, de corpore vitiatis, quæ magnam inducat deformitatem, irregularis est. Similiter notabiliter gibbosus, vel habens membrũ superfluum, quod scandalo esse posset videntibus. Similiter leprosus. Omnes hæ irregularitates ex parte corporis se tenent.

Sexta irregularitas est, *Aetas*. Ante enim certã ætatem, nullus citra graue peccatum, potest ordines suscipere. Prima tonsura cum tribus minoribus debet suscipi impleto anno septimo. Acolytus fit, impleto duodecimo, Concilium Trid. sess. 23. cap. 12. statuit &c. Concil. Trid. sess. 23. cap. 12. statuit, vt nullus deinceps ad subdiaconatum promoueatur ante vigesimum secundum annum: ad diaconatum, ante vigesimũ tertium, ad Presbyteratum ante vigesimum quintũ, Subdiaconus impleto decimo octauo, Diaconus impleto vigesimo, Sacerdos vigesimoquarto, vt habetur, 77. & 78. distin. Episcopus impleto trigesimo, vt habetur c. cùm in cunctis, de elect. in quibus ætatibus solus Papa dispensat concil. Quòd si ante prædictam ętatem scienter quis suscipiat ordines, ordinatus quidem manet, tamen mortaliter peccat, nisi impediatur propter vsus rationis defectum, vt in pueris. Reliqui tamen peccant, & sunt suspensi ab executione, donec attingant ætatem prædictam. Si tamen presbyteratũ suscipit, & celebrat, fit irregularis, vt ha-

betur in extrauag. cùm ex ſacramento Pij Secundi, vt notat Syluest. verb. irregularitas. 10. Hæ ſunt irregularitates ex defectu.

De irregularitatibus ratione Sacramenti.

CAPVT XXVI.

RATIONE Sacramenti, etiam irregularitas contingit. Sunt enim tres in hac parte, bigamia, homicidium, mutilatio actiua membri. Bigamus enim eſt irregularis, quia ſacramentum Euchariſtiæ, eſt ſacramentum vnionis Chriſti cum Eccleſia, quæ cõiunctio vna eſt. Vnus enim eſt ſponſus, vna ſponſa. Ob id Sacerdos futurus, non debet eſſe bigamus, & plurium vxorum, non enim repræſentaretur vnitas Chriſti cum Eccleſia. Aduerte tamen, quod bigamia triplex eſt. Glo. communiter recepta, c.2. de bigam. non ordinan. Vera, interpretata, ſimilitudinaria; Et omnis inducit irregularitatem.

Bigamia vera eſt, cùm aliquis habuit duas vxores veras, & cum vtraque intercesſit copula: aliter, non eſt bigamia, & hoc, ſiue habuerit vtramque ante baptiſmum, ſiue poſt, ſiue vnam ante, alteram poſt, c. acutiùs. & c. deinde. 26. diſt. Si tamen bis duxerit vxorem, & cum ſecunda non habuerit copulam, ſed mortua eſt ante copulam, non cenſetur bigamus.

Bigamia interpretatiua eſt, quando non interceſſit verè duplex matrimonium, ſed virtualiter, ſiue ex intentione, quæ quidem multiplex eſt.

Primò, cùm quis duxit duas vxores contra ius, non enim fuit verum matrimonium: ſiue vnam duxit ſecundùm ius, alteram non: puta quia viuente priore duxit, vel ea mortua, in gradu prohibito, & ſi interuenit cum vtraque copula, vt dixi.

Similiter ſecundò, cùm quis duxit vxorem viduam, vel corruptam ab altero, etiam per fornicationem, qua ſi quis viduam, diſtin. 50. & cum ea etiam habuit copulam, (hoc enim in omni bigamia eſt neceſſarium.) non

tamen

tamen duxit vxorem eam qua cũ priùs ipſemet habuerat copulam. Similiter qui tantùm duxit vxorem alterius non cognitam carnaliter, non eſt bigamus, c.debitum.de bigam.non ordi.

Tertiò, qui duxit aliquam virginem, quæ fuit cum aliquo alio adulterata, & poſteà acceſſit ille, quãuis cum ignorantia fecerit, cenſetur bigamus. Glo.communiter recepta, c.ſi cui, diſt.34.

Bigamia ſimilitudinaria eſt, cùm aliquis facto voto ſolenni caſtitatis, tentauit ducere vxorem, quamuis virginem, & copulam habuit, tunc irregularis eſt, c.quotquot, 27.quæſt.1. In omnibus his, Papa ſolus diſpenſat, etiam in minoribus. Nauar.cap.27.num.197.& in prima bigamia rariſſimè ſolet facere: in ſimilitudinaria, ſi illa fuit virgo, poteſt Epiſcopus diſpenſare. Panorm.c.1.qui cleri.vel vouen. Nota tamen, quod conceſſum eſt Epiſcopis, per Concil.Trid.diſpenſare in irregularitatibus omnibus & ſuſpenſionibus, ex delicto occulto prouenientibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum cõtentioſum, ſeſſ.24.cap.6.liceat.

De homicidio, & mutilatione.

CAP. XXVII.

ALTERA irregularitas ratione Sacramẽti, eſt homicidium. Circa quod aduerte.

Primò, quod duplex eſt homicidiũ, vnũ quod fit illicitè & cum peccato, & hoc ſolet dici homicidiũ voluntarium. Caieta.verb.irregularitas: alterum quod fit abſque peccato vllo. Vtrunque inducit irregularitatem, ſed priùs inducit eam, quæ eſt tertij generis, ſcilicet ratione delicti, & multò peior eſt.

Poſterius verò inducit irregularitatem huius generis, id eſt, ratione ſacramenti, puta quia iſtud ſacramentum continet Chriſtum, qui fuit author pacis, & nullum læſit, voluit Eccleſia, vt miniſtri ſint & pacifici, & nullius occiſores, & tales facit irregulares, quamuis

iustè id fecerint. Solent Canonistæ vocare illam irregularitatem ex defectu lenitatis, nimirum quia Christus fuit mitis & lenis; à qua lenitate videtur discedere qui occisor est. De hac ergo irregularitate tractabimus modò: posteà de priori.

Aduerte secundò, quòd quãuis diuersi actus sint homicidiũ & mutilatio seu membri abscissio: tamẽ quantum ad irregularitatem inducendam, pro eodem reputantur. Clem. 2. de homicidio. solentque vno nomine simul nominari, scilicet deformatio, id est, ablatio formę & animę. Nam qui membrũ alicuius abscindit, verè aufert animã ab eo, sicut qui occidit, à toto corpore aufert. Vnde quod de homicidio dicitur, idem de mutilatione intelligendum est, quantum ad irregularitatem.

Aduerte tertiò, quòd est discordia inter aliquos Theologos & Canonistas, an digitus sit dicendus membrum; tunc qui digitum abscindit, mutilator est, & efficitur irregularis, si verò non est, tunc fit oppositum: & quamuis apud Philosophos diligentiùs possem hoc speculari, tamen in præsenti materia, videtur mihi cum Canonistis, quod non est, quia oportet in hac materia loqui secundùm canones. Caiet. 2. 2. quæst. 65. artic. 1. tenet digitum esse membrum. & Soto libr. 5. de iust. quæst. 2. art. contrarium tenet. Barthol. l. 2. ff. de pub. iudi. & Nauar. cap. 27. num. 206. Si quis autem auferat vnum digitum, præter pollicem, & indicem, non esset irregularis. Qui tamen pollicem, vel indicem auferret, quia illi sunt ad fractionem necessarij, pro membro reputatur, & irregularitas inducitur: manus verò, pes, auris, nasus, & alia, pro membris reputantur.

Aduerte quartò, quod non omnis qui licitè occidit, aut mutilat, irregularis est. Et quia est hoc difficile comprehendere, quis sit, quis non, placuit hæc omnia duobus versiculis comprehendere, vt ordinatiùs res procedat, & fixiùs memoriæ inhæreat. Sunt autem versus hi:

Lotus, Cordatus, Tutus, sine crimine, vinum,
Non casu, mutilans, non sanans, proxima causa.

Opor-

Oportet horum singulas partes explicare. *Lotus*, Baptizatus. Si quis enim ante baptismũ iustè occidit aliquem, vel mutilauit, vt in bello iusto, vel tanquàm iudex, vel tãquàm minister, vel alio modo, & posteà fiat Christianus, & baptizetur, non est irregularis, de hac specie irregularitatis: Debet enim contrahi à baptizato, can. si quis viduam, dist. 50.

Cordatus, id est, habens vsum rationis. Si quis enim puer, ante vsum rationis, habens gladium, occidit aliquem, vel truncauit, non est irregularis. Similiter si fuit adultus. sed amens, vel dormiens, aut ebrius, cùm non interuenit culpa. Clemen. furiosus, de homicid. Nam quando culpa est, est irregularis tertij generis, vt dicetur posteà.

Tutus, id est, quando non est in suæ vitæ defensionem. nam quando aliquis non potest se aliter ab hoste defendere, nisi occidendo ipsum, tunc si occidat, vel mutilet, non est irregularis: intellige, cùm inuaditur: nam cùm inuadit, iam est peccatum. Similiter non efficitur irregularis, si det alteri sua arma, vt eum defendat, quia ipse non potest, & defensor occidit, vel mutilat, tunc tamen defensor ipse efficitur irregularis, licèt non peccet. Nam solùm vitatur ista irregularitas, cùm est in sui defensionem non alterius, licèt sit pater, vel Respub. Si tamen posset se fuga liberare ab inuadente, ille talis, tunc, non fugiendo, non peccaret, quia non tenetur fugere, tamen efficitur irregularis, quia solùm liberatur ab irregularitate, qui aliter non potest se liberare, vt habetur Clem. 5. de homicid. Caieta. 22. quæst. 40. art. 1. Nauar. cap. 27. nu. 217.

Sine crimine. Hoc ponitur, quia cùm homicidium, vel mutilatio est cum peccato, inducitur irregularitas, non huius generis, sed alterius, ratione delicti, vt dicemus inferiùs.

Viuum. Hoc vocabulum comprehendit homines siue Iudæos, siue Paganos, siue Christianos, siue alios qualescunque: hos enim occidere, vel mutilare, etiam iustè, & sine peccato, irregularitatem inducit. Rursus

non debent esse mortui, vnde cadauer truncare abscin-
dendo membra, siue comburere, non inducunt irregu-
laritatem, vt fit in anatomia.

Non casu. Si quis enim occidit, vel mutilauit casu ali-
quo, in quo non est peccatum, non fit irregularis, vt, si
quis equitans cadit, & cadens occidit aliquem qui sub-
tus erat, non est irregularis. Si quis etiam venans, vena-
tione licita ei, & facta omni diligentia dum iaculatur,
occidit fortè aliquem, non est irregularis. Idem dicen-
dum in aliis casibus, in quibus ista citra peccatum acci-
dunt, c. lator, de homicid. extr. habetur de ludente cum
clerico. & c. dilectus, ibid. de eo qui equo occidit puerũ,
& c. ex literis, 1. & 2. ibid.

Mutilans, sub hoc verbo includimus, & occisores:
Nam, vti diximus, quantum ad irregularitatem, pro eo-
dem reputantur.

Et nota circa verbum hoc: Primò, quod debet esse
realis mutilatio; etenim si quis habuit voluntatem, &
posuit operam, vt mutilaret, vel occideret, tamen actus
non est sequutus, non est irregularis, etiam in irregula-
ritate illa, quæ est ex delicto. Nauar. c. 27. nu. 210.

Secundò, debet esse formalis, vt sit vera mutilatio:
nam inhabilitatio membri, qua membrũ per abscissio-
nem nerui, vel alia causa, efficitur impotens ad suum
officium, tunc non inducitur irregularitas etiam ex de-
licto; sed debet esse vera truncatio. Nauar. c. 27. nu. 207.
Non enim est textus in contrarium, & Panorm. c. 1. qui
cleric. vel vouen. Vide Armil. §. 63. Nam sanguinis effu-
sio, quæ fit quocunque vulnere, non inducit eam irregu
laritatem, quæ ex delicto est. Glo. communiter recepta,
c. si aliquis, de homicid.

Non sanans, Hoc est, vt excludantur Medici, qui gratia
sanitatis, membra licitè abscindunt, neque ob id irre-
gulares fiunt. Extra hos prædictos casus, omnes muti-
lantes, vel occidentes licitè, sunt irregulares. Vnde, mi-
les qui in prælio iusto licitè occidit, vel mutilat, irre-
gularis est: minister Iustitiæ, qui homines suspendit,
irregularis est. Qui propter defensionem sui, licitè e

tiam

tiam occidit, vel mutilat, irregularis est. Alij etiam omnes quicunque sint. Hæc enim communia sunt laicis & clericis. Proxima causa non solùm ipsi mutilatores, vel occisores, irregulares sunt, sed qui causa proxima sunt huius actus. Multi laborant in cognoscendo, quæ sit causa proxima, quod non potentes percipere, casibus singularibus, in quibus inducitur, & in quibus non inducitur irregularitas, obruunt & confundunt materiã. Est tamen nostra notanda declaratio, iuxta quam innumeros & varios poterimus diiudicare casus. Illa dicitur proxima causa mutilationis, vel occisionis, quę ex lege, ex officio, vel ex intentione, vel ex actu de se ordinato ad talem mutilationem, vel occasionem concurrit ad ipsa. Proxima causa ex officio est iudex qui fert sententiam. notarius, aduocatus, accusator, siue fiscalis, qui scribit testimonia, qui notificat sententiam. Ex intentione, qui dat funem ea intentione vt suspendatur, qui ministrat scalam, vel dat gladium hoc fine, vel comitatur autoritatiuè, vt ministri iustitię, satellites, scribæ, & alii huiusmodi. Ex actu per se ordinato est testis, & denunciator, qui denunciat crimen, & non protestatur se non facere id ob mortem, vel mutilationem, sed tantùm ob mala impedienda. Si enim facit talem protestationem, quamuis sit sacerdos, non fit irregularis, c. prælatis, de homicid. in 6. vnde qui contra latronẽ clamitat, quem videt domi, vt comprehendatur, si non faciat intẽtione mortis, sed vt res suas restituat ei, & protestetur se ob talem finem facere, licèt occidatur, vel mutiletur, non fit irregularis. Denique ille actus inducit irregularitatem hãc, qui aliquo modo ordinatur in mutilationem, vel occisionem, siue ordinetur ex se, siue ex intentione, siue ex officio facientis. Per hanc regulã facilè est iudicare innumeros casus. Verbi gratia, Aliquis ex officio vendit funes, ab eo emitur aliquis, quo suspenditur latro, nõ est irregularis: quia ille actus venditionis ex se non ordinatur in illud, sed est indifferens ad quodcũq; aliud munus, nec ille tali intẽtione vẽdit. Si tñ esset alius, qui non vendit, sed esset rogatus vt funẽ

vel ſcalam miniſtraret, dedit, non peccat, tamē irregularis eſt. Rurſus, quis ex officio facit arma, & vendit, aliquis enſem emit, quo occidit, vel mutilauit aliquem, ille non eſt irregularis. tamen ſi ab amico peteret gratia pugnandi, & hic mutilaret. irregularis eſſet. Rurſus, qui militibus tempore belli dat arma, ea intentione, vt pugnent, ſi illi occidunt, irregularis eſt. Armil. verb. irregularitas. §. 59. qui tamen vendit, ſicut aliis ſolet vendere, vel commodat non tali intentione, non eſt irregularis. Rurſus, qui ob debitū aliquem facit comprehendi in carcere, vbi poſteà, crimine alio cōperto, occiditur, non fit irregularis ob eandem cauſam. Per hos caſus multi alij iudicari poterunt; tamen notandum eſt, quod non ſolū qui eſt cauſa mortis vel mutilationis efficitur irregularis: verùm etiam qui eſt cauſa accelerationis, vt qui dicit reo, vt aſcendat ſcalam, vel apponat collū loco in quo abſcindi debet, vel quid ſimile. Anton. 3. part. tit. 28. cap. 2. §. 5. His igitur modis iſta irregularitas contrahitur. Hinc ſequitur, quòd Sacerdotes, & monachi, qui in bello milites confortant ad pugnandum tempore belli, non ſint irregulares, quia iſte actus ex ſe nō ordinatur ad occiſionem, ſed ad victoriam, nec ea intentione fit. Similiter Epiſcopi, & perſonæ Eccleſiaſticæ conſtituentes iudices ſeculares in ſuis terris, nō ſunt irregulares, quia iſte actus in ſe non eſt ordinatus ad occiſionem, quamuis ipſi iudices occidant, aut mutilent, ſed in conſeruationem, & ordinationem ſuorum.

De irregularitatibus ratione delicti.

CAPVT XXVIII.

MVLTAE ſunt irregularitates, quæ propter aliquod peccatum & delictum incurri ſolent. Hæ aūt conuenienter in tria genera diuidi poſſunt. Quædam ſunt quæ incurri ſolēt ante ordinationē, quædam quæ in ipſa ordinis ſuſceptione, quædā quæ poſt.

Primū igitur de his quæ ante incurri ſolent, tractemus. Dicuntur autem incurri antè, non quia à Sacerdo-

tibus non incurrantur, sed quod etiam à laicis incurri possunt ante ordinis susceptionem. Hæ autem præcipuè sunt sex.

Prima est, quæ contrahitur ex apostasia à fide. Cùm enim aliquis vel ad Iudaismũ, vel Paganismũ, post baptismum est conuersus, licèt iterum reuertatur ad religionem Christianam, manet irregularis, si laicus erat, vt ordines non possit suscipere, c. presbyteros, dist. 50. si ordinatus erat, quoad vsum est irregularis, 11. q. 3. c. Iulianus. Idem de hæretico. Sil. verb. irregularitas. §. 7.

Altera est, si quis scienter bis baptizatus est, vel bis aliquem baptizauit, fit irregularis, de consecrat. d. 4. can. eos quos, & can. qui bis. Aliqui Summistę volunt eandẽ irregularitatem incurrere, qui iterant Sacramentũ imprimens characterẽ, vt Ordinem, & Confirmationem. Sed communis opinio tenet oppositum. Scot. 4. dist. 7. q. vlt. & ita est; Nam solùm exprimitur in canone baptismus. Non sunt autem pœnæ extendendæ.

Tertia est, cùm aliquis religiosus deserit religionẽ, causa audiendi ius ciuile, aut medicinam: iste nisi intra duos menses reuersus fuerit, est irregularis, à Papa dispensabilis, c. super Specula. ne cleric. vel monac. Extenditur etiam ad omnes curam animarum habentes, & ad omnes Sacerdotes, & ad omnes clericos personatus habentes, etiamsi sint sine cura.

Quarta est, si quis vtitur ordine quem non habet, & vtitur seriò, & eo modo quo laicus, vel non sic ordinatus, vti non potest, irregularis est, c. 1. de cleri. non ordi. minist. Quod in solis maioribus ordinibus intelligunt communiter Doctо. Si autem est ordinatus, dispensat Episcopus ad vsum illius ordinis: ad vlteriorem verò ordinem, vel si non est ordinatus ad ordines suscipiendos, solus Papa, vt habet Panor. prædicto cap.

Quinta est ex graui aliquo peccato notorio. Dicimus enim graue, quia non quodcunq; inducit irregularitatem, nisi notabile sit, vt adulterium, continuus concubinotus, stuprũ, & superiora peccata, furtum, &c. Dicimus notoriũ, quia aliàs nullã inducit irregularitatem,

nec in laico, nec in clerico, excepto homicidio, de quo ſtatim dicemus. Notorium autem eſt, quod ex ſententia iudicis cõſtat, vel ex propria confeſſione in iudicio, vel eſt ita publicum, vt alia publica eſſe ſolẽt, aut maiori parte parochiæ, in qua eſt, patet, vt ſuperiùs declarauimus. In hac irregularitate ſi adulterium eſt, vel inferius peccatum, Epiſcopus diſpenſat; In maioribus verò Papa: His annumera hiſtriones publicos, & qui ſimilia officia infamia habent. Silueſt. verb. irregularitas. §. 8.

Sexta eſt, quæ contrahitur ex homicidio, vel mutilatione illicita. Nam quæ ex homicidio licito contrahitur, ad ſpeciem pertinet ſecundam, quæ ratione ſacramenti eſt. Poſſunt ergo iſtæ ſex ſpecies, his duobus verſiculis faciliùs retineri.

Duplex baptiſmus, fidei deſertor, & ordo,
Infamis, mutilans, profitens, cui iura placebunt.

De homicidio tamen, ſpecialiter tractemus.

De homicidio illicito.

CAPVT XXIX.

MVLTA congregant Summiſtæ circa hanc irregularitatẽ; quæ naſcitur ex illicito homicidio. Sed quia ſine ordine & methodo ſunt, vix poſſunt comprehendi: placuit ad duo carmina reducere, quæ methodum contineant, & ad regulam veram: Carmina igitur ſunt ſequentia,

Si poſt baptiſmum, quiſquam viuum malè truncat,
Vel per ſe cauſa eſt, hunc ſpernit regula ſacra.

In his continentur conditiones, quæ ſunt neceſſariç, vt homicidium inducat irregularitatẽ hanc, quæ ex delicto naſcitur. Oportet ſingulas partes declarare.

Poſt baptiſmum: Debet enim eſſe homicidium vel mutilatio, poſt baptiſmum, cõmiſſum. Vnde ſi infidelis antequàm baptizaretur occidit, vel mutilauit, etiam iniuſtè aliquem; non eſt irregularis cùm baptizatus eſt. *Viuum:* Debet eſſe mutilatio, aut occiſio hominis viuentis. Vnde fit, vt qui dat potionem mulieri, vt nõ concipiat,

c.si aliquis,de homicid. vel vt concepũ abortiat, si fuit antequàm animatus esset, c.si ex tuarum,ibid.nõ fiat irregularis, licèt sit graue peccatum mortale.Tempus autem animatiõis in viris, est post quadragesimum diem: in fœminis,post octuagesimum. Quòd si res est dubia de animatione,cõtrahitur irregularitas.Hoc enim generaliter obseruandum est,quod cùm dubia est res,potiùs homo se existimet irregularem,quàm econtrà,c.ad audientiam,de homicid. Rursus,si quis animo occidendi quæsiuit aliquem,inueniens eum mortuum, ira motus,caput abscindit,quamuis grauiter peccat,non tamẽ irregularis est. Archid.c.si quis.15.quæst.1. quia viuum non inuenit. *Malè*,id est cum peccato,ad excludendum homicidium quod sine peccato fit.Tale enim non inducit huius speciei irregularitatem.

Obserua primò, quòd ex ipso verbo excluduntur pueri sine vsu rationis,quamuis occidant;nõ enim sunt irregulares, quia non malè, id est, cum peccato occidunt.Excluduntur etiã amentes,ebrij,furiosi,dormientes,qui casu aliquo occidunt, in quo non est peccatum. Cùm autem in tali homicidio, aliqua interuenerit culpa,licèt venialis,dummodò nõ sit leuissima, tunc inducitur etiam irregularitas. Est aũt regula obseruanda ad dignoscendũ hoc, quando aliquis aduertens, vel debẽs aduertere periculũ occisionis vel mutilationis,ex his actibus non prouidit vt potuit. Verbi gratia,aliquis scit, cùm sit ebrius,nimis furere,& armis cõtra alios agere, si iste, antequàm sit ebrius, non curet omnia arma à se proiicere, vel in locũ abditum & clausum se abscondere,fit in culpa mali quod sequitur, & contrahit irregularitatem ex mutilatione vel homicidio.Quòd si expertus est se non corripi simili furore, quãuis nihil prouideat,si posteà mutilat,nihil inde contrahit.Idẽ dico de amente cum interuallo. Similiter si dormiens in lecto nimis arcto cum infante admodum cõiuncto dormiat, in quo periculũ imminet suffocatiõis,si suffocet posteà cõtrahit irregularitatẽ,quia tenebatur tã probabile pe-

riculum aduertere. Non tamē semper interuenit culpa mortalis, nisi cùm est notabilis inaduertētia & omissio.

Rursus secundò, excluduntur homicidia vel mutilationes omninò casualia, in quibus nō est peccatum, nec irregularitas.

Aduerte tamen, quod, vt dicatur homicidium casuale, debent esse ista. Caiet. 22. q. 64. art. 8.

Primò, quòd non sit intentum. Quod enim ex intentione est, casuale non est.

Secundò, quòd nō sequatur ex opere aliquo illicito, ex quo probabile erat ipsum posse sequi. Soto lib. 5. q. 1. Nauar. c. 27. num. 221. Vnde, si quis clericus in venatione ferarum, quæ fit cum armis proiectitijs, siue bombardis & balistis, aliquem occidat, licèt non intendat, est irregularis, & peccat, quia id opus est illicitum clerico. Si tamen secularis faciat, nec peccat, nec est irregularis, quia non est talis venatiò illi illicita, seu prohibita. Similiter qui vulnerat aliquē, & pòst ex vulnere moritur, vel qui ligno percutit. licèt non intenderet mortem, irregularis est si mors sequatur. Dixi tamen quòd ex illo probabiliter sequatur homicidium: aliter, non incurritur, vt, si clericus equitet ad modū secularis, si proiectus ab equo cadat supra aliquem, & ipsum occidat, non est irregularis, licèt homicidium sequatur ex opere illicito, quia in eo nullum ferè erat homicidij periculū, nec ob id prohibetur clerico, sicut prohibetur venatio.

Tertiò, etiam est necessarium, vt quamuis opus sit licitum, fiat licitè, & cum debita circumstātia. Vnde si secularis in venatione licita occidat aliquem, quia nō adhibuit diligentiam debitam, tunc irregularis est. Si ista seruētur, tunc homicidiū, vel mutilatio est omninò casualis, nec peccatum, nec irregularitatem inducit.

Rursus tertiò, dicitur (*malè*) quia debet esse contra iustitiam. Nam quando aliquis est causa mortis, sed cōtra charitatem, non inducitur irregularitas. Vnde medicus qui non vult curare aliquē, & ob id mortuus est, non est irregularis, licèt peccet grauissimè, quia cōtra charitatē peccat, secùs si ex aliqua obligatione tenetur mederi.

Tunc enim contra iustitiam esset, Anton.3.p.tit.28.ca.2. Similiter, qui in casu necessitatis non dat necessaria alicui cum possit, & moritur, eadem causa non est irregularis, secùs, si ex iustitia teneretur. Similiter, si quis posset prohibere, ne aliquis occideretur, vel inuadendo, vel arcendo hostem à proposito, & non fecit, non est irregularis, nisi ex officio ad id teneretur. Debet ergo esse peccatum contra iustitiam. Hæc omnia sub illo verbo (*malè*) comprehenduntur.

Truncat. Intellige non solùm mutilationem, sed etiam occisionem, quia quantum ad hoc, æqua est vtriusque ratio. Intellige etiã de reali occisione. aliter enim per quemcunque actum etiam exteriorem, nisi sequatur de facto ipsa mutilatio, vel mors, non incurritur irregularitas, nec etiam per vulnera sola, vel membri inhabilitationem.

Vel per se est causa. Non solùm qui occidit, vel mutilat, irregularitatem contrahit istam, sed etiam qui occisionis vel mutilationis est causa per se. Ille autem dicitur causa per se, qui ex intentione operatur circa homicidium, vel mutilationem, c.1. de homicid. vt qui præcipit, qui iuuat, qui suadet. Similiter, qui facit actum ex se ordinatum in homicidium, vt qui testificatur, & qui accusat falsò aliquem de aliquo, vnde sequitur homicidium, vel mutilatio ipsius. Similiter Aduocatus qui falsò accusantem defendit scienter: qui vulnerauit aliquẽ, taliter, vt non potens se defendere ab aliis superuenientibus occideretur, vel mutilauit, licèt non habuisset intentionem nisi tantùm vulnerandi.

Idemque dicendum, quamuis ex superuenienti infirmitate moriatur, si ex vulnere infirmitas superuenit, c. ad audientiam, c. presbyterum, de homicid. Et, si ex ignorantia Medici, vel ex malo regimine moriatur, etiã est irregularis, Siluest. verb. homicidium.3. quæst.1. Nauar. cap. 27. num. 223. Sed contrarium huius tene cum Caiet. 2.2. quæst. 64. art. 8. Similiter qui cum tenetur impedire, omisit id cuius omissione mors sequitur, vt qui habens domi leonem, non tenet in loco securo. vnde

secuta est occisio alicuius. Similiter Medicus, qui ex iustitia, & pacto, tenetur curare, si omisit, & infirmus est mortuus, irregularis est, & alij etiam huiusmodi. Hoc enim generaliter obseruandum est, vt qui causat, vel ex actu ordinario per se, vel ex intentione, vel ex omissione eius ad quod ex iustitia tenebatur, homicidium, vel mutilationem, est irregularis.

Rursus attende, quòd per causam optimè intelligere potes non solùm efficientem, qui occidit, vel suadet, vel omittit: sed etiam materialem, qui dat arma tali intentione: & finalem, & qui promittit, qui fauet vt occidatur quis vel mutiletur. Hæc sunt quę de ista irregularitate dici breuiter possunt, per quæ multi casus in particulari poterunt facilè iudicari. Nō enim omnia in particulari describi possunt.

De irregularitatibus in ipsa ordinatione, & post.

CAPVT XXX.

TRIPLICITER incurri solet irregularitas in ipsa ordinatione.

Primò, si existens excommunicatus, maiori excommunicatione, suscipiat ordines maiores: propter peccatum enim illud, irregularitas contrahitur, c.1. de eo qui furt. ordi. suscep. & c. cùm illorum, de sent. excom. in 6.

Secundò, si suscepit ordines ab Episcopo, qui renūciauit loco, & dignitati; (secùs si tantùm loco renunciauit,) talis efficitur irregularis, c. de ordinato ab Episcopo. Potest quidem à tali Episcopo recipere minores de licentia proprij Episcopi: maiores autem, nec cum licentia.

Tertiò, si ordines suscepit ab Episcopo nominatim excommunicato, iuxta Concilium Constantiense, vel publico cleric percussore. 1. quæstio. 1. c. gratia, & c. statuimus, & 1. quæst. 7. c. Deibertum. Idem etiam est, si ordinetur ab Episcopo hæretico, vel schismatico. Siluest. ver. irregularitas, §. 9. limitat de hæretico & schis-

mati-

matico nominato, iuxta Concil. Constantiense.

Quartò, si duos ordines suscepit in vno die, aut minores, & subdiaconatum, aut duos maiores. In primo casu, solùm in minoribus potest vti, in secundo, in nullis, c.2. de eo qui furti. ordin. suscept. potest Episcopus dispensare, nisi præmonitus fuerit ne eos susciperet, sub excommunicatione, tunc Papa debet absoluere.

Post susceptos ordines, tres incurri solent irregularitates.

Primò, si excõmunicatus maiori celebrauit, vel solenniter exercuit maiores ordines.

Secundò, si suspensus ab ordine, etiã exercuerit ordinem maiorem.

Tertiò, si interdictus presbyter, etiam solenniter maiorem ordinem exercuit, vel etiam in loco interdicto. Illud tamen notandum est, quòd qui irregularis est, si celebret, vel exerceat vsum ordinis, non ob id aliam contrahit irregularitatem, sed grauiter peccat. Hę sunt irregularitates quæ præcipuè sunt considerandæ. Si aliquæ supersunt, raræ sunt, & non sic occurrunt: qualis illa est quæ contrahitur ex eo quòd aliquis differt baptismum, vsque ad tempus infirmitatis, distinct. 57. can. si quis. quia talis præsumitur, quod non voluntate, sed necessitate sit Christianus, nisi posteà fides eius probabilis fuerit, vel necessitas exegerit. Similiter irregularis est Episcopus, Sacerdos, Diaconus, qui prætextu iniustæ excõmunicationis recurrit ad Imperatorẽ. 23. quæst. vlti. can. si quis, & solus Papa dispensat. Similiter est irregularis curialis, id est obligatus alicui officio sæculari, vt sit miles, vel aduocatus, vel iudex, vel aliquid aliud pro tali tempore, quo in officio ministrare tenetur. Similiter est irregularis obligatus ad ratiocinia præsertim publica, id est, qui tenetur reddere rationem de redditibus ciuitatum, vel alicuius communitatis, quousque reddet. immò qui etiam tenetur ad particularia ratiocinia, vt tutores, & curatores, cùm accusati sunt de dolo & fraude. Durante enim lite,

non

non possunt ordinari, distinct. 81. c. si quis, finita possunt, &c.

De absoluente ab irregularitate, & forma.

CAPVT XXXI.

ILLVD in vniuersum à confessoribus obseruandum est, quod ad absolutiones à peccato, non est necessaria absolutio ab irregularitate. Potest enim pœnitens manere irregularis, & absolutus à peccatis. Non enim in hoc est eadem ratio, ac erat de excõmunicatione. Ob id nõ est opus, eos solicitos esse nimis, quis possit irregularitatem tollere, nisi vt consultant pœnitentibus, ad quos confugere debeant. Obseruandum etiam est, & aduertendum, cùm in literis Apostolicis & Iubileis conceditur facultas absoluendi à peccatis & censuris, nomine censuræ non est irregularitas intelligenda; nisi nomine suo exprimatur. sed hæ intelliguntur pœnæ, quæ impediunt, quo minùs à peccatis possint absolui; qualis est excommunicatio, vel suspensio à sacrorũ susceptione. Irregularitas autem nõ est huiusmodi, sed potest quis optimè absolui absque alio priuilegio, ac si non esset irregularis.

Circa eum verò qui potest ab irregularitate liberare, notandum est, tres esse modos generales, quibus aufertur irregularitas.

Primus, per Baptismum. Cùm enim aliquis baptizatur, aufertur omnis irregularitas, præter duas, nempè bigamiam, & eam quæ est ex defectu. Non aufertur autem illegitimitas, & defectus partium necessariarum, neque quæ inducunt deformitatem. Hæc enim non aufert baptisma, de quibus suprà diximus.

Secundus est, per religionis ingressum, Sot. dist. 25. q. 1. art. 3. Siue enim ex consuetudine, siue ex iure cõmuni, siue ex priuilegio, mos est, vt per ingressum religionis, omnis auferatur irregularitas, præter bigamiam; & præter homicidium voluntarium. Aufertur autem quã-

tum

tum ad Ordinis susceptionem, non quantum ad prælaturam, vt diximus suprà.

Tertius modus est, per dispensationem Papalem. Potest enim Papa irregularitatem omnem auferre, cùm sint canonica impedimenta, non autem de iure diuino. Potest etiam Episcopus, sed non nisi in casibus, quos specialiter tetigimus. Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. statuit, vt Episcopus possit absoluere omnem irregularitatem ex delicto occulto prouenientem, præter homicidium voluntarium, & præter iam deducta ad forum contentiosum. & per sess. 14. cap. 7. de reformat. potest concedi dispensatio in irregularitate ex homicidio casuali, vel in sui defensionem. Quod intellige, quando intercedit peccatum, aliàs enim nulla irregularitas incurritur. In aliis recurritur ad Papam, qui etiam potest suam potestatem aliis, vt voluerit, delegare. Forma absoluendi est, *Dispenso tecum super irregularitate, vel irregularitatibus, quam, vel quas contraxisti, propter hoc, & hoc.* Et cum res est dubia, dicit, *Si contraxisti.* Et ista sufficiant de hac irregularitatis materia.

De iurisdictione.

CAPVT XXXII.

ALIVD impedimentum quod solet Sacerdotem à suo retrahere officio, est defectus iurisdictionis. Est enim necessaria potestas iurisdictionis, ad sacramentorum administrationem.

Tamen notare oportet, quòd dupliciter potest impediri administratio Sacramẽtorum: primo modo, quo ad rectum vsum: altero modo, quo ad vsum.

Tunc impeditur quo ad rectum vsum, cùm si Sacramentum administret, tenet & sequitur effectus sacramenti in recipiente, tamen peccat qui exhibet.

Tunc verò impeditur quoad vsum, cùm irrita est ipsa Sacramenti administratio, quia verè non sequitur effectus Sacramenti.

Iuxta hoc dico primò, in Sacramento pœnitentiæ,

est

eſt neceſſaria iuriſdictio quo ad vſum, id eſt, ſi quis non habens iuriſdictionem, id eſt, non exiſtens Epiſcopus, Parochus, vel habens curam animarum, intentet abſoluere, abſolutio nulla eſt, quia non eſt iuriſdictio. Vnde Sacerdos ſimplex non poteſt abſoluere à peccato, exceptis tamen tribus caſibus.

Primò, in tempore mortis, aut periculo mortis.

Secundò, cùm peccata ſunt venialia, aut mortalia, ſed aliàs confeſſa & abſoluta.

Tertiò, cùm in eum transfertur authoritas, vel per licentiam Epiſcopi, aut Parochi, vel per diploma, vel priuilegium Papæ, in quo conceditur facultas eligendi confeſſorem.

Dico ſecundò, in aliorum ſacramentorum adminiſtratione, eſt neceſſaria iuriſdictio quo ad rectũ vſum, non tamen quoad vſum. Explico: Nullus poteſt conferre Euchariſtiam, vel Extremam vnctionem, vel Ordines, vel Baptiſmum ſolenniter, niſi habens iuriſdictionem in eum, cui confert, vel ex commiſſione habentis. Si tamen conferat, peccat, & tamen Sacramentum tenet. In Euchariſtia verò, & Extrema vnctione, tempore neceſſitatis, non peccarent conferendo: in Matrimonio autem, non eſt neceſſaria, quia ibi nõ vt conferens concurrit Sacerdos. Modò habetur in Concilio Tridentino, ſeſſ. 24. cap. 1. *Qui aliter quàm præſente Parocho, vel alio Sacerdote de ipſius Parochi, ſeu Ordinarij licentia, & duobus vel tribus teſtibus matrimonium contrahere attentabunt: eos ſancta Synodus ad ſic contrahendum omninò inhabiles reddit: & huiuſmodi contractus irritos & nullos eſſe decernit.*

Dico tertiò, ad baptiſmum conferendum nõ ſolenniter, eo modo quo laicus poteſt conferre, non eſt neceſſaria iuriſdictio, nec quo ad vſum, nec quo ad rectũ vſum, ſed iam cùm ſic conferatur, neceſſitas imminet. Et hæc ſatis de hoc impedimento.

De pec-

De peccato Mortali.

CAPVT XXXIII.

MORTALE peccatum eſt impedimentum, non quidem vſum ordinum, nec ſacramẽtorum adminiſtrationem impediens, vt falsò hæretici fingunt, ſed ſolùm rectum vſum. Sacramenta enim collata ab his qui in peccato ſunt mortali, ſuum cõſequuntur in ſuſcipiente effectum. tamen qui ſic miniſtrant, malè, & cum peccato miniſtrant.

In cuius gratiam notandum eſt: peccatores hos miniſtros poſſe eſſe in triplici differentia. Aut enim ſunt præciſi ab Eccleſia, aut tolerati: & hi, vel præciſi, vel priuati, ſeu occulti.

Præciſi dicuntur, qui ſunt ab Eccleſia ſeparati per peccatum, vel per cenſuram ab officio excluſi, vt Apoſtatæ, hæretici, ſchiſmatici, degradati, depoſiti, ſuſpenſi, excommunicati, interdicti, irregulares.

Tolerati ſunt, qui in aliis ſunt peccatis, propter quę ab Eccleſia non arcentur ab officio. Pręciſi autem ſunt, cùm eorum peccata aliis ſunt nota, cùm verò ſecreta, dicuntur occulti. Illi primi generis, peccant mortaliter, Sacramenta adminiſtrantes & celebrantes: tamen tenent Sacramenta, præter confeſſionem, vt ſuprà declaratum eſt. Hoc notato, quòd irregularitas arcet ſolùm ab vſu ordinis, non iuriſdictionis, cùm non eſt ex peccato, nec de his modò eſt præcipuè ſermo, nam de ſingulis dictum eſt. Illi verò ſecundi generis ſi adminiſtrarent ſacramenta, tenent quidem: tamen mortaliter ipſi peccant in cuiuſque adminiſtratione, præter baptiſmum, cùm confertur ſine ſolennitate. (in quo caſu etiam præciſus poteſt abſque peccato baptizare) nec excuſantur in aliis ſacramentis, cùm imminet neceſsitas adminiſtrandi, & ipſi miniſtri non poſſunt priùs confiteri de ſuo peccato, nam tunc tenentur ſaltem conteri, vt poſſunt. Et idem peccatum committunt Diaconus, & ſubdiaconus, qui ſolenniter, & modo

quo ſecularibus non licet, ſuos ordines exercẽt in mortali peccato. Idemq́ue dicendum de inferioribus ordinibus, ſi eadem ſolennitate celebrent, ſi miniſtri, publici peccatores ſint. Idemq́ue dicendum de prædicante, cùm publicus ſit peccator. Hi enim graue generãt ſcandalum. Illi verò tertij generis, etiã mortaliter peccant, licèt non ita grauiter, præter duos, ſcilicet qui in minoribus ſint ordinati. nam hi quia non ita propinqui ſunt Sacramento altaris, à mortali excuſantur, niſi adſit contemptus. Similiter, præter prædicantem, quia non eſt actus ex ſe ordini deputatus. Non enim mortaliter peccat, ſi reuerenter accedat, & contemptus non adſit. Eodẽ modo excuſarentur à mortali, quamuis publici ſint, ſi non eſſet tanta notificatio, vt graue fieret ſcandalum: ſed alij non excuſantur, quia ſunt proximi Sacramento puriſſimo. Quòd ſi tibi arduum videtur, quòd conferens in mortali Sacramenta, mortaliter peccat, audi rationes huius, & ceſſabit admiratio.

Tria conueniunt maximè in miniſtro Sacrorum, quæ ipſum obligent, vt abſque conſcientia peccati mortalis Sacramenta miniſtret.

Primum eſt, ipſa ſpiritualis conſecratio, per quam poteſtas ei data eſt. nam per Sacramentum gratiæ conſtitutus eſt, & ordinatus miniſter Domini, vnde tenetur ſe in officio ſuo talem exhibere, qualis per ordinationem effectus eſt.

Secundum eſt, ipſa gratia ad hoc peculiariter collatã, nam Sacramentum ordinis imprimit eam gratiam, qua homo valet, quæ ordinis ſunt exercere. Non enim conſtituit Dominus aliquem in officio vel dignitate aliqua, quin ei conferat, quantum eſt ex ſe, quæ neceſſaria ſunt ad exercenda ea, quæ talis ſunt muneris. Vnde peccat qui abſque tali dignitate accedit ad ea exercenda quæ ſunt ordinis, & ex genere ſuo peccatum eſt mortale, & accedente grauitate materiæ, vt fit in caſibus prædictis, eſt mortale.

Tertium eſt, quia in talibus actibus ſe exhibet miniſtrum religionis Chriſtianæ, & cultus ſpiritualis & diui-

diuini. oportet ergo esse in charitate, seu absque conscientia peccati mortalis, qui se ministrum tanti cultus exhibet.

Quando licet à malis ministris accipere Sacramenta.

CAPVT XXXIIII.

TANTA est humana nequitia, vt sæpè contingat, vt ministri conscientias proprias negligentes, sacramenta administrare non formident. vnde oportet fidelem esse paratum, & scire à quibus, & quomodo possit talia recipere Sacramenta. Et, vt iuxta distinctiones capite præcedenti positas procedamus. Dico ante omnia, quòd huiusmodi ministri possunt se dupliciter habere: Vno modo, quòd ipsi sunt expositi Sacramenta administrantes vel celebrantes, vt qui sedet in loco suo audiens confessiones, vel qui in Ecclesia est exhibens Sacramenta. Vel non sunt sic expositi, sed sunt parati, vt si aliquis ab ipsis peteret, ipsi statim conferrent. Rursus isti, aut sunt quibus ex officio incumbit sacramenta administrare, vt Parochus, Curatus, Episcopus, vel similes; aut sunt quibus nó ex officio incumbit, sed ex facultate aliqua, vel alia de causa. Iuxta hoc dico;

Primò, à non toleratis ab Ecclesia, siue parati, siue non parati, siue expositi sint, siue ex officio incumbat eis, siue non, non licet vllum sacramentum recipere, etiam in necessitatis tempore, præter baptismum, 24. quæst. 1. c. si quem fortè. Explico: Si esset aliquis Parochus hæreticus, aut schismaticus, aut nominatim excommunicatus, non licet eum quamuis celebrantem audire, etiam in die Dominico, & quamuis nullum aliud esset sacrum, nec cum ipso confiteri, etiam mortis tempore, nec aliud recipere Sacramentum, quamuis ipse esset expositus, & vellet ministrare. Baptismum verò licet, quia est Sacramentum necessitatis, & hic potest etiam à quouis ministrari, & tunc talis conferendo non peccat. Quòd si adesset laicus, meliùs esset ab hoc sume-

re. Aliqui viri docti tenent, in articulo mortis posse cõfessionem suscipi ab his, & potest absque scrupulo id sustineri. Sed communis Theologorum sententia est in contrarium. Vnde verisimiliùs putarem, vt ab hæretico, & schismatico, & apostata non liceret: ab aliis verò præcisis liceret.

Dico secundò, à malis ministris, secundi & tertij generis, si sint expositi, siue ex officio incumbat, siue non, dum non sequatur aliquod graue scandalum, possumus sacramenta recipere. nam Ecclesia ipsos tolerat, & ipsi talia administrãtes sacramenta, sibi solis nocent, 15. q. 8. can. sciscitantibus. dicit Nicol. Papa; quòd isti sunt sicut fax accensa, quæ alios illuminat, & se consumit: & vnde aliis commodum exhibent, sibi dispendium præbent mortis.

Dico tertiò, ab his, quibus ex officio incumbit, siue sint parati, siue non, licet petere & accipere Sacramenta, siue ex necessitate, siue non. quia illi ex officio tenentur quandocunque petiero ministrare, nec ego ius meũ amitto ex illorum malitia.

Dico quartò, ab eo cui non incumbit ex officio, quãdo non est tempus necessitatis, non licet petere (à non exposito) Sacramentum. quia tunc est verè inducere ad peccandum. non enim habeo ius exigendi ab eo. Imminente quidem necessitate id fieri potest, quia tunc quilibet Sacerdos ex officio tenetur administrare, & non sufficit alia necessitas. nam quando est necessitas præcepti Ecclesiæ, puta, confiteri, & sumere Eucharistiam Paschatis tempore, tunc si nõ esset is cui ex officio incumbit, non licet petere à non parato, nec exposito, quamuis sit priuilegium, vt à quouis possit pœnitens accipere Sacramenta.

Dico quintò, cum toleratis ab Ecclesia, oportet annumerare excommunicatos, qui nominati non sunt & publici, nec percussores clericorum. Est enim hoc post bullam Concilij Constantiensis, vt suprà diximus. quãuis isti peccant administrantes, vt probabiliùs est. Idem de suspensis & interdictis, quia istæ censu-

ræ ſunt, & par earum habetur ratio in bulla illius Concilij.

De qualitate ordinatorum.

CAPVT XXXV.

QVIA non ſatis eſt, impedimenta non habere ad actus exercendos, ſed ſimul ſubiectum debet in ſe eſſe diſpoſitum, vt conuenienter poſſit operari, Sacerdos non ſolùm præfatis impedimentis carere debet, ſed etiam aliquam in ſe habere diſpoſitionem, vt quæ officij ſui ſunt, dignè valeat miniſtrare. Quæ autem ordinatus maximè habere debet, hæc quinque eſſe videntur, Charitas, Religio, Sanctitas, Scientia, Prudentia.

Charitas quidem neceſſaria eſt ratione ſui officij, Sacerdos enim eſt medius inter Deum & populum. Ad hoc enim ſelectus à cæteris, vt pro cæteris Deo vacet, pro ipſisq; intercedat. Vnde neceſſaria eſt virtus, quę vtrunq; recipiat extremum, Deum ſcilicet, & populum. talis eſt Charitas, quæ reſpicit Deum, & proximum. Debet ergo Sacerdos maximè vnitus eſſe cum Deo per amorem, quia ad ſtatum talem eſt accerſitus. Debet eſſe maximè Deo familiaris, vt quæ pro populo petit, conſequatur. Si enim inimicus eſt, quomodo exaudietur pro alio? Debet etiam ſuum amorem extendere erga alios, pro ipſis orando, erga ipſos ſuos actus miniſtrãdo, non propter lucrum, ſed propter amorem. Cùm autem Sacerdos ſit ex ſuo officio Deo magis proximus, eius charitas debet excedere eam charitatem, quę ſæculariũ eſt. Summè igitur dolendum eſt, cùm Sacerdos minus diligens quàm ſæcularis inuenitur, & eum qui è populo eſt ante Sacerdotem Deo vicinior habetur.

Religio etiam eſt neceſſaria. Eſt autem Religio quędam moralis virtus in voluntate exiſtens, qua homo reddit Deo debitum honorẽ ipſi, quatenus eſt primum omnium principium, ſicut Iuſtitia virtus eſt reddens cuique quod ſuum eſt. Vnde cultus diuinus exhibitus

per ſacrificia,per adorationem, per orationem, & per alios actus,à religione proficiſcitur. Cùm igitur Sacerdos ſit diuino cultui deputatus, maximè debet religione pollere. Religio autem non ſolum in his actibus, & ceremoniis exterioribus conſiſtit, ſed etiam in actibus interioribus voluntatis, quibus homo ſe Deo dat, ad ſuum cultum & honorem. Vnde maximè curandum eſt Sacerdoti, vt cùm actus ſimiles exteriores Deo exhibet, interior adſit, qui præcipuus eſt, & ratione cuius, exteriores Deo placent. Debet etiam ſuos actus exteriores ita componere, vt in eis interior appareat. vnde cũ maxima reuerentia & humilitate, Altare accedere debet, ſimiliter ad exequenda alia quæ diuini ſunt cultus.

Debet his accedere Sanctitas. Sanctum aliquid dupliciter dicitur, quaſi ſanguine tinctum, vt dicit Iſidorus, eò quòd olim mundabantur homines à maculis ſeu peccatis, ſanguine hoſtiæ, & ſic vaſa templi dicuntur ſancta, id eſt munda. Secundò, ſanctum idem eſt, quod conſtans, firmum, & ſtabilitum, à verbo, ſancio. Vtraque ſanctitas neceſſaria eſt Sacerdoti. Eſt quidem neceſſaria munditia non ſolùm corporis, ſed animæ. Mundatur anima ſicut corpus metaphoricè. Immundum enim dicitur aliquid, cùm miſcetur rebus ſe inferioribus. Vnde aurum immundum dicitur, cùm eſt miſtum metallis inferioribus: mundatur, cùm ab his purgatur. Animus tunc miſcetur rebus, cùm affectum ponit in eis, cumque eas habet propter ſe, & nõ propter Deum, tũc immundus eſt. Purgatur autem, cùm affectus ab his in Deum transfertur. Debet igitur Sacerdos à terrenis affectũ ſuum in Deum tranſportare: vt nihil velit quòd non ſit propter ipſum. Purgare ſe autem maximè debet à vitiis carnalibus, non ſolùm opere, ſed etiam cogitatione. Hæc enim immunditia Deo odibilis eſt multùm. Rurſus ſecundò debet eſſe ſanctus, id eſt, conſtans, vt cùm Deo ſemel conſecrauerit, in ea permaneat conſecratione, & gratiam quam ſemel accepit, in perpetuum cum fœnore conſeruet. Talem hanc ſanctitatem Deus petebat in veteri Teſtamento à ſuis Sacerdotibus, Leui-

tici 22. *Sancti erunt Deo suo, & non pollueni nomen eius: Incensum enim Domini, & panes Dei sui offerunt, & ideò sancti erunt.* Et nota, quantò maior futura sit Sacerdotis Euangelici sanctitas, ex causa data. *Ob id,* inquit, *sancti erunt, quia Deo offerunt incensum & panes.* quid dicendum est de eo qui corpus & sanguinem Christi filij Dei offert? Profectò supra modum nostra sanctitas futura debet esse maior.

Prædicta ista, voluntatem perficiunt: sed non debet sua etiam perfectione carere intellectus: & ideò est etiam necessaria scientia, non æqualis in omnibus. nam in minoribus constitutus, sufficit scire legere, & commodè pronunciare. Diacono, & subdiacono, sufficit intelligere quæ latinè legunt, licèt mysteria non ita calleāt. Sacerdoti verò maior est necessaria scientia. Vltra prædicta enim, aliquam scripturæ cognitionem habere debet, quanta sufficit, vt intelligat mysteria quæ tractat. Indignum est enim, vt altissima tractet mysteria, & eorum ignarus existat. Nullum enim inde poterit gustum percipere. Quòd si curam animarum habeat, adhuc maior est necessaria scientia: debet enim omnes fidei articulos, & totam doctrinam Christianam ita callere, vt aliis possit tradere, aliosque in eis instruere. Debet habere cognitionem eorum peccatorum, quæ frequenter in confessionibus accidunt. Debet scire casus, à quibus potest absoluere, & à quibus non. similiter censuras quæ ad ipsum pertinent. Difficultates verò arduas, siue fidei, siue casuum occurrentium, non tenetur scire, sed poterit cùm occurrerint, à sapientioribus petere. Episcopus est, qui ipsam plenariā cognitionem habere debet. Ipsi enim dictum est 1. Petri 3. c. *parati reddere rationem omni poscenti nos, de ea quæ in nobis est fide.* Vnde perfectam vtriusque testamenti debet habere cognitionem, & perfectam mysteriorum fidei intelligentiam; vt sciat etiā alij veritatem exponere, & aliorum contra veritatem fallacias expellere, hæresesque expugnare. Verè enim est doctor in Ecclesiæ cathedra sedens, cui ex officio sacras exponere populo scripturas competit.

Nec adhuc totum est completum. nam debet acce-

dere istis prudentia, quæ omnia moderet atque gubernet. Nam prudentia est, quæ media ordinat & adaptat in finem, sine qua nihil benè fit & conuenienter. Est autem maximè his necessaria, qui iurisdictionem in interiori, siue exteriori foro habent. vt dum ad ipsos aliorum benè vel malè facta deferuntur, ipsi remedia proportionata adhibeant, ne fructus subditorum auferatur, aut impediatur.

Denique, debet esse Sacerdos exemplar perfectionis, sanctitatis & bonitatis omnibus hominibus, vt tanquam lux posita super candelabrum, luceat omnibus: &, vt Pagani, & infideles omnes opera Christianorum videntes, maximè nostram fidem commendent. Deus faxit, vt tales sint, quales esse debent. Interim memoriæ causa quæ diximus, quinque, ad duo hæc carmina reducamus:

Sacra parans Domino, sit Prudens, Sanctus, & ipsi
Charus, coniuncta Religione, Sciens.

Atque hæc sint satis de isto libro nostræ Instructionis primo, in quo de impedimentis & dispositionibus ad officium Sacerdotum pertinentibus, egimus. Superest, vt de ipsis officiis in particulari disseramus.

FINIS LIBRI PRIMI.

INSTRVCTIONIS SACERDOTVM LIBER II.

De tribus Sacerdotis officiis in particulari.

De dispositione necessaria ante celebrationem.

CAPVT I.

HACTENVS de impedimentis officiorum Sacerdotis egimus; Nunc de ipsis officiis primùm agere oportet. Cùm autē hæc tria maximè sint, vt superiùs diximus, celebrare diuina officia, Sacramenta administrare, populum instruere; de primo tractemus. Cumque istud in duo diuidatur, & in persoluendis horis canonicis, & in sacris celebrandis, ab hoc initium sumamus. Et antequam de ipso sacrificio dicamus, agendum est de dispositionibus, & circunstantiis quibusdam, quæ circa ipsum sunt, quæ in tres partes diuiduntur: quædam obseruādæ sunt ante accessum ad celebrandum, quædam in ipsa celebratione, quędam pòst. Quę obseruari debent ante, hoc carmine breuiter descripsimus:

Ieiuna, Recita, Expecta, tua crimina pande.

In quo quatuor verba continentur: Primum est (*Ieiuna*) c. liquido, de consecratione, & c. sacram, distinct. 1. de consecrat. Debet enim celebraturus accedere ieiunus, ita vt nihil cibi, nihil potus, illo die sumpserit, qui dies computatur à media nocte superiori. Qui autem accesserit non ieiunus, quāuis id infirmitatis causa fuerit, peccat mortaliter. vnde maius ieiuniū est neces-

ſarium, quàm ad obſeruationẽ præcepti, ieiunij Eccleſiæ. S. Thom. 3. part. q. 80. art. 8. Hoc enim potus non ſoluit, nec medicina: illud verò ſoluit. Ob id dicitur ieiunium naturale. Nec huic obſtat, quod cùm abluitur os, aliqui humores cum ſaliua deglutiantur per modum ſaliuæ, dum non ſit notabilis quantitas, vt videatur hauſtus. Nec obſtat etiam, quòd particulæ relictæ intra dentes cibi præcedentis deglutiantur aliquando, quia idem eſt per modum ſaliuæ, non cibi. De hoc ieiunio non eſt præceptum diuinum, ſed Eccleſiæ tantùm, obligans tamen ad peccatum mortale. Quod ieiunium impoſitum eſt, tum propter reuerentiam Sacramenti, tum propter ſignificationem, vt ſignificetur, primùm à nobis quærendum eſſe vniri cum Chriſto in charitate & gratia.

Sunt tamen caſus aliqui, in quibus licet ſumere Euchariſtiam, ſeu dicere ſacrum non ieiunus.

Primò, cùm quis omninò immemor ſuſcepti cibi, vel potus, acceſſit altare, & poſt conſecrationem recordatur, tunc non debet deſiſtere, ſed continuare. quòd ſi ante conſecrationem recordatur, deſiſtat, niſi adſit ſcandalum circumſtantium: tunc enim proſequi debet, nec eſt peccatum. Angel. verb. Euchar. 2. §. 6. & Silueſt. verb. Euchariſt. 2. §. 7.

Secundò, ſi ſumpſit ſanguinem, & inuenit nõ fuiſſe ſanguinem, quia vinum non apposuit, ſed aquam, vel acetum, tum quamuis non ſit ieiunus, debet iterum, (ne Sacramentum maneat imperfectum) apponere vinum & aquam, & iterum conſecrare (incipiendo ab illis verbis, *ſimili modo poſtquam cœnauit*: vſque ad illa, *vnde & memores*) & ſumere. Idem ſi inuenit hoſtiam fuiſſe panem corruptum, debet apponere aliam, & incipere ab illis verbis, *qui pridie quàm pateretur*, vſque ad conſecrationem incluſiuè, & ſumere, & hoc vtrumque abſque noua eleuatione.

Tertiò, ſi poſtquã ſumpſit ablutionem, inuenit particulas Sacramenti in corporali, tunc debet ſumere, niſi iam notabile tempus tranſierit, quod eſt poſt oratio-

nes,

nes, vel quando iam destitit ab ablutione, tunc debet in loco sacro conseruare vsque in alium diem, vel ab alio Sacerdote sumatur.

Quartò, si post ablutionem adhuc particula sacramenti maneat in calice, vel in ore, meliùs est tũc super infundere vinum, & sumere. His casibus potest non ieiunus celebrare.

Alterum verbum est (*Recita.*) Ante celebrationem debet persoluere horas matutinas. quòd si scienter accedat, quamuis communiter dicatur esse peccatum mortale, tamen non est, vt tenet Siluest. verb. Missa. 1. §. 6. Soto 4. dist. 13. quæst. 2. art. 2. Et quamuis hæc sententia non sit omninò tuta, quia communis est in contrarium, tamen ad hoc seruiet, vt quando sit aliqua causa rationabilis, licèt non sit nimis notabilis, possit celebrari absq; scrupulo, non persolutis matutinis. De prima autẽ non sic est. imò licet priùs celebrare missam, nullumque ibi peccatum est, nisi esset consuetudo in aliquibus locis. & tunc id intelligitur de prima recitata in choro, non de particulari, & de missa communi.

Tertium verbum est (*Expecta.*) quod ad tempus referri debet. nõ enim quolibet tempore etiam ieiuno celebrare licet, sed ab Aurora vsq; ad meridiem. Ioan. And. c. 1. de celebratione missæ. Nauarrus verò negat c. 25. nu. 55. dicitque, si sine scandalo fiat, post meridiem licet. Tamen mihi videtur contra Nauarrum esse dicendum, quia vsus Ecclesiæ, qui locum habet legis, ita obseruat, ante auroram celebrare, extra festum natiuitatis. Et hoc quoad primum sacrum graue esset peccatum, c. in nocte, de consecr. dist. 1. Nisi peculiare aliquod existeret priuilegium, vel aliqua necessitas vrgens communicandi infirmum instaret, sed cum licentia Episcopi, aut superiorum. Ant. 3. p. tit. 13. c. 6. §. 4. & sine licentia cùm abest superior. Nauar. c. 25. nu. 85. Post meridiem verò celebrare, dummodò esset ieiunus, nõ ita graue esset peccatum, quia non extat peculiaris prohibitio. tamẽ propter consuetudinem nõ licet, sine aliqua causa rationabili, cũ qua liceret post meridiem aliquo paruo tẽpore

celebrare. Vnde grauiter peccant Sacerdotes, qui tẽpore Paſchatis ſtatim poſt mediam noctẽ celebrant, & populum communicant, vt citiùs poſſint veſci carnibus.

Quartum verbum eſt, *Tua crimina pande.* Ante celebrationem debet eſſe confeſſus, c. de homine. de celeb. miſſæ, & Cõcil. Trident. ſeſſ. 13. cap. 7. & can. 11. Si habet conſcientiam peccati mortalis.

Nec ſufficit contritio, niſi in duobus caſibus.

Primus eſt, cùm non recordatur niſi in miſſa, tunc, ſi recordatur poſt conſecrationem, doleat, & continuet miſſam: ſi antè, tunc ſi poſſet cõmodè recedere, & priùs confiteri, debet facere. Quòd ſi ſcandalum eſt aliquod doleat, & continuet miſſam, cum propoſito tamen poſt miſſam confitendi: ſecurè tamẽ poteſt continuare cùm & paulò poſt initium, nec poteſt confiteri: Idem dicendum eſt de eo, cui ſubit in mẽtem excommunicatio, vel impedimentum aliquod, tunc poteſt cõtinuare, nec incurrit irregularitatẽ, quamuis ſi eſt paulò poſt principium, nec vllum ſequitur ſcãdalum, debet recedere, ſecùs non Sylueſt. Ang. verb. Euchariſtia, 2. §. 6, & 7.

Alter eſt, cũ aliquis recordatur ante miſſam peccati mortalis alicuius, & tamẽ eſt tempus celebrandi, & tenetur celebrare, quia eſt dies dominicus, & in caſtello non eſt alius Sacerdos qui celebret, nec qui poſſit confiteri, tunc debet conteri, & cum propoſito confitẽdi accedere. Aliàs non ſufficit cõtritio, vide Concil. Triden. cap. 7. ſeſſ. 13. Hoc etiam dici poſſet de illis, qui non ſunt Sacerdotes, & accedunt ſacramentum, & iam in altari exiſtentes, recordantur alicuius peccati mortalis, neq; ſine ſcandalo poſſunt recedere, debent etiã cõmunicare, cum propoſito confitẽdi poſt communionem. Vnde fit. quòd Sacerdos qui miniſtrat Sacramentum, cùm nõ poteſt abſoluere, quia non habet iuriſdictionẽ talem, ſi tunc ab ipſo pœnitente abſolutio illic petatur, vt fieri ſolet, meliùs faceret. imò debet facere; aut illum à communione arcere, ſi poteſt ſine ſcãdalo, aut ſecretò dicere, vt ſine ſcrupulo cõmunicet, cum propoſito confitẽdi poſt communionem ſuo proprio cõfeſſario. ipſe tamẽ

non

non debet absoluere. Vnum tamen hic est attendendum quod non sufficit aliquando confessio ad celebrãdum. Cùm enim peccatum paruo tempore antecessit, nõ debet celebrare, sed expectare diem aliũ. Vnde qui se accusant, quòd nocte proxima peccatum carnis commiserint; quamuis cum dolore accedant, & absoluantur, sunt tamen à celebratione arcendi, nisi aliqua grauis necessitas occurrerit. Et meritò id fit; Si enim qui pollutiones nocturnas patiuntur, etiam sine peccato, vel cum peccato, arcentur à communione, nisi obligatio intercedat, vel notabilis deuotio: quantò magis repellendi sunt illi, qui mortaliter peccarunt. & maximè, qui sæpè idem peccatum incurrunt, per reincidentiam. Hęc igitur sunt quæ potissimè obseruanda sunt ante ipsam celebrationem.

De dispositionibus in ipsa celebratione.

CAPVT II.

ALIA etiã sunt, quæ in ipsa celebratione maximè sunt attendenda; quæ memoriæ causa alio secundo carmine continentur, quod tale est,

Apta, locus, vestis, tibi sint, altare, minister.

Imprimis debet esse locus aptus. Nõ enim licet celebrare in loco per Episcopum nõ consecrato. Vnde in agro, vel in alio loco absq; licẽtia Episcopi, vel priuilegio celebrare extra tempus necessitatis non licet. de cõsecratione, dist. 1. can. missarũ solennia, & c. hic ergo. Conc. Triden. sess. 22. in decret. c. euitand. de obseruan. & in vniuersum præcipit, ne omninò extra Ecclesiam, aut extra oratoria ab ordinarijs designata & visitata celebretur. Vnde ius antiquum est derogatũ, Can. concedimus, d. 5. Cùm tamẽ necessitas occurrerit, nec est facultas adeundi ad Episcopum, posset celebrari in loco nõ consecrato. Esset necessitas, si occurreret præceptum audiendi missam, dum fit iter, de consecra. dist. 1. can. concedimus, vel communicandi aliquem in mortis articulo, vel quid simile. Tamen debent adesse cætera, altare

ſcilicet,& alia quæ dicemus. Iam verò rarò loca conſecrantur. ſufficit proinde benedictio.

Similiter debet eſſe locus aptus, in quo non eſt periculum ſubuerſionis ſanguinis, vt in mari, vel flumine, vbi non licet celebrare. Anton.3.part.tit.13.cap.6.§.4.

Similiter eſſe debet etiam locus aptus non interdictus, aliàs incurritur irregularitas cum peccato, vt in loco particulari interdicto celebrare, vel in generali interdicto celebrare ſolenniter, eſt peccatum cum irregularitate.

Similiter locus pollutus effuſione ſeminis, vel ſanguinis, eſt euitandus: nam tunc eſſet peccatum celebrare, licèt non incurreretur irregularitas. Nauar.c. 25.nu. 83. Debet tamen nota eſſe pollutio, ſi enim occulta eſt, non impedit, nec opus eſt reconciliatione Eccleſiæ, c.is qui, de ſent. excom. in 6. vbi dicitur, quamuis ſit peccatum in Eccleſia polluta, vel coram excommunicato ſcienter celebrare, tamen nō incurritur irregularitas, nec etiam celebrare in Eccleſia, quamuis alia cauſa polluta, induceret irregularitatem, vt dicunt Soto & Pollu.4.d. 13.quæſt.2. De licentia Epiſcopi poſſet celebrari in Eccleſia polluta ante reconciliationem, vt habet S.Thom. 3.p.quæſt.83.addi.2. propterea excuſari videntur multi in Germania.

Aliud verbum eſt, *Veſtis apta*, Ant.3.part.tit.13.16.§.6. Non poteſt enim abſque mortali Sacerdos celebrare, abſque veſtibus ſacerdotalibus. Circa quas debet obſeruari qualitas, & quantitas.

Qualitas quidem, vt ſint benedictæ ab Epiſcopo, vel Abbate, vel ab habēte ſimilem poteſtatem, quales ſunt aliqui Priores religioſorum.

Altera qualitas, vt ſint mundæ veſtes, celebrare enim cū immundis notabiliter veſtibus, eſſet mortale, & magna irreuerentia fieret ſacramento mundiſſimo.

Tertia eſt, vt ſint integræ, & non dilaceratæ notabiliter. In quo profectò magna apud multos reperitur incuria. Hæc aūt munditia neceſſaria eſt in his etiā quæ in altari ſunt; velut in corporalib⁹, & in purificatorio, quę ali-

aliquando graui negligentia multorũ, adeò solent esse immunda, vt à mensa cómuni cum nausea expellerētur.

Numerus etiam obseruandus est. sunt enim sex, in quo notatur perfectio. Est enim senarius numerus perfectus, in sex enim diebus fecit Dominus cuncta. Sexta ætate redemit mundum, sex etiam voluit in suo Ministro vestes, scilicet Amictum, Albam, Cingulum, Manipulum, Stolam, Casulam, quæ non sunt absque magna & consideranda significatione.

Primò Amictus, si significatio à Christo Domino, quem sacerdos repræsentat, sumatur; significat velamē, quod Iudæi ante oculos Domino posuerunt, cùm eum alapis percutiebãt. Vt autem ad mores referatur, significat fidē, quæ est primũ fundamentum religionis Christianæ, quæ non in euidentia rerum credendarum, sed in captiuitate intellectus, voluntaria consistit. Ob id optimè per velamē oculorum repræsentatur. Solet amictus quoddam additum habere ornatum, quod significat spem bonorum æternorum, qua fulciri debemus in omnibus præsentis vitæ calamitatibus, ob id Galea salutis dicitur. Amictus iste à capite in humeros, & dorsum descendit, per quod opera bona significantur, quæ cum fide coniuncta esse debēt. In humeris enim & dorso, fortitudo laboris cōsistit. Ab isto duæ cordæ descendunt in pectus per modum crucis, quæ intentionem operum in Deo ponendam ostendunt.

Alba vestis, est illa longa talaris, & ampla, quæ significat vestem illam albam, qua Herodes Regem gloriæ Christum induit in signum amentiæ, ob idq; est longa, vt gressu hominis impedito, hic, illicq; caderet, omnibusq; in derisum esset. Circa mores significat vtilem iustitiã, quæ debet esse in omni opere Sacerdotis, vt quicquid faciat, & operetur, conforme sit rationi, & voluntati diuinæ. Et eius largitas, significat amplitudinem operum sacerdotis, quæ multa & magna, & conueniētissimè facta esse debent. Debet esse linea, seu byssina, non ex animalium pellibus, vel setis, nam pellibus indutus fuit Adam post peccatũ, & factus fuit vt iumentum: sed

in herbis esse debet, ad significandum morum viriditatem, & vigorem, & albedo, innocentiam, & vitam immaculatam denotat.

Tertia vestis est, Cingulum per renes, quo tota alba comprimitur. Significat primum ligamen, quo Iudęi in horto Christum cõprehendentes ligarũt. Circa mores significat castitatẽ, quæ cũ omni opere Sacerdotis coniuncta esse debet. Hæc enim nimis Deo placet. Et nota, quod cingulum habet quandoque duplex cinctoriũ dependens: in quo notatur, quòd Castitas maximè in Ieiunio, & Oratione conseruatur & acquiritur.

Quarta est, Manipulus, significat secundum ligamen Christi, quo in columna ligatus est, estque in læuo brachio, vt denotet amorem intimum cordis, quo Christus passionem pertulit: quia cor ad lęuam vergit partem, & sacerdos profitetur, se simili corresponsurum amore ipsi Christo. Circa mores significat pœnitẽtiam, quæ in hac vita (significata per lęuam partem) debet haberi. cui pœnitentiæ posteà respondet manipulus retributionis iuxta illud; *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Solus Pontifex post casulam sumit manipulum, vt denotet, & figuret Christum, cuius opera non fuerunt ante charitatem & gratiam: quia ex summa gratia operatus est, nec sibi, sed nobis meruit. Nos per pœnitẽtiam ad charitatem venimus, ob id, alij sacerdotes, manipulum ante casulam induunt.

Quinta est, Stola, quæ vltimum ligamen Christi significat, quo ad crucifigendum ductus est. In Sacerdote significat iugum legis dominicę, quod debet ipse ferre. Ob id super collum est, & etiam super vtrunque humerum, vt notet obedientiam, & patientiam, quibus iugũ portari debet. Descẽdunt etiam inferiùs partes duæ, ad significandam prudentiam, & temperantiam: & extremitates sunt prope terram, ad significandam perseuerantiam. Et nota, quòd Diaconus habet stolam, sed tantùm in læuo humero, per quã notatur vita actiua, quia ille tantùm est ad administrandum. Sacerdos habet in

vtroque, vt complectatur vitam vtramque, actiuam, & contemplatiuam.

Vltima vestis est, Casula, siue Planeta, quæ tunicã inconsutilem Christi significat. Casula etiam significat vestem purpuream, qua indutus est Christus in domo Pilati, & ita intelligit Gabriel super canon. Circa mores significat Charitatem, quę præcipua omnium est vestis, & coniungitur cum amictu, vt denotet fidem coniunctam esse debere charitati. Hæc vestis, partem anteriorem habet angustam, & partem posteriorem latam, per quod denotat, quod charitas est circa Deũ, & proximum, verùm circa Deum vnum tãtùm, ob id angusta est pars anterior, non enim pluralitas est deorum. Latitudo posterioris notat amplitudinem Christianæ charitatis, quæ se extẽdit ad amicos, & inimicos: & est longior, quia se extendit etiam ad mortuos. Hæ duæ partes significant etiam duos status, quibus homines saluabantur, & ante gratiã, & post, sed prior erat angustus, quia non ita diuina gratia, nec diuina remedia abundabant, sicut modò in posteriori statu post Christum abundãt. Hæc sunt vestimenta Sacerdotis, inter quæ, calceamenta non computantur, quæ tamen sunt necessaria, quia non solent benedici.

Sequitur post locum, & vestes, aliud, scilicet, *altare*. Multa sunt quæ requiruntur, vt altare sit paratum, quæ quidẽ ista sunt. Ara, mappa, corporalia, vas, liber, candela. Imprimis ara debet necessariò esse, sine qua cõsecrare, esset graue mortale peccatum. Debet esse lapidea, can. altaria, de consecrat. distinct. non ex alia materia. Debet esse integra, non notabiliter rupta, cap. 1. & & 3. de consecrat. Ecclesiæ. Debet esse consecrata, aliàs nullo modo celebrari debet, nec posset Episcopus dispensare, nisi solus Pontifex. Debet esse capax, vt corpus & maiorem partem calicis capiat. Significat ara, crucẽ, in qua immolatus est Christus. Est autem lapidea, ad denotandum, Christum esse petram spiritualem. Rursus mappæ debent esse ad minus duplices, vel vna duplicata, corporalia benedicta, & linea, nullo modo serica,

quia Dominus in ſyndone linea inuolutus eſt. Vas, ſcilicet calix, & patena, debent eſſe aurea, vel argentea, vel ex ſtanno, non ex alia materia, quamuis olim lignea ſolebant eſſe, c. vlt. de celebrat. miſſæ. Deponitur ab officio, & beneficio, qui in vaſe ligneo conſecrat. Et adhuc debent eſſe conſecrata. Calix ſignificat ſepulchrum. Patena, lapidem ſuprapoſitum. Liber eſt neceſſarius, saltē in quo cōtineatur canon, & ſine libro celebrare, peccatum mortale eſt. Sunt neceſſariæ candelæ accenſæ, ſine quibus, vel ſaltem vna: mortale peccatum eſſet celebrare. Significat autem lumen accenſum diuinitatē immortalem, & ſemper exiſtentem, & deponitur ſacerdos ab officio, & beneficio, qui ſine lumine celebrat, c. fi. de celebr. miſſæ. Nec eſt neceſſarium lumen ex cera, quamuis ſecuriùs eſt ipſo vti. Hæc omnia ſunt de iure poſitiuo, in quibus poteſt Papa diſpēſare. *Miniſter* neceſſarius eſt, de conſecr. diſt. 1. c. hoc autem, vbi duo miniſtri ponuntur, ſed ſufficit vnus iam ex conſuetudine, & debet eſſe vir, non fœmina, vt habetur de cohab. cler. & mul. c. 1.

De diſpoſitionibus poſt celebrationem, CAP. III.

IAM quæ poſt celebrationem obſeruari debent, iſto tertio carmine continentur:

Sacrifica, vna luce ſemel, niſi cauſa requirat.

Tria continentur in hoc carmine. Primum eſt, *Sacrifica:* non enim ſat eſt Sacerdoti ſemel in vita celebrare, cùm ſæpè poſſit. Et quamuis aliqui dicant, quod non peccat ſimplex Sacerdos, non celebrando per totam vitam: tamen plures ſunt doctores, & graues, qui tenēt, quòd ter aut quater in anno celebrare debet. ſaltem feſtis ſolennibus, quibus ſolent fideles cōmunicare, & oppoſitum facere, eſt peccatum mortale, S. Thom. 3. par. q. 82. art. 10. Dur. Palu. 4. diſt. 13. q. 2. Vide quæ diximus ſuperius, & c. dolentes, de celebr. miſſę, ſuſpenditur qui non celebrat quater in anno, (licèt ſuſpenſio non ſeruetur,) quia ipſa poteſtas ſpiritualis, quā recipit, ipſum obligat, ne otio-

ſus maneat. Quòd ſi curatus eſt, tenetur celebrare omnibus diebus, quibus populus tenetur audire ſacrum, niſi loco alium ſubſtituat. Nullus tenetur quotidiè celebrare, etiamſi obligatus ſit ratione capellæ non enim tenet obligatio, c. ſignificatum, de præbendis, ſed debet celebrare ſalua & cum omni debita reuerentia & honeſtate. Vide Sylueſt. verb. miſſa. 1. §. 7.

Alterum eſt, *vna luce ſemel.* Nulla poteſt abſque peculiari priuilegio celebrare, niſi ſemel in die, c. conſuluiſti, & c. te referente, de celeb. miſſæ, & oppoſitum facere, non eſſet deuotio, ſed graue peccatū mortale contra præceptum Eccleſiæ. Similiter nec communicare quis poteſt, niſi ſemel tantùm in die. hæc enim vnitas ſacramenti, ſignificat vnicam Chriſti mortem, per quam ſemel mortuus eſt, ſemel pro nobis paſſus eſt.

Tertium verbum eſt, *Niſi cauſa requiret*: Sunt enim aliqui caſus, in quibus celebrari pluries in die poteſt.

Primus eſt, feſtum Natiuitatis dominicæ, in quo licet tria celebrare ſacra, nō tamen per hoc obligatio eſt celebrandi tria, vel audiendi: nam ſufficit vnum, tamen ex deuotione conceditur poſſe celebrare tria. Et hoc non abſq; magno myſterio: nam per tria ſacra, ſignificantur tres Chriſti natiuitates: ſcilicet AEterna, qua naſcitur Deus ex Patre: Spiritualis, qua naſcitur in cordib. noſtris per gratiā: Corporalis, qua naſcitur homo ex matre. Prima autem omnium, quæ media nocte celebratur, ſignificat corporalem generationē, quia natus eſt media nocte, & in tenebris huius mundi, venit enim incognitus. Ob id cantatur Euangelium, *Exijt edictum*, in quo talis natiuitas deſcribitur. Secunda ſignificat ſpiritualē, qua in nobis per gratiā naſcitur, & ſic incipit introitus, *Lux fulgebit hodie ſuper nos*, iuxta illud 2. Petr. 10. *Chriſtus erit ſicut lucifer in cordibus noſtris.* Et Euāgelium de paſtoribus, in quibus per gratiam natus eſt, Tertia, ſignificat generationē æternam, quæ dicitur malè, ad ſignificandum illū diem æternitatis, de quo dicitur, *in ſplendoribus ſanctorum ante luciferum genui te*, & Euangelium hoc indicat, *In principio erat verbum.* Introitus autem eſt, *Puer natus eſt nobis*, quia no-

mine illius pueri, intendit Ecclesia diuinitatem ostendere. Alij mutant hūc ordinem, & per primum sacrum æternam generationem, per tertiū temporalem intelligūt, sed melius dicitur modo prædicto. Significant etiā ista tria sacra, tres status, quib⁹ homnes saluati sunt, scilicet, status naturæ per mediam noctē significatur, quia debilis erat tunc Dei cognitio in hominibus. Legis status, quæ per aurorā significatur, quia maior facta est in hominibus Dei cognitio. Gratiæ status, qui per diem, in quo diuina gratia, & cognitio maximè abundant. Nota tamē quòd ista tria sacra, sunt à ieiuno celebranda. Vnde in primo & secundo sacro, non debet sumi ablutio, qui autem incautè sumpserit, nō potest illo die aliud sacrum celebrare. Et hoc modo intelliguntur alij omnes casus, in quibus licet pluries celebrare, scilicet, quòd in primo ablutio nō fuerit sumpta, quāuis extra istā diem non licet celebrare ter, sed solùm bis.

Secundus casus est, cùm quis habet duas parochias, (Iam Concil. Trid. prohibuit, ne vllus duas habeat parrochias) propter ipsarum tenuissimum reditum, nec potest ambabus vno sacro satisfacere, nec socium habet, tunc posset modo prædicto bis celebrare.

Tertius est, si postquā celebrauit, superuenit Episcopus, qui vult audire sacrum, nec est alius qui celebret, etiam extra diem festum: tunc si non sumpsit ablutionē, potest iterum celebrare.

Quartus, cùm superuenerint multi peregrini, & est dies præcepti. Similiter cùm alius non adest.

Quintus cùm infirmus debet communicari, & nō est sacramētum. Aliæ possunt esse causæ, sed istę cōmuniores. Nota tamen, quod non omnibus diebus licet celebrare. Die Veneris sancto, non licet consecrare, nec die Sabbati sancti, nisi tardè, quia tale sacrum non est talis diei, sed noctis Resurrectionis, in qua solebat celebrari, & mos retinetur iste in aliquibus Ecclesijs, licèt communiter humana fragilitate abolitus sit, quia vix ieiunium poterat per totum diem sustineri. Hæ igitur sunt dispositiones post celebrationem.

Quid

Quid ſit Miſſa.

CAPVT IIII.

INTER ea quæ de ſancto Miſſæ ſacrificio dicẽda occurrũt, id primum eſt, quid ſit Miſſa. Videtur autem ſic aliquo modo poſſe deſcribi. Oblatio corporis, & ſanguinis Domini, ſub alienis ſpeciebus facta, ſacrificij ab ipſo ſemel exhibiti expreſſiua. In hac deſcriptione, quatuor ſunt verba attentè conſideranda.

Primum eſt, *oblatio*. Eſt autem oblatio, actus quidam exterior latriæ, quo Deo offerimus creaturam aliquam ſuam, in ſignum recognitionis, quod ipſe eſt principiũ totius eſſe, & Dominus omnium, & à quo, totũ bonum procedit. Et hoc dicitur ſacrificare, quod quidem ob dictam cauſam, nulli conuenit alteri, niſi ſoli Deo vero. Ipſe enim eſt verũ omnium principium. Nulla fuit tam barbara natio mundi, nec eſt, quæ circa Deum ſaltẽ falſum, & dæmonis aſtutia factum, nõ vteretur hoc ſacrificio, & cultus genere. Gentiles enim, & omnes idololatræ, ſuis dijs falſis offerebant, & ſacrificabant. Iudæi Deo vero noſtro etiam ſacrificia exhibebant. Religio noſtra ſancta, & vera etiam Deo ſacrificium maximè acceptabile offert, & tale eſt miſſa.

Alter[illegible]a verbum eſt, *Corporis, & ſanguinis Domini.* In quo dignitas ſacrificij huius cõſpicitur. Non enim tauri, vituli, aut alia huiuſmodi offerũtur, ſed corpus & ſanguis pretioſiſſimus Chriſti, cuius valor infinitus eſt. Conſpicitur etiam in hoc Dei Patris complacentia, maximè enim in hoc ſacrificio delectatur, vtpote in corpore, & ſanguine filij ſui, de quo ſacrificio dicebat Pſal. 49. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei.*

In maiorem declarationem, nota quod Iudæis erat triplex genus ſacrificij.

Primum erat, quod Deo offerebant ob ipſius reuerentiam, recognoſcẽtes ipſum generalem omnium Dominum, & hoc dicebatur holocauſtũ, in quo totũ animal, quod Deo offerebatur, igne cõſumebatur, & nulla reſer

labatur particula, vt ostenderēt omniū prorsus rerum
Deum esse Dominum & creatorem.

Alterum sacrificium erat, quod Domino offerebant,
in reconciliationem, pro aliquo cōmisso peccato, quod
dicebatur hostia, seu victima placabilis? & huius aliqua
pars seruabatur Sacerdoti, totū reliquum igne cōsume-
batur. In quo denotabatur, quod Deus est causa nostræ
salutis, sed medijs ministris eius. Quando tamen erat
peccatum Sacerdotis, vel totius populi, tunc expiatio
fiebat per holocaustum, vt denotaretur, aut ministri ini-
quitas, aut peccati grauitas.

Tertium erat quod Deo offerebatur, in gratiarum a-
ctionē, pro beneficio accepto, vel per cuiusuis obtinen-
di beneficij impetrationē, & dicebatur, hostia pacifica:
& huius fiebant tres partes: Altera Deo offerebatur per
ignem: altera Sacerdoti dabatur: altera ipsis offerenti-
bus remanebat. In quo notatur, quòd Deus dat salutem
per suos ministros, & nobis etiam cooperantibus. Hæc
tria sacrificiorum genera erant in Iudaismo à Deo in-
stituta: omnia tamen erant figura oblationis huius, in
qua corpus dominicum offertur. Ipsum enim est ve-
rum holocaustum, quod maximè in Dei Patris gloriam
Christus obtulit totum. Et vera victima placabilis, quæ
totum recōciliauit genus humanum. Vera etiam hostia
pacifica: nam per ipsum maximè, gratiæ Deo sunt actæ,
habitæ, & relatæ, & per ea maxima nobis beneficia ob-
tinuit Christus. Cùm igitur in missa id fiat, quod Do-
minus in morte sua fecit, ob id rectè dicitur missa, obla-
tio corporis & sanguinis Domini. In quo nostra obla-
tio differt ab ea, quæ in lege scripta fiebat, quæ quamuis
esset figura huius nostræ oblationis, non tamē ipsa ve-
ra erat corporis dominici oblatio.

Tertium verbum est, *Expressiua sacrificij à Christo Domino facti.* In quo verbo, missa differt à sacrificio illo Christi.
Nam Christus, & si obtulit suum corpus & sanguinem,
illa tamen oblatio, non dicitur Missa, saltem eo modo
quo in præsenti loquimur: nam illa oblatio, sic fuit ob-
latio, vt non fuerit significatiua, seu expressiua oblatio-

nis: At nostra oblatio, est oblatio: sed significatiua, & expressiua Christi oblationis. Vnde qui missam celebrat, nō solùm offert Christi corpus, & sanguinem, sed repræsentat Christi oblationem. Vnde repræsentando offert, & offerendo repræsentat, ad modum tragœdiæ alicuius, in qua repræsentatur aliquod Regis factum, & ille idem Rex, cuius factum repræsentatur in tragœdia illa verè introducitur. Vt autem aptiùs intelligas, scito, cùm Christus sacrificauit, considerãtur in eo sacrificio duo; Primum, quod oblatum est, & hoc est corpus & sanguis. Secundũ, modus, & hic fuit verè moriendo: In missa est illud idẽ quod oblatum est, scilicet corpus & sanguis, sed modus est in repræsentatiõe, & significatione. Nam per hoc, quod corpus separatim à sanguine, & sanguis à corpore separatim consecratur, mors Christi significatur, ob id est veritas, & est repræsentatio? Ob id positum est illud verbum tertium, *Expressiua*.

Quartum verbum est, *Semel*. In quo notatur efficacia huius sacrificij. Nam solùm à Christo semel oblatũ est, & vnicum sacrificium est: habuit tamen infinitam sufficientiã & valorem ex se. Vnde fit, vt pluries Deo offerri possit illud in missis, & valor eius extenuari non possit. Et est exemplum; Si aliquis habuerit vnam gemmam tanti valoris, vt quæcunq;, omnes homines alicuius ciuitatis, opus haberent, illa possent emi, & esset aliquis, qui aliqua necessaria talibus ciuibus haberet, tũc, si dominus gemmæ istius daret eam pro quocunque necessario ciuium, tunc quidem vna esset datio: tamen quoties quisque ciuis, ab eo peteret aliquid, tũc esset noua quædam repetitio dationis, & solutio, quia gemma illa omnium est pretium. Sic quodãmodò intellige, fuit Christi corpus, sacrificium summè acceptum Patri, & infiniti pretij, vt illo sit cõtentus Pater, pro omni debito nostro, & pro omni alio sacrificio exhibendo, dummodò nos illud repetamus, quod fit celebrãdo, & illo vtamur per bona opera. Tale igitur sacrificium, missa est.

Vocabulum autem hoc, *missa*, omissis multis aliis quæ de hoc dici solẽt, est hebraicum. Hebræi enim oblatio

nem vocant misá, id est, missa: samech mutato in duplex sigma. vnde in illo Psalmo, vbi dicitur, *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*, hebraicè habet misá. & Hieron. vertit, *oblatio manuum mearum*. Hoc igitur sacrificium, dicitur missa, scilicet, oblatio quædam.

De Missæ partibus.

CAPVT V.

SACRIFICIVM istud, in tres diuiditur partes principales. Quarum prima est, quę antecedit ipsam oblationem. secūda est ipsa oblatio: tertia est, post oblationem. Et quamuis non intendimus omnia minutissimè prosequi, quæ profectò mysteriis sunt referta, nō-nulla tamen summatim, & generaliter attingemus. Prima pars est vsque ad offertorium exclusiuè. Secunda ab offertorio, vsque ad post communionem. Tertia est, à post communione vsque in finem.

Prima pars constat introitu, & instructione populi. Introitus est vsque ad orationes. Instructio est per epistolam, & Euangelium.

Introitus significat ingressum Domini in hunc mundū. Ob id Sacerdos, præmissa confessione, quæ non censetur pars missæ, sed præparatio quædā, osculatur altare, in quo denotat vnionem verbi cum carne, & Christi cū Ecclesia, iuxta illud, *Osculetur me osculo oris sui*. In introitu exprimuntur ea, quæ gesta sunt ante hunc Christi aduentum. Præcesserunt enim, desideria, vaticinia, laudes, clamores Prophetarum, & Patriarcharum. ob id in introitu sunt ista, initium ipsum, quod bis repetitur, ad denotandam vehementiam desiderij Sanctorū patrum, statim versus sequitur, denotans ipsorum vaticinia, & statim, *Gloria Patri*, notans ipsorum laudes, statim, *Kyrie eleison*, notans clamores ipsorum, & voces petentes diuinam misericordiam. Ob id toties repetuntur. Singulæ enim diuinæ personæ Trinitatis tot acclamātur, qui

numerus notat,in singulis personis inesse singulas:est enim Pater,Filius & Spiritus Sanctus. Similiter sunt in se inuicem. Statim cantatur *Gloria*,denotãs ipsius aduentum: nam in Domini natiuitate, illud cantarunt Angeli.Totum hoc Introitus dicitur.

Sequitur instructio populi.& quia primò fuit instructio facta per Prophetas, & similiter per Apostolos, cũ Christus misit illos binos prædicare: ob id, præmittitur epistola,quæ aliquando est ex Propheta,& aliquando ex Apostolo. Et sequitur Graduale,quod ad gradus altaris decantari solebat,significans opera ipsa,quę debent respondere Prædicationi. Populus enim debet exequi,quæ in prædicatione percipit. Ante instructiones tamen præmittitur Collecta, seu oratio, dicta collecta, quia animus populi debet esse collectus in diuina consideratione. Præmittitur oratio,quia quæ facienda à nobis sunt, oportet à Deo peti:& ad hoc etiam diuino indigemus auxilio,ob id præmittitur, *Dominus vobiscum*. Hæc oratio semper est Deo dirigenda,quamuis liceat aliquem Sanctum intercessorem ponere,vel beatam Virginem:atque ob id,missa solet à sancto denominari,maximè quia in introitu,& instructione,est aliqua similitudo vitæ illius,nõ tamen,quòd sacrificium fiat alicui,præterquàm Deo.

Post hanc instructionem, sequitur Eangelium, quod fit in dextro altaris latere,ob excellentiam maioris doctrinæ. Et relinquitur latus primum, ad denotandum quod à Iudæis doctrina veritatis debuit auferri, & tradi Gentilibus,qui sunt ad læuam Sacerdotis.In quo notatur, quòd nisi esset ob culpam Iudæorum, ipsi erant dextra pars, quibus præcipuè lex erat tradenda, atque doctrina.

Finito Euangelio, dicitur *Credo*, notans fidem, quæ secuta est prædicationem. Atque hæc est prima Missæ pars,quæ dicitur Missa catechumenorum, quia catechumeni in Ecclesia primitiua hactenùs permittebantur præsentes esse sacro:statim enim canebat voce alta diaconus,dicens;*Ite Missa est*,id est,recedite foras,nã incipit

oblatio,& sacrificium,cui vos nõ potestis adesse, donec sacro baptismatis fonte lauati, in Christo renascamini.

Statim sequitur secunda pars Missæ, ab offertorio, in quo præparâtur, & offeruntur ea quæ cõsecranda sunt, & omnia ista, fiunt voce submissa, ad denotandum illud Christi exilium, Ioan.2. cùm Christus non palàm loquebatur iam, cùm Iudæi illum comprehendere destinarant: Statim post hoc silentium, sequitur præfatio: significans illum ingressum magnificum in Hierusalem, cùm pueri cantantes Dominum receperunt, quo finito sequitur canon vsque ad communionem: in quo fit consecratio ipsa, & sumptio: In quibus duobus sacrificium consistit.

His absolutis, est tertia pars Missæ, scilicet, post communio, & oratio, quę gratiarum actio est, & fit in latere sinistro altaris, ad significandum, quod Iudæi in fine mundi conuertentur ad Dominum. Hæ sunt partes missæ. Multa quidẽ prætermitto in particulari quæ digna sunt magna meditatione: tamen, quia esset valdè prolixum omnia prosequi, & solùm aliquã in his instructionem paramus, ad alia tendentes, reseruo in alium locũ. Vnum tamen hic notãdum est, quòd corpus, & sanguis Domini, sub speciebus panis, & vini contenta, sunt quidem sacramentum, sunt etiam sacrificium. Sacramentum quidem sunt, quatenùs sub illis speciebus continentur: vsus autem in sumptione consistit. At verò sacrificium sunt, cùm offeruntur Deo Patri. Et hæc oblatio posita est in duobus, et in cõsecratione ipsa, & in sumptione à Sacerdote. Vnde cùm in pyxide conseruatur hostia consecrata, sacramentum est, non sacrificium. Cùm verò in missa consecratur & sumitur, non tantùm sacramentum est, sed etiam sacrificium. Multa quæ dici poterant de forma, & materia ipsius, reseruabimus in locum, cùm ibi de singulis in particulari tractabimus. Hæc quæ diximus, non sunt omnia de iure diuino. præter ipsam cõsecrationem, & sumptionem; reliqua sunt de iure humano. Et adhuc non omnia fuerunt à principio nascentis Ecclesiæ, sed successu temporis fuerunt

multa apposita, donec ad hanc integritatem reducta est Missa, cuius aliquam notabilem parté negligenter prætermittens, grauiter peccaret mortaliter.

De valore huius Missæ, ratione sacrificij.

CAPVT VI.

DIFFICILIS est hæc materia: neq; Doctores in ea sunt conformes: dicam ea, quæ mihi probabiliora visa sunt.

Valor huius sacrificij, duplici ex parte sumi potest: vna ex ipso actu offerentis: alia ex ipsamet re oblata, ita vt sint duo valores distincti. Actus quidem ipsius offerentis, augetur secundùm quod magis est deuotus, vel minus, aut ex maiori, vel minori charitate procedit. Valor tamen ex parte ipsius rei oblatæ, semper est vnus & idem: qui quidem finitus quidam gradus est. Nam quamuis res oblata sit infinita, quia tamen offerens est finitus, & oblatio finita, ad certum finitum valoris modum, determinatus est. Quemadmodum in ipso sacramento, vt sacramentum est, gradus finitus valoris continetur, quando confertur aliis, quamuis in se res infinita sit, quia sacramentaliter continetur, & datur. Prior valor dicitur ex opere operantis, posterior ex opere operato. Qui quidem valores in sacramentis continentur. Vnus est etiam in adultis, qui actibus suis dispositi, sacramenta suscipiunt. Istis datur effectus valoris, non solùm ratione sacramenti, sed ratione suorum actuum: at verò in paruulis, solùm est valor ex opere operato sacramenti. Vt igitur in isto sanctissimo sacramento continetur certus gradus valoris ex opere operato, vt sacramentum est: sic etiam alius gradus continetur, vt sacrificium est vltra actum sacrificantis, & vltra actum eius pro quo sacrificatur. Valor autem iste est trium bonorum. valet enim ad bona temporalia, valet ad bona spiritualia, gratiam scilicet & inspirationes, ac dispositiones, valet etiam ad satisfactio-

nem pro pœnis debitis pro peccatis, ita vt sacrificium oblatum, conferat bona corporalia, gratiam & remissionem pœnarum, omnia sub certo gradu ex parte operati.

Modus autem quo ista bona conferuntur, non vnus sed triplex est. Conferuntur enim ista per modum meriti, per modum satisfactionis, per modum impetrationis, seu suffragij.

Inprimis per modum meriti de condigno, confert gratiæ augmentum, & per modum meriti de congruo, confert corporalia bona. Dicitur autem conferre per modum meriti, quia offerens sacrificium hoc, ratione ipsius rei oblatæ, meretur gratiæ augmentum, sicut ratione ipsius oblationis seu actus.

Confert etiam satisfactoriè pro pœna debita peccatorum, ita vt sacrificium hoc inducat remissionem pœnæ.

Confert etiam per modum impetrationis, seu suffragij, quatenus offerens tale sacrificium, à diuina clementia obtinet ea quę petit, licèt non de iustitia. Et hoc modo maximè prodest mortuis, quantùm ad solam remissionem pœnæ, quandoquidem mereri non possunt. Viuis autem duobus primis modis confert, & etiā tertio modo. Sed duo priores, solùm viuis competunt, nisi mortui dum vixerunt, ad Missas sibi celebrandas, pecunias erogarunt. Tunc enim per modum satisfactionis, & iustitiæ conferunt. Hoc enim est discrimen inter illos modos, quòd duo priores in quadam iustitia fundātur, vltimus verò, in diuina tantùm misericordia, quāuis hæc nunquam desit. Assimilatur autē proportionaliter celebrans, Christo domino, se per mortem offerēti. Christus enim dominus se patri hostiam pro peccato offerens, à patre meruit de condigno gratiā, licèt non sibi sed nobis meruit remissionem pœnarum nostrarū & impetrauit quod petiit: sic offerens in Missa, meretur gratiæ augmentū, quia debet esse in gratia offerens, meretur etiam remissionem pœnæ, & impetrat, sed nō infinitè, vt Christus, sed finitè, vt dictum est.

De his quibus ſacrificium prodeſt.

CAPVT VII.

OSTENSO valore huius ſacrificij, ſupereſt examinare quibus proſit, & qui conſequantur hunc valorem. Et vt generaliter dicam, prodeſt offerentibus, & his pro quibus offertur, quamuis non vniformiter. In cuius gratiã ſcito, multos eſſe offerentes, & multos pro quibus offertur.

Offerentes enim ſunt in triplici differentia. quidã immediati & proximi, & huiuſmodi ſunt ſoli ſacerdotes celebrantes: quidam mediati & remoti, & huiuſmodi eſt totus populus Chriſtianus. Omnes enim vnũ corpus faciunt myſticum, & mediatè celebrant per Sacerdotem, qui nomine totius populi Chriſtiani celebrat: quidam medio modo ſe habent, qui aliquo actu conueniunt erga celebrationem: & hi ſunt magis vel minus propinqui, vt circunſtantes qui interſunt ſacro, & offerunt cum Sacerdote. Poſt hos, propinquior eſt chorus, & qui interuenit: poſt hos diaconus, & ſubdiaconus, poſtque hos, qui Sacerdotem alit & ſuſtentat. propinquiſſimus eſt, qui peculiarem dat eleemoſynam, vt miſſa celebretur. Omnes iſti ſunt offerentes, & omnes hi, ſi in gratia ſunt, merentur vnuſquiſque in ſuo gradu, ſecundùm quod magis vel minus propinquus eſt. Dico, ſi in gratia ſit, nam in peccato exiſtentes, nihil ſibi merentur, niſi forſan de congruo. Non autem his omnibus idem eſt meritum: nam qui in gratia ſunt tantùm, nec aliquem actum circa illam celebrationem exercent, ſed ſolùm habitualiter celebrant, conſequuntur de condigno, remiſſionem aliquam pœnæ debitæ pro peccatis, & his prodeſt ad ſatisfactionem quodcunque ſacrum celebratum, tamen gratiæ augmentum nõ confert, nam gratia non confertur ſine actu noſtro diſpoſitiuo. Cùm igitur illi non operentur, non merentur gratiæ augmentum. Qui verò actu aliquo concurrunt, non ſolùm remiſsionem pœnæ, ſed gratiæ augmentum de condigno conſequuntur, quamuis magis, vel

minus, prout propinquiores sunt, vt diximus, & hoc vltra illam gratiam, quam quisq; suo actu proprio meretur, quo ad offerendum concurrit. Vbi aduertendum est, quantùm perdant, qui Missas non audiunt, & qui in peccato sunt mortali: hi enim, maxima pœnarum remissione se priuant. Aliqui volunt, quòd etiam offerentibus remotis, aliquis gradus gratiæ augmenti detur ex opere operato, & id probabile est.

Aduerte tamen hic, quòd quantumcunque numerus offerentium multiplicetur, non ob id quisque minus meretur in suo gradu, quia tale sacrificium habet se ad singulos, ac si à singulis per se in suo gradu offerretur, sicut plures suscipientes sacramentum, non perdunt quicquam de valore, quia singuli integrè suscipiunt. Hoc igitur est ex parte offerentium. Illi verò, pro quibus sacrificium offertur, in duplici se habent differentia. Quidam, quibus ex intentione vniuersalis Ecclesiæ valor applicatur, vt totus populus Christianus, & adhuc propinquius Reges, Imperatores, Pontifices, & capita Christianæ Reipublicæ. Pro his enim omnibus, ex intentione Ecclesiæ, offert Sacerdos quisque. Quidam autem sunt; pro quibus offert Sacerdos, ex propria intentione sua, quã applicat vni, vel multis: & hoc, vel ex propria voluntate, vel quia illi aliquo actu ad id concurrunt, vel erogantes eleemosynam, vt pro ipsis celebretur, vel rogantes, aut petentes, aut iubentes. Aliqui volunt, quòd his omnibus, si in gratia sint, conferatur augmentum gratiæ de condigno. Et hoc probabile est, sed magis nobis placet, quòd non, quia gratia nunquã datur, nisi operanti actualiter, vel virtualiter circa tale opus. Sed pro quibus ex intẽtione Ecclesiæ applicatur; prodest ad meritum de congruo bonorum temporalium, & meritum de condigno remissionis pœnarum, si in gratia sint, & impetrant etiam diuinas motiones, & auxilia, quibus gratia confertur, sicut etiam offerentibus remotis. Illis verò, qui aliquo actu concurrunt, etiã ad gratiæ augmentum si in gratia sint. Ex quo collige, quanta sit copia gratiæ, in hoc mirabili sacrificio: vt cũ

conferat multa ex opere operato offerẽtibus in suo gradu, adhuc supersit magna copia, vt conferatur his, pro quibus offertur. præsertim hoc est, si omnibus in gratia existentibus gratia conferatur, vt dicit illa citata opinio, quam tenet doctissimus Soto lib. 4. sent. distinct. 13. quæst. 2. art. 1. & aliqua ex parre videtur conformis esse S. Thom. 3. part. quæst. 79. art. 7. ad 2. probabilius tamen est quod diximus.

De resolutione trium dubiorum.

CAPVT VIII.

EX his quæ diximus, facilè erit tria dubia in hac materia præcipua resoluere.

Primum est, si Missa mali Sacerdotis, & existentis in mortali peccato, aliquid valoris habeat. Ad quod dubium cum distinctione respondere oportet. Vt enim diximus, in Missa duo sunt, & sacrificium ipsum, & orationes, seu preces, quæ in ipsa Missa funduntur. Prætermitto autem valorem ex deuotione ipsius offerentis.

Si sacrificium consideretur, quamuis Sacerdoti ipsi nihil conducat, si in conscientia peccati mortalis sit, sed potius mors sit maior: tamen quia valor est in ipso sacrificio ex opere operato, prodest aliis offerentibus, & aliis pro quibus offertur, nec hi suo fructu, vt diximus, defraudantur: nec iste valor est maior in bono Sacerdote, quàm in malo, sicut collatum Sacramentum.

Si verò considerentur orationes, & preces, tunc possunt dupliciter considerari. Aut sunt ipsius Sacerdotis, vt persona est quædam particularis, aut vt est repræsentans Ecclesiam, in cuius nomine celebrat & offert. Si priori modo considerantur, absque dubio nihil valent, nec ipsi, nec aliis, cùm sit in mortali, vnde ex hac parte magis valet Missa boni, qui ex parte precum à Deo magis exauditur.

At verò cùm est offerens nomine Ecclesię, valent etiam æqualiter cum bono.

Omnibus igitur perpensis, plus valet Missa boni sacerdotis, non solùm quia illi prodest, mali autẽ Missa, illi non prodest; sed etiam respectu aliorum, ex parte precum & orationum, quia valent non solùm vt Ecclesiæ nomine procedunt, sed etiam vt sunt ab homine Dei amico & grato.

ALTERVM dubium est. An defunctis, quibus Missa non prodest, nisi ad remissionem pœnæ, & hoc per modum impetrationis, plus prosit Missa, de *Requiem*, quàm alia Missa quæuis. Ad quod iuxta prædicta facilè respondetur: ex parte enim sacrificij, æquè prodest vna ac altera, tamen ex parte precum, plus prodest de *Requiem*, quia in ea orationes & preces ad ipsarum animarum liberationem directè funduntur, tam ex intentione Ecclesiæ, quàm ex intentione propria Sacerdotis.

TERTIVM dubium est: an cùm quis offert pro pluribus, singulis prosit ac si pro vno tãtùm offerretur. Ad quod aliqui dicunt, inter quos & Caiet. quodlibet. primo, quæst.18.& super 3. part. quæst. 79. artic. 5. quòd ita prodest singulis simul, ac si pro vno solo offeratur. Sed oppositum est, cum communi sententia tenendum, puta quòd nec ad pœnæ satisfactionem, nec ad gratiæ augmentum quod datur ex opere operato, ita prosit singulis simul, ac si vni applicaretur, multò minus dum pluribus applicatur. Ratio est, quia gradus gratiæ & satisfactionis in hoc sacrificio contentus, finitus est, sicut in ipso, vt sacramentum est. Vnde fit, vt in pluribus diuisa, minus obueniat singulis. Sicut si ego ieiunarem pro quatuor, minus prodest ad satisfactionem singulis, quã vni prodesset, si pro vno tantum ieiunassem. Loquor autem de valore ex opere operato. Hinc fit quòd Sacerdos recipiens eleemosynas plurium, & vno sacro eis satisfaciens, cùm tamen singuli darent pro vno sacro, peccat mortaliter, quia defraudat illos sua satisfactione, & fructu ex opere operato. Nauar. cap.25. num.

92. V-

92. vbi tenet contra Soto, qui libro nono, de iust. quęst. 3. art. 1. tenet, quòd pauper potest saltem duas eleemosynas recipere pro vna Missa ad sustentationem: sed contrarium dic cum Nauar. Non enim perdit ius ille ob istius paupertatem, nec Missa ordinata est ad sustentationem. Vide Tabien. verbo, vestio. §. 32. cùm ad hoc sustentationem acceperit ab eis. Nota tamen, quòd, cùm pro aliquo celebratur in particulari, vel aliquibus, non excluditur pars valoris, quæ ex intentione Ecclesiæ applicatur aliis, vt diximus, nec excluditur etiam pars quædam quæ Sacerdoti obuenit: ita vt meritò diuidi possit valor in tres partes: in gradum communem, qui ea intentione Ecclesiæ applicatur, & gratiæ, si ipsi sint dispositi: in gradum proprium Sacerdotis: & medium, qui ex intentione Sacerdotis potest sibi, vel aliis applicari. Vide Scot. quodlibet. 20. & Nauar. cap. 25. num. 92. Syluest. verb. Missa. 1. §. 9. 10. 11. Soto lib. 9. quæst. 2. art. 2. concl. 3. & ibid. dub. 1.

De remediis erga ea quæ in Missa accidunt.

CAPVT IX.

MVLTA accidere possunt in Missa pericula, quibus prompta debet celebrans habere remedia: Quamuis autem multa ista sunt, ad aliqua tamē principalia reduci possunt, per quæ de aliis, si quando accidant, poterit iudicari.

Primum periculum est, cùm in altari Sacerdos impeditur, quo minus possit sacrificium absoluere, vel quia moritur, vel quia fit demens, vel quia morbo aliquo prosequutionem impediente, corripitur. Et tunc cum distinctione oportet respondere: vel enim illud accidit ante consecrationem, vel pòst. Si antè, non debet alius Sacerdos perficere. At verò, si est post consecrationem, tunc Sacerdos alius potest substitui, qui absoluat, continuando à parte relicta ab alio. Hoc

enim habetur 7. quæſtio. 1. c. nihil, ex Concilio Toletano, in quo caſu poteſt Sacerdos, etiam non ieiunus, tale ſacrum perficere, cùm non adeſt alterius copia. Minus enim eſt hoc præceptum de ieiunio, quàm de ſacro perficiendo. Sylueſt. verb. Euchariſtia. 2. §. 12. tenet, quòd debet eſſe ieiunus. Optimum tenet Soto 4. diſtinctione 13. quæſtio. 2. art. 6. Attende tamen, quòd in Concilio non ponitur obligatio Sacerdoti vt faciat, ſed tantùm facultas conceditur. Vnde fit, ſi eſſet Sacerdos concubinarius ibi, vel alius in peccato mortali exiſtens, niſi eſſet aliquod ſcandalum graue, quod ſequeretur ex omiſsione ſacri imperfecti, non debet celebrare. In quo caſu alius non exiſtens in conſcientia peccati mortalis, teneretur celebrare. Quòd ſi illud ſacramentum maneret imperfectum, tunc ſacramentum debet reponi in ſacrario, & ſimiliter ſanguis, donec altera die ab alio Sacerdote ſumatur. Quòd ſi interim ſpecies vini corrumpatur, tunc corrupta debet effundi in piſcinam.

Alterum periculum eſt, cùm aliquis in ſacro recordatur alicuius commiſsi peccati, cuius non habuit pœnitentiam, nec illud eſt confeſſus, vel recordatur ſe non eſſe ieiunum, tunc adhuc eadem diſtinctione oportet procedere. Si enim poſt conſecrationem debet pœnitere, & proſequi, quamuis ſit graue peccatum, etiam cum excõmunicatione, vel irregularitate. Nec inde contrahit cenſuram, vel peccatum, ſi oblitus fuit inculpabiliter. Si verò eſt ante conſecrationem, tunc ſi tantùm eſt peccatum, poteſt pœnitere, & celebrare: tamen ſi eſt excommunicatus, vel irregularis, & non ieiunus, debet recedere, niſi ſequatur ſcandalum circumſtantium.

Tertium eſt, quando aliquid incidit in ſanguinẽ, impediens ſumptionem, quod tripliciter poteſt eſſe.

Aut eſt venenum, quod appoſitum fuit ignorante ſacerdote, & poſt conſecrationem fuit admonitus, tunc non debet ſumere, ſed nouum vinum apponere, & conſecrare. Illud autem conſeruandum eſt in ſacrario,

donec

donec species corrumpatur,& corrupta in piscinâ proiicienda est.

Secundò potest etiam esse, quòd aliquod animal venenosum incidat, & similiter est tunc faciendum.

Tertiò potest esse, quòd aliquid aliud incidat nō venenosum, & tunc si est animal horrorem incutiens, vt vespa, vel quid simile, est extrahendum, & lotio sumenda post sanguinem, animal autem comburatur, & cineres in loco sacro seruentur. Quòd si non est animal horribile, vt pulex, vel musca parua, deglutiatur cum sanguine: si tamen hæc omnia accidunt ante consecrationem, poterit effundere talę vinum, & nouum apponere.

Quartum est, cùm Sacerdos in altari recordatur se non apposuisse aquam vino: tunc si est ante sanguinis consecrationem, debet apponere; si verò post, nullo modo, nec enim est de essentia sacramēti. Quòd si vinū non esset appositum, tunc necessariò esset apponēdum, quamuis post verba consecrationis, quę iterum sunt repetenda. & hoc etiam fiet quamuis sit post sumptionem hostiæ, licèt aliqui velint, quòd debet etiam noua poni hostia consecranda, sed non est necessarium. Vide can. 31. Conc. Constant. vbi dicitur esse traditio à Iacobo fratre Domini, quòd vino apponeretur aqua.

Quintum est, quando accidit aliquod miraculum, quòd corpus appareat post consecrationem in specie carnis, aut sanguinis in propria specie, tunc certissimū est. non debere sumi, sed conseruari in sacrario, tamen non obligatur Sacerdos ad nouam consecrationem, vt habet S. Thom. 3 par. q. 82. art. 4. quia miraculum liberat ab obligatione perficiendi sacrum. Tamen, vt ibi dicit Caietanus, potest si vult iterum consecrare.

Sextum est, cum aliqua sanguinis gutta cadit, quod multipliciter potest accidere, de quo vide, de consecra. distin. 2. can. si per negligentiam, vbi præcipitur: quod si cadat, idque per negligentiam in tabulā, lambat, & radat tabulam: si in terram, comburat terram, & cineres seruentur in loco sacro, & pœniteat diebus quadragin-

ta:si verò cadit super altare, sorbeat, & pœniteat tribus diebus. Si supra primum linteum, & perueniat ad secundum, quatuor diebus: si vsq; ad tertium, nouem diebus: si vsq; ad quartum, viginti: & tunc linteum lauetur ter, & lotio recondatur iuxta altare, vel sumatur à ministro. Modò solet abscindi ista pars lintei, & comburi, & cineres seruari. quod tamen Nauarrus non probat c. 25. num. 89. Ista pœnitentia imposita erat ieiunij, & abstinentiæ à celebrando, sed non est modo in vsu, licèt grauiter peccet, cui id ex negligentia accidit. In eadem distin. dicitur de vomitu. Cùm enim vomitus accidit per ebrietatem, vel voracitatē, si clericus est sæcularis pœniteat quadraginta diebus: si monachus, septuaginta: si Episcopus, nonaginta, modò non est in vsu talis pœnitētia, sed est graue peccatū. Quòd si ex infirmitate, olim pœnitebat septem diebus, modò non, sed est peccatum quando timebatur probabiliter vomitus & celebrauit. Cùm autem accidunt ista tria, tunc quærendæ sunt particulæ, si quæ possint inueniri, & conseruandæ in sacrario.

Rursus septimò, contingit aliquando vt hostia cadat à manu in calicem, ante fractionem, vt nulla possit fieri fractio propter humiditatem hostiæ, tunc continuandum est sacrum, nihilq; repetendum, quia illa non sunt de essentia sacrificij: quòd si commodè posset fieri, tunc saltem in residua parte hostiæ, debent fieri signa, & fractiones.

Octauum aliquãdo circa verba accidit, vt proferens penitus obliuiscatur, an talia protulerit. Quòd si est aliquod verbum ex alijs, præter verba cõsecrationis, postquam iam alia verba successerunt, non est curãdum repetere, tamen de verbis consecrationis difficultas est, & non quodcunq; dubium sufficit, vt repetantur, nam multa proferuntur certo ex vsu, quorum non meminimus an fuerint prolata, si supra id reflectamur. Vnde scrupulosi debent multum quiescere in hoc. Licèt enim non recordentur, nō ob id statim repetenda sunt. Cùm tamen alicui videtur certum multùm se non dixisse, &

valdè probabiliter dubitat, potest repetere, nec est vllum periculum, licèt accidat quòd semel protulerit. Qui multas hostias consecrandas accipit, & memor tātum illius, quam manibus tenet verba consecrationis profert, omnes consecrat.

Nonum tandem accidere potest aliquid impediens, ne absoluatur sacrum, vt si celebrante Sacerdote, adueniat aliquis, ipsum volens occidere, vel inimici, seu hostes è prælio, vel domus corruat: & tunc si est ante consecrationem, potest discedere: si verò post, licet ei statim consumere. Quòd si non potest, credo posse, poterit Sacramentum cum corporalibus extrahere. Quod si nō, aliqui dicunt, quòd subeat mortem: sed ego non credo, quia nulla ratio, nec textus id probat, sed licet ei discedere. Nam si permaneat, occidetur, & adhuc sacrificium manebit imperfectū. Melius ergo est, quòd maneat sic, & saluetur homo. Attende tamen, quòd si aliquis in cōtemptum fidei, vellet eum occidere si à sacro non desisteret, tunc tenetur propter fidem, continuare, & mori, non solùm post consecrationem sed etiam ante. Hi sunt casus, qui frequentiores sunt in hac parte.

Quid diuinum officium dicatur.

CAPVT X.

SACERDOTIS officium primum, non solùm sacrificare, sed etiam officium diuinum persoluere, esse diximus. Tractatum est de sacrificio, nunc de diuino officio tractare oportet. Atque illud primò se offert explicandum, quid sit diuinum officium. Videtur autem posse sic describi. Laus Dei voce expressa, per Ecclesiæ institutionem determinata.

In qua descriptione, sunt quatuor partes considerandæ.

Prima est, *Laus*. Est autem laus, manifestatio quædā excellētiæ alicuius. Cùm enim alicuius virtutes propalamus, ipsum laudamus. Est autem officium istud, laus quædam & manifestatio excellentiarum alterius.

Altera pars eſt, *Dei.* Non enim diuinum officium eſt, laus Regis, vel Imperatoris, ſed omnipotẽtis Dei. Cùm enim ipſius excellentiam exprimimus, ipſum laudamus. Aduerte tamen, quòd quamuis officium ſit beatiſſimæ Virginis, & aliorum Sanctorum, & mortuorum: tamen præcipuè eſt Dei. Nam ipſum in ſuis ſanctis laudamus, iuxta illud: *Laudate Dominum in ſanctis eius.* Quid eſt aliud, Beatiſſimæ Virginis virtutes & gratias exprimere, quàm Dei virtutem & miſericordiam, à qua omne bonum eſt, extollere? Quid eſt animarum purgatorij pœnas referre, quàm Dei iuſtitiam, cum clementia magnificare? Dicitur ergo optimè diuinum officium, Laus Dei. Nam in omni bono præcipuè laudatur, & laudandus ab omnibus Deus.

Tertia pars eſt, *cum voce expreſſa.* Eſt enim duplex laus: altera quidem interna, altera externa. Interna eſt, quæ fit corde, & nihil aliud eſt, quàm recognitio quędã mentis, excellentię & virtutis alterius, cum affectu quodam ex inclinatione in ipſum. Vnde Deum laudamus interius, quando ipſius excellentias mente recogitamus, & affectu ſimul in ipſum, propter hoc ferimur. Externa aũt eſt, quæ fit ore, & voce ipſa manifeſtãte internã. Bona quidẽ interna eſt, & melior quã ſola externa: verùm ſi externa cõiungatur cũ interna, efficitur melior quàm altera per ſe. Diuinum igitur officium eſt, non ſolùm laus interna, ſed & externa, quæ fit voce, atque prolatione. Vnde, qui diuinum officium perſoluunt, non adimplent præceptum recitandi, niſi ore proferant, quantumuis mente laudent, quoniam neceſſaria eſt prolatio vocalis. Vnde attendere debent, qui muſsitando recitant, vt ſic proferant, vt vox ſit plenè articulata. Attendere etiam opus eſt, vt non deſit interna, qui etenim ſolùm voce laudat, & vult non attendere mente, aduertendo ſe non attendere, non implet præceptum. Poteſtque illi dici, *Populus hic, labijs me honorat, cor autem eius longè eſt à me.* Iſaiæ cap. 29. Dices, cùm Deus ſit ſcrutator cordium, & qui non indiget voce, vt intelligat, & penetret occulta cordium, quorſum petit hanc vocalem

lau-

laudem? Dico illud optimis rationibus esse factum.

Prima vt noster affectus magis excitetur. Animus etenim laudantis magis excitatur ad deuotionem voce, quæ est velut quidam stimulus ipsius, excitans & prouocans affectum.

Secunda, vt aliorum affectu etiam prouocētur. Multum enim animi accenduntur, cùm aliorum clamores & voces ad Deum percipimus: propter quod institutũ est, vt essent cantus in ecclesia, & etiam diuersorum musicorum genera.

Tertia, vt pluribus modis laudetur Deus, cùm pluribus modis sit excellens, & pluribus modis simus ei debitores.

Quarta, vt ab ipsius inimicis distingui ab omnibus cognosceremur. Nostram enim fidem mundo propalamus, dum Deum nostrum voce exteriori laudamus.

Tandem quintò, propter facilitatem: nam sola mente orare, seu laudare continuè per aliquod tempus, difficilè est, quia necessaria est actualis attentio: ore verò non est ita difficile. Nam sufficit tunc virtualis attentio, cùm deest actualis per inaduertentiam aliquam. Est igitur officium, laus Dei externa interioris expressiua.

Quarta pars est, *Secundùm Ecclesiæ institutionem determinata*. Non enim semper, cùm Deum voce laudamus, diuinum officium celebramus: sed cùm illa voce laudamus, quæ est ab Ecclesia ad hunc finem determinata, scilicet, per Psalmos, Antiphonas, & reliqua quæ continentur in officio. Et attende, quòd dicitur, *determinata*. Nam Ecclesia non instituit laudare Dominum ore. Est enim hoc secundùm ius naturæ, & ita omnes gentes suos falsos Deos, etiam clamoribus laudãt, & Iudæi hoc etiam faciebant, & in primitiua Ecclesia ab Apostolis id fuit traditum: sed Ecclesia determinauit hunc modum laudis prædictum. Vide igitur quid diuinum officium sit.

Dices, quare dicitur Officium? Mihi quidem videtur ita respondendum: Officium est actus proprius cuique personæ. Illud enim, in quo vnusquisque, vt in proprio

& distincto ab aliis exercitio versatur, dicitur officium eius. Nihil est ita proprium Christiano, quàm Deum verum laudare, nihilq; magis durabile: in cœlo enim sacrificium cessabit, diuina tamē laus cessare nequaquam debet. *Beati enim qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te*. Cuius oppositum facient damnati in sempiternum. Cùm igitur hoc sit proprium, ac perpetuum Christiano, laus dicitur officium: & quia Dei est laus, dicitur officium diuinum. Dicitur etiam hora canonica, à tempore in quo fit ista laus: quia enim canones determinant certa tempora, & horas, quibus determinatæ laudes Deo sunt dandæ, ob id ipsa laus, hora canonica dicta est.

Quotuplex sit istud officium.

CAPVT XI.

SEPTEM horæ canonicæ constitutæ sunt. Matutina, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera, & Completorium. Est enim numerus septenarius perfectus. Septē enim sunt ætates hominis, quibus omnibus Deus est laudandus: Infantia, Pueritia, Adolescentia, Iuuentus, Virilitas, Senectus, Decrepitudo. Septem mundi ætates: septem dona Spiritus sancti: septies cadit iustus: septies Dauid laudabat in die Dominum: septies etiam à nobis petit sic laudari. Diuiduntur in duas partes horæ canonicæ. In diurnas & nocturnas. Nocte enim & die laudare Dominum debemus, cùm ab eo continuè bona accipiamus. Horæ nocturnæ sunt, Matutina. Matutina enim quæ aurora est, sumitur pro tota nocte per Synecdochen. Diuidebatur olim nox in quatuor partes. Singulæ tribus horis constabant, incipiebantq; ab Aue Maria noctis, scilicet post Solis occasum. In Italia est vigesima quarta. Et dicebantur istæ quartæ Vigiliæ noctis. Prima vigilia durabat per tres primas horas, quibus finitis incipiebatur Matutinū, quod est diuisum in tres noctur-

nos,& primus dicebatur in secunda vigilia, quo finito, ille ibat cubitum, & alij surgebant tertia vigilia, scilicet media nocte, & dicebant secundum nocturnum. Alij verò surgebant pro tertio nocturno, in quarta vigilia. Quibus finitis, pulsatis campanis, dicebatur, *Te Deum laudamus.* & tunc omnes aderant, similiter in laudibus. Nec mireris, quòd singuli nocturni durabant tres horas, quia dicebatur nocturnus diei, beatæ Virginis, & mortuorum. Diebus solennibus adesse solebat populus secundo & tertio nocturno cum laudibus. Modò iã non est in vsu, sed vnico tractu dicitur ab omnibus ministris, quamuis varij sint modi. Aliqui in secunda, aliqui in tertia vigilia dicunt. Horæ verò diurnæ statim dicebantur. Erat enim dies in alias quatuor quartas diuisus, & in principio primæ quartæ dicebatur Prima: in principio secundæ, Tertia: in principio tertiæ, Sexta: quando erat iam meridies. Inter Tertiam & Sextam, dicebatur sacrum solenne. Post prandium Nona, post Nonam Vespera, & Completorium, cùm iã ferè erat nox. Et sic totus dies in diuinis laudibus agebatur. Significãt autem istæ septem horæ Christi passionem. Matutina significat, cùm in horto fuit à Iudæis comprehensus & ligatus. Prima, cùm in domo Caiphæ fuit alapis coesus, & sputis foedatus. Tertia, cùm fuit lata mortis sententia. Sexta, cùm cruci affixus. Nona, cùm mortuus, & eius latus lãcea apertum est. Vespera, cùm depositus de cruce. Completorium, cùm positus in sepulchro. Quæ omnia antiqui his versibus, vt fixus memoriæ inhærerent, descripserunt:

Matutina ligat Christum, qui crimina purgat,
Prima replet sputis, dat causam Tertia mortis.
Sexta cruci nectit, latus eius Nona bipertit.
Vespera deponit, tumulo Completa reponit.

De obligatis ad diuinum officium persoluendum.

CAPVT ~~XX.~~ 12

QVATVOR sunt genera personarum, quæ tenentur officium persoluere: clerici, beneficiati, monachi, moniales. De singulis per se oportet tractare.

Inprimis, Non quiuis clericus tenetur recitare diuinum officium, nisi sit subdiaconus, vel diaconus, vel Sacerdos. Qui verò in minoribus est constitutus, nihil tenetur officij persoluere, & in hoc omnes conueniunt.

Secundò, Beneficiati, quamuis non sint in vllo maiori ordine constituti ratione beneficij, tenētur eodem modo persoluere. Per beneficium item intelligo, quēcunque redditum Ecclesiasticum, qui habetur sub titulo clericali, nimirùm, qui non potest nisi clericis dari. Vnde non solùm obligantur, qui curata habent beneficia, aut simplicia, sed etiam qui habent præstimonialia, & patrimonialia, quia hæc sub titulo clericali dantur. Qui tamen habent pensiones, aut alios redditus Ecclesiasticos, qui etiam sæcularibus conceduntur, non tenētur hoc vinculo. Aduertendum tamen est, quòd aliter obligantur simplices clerici ad recitandum, aliter beneficiati, siue sint in maiori ordine constituti, siue nō. Simplices enim clerici omittentes absq; legitima causa officium, saltem vno die, vel aliquam horam, vel totum, peccant mortaliter: ad nullam tamen obligantur restitutionem faciendam. Qui verò beneficiati sunt, & mortaliter peccant, & ad restitutionem aliquam redditus percepti tenentur. Concil. Lateran. sub Leone sess. 9. §. statuimus. Nauar. c. 25. num. 122. Tab. verb. beneficium. 11 Quæ restitutio consistit in aliquibus dictis.

Primum sit, iuxta decreti Concilij Lateranensis, nullus ante sex menses primos beneficij habiti, tenetur ad

reſtitutionem, quamuis non recitet. Explico: confertur alicui aliquod beneficium, quodcunque ſit, ſub titulo clericali, nõ recitat per ſex menſes primos, mortaliter quidem, & multipliciter, in ſingularum horarum omiſſione peccat, ad nullam tamen obligatur reſtitutionem.

Secundum dictum ſit, tranſactis ſex menſibus, ſeu recitauerit, ſeu non, in poſterum obligatur ad reſtitutionem, niſi recitet, non quidem omnium fructuum correſpondẽtium pro diebus vel tempore omiſſionis, ſed pro aliqua parte. Explico: aliquis habet redditus trecentorum ſexaginta aureorum, ſingulis diebus aureus reſpondet, prætermittit vnum diem officij, iſte non tenetur ad reſtitutionem vnius aurei: vel ſi prætermittit vnam horam, nõ tenetur ad reſtitutionem ſeptimæ partis aurei, hoc eſſet, ſi totus redditus daretur pro officio; ſed non ſic eſt: datur enim etiã pro alijs miniſterijs Eccleſiarum, & pro ſacrificijs; vnde vna pars obuenit pro officio, hæc reſtituenda eſt, non eſt autem taxata: credo tamen, non eſſe minorẽ tertia aut ſaltem quarta parte. Hoc dictum exiſtimat Soto eſſe intelligẽdum de ijs, qui longo tempore orare canonicè prætermittunt. Cùm Concilium, ſaltem hoc capitulum de reſtitutione nondum plenè vſu & more receptum eſſe putet. Sciendum tamen quod poſtmodum Pius V. prędictum concilium declarauit per extrauag. quam refert Nauar. cap. 25. determinando certam quantitatem reſtitutionis, & extendendo eã ad eos qui habent penſionem, & aliàs fructus Eccleſiaſticos, vt clericus percipiant, quæ præſtanda ſunt, vbi ea recepta eſt.

Tertium dictum eſt, ex eodem concilio, quòd iſta reſtitutio eſt facienda vni duorum; aut fabricis Eccleſiarum, quarum beneficia poſſident, aut pauperibus. Vnde fit, quòd poſſit aliquando accidere, vt ille qui tenetur reſtituere ſit aliquis pauper, vt meritò poſſit ei eleëmoſyna conferri, tunc iudicio confeſſoris, poſſet iſte ſibi reſeruare, dummodò tamen iſte occaſionem non ſumat iocandi. Vna tamen hic eſt notãda exceptio, quòd quan-

tio restitutio est distributionum, quas canonici vel beneficiati ex ministerio, vel choro habent, tunc nō debet fieri, nisi ipsis canonicis, vel beneficiatis, quia si ille deesset, erant inter tales distribuendæ. Quando autem res habet certum dominum, non debet reddi pauperibus. Idemque dicendum est de redditu Canonicorum vltra distributiones, qui sumitur ex communi massa, quæ solet inter Canonicos diuidi. Denique quando redditus sunt ex aliquo communi sumptu, qui solet in plures diuidi magis, vel minùs, prout illa massa maior vel minor est, tunc restitutio ipsis etiam beneficiatis vel canonicis facienda est.

Quartum dictum est. Non quotiescunq; aliquis mortaliter peccat circa officium soluendum, obligatur ad restitutionem. Verbi gratia, si recitet absque aduertentia, ita vt nolit aduertere, mortaliter peccat, non tamen tenetur restituere. In choro etiam potest ita confabulari cum aliis, & immodestus esse, vt peccet, non tamē tenetur restituere, dummodò tamē non prætermittat officium. Vbi notare oportet circa eos, qui tardè ingrediuntur chorum, & tamen accipiūt distributiones, quòd si isti aliqua rationabili causa id faciunt, idque rarò, nō tenentur: quòd si absq; vlla causa id faciunt, vel frequenter faciunt, non excusantur, dummodò tamen sit omissio alicuius partis notabilis officij. Aliquando beneficiati non tenentur recitare. De hoc tamen inferiùs dicemus, quando tractabimus de causis liberantibus ab obligatione officij soluendi.

Tertium genus eorum qui recitare tenētur, sunt monachi. Monachus, licèt non sit in maiori constitutus ordine, obligatur officio, & quamuis non sit de hoc vllus canon, communis tamen opinio tenet, ipsum obligari propter consuetudinem. Per monachum autem intelligere oportet professum, & eū qui est choro deputatus. Conuersi enim monachorum, siue laici, vt vocant, qui sunt ad ministeria corporis deputati, licèt professi sint, nō tenentur. Aliqui excipiunt Iosuatas, & Eremitas, qui sunt sicut conuersi professi. Dicunt enim non teneri. Ita

tenet Fumus ver. hora. §. si tamen. Tabiena tenet oppositum. §. 8. probabilius tamen est primũ cùm ad chorum non obligentur.

Quartum genus est Monialium. Hæ enim tenentur ad officium ex consuetudine, sicut etiam monachi, non tamen ex iure vllo, aut ex voto. Ob id securum non est ipsas liberare ab obligatione, cùm ex consuetudine teneantur.

De circumstantiis circa diuinum officium obseruandis.

CAPVT XIII.

SEx sunt circumstantiæ obseruandæ in diuino officio persoluendo, puta numerus, ordo, qualitas, tempus, locus, modus.

Numerus debet esse septenarius. Singulis enim dieb. sunt septem horæ persoluendæ, & vnã absq; causa prætermittere, est mortale, dummodò nõ fiat ex aliqua obliuione. Quòd si aliquo die prætermisit totũ officium, vel partem, peccauit quidẽ, sed non tenetur die sequenti repetere. Innoc. c. 1. de celebr. Missæ. Syluest. verb. hora. §. 17. debent autem istæ septem semel in die persolui, non bis, vel ter. Vnde qui in choro canendo, totum, aut partem soluit, non tenetur illud particulariter repetere. Quòd si in choro prætermisit, tunc tenetur. Rursus qui secundùm antiquum Romanum breuiariũ recitant officiũ, obligantur ex cõsuetudine sub mortali recitare officium Beatæ Virginis. A qua obligatione liberantur qui recitant nouum officium.

Per breue autem & literas Pij Quinti, publicatas Romæ, die decimaquinta mensis Iulij, omnes obligantur ad officium correctũm sub Pio V. & non tenentur ad officium Beatæ Virginis, & septem psalmos, & alia, nisi in choro, vbi fuit anteà antiqua consuetudo, vt post declaratum fuit. Nota etiam, non obligari per dictum breue eos quibus ante ducentos annos concessum erat à sede Apostolica dicere aliud officium, vt sunt Domini-

cani,

cani, Carthusiani, Benedictini, Carmelitani, & si qui sunt alij. Nota etiam quòd nõ potest mutari ordo in dicto officio positus in calendario, & regulis. Ordo harum horarum non est in præcepto, cùm priuatim extra chorum dicuntur? ordinem tamen absque vlla necessitate peruertere, veniale est peccatum. Cùm verò acciderit, vt in choro dicantur horæ posteriores, ipse verò non persoluerit priores, benè faciet si adfuerit choro, & posteà priuatim dixerit priores. Similiter erit, cùm ab aliqua persona alicuius momenti inuitatur ad simul persoluendas horas aliquas posteriores, potest quidem licitè persoluere, & posteà dicere priores prætermissas. Similiter ob aliam rationabilem causam occurrentem, vel propter obliuionem.

Qualitas est obseruanda etiam. Pro cuius intelligentia, scito esse multiplex officium. Vltra enim Romanũ antiquum & nouum, sunt in singulis ferè ciuitatibus, seu Episcopatibus propria officia. Et rursus, singulæ religiones habent suos modos recitandi proprios. Adhuc etiam officium aliquando est de feria, aliquando de aliquo sancto. Dubitare ergo posset aliquis de obligatiõe horum, an monachi teneantur ad sua officia sub mortali: & an clerici vnius Episcopatus possint recitare Romanum vetus aut nouum absque vlla facultate. Et profectò, quando nullus adest contemptus, crediderim cum Caietano, omnes posse recitare Romanum vetus, cuiuscunque sint Episcopatus: nouum tamen non possent sine priuilegio, absque culpa mortali, quantũ credo. Puto etiam hoc extendi vsque ad monachos, & in hoc qualitas non obligat. Cùm verò de feria, vel de Sancto officium est, crediderim contra Caietanum, nõ posse mutari qualitatem absque mortali, si ex aduertentia fiat: & maximè, cùm sunt festa solemnia, in non solemnibus, non ita videtur mortale, si ex inaduertentia fiat, esset tamen graue veniale. Vnum tamen notandum est, cùm ex inaduertẽtia officium mutatum est, vt qui celebraturus erat de Sancto, celebrat de feria, vel econtrà, tunc non est opus omnia repetere, sed solùm quod fuit

particulare festo, vel feriæ, vt est Hymnus, Antiphonæ, oratio, trina lectio, si fuit Matutinum, vel oratio in alijs horis. Hoc aũt est in officio nouo. Nam in veteri, totum est proprium, & totum debet repeti. Quando verò aliquis psalmus, vel aliud prætermissum est obliuione, vel alia causa, sufficit repetere tantùm illud. securius autẽ est, vt quisq; clericus suo Episcopatui, & monachus suæ regulæ se accommodet.

Circa tempus, dico, quantum ad horas publicas, seruandum esse tempus proprium horarum, seu potiùs standum esse consuetudini obseruatæ in Ecclesiis circa hoc: & similiter priuilegiis circa Matutinum concessis. Tamen circa eas quæ particulariter, & priuatè dicũtur, dico, tempus obligans sub mortali, esse ab occasu diei præcedentis, vsque in mediam noctem sequentis: ita vt qui hoc toto tempore horas soluerit, non peccet mortaliter, dummodò solũ Matutinum dicat post occasum diei antecedentis, & non horas alias, nisi post mediam noctem, quamuis etiam matutinum possit dicere per totum diem. Verbi gratia, horæ diei Veneris possunt recitari ab occasu diei Iouis, vsq; in mediã noctem Veneris. Qui toto hoc tẽpore non soluit, pec. mor. qui verò persoluit, licèt omnes dicat nocte Veneris, nõ peccat mortaliter, sed venialiter grauiter, si sine causa id faciat.

Hoc tamen obseruandum est, quòd, quamuis Matutinum dicere possit statim, post occasum Iouis, non tamen dicere potest horas, nisi post mediam noctem, incipiente iam die Veneris. Vt verò rectè dicantur, & absq; peccato, sunt obseruanda tempora, nempè vt Matutinũ dicatur post occasum, vsque ad principium solis diei Veneris. Possunt autem separari Laudes à Matutino, vt dicatur noctu Matutinum, & iam incipiente die laudes. Prima ante solis ortum dici potest. Tertia aliquãto post ortum solis. Sexta prope prãdium. Nona post prandiũ, Vesperæ etiam, & Completorium post prandium dici possunt, quamuis Completorium prope noctem.

Aliqua tamen causa rationabili, vel occupatione legitima, potest iste ordo peruerti, & simul possũt recita-

ri, antè, vel poſt prandium, ſed meliùs eſt ante prandiũ ipſo mane recitare vſque ad Nonam, & poſt prandium Veſperas cum Completorio. Laudabilius etenim eſt anteponere, quàm poſtponere. Illud namque magis indicat prouidentiam, hoc verò negligentiam. Tempore quadrageſimali, qui priuatim diceret Veſperas poſt prādium, nequaquàm peccaret mortaliter, quemadmodũ ſentit Sylueſt. verbo, hora, §. 10. Quod ſi ſine vlla cauſa fieret, peccatum veniale eſſet. Omnia autem iſta per priuilegium ceſſant ab obligatione.

Circa locum, dico. Horæ publicæ in Eccleſia dici debent, priuatæ non habent locum determinatum; Poſſunt in Eccleſia, vel domi, vel in agro, vel in via dici. Laudabilius tamen eſt, vt vnuſquiſque domi habeat locum aliquem ſecretum, vel oratorium, in quo dicat officium, vt cum attentione, & reuerentia maiori dicere poſſit.

Circa modum, obſeruare oportet, vt dicat attentè, reuerenter, deuotè. Attendere quidem debet, vt aduertat quæ dicat. Multiplex tamen eſt aduertentia. Prima circa verba, vt ſingula proferat debitè; Altera vt intelligat ſenſum verborum. Tertia, vt attendat finem orandi, ſcilicet, cõſideret ſe Deo præſentem, & cum ipſo verba facere.

Prima attentio ſeu aduertentia eſt neceſſaria. Vnde qui, aut verba non profert, aut ex nimia acceleratione malè profert, aut qui cum alio recitans, non expectat fines verſuum, ſed anicipat accleranter, non implet præceptum. Neque ſimiliter qui cum ſimilibus recitant, neque reprehendunt, c. Dolentes, de celebratione Miſſarum.

Secunda aduertentia non eſt neceſſaria, nam multi non intelligunt in particulari, quæ verba intendunt.

Tertia non eſt neceſſaria, ſed magnæ vtilitatis, & quam poſſunt etiam ignari ſenſus verborum habere. Eſt autem attentio illa neceſſaria; aut actualis, aut virtualis. Actualis dicitur quando actu aduertit: Virtualis, cùm incœpit, animo dicendi officium, & at-

tendendi, & posteà non mutat animum, quamuis non attendat. Ille mutat animum qui aduertit se non attendere, & vult adhuc ad alia diuerti. Qui verò sic se nõ habet, censendus est aduertere. Hinc fit, quòd non possit quis dicere officium, & vacare aliis negotiis, quibus attentio aufertur, vt scribere, seu alia legere, & simul recitare, vel etiam attendere officiis, quibus distrahi potest. Poterit tamen simul audire missam, & horas persoluere, quia ista ad vnum ordinantur finem, dummodò attendat, & intendat. Ita Caieta. in summ. verbo, festorum violatio. Et Nauar. cap. 21. notab. 9. etsi Syluest. teneat oppositum. Dicit tamen ipsemet & Tab. & alij ferè omnes, non cadere sub præcepto, vt quis audiat distinctè verba missæ: verbo, missa, 2. §. 6. Hic igitur est vnus mõdus, quod sit attentio.

Debet etiam esse reuerentia, vt quantum fieri possit, nudo capite dicatur, & poplite flexo. Aequũ enim est, vt coram Deo seruetur reuerentia, quamuis nõ sit obligatio huius: peccaret tamen qui talia ex cõtemptu prætermitteret. Debemus etiã cum humilitate recitare: quod fiet si consideremus quem laudamus. Deum enim infinitum laudamus, & cum Angelis & omnibus Sanctis. Quis autem est, qui tantum obiectum, & cõsortium laudis sentiens, suamque tepiditatem & miseriam cognoscens non se humiliet?

Rursus debet esse deuotio, vt animus noster inflammetur amore Dei quem laudamus, & ardeat desiderio videndi quem fide cernẽtes, præconiis extollimus. Hæc igitur sunt obseruanda in officio persoluendo. Maximè autem curãdum est, vt cùm accedimus ad officium, nos præparemus consideratione eius ad quem laudandum accedimus & petitiõe ab ipso, vt dignè laudemus, Cùm autem recedimus, gratias agamus, & veniam pro negligentiis commissis petamus. Est autem vna oratio Leonis Papæ notanda. Concessit enim iste Papa, vt qui post officium ipsam dixerit, remissionẽ admissarum negligentiarum, in officio recitando, consequatur. Oratio ista est.

Nota

Sacrosanctæ, & indiuiduæ Trinitati, crucifixi Iesu Christi Domini nostri humanitati, & beatißimæ, ac gloriosißimæ Virginis Mariæ fœcunditati, & omnium Sanctorum vniuersitati, sit sempiterna laus, honor, virtus, & gloria, ab omni creatura, nobisque remißio peccatorum, per infinita sæcula sæculorum, Amen. Beata viscera Mariæ Virginis quæ portauerunt æterni patris filium. Beata vbera, quæ lactauerunt Christum Dominum, Pater noster, Aue Maria. Refert hoc Nauar.c. quando, de conf.d.1.nu.19.pag.360.

De causis excusantibus ab officio persoluendo.

CAP. ~~XXIV.~~ x4

ALIQVAE sunt causæ, quæ excusant ab officio persoluendo.

Prima est infirmitas, non quæcunque, sed cùm talis est, vt recitare inferat aliquod notabile damuum. Innoc.c.1. de celebr. Missæ, vnde, cùm infirmitas leuis est, & commodè absque damno recitari potest, non excuset. Panorm. ibidem. Quò fit, vt quartana non excuset saltem illo tempore, quo homo non vexatur febri. Cum autem homo per infirmitaté excusatur ab officio, non tenetur aliud recitare, nec mente orare, nec alios recitantes audire. Potest aliquando esse, vt talis sit infirmitas, vt nocumentum inferat recitare, nõ autem celebrare sacrum, & tunc potest celebrari absque officij recitatione. Similiter cæcus excusatur à recitando, & is cuius nimis nocet visui recitare, & iste potest dicere sacrum. Isti autem qui excusantur à recitando, non tenentur alios audire recitantes, Palud.4.d.15.q.5.artic.2. nec alias orationes dicere. Sed cùm ab officio excusantur, ab aliis etiam excusantur. Vide Syluest. verb. hor. §.5.

Altera causa est, occupatio alterius negotij, putà, cũ quis circa prædicationem publicam, (Vide Syluest. ver. hora. § 18.) aut lectionem aliquam, ita est impeditus, vt non possit satisfacere, si officio vacet. Similiter qui habet curam infirmi alicuius, & non potest vacare officio absque graui damno infirmi. isti non tenentur pro tunc

officium dicere, quamuis maxima cura adhibenda est, vt si potest dicere, dicat. Officiũ enim, cùm sit maximè proprium clerico, non est prætermittendum, nisi graui vrgente necessitate, vt aliud fieri non possit. Similiter qui ad impediendum populi concertationem, vel aliquos pugnantes, vbi est periculũ mortis currit, & tempus recitandi præteriit, iste potest pro tunc omittere officium. Quamuis autem Ioan. Andreæ dicat, quòd libenter videret si Ecclesia ratione studij liberaret clericos beneficiatos in minoribus non habentibus curam animarum, vt tantum recitarẽt officium B. Virg. tamen profectò (inquit Soto) non esset salutare consilium, eò quòd Ecclesia stipendia præcipuè propter huiusmodi officia penduntur. Neq; etiam tenetur opinio Laurentij dicentis, Clericos in minoribus ordinibus benficiatos, qui per alios seruiũt excusari posse ab officio diuino, sed meliùs ait Panorm. quod, cùm horas pendere sit officium personale semper ad illud teneantur. Sotus lib. decimo, quæst. 5. artic. 3. quæst. 2. dub. 1. Syluest. versi. hora. §. 3.

Tertia causa est, cùm deest breuiarium. Nam si aliquis perdidit breuiarium, & est in loco vbi non potest aliud habere, non tenetur. Quod si est in loco vbi sunt breuiaria, sed non habet vnde emat, quia pauper est, nõ tenetur: tenetur tamen aliquid aliud recitare, vt tenet Fumus versic. hora. §. maximè si beneficiatus est. Sed ego non credo, quia non tenetur nisi ad officium, cùm ab hoc liberetur, non est ampliùs obligatio, nisi Papa id faciat. Quòd si sua culpa perdidit, tunc à principio peccauit, sed posteà non peccat in non persoluendo, nisi ipse proiecisset breuiarium, vt se impossibilitaret ad recitandum. tunc peccat quoties non recitauerit, nisi posteà pœnituerit.

Quarta causa est, dispensatio Papalis. Potest enim non recitare si Papa dispensat. Sed nota, quòd Papa non dispensat absolutè, sed commutat aliquas orationes alias, & aliqui dicunt, quòd non potest dispensare sine commutatione. Armil. versi. hora. §. 11. pręsertim

quando obligatur ad persoluendum officium ratione beneficij.

Quinta causa est, ex tenuitate beneficij: quãdo enim beneficium est tenuissimum, vtputà non excedens quantitatem octo ducatorum, tunc non tenetur ad tantum onus, quantum est officiũ, secùs si esset pinguius, quamuis adhuc ad sustentationem non sufficeret, sed aliqua saltem bona pars sustentationis. ita tenet Soto lib. 10. de iustitia, q. 5. art. 3. contra Syluest. verb. hora, §. 3. & cõtra Nauarr. c. 25. summæ, nu. 102. Mihi tamen probabilior est sententia posterior, quod tenetur recitare: nullus enim canon excusat eum.

Sexta causa est, quando habet beneficium, tamen non recipit vllos fructus, nec per se, nec per alium, nec per ipsum stat quominùs recipiat. Vbi nota tres conditiones esse necessarias, vt qui habet titulum beneficij excusetur.

Prima est, quòd nullos recipiat fructus, vnde qui recipit saltem distributiones, quamuis non recipiat redditus, tenetur recitare. Vnde qui omnes redditus pro pensione reddunt, non excusantur, si beneficij administratio ipsis competat.

Secunda est, quòd nec per se, nec per alium, recipiat, vnde qui per alios recipit, tenetur: Ex quo fit, vt multi iuuenes teneãtur recitare, quorum patres redditus percipiunt.

Tertia est, quòd per ipsos non stet, quominùs recipiant, vnde qui nõ recipiunt vllos fructus sua culpa, quia non seruiunt, vel quia non accipiunt possessionem, non excusantur ab officio soluendo. Quando verò hæ tres conditiones concurrunt, non tenetur, puta, quando nõ recipit vllos fructus, nec per ipsum stat, quominùs recipiat, talis non tenetur. Ex his sequitur, quod qui solũ habet titulum, & ex concesone Papali, omnes redditus alteri dantur, simul cum tota benficij administratione, iste talis non tenetur.

Quid sit Sacramentum.

CAPVT XV.

DE primo Sacerdotis officio hactenùs diximus in libro isto, nunc de secundo, puta sacramẽtorum administratione, differẽdum est. Non est autem, vt diximus in libro primo, officium omnibus sacerdotibus commune, sed iis quorum est aliqua iurisdictio, saltem in foro interiori. Quoniã verò alterius à Sacerdote non est ista ministrare, meritò inter officia Sacerdotis hoc etiam computatur. Ab eius igitur descriptione incipiendum est, puta, quid sit sacramentum. Quamuis autem variȩ dentur ã Doctoribus descriptiones, nobis sic videtur posse faciliùs & compendiosiùs describi. Sacramẽtum est signum sensibile spiritualis animæ sanctificationis, ad cultum veri Dei à Christo Domino institutum. In qua descriptione, sunt quinque partes maximè considerandæ.

Primum est signum. Vocamus signum, aliquid, quod vltra cognitionẽ sui, ducit nos in alterius cognitionẽ: hoc est, dum se facit cognoscere, simul etiam aliud reducit in mentem, Sacramẽtum est huiusmodi. Est enim quædam res, quæ vltra sui cognitionem, aliud etiam cognoscere facit. Sunt autem tria genera signorum, primũ dicitur rememoratiuum: secundum, demonstratiuum: tertium, prognosticum.

Rememoratiuum est, quod facit nos, sua præsentia, recordari alterius, vt, cùm aliquis vult nõ obliuisci alterius, digitum filo ligat, filum, signum est rememoratiuum eius, quod sibi proponit obseruandum.

Demonstratiuum, est signum quod aliquã occultam rem præsentem demonstrat, vt ramus ante tabernam, signum est vini, quod ibi venditur.

Prognosticum, quod futura prænunciat, vt Iris ẽst signum prognosticum futuræ pluuiæ. Sacramentum, nõ tantum est signum vno modo, sed his tribus: est enim

rememoratiuum, demõſtratiuum, & prognoſticum, vt declarabitur. Altera pars eſt, *Senſibile:* Cũ enim res quædam ſint ſenſibiles, nempè, quæ aliquo ſenſu exteriori percipiuntur: quædam ſpirituales, quæ non percipiuntur ſenſibus, fieri etiam poteſt, vt ſit ſignum & ſenſibile, id eſt, res quædam ſenſibus ſubiecta, indicans tamen aliquid occultum & ſpirituale, ſed ſacramentũ eſt ſignum quoddam ſenſibile, id eſt, res quædam ſenſibus ſubiecta, indicans tamen aliquid occultum.

Tertia pars eſt, *ſpiritualis ſanctificationis animæ.* In hac declaratur, cuius ſignum ſit iſtud ſacramentum, & dicitur eſſe ſignum ſpiritualisſanctifiationis animæ, ſeu potiùs rei animam ſanctificantis. Anima autem ſanctificatur per gratiæ, virtutũ, & donorũ infuſionem, ſeu per gratiam, quam reliqua comitantur. Eſt igitur ſacramentũ, res quædã ſenſibilis, quæ indicat, animam hominis interiùs per gratiam ſanctificari. Cùm enim aliquis baptizat, illa verba, *Ego te baptizo,* & illa, aquæ ablutio, actus quidem eſt ſenſibilis, qui indicat animã hominis interiùs per gratiam ſanctificari. Ob id ſacramenta dicuntur ſigna gratiæ, ſeu ſigna rei ſacræ. Per rem ſacram, gratia intelligitur. Dicitur etiam viſibilis forma, inuiſibilis gratiæ. Aduerte tamen, quòd ſacramenta non tãtùm ſint ſigna gratię nos formaliter ſanctificantis, ſed etiam paſſionis Domini effectiuè nos ſanctificantis, & ſimiliter futuræ beatitudinis, finaliter ſanctificantis. Vnde Sacramentum eſt ſignum paſſionis rememoratiuum, gratiæ demonſtratiuum, & gloriæ prognoſticum. Quod in illa antiphona ſanctiſſimi Sacramẽti exponitur, cui per excellentiam iſta appropriantur, quæ tamen omni ſacramento conueniunt. *O ſacrum conuiuium, in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paßionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.*

Quarta pars eſt, *ad cultum veri Dei inſtitutum.* Circa huius declarationem aduerte, quòd Chriſtus Dominus nõ ſolùm fuit noſter Redemptor à peccato, & reparator; ſed & doctor, &, magiſter inſtruens & docẽs viam, qua regnum cœleſte cõſequamur. Hinc eſt, quòd nõ ſolùm,

vt redemptor,debuit nobis remedia relinquere,quibus à peccato mundaremur; sed vt doctor, & magister debuit nos instruere, & relinquere modũ, & cæremonias sui cultus,quibus Deum veneraremur, & adoraremus. Hæc vtraque complexus est simul in sacramentis: nam sacramenta,non solùm sunt medicinæ quædam, & remedia contra peccatum,sed etiam sunt cultus,& cæremoniæ quædam, quibus Christiani & fideles Deum venerantur. Qui ergo sacramentũ suscipit,hæc duo simul exercet. Ob id,in descriptione posita est illa pars, *institutum ad cultum veri Dei.*

Quinta pars est,*à Christo Domino*: Sciendum est enim, quòd particulæ omnes præcedentes huius descriptionis,conueniunt sacramentis legis veteris. Circuncisio enim erat signum sensibile,&c. Erãt enim signa gratiæ, & in cultum Dei instituta; sed in hac vltima particula, discrimen est à sacramentis legis Euangelicę.Nam illa, erant à Deo instituta, est enim Deus etiam saluator, & instructor veritatis. At nostra sunt à Deo per Christum dominum.Christus enim omnia nostra sacramenta instituit.Ex his,tota definitio sacramenti manet exposita. Aliud etiam est discrimen notandum,inter sacramenta nostra, & veteris legis, quòd nostra efficiunt gratiam, quam signant: sunt enim instrumenta effectiua gratiæ: at illa antiqua non efficiebant gratiam, sed illis dabatur gratia ex fide venturi Messiæ. Dicitur autem sacramentum, quasi quoddam sacrum secretum. Est enim magnum secretum, quod res sensibilis quædam, animam interius purificet.Quamuis autem apud antiquos Latinos,non sumatur in ista significatione, nihil refert:non enim habuerunt rem,sicut nos.Emergentibus autem rebus, nouas licet imponere voces.

De his, quæ in ſacramento neceſſaria ſunt.

CAP. XVI.

QVINQVE in ſacramento conueniunt, Materia, forma ſacramẽti, intentio miniſtri conferẽtis, intentio ſuſcipiẽtis, effectus ipſius ſacramenti. Quatuor priora ſunt de neceſſitate ſacramenti, ita, vt, vel vno deficiente, ſacramentum non ſit. vltimum autẽ, non ſemper eſt de neceſſitate: nam poteſt verum ſacramentum conſiſtere, quãuis non ſequatur effectus ipſius, vt paulò pòſt declarabitur. Oportet autem ſingula hæc declarare in communni, nam pòſt, in particulari declaranda ſunt.

In ſacramento reperiuntur res, & verba. Verbi gratia, in Baptiſmo eſt aqua, & verba, *Ego te baptizo.* In pœnitentia, res ſunt, peccata, verba, *Ego te abſoluo,* ſic in aliis, Res, dicitur materia Sacramenti, verba ipſa, dicuntur forma. Sunt autem iſta adeò neceſſaria, vt, ſi adhibeatur res ſine verbo, vel verbum ſine re, nullum ſit ſacramentum.

Adhuc etiam debet eſſe miniſter, qui in omnibus ſacramentis eſt neceſſarius, licèt non in omnibus opus ſit diſtingui à ſuſcipiente. Nam in Euchariſtia, Sacerdos ſe communicat, & in Matrimonio, coniuges inter ſe contrahunt. In aliis ſemper eſt diſtinctus: nullus enim ſe baptizare, confirmare, abſoluere, ordinare, aut vngere poteſt. Eſt autem in miniſtro, ſacramenta conferente, neceſſaria intentio. iſta autem debet eſſe conferẽdi ipſum ſacramentũ, & faciẽdi quod facit Eccleſia, & quod Chriſtus inſtituit.

Vnde, qui, abſque illa intentione, faceret, nullũ conferret ſacramentum, qui verò cum hac intentione faceret, quamuis crederet, quæ facit non habere efficaciam, & nihil eſſe, tamen Sacramentum conferret. Vnde, tali intentione baptiſmus ab infidelibus collatus, valeret. Nec opus eſt, quòd iſta intentio ſit actualis. Sat enim eſt, quòd ſit virtualis, id eſt, quòd dum accedit ad ſacramen

tum conferendum, accedat eo animo, faciendi quod facit Ecclesia, licèt actu non cogitet quando facit. Imò, nec opus est, vt, cùm accedit, dicat actualiter, intendo facere, quod facit Ecclesia: sed, quòd talis intentionis virtute moueatur, scilicet, quod accedit vt minister Ecclesiæ, ad conferendum quod est sui muneris.

Vltra etiam hoc, est necessaria intentio suscipientis, cùm adultus est. Nã, in paruulis Ecclesia supplet intentionem illorum, in adultis autem, opus est intentione, adeò, vt, si quis vi, aut nolens baptizaretur, non esset baptizatus, aut dormiens, aut amens, dummodò non præcessisset intẽtio, vt esset saltem virtualis, cùm cõfertur: ista enim sufficeret. Idem etiam de aliis sacramẽtis censendum est. Hæc igitur quatuor sunt ad integritatem sacramenti pertinentia, quorum singulis deficientibus, nullum est sacramentum, & reiterari deberet.

Effectus sacramenti duplex est; Vnus communis, & generalis omnibus sacramentis. Alter est specialis, quibusdam tantùm, non omnibus.

Effectus generalis est, gratia. Omnia enim sacramenta conferunt gratiam debitè accedentibus & suscipientibus, & hoc, ex opere operato, id est, ex vi, ipsius sacramenti: Vltra deuotioni enim cuiusque, gradum gratiæ respondentem, datur quidam gradus gratiæ propter ipsum sacramentum. Attende tamẽ, quòd duplex est gratia, prima & secunda.

Prima est, quæ datur homini, qui fuit in peccato, vel non erat Dei amicus.

Gratia secunda est, quæ datur iam existenti in gratia. Nam gratia habita augetur per additionem noui gradus gratiæ. Sacramenta ergo dant gratiam habenti & sic conferunt gratiam secundam. Dant etiam non habenti, vt, pueris ante vsum rationis, & his qui sunt in peccato quidem, sed cum attritione accedunt, puta con tritione, hi gratiã primam recipiũt, & hoc est, quod alij dicunt communiter, sacramenta ex attrito, facient contritum, id est, aliquãdo homo habet de peccato dolorẽ, qui per se nõ sufficeret delere peccatum, & tamen acce-

dente sacramento, deletur. Cum gratia intelligas charitatem, & alias virtutes, quæ ex ipsa sequuntur.

Effectus particularis est character. Est autem character, potestas quædam spiritualis, quæ indelebiliter imprimitur in animæ potentia rationali, scilicet intellectu.

Triplex potestas spiritualis datur in sacramentis.

Vna est ad conferenda & ministranda spiritualia, & hæc potestas in sacramento ordinis datur.

Altera est ad recipienda spiritualia & Sacramenta, & hæc datur in baptismo. Est autem baptismus sacramentorum ianua, non baptizato enim, nullum prodest sacramentum, nisi post baptismum.

Tertia est, ad fortiter agendum contra Christi inimicos, scilicet mundum, carnẽ, & dæmonem, vincendasq; tentationes eorum, & hæc datur in Confirmatione, per quam homo recipit signum militiæ Christi, & se pro ipso fortiter pugnare, obligat. Vnde cùm triplex sit potestas, est triplex sacramẽtum characterem imprimens, ordo, baptismus, confirmatio. Est autem ista qualitas, quæ dicitur character, à Deo indelebiliter impressa, vt nec per mortem auferatur. Vnde si quis mortuus resuscitaretur, non esset iterum baptizãdus, nec confirmandus, nec ordinandus, si viuus ista receperat: ob id, ista sacramenta non possunt iterari. Hæc igitur quinque in sacramentis consideranda sunt.

De numero, & sufficientia Sacramentorum.

CAP. XVII.

SEPTEM esse Sacramenta Ecclesiæ, fides docet, ideoque hæresis esset, id negare. hæc autem sunt, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo sacer, Matrimonium. Quorum sufficientia sumi potest ex perfectione vitæ corporalis, ad cuius similitudinem procedit vita spiritualis. In vita

autem

autem corporali, perficitur homo dupliciter: primò in se, vt est quędam particularis persona: secundò in ordine ad alios, vt est pars reipublicæ. Est enim homo ciuile animal.

In se primò omnium efficitur per generationem, qua recipit esse.

Secundò, per augmentationem, qua ad debitum terminum quantitatis peruenit.

Tertiò, per nutritionem, qua in robore, & esse suo conseruatur.

Quartò, si in morbum incidit, sanatur per medicinam.

Quintò, post sanitatem acquisitam, reliquias infirmitatis per diætam expellit, & bonum regimen. In ordine ad alios, perficitur per dignitatem qua aliis pręficitur, & alios gubernat, & per contractũ matrimonium quo respublica in sua multitudine conseruatur. Ad hãc similitudinem vita spiritualis procedit.

Primò homo nascitur in vita spirituali, qua ante erat priuatus, & hoc fit per baptismum, quo homo nascitur denuò in spiritu.

Secundò, indiget robore, gratiæ susceptæ. & hoc fit per confirmationem.

Tertiò, indiget cibo spirituali, quo anima nutritur in gratia & spiritu, & hoc per Eucharistiam, quæ viaticum dicitur.

Quartò, indiget medicina sanante, si quando in peccatum incidat, & hoc fit per pœnitentiam.

Quintò, indiget expellere reliquias aliquas ex peccatis remanentes: non enim homo dolet, sicut debet, ex negligẽtia sua, & ad hoc indiget extrema vnctione, quę datur tempore mortis, quia tunc anima omninò debet esse purgata, quippè quæ diuino conspectui est præsentanda. His sacramentis homo perficitur in se. In ordine verò ad alios perficitur ad ordinem, quo homo potestatem habet aliis sacramenta ministrandi. Similiter per matrimonium, quo multitudo hominum cõseruatur: ex quorum cõgregatione Ecclesia consistit. Vnde fit

vt ſacramẽtorum numerus ſufficiens ſit, & completus. Ex his ſacramentis aliqua dicuntur neceſſaria ad ſalutẽ ſine quibus non poteſt contingere alicui ſalus. Aliqua non neceſſaria, quamuis omnia ſint in præcepto. Explico: Baptiſmus & pœnitentia ſunt neceſſaria. Baptiſmus quidẽ omnibus: Pœnitentia his qui mortaliter peccant. Sunt autem ſic neceſſaria, vt nullus ſecundùm legem ordinariam Dei, modo poſſit ingredi cœlum quin baptizatur, & ſi poſt baptiſmum peccat mortaliter, quin pœniteat & confiteatur. Attende tamen, quòd non ſunt ita neceſſaria in re, ſat eſt in voto & propoſito, cùm re haberi non poſſunt. Vnde qui dolet de peccato ſufficiẽter, & cum propoſito confitendi, vel voluntate ſi poſſet, conſequitur gratiam, & ſi moritur, ſaluatur. Idem de baptiſmo. Vnde Cathecumeni, qui Baptiſmum in voto habent, ſi moriantur, ſi dolorem de peccatis habuerunt, ſalui ſunt. Alia Sacramenta, puta Euchariſtia, Confirmatio, Extrema vnctio, ſunt quædam in præcepto certis temporibus, & cùm haberi poſſunt, ita vt obligẽt tunc ad ſuſceptionem, ſed non ſic, vt ſine illis, non contingat ſalus. Ordo, & Matrimonium, ſunt neceſſaria in Eccleſia, in communi conſiderata, & ſic obligant ad ſuſceptionem; tamen iſta neceſſitas non ſe extendit ad perſonas particulares, niſi ratio neceſſitatis vrgeat, vt ſi tanta eſſet hominum paucitas, vt aliqui obligarentur ad matrimonium, & aliqui ad Ordinem, quod modo non euenit. Omnia denique Sacramenta immediatè à Chriſto ſunt inſtituta. Supereſt, vt in particulari de ſingulis tractemus.

De materia remota & propinqua Baptiſmi.

CAPVT XVIII.

PRIMVM omnium ſacramentorum, ſecundùm ordinem ſuſceptionis, eſt Baptiſmus, quem Magiſter ſent. in lib. 3. diſt. 3. ſic definit; Baptiſmus eſt ablutio corporis exterius facta, ſub præſcripta forma verborũ.

in baptiſmo,ſicut in quouis ſacramento, quinq; ſunt cō ſideranda,materia, forma,miniſter,ſuſcipiēs,effectus.

Materia duplex eſt,alia remota, altera propinqua. Materia remota eſt aqua:propinqua eſt ablutio, quæ fit mediante aqua. Tractemus prius de materia remota. Hæc debet eſſe aqua elementaris, ideoq; in alio liquore non licet baptizare,nec valet baptiſmus. Vnde in vino, cereuiſia,& lacte,non poteſt eſſe baptiſmus. Similiter nec in liquoribus herbarum,florum,aut arborum, quæ non ſunt aquæ elementares. Similiter nec in ſudore, ſputo,vrina,quæ ſunt excrementa, non aqua. Attende tamen,quòd quamuis aqua ſit alterata, dummodò non ſit eius ſubſtantia mutata, poteſt eſſe materia ſacramen ti.Vnde in niue,non poteſt eſſe baptiſmus, quia iam eſt habens aliam formam ſubſtantialem ab aqua; at verò, quando manet aqua,eſt materia. Vnde nihil refert, an ſit calida,vel frigida,pluuialis vel fluuialis,ſalſa,qualis eſt maris,vel dulcis, pura vel mixta, dummodò non ſit mixtio tanta,vt aqua nō ſit. Vnde poteſt eſſe baptiſmus in lixiuio,brodio carniū,vel piſcium,quādo non eſt no tabilis mixtio, vt aqua non ſit. Poteſt eſſe etiā aqua expreſſa à luto,ſi qua exprimatur,licèt ſit cum terra,ſimiliter in aqua ſulphurea,hęc omnia materia eſſe poſsūt, licèt nō ſit adhibenda,niſi in extremo neceſſitatis tempore. Aqua rurſus tempore neceſſitatis non eſt opus,vt ſit benedicta,aliàs, ſic; & aliter faciens peccat mortaliter,qui in non benedicta baptizat.Imò debet eſſe chriſma nouum illius anni,niſi neceſſitas ſit, vt habetur c.ſi quis alio,de conſecr.diſt.4. Dices,quare Chriſtus inſtituit aquam materiam huius ſacramenti?

Dico id eſſe factum propter duo,& propter ſignificationem,& propter vſum.

Propter ſignificationem quidem, quia optimè exprimit aqua tres effectus baptiſmi.

Aqua enim ratione ſuæ humiditatis ita lauat, quòd non relinquat aliquid immunditiæ, reliqui humores non ſic. Vinum enim relinquit odorem, oleum maculam, lac colorem,aqua nihil.In quo ſignificatur baptiſ-

mi effectus. Totam enim maculam, siue culpam, siue pœnam aufert.

Secundò, aqua ratione frigiditatis, temperat calores & æstus: baptismus temperat carnis concupiscentiam, effrenatior enim est concupiscentia non baptizati, quàm baptizati.

Tertiò, aqua ratione claritatis recipit radios lucis: per Baptismum homo fit aptus ad recipiendum alia sacramenta, & gratiam Dei. Fuit & aqua propter vsum, quia, cùm hoc sacramentum sit omninò necessitatis, debuit habere materiam communissimam, qualis est aqua, quæ vbique reperitur. Est igitur materia remota, aqua.

Materia propinqua est, ablutio. Est enim opus, quòd abluat corpus. Nota tamen quòd per ablutionem, intelligimus vel immersionem, siue vnam, siue trinam, vel aspersionem, siue effusionem: quocunq; modo horum fiat, tenet baptismus. Tamen quisq; debet baptizare iuxta ritum suæ Ecclesiæ, nisi aliud petat necessitas, vel honestas. Necessitas quidem, vt in loco, vbi est trina vel vna immersio, cùm est periculum nocumenti infantis, potest aspergi, vel pauca aqua perfundi. Honestas, vt, si adultus est, non debet immergi, sufficit effusio. Attende tamen, quòd debet esse caput, nisi vrgeat necessitas. Cùm enim puer in ventre matris periclitatur, & emisit manum, vel pedem, potest baptizari in illa parte, & hoc est probabilius, licèt aliqui dicant, illum non posse baptizari. S. Thom. tenet quòd potest, tamen si viuit, est denuò sub conditione baptizandus, licèt probabile sit, quòd nõ oporteat rebaptizari, vt alij sentiunt, quos citat Syluest. verb. bap. 4. §. 1. Nota etiam, quòd debet esse ablutio, id est, actus ex se ordinatus ad ablutionem. Vnde qui puerum morientem, proiicit in puteum profundũ, vt baptizetur, quamuis suffocaretur, quia non potest ab aqua extrahi, iste non baptizat, sed occidit, peccatq; mortaliter, & est irregularis, vt dicit Syl. loco citato, §. 10. contra aliquos. Nõ enim est ille actus abluendi. Potest autem in illo casu, vestem extẽdere, vt aquã ebibat,

& po-

& posteà expressione baptizare, vel puerum in cistella positum, chorda vsque ad aquam dimittere, & extrahere. Quòd si hæc non possunt fieri, iudicandum est de hoc, ac si omninò deesset aqua. Nota rursus, quòd aqua debet tangere corpus, vel partem. Vnde in ventre non potest puer baptizari aqua superiniecta matri. Nec similiter potest aliq̃s intra coriũ inclusus baptizari. Sufficeret, vt dicit Soto, quòd aqua caderet supra capillos capitis, licèt nõ ita penetraret, vt cutẽ ipsam attingeret. Hæc igitur est vtraque materia baptismi.

De forma Baptismi.

CAPVT XIX.

BAPTISMI forma sunt verba, quæ simul cum ablutione proferuntur. Hæc autem triplex est.

Vna secundùm Latinam Ecclesiam.

Altera secundùm Græcam.

Tertia qua vti opus est in baptismo dubio, puta, cũ est dubium, an baptizandus, aliàs esset baptizatus. Non autem intelligendum quòd triplex sit formæ substantia: vna enim est, sed varius exprimendi modus.

Græcorum forma est, *Baptizetur seruus Christi, talis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Latinorum verò forma est: *Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen.* Et baptizandi sub dubio, est. *Si es baptizatus, non te rebaptizo, sed si non es baptizatus, ego te baptizo.* Quamuis, credo sufficeret ista vltima, si non es baptizatus, &c. Est autem in omni forma obseruandum, vt simul sit cum ipsa materia. Nec enim prius verba, quàm materia adhibeatur, sunt proferenda, nec etiam post. Vnde, qui post aquæ effusionem, verba subiungeret, vel ante proferret, non baptizaret, quamuis non sit necessaria Mathematica, vel Physica simultas, vt in eodem instanti materia & forma incipiant, sat est moralis simultas. Vnde licèt post vnam vocem emissam, aqua infundatur, vel antè, non esset inconueniens. Est

autem circa has formas aduertendum, quòd non debeant vllo modo variari, sed integrè ſeruari, aliàs ex negligentia variare, vel conſultò, peccatum eſt graue. Non tamen ob id omnis variatio impedit formam, quo minùs verum faciat baptiſmum. Aliquando enim impedit, aliquando non. Pro quo hoc eſt generaliter aduertendum; quòd quoties mutatur ſenſus verborum poſitorum, tunc non eſt forma, & conſequenter nec baptiſmus, vt ſi quis alia quadam ſententia vel oratione aliqua vellet baptizare, non eſt baptiſmus. In particulari aduertēdum eſt, eſſe ſex mutationum ſpecies. Eſt enim ſubtractio verborum, additio, variatio, tranſpoſitio, corruptio, interruptio, quas ſingulas explicare oportet. Explicabimus haſce in latina forma, quæ in vſu noſtro eſt, continentur autem his verſibus:

Nil formæ demas, nil ponas, nil variabis,
Tranſmutare caue, corrumpere verba, morari.

Inprimis, non quælibet ſubtractio verborum in illa forma aufert baptiſmum, quamuis vnum auferre verbum abſque cauſa, ſit graue peccatum. Inprimis illa duo verba, *Ego*, *Amen:* non ſunt de neceſſitate, quamuis prætermittere, peccatum eſſet, maximè illud, *Ego*, nam *Amen*, non in omnibus Eccleſiis, eſt vſus. vbi autem vſus eſt illud proferendi, non eſt prætermittendum. Si prætermittatur, non aufertur forma. Pronomen, *Te*, neceſſarium eſt ita, vt qui tantùm diceret, *baptizo*, non baptizaret. Reliqua verba neceſſaria ſunt, adeò, quòd auferre nomen vnius perſonæ, non eſſet baptiſmus. Similiter auferre præpoſitionem, *in*. Aliqui volunt, quòd illud, *&*, ſit neceſſarium, ſed non puto ita eſſe: nam Latinè, non aufertur ſenſus, quamuis ſubticeatur illa copula. Additio etiam aliquando aufert, aliquando non aufert formam. Quando additur aliquid repugnans fidei, quæ exprimitur in illis verbis, non valet. Vt ſi Arrianus diceret, *Baptizo te in nomine Patris maioris, & Filij minoris, & Spiritus ſancti*, non baptizaret. Quòd ſi nihil eſt contra-

rium fidei Trinitatis, quod apponitur, forma valet, vt si diceret: *Ego indignus minister, te baptizo, in nomine Patris, omnipotentis, & Filij vnigeniti, & Spiritus sancti ab vtroque procedentis*, vera est forma. Ista tamen non sunt vllo modo verbis sacramentorum miscenda, sed purè recitanda sunt. Verborum varietas multiplex est, non tamen omnis impedit. Inprimis, quantum ad ideoma, non impeditur forma, si Hispano, vel Germano, vel Italico, vel alio quouis ideomate dicatur, dum idem retineatur sensus. Imò melius facerent isti, qui in necessitate baptizant, si natiuo sermone proferant. Cùm enim ignari sunt linguæ Latinæ, ridiculas voces emittunt. In baptismo tamen solenni, omnes Latini, Latino sermone vti debent. Alia est variatio inter sermonem Latinum. Inprimis, si loco illius, *Ego*, dicat *nos*, ratione dignitatis, sicut Episcopi solent loqui, baptismus est. Similiter, si *te* mutet in *vos*, vel in *vestram dominationem*, vel in nomen ipsius baptizandi, valet forma. Similiter si verbum eadem causa mutet in plurale, *baptizamus*: aut mutet in passiuo, *baptizeris à me*, etiam valet: aut si loco illius verbi, *baptizo*, dicat *abluo*, vel *lauo*, vel *immergo*, vel *aqua tergo*, vel quid simile. At si dicat, in nominibus Patris, &c. non valet baptismus. Nam nomen ibi fidem, veritatem, potestatem, maiestatem, inuocationem significat, quæ vnum sunt in tribus personis. Nec etiam valet, si loco *nomine*, dicat *fide*, vel *virtute*, quia plus significat *nomen*. posset quidem dicere, *In nomine Patris, in nomine Filij, & in nomine Spiritus sancti*. Similiter non valeret, si diceret *In nomine Trinitatis*. & non exprimat personas: vel, si dicat, *In nomine Christi*, nam si Apostoli vsi sunt hac forma, id fuit ex peculiari reuelatione Spiritus sancti, ad imprimendum nomen Christi in cordibus fidelium incipientium. modò non licet absque tali reuelatione, nec esset baptismus, & hoc puto probabilius. Similiter non valet, si mutentur nomina personarum, & dicatur: *In nomine genitoris, geniti, & procedentis ab vtroque*. Et hæc est communis sententia, licèt solus Caietan. dicat valere. In re tamen ita graui securior est sententia cõmunis. Tamen

dici posset, *In nomine Patris, Christi, & Spiritus sancti.* Hæc de variatione.

Circa transpositionem, notandum est; quòd quoties sensus idem manet, non aufert transpositio verborum formam. Vnde si quis dicat: *In nomine Patris, & Filij, et Spiritus sancti, ego baptizo, Amen:* vel si dicat: *In nomine Patris ego te baptizo, & Filij, & Spiritus sancti:* vel si dicat, ordine personarum mutato, *Ego te baptizo in nomine Filij, & Patris, & Spiritus sancti*, dum non intendat errorem inducere contra fidem, baptismus est. Tanta tamen posset esse in aliquibus formis transpositio, vt sensus auferretur, tunc non valet.

Circa corruptionem quæ in pronunciatione consistit, si tanta sit, vt penitùs verborum significatio eadem non appareat, secundùm communem intelligendi modum, non est tunc forma. At si non sit tanta, siue ex ignorantia, siue ex malitia faciat, dummodò seruetur debita intentio, non ob id forma perit. Vnde approbatur illa forma dicta à quodam ignorante: *Ego te baptizo in nomine Patria, & Filia, & Spiritua sancta.* Ita approbauit Zacharias Papa, can. retulerunt, de consecra. dist. 4. & est c. 84. Hinc fit, vt cùm in forma nō sit integra pronunciatio, non ob id sit repetenda, vt si loco M. profertur N, vel subticeatur litera, dicendo: *Ego te asoluo*, vel, *assoluo te*, vel quid simile, pro, *Ego te absoluo.*

Circa interruptionem etiam notandum est, quòd cùm est tanta mora interposita, vt iam sit notabilis, est repetenda ex integro forma; at si quis spuendi gratia non continuauit formam, non est opus repetere. Hæc omnia quæ dicimus de forma Baptismi, etiam de aliis sacramentorum formis sunt intelligenda, & etiam de Græcorum forma. Valeret enim si diceret, *Ego te baptizo seruum Christi.* vel etiam, *Christus baptizat hunc seruum suum:* nam Græci ita intelligunt, cùm dicunt, *baptizetur seruus Christi*, scilicet à Christo. Similiter in aliis quæ diximus. Maximè enim seruandus est sensus. Vnum tamen hic notandum est, quòd si quis Latinus baptizaret in forma Græca, verè baptizaret, & hoc est probabilius, licèt

alij id negent, tamen peccaret, non seruans morem, & præceptum suæ Ecclesiæ. Est etiam obseruandum, quòd in forma Latina plura exprimuntur, quàm in forma Græca. Nam in forma Latina, exprimitur causa principalis baptismi, S. Trinitas, & similiter eadem inuocatur. Exprimitur suscipiens baptismum, & minister, & actus ipse baptismi. At Græci ministrum subticent, forsan ad tollendum eorum errorem, qui putabant ministrum esse causam principalem, quos reprehendit Paulus. Dicebant enim: Ego sum Pauli: ego sum Apollo. Prę terea Latinus vtitur indicatiuo, ad exprimendam præsentialitatem effectus, Græci deprecatiuo, ad significandum, quod à Deo est communicanda gratia. Rursus Latinus vtitur in secunda persona, quia aures spirituales considerat in baptizando: at Græcus tertia persona vtitur illorum baptizandorum nomine, quia non semper corporaliter audiunt. Græci tamen, si intentionem debitam habeant, verè in sua baptizant forma.

De ministrante Baptismum.

CAPVT XX.

VLTRA materiam & formam sacramenti, necessarius est minister conferens. Hic autem non potest esse vnus, respectu sui ipsius, minister, quia tunc veritas formæ non consisteret. Non enim verum esset dicere, *Ego te baptizo*. Est autem duplex minister, vnus necessitatis, alter ex officio. Minister ex officio tantùm est Sacerdos, & non omnis, sed curatus, seu parochus, adeò quod peccaret, qui extra necessitatem baptizaret, nisi parochus esset: & si laicus esset, fieret irregularis, vt habetur can. 1. de clerico non ordinato ministrante. hæc tamen irregularitas est intelligenda, si solenniter baptizet, vnde non benè Siluester, verbo, baptismus. 3. §. 2. vniuersaliter est loquutus. Minister necessitatis adhuc duplex est; Vnus secundùm legem ordinariam Dei: Alter est, secundùm supernaturalem Dei ordinationem. Hic posterior est Angelus, aut anima extra

corpus, qui ex diuina voluntate possunt baptizare, non tamen secundùm communem Dei legem. Vnde, nisi constet esse bonum Angelum, vel animam sanctam, nõ est baptismus censendus, secùs si boni sit. Tunc enim voluntate diuina fecisse credendum est. Minister verò secundùm communem Dei legem, est homo cuiusque sexus, siue vir, siue fœmina, siue hermaphroditus cuiusq; ætatis, siue puer, habens tamen vsum rationis, siue iuuenis, siue senex cuiusque status, siue laicus, siue Ecclesiasticus, cuiuscunque conditionis, siue seruus, siue liber, cuiuscunque vitæ, siue Iudæus, siue Paganus, siue alius quiuis infidelis, cuiuscunque moris, siue peccator, siue non, siue præcisus ab Ecclesia, siue non: omnes isti possunt baptizare. Tamen in omnibus est necessaria intentio debita, faciendi id quod facit Ecclesia, vti diximus. Vnde, licèt infidelis non crederet se quicquam boni facere, & cum irrisione faceret, si tamen ad petitionem baptizandi baptizaret, intendens facere id quod facit Ecclesia Christiana, vel vt ille petit, verè baptizaret. Quamuis autem isti omnes possint in necessitate baptizare, & non peccent, licèt in peccato sint, sicut peccat, qui solenniter in peccato existens, Sacramentum ministrat; tamen vnusquisque inferior debet cedere in præsentia superioris. vt cùm adest vir, non debet baptizare fœmina: cùm Ecclesiasticus, non debet laicus, & sic consequenter, licèt non esset mortale oppositum facere, imò aliquo casu, potius à laico, quàm à Parocho, etiam baptismus esset suscipiendus, puta, si Parochus nollet baptizare, nisi accepta pecunia in pretiũ, quod simonia est, tunc, si paruulus est baptizandus, baptizetur potius ab illo ferente illũ ad baptismum. Quòd si adultus est, petat ab alio etiam infideli, & si nullus adest, & periculum mortis imminet, tunc potius debet mori cum baptismo in voto, in hoc enim saluatur. Et hæc est communis sententia. Licebit tamen aquam puram emere ad baptizandum, quia non est emptio rei sacræ. Hoc autem est obseruandum in ministro, vt vnus sit, plures enim baptizare non possunt. Vnde si essent, vnus mu-

tus,

tus, qui non posset verba proferre, alter manibus carens, qui non posset aquam infundere, si vterque conueniret, & vnus, vnum, alter aliud præstaret, non esset baptismus, & hæc est communis sententia: licèt oppositum alij velint, sed non est opinio conueniens. nam verba notant exercitium actus, ab ipso ministrante, etiam in forma Græca. Nec etiam est baptismus, cùm multi baptizant, & singuli dicunt, nos te baptizamus, ità quòd illud pronomen faciat sensum copulatum, seu completum, quasi alios in baptismi consortio significent, tunc non esset baptismus, vt communior opinio tenet, licèt aliqui teneant oppositum. At si multi baptizentur, singuli dicentes, *Ego te baptizo*, vel, *nos te baptizamus*, per illud plurale intendentes singulare, tunc esset baptismus. Si enim vnus præcederet, iste baptizaret, illi nō, sed essent rebaptizatores: si verò omnes simul, tunc omnes, & singuli baptizarent, sicut multi consecrant hostiam. Quòd posset accidere, si forsan duo aliqui de prębenda contendentes, baptizare conarentur. Hæc sunt circa ministrum notanda.

Sed vnū esse dubium hic poterat, an baptismus collatus à malo ministro, sit ita efficax, sicut collat⁹ à bono. Et dico, quòd quantum ad effectum per se ipsius baptismi, qui datur ex opere operato, æqualis est valoris vterque baptismus. tamen ex parte illius, qui dans, sua deuotione & petitione impetrat à Deo, maioris efficaciæ est baptismus collatus à bono. Amicus enim Dei, & seruus, impetrat ea, quæ inimicus & peccator impetrare non potest pro aliis. Aliud dubium, de eo qui putat se baptizare Petrum, & baptizat Ioannem; dico, quòd error personę, vel sexus, non impedit baptismum, dummodò minister baptizare intendat, nisi exprimeretur in intentione, quòd nō vult baptizare, si est alius, quàm putat. Sed hoc nullus facit.

De ſuſcipiente Baptiſmum.

CAPVT XXI.

POST Euangelij promulgationem per Apoſtolos factam, præceptum diuinum generale eſt, omnes ad baptiſmum ſuſcipiendum obligans, ſine quo, in re, vel in voto ſuſcepto, nullus de lege ordinaria ſaluatur, iuxta illud Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei.*

Sub hac autem generalitate: Primò, comprehendimus exiſtentes in originali peccato: ſiue etiam exiſtentes in actuali; etiam ſanctificatos in vtero matris, ſi qui modò eſſent: tales enim tenerentur modò ſub præcepto recipere, vt habeant characterem, & vt Chriſto Domino in paſſione, quod per baptiſmum fit, confirmentur. quamuis hi, ſi ante baptiſmum decederent, ſalui eſſent ratione gratiæ ſanctificantis.

Secundò, comprehendimus etiam paruulos, & adultos: paruulis enim baptiſmus conferri poteſt, & collatus conſequitur ſuum effectum, vt definitur in can. maiores, de baptiſmo. Si enim his conferri non poſſet, eſſet illa ætas abſque remedio, quod vanum eſt dicere. Hoc circa paruulos eſt aduertendum, quòd ſecundùm communem ſententiam, & probabiliorem; ſi filij ſint infidelium, qui ſui iuris ſunt, & non ſerui, non debent inuitis parentibus baptizari, quia iure naturæ, ſunt ipſorum parentum: quòd ſi baptizarentur inuitis parentibus, tenet baptiſmus, tamen non ſunt ab illorum cura ſubtrahendi, donec illuceſcat vſus rationis. Quin etiam ipſis inuitis, poſſent baptizari, ſi vellent filij. Etiam adhuc circa paruulos aduertendum, quòd cùm expoſiti inueniuntur, vt in nemore, & eſt rationabilis cauſa dubitandi, an baptizati fuerint, puta, quia ſine ſcripto inueniuntur, & nimis recentes ſunt, ſub dubio ſunt baptizandi. Idem etiam cenſendum eſt, de eo etiam adulto, qui natus eſt inter exteras nationes, & neſcitur an baptizatus fuerit. Aduerte etiam circa paruulos, quòd cum eis computantur adulti, qui nunquam vſum

rationis habuerunt, sed in natiua sunt amentia: hi enim vt pueri baptizari possunt, etiam repugnantes, secùs, si habuerunt vsum rationis, siue iudicium, vel patiuntur lucida interualla. Non enim baptizandi sunt in amentia, etiam vrgente necessitate, nisi in tempore vsus rationis, habuerunt voluntatem baptismi: tunc enim ratione huius intentionis virtualis, possunt baptizari, & eodem modo dormientes.

Tertiò, vt ad alios redeamus, notandum est, quòd triplex est necessaria dispositio in adultis ad baptismũ; intentio suscipiendi baptismum, fides, dolor de peccatis commissis. Hæc autem non eodem modo sunt necessaria. Intentio namque ita est necessaria, vt si desit actualis, vel virtualis, non sit baptismus. Vnde fit, vt qui renuens, & inuitus baptizatur, nó sit verè baptizatus, si tamen interius consensit, quamuis metu, & vi, tunc baptizatus est, & recepit characterem, sed non gratiam: cogendusque est, vt maneat in fide Christiana, vt habetur cap. maiores, de baptismo. Fides quidem est necessaria, sed tamen ad recipiendam baptismi gratiam, non ad characterem. Vnde si accederet aliquis, cum intentione suscipiendi baptismum, tamen nó credens vni articulo, vel pluribus articulis fidei, recipit characterem, non tamen gratiam, donec deponat errorem, & disponatur. Dolor etiam hoc modo necessarius est ad gratiam, non ad characterem. Vnde, si aliquis cum voluntate actuali peccandi accederet, cum debita tamen intentione reciperet characterem, sed non gratiam, donec confiteretur de tali peccato, & fictione, in qua recipit baptismum, sicut etiam ille qui cum errore accedit. Isti enim dicuntur accedere fictè, & ponere obicem: hoc ablato, baptismus consequitur suum effectum, & dat gratiam, & remissionem omnium peccatorum, antecedentium baptismum, quò ad culpam, & totam pœnam. Verum est, quòd si ministro constaret horum fictio, nullo modo ad baptismum eos admittere deberet. Tamen considerare oportet, quòd qui fictè accedunt, & posteà confessione remouent fictionem, non

debent peccata ante baptiſmum commiſſa confiteri. Non enim eſt cõfeſsio faciẽda vlla de illis peccatis, nec vlla imponenda eſt pœnitentia, ſed cùm ſola attritione, accedente baptiſmo, delentur: quamuis ſi erant peccata obnoxia reſtitutioni, non liberentur à reſtitutione.

Quartò notandum eſt, quòd poſſet accidere, vt aliquod monſtrum naſceretur viuum, duplicatis partibus humanis, vt cùm duplici capite, & pectore: & tunc obſeruandum eſt, an probabile videatur eſſe duos, tunc vnus illorum abſolutè, alter ſub conditione baptizandus eſt. Quòd ſi vnum hominem eſſe appareat, ſemel eſt baptizandus. Quia verò non omninò certum eſt, illos eſſe duos, ob id non ſunt ſimul baptizandi, ſed modo prædicto. In aliis verò neceſſitatibus, vt cùm eſt multitudo nimia baptizandi, vt fuit in primitiua Eccleſia, & modò eſt in India, poſſent plures ſimul baptizari aſperſione, & tunc forma eſt: *Ego vos baptizo*, ſed nõ debent tot ſimul eſſe, vt periculum ſit, ne omnes abluantur, & attingantur aqua.

Quintò etiam circa adultos eſt notandum, quòd non ſtatim ad baptiſmum ſint admittendi, cùm ipſum petunt, ſi ex infidelitate veniunt, ſed ſunt per aliquot menſes inter catechumenos detinẽdi, vt in fide inſtruantur, & vt eorum conſtantia probetur, & propter reuerentiam Sacramenti. Hoc autem ob duas cauſas impediri poteſt.

Prima eſt, cùm iam qui petit, eſt in fide inſtructus, & probatus.

Altera eſt, cùm neceſſitas vrgeat infirmitatis, vel obſidionis, vel naufragij, vel alicuius ſimilis. Tunc enim vtcumque fide expoſita, cùm ille aſſentiat, eſt baptizandus: illi verò qui detinentur expectantes baptiſmum, ſi interim obeant abſq; baptiſmo cum contritione, & voto baptiſmi, ſaluantur.

De

De effectibus & speciebus baptiſmi.

CAPVT XXII.

MVLTI ſunt baptiſmi effectus. Inter alios hi ſunt præcipui.

Primus eſt gratia, qua remittitur peccatum originale, etiam actuale in adultis.

Secundus eſt, totius pœnæ pro peccatis debitæ remiſſio, adeò quod ſi debitè accedat baptiſmum, conſequatur totius pœnæ indulgentiam, vt ſi ſtatim moreretur, quanquam plenus eſſet peccatis, volaret ad cœlum.

Tertius, character, quo habet poteſtatem recipiendi alia Sacramenta, quæ ſine baptiſmo præcedenti conferri non poſſunt.

Quartus, ablatio irregularitatis: aufert enim baptiſmus omnes irregularitates ante baptiſmum cõtractas, præter bigamiam, vt aliàs diximus: non tamen aufert obligationem circa aliam perſonam. Vnde qui debebat alteri, non abſoluitur propter baptiſmum à debito: qui erat reus mortis pro aliquo crimine, non liberatur à morte per baptiſmum, licèt ſoleant Iudices ſimilibus parcere, ſi pars eſt ſatisfacta. Iſta omnia, quæ hactenus diximus, de aquæ baptiſmo intelliguntur. Sunt enim alij duo baptiſmi, baptiſmus ſanguinis, qui eſt martyriũ, de quo Luc. 12. *Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor vſq; dum perficiatur.* Et eſt baptiſmus flaminis, qui eſt contritio de peccatis.

Differunt autem iſti tres baptiſmi dupliciter.

Primò, ex parte ſuſcipientis, nam flaminis, eſt adultorum: illi enim ſoli poſſunt conteri de proprio peccato, alij duo etiam ſunt communes paruulis. Vnde ſi paruuli occidantur ab aliquo in odium Chriſtianorũ, quia filij Chriſtianorum ſunt, licèt aqua non ſint baptizati, ſaluantur. Et rurſus, cùm mulier prægnans ſubiit martyrium, & infans in vtero ſaluatur, & fit martyr, vt tenet Sylueſt. verb. baptiſmus. 1. §. 2. cum Palud.

Secundò, differunt ex parte effectus. Baptiſmus enim aquæ, imprimit characterem, quem nullus alius

baptiſmus imprimit, quãuis martyrium det aureolam, quæ gloria quædam accidentalis eſt. Præterea baptiſmus aquæ, & ſanguinis, peccatum cum tota pœna remittunt: at flaminis, non: niſi iuxta quantitatem doloris & contritionis pœnam remittit, culpam autem aufert, cùm ſufficiens eſt dolor, vt contritio ſit, de qua poſteà dicemus in materia de pœnitentia.

De ſolennitatibus baptiſmi.

CAPVT XXIII.

QVAE hactenus diximus, ſunt ea, quæ ad neceſsitatem baptiſmi pertinent: vbi enim baptiſmus eſt, ibi neceſſariò forma, materia, miniſter, ſuſcipiens, & effectus, ſaltem character ſunt. At verò, quædã ſolennitates ſunt in baptiſmo, quæ, quamuis ad ipſius eſſentiã non pertinent, attamen obſeruandæ ſunt, adeò quòd ſi aliquis eſt baptizatus propter neceſſitatem abſque illis, ſi baptizatus vixerit, ſunt tales ſolennitates adhibendæ, quamuis baptiſmus non ſit repetendus. Quòd ſi neceſſitas baptiſmi non vrgeat, nullus baptizare debet abſque illis. Sunt enim ab Eccleſia inſtituta propter reuerentiam Sacramenti, ne ita aridus & nudus ad tantum Sacramentum fieret acceſſus. Similiter ad excitandam fidelium deuotionem. Maximè enim iſtæ ſolennitates animos ad deuotionem accendunt in Deum. Similiter propter eruditionem, quia maximè iſtis ſignis ſenſibilibus, homines etiam ignorantes erudiuntur, & eorum ſignificationes facilius percipiuntur. Similiter etiam propter vtilitatem, quia iſtæ ſolennitates non carent magna virtute & efficacia erga animos, veluti dicemus.

Iſtæ ſolennitates diuiduntur in duas partes, quædã antecedunt baptiſmum, quædam ipſum ſequuntur.

Quæ antecedũt ſunt tria, Catechiſmus, Exorciſmus, Vnctio olei ſancti.

Per Catechiſmum inſtruitur baptizandus circa fidem, quam profiteri debet: hoc enim ſignificat vocabulum.

bulum. Est enim catechismus, instructio credendorum. Nec obstat, quòd baptizãdus sit paruulus, nam sufficit, quòd per susceptòres suos recipiat instructionem.

Altera dispositio est exorcismus, quæ est abiuratio, & increpatio quędam maligni spiritus: arcetur enim & expellitur potestas dæmonis, impediens salutem spiritualem baptizandi, in quo sunt tres cæremoniæ.

Est esufflatio, qua expulsio dæmonis significatur, cum manus impositione, & signo crucis, ad præcludendam viam dæmoni, ne ingrediatur.

Secunda, salis in ore immissio, ad denotãdam sapientiam, qua opera Christiana debent esse condita.

Tertia, est saliua, digito, auribus, & naribus apposita, ad denotãdam apertionẽ sensuum spiritualium. Exorcizare est exorcistę, sicut catechizare est lectoris, quamuis modò totum faciat Sacerdos qui baptizat.

Tertia est, vnctio olei sancti, quæ ed exorcismum potest referri, quo oleo fit crux in scapulis, & pectore, ad significandum subiectionem diuinæ legis, & quòd subiectio debet esse ex amore. Fit oleo, ad denotandum, quod debet pugnare pro fide suscepta, pugiles enim oleo inungebantur. Multæ aliæ particularitates in his interueniunt, quas prætermitto, quia facilè est cuilibet videre in ipso libro, vbi cęremoniæ istæ exercendæ traduntur.

Post baptismum sunt tres cæremoniæ.

Prima est, signatio sincipitis chrismate, quod significat duo: & ius ad gloriam futuram, & præparationem cuiusque Christiani ad reddendum rationem de ea quæ in ipso est fide. Est etiam vestis candida, quæ significat statum innocentiæ baptizati: & candela accensa in manu, significans lucentem fidem per opera, iuxta illud, *Sic luceat lux vestra coram, &c.*

Præter has, alia est solennitas. Debent enim esse susceptores, siue patrini, qui leuent baptizãdum de sacro fonte, qui etiam sunt in catechismo: hi tamẽ ex Concil. Trid. de reformat. sess. 24. cap. 2. nõ debẽt esse nisi vnus, siue vir, siue mulier, vel ad summũ vnus, & vna, in quo

etiam c.statuit. Quod si alij vltra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahant. Et attende, quòd hi duo, non possunt esse, nisi sit alter masculus, & altera fœmina: hi autem non debent esse monachi, nec, non baptizati: nec pater, nec mater baptizandi, quamuis ad catechismum sufficerent tantùm catechizati. Isti, tenentur baptizatum circa fidem, & mores instruere, quamuis non sit tanta obligatio modò, cùm parentes iam Christiani sunt. Hæc erant cùm non ita solebãt esse. Esset autem modò, si nõ essent tales parentes, vel esset aliquis defectus vel negligentia in eis.

Vnum tamen hic est aduertendum, quod inter istos susceptores, & baptizantem, & baptizatum, contrahitur affinitas quædam impediẽs matrimonium. Est enim triplex in hoc affinitas.

Prima est paternitas inter susceptores, & baptizatũ, & inter hunc, & baptizantem.

Secunda est compaternitas, inter patrem & matrem baptizati, & inter baptizantem, etiam cum matre & patre, licèt non cum susceptoribus, & hoc non seruatur post Concilium Tridentinum. Est tertia fraternitas, inter filios, & filias susceptoris & baptizatum, sed hæc fraternitas nunc ablata est per Concilium Tridentinum, eadem sess. & cap. supradicto. Ista affinitas est tanta, vt impediat matrimonium contrahendũ, & dirimat contractum, quando est in baptismo. Quod si est in solo catechismo, in quo non sequitur baptismus, quia, verbi gratia, fuit impeditus, vel antè factus, tunc contrahitur etiam affinitas, sed non vt dirimat contractum matrimonium, sed vt sit aliquod peccatum contrahere. Cùm autem susceptor est non baptizatus, nõ contrahitur ista affinitas, licèt contrahatur, quando baptizatur. De his tamen impedimentis latiùs dicendum est in materia de matrimonio. Atque ista de baptismo sufficiunt.

De

De Confirmatione.

CAPVT XXIIII.

CONFIRMATIO, secũdum est Sacramentũ post baptismum, adeò quòd alia Sacramenta, maximè Sacramentum ordinis, non liceat isto nō præcedente suscipere. Quamuis si conferatur ordo, teneat. nō est enim sicut baptismus, qui nisi præcedat, prohibet ordinem, & alia Sacramenta, vt collata non teneant. Ea omnia quæ in baptismo indagauimus in Sacramento hoc oportet etiam indagare.

Primũ est, materia: hæc autem est chrisma, non quodcunque, sed consecratum ab Episcopo consecrato, & non tantùm clerico: adeò quòd nisi talis sit consecratio, non censeatur materia Sacramenti. Chrisma autem est, vnguentum ex oleo oliuarum, & balsamo confectum. Est autem opus, vt sit nouum illius anni, id est, consecratum eodem anno, aliàs sine necessitate confirmare chrismate præcedentis anni, peccatum est contra præceptum canonicum, c. si quis de alio, de consecrat. distinct. 4. Quamuis teneret confirmatio. Chrisma enim præcedentis anni, comburi debet, cùm nouum con secratur. Solet esse grauis controuersia, an balsamum sit necessarium, ita vt qui solo oleo confirmaret, verè confirmaret. Omnes conueniunt esse necessarium, necessitate præcepti, adeò quòd peccaret mortaliter, qui omitteret. An tamen sit necessarium necessitate Sacramenti, communis opinio tenet quòd sic. Caieta. 3. parte in materia de confirmatione, tenet oppositum, & Soto eum cum aliis sequitur. Et videtur huic opinioni fauere, c. pastoralis, de Sacramentis non iterandis, vbi quidam confirmauit solo oleo, absque balsamo, & consultus Papa Innocentius tertius dixit, quòd nihil iterandum erat, sed cautè supplendum, quod incautè fuerat omissum. Si igitur non erat iterandum, ergo fuit ille verè confirmatus. Et quamuis opinio ista probabilis sit, tamen securior tenenda est opposita: nam Con-

cilium Florentinum, cùm dixisset, materiam esse necessariam ad Sacramenta, pro confirmatione, ponit chrisma ex oleo, & balsamo cõfectum: & ad c. pastoralis, dici potest, quod tunc non fuit Sacramentum, tamen cùm appositum fuit balsamus, perfectum fuit, quod antè imperfectum erat. Vnctio autem absque dubio est necessaria, necessitate Sacramenti, licèt Apostoli, ex diuina dispensatione, sola manuum impositione confirmabant. Hius Sacramenti forma est ista: *Consigno te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.* Quæ forma patitur illas mutationes, & eo modo sicut diximus in forma baptismi. Minister est Episcopus, adeò quòd alius nõ posset conferre, quamuis ex Papali dispensatione, etiam Sacerdos possit: sed non alius. Debet autem Episcopus eos tãtùm, qui quæ diœcesis sunt, confirmare, non alios: quamuis si confirmet, factum teneat. Vnde nec Archiepiscopus debet suorum suffraganeorum subditos, quamuis eos visitet, confirmare, 16. quæst. 1. c. interdicimus. Suscipiens istud Sacramentum, est masculus, vel fœmina, cuiuscunq; ætatis, quamuis ex consuetudine, sit non minoris ætatis quàm septem annorum: saltem habeat vsum rationis. Debet tamen necessariò esse baptizatus, aliàs nõ tenet confirmatio. Debet etiam esse ieiunus, & quando præcesserit peccatum mortale, confessus. Sed ista sunt secũdùm decentiam, non tamen sunt de necessitate: Cùm enim peccauerit, sufficit contritio, cum proposito confitendi, licèt non confiteatur tunc. Effectus sunt tres.

Primus est character quo insignitur, tanquàm miles Christi, vt aduersus inimici tentationes, sit cõstans pro Christo, ob id insignitur, seu vngitur in fronte, vt denotetur, quod non debet erubescere Christi crucem, & militiam, sed coram toto mundo, si opus erit, confiteri. Solet autem linteo ligari caput, donec exsiccetur chrisma. Impingitur etiam ei alapa, tum, vt recordetur suscepti Sacramenti, quod iterari non potest: tum, vt statim induatur Christi vestibus, quæ sunt alapæ, & iniuriæ: tum etiam, vt eius fortitudo probetur. Nam miles

Christi statim constituitur. Aequum ergo est, vt experimentum aliquod fiat, an pro Christo sustineat pati.

Secundus est gratia, quæ ad hanc fortitudinem datur.

Tertius est affinitas, quæ oritur inter ipsum, & patrinum: qui vnus vel duo esse possunt, sicut in baptismo. Nō licet vt sit ille idem qui fuit in baptismo, nisi ex necessitate aliqua. Debet autem patrinus esse cōfirmatus, aliàs nō esset affinitas. Possunt autem omnes esse patrini, non tamen vir vxoris, nec contrà, nec fratres, vel sorores inter se. Confirmatio omni tempore, etiam interdicto conferri potest, & in omni loco honesto, licèt nō sit Ecclesia: quamuis conuenientiùs in Ecclesia detur. Hoc autem Sacramentum, non est necessarium, necessitate salutis: potest enim homo saluari absq; confirmatione. Tamen ipsam ex cōtemptu relinquere, peccatum est. Esset autem cōtemptus, cum tempore confirmationis, apto occurrente, & commoditate oblata suscipiendi, non susciperetur, maximè, si probabilitas adsit, non futuræ commoditatis.

De Eucharistiæ materia.

CAPVT XXV.

EA quæ in aliis sacramentis inquirenda proposuimus, in hoc etiam sanctissimo sacramento prosequi debemus.

Primò autem notare oportet, quamuis in eo duplex materia, & duplex forma appareat, vnicum tamen censeri debet sacramentum, tum ob vnitatem contenti sub illis speciebus, qui vnicus est Christus: tum ab vnitate effectus, vna enim gratia communicatur: tum ab vnitate finis: Vnionem enim Ecclesiæ, per vnitatem significat. Est igitur materia huius sacramenti, panis, & vinum.

Vt igitur à pane incipiamus; Primò debet esse panis

ex frumento cōfectus. hinc fit, quòd nullus panis ex leguminibus, possit esse materia huius sacramenti. Legumina vocantur, quæ non producuntur cum spica, vt fabæ, castaneæ, cicera, amigdala, & reliqua. Rursus nec ex quolibet grano spica producto potest esse materia, nisi sit frumentum, aut species frumenti: vnde ex hordeo, spelta, lolio, milio, auena, & similibus, non est materia: potest tamen ex ador esse, quod est frumentum habens grandia grana, & alba. Similiter ex siligine, quæ est frumentum selectum, & ex farre. Ex amylo verò esse non potest. Debet igitur esse panis ex frumento.

Secundò, debet esse coctus. Vnde, massa cruda, nō potest esse materia.

Tertiò, debet ex aqua elementari esse confectus. Vnde, si massa ex vino, aut lacte, aut alio liquore conficiatur, non est materia.

Quartò, debet esse purus, seu immistus, id est, ex frumento solo, & aqua sola, absque mixtione alicuius liquoris, & alterius humidi. Absque mixtione etiam alterius speciei à frumento. Hoc autē intelligendum est, de notabili mixtione. Nihil enim obstat, quòd cum frumento, aliquot grana alterius speciei, & cum aqua, aliquid alterius liquoris fuerit commistum.

Quintò, debet esse azymus panis, id est absq; fermento, in Ecclesia Latina. In Græca verò cum fermentato. adeò, quòd peccaret mortaliter Latinus, consecrans in fermentato, & Græcus consecrans in azymo: quia quisque consuetudinem suæ ecclesiæ tenetur obseruare, tamen consecratio valida esset.

Sextò, debet esse non corruptus. Si enim panis corruptus sit, vt speciem mutauerit, nullo modo materia esse potest. Hæc igitur est vna materiæ pars.

Altera est, vinum, ex quo debet confici sanguis Christi, sicut ex pane, corpus. Vinum autē debet esse ex vitis natura. Nullum aliud, scilicet, ex pomis, moris, vel radicibus, vel ex aliis quibuscunque potest esse materia.

Rursus, neque potest esse agresta, neque acetum, quia ista non sunt vinum. Potest tamē mustum esse materia,

quamuis recenter esset ex aliquo racemo expressum. Hoc etenim vinum est.

Rursus, siue vinum sit album, siue rubrum, potest esse materia. Aliȩ species potus esse materia non possunt, vt cereuisia, lac, & alia similia. Cum vino, est quãtitas parua aquæ adhibenda, quæ simul est materia, siue cõuersa sit in vinum, siue non. Peccaret mortaliter, qui scienter non apponeret aquam, & tamen cõsecratio valida est cum solo vino. Vtraque ista materia, cùm consecratur, debet esse præsens Sacerdoti. Vnde non posset Sacerdos existens in classe, consecrare vinum, quod est domi, vel in foro, quia forma sunt verba demonstratiua: neq; potest demonstrari commodè, nisi quod est præsens, licèt non sit opus, quòd sit materia cõiuncta, sat est, quòd sit in aliqua distantia, quæ moraliter præsentia dicitur.

Rursus, hæc vtraque materia, nequaquàm habet certam quantitatẽ, nisi ratione præsentiæ. posset enim consecrare Sacerdos multos cophinos panis, & vini doliũ, si præsentia ista haberet, sicut etiam minimam vtriusque quantitatem. Sed absque ratione, & sine conuenienti, immodicam quantitatem consecrare, graue esset sacrilegium.

Debet rursus materia vtraque esse certa, seu determinata. Fit autem certa ex intentione cõsecrantis. Consecrat enim quod intendit. Vnde, si extra calicem manent guttæ vini, sicut etiam in altari micæ panis, quamuis præsentia sint, non consecrantur, quia intentio Sacerdotis non tendit ad illa. Quòd si aliquis haberet viginti hostias, & intenderet decem consecrare, non determinando illas inter alias, nulla esset cõsecrata, quia non est materia determinata. Notare tamen oportet, quòd quando aliquis consecrat hostias, putans se cõsecrare tot, & tamen sunt plures, vel pauciores, verè totas consecrat, quia intentio est consecrandi, quod ibi præsens est, & ad consecradum posuit.

De

De forma corporis, & sanguinis.

CAPVT XXVI.

FORMA consecrandi panis est ista: *Hoc est enim corpus meum.* Illa dictio, *Enim*, non est necessaria necessitate sacramenti: peccaret tamen, qui scienter omitteret. Vt autem diximus in materia de baptismo, nó debet formą mutari, quamuis non omnis mutatio auferat sacramentum. Vnde sacramentum esset, licèt aliquis diceret, *Istud est corpus meum*, vel alio simili modo, in quo sensus non mutatur. Forma sanguinis hęc est; *Hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamẽti, mysterium fidei, qui pro vobis, & pro multis, effundetur in remißionem peccatorum.* Omnia ista verba sunt dę præcepto, quamuis non etiam omnia de necessitate sacramenti. Ista verò sunt de necessitate sacramenti, *Hic est calix sanguinis mei*, imò non solùm isto modo prolata, sed etiam alio, puta, *Hic est sanguis meus*, *vel hoc poculum*, aut *vas sanguinis mei*. Græci autem hac vtuntur forma: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remißionem peccatorum.* At, quia Latina forma nobis est seruanda, oportet sensum explicemus. Dicitur, *Hic est calix sanguinis mei.* In quibus verbis est sensus per figuram, id est, in hoc calice, sanguis meus est, vel etiam potest esse sensus, vt calix pro potu ipso sumatur, scilicet, hic est potus sanguinis mei. Dictum est autem, *hic est calix sanguinis*, & non, *hic est sanguis*, ad significandum, quod sanguis continetur in speciebus vini. Et hoc vt potetur, & sumatur, statim sequitur, *Noui, & æterni testamenti.* Aduerte, quod Deus duplex pactum iniuit cum homine.

Alterum fuit, in quo disposuit aduẽtum suum in carne, & hoc pepigit cum Patribus antiquis, quod firmatũ est sanguine, & occisione animalium, figurantium mortem Christi, ob id, tale pactum dictum est testamẽtum; quod fuit dispositio cuiusdā hæreditatis, morte firmata testatoris, non quidem in re, sed in figura.

Alterum pactum Deus iniuit, de vita, & fœlicitate æterna danda. Et hoc pactum, morte, & sanguine Christi confirmatum est. Diciturque testamentum nouum, vt distinguatur à priori, dicitur æternum, vt denotetur, quòd non aliud superueniat testamentum, & quòd res per ipsum notata, hæreditas sit æterna. Est igitur sensus; hic est sanguis, in quo, dispositio hæreditatis æternæ, hominibus confirmata, & stabilita est. Sequitur aliud verbum, *Mysterium fidei.* Sanguis iste, sic præsens est, vt sensibus dignosci, nec omne comprehendi possit, opus est fide, qua teneatur. Est igitur fidei mysterium, id est, secretum fide tenendum. Statim sequitur efficacia, seu effectus huius sanguinis, *Qui pro vobis effundetur, & pro multis.* Pro omnibus quidem fuit sufficiens pretium: non tamen, quia omnes ipso vti volunt, non omnibus prodest, ob id *pro multis effundetur in remissionem peccatorum,* quoad efficaciam, qui tamen pro omnibus effusus est, quoad sufficientiam.

De efficacia verborum formæ.

CAP. XXVII.

SACRAMENTVM hoc, non in vsu, seu materiæ applicatione, circa suscipientem, vt alia sacramenta, consistit, sed in efficacia verborum erga ipsam materiam, seu in ipsa consecratione ipsius materiæ. Sunt enim illa verba, *Hoc est enim corpus meum,* ita efficacia, vt sint instrumenta transsubstantiandi substantiam panis in CHRISTI verum corpus. ita, vt post prolationem, in illa hostia, non sit panis vlla substantia, sed sola accidentia ipsius, scilicet, quantitas cum colore, & sapore, odore, & primis qualitatibus, quæ dicuntur species panis, sub quibus, est verum corpus CHRISTI præsens. Non quòd accidentia sint in eo sustentata: non enim hoc ita est, quia acidentia illa miraculosè per se sustentātur, sed quòd sub illis latet corpus Christi, illic etiam

miro modo continetur. Idem etiam dicendum, de verbis consecrationis vini, in quo non manet substantia, sed accidentia, sub quibus est sanguis verus CHRISTI. At verò tam corpus, quàm sanguis continentur in his speciebus, non quidem modo passibili. nam quamuis istæ species calefiant, aut frigescant, vel scindantur, non ob id Christus ista talia patitur. Rursus continetur CHRISTVS, non per modum dimensionis: non enim extensus est, vt pars in parte sit, sed in qualibet specierum parte est totus. ob id, tantum sumit, qui partem hostiæ, quantum qui totam recipit: nec desinit esse in cœlo, licèt præsens sit in hostia: nec licèt sit in vna, ob id relinquit aliam, sed simul omnibus adest. Quæ omnia fide tenenda sunt, quia superant humanum captum, sed credere magnum est meritum fidelium. Notandum tamen est, quod sub speciebus panis, non solum corpus CHRISTI, sed eius sanguis, anima & diuinitas sit, imò tota Trinitas, sed vnum quidem, puta corpus, virtute verborum & consecrationis, alia verò ratione concomitantiæ: quia corpus cum anima, & sanguine modò est. Similiter, sub vini speciebus, continetur sanguis, corpus, anima, diuinitas. Omnia denique CHRISTI, sed solus sanguis virtute consecrationis, reliqua ratione concomitantiæ. Vnde, si solam consecrationem consideremus, corpus in vno, sanguis in altero continetur. In quo mors CHRISTI repræsentatur, in qua sanguis, à corpore effusus est. Vnde fit, quòd si in illo triduo, in quo CHRISTVS est mortuus, aliquis consecrasset, vel consecrare intenderet, tunc sub speciebus panis, corpus absque anima contineretur, & sanguis absque corpore, vtrumque tamen diuinitati coniunctum, non enim à diuinitate dimissum est, quod assumptum est.

De ministro, & suscipiente.

CAPVT XXVIII.

IN isto sacramento, duo considerari possunt. Vnũ est ipsa consecratio: alterũ est vsus & collatio ipsius sacramenti. Vnde duo sunt ministri, alter est cõsecrationis, alter collationis. Minister consecrationis, sacerdos solus est, adeò quòd nullus, nòn habẽs characterem sacerdotalem, potest consecrare corpus & sanguinem. De hoc satis diximus in principio huius 2. libri. Minister collationis est etiã sacerdos, non quicunq;, sed cui; ex officio incumbit, vel ex commissione, vel aliquo priuilegio, adeò quòd nulli licet absque licentia Eucharistiam sumere, etiam extra tempus præcepti à quouis sacerdote, nisi in necessitate, vel quando pro certo habetur, quòd Curatus concederet facultatem sumendi. olim cùm laici solebant sub vtraque specie cõmunicare, Sacerdos solus ministrabat corpus, Diaconus verò sanguinem, quia hic non tangit sacramentum, sed tantùm calicem. iam verò iste modus nõ conceditur: propterea Diaconus nõ potest ministrare, corpus etenim nõ valet conferre. At verò, quando necessitas esset, vt si quis infirmatur, & Sacerdos non adest, vel non potest, licet Diacono soli etiam corpus ministrare. Suscipientes autem hoc sacramentum, duo etiam sunt. Vnus est suscipiens simul & consecrans; talis est Sacerdos, cùm celebrat, vel Domino sacrificat, & iste sacramentũ sub vtraque specie, necessariò debet suscipere, vt completum sit sacrificiũ: de quo multa superiùs diximus, propter quod ab eis modò supersedemus. Alter est suscipiens, qui nõ consecrat, sed tantùm recipit sacramentum, & iste potest esse Sacerdos, & laicus. Cùm Sacerdos nimirum non celebrando communicat, talis suscipiens non debet suscipere sacramentum sub vtraque specie, sed tantùm sub specie panis, nec ob id sacramẽtum integrum non recipit, nam totus Christus in qualibet specie continetur, nec maior est effectus sacramenti sumpti sub vtraque specie, quàm sub vna. Sacerdos enim necessariò sub vtraque recipit, quia integrum debet esse sacrificiũ, in quo mors Christi continetur, quæ sub illa vtraq; specie repræsentatur. Fuit quidem olim vsus talis, sub

vtraque ſpecie communicandi, ſed iam ab Eccleſia, iuſtiſſima cauſa abolitus eſt, cùm non ſit de iure diuino, niſi tantùm communicare corpus & ſanguinem Domini, ſed non ſub vtraq; ſpecie. Nam in vna, vt dixi, totum continetur.

Fuit igitur prima cauſa, ob periculum irreuerentiæ huius ſacramenti, quia facilè & frequẽter accidere poterat ſanguinis ſubuerſio.

Secunda, quia multi nõ poſſunt ſumere ſpeciem vini, abſque prouocatione ad vomitum. Huiuſmodi enim multæ fœminæ, multi etiam iuuenes ſunt.

Tertia, ad repellendam hæreſim Neſtorianorum, qui negabant totum Chriſtum in qualibet ſpecie cõtineri, ſed corpus tantùm in ſpecie panis; ſanguinem tantùm, in ſpecie vini, quod quidem falſum eſt, vti diximus. Debet ergo ſuſcipiens, & non conſecrans, ſacramentum hoc, ſub ſpecie panis, tantùm recipere.

Sunt tamen quædam in ſuſcipiente obſeruandæ conditiones.

Prima eſt, debet eſſe adultus, nam infantibus quidem poſſet dari ſacramentũ hoc, ſed tamen ex Eccleſiæ præcepto, non debet dari niſi adultis, & iam maturioris vſus rationis. Non enim ſtatim poſt ſeptem annos, hoc ſacramentum ſuſcipere debent pueri.

Secundò, non ſat eſt, adultos eſſe, ſed rationis vſum habere oportet actu. Vnde, amentes non poſſunt recipere, nec phrenetici, niſi aliquando vſum rationis habuerunt, & tunc, hoc ſuſcipere voluerunt.

Tertia eſt, quod debent eſſe ieiuni, nam mortale peccatum eſt, recipere ſacramentum hoc, poſt cibum, vel potum aliquem, niſi tempore alicuius infirmitatis periculoſæ, tunc enim poteſt poſt prandium etiam communicari. Vel quãdo eſſet præceptum communicandi, & infirmus non poſſet abſque graui nocumento omittere potionem, tunc poſſet ſumere, & poſt communicare, cùm potio non poteſt poſtponi.

Quarta, debet eſſe cõfeſſus de commiſſis mortalibus poſt proximam cõfeſſionem. Nec enim debet accedere,

cum conſcientia peccati mortalis:nec ſufficit ſola contritio cum propoſito confitendi, niſi in aliqua neceſſitate vrgente, vt mortis: aut temporis implendi præcepti,& caſu aliquo nullus adeſſet cōfeſſarius, tunc ſufficeret contritio cum voto confeſſionis faciendæ, habita occaſione.De hoc diximus ſuprà.

Quinta.Debet accedere abſque peccati venialis actu, vt non ſit actualiter in aliquo veniali, quamuis iſta diſpoſitio non impediat effectum ſacramēti habitualem, ſcilicet,habitum gratiæ,tamen impedit actualem,ſcilicet,charitatis feruorem. Vnde,qui intēderet actu,poſt communionem facere aliquid,quod eſt culpa venialis, gratiam ſacramenti nō perdit, feruorem tamen charitatis non recipit. Si tamen accederet cum actu peccati mortalis,nō ſolùm nihil recipit,ſed mortaliter peccat, & grauiſſimè quidem in tali ſuſceptione, propterea dicitur hoc ſacramentum,*mors eſt malis, vita bonis.* Hinc fit, quod,qui ſunt in aliquo notorio peccato, quorum pœnitentia non conſtat, non ſolùm non debent accedere communioni,ſed accedētes repelli debent. quales ſunt hi,qui in ſtatu peccati ſunt, vt meretrices publicæ,vſurarij,hiſtriones,cōcubinarij notorij,& ſimiles, quibus eſt communio neganda,niſi pœniteant. At pœnitentia exiſtente ad communionem ſunt admittendi, non ſolū hi,ſed etiam qui publica iuſtitia caſtigandi ſunt,14 q.2. c.fi.Syl.ver.Euch.3.quæſt.5.§.vt ſuſpendendi,vel decollandi,vel alio quouis modo occidēdi, quamuis fuerint hæretici,& poſteà reſipuerint, licèt in aliquibus locis, non ſunt in vſu, ſed profectò melius eſt, vt communionem recipiant, aliquo ſpacio temporis ante mortem. Nec etiam eſt negāda communio energumenis, ſeu arreptitijs,quamuis actu vexentur, niſi conſtiterit ob aliquod graue peccatum, ſic à Domino puniri. Secùs enim ad communionem admittendi ſunt,cùm poſſint eſſe in gratia, & maiori,quàm multi alij, qui non ſic vexantur à malo ſpiritu.

De modis suscipiendi sacramentum, & eius effectus.

CAPVT XXIX.

SACRAMENTVM hoc, multiplex est suscipiendi modus.

Primus est tantùm in figura, quomodo Patres illi antiqui qui sumebant per sacrificia illa, quibus ministerium hoc repræsentabatur, & maximè per illud manna, quod de cœlo pluebat.

Alter modus est verè, & non in figura tātùm, sed spiritualiter tantùm, quo modo qui fide tenent sub illis speciebus, verum Christi corpus esse, & simul ipsum recipiendi ardent desiderio, quamuis re ipsa non sumant. Et hic modus est multum vtilis.

Tertius modus est sacramentaliter tantùm, quando recipitur Christus in sacramento, tamen ob indebitam dispositionem recipientis, effectus sacramenti nō consequitur.

Quartus est, sacramentaliter, & spiritualiter simul, cùm sumitur species & effectus sacramenti recipitur. Multi enim, & mirabiles sunt sacramēti huius effectus, è quibus, quatuor solùm recensebo.

Primus est, gratia cum donis, & virtutibus, qua quidem gratia, remittitur peccatum mortale, si accedens fortè adhuc per confessionem non fuerit consequutus eam defectu suo, vt, si non sufficiente contritione, seu attritione ad eam accesserat, post confessionem verò melius disponitur, adhuc tamen nō sufficienter ad gratiam, nisi virtute sacramenti, tunc hoc sacramentū primam gratiam confert. Similiter, si necessitate vrgente, non potuit confiteri, sed communionem recipit, cùm tamen attritus tantùm esset. Etiam aliis in casibus potest gratiam conferre, qua mortale dimittatur. Quòd si accedens in gratia sit, recipit augmentum cum gratia. Etiam partem pœnæ remittit, quamuis non totam, nisi

iuxta dispositionem accedentis.

Secundus est, spiritualis refectio, quæ cõsistit in quodam charitatis feruore, & maiori circa benè operandũ conatu, & deliberatione, simul etiam in interna animę delectatione.

Tertius, præseruatio à peccato. Hoc enim sacramentum multum iuuat animam, ne succumbat tentationibus, & peccatorum periculis.

Quartus, quia multum carnis concupiscentiam ac fomitem extinguit. Ob quæ multum esse debet Christiano huius sacramenti assidua susceptio. Vbi enim est continua indigentia, ibi continuum desideratur auxilium; Vinci enim, & consumi opus est, nisi frequenti opere subueniatur, id quod, non cessante inimici impulsione, concutitur. Aduertendum tamen vnum hic est, cùm CHRISTI corpus in sacramento recipitur, tamdiu eius præsentiam intra nos durare, quamdiu species illæ calore naturali non consumuntur. Consumptis enim (quod fortè dimidia quarta horæ fit) speciebus eius præsentia non est. Effectus tamen ex ipsius præsentia procedentes, multum permanent, nisi nostra negligentia impediat, aut culpa expellat & destruat.

De variis nominibus huius sacramenti.

CAPVT XXX.

SACRAMENTVM hoc, propter suam excellẽtiam, varia sortitur nomina. Est enim hoc dignissimum omnium sacramentorum, quia verè in eo Christus continetur. Dicitur autem Eucharistia, quasi bona gratia, quia Christum continet, qui fuit author nobis gratiæ; vel quasi, gratiarum actio, quia est sacramentum propter quod indesinenter Christo gratias agere, & habere tenęmur. Dicitur sacrificium, seu hostia, quia Christum cõtinet, qui per mortem, se Patri pro peccato

hostiam obtulit. Dicitur Viaticum, quia cibus est spiritualis, quo cōfortatur animus, donec perueniat ad montem Dei Oreb, id est, cœlestem patriam. Dicitur etiam communio, & Græcè Synaxis, quia sacramentum est, in quo Christiani vniuntur. Vt enim magna est vnio corporum, vno cibo corporali vesci: non minor, sed longè maior est spirituum vnio, vno, ac tanto vesci cibo spirituali. Dicitur etiam sanctissimum Sacramentum, per excellentiam, quam habet ad reliqua sacramenta omnia. Multa quidem dici possunt de eo, tamen pro introductione præsenti sufficiant ista, simul cum his, quæ in principio huius libri diximus & etiam in sequenti libro tertio dicemus.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INSTRVCTIONIS SACERDOTVM LIBER III.

De Pœnitentia.

Quid ſit peccatum?

CAPVT I.

SACRAMENTVM hoc Pœnitentiæ, plurimas continet difficultates, Sacerdoti cognitu neceſſarias: ob id librum integrum in eis enarrandis collocauimus. Sunt autem ſuo ordine quinq; tractanda, materia, forma, miniſter, pœnitens, & huius ſacramenti effectus. Et quidem materia duplex eſt, altera remota, altera propinqua. Vt enim in baptiſmo erat materia remota, ſcilicet aqua, & propinqua, ſcilicet ablutio, ita in iſto eſt materia remota, & hæc eſt peccatum. Eſt etiã materia propinqua, verbi gratia, contritio, confeſſio, ſatisfactio, ſeu peccatum cõtritum, confeſſum, & ſatisfactioni expoſitum.

A remota ergo materia, doctrinæ ordine, incipiamus: Ac primum omnium tractandum ſe offert, Quid ſit peccatum? Omiſſis autem aliorum deſcriptionibus, ſic videtur nobis clarè & breuiter poſſe deſcribi: Peccatum, eſt receſſus à regula diuina voluntarius. In qua deſcriptione quatuor continentur partes.

Prima eſt, *Receſſus*, id eſt, quædam deuiatio, & ſeparatio, ab aliquo ſtabili principio. Peccatum enim eſt, nõ aliqua ſubſtantia, aut corpus, aut entitas poſitiua, ſed

quædam ſeparatio, quidam defectus. Altera pars eſt, *à regula*, ne intelligeremus, hanc ſeparationem eſſe à loco aliquo, vel alio quouis, ob id additur ſeparatio à regula. Vocamus regulam, principium quoddam, cui agens ſuum effectum, vel operationem conformare intendit. Receſſus ergo, & defectus à regula propoſita peccatum dicitur. Vnde, Monſtrum peccatum naturæ dicitur, quia non conformatur regulę naturæ, ſecundùm quam effectus talis, taliter debet eſſe formatus. Similiter error in imagine, vel àliquo artificio, dicitur peccatum artis, quia regulæ artis non conformatur effectus. De his peccatis non fit mentio in præſenti, ob id additur tertia pars, *Diuina*. Per regulam autem diuinam, intelligo; tam præceptum ſupernaturale, vt præceptum de fide habenda, de ſuſcipiendis ſacramentis, de adoratione, & aliis huiuſmodi, quàm naturale, vt præcepta Decalogi: & humanum, vt præcepta Prælatorum, & ſuperiorum. Omnia enim diuina dici poſſunt, quatenus à Deo ſunt, ſiue mediatè, ſiue immediatè. Natura enim à Deo eſt, poteſtas humana & Eccleſiaſtica per Deum eſt. Iſta præcepta dirigunt & regulant operationes humanas in finem. Receſſus ergo à tali regula, peccatum eſt, non tamen quicunq; receſſus: ob id additur quarta particula, *voluntarius*. Vt aliquid dicatur voluntarium, duo ſunt neceſſaria.

Alterum eſt, vt à voluntate procedat, ſiue quoniam in ipſa voluntate eſt velle, & nolle: ſiue quia à voluntate imperatur. Omnis enim operatio etiam exterior, quę nobis volentibus fit, voluntaria dicitur. Vnde veſci, voluntarium eſt, cùm volentes veſcimur: ſimiliter ambulare, occidere actualiter, & ſimilia. Vt ergo ſit peccatũ, debet eſſe receſſus volũtatis, ſiue à voluntate procedés. Vnde, regula generalis ſit; Quicquid in nobis fit, quod nec in voluntate eſt, nec à noſtra voluntate eſt, peccatũ non eſt. Vnde quantumcunq; occurrant imaginationes turpes, & contra fidem cogitationes, motus etiam carnis, vſq; ad effuſionem ſeminis procedentes, niſi voluntas accedat aut conſentiat, peccatum non eſt.

Alte-

Alterum est necessarium, vt aliquid dicatur voluntarium, puta, quòd sit ex deliberatione procedens, seu liberum, id est, quod in nostra sit potestate, vt sit, vel nõ sit. Vnde quamuis sit actus voluntatis, si tamen necessarius est, ita, vt non sit in nostra potestate, non velle, tunc non dicitur voluntarius. Ex quo fit, quòd cùm ex aliqua vehementi passione accidit, vt in voluntate insurgat volitio vindictæ, aut alicuius mali, si talis est, vt nõ sit pro tunc, in nostra potestate, non velle, non sit peccatum, donec iam induat rationem voluntatis, & in manu nostra sit prorsus expellere talem volitionem. Dico autem prorsus, quia aliquando aliqua ex parte, est in manu nostra, licèt non totaliter. Et tunc grauius, vel leuius peccatum est, quò magis vel minus est voluntarius actus, vel recessus. Vide igitur quid peccatũ sit: est enim recessus voluntarius à diuino præcepto, cui conformare tenemur vitam, & operationes nostras.

De peccatorum differentiis in communi.

CAPVT II.

ALIQVOT peccatorum diuisiones, si non omnes, saltem quæ ad nostrum faciunt institutum, prosequi oportet.

Et primò, peccatum diuiditur in mortale ex genere suo: & veniale ex genere suo. Pro quo notandum est, quòd bifariam contingit, à regula diuina recedere; vno modo agendo contra ipsam regulam: altero, non agendo secundùm regulã, sed præter eam. Ab vna enim via recedere possumus, aut contrariam sequendo viam, aut diuersam. Ille agit contra præceptũ, qui oppositũ præcepti facit; ille verò præter, qui aliquid facit, quod licèt non sit contra præceptum, non tamen tendit in finẽ præcepti, qui Deus est, verbi gratia, qui occidit, agit cõtra præceptum, *Non occides*: qui verbum otiosum, aut mendacium iocosum dicit, contra nullum præceptum facit, tamen facit aliquid, quod in Deũ non est ordinatũ. Id totum quod contra præceptũ est, dicitur mortale

ex genere suo:quia ex se inductiuum est mortis spiritualis,quæ est ablatio gratiæ,si esset. Id verò quod est extra præceptum, veniale ex genere suo dicitur: peccatum quidem est, quia est recessus à regula, sed ex se, gratiæ ablatiuum non est. Deus enim gloriosus, non obligauit omnes nostras actiones sub præcepto, sed quasdã alias multas reliquit, sed nos debemus eas secundùm nostrum finem exequi, quod non facientes peccamus venialiter. Notandum tamen est, quòd non omne mortale ex genere, verè est mortale, id est, auferre gratiam sufficiẽs est: sicut etiã,non omne veniale ex genere, verè est veniale, nam gratiam auferre sufficit aliquando. Explico primum; Mortale ex genere, duplici ex causa, non est verè mortale,sed fit veniale per accidens.

Prima est,ex leuitate materiæ: vnde furari ex genere mortale est,tamen furari quid minimi valoris,nõ est mortale,nisi maior quantitas materiæ.

Altera causa est ex actus imperfectione, quãdo non est perfectè deliberatus,& voluntarius, licèt aliquid sit voluntarij,vt in subito motu volentis vindictam,vel aliquod malum contra præceptum, cùm non adest plena libertatis potestas, si tamen aliqua sit, quia intercedit mora aliqua breuis, vnde aliqua negligentia est, licèt non notabilis: tunc est veniale. Si tamen plena esset potestas, esset mortale. Explico secundò; Multis enim casibus,quod ex genere suo est veniale, potest per accidens fieri mortale.

Primò,si vltimus finis in veniali constituitur, quod fit,cùm quis ita actum venialem exequitur, quod paratus est,etiam si mortalis esset, exequi, tunc mortale est, licèt sit verbum otiosum vel vanum.

Secundò,cùm ordinatur in peccatũ mortale ratione finis,fit tunc mortale, vt qui mendacium dicit leue propter adulterium,mortaliter peccat.

Tertiò,quando sequitur aliquod peccatum mortale, de quo constat, licèt non ordinetur in ipsum: vt, si quis sciens scandalum graue sequi si mẽdacium leue dicat,& dicit,mortaliter peccat.

Quar-

Quartò, si est conscientia erronea. Qui enim putat se peccare mortaliter in verbo otioso, si id proferat, mortaliter peccat. Iam enim iste animum habet peccandi mortaliter, licèt ille actus non erat verè peccatum mortale. Non solùm hoc fit in actu veniali, sed etiam in actu bono. Si quis enim putaret se peccare mortaliter, audiendo sacrum in die festo, mortaliter peccat, si audiat, etiam mortaliter peccat si non audiat, nam tenetur deponere conscientiam erroneam, & scire non esse peccatum, sed præceptum. His igitur causis, veniale ex genere, fit mortale per accidens.

ITERVM diuiditur peccatum in communi, in peccatum omissionis, & commissionis.

Præcepta enim hominibus imposita, quædam sunt affirmatiua, ipsum ad operandum obligantia, vt præceptum de diligendo Deum, & proximum, de ieiunando, sacroque audiendo, & alia huiusmodi.

Quædam sunt ab aliquo actu retrahentia, & prohibentia: vt, *Non occides, Non mœchaberis.* & alia multa. Cùm peccatum est contra negatiuum præceptum, commissio est. Cùm verò contra affirmatiuum, aliquando omissio, aliquando commissio est. Omissio est, cùm non operamur, quod præceptum iniunxit: vt, non diligendo Deum cùm tenemur. Commissio, cùm actũ contrarium habemus, vt si quis Deum odio habeat. Vt plurimùm tamen, affirmatiuorum præceptorum, sunt omissionis. In venialibus etiam aliquando est commissio, aliquando omissio. Commissio, cùm actus reperitur inordinatus, extra diuinum præceptum, vt mentiri iocosè, otiosum verbum dicere. Omissio, cùm operationis cõuenientis defectus est: vt, aliquibus diuinis inspirationibus nõ respondere, nec operari aliquid bonum, cùm possit quis operari, licèt nõ obligetur ex præcepto. Attendere autem hìc oportet, quòd aliquando in peccato omissionis, est aliquis actus voluntatis, qui fertur in ipsam omissionem, vt qui non audiuit sacrum die festo. Aliquando est actus voluntatis, qui fertur in id, vnde sequitur omissio, vt qui voluit tota die dormire, vnde

ſequitur, vt ſacrum non audiat. Aliquando nullus reperitur actus talis, vt qui oblato tempore confeſſionis, ad quam tenetur, prorſus non vellet confiteri, nec nollet, ſed tamen relinqueret. Sæpè tamen omiſſio cum aliquo actu eſt; ſiue autem ſit, ſiue non ſit, niſi aliunde ignorantia, vel alia cauſa excuſat, peccatum eſt.

TERTIÒ, diuiditur peccatum, in peccatum cordis, & peccatum oris, & peccatum operis. Non eſt iſta diſtinctio variorum peccatorum, quaſi vnum peccatum ſit cordis, aliud oris, ſed vnum peccatum eſt, varios habens augmenti gradus.

Primò enim peccatum committitur, cùm eſt voluntatis deliberatæ conſenſus, vt qui vult Chriſtianum occidere, committit peccatum, ſed aggrauatur, cùm ad opus peruenit. Similiter, qui verbo maledicit, prius in voluntate peccat, pòſt in verbo peccatũ auget. Aliquando ſunt peccata diuerſa iſta tria, cùm diuerſorum peccatorũ materiæ ſumuntur: vt, maledicentia, quæ in verbo conſiſtit, ſuperbia interius concepta in corde, & homicidium in opere, ſunt quidem tria peccata diuerſa, ſed cùm eadem eſt materia, tunc vnum peccatũ eſt, ſed plures augmenti gradus. Hæ diſtinctiones peccatorum ſufficiant, quamuis enim aliæ ſint multæ, tamen ad propoſitum præſens non attinent, ob id relinquuntur.

De partibus eſſentialibus peccatorum, & effectibus.

CAPVT III.

SICVT in re artificiali, duas partes conſideramus, & materiã, & formam: verbi gratiâ, in domo, lapides & ligna, locum obtinent materiæ: at diſpoſitio, & conſtructio eorundem, locum tenent formæ: ita in peccato etiam ſuo modo duo inſunt, vnum eſt velut materia, alterum eſt velut forma. Materia eſt actus, & operatio ipſa quæ requiritur in peccato commiſſionis, ſeu defectus ipſius operationis, qui reperitur in peccato omiſſionis: verbi gratia, occiſio hominis, eſt materia in

pec-

peccato commissionis: non audire sacrum, est materia in peccato omissionis circa præceptũ Ecclesiæ. Recessus verò à regula diuina, siue cõtra faciendo, siue extra, est forma. Propterea enim occisio peccatum est, quia cõtra diuinum præceptum est. Similiter, non audire sacrum, ob id peccatum est, quia contra præceptum est. Forma ergo peccati, non est quid positiuum, sed solùm carentia rectitudinis & conformitatis ad regulam.

In ista de ordinatione, seu carentia rectitudinis, præcipuè cùm peccatum est mortale, duo considerantur; & auersio à Deo, & conuersio ad creaturam. Qui enim peccat, regulam Dei spernit, ob id à Deo auertit se: & allectus aliquo apparenti bono peccat, ob id conuerti dicitur ad bonum creatũ. Vnde in omni peccato mortali, homo propter creaturam relinquit Deum, & dicitur auerti à bono incommutabili, scilicet Deo, & conuerti ad bonum commutabile, scilicet creaturã, ob idq; peccatum est grauissima Deo illata iniuria ab homine. Quamuis autem in veniali aliquo modo ista sint, sed imperfectè valdè, non enim Deum integrè relinquit, ob id non destruit gratiam, nec incurrit homo pœnã propter veniale, quam incurrit ob mortale.

Cuius effectus duo sunt præcipui, macula & reatus. Macula est priuatio gratiæ, quę pulchritudo est animę, & ornamentum. Reatus est obligatio ad pœnam æternam, quæ peccato debetur. Est autem duplex, iuxta duas peccati partes. Ratione enim auersionis huiusmodi debetur pœna damni, quæ est, non videre Deum in æternum. Qui enim auertit se à Deo, iustè Dei visione priuatur.

Ratione verò conuersionis ad creaturam, debetur pœna sensus. Iustè enim à creatura torquetur, qui propter ipsam, autorem Deum relinquit. Vtraq; autem pœna æterna est, quia peccatum est perfectæ auersionis, & conuersionis. In veniali etiam ista duplex est pœna, at non perfecta, sed temporalis. Ad tempus enim nõ videt Deum in purgatorio, & ibidem torquetur. Sed in veniali non est macula propriè, quia non expellit gratiã, sed

feruorem charitatis, & deuotionem, aliqua ex parte extinguit,& infrigidat. Post actum igitur peccati, stabilis manet reatus,& macula, nisi pœnitentia deleantur. Hæ sunt igitur peccati partes & effectus. Oportet autem hîc notare,quòd peccata omnia,siue mortalia, siue venialia, materia sunt sacramenti huius pœnitentiæ, sed non eodem modo. Mortalia etenim sunt necessitatis materia,id est,non possunt alio modo deleri,nisi per pœnitentiæ sacramentum, saltem in voto susceptum, cùm non potest in re suscipi. At venialia, sunt quidem materia confeßionis. vnde quis cum solo veniali potest recipere sacramentum pœnitentiæ; tamẽ non sunt necessaria materia, quoniam homo non tenetur confiteri,si tantùm veniale habeat,quamuis sit tempus Quadragesimæ, sed debet sumere sacramentum Eucharistiæ, nisi sequatur scandalum aliquod. Tunc enim deberet accedere ad confessionem, saltem vt diceret, se non habere conscientiam peccati mortalis vllius. Aliqui tenent, esse necessariam materiam in tempore præcepti, sed probabilius est oppositum. Nam præceptum confeßionis tantùm est de mortalibus. Quando verò esset dubium de veniali, an esset mortale, tunc necessaria esset materia. Quamuis hoc ita sit,tamẽ maximè accedere quis debet confessionem cum solo etiam veniali, saltem propter gratiam quæ in ipso sacramento datur,& propter actum humilitatis qui exercetur. Veniale autem, potest præter pœnitentiam,aliis viis remitti, scilicet oratione Dominica, aqua benedicta, pectoris tunsione,benedictione Episcopali, feruẽti charitatis actu. Hæc igitur sunt materia huius sacramenti.

Quid sit contritio, quid attritio.

CAPVT IIII.

SICVT in baptismo duplex erat materia, remota, scilicet aqua ipsa:& propinqua, scilicet ablutio, quæ a qua fit: ita in hoc sacramento, materia remota pec-

catum

catum est: propinqua verò est contritio, confessio, satisfactio. Itaque peccatum contritum, confessum, satisfactum, est materia propinqua confessionis. Primùm igitur de contritione agamus. Videtur autem posse sic describi: Contritio est, præteriti peccati, vt est Dei offensa, voluntaria supra omnia detestatio, cum proposito, futura supra omnia vitandi, & commissa confitendi. In qua descriptione sex sunt partes.

Prima est, *præteriti peccati detestatio.* Peccatum detestari, ad actum voluntatis pertinet, quæ ex peccati cómissi consideratione, in hunc actum prorumpit, nollem peccasse, talisq; actus est detestatio peccati, elicitus à virtute pœnitentiæ.

Secunda pars est, *vt est Dei offensa*, non sufficit nolle peccasse, quia peccatũ, malum aliquod secum fert, sed hac ratione, quia offensa Dei.

Tertia pars, *supra omnia.* Vt homo habeat cõtritionem, debet detestari peccatum, sic vt potiùs velit quodcunq; malum subiisse, quàm peccasse, nihilque magis debet abhorrere, quàm Deum offendisse, & hoc est detestari peccatum supra omnia, seu supra omne detestabile, vt alij dicunt. Nec opus est in particulari facere istas collationes: mallem hoc vel illud subiisse, quàm peccasse. Sunt enim periculosæ, & aliquando posset dæmon hominem his illaqueare: si tamen homo eas facit, bonæ sunt, non tamen debet quiuis se his periculis exponere, sufficit enim in generali ita detestari, vt nihil magis detestetur, quàm Dei offensam, velitq; non offendisse, potiùs autem subiisse quodcunque malum.

Quarta pars est, *voluntaria*, id est spontanea. Nó enim contritio debet esse actus necessitatis, sed spontaneus, & liber, qui in nostra sit potestate, posito tamen auxilio diuino.

Quinta pars est, *cum proposito vitandi futura super omnia*, id est, proponere debet, in posterum se non offensurum Deum, potiùs passurum quodcunq; malum, etiam mortem. Quamuis etiam hoc in generali sufficit. Non debet autem quis suo innitẽs robori, hoc proponere, sed sem

per ſperans in diuino fauore,quo poſſumus proponere talem emendationem vitæ,& hoc propoſitum debet eſſe expreſſum. Et hoc eſt probabilius,quamuis aliqui dicant,ſufficere primum actũ,ſed quod diximus,ſecurius eſt. Et ita habet Concilium Florentinum.

Hactenus erat cõtritionis deſcriptio, quæ erat ante legem gratiæ, ſed modò etiam eſt neceſſaria.

Sexta particula, *propoſitum confitendi*, quamuis ſufficiat hoc propoſitum virtualiter tẽpore debito. Et in hac vltima particula differt noſtra contritio à Iudæorũ. Vide Sot.4.d.17.q.2.art.1. Poſſet quis obiicere: Nos ergo maius accepimus onus quàm Iudæi,quia obligamur confiteri. Reſpondet Bonau. duplex eſſe onus,onerans & leuans. Sacramenta ſunt onera leuantia,quia dant gratiã, & nos certos reddant peccata nobis eſſe remiſſa. Hæc igitur eſt natura contritionis. Vnde ſequitur, quòd contritio,nõ eſt dolor,aut triſtitia, ſed actus, cuius comes eſt dolor & triſtitia. Eſſentialiter enim contritio eſt actus,quo homo nollet peccaſſe,quaten⁹ peccatũ eſt Dei offenſa. at intellectu cõſiderans nõ poſſe nõ eſſe factum peccatũ apprehẽdit vt malũ ꝙ vitari nõ poteſt. Et hinc ſequitur triſtitia in voluntate, quæ mouet etiã ſenſum, fitq; triſtitia in ſenſu, vnde prorũpit in lachrymas & gemitus. Ex apprehenſione.n.mali quod vitari nõ poteſt, triſtitia ſequitur. Iſta tamen quãuis ſequantur ex cõtritione, & bona ſint,nõ contritio, ſed cõtritionis effectus ſunt. Dicitur aũt per metaphorã cõtritio. Eſt enim propriè actus, quo corpus aliquod durũ in minutas diuiditur partes, fitq; nullius reſiſtẽtię, quod antea multũ reſiſtebat: ſic hominis cor, quod per peccatũ obduratũ erat reſiſtensq; motioni ad bonum, emolleſcit per pœnitẽtiã, fitq; diuinæ obediẽs voluntati. Poteſt etiã contritio dici ab effectu, quia cauſa eſt doloris, triſtitiæ, actuumq; pœnaliũ, qui naturã ſenſitiuam cõſumunt & cõterunt. Aduertendũ tamen eſt; quoties aliqua pars ex prædictis deeſt, tunc non contritio, ſed quædam alia imperfecta ſpecies fit, quæ attritio dicitur, quaſi imperfecta cõtritio: quæ maximè modis his contingere poteſt.

Primò,

Primò, ex parte obiecti, quando deteſtatur peccatũ, cum reliquis conditionibus, ſed non vt offenſa, verum aut quia eſt quoddam malum animam fœdans & deturpans, faciensq; ſeruam diaboli: aut quia ei debetur pœna æterna? aut quia ex eo ſequutum eſt malum aliquod temporale, quacunque ratione harum deteſtatur peccatum, attritio eſt.

Secundò, contingit ex parte modi, cùm quis deteſtatur peccatum, vt Dei offenſa eſt, ſed non deteſtatur ſupra omne deteſtabile. Non enim verè mallet, quodcunque malum ſubiiſſe quàm peccaſſe. Talis enim deteſtatio, attritio eſt.

Tertio modo poteſt contingere, quando quis deteſtatur peccatum ſuprà omnia, vt Dei eſt offenſa, non tamen habet propoſitum firmum vitandi omne futurum, & tamen deteſtatio attritio eſt.

Quarto modo poteſt contingere, cùm quis deſiderat habere contritionem de peccato, & deteſtari ſupra omnia, quamuis verè non habeat ipſam contritionem. His quatuor modis contingit attritio,

Eſt autem grandis differentia inter omnes has attritiones & contritiones.

Contritio enim per ſe, abſq; ſacramento ſuſcepto in re, ſed tãtùm in voto, eſt cauſa remiſſionis peccati mortalis, & gratię conſeruationis: & ſi ſtatim moriatur homo, cauſa eſt ſalutis æternæ. At verò attritio, nulla per ſe eſt ſufficiens cauſa remiſſionis peccati mortalis, quãuis ſit cum voto ſacramenti. Imò qui in peccato exiſtẽs cum ſola recederet attritione, abſque ſacramento, damnaretur.

Eſt enim alia differentia.

Attritio ſufficit, vt quis accedat ſacramẽtum pœnitentiæ, & impleat pręceptum ipſius, & conſequatur etiam effectum eiuſdem. Contrito autem, ſeu habẽti iam per contritionem gratiam, ſacramentum hoc dat gratiam maiorem: & qui ſic accedit, verè implet præceptum confitendi, & ſi tempus eſt pręcepti. At verò non omnis attritio ſufficit ad conſequendum effectum huius

sacramenti : imò, si sic accederet, peccaret: quamuis aliqua attritio sufficiens sit, quòd per illas quatuor discurrendo explico.

Prima quidem attritio sit talis, vt cognoscat pœnitens se non detestari peccatum, vt est Dei offensa, sed tãtùm vt est alicuius mali causa, & pœnæ inferni, quãuis bonus actus iste sit, tamen nõ sufficit ad sacramentum, imò qui sic accederet, peccaret denuò, & non impleret præceptum, sed esset repetendum sacramentum. Aliquando quoque talis attritio, etiam secundùm se mala esset, quando quis peccatum detestaretur propter malum, vt vltimum finem: puta, cùm talis est, quòd nõ detestaretur, nisi esset propter malum, tunc actus malus est. At, absolutè detestari peccatum propter malum, bonus actus est, sed, vt diximus, insufficiens.

Secunda attritio alia indiget distinctione. Aut enim pœnitens cognoscit se non detestari peccatum, supra omne detestabile, nimirùm quia positiuè aliud plus detestatur; aut putat se aliquid plus detestaturum, si occurreret, tunc talis est insufficiens sicut prior: aut non cognoscit id, quamuis non detestatur supra omne detestabile, tunc talis attritio, putata contritio dicitur, & sufficit, vt præceptum quis impleat, & gratiam ex ipso consequatur,

Tertia attritio non est sufficiens, imò peccaret qui sic accederet, nec implet præceptum.

Quarta sufficeret ad gratiã in sacramento recipiendam, si pœnitenti non constaret, se nõ esse verè contritum: cùm verò constat, insufficiens est, quia cùm sibi constat, non esse verè contritum, debet prius verè conteri. Vnde confessores maximè debent cõsiderare, qualiter pœnitentes admittãt ad confessionem. Non enim sunt admittendi, nisi qui peccata detestãtur, vt offensa Dei sunt, & propositum habent non peccandi in posterum, etsi non sunt examinandi, an suprà omne malum detestentur, sed ne aliquid magis detestentur. Vnde ante confessionem mihi videtur de tali dispositione forte interrogandos. Hinc etiam sequitur contritionem, quæ

pars est materiæ huius sacramenti, aut esse veram contritionem, aut existimatam, vt dixi.

De quibusdam dubijs circa contritionem.

CAPVT V.

ALIQVOT dubia circa contritionem possunt alicui occurrere.

Primum est, quorum peccatorum sit habenda contritio. Ad quod respondeo, non esse necessariam venialium: hæc enim diximus absque contritione remitti posse, sed mortalium cõmissorum est necessaria; adeò, quòd sine contritione extra sacramentum non possunt remitti. Nõ autem est necessaria omnium peccatorum, sed eorum tantùm, quæ contritione alia remissa non sunt. Quorum enim homo putat se habuisse contritionem, & confessionem, non est necessaria contritio noua. Quod si quis de talibus de nouo conteratur, benè facit. Tamen aliquot sunt peccta, quorum melius est non repetere memoriam, postquam semel contrita sunt, qualia sunt, quæ secum delectationem afferunt aliquam. Potest enim eorum memoria plus obesse, quàm prodesse, nisi esset homo perfectus, & multæ mortificationis.

Alterum dubium est, an singulorum mortalium cõmissorum sit necessaria particularis contritio. Ad quod quamuis aliqui aliter dicant, probabiliùs tamen cum aliis respondeo, non esse necessarias contritiones singulorum peccatorum, sed satis est, esse vnam generalem omniũ: siue fiat, cùm homo incipit singula peccata sua cogitare, siue cùm in medio est cogitationis, siue in fine. Si enim singulorum contritiones in particulari essent necessariæ, non posset homo consequi gratiam, & pœnitere quocunq; momento, sed opus esset longo tempore. Sufficit ergo generalis detestatio peccatorum supra omnia. Per hoc tamen non tollitur eorum peccatorum

in particulari discussio, quæ necessaria est ad confessionem. Et quamuis non esset confessio, sicut non erat ante legem gratiæ, esset tamen necessaria ista discussio, licèt non tam minuta, sed saltem, quantum ad species peccatorum, ad vitæ emendationem: quamuis ad gratiæ consequutionem saltem sufficeret prædicta generalis contritio, quæ post cadit in particulari super quodlibet, cùm confessio sit, vel cùm homo in particulari se examinare tenetur.

Tertium dubiũ occurrit, an homo statim post peccatum, teneatur de ipso conteri: & quamuis aliqui dicũt, quòd tenetur quoties practicè subit in memoriam id est, cùm recordatur eius, tanquam alicuius quod operãdum proponitur: probabilius dico cum aliis, quod non teneatur statim, etiamsi recordetur sæpiùs cõmissi peccati. Solùm enim tenetur, tunc non in ipso complacere, tamen non tenetur pœnitere, sed potest mentem alio diuertere. Est enim generaliter verum, vt quoties quis nõ tenetur confiteri, aut aliquid extra statutũ pręcepti facere, non teneatur conteri. Cùm tamen est tempus periculi, tunc confiteri tenetur, vt infirmitate acuta: vel, cùm est periculũ naufragij aut belli, aut similis, non existente copia confessoris, conteri tenetur. Similiter, in casu quo administrare debet sacramentum, vel recipere, tunc conteri tenetur, maximè in administratione. Aliter non statim tenetur, nisi solùm à peccato desistere. Puto etiam cùm aliqua grandis tentatio paratur, cui existenti in peccato, probabile est succumbere, tunc teneretur saltem de admisso conteri peccato.

Quartum dubium est, quantus dolor esse debeat de peccato commisso, vt remittatur, seu vt vera sit contritio. Ad quod respondeo, solùm esse necessariam peccati detestationem, supra detestabile omne, vt diximus, quæ si sit, peccatum delet, quamuis non sit tam intensa, quàm potest esse detestatio alicuius mali temporalis. Non enim est determinata intẽtio actus necessaria. imò contritio vera vel remissa, potest delere quodcunq; peccatum, quamuis grauissimum, nec homo tenetur magis

con-

conteri de peccato vno quàm de alio, dummodò conteratur: quamuis sit vtile, magis côteri, & de peccato grauiori plus dolere. Hoc enim valet ad pœnæ maioris remissionem, & maioris etiam gratiæ consequutionem. Nam contritio non aufert totam pœnam debitam peccato. Ob id, sunt indulgentiæ, quæ in remissionem pœnæ temporalis, debitæ in purgatorio, adhibentur. Posset tamen tanta esse contritio, vt etiam totam auferat pœnam, imò ipsa attritio, putata contritio, prout maior, vel minor fuerit, ita cum Sacramento maioré gratiæ infusionem, atq; pœnæ remissionem consequitur. Ratio autem, quare quælibet contritio, quodlibet peccatum aufert, est, quia cùm contritio est, gratia ipsa est. Minimus autem gratiæ gradus sufficit omnia peccata à recipiente expellere, ipsumq; Dei amicum facere, iusq; ad gloriam æternam habere.

Quid sit confessio.

CAPVT. VI.

DE prima parte materiæ huius Sacramenti propinqua, nempè de contritione diximus: nunc de secunda parte, puta, confessione agendum est. Videtur autem sic describi posse. Confessio, est actus hominis exterior, propriorum peccatorum cum sui accusatione, in foro spirituali, & secreto, manifestatiuus. In qua descriptione, sunt quinque partes.

Prima est, *Actus hominis exterior*: ad denotandum, quod cùm homo nullum exteriorem actum, vel verbo, vel nutu facit, vel alio modo, sed immobilis manet, nô confitetur, & sic absolutio non est illi danda, quia deficit materia sensibilis in sacramento necessaria.

Secunda pars est, *Manifestatio peccatorum*. Nô enim quilibet actus exterior côfessio est, sed ille, quo homo peccata manifestat. Aduertendum tamen, quòd multis modis potest contingere, actû exteriorem peccatorum esse manifestatiuum.

Primò, per verbum ipsius pœnitentis, aut confitentis, & ad talē actum tenetur qui potest. Debet enim verbo proprio exprimere peccata.

Secundò, signo, cùm nō potest verbo. Tenetur enim signo, vel nutu confiteri, vt in mutis contingit, & vera est confessio.

Tertiò, potest esse per interpretem, cùm ignarus est linguæ confessor. Et talis est vera confessio, præsente pœnitente, & signo annuente, vt poterit se velle significare quæ dicit interpres. Quamuis autem ista vera sit confessio, tamen nullus obligatur ad sic confitendum: non enim tenetur alteri reuelare suam confessionem.

Quartò, potest esse scripto, vt scribat, & confessor legat, annuente pœnitente, quod in muto, aut alio impedito posset contingere. Et est vera confesѕio, quāuis ad hanc, nec teneatur pœnitens, quia ex se est publica. nam quod scripto mandatur, ex se permanens est. Per nuncium verò, aut per literas absente pœnitente confessio non est. Non est enim verè ibi actus pœnitentis certus: potest enim intermedio tempore animum mutare, potest esse fraus, potest abiisse. Denique, non est pœnitentiæ propinqua materia, quæ actus est pœnitentis. Debet igitur esse actus præsens ipsius pœnitentis, animum, vt tunc se habet, manifestans.

Tertia pars est, *propriorum*, vt intelligant pœnitentes in confessione peccata propria manifestanda esse, non autem aliorum. In quo abusus est multorum. Vt enim aliquod detegant peccatum, simul multa impertinentia narrant peccata, vir vxoris, vxores virorum, domini seruorum, & serui dominorum, alij deniq; aliorum. Non sic debet esse confessio, sed propriorum peccatorum manifestatiua sit, & aliena relinquat, cùm absque illis confiteri potest.

Quarta pars est, *Cum sui accusatione*. Non enim simplex per modum historiæ debet esse peccatorum manifestatio, sed cum accusatione sui, id est, vt homo culpā suam in illis peccatis recognoscat. Vnde mirabilis est abusus peccata confiteri, se excusando, imputando culpam

dęmoni, vel forti alicui, vel socijs, vel Deo necessitatem peccati causanti, quod impium est, cùm sit certissimũ, nullum esse peccatum, quod propria hominis volunta-te non sit perpetratum. Debet igitur homo humiliter culpam suam cognoscere, & sibi imputare, ac dicere cũ propheta Dauid simpliciter, *Peccaui*, cùm à Nathan argueretur. Reprehendendus est etiam abusus eorum, qui vt vnum proferant peccatum, impertinentem historiã & prolixam enarrant, vel inutilia multiplicant verba, quæ omnia, si finis consideretur, in excusationem peccati tendunt, cum tamen peccata nuda & aperta sint proferenda, aliàs non est, cum vera accusatione confessio, sed cum rhetorica excusatione. Quando verò ad peccati manifestationem perfectam, opus esset historiã narrare, bonum est, & fieri debet: sed solùm quæ necessaria sunt ad talem finem debent exprimi. Quòd si oppositum fiat horum, ob id confessio suum non perdit va lorem.

Quinta pars est, *in foro spirituali, & secreto.* Dico spirituali, ad excludendas confessiones, quæ fiunt coram iudicibus siue sæcularibus, siue Ecclesiasticis: nõ enim tales sunt materiæ huius Sacramenti. Dico *secreto*, ad exclu dendam confessionem spiritualem, quæ fit publicè, vt in Missa fit: non enim illa est pars Sacramenti. Vnde Sacerdos maximè aduertat, cùm aliqui communicare volunt, & vt moris est, confessionem generalem præmittunt, ne det absolutionem dicendo, *Ego te absoluo*, esset enim sacrilegium, quia talis confessio, nõ est pars huius Sacramenti, dicat tamen verba deprecatoria, id est, *Misereatur tui, Indulgentiam, &c.* Confessio enim quę Sacramenti est pars, est manifestatio quę fit ex secreto, & in occulto, confessori. In quibusdam tamen casibus licitum est confiteri publicè. Nauar. cap. 2. nu. 5.

Qualis debeat esse confessio.

CAPVT VII.

MVLTAS conditiones bonæ cõfessionis Doctores assignãt. Sexdecim enim multiplicant, quas profectò recẽsere inutile. Maior enim illarum pars necessaria nõ est, ob id non sunt hominum mentes multitudine obruẽdæ. Attingam necessarias. Nam alias partim in definitione antecedenti dixi, partim etiã suo ordine dicemus. Conditiones seu qualitates confessionis necessariæ, sine quibus, aut omnibus, aut vna earum confessio non est, sunt quatuor: integra, diligens, fidelis, & obediens.

Debet primùm esse integra quantum ad aliqua.

Primò, vt peccata ita exprimantur, vt Cõfessor intelligere possit grauitatem. Oppositum enim potiùs est celare & occultare peccata.

Secundò, vt numerum exprimat peccatorum, quantum fieri possit: non enim sat est dicere multoties hoc commisi, nisi dicat, quoties. Quòd si præcisè non recordetur, dicat plus, minusve numerum, vt recordatur. Quòd si peccatum est nimis frequens, dicat saltem tempus, vt quod per annum habet in consuetudine blasphemare, vel falsò iurare, vel se polluere. Et si etiam est in statu peccandi, sufficit exprimere tempus, vel dicere, si meretrix est, se per duos, aut per tres annos fuisse expositam cuicunq; accedenti. Aduertendum autem hic est, quòd, cùm confitetur quis peccatum, non est opus exprimere omnes actus, qui illud comitantur, vt qui confitetur actum venereum, non est opus confiteri amplexus, & tactus similes, qui actum moraliter comitantur. Et, qui occidit, non est opus confiteri, quòd gladiũ pręparauit, vel inquisiuerit inimicum: sat est præcipuum actum confiteri, nisi aliquis actus insolitus fuit annexus. Huic annectendum puto cum Marsil. 4. quæstio. 12. Gabriel. distin. 17. & Maio. quòd tenetur dicere tempus continuationis vnius peccati, vt qui per mensem inte-

grum fuit cum voluntate occidendi, tenetur tempus dicere. Nam virtualiter est numerus, & multitudo peccatorum.

Tertiò, qui dubius est de aliquo an sit mortale, debet confiteri, aliàs confessio non est integra. Nauar. cap. 14. nu. 26.

Tandem quartò, confessio vt sit integra, opus est, vt non solùm pœnitens exprimat peccata, sed etiam peccatorum circumstantias. Circumstantiæ dicuntur, quæ non pertinent ad actus peccati substantiam, sed ipsam comitantur, qualia sunt contenta in hoc versiculo,

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, quoties, cur quomodo, quando.

Præcipuæ circumstantiæ sunt, finis propter quem peccatur, tempus, locus, in quibus peccatur, & persona peccans, vel cum qua peccatur. Non tamen necesse est semper confiteri has circumstantias, nisi in quibusdam casibus notandis.

Primus est, quando circumstantia facit actum peccatum mortale, quod aliàs erat veniale, verbi gratia, qui dicit mendacium iocosum, vt alter occidatur, vel ob fornicationem, tenetur confiteri hunc finem, nam propter eum fit peccatum mortale, quod sine illo veniale tantùm erat. Rursus, qui furatur aliquid paruæ quantitatis, vt socium faciat blasphemare, est etiam obligatus eadem ratione confiteri circumstantiam. Similiter, qui fecit aliquid, quod ex se non est mortale, putabat tamen cùm fecit, esse peccatum mortale, tenetur illam circumstantiam confiteri, quæ ad personam pertinet.

Secundus casus est, cum circumstantia mutat speciē peccati: ita vt ex vnius speciei, mortale faciat alterius speciei, tunc tenetur confiteri, verbi gratia, qui furatur in Ecclesia, tenetur dicere locum, nam extra Ecclesiam est simplex furtum, in Ecclesia est sacrilegium. Similiter qui fornicatur in Ecclesia, vel sanguinē fundit. His tribus casibus locus est manifestādus. Similiter qui fornicatur cum coniugata, tenetur dicere circumstantiam

perso-

personæ,quia est adulterium, &c,si cum religiosa, quia sacrilegium,&c,si cum matre,vel sorore,vel propinqua, quia incestus. Similiter,quæ fornicatur,tenetur dicere, si ipsa quæ fornicatur est coniugata,eadem ratione.

Tertius casus est,quãdo ex circumstantia multiplicatur peccatum,nimirum quia etiam circũstantia est contra præceptum aliquod, vt qui furatur,vt adulteretur, tenetur finem exprimere, quia duo sunt peccata, furtũ & adulterium.actus enim intentionis sunt manifestandi.Similiter,qui fornicatur,si religiosus est,ex voto,tenetur manifestare, quia vltra fornicationem, agit contra votum. Obseruandum autem maximè in omnibus, id est,quod modò dicebam, hoc esse faciendum in actibus interioribus. Vnde qui consentit interiùs fornicationi,tenetur dicere, licèt actus nõ sequatur circũstantias,an fuerit coniugata,an cum virgine. Vnde, isti qui peccatũ mollitiei patiuntur,propriis se polluentes manibus,tenentur exprimere personam,quam mente concipiebant, si aliquam tenebãt mente mutantẽ speciem, & tenentur etiã exprimere in vno actu successiuè,si plures intendebant,& confessor debet ista exigere.

Quartus est,Circumstantia,quæ secum fert excommunicationem, est exprimenda, vt qui percussit clericum,debet personam manifestare dicẽdo,se percussisse clericum:vel,si in tempore prohibito sub excommunicatione aliquid fecit.

Quintus casus est, cùm circumstantia est necessaria restitutioni, vel satisfactioni, annexa tertiæ personæ. Vnde,qui furatus est centum, tenetur exprimere, & si mille similiter, vt confessor intelligat, & prouideat de restitutionis modo. Extra hos casus non sunt circũstantiæ necessariò exprimendæ, quamuis peccatum aggrauant. Vnde,non est opus qui fornicatus est die dominico. aut festo, qui peierat in Ecclesia, tempus, & locum confiteri,vel alias circumstantias, vltra dictas. Hæc igitur est prima conditio confessionis,vt sit integra.

Qui-

Quibus casibus confessio potest esse non integra.

CAPVT VIII.

QVAMVIS debeat esse confessio, vniuersaliter loquendo, integra: aliqui tamen sunt casus quibus confessio non integra est valida.

Primus est, cùm quis, post sufficientem diligentiam factam, non recordatur alicuius, vel aliquorum peccatorum, & ob id non confitetur illa, talis confessio valida est, licèt verè non sit integra. Dico tamen post diligentiam sufficientem: quia, qui nō prius conatur peccata in memoriam reuocare, si obliuiscitur aliquorum, non est valida confessio, vt dicemus inferiùs. Si tamen diligentia est præmissa, valida est confessio, & consequitur remissionem peccatorum, etiam quorum oblitus est. Quòd si memoriæ posteà occurrant, debet confiteri vel eidem, vel alteri Sacerdoti, vt liberetur, habenti tamen facultatem audiendi cōfessiones, Nec tenetur si post Pascha in mentem occurrant, statim confiteri, sed potest in alium annum reseruare, sicut peccata post communionem commissa, vt tenet Syluest. verbo confessio.1.§.3.

Alius casus est, cùm mors imminet. Si enim infirmus non habet tempus confitendi omnia peccata, sed aliqua tantùm poterit absolui. Idem intelligendum est, de eo qui omnia peccata proferre non potest, vt mutus, qui nutu solùm potest aliqua exprimere, non omnia: talis absoluendus est. Est autem hic notandum circa mortis articulum, quòd vt penitùs talis absoluatur, sufficit motus, vel signum aliquod, quo pecatum aliquo modo manifestetur, vel se velle peccatorū absolutionem. non solùm hoc, sed etiam si ante aduentum confessoris petijt confessionem: illo autem adueniente, iam perdidit sensum: tunc, si adstantes confirmant illum petiisse confessionem, potest absolui. Ita tenet S. Ant. in summa

de peccat. & Sacerdotale Romanum. Imò hoc expressè docent canones 26. q. 6. cap 15. qui infirmitate, & can. ægrotãtes. de consec. d. 4. quicquid velit Sotus, qui id negat 4. d. 18. q. 2. art. 5.

Tertius casus est, quando pœnitens habet casus aliquot reseruatos superiori. Et quamuis in hoc multę sententiæ sunt Doctorum, dicam, quid probabilius tenendum. Casus à quibus confessarius inferior non potest absoluere, sunt in duplici differentia. Quidam reseruati sunt ratione excommunicationis: quidam ratione ipsorum peccatorum propter aliquam ipsorum grauitatem. Omnes conueniunt in hoc, quòd cùm pœnitens habet aliquod peccatum reseruatum cum excommunicatione: non potest ab vllo peccato absolui ab inferiore, nisi prius per superiorem ab excommunicatione liberetur. Cùm verò nulla excommunicatione est reseruatum, tunc esse dico probabilius, quòd vel pœnitens adeat primò inferiorem, vel superiorem. Si primò inferiorem, debet omnia peccata confiteri, etiam reseruata, & tunc ille inferior, absoluere ab his debet, à quibus potest, & remittere ad superiorem, vt absoluatur à solis reseruatis. Ita tenet Syluester, verbo confessionis, 1. §. 20. & Soto loco allegato, & alij. Et hoc non est dimidiare cõfessionem, quia facta est integra, sed potiùs absolutionẽ. Hoc dico fieri posse, tamen consiliũ est, prius intentare aliquam viam, putà, vt vel prius pœnitens petat talem facultatem à superiore, vt à quouis inferiore absoluatur, vel quòd ipse inferior petat talem facultatem, quam profectò superior debet dare, nisi id aliquando non expedire iudicauerit. Quòd si pœnitens primò adeat superiorem, quamuis melius esset, vt omnia audiret superior, tamen si non vacat, potest tantùm reseruata audire, & absoluere ab his, & remittere ad inferiorem, vt à reliquis absoluatur. Et talis videtur iam non integra, quamuis inferiori debet confiteri etiam reseruata. Hoc tenet Soto loco allegato. Dur. 4. distinct. 17. quæstion. 15. & Caietan. verbo absolutio. Hic autem aduertendum est, quòd cùm Episcopus, vel superior

absoluit, à sibi reseruatis, datur gratia, qua omnia alia consequenter remittuntur, sed non ob id eximitur obligatio confitendi, vel superiori reseruata, vel inferiori, omnia, sicut, cum sola contritione datur gratia, qua peccata remittuntur, sed non ob id obligatio cōfessionis aufertur.

Quartus casus est, quando ex peccato aliquo, vel circumstantia manifestata in confessione, sequeretur vel pœnitenti, vel confessori, vel tertiæ personæ damnum graue, vel in vita, vel in fama, vel in pecunia, vel aliquod damnum spirituale. Tunc enim alius est quærendus confessor, vel petenda facultas à superiori, cōfitendi alteri: vel confiteri potest occultè, non manifestando quis sit. Quando verò nihil ex his fieri potest, confiteri debet alia peccata, tali peccato, vel tali circumstantia dissimulata, donec commodè possit confiteri. Ita tenet Nauar. cap. 7. & Caietanus verbo, confessionis, & Soto loco allegato, & communis sententia, quamuis aliqui velint, quod tunc est relinquenda confessio, sed probabilius reputamus quod dictum est. Exemplis declaramus. Si quis occidit fratrem confessoris, & timet, si illi confiteatur tale homicidium, quod statim coniiciet illud esse fratris sui, & probabiliter cognoscet, illum facturum vindictam; non tenetur tale confiteri, sed dissimulare, cùm non potest alteri confiteri, & instat necessitas confitendi. Rursus, commisit quis peccatum carnale, probabiliter cognoscit, quod ex illius confessione, confessor peccabit mortaliter, maximè si est fœmina quæ confitetur, quia nimirum confessarius illam solicitabit, debet dissimulare tale peccatum. Ita tenet etiam Syluest. verbo confess. 1. §. 19. Rursus, si cognoscit confessarium reuelaturum peccatum aliquod, est etiam tacendum. Quando verò ex hoc non sequitur nisi sola infamia occulta tertiæ personæ, nō autem mors, aut publica infamia, vel aliud graue malum, vt si quis fornicaretur cum matre, si diceret talem circumstantiam, tunc mater diffamata erit apud confessarium, crederem esse necessariò confitendam cum Soto, & Bona.

4.dist.21.& Gabriel.distin.17.q.1.conf.5.& Syluest.verb. confess.1.§.20. quamuis Nauar.cap.7. oppositum tenet. Nobis tamen id non videtur, nam non est vera ratio infamiæ in cõfessione sola, aliàs idem se diffamaret. Cùm tamen non pertinet tertia persona ad peccati pœnitentis manifestationem, nullo modo est in confessione exprimenda nominatim. Istis modis potest dici confessio non integra. Simpliciter tamen non dicitur dimidiata sed integra, scilicet voluntate pœnitẽtis, quia est paratus integram facere, nisi impedimentum occurreret.

Quintus casus est, cùm sunt peccata venialia aliis confessa: nam quia ista non sunt de necessitate confessionis, potest aliquis aliquot peccata confiteri, aliis prætermissis.

De aliis confessionis qualitatibus.

CAP. IX.

CONFESSIO etiam debet esse diligens, id est, qui confiteri vult, debet prius diligẽtiam aliquam facere, vt peccata omnia im memoriã reducat. Qui enim, nulla præmissa diligentia, ad confessionem accederet, non est à confessore admittendus: &, si peccata aliqua ex obliuione relinqueret, quæ tamen posteà subirent in memoriam propter negligentiam, esset cõfessio denuò ex integro facienda. Non debet esse ista diligentia æqualis in omnibus, sed pro ratione vitæ, & temporis, ex quo homo non confessus est, & pro ratione etiam memoriæ cuiusque. Vnde, qui pluribus negotiis, in quibus frequens est periculum peccandi, inuolutus est, maiorem diligentiam adhibere tenetur, quàm qui non tot negotiis inuoluitur. Similiter, qui plus temporis à confessione vacauit, quàm qui minus. Similiter, qui nõ tam fœlici memoria pollet, quàm qui facili. Rursus ista diligentia debet esse moralis, pro recto iudicio cuiusque, vt mediocre aliquod adhibeatur studium, quan-

tum humano & communi modo sufficiat ad peccatorũ recordationẽ, vt ipsemet secundùm rectum iudicium, quod in se est, cognoscat fecisse.

Debet item confessio esse fidelis, id est, vera.

Primò, vt qui pœnitet, nihil neget ex his quæ commisit, & aliquid non imponat sibi scienter ex his quæ non commisit. Mentiri enim in confessione, graue peccatum est, quamuis nõ semper sit mortale, nisi cùm peccatum negatum, vel falsò affirmatum, est mortale. Quando verò est veniale, mendacium non est mortale, quamuis id velit Caietan. 2.2. in materia de mendacio. Sed oppositum est tenendum cum communi sententia. Non enim veniale, est materia necessaria confessionis.

Debet etiam esse vera, vt, quod dubitat fecisse, cum tali dubio confiteatur, & non affirmando omninò, sicut nec, quod certò scit fecisse, cum dubio est confitendum. Debet esse vera etiam, vt circumstantias minuentes peccatum, saltem quantum ad speciem, dicat pœnitens. Vnde, si quis vescatur carnibus, diebus Quadragesimæ, propter aliquam causam excusantem à mortali, non debet absolutè in confessione dicere, se comedisse carnes tempore prohibito, nisi causam exprimat. Similiter de aliis circumstantiis, aliquo modo minuentibus peccatum, licèt non mutantibus speciem, non tenetur exprimere, quamuis melius semper est, quantum exprimi potest, manifestare, dummodò nõ sit excusandi causa, sed purgandi se desiderio.

Quarta conditio confessionis est, *vt sit obedire parata*, id est, vt pœnitens habeat animum, & propositum exequendi, quòd confessor iudicauerit necessarium erga ipsius conscientiam, scilicet, paratus restituere tertiæ personæ, si confessor iudicauerit: paratus etiam fugere occasiones peccatorum, & remedia acceptare, quæ etiã confessor iudicauerit. Rursus, acceptare pœnitentiam quam confessarius iniunxerit. Et in hoc non est audiendus Caietan. verb. absol. qui tenet, quod potest pœnitens non acceptare pœnitentiam à confessario, & dice-

re, se velle eam in purgatorio à Deo accipere: sed oppositum est tenendum cum Palud. 4. dist. 17. q. 2. art. 1. & Nauar. cap. 16. nu. 20. & cum communi sententia. Tenetur enim acceptare. Nã confessor est iudex, vt habetur Concil. Trid. sess. 4. Iudex autem pœnitẽtem & reum potest obligare ad impositam satisfactionem. Propter hæc igitur, cõfessio dicitur etiam obedire parata. Nec est opus quod pœnitens cum isto proposito obediendi actuali veniat: satis est, quòd non habeat contrarium propositum, tunc enim ineptus est omninò confessioni, & absolutioni recipiendæ. Hæ sunt conditiones necessariæ confessioni, vt valida sit.

Quibus in casibus confessio sit denuò facienda.

CAP. X.

ALIQVANDO homo talem facit cõfessionem, vt præcepto confessionis semel in anno faciendæ non satisfaciat, nisi iterum peccata confessa manifestet, imò vt cõfessio illa facta nulla sit. Hi autem casus multi sunt. Sumuntur autem ex parte pœnitentis, ex parte confessoris, & ex parte contritionis, vel confessionis, vel satisfactionis. Ex parte pœnitentis, vnus est casus, quando excommunicatus est, siue maiori, siue minori, si ad confessionem accedat, & absolutioné recipiat, non ablata prius excommunicatione, confessio nulla est. Non enim capax est subiectum tale huius Sacramenti: vt tenet Siluest. verb. confessio. §. 6. & Soto 4. distinct. 18. quæst. 3. & Fumus, verb. absolutio. §. 5. quamuis contrarium tenet Nauar. cap. 9. num. 2. Aduerte autem, quòd si pœnitens excommunicationem ignorabat, vel non recordabatur, nouum non committit peccatum accedendo, aliàs si recordabatur, nouum peccatum commisit. Vtroque tamen modo confessio est iteranda, cùm cognouerit, fuisse excommunicatum. Hæc sententia tamen est limitanda. Nam si excommunicatus habet ignorantiam probabilem iuris vel facti, vel ne-

ſciebat ſe excommunicatum, aut talem abſolui nō poſſe, hîc verò conſequitur remiſſionem peccatorum, nec tenetur reiterare confeſſionem. Eſt ſententia Adriani, q.2.de confeſſ.Palud. diſt. 18. quæſt. 4.& Ledeſ.quæſt.23. artic.1.Prætereà Eccleſia nō intendit probabiliter ignorante excōmunicationem, priuare Sacramentis, vt conſtat ex c.Apoſtata, de cler.excòm. nam quidam excommunicatus celebrauerat, dicit Papa, ſi fecit probabiliter ignorans, non incurrit irregularitatem, ſi tamen quis cognoſceret ſe excommunicatum, vel ignoraret ignorantia craſſa, confeſſio eſſet iteranda.

Secundus caſus eſt ex parte confeſſoris, in quo ſunt tres caſus, in quibus confeſſio iteranda eſt.

Primus, quando confeſſor non habet facultatem vel ordinariam, vel delegatam confeſsiones audiendi. Tunc enim deficit iuriſdictio, & in hac parte, perinde eſt ei confiteri, ac laico. Iteranda enim eſt cōfeſsio, nec ſufficit ratihabitio, id eſt, ante iuriſdictionem confiteri cum propoſito impetrandi poſt confeſsionem facultatem: hoc, inquam, non ſufficit: ratihabitio enim non habet virtutem faciendi Sacramentum, quod non fuit Sacramentum: ſecùs ſi eſſet facultas probabilis, & tunc eſſet verè confeſſio: verbi gratia, cùm Epiſcopus ſcit aliquē audire confeſſiones, & non prohibet, viſus eſt probabiliter dare facultatem.

Alter caſus ex parte confeſſoris eſt, cùm eſt excommunicatus, & nominatus, vel publicus percuſſor clerici. In hoc enim caſu vterque vitandus eſt excommunicatus, vt qui confiteretur vni eorum, extra neceſsitatem extremam, teneretur iterare confeſſionem, cùm primū ſcit ipſum fuiſſe excommunicatum. Si enim ignorabat excommunicatum, non peccauit accedendo, quamuis confeſsio ſit nulla. Si autem ſciebat, peccauit accedendo. Alios excommunicatos, vt ſuperiùs diximus, non tenemur vitare, ſed poſſumus illis confiteri, quamuis ipſi peccent, audiendo confeſsionem. Vnde, ſi Curati non ſunt, quibus ex officio incumbit audire confeſsiones, vel non ſunt expoſiti audiendis confeſsio-

nibus, nullus debet extra necessitatem, excommunicatum ad confessionem audiendam inuitare, vt alibi declarauimus.

Tertius casus est, ex parte etiam confessoris, cùm ita est ignarus, vt nesciat inter peccatum veniale, & mortale discernere, nec conscientiam pœnitentis iudicare. Vnde, si quis confessus fuit alicui peccata sua, & posteà per colloquia, vel per confessiones, cognoscat ignorantiam illius confessoris, nimirum, quia quod apertè est peccatum mortale, ille putabat nõ fuisse peccatum, vel econtrà, tunc confessio esset iteranda. Et aduerte istam ignorantiam considerandam esse respectu pœnitentis in particulari. Potest enim esse confessor aptus, & doctus respectu vnius, non tamen respectu alterius: quia hic habet casus multum difficiles, qui talis confessionis capacitatem multum excedunt. Vnde, mercatores qui sibi quærunt confessarios, qui suas negotiationes non intelligunt, ne restitutioni obligentur, tenẽtur iterum confiteri, debentque quærere confessores intelligentes. Similiter, iteranda esset confessio, si fuit tam ignarus cõfessarius, vt debitam absolutionis formam ignorauerit, quod superioribus diebus de quodam audiuimus, qui absoluendo dicebat Pater noster: qui tali fuerant confessi, cùm id resciuerint, tenentur iterum peccata confiteri. His modis ex parte confessoris est iteranda confessio.

TERTIVS principalis casus est, ex parte contritionis, qui triplex esse potest.

Primus, cùm quis accedit sine vllo dolore, & peccati detestatione: confessio enim sic facta, iterãda est. Nec enim confessio, sed historia est.

Secundus est, cùm quis accedit cum proposito non cauendi à peccato, aut non relinquendi occasionem peccandi. talis enim, etiamsi accuset se de isto peccato, quia non habet propositum euitandi peccatum aliquod tenetur iterum confiteri, & absolutio nullo modo ei danda est cum tali dispositione, nec data aufert obligationem confitendi.

Tertius casus est, cùm habet conscientiam, se non accedere contritum. Peccat enim, sic accipiendo absolutionem, nec valida est confessio. Cùm tamen aliquis existimat se sufficienter dispositum, quamuis non verè sit, imò quamuis sit taliter dispositus quòd non consequatur gratiam ex absolutione, imò si peccabit accedendo, si tamen ipse putet illam attritionem sufficientem esse, confessio non est iteranda, vt tenet Soto loco allegato. Sed cùm illi constiterit malè accessisse, quia dolebat de peccato, & habebat propositum, sed imperfectè, & insufficienter, tunc sufficiet hoc confiteri, sed nō est opus peccata iterum exprimere.

Quartus casus est, ex parte confessionis; Cùm enim non est integra, extra illos casus superiùs expressos, iteranda est, siue proueniat, quia scienter occultauerit aliquod peccatum mortale, siue quia ignorabat esse mortale, tamen ignorantia fuit nimis crassa, nam si ignorasset ex alia ignorantia excusabili, reiterare non teneretur, sed solùm illud peccatum cōfiteri: siue etiam oblitus fuerit, tamen obliuio processit ex eo quod nō pręmisit vllam diligentiam. tunc enim tota esset iteranda, & negligentia accusanda.

Quintus casus ex parte satisfactionis, cùm quis accedit cum animo non satisfaciendi id quòd confessor expedire iudicauerit, quantum ad illa, in quibus pœnitens obedire tenetur, vt diximus in capite antecedenti. tunc enim facta confessio nulla est, licèt nihil confessor præcepit faciendum, quia pœnitens habebat peccatum illud, scilicet voluntatem non obediendi, quod non manifestauit: quia si manifestasset, absoluendus nō erat: & confessio valida non erat, stante illo proposito, quamuis absolutio ei impenderetur, quam dare, peccatum esset graue danti, & recipienti. Nota tamen, quòd si quis acceptat pœnitentiam à confessore, si posteà oblitus est. Caiet. verb. confessio. iter. Armil. verb. confess. num. 1. non tenetur iterare confessionem, vt putat non benè Sylu. verb. confess. 1. imò, licèt nolit voluntariè implere, vel in peccato impleat, quāuis illud sit peccatum,

tenet Nauar.cap.9. non tenetur iterare confeſſionem. Petr.de Palud.diſtnđt.17.quæſt.5.in fine idem concludit, dicendo, non teneri de neceſsitate ſalutis. Vnum tamen hic eſt aduertendum, cùm iteranda eſt confeſsio, ſi alteri fiat confeſſori, ex integro ſunt omnia peccata iterum exprimenda: ſi verò eidem fiat, non eſt opus in particulari repetere, ſed in communi tantùm exprimendo aliud ſi ſupereſt, dummodò tamen confeſſor aut peccatũ recordetur, aut ſaltem pœnitentiæ à ſe impoſitæ, aut ſaltem ſtatus, & vitæ hominis in communi. Cùm autem nihil horum ſciuerit, oportet iterum omnia repetere, ac ſi nouo confiteretur Sacerdoti. Hi ſunt caſus, in quibus eſt confeſsio iteranda.

De ſatisfactione.

CAPVT XI.

TERTIA pars materiæ huius ſacramenti, eſt ſatiſfactio, circa quam aliqua cõſideranda occurrunt.

Primum eſt, quid ipſa ſit. Eſt autem ſatisfactio, vt in præſenti ſumitur, offenſæ præteritæ, quoad pœnã recompenſatio. In cuius declaratione aduertẽdum eſt, cùm culpa remittitur in ſacramento Pœnitentiæ, non ſemper deleri totam pœnã. Sunt enim in mortali peccato duo, ſcilicet macula, & reatus pœnæ æternæ. Per ſacramentum generaliter abſtergitur macula: per gratiæ infuſionem, etiam aufertur pœna, ſed non ſemper tota, ſed manet pœna temporalis in hoc mundo, aut in purgatorio ſoluenda. Et hoc determinatur in Concilio Trident.ſeſſ.4.ſub Iulio III.cap.8.quæſt.14. Hinc fit, vt poſt confeſsionem & abſolutionem, quibus culpa quoad maculam remittitur, ſequatur ſatisfactio.

Secundò aduertendum eſt, tres eſſe ſatisfactiones, per quas poteſt fieri hæc recompenſatio, vt omnes communiter tenent; ieiunia, orationes, eleëmoſynas. Per ieiunium, non ſolùm oportet intelligere ciborum abſtinentiam, ſed etiã omnia opera pœnalia corporis & diſciplinas, & caſtigationes, peregrinationes, & alia huiuſmo-

iusmodi. Per orationes etiam nō solùm meditationes, aut preces vocales, sed etiā opera spiritualia intelligimus, & missarum celebrationes, prædicationes, lectiones, & alia huiusmodi. Per eleëmosynas etiā intelligimus non tantùm pecuniarū largitiones, sed alia opera misericordiæ corporalia, vt visitare infirmos, incarceratos, consolari pupillos, & alia huiusmodi. His omnibus fit satisfactio Deo pro pœna peccatis debita.

Tertiò aduertendum est, esse duplicem satisfactionem: alteram quæ fit per opera imposita à confessore pro satisfactione: alteram quæ fit per ea opera, quæ voluntariè quisq; assumit sibi. Est autem duplex discrimen inter vtramque satisfactionem.

Primum est, cæteris paribus, maioris efficacię est illa quæ à confessore imponitur, quā quæ volūtariè assumitur. v. g. ieiunas semel pro imposita pœnitentia, maior pœna cæteris parib⁹ remittitur tibi, quā si semel voluntariè ieiunas, quia illa est ex satisfactione, quæ pars est sacramenti, & ratione sacramēti magis applicatur virtus Christi in hoc ieiunio imposito. Dixi, cæteris paribus, quia tāto feruore & deuotione posses illud facere voluntariū, & tam tepidè impositum, vt plus esset quod ex deuotione maiori das, quā quod ratione sacramenti.

Alterum discrimen est, Satisfactio voluntaria, cùm in peccato mortali fit, & nihil prodest ad pœnam. tunc, nec etiam quando homo consequitur gratiam. V. g. est in peccato mortali aliquis, & vult satisfacere pro pœnis, ad quas ex aliis peccatis remissis, tenetur: verè per talia opera, nec tunc, nec post, satisfacit. At verò per ea quæ imposita sunt à confessario, tunc cùm fiunt, non satisfacit. At verò, cùm homo consequitur gratiam, illa procedens satisfactio consequitur suum effectum, vt dicit benè Caiet. verb. satisfactio, quia erat pars sacramēti. Sacramentum autem, vt aliàs diximus, quandoq; post tempus aliquod, cōsequitur effectum: vt fit in accedente fictè, Scotus putat, quòd satisfacit etiam tunc, licèt sit in peccato, sed oppositum est probabilius, cū communi sententia. Solùm enim satisfacit tunc, quoad confessio-

nem, ita quod non peccat denuò non implendo pœnitentiam, nec tenetur confessionem iterare, se non quoad Deum. Qui ergo pœnitentiam impositam implet in mortali, non tenetur illam reiterare, quia satisfacit confessario, sed Deo non satisfacit, nisi gratia accedente.

Quartò aduertendum est, quod pœnitenti debet, & tenetur cõfessarius imponere pro peccatis pœnitentiã satisfactoriam, nisi in casu quo pœnitens non posset acceptare, & adimplere, quale est tempus mortis vrgẽtis, vel cùm pœnitens non habet actuale iudicium in articulo mortis, sed absoluitur ex præcedenti confessione, vt suprà diximus. Cùm verò moriens tempus habet, & possibilitatem acceptandi, imponi debet, vt, si fortè vixerit, impleatur. Tenetur etiã pœnitens acceptare pœnitentiam, si iusta est à confessore imposita, aliter non est absoluendus, vt diximus capite præcedenti. In imponenda autem pœnitentia, confessarius debet cõsiderare grauitatem peccatorum, considerãdo, (vt habetur in Concilio, loco allegato) qualitatem quidem, vt pœnitẽtiæ quantũ fieri potest, peccatis contrariæ sint. carnis peccatum, carnis maceratione castigetur: auaritia, eleëmosynis, periuria, & blasphemię, diuinis laudibus, & maximè sacrorũ frequẽtatione, pro omnibus peccatis. Personam verò pœnitentis, vt consideretur quãtum persona possit exequi, & quæ. Nec enim pauperibus, eleëmosynas, nec famulis peregrinationes, nec etiã quæ statui, aut viribus, aut dispositioni pœnitẽtis repugnẽt, imponere debet. Quamuis aũt, quantum fieri potest, satisfactio iusta, & æqualis imponi debeat, tamen multis de causis confessor potest diminuere pœnitentiam.

Primò, quãdo pœnitens accedit nimis cõtritus. Contritio enim grandis, multum de pœna debita aufert.

Secundò, quando est tempus indulgentię, vel Iubilei alicuius, quod etiam remittit magnam partem pœnæ, & aliquando totam. Adhuc tamen imponẽda est aliqua pœnitentia propter consuetudinem, prætereà si pœnitẽtia esset necessaria pro periculo futuri peccati est imponenda.

Tertiò, quando pœnitens est ita imperfectus, vt timor sit, ipsum non acceptaturum pœnitentiam, vel si accipit, non impleturum.

Quartò, quando pœnitens impedimentum habet, vel quia senex, vel quia debilis, vel quia aliis modis nō ita potest facilè tantam implere pœnitentiam.

Quintò, quando alia via iuuatur pœnitentia, & satisfactio, scilicet, imponendo illi omnia, quæ facturus est bona, & quæ passurus est patienter mala, loco pœnitentiæ. Est enim sciendū, quod opera aliàs debita Deo, si imponantur à confessario, vel si à pœnitente, Deo in satisfactionem offerantur, valent vltra obligationem, cui etiam satisfaciunt. Vnde optimo consilio, in forma absoluendi adiūngitur illud: *Quicquid boni feceris, & mali sustinueris, sit tibi in remissionem peccatorum, & in augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ.* Imò quilibet benè faciet, si actus vitæ suæ bonos Deo offerat, in satisfactionem præcedentium peccatorum. Tanta enim est Dei benignitas, vt opus vnum multis de causis debitum, etiam acceptet in remissionem peccatorum. Vnde posset confessor pro pœnitentia imponere opera aliàs debita, vt quòd ieiunet tres dies quadragesimæ, quos tamen tenebatur ieiunare aliàs pœnitens: non tamen id semper est faciendū. Quando autem confessarius absolutè imponit pœnitētiam, intelligitur de opere aliàs indebito, vt cùm dicit, ieiuna duos dies, nō debent esse nisi dies in quibus non est præceptum ieiunandi, aut implendi. Imò cùm Confessarius statuet tempus ieiunandi, aut implendi, vt si dicat pœnitenti, ieiuna tali hebdomada duos dies, si ex necessitate aliqua pœnitens non potuit, debet in alia implere, vt tenet Caiet. verb. satisfactio. Idem etiam de tempore in aliis pœnitentiis dicendum est.

Aduertendum quintò, quòd vnus Confessarius non debet mutare pœnitentiam impositam ab altero, sine causa: cùm tamen causa est, vel quia videt pœnitentem non implere, & timet etiam non impleturum, vel videt pœnitenti non esse aptam, vel alia de iusta causa, potest eam commutare in aliam, prout expedire melius iudi-

cauerit, vel illam etiam minuere, vel auferre, etiã absq; noua confessione, nec opus est ad hoc, vt pœnitens repetat peccata, pro quibus talem accepit pœnitentiam.

Aduertendum sextò, quòd potest vnus satisfacere pro altero: verbi gratia, in ieiunio sunt duo; vnũ est meritum ieiunantis. si enim est gratia, meretur per ieiunium: alterum est satisfactio. nam vltra meritum, consequitur qui ieiunat, remissionem pœnæ pro peccatis debitæ. Potest vnus pro altero ieiunare, vel alia bona opera facere, sed quod est meriti, sibi, non alteri dare potest, quòd verò satisfactionis, alteri potest dari. Vnde vnus pro alio satisfacit, dummodò tamen vterque sit in gratia. Potest ergo confessarius imponere pœnitẽtiam pœnitenti, per se, vel per alium implendam, licèt non debet facere absque rationabili causa. Quòd si confessor non facit, non habet pœnitens facultatem, vt quod à se implendum est impositum, per alterum impleat, nisi necessitas sit, vt propter infirmitatẽ, vel impossibilitatem aliquam. semper tamen est maioris efficaciæ pœnitentia facta ab eodem. quia prodest ad meritum, & ad satisfactionem, facta verò ab alio, ad solam satisfactionem. Hoc tamen vnum aduertendum est, quòd pœnitentia imposita à confessore, quamuis, vt diximus, magis prosit, quàm voluntariè assumpta, nõ tamen semper adhuc delet totam pœnam, sed partem aliquã, nisi tam grandis sit, vt totam auferat, sed humana fragilitas, nõ patitur tales pœnitentias. Ob id, meritò indulgentiis, & omnibus bonis operibus vitæ iuuamur, & adhuc in purgatorio soluenda post obitum ferimus.

De Absolutione.

CAPVT XII.

HACTENVS de materia tam remota, quàm propinqua Sacramenti huius loquuti sumus, sequitur, vt de eius forma nonnihil dicamus. Est autem

forma, *Ego te absoluo à peccatis tuis.* Nec omnia verba necessaria sunt huius formæ ad necessitatem sacramenti. Quamuis enim solùm confessor dicat, *Te absoluo*, sufficeret: tamen graue peccatum esset, aliquod ex illis verbis scienter prætermittere. Solent autem aliqua verba ex consuetudine & decentia præmitti, vt, *Misereatur tui omnipotens Deus, &c.* & alia etiam postponi: vt, *Passio Domini nostri Iesu Christi, & merita*, quæ absque causa, ab vllo non sunt prætermittenda.

Notandum tamen est:

Primò, circa istam formã non esse addenda alia verba, præter ista prædicta, quæ sunt in communi omnium vsu. Vnde ridendi sunt illi qui dicunt, *Ego te absoluo ab omnibus peccatis confessis, contritis, & oblitis.* Sunt enim superflua duo verba, primum, & tertium: secundum autem malè ponitur, nam absolutio est peccatorum non solùm contritorum, sed etiam attritorum. Et multò magis ridendi sunt, qui cum quadam authoritate Pontificali dicũt: *Absoluo te ab omnibus peccatis, confessis, & non confessis, contritis, & non contritis, oblitis, & non oblitis, & restituo te sanctæ Romanæ Ecclesiæ.* Nam omnia huiusmodi verba ad libitum confecta, remouenda sunt à forma sacramenti, quamuis addita, ipsam non mutent.

Notandum secundò, quod, cùm excommunicatione aliqua tenetur pœnitens, à qua absoluendus est à cõfessore, prius absolutio fiat ab excommunicatione siue maiori, siue minori, quàm à peccatis absolutio impendatur: imò melius esset ante ipsam confessionem peccatorum absolui ab excommunicatione, licèt nõ sit necessarium.

Tertiò aduertendum est, quòd absolutio non debet impendi cum conditione, aut ratihabitione.

In cuius gratiam nota, quod triplex conditio potest apponi absolutioni.

Vna est de præterito: vt, *Si fecisti hoc, ego te absoluo.*

Altera est de præsenti: vt, *Si ita est, ego te absoluo.*

Tertia est de futuro: vt, *Ego te absoluo, si hoc feceris.* Cùm verò dependens est à tertia persona, scilicet, *Ego te absoluo*

cum

cum ratihabitione, si Episcopus posteà consenserit, sic dicitur absolutio cum ratihabitione. Nulla ergo conditio est apponenda, nisi ratione dubij alicuius, vt, cùm dubitat, an dederit absolutionem, potest dicere ratione dubij, *Si non es absolutus, ego te absoluo*. Tamen aliæ conditiones apponendæ non sunt: differenter tamen; nam si duæ priores apponantur, valet absolutio, stante conditione posita, sed malè facit confessor, tamen si tertia ponatur, nihil valet. Nam effectus deberet expectare impletionem conditionis, quod esse non potest. Non enim Sacerdos potest differre effectum præteritæ absolutionis. Vnde confessor non debet talem apponere conditionem, intendendo sic conditionaliter absoluere. Cùm tamen conditio aliqua est ponenda, non debet esse in forma ipsa, sed debet pœnitenti iniungi, quam si recipiat, absolutè est absoluendus, immò, cùm Episcopus dat facultatem absoluendi aliquem, alicui confessori, ea conditione, vt eum mittat postea ad ipsum, tunc confessor debet apponere conditionem in forma, se obligare pœnitentem, vt adeat superiorem. Quòd si receperit, absolutè est absoluendus. Et, si posteà fortè pœnitens non impleuerit, non tenetur repetere confessionem illam, sed solùm confiteri illud peccatum, quod non impleuit, quod promisit.

Quartò, aduerte non esse dandam absolutionem, nisi post impositam, & acceptam pœnitentiam. Cùm tamen probabiliter scit confessor, pœnitentem accepturum, non est inconueniens præcedere absolutioné. Semper tamen melius est, quòd pœnitentiæ impositio præcedat, nisi confessoris obliuio aliquando id prætermittat.

Aduertendum quintò, quòd semel est adhibenda absolutio in vna peccatorum confessione, quòd si multæ sint, licèt sit eorundem peccatorũ, multiplex potest esse absolutio. Nam eadem peccata sæpè possunt pœnitentes confiteri, & in variis confessionibus alias etiam, & alias absolutiones recipere, & sæpè generaliter multi confiteri solent. Non tamen esse debet tam assidua repe-

titio eorundem, vt ſit iam res ridicula, præſertim cùm ſimus tam imperfecti, vt noua nunquam deficiant, quæ poſſimus confiteri. Quòd ſi quis intentet bis abſoluere in eadem confeſſione, grauiter peccaret, nullam tamen inde contraheret irregularitatem, quia talis non eſt expreſſa in iure.

De Confeſſore.

CAPVT XIII.

CIRCA confeſſarium duo ſunt conſideranda.

Quædam, quæ ad rationem confeſſarij pertinent, adeoque abſque eis, abſolutio data nulla eſſet.

Quædam ſunt, quæ ad rectitudinem ſui officij pertinent, quamuis, ipſis prætermiſſis, abſolutio non impediatur. De prioribus oportet nunc tractare, quę ſunt quatuor. Ordinis poteſtas non impedita, Iuriſdictio, Proprietas, Scientiæ facultas.

In primis eſt neceſſarius ordo, non quicumque, ſed Sacerdotalis. Vnde laico, aut alio habenti ordinem, abſque Sacerdotio, nulla fit confeſſio ſacramētalis. Solent aliqui in mortis articulo, ſacerdote deficiente, laico cōfiteri: ſe in primis, ad talem confeſſionem nullus tenetur: poteſt tamen, ſi putat aliquam percepturam conſolationem ex tali manifeſtatione peccatorum facere, maximè in ſatisfactionem & meritum, quæ ex actu illo, quo ſua crimina alteri humiliter oſtendit, proueniat. Eſt præterea vtilis, ſi reſtitutio ſit facienda, cùm tamen nullum tale ſperat, vel timet ipſum reuelaturum, non debet confiteri, & quantum puto, melius eſſet ſi non faceret, ſed illo tempore ad Deum per contritionem ſe conuertere. Quòd ſi fiat, nullo modo laicus debet abſolutionis verba proferre, vel impendere, & ſi impendat, peccat, & nihil facit, quamuis non contrahat irregularitatem: poſſet tamē verba deprecatoria dicere. Eſt igi-

tur

tur necessaria ad confessorem potestas ordinis.

Debet autem esse non impedita. Nam suspensus ab ordine nominatim, nō potest absoluere, quamuis sit sacerdos. Similiter nec depositus, nec degradatus, nisi in mortis articulo, vt diximus lib. 1. cap. 34.

Necessaria est secundò, iurisdictio aliqua, saltem in foro exteriori. In cuius gratiam aduerte, esse triplicem iurisdictionem, ordinariam, delegatam, iure cōcessam. Ille habet iurisdictionem ordinariam, cui ex officio incumbit animarum cura, vt Parochus, Episcopus, & alij huiusmodi. Ille verò delegatam habet, qui ex commissione eorum, quibus ex officio incumbit, habet. Et hæc dupliciter haberi potest.

Vno modo expressè, cùm ordinarius manifestè cōcedit alteri, vt possit confessiones audire.

Altero tacitè, vt cùm Episcopus, vel curatus, videns aliquem confiteri, tacet, & non prohibet, tacitè iurisdictionem dat. Ille verò habet iurisdictionē iure concessam, qui habet confitendi facultatem ex eo, quòd pœnitens habet licentiam à iure, vel à priuilegio aliquo, vel alia causa ipsum in cōfessorem eligendi, ver. gr. Prælati possunt sibi confessores eligere, vt dicemus postea. Similiter, qui habet Apostolicum diploma. Tales confessores dicuntur habere iurisdictionem iure concessam. Hæ iurisdictiones sunt, quibus saltem vna earum debet non carere. Si enim nullam earum habet, non potest absoluere, nisi in mortis articulo. Imò tunc Sacerdos dici posset habere iurisdictionē iure concessam aliquo modo. Extra casum tamen istū aliqua prædictarum iurisdictionum est necessaria. similiter ad confessariū. Debet aūt iurisdictio non esse impedita per nominatā excommunicationem, aut clerici publica percussione, aut aliquo impedimento, de quibus suprà lib. 1. satis diximus.

Vltra has duas conditiones, tertia est necessaria, scilicet proprietas, vt cōfessor sit proprius pœnitenti. Ad quod sunt duæ conditiones necessariæ.

Altera est, vt habeat iurisdictionē in ordine ad pœnitentem, id est, non sat est habere iurisdictionem, sed

ea

ea debet esse in ordine ad pœnitentẽ vt sit ei subiectus. Qui enim habet iurisdictionem Romæ, non potest audire eos qui sunt Mediolani, quia talis iurisdictio nõ extenditur ad eos. Et hoc est necessarium in iurisdictione delegata, & iure concessa.

Altera est, quòd talis iurisdictio sit ordinaria, id est ratione officij talis confessor dicitur proprius, cæteri verò confessarij habentes iurisdictionem delegatã, vel iure concessam, non dicuntur proprij confessores, nisi largè sumpto vocabulo, sed dicuntur legitimi cõfessores; hoc autem non est sic intelligendum, quasi sit necessarium confiteri proprio Sacerdoti simpliciter: potest enim quis confiteri alteri habenti iurisdictionem aliis duobus modis, sed dicitur necessarium sic, quod cùm non est alius habens iurisdictionem delegatam, vel iure concessam, tenentur pœnitentes ad proprium recurrere confessorem. Sunt autem proprij quatuor, Parochus in sua parochia, Episcopi in sua diœcesi, & Archiepiscopus in diœcesi etiam Episcoporũ qui ei subsunt, solo tamen tempore visitationis, vt habetur cap. vlt. de consecr. lib. 6. Rursus Papa in toto mundo, & Superiores religiosorum in suis conuentibus. Hi dicuntur Sacerdotes proprij, qui ex officio iurisdictionẽ habent. Quia verò diximus, oẽs teneri proprio Sacerdoti confiteri, nisi confiteantur ei qui ex commissione habet iurisdictionem, vel iure cõcessam; notare oportet: omnes Prælatos habere facultatem à iure eligendi sibi cõfessorem: ob id non est opus solicitos esse in quærendis propriis confessoribus Prælatorum. Ista cõcessio habetur à Gregorio nono, c. pro dilatione, de pœni. & remis. Per Prælatos autẽ, oportet intelligere eos, qui iurisdictionem habent etiam exteriorem, vt Episcopi, Abbates, & Superiores religiosorũ, Priores, Guardiani, Prouinciales, & cæteri. hi possunt eligere sibi confessorem, & ante omnes ipse Papa. Cardinales verò, qui Episcopi non sunt, quia non sunt Prælati, nisi Legati sint, non habent hanc potestatem à iure. Vnde Papam, vel summum pœnitentiarium habent pro confessore proprio, sicut

& fa-

& familia commensalis Papæ, tamen ex consuetudine, iam omnes solent à Pontifice habere similem licẽtiam, imò eorum familiæ commensales substant ipsis,& possunt confiteri cum his,quos Cardinales signauerint,vel quibus commiserint. Aliqui affirmant, etiam Sacerdotes inter se posse mutuò confiteri,ex quadam consuetudine tacita Episcopi, seu proprij Sacerdotis licẽtia. sed iam hæc opinio locum non habet : nam in Concilio Tridentino,sess.23. 24.cap.15.determinatur oppositum, ne vllus habeat authoritatem audiendi confessionem, etiam Sacerdotum,nisi fuerit per Episcopum approbatus & idoneus iudicatus,non obstante quacunque consuetudine,aut priuilegio.Et hoc quamuis sit regularis, nisi aliquod habeat beneficium parochiale. Debent ergo Sacerdotes suo curato cõfiteri, aut alteri habenti facultatem. Similiter Curatus Episcopo, vel habenti facultatem.

Sunt autem aliqui casus,in quibus potest aliquis nõ confiteri proprio Sacerdoti.

Primus est,quãdo est licentia proprij Sacerdotis,vt alteri confiteatur. Hoc autem aliter est intelligendum, modò post Concil. Trident. quàm ante intelligebatur. Ante enim de licentia Curati, poterat quis cõfiteri cuilibet sacerdoti idoneo,& non habenti aliàs iurisdictionem:poterat enim Curatus aliis suam delegare authoritatem & iurisdictionem,modò tamen non licet, quia nullus sine licentia Episcopi, potest audire confessiones,nisi parochiale habeat beneficium. Habet ergo modò facultatem hanc curatus,vt conferat suis subditis facultatem confitendi aliis, qui tamen per Episcopum licentiam habeant,& approbati sint, vt in aliqua saltem parochia confessionem audire possint.similiter vt aliis parochiis confiteantur. Episcopus autẽ absolutè potest dare licentiam subdito vt cuiuis etiam aliàs non habenti iurisdictionem,confiteri possit.

Secundus casus est,cùm habet bullas aut diplomata Apostolica, quamuis hactenus derogata sint præterita, quantum ad hoc;tamen si quę in posterum dantur iuxta

præce-

precedentium tenorem, tunc per ea homo habet facultatem confitendi cuilibet Sacerdoti apto ad confessiones audiendas, etiam nulla habita licentia ipsius proprij.

Tertius casus est, cùm homines sunt vagabundi, nullum habentes fixum domicilium, tales enim nõ vlli tenentur proprio sacerdoti confiteri, sed illi in cuius iurisdictione sunt quando confiteri debent. Et simile est de peregrinis & viatoribus, qui tenentur confiteri illi proprio sacerdoti, in cuius iurisdictione sunt, tempore suscipiendi Sacramenta. (Nauar. de pœn. d. 6. c. placuit, num. 80. putat vagabundos posse confessores eligere, etiam aliàs non habentes iurisdictionem, quod non credo.) Et talis confessarius potest absoluere illos pœnitẽtes, etiã à casibus reseruatis ab illorum Episcopis propriis, nisi etiam reseruati sint per Episcopum loci illius in quo tunc morantur. Ita tenet Caiet. verb. absol. c. 3. & dicit Eugenium Papam ita ore expressisse, quamuis tales viatores, absque licentia proprij sacerdotis viam fecerint. Aliqui dicunt Episcopum loci in quo morantur, debere à reseruatis absoluere, si pœnitens commisit illa in loco vbi reseruati erant. Sed probabilius est, quod dicit Caieta. Idem dicendum de scholasticis, qui studij causa, propria delinquunt domicilia. Isti enim non sui domicilij Sacerdoti proprio tenentur confiteri, sed curato in cuius parochia sunt.

Quartus casus est, cùm quis confitetur illis qui constituti sunt confessarij, in religionibus: quamuis enim absque Episcopi approbatione, Religiosis, sæculares confiteri nequeunt, tamẽ post approbationem, possent omnes illius diœcesis confessiones audire: & tunc nullus tenetur proprio confiteri, neo ab eo licentiam capere. Idem etiam dicendum de pœnitentiariis Romæ constitutis.

Quintus casus est, ex culpa proprij sacerdotis. Cùm enim ignarus est, vel sollicitator ad malum, vel reuelator confessionum, vel aliquod malũ ab eo timetur, tunc pœnitens debet petere licentiã ab eo alteri confitendi,

vel à superiore, qua non obtenta, potest cuiuis idoneo confiteri, iuxta Sylu.ver.confess.§.6. Adr.q.3. de cõfess. dub.3.Palud.Ricar.Nauar. de pœn.d.6.c.placuit, nu.144 quamuis S.Thom.in addit.q.5.art.4.ad 5.& Soto, d.18.q. 4.art.2.teneant contrarium dicentes, esse tunc reputandum, ac si non esset copia sacerdotis. In contrarium est ille Canon placuit, ex Vrban.2.vbi dicitur, quod est habendus consensus proprij sacerdotis, nisi sit ignarus. Et sub ignorantia, etiam intelligenda sunt alia similia impedimenta. Ob id securior est sententia prior; hoc vno addito post Conc.Trid.vt confiteatur nõ cuiuis, sed habenti facultatem aliquam confitendi. Aduertendum tamen est, non esse causam sufficientem eligendi aliũ confessorem, propter verecundiam, vel timorẽ, quod scilicet proprius non habebit bonam opinionem de illo, nisi sit in tantum, vt hoc probabile sit periculum diminuendi confessionem, vt benè dicit Nauar.

Sextus est casus, iam sæpè dictus, mortis articulus, vel periculum mortis. Tunc enim cuilibet sacerdoti potest confiteri, vt aliàs diximus. Vnum est hic notandum, quod qui habet iurisdictionem in aliquos, potest in quacunque diœcesi illos audire, & absoluere, potest enim suos subditos Episcopus, vel Curatus audire, etiam in aliena diœcesi, vt si fortè ipsum comitantur, vel ipsis iter facientibus occurrat, vt omnes tenent communiter.

De his, à quibus proprius confessor potest absoluere.

CAPVT XIIII.

PROPRIVS cõfessor potest absoluere ab omnibus peccatis, quantumuis grauibus, nisi ad superiorem fuerint reseruata. Vnde Episcopus potest absoluere ab omnibus peccatis, exceptis reseruatis Papæ. Quod autem dico de Curato, intelligere oportet, de aliis ab Episcopo constitutis, vel expositis in conuentibus Re-

ligiosorum, nisi aliquod habeāt particulare priuilegiū. Est enim obseruandum, cùm Episcopus constituit aliquem confessorem, non ob id dat facultatem absoluendi à reseruatis, nisi id explicet. Similiter, cùm quis habet priuilegium eligendi confessorem solùm, ab iis potest absolui, quæ exprimit priuilegium, & bulla.

Circa casus Papæ reseruatos, id primò est cōsiderandum, nullum casum, nullumq́; peccatum esse Papæ reseruatum, nisi ratione alicuius censuræ.

Vnde sequitur primò, cùm Papa priuilegiū dat absoluendi à casibus Papalibus, intelligitur dare facultatem absoluendi à censuris impedientibus talem absolutionem peccatorum: nā ratione harum, tantùm sunt Papales casus.

Sequitur secundò, quòd ablata censura per Papam, ipsa peccata propter quæ erant censuræ, possunt absolui à quolibet confessore, vel curato, nisi fortè ista talia sint reseruata Episcopo. Nauar. in summa, ca. 27. nu. 254. vult in tali casu, posse etiam à reseruatis ab Episcopo, absolui à quolibet confessore: quia cùm Papa relaxat cēsuram, ex consuetudine aufertur reseruatio inferioris. & hoc probabile est, & fieri potest.

Circa casus reseruatos Episcopo, scito nō solùm ratione censuræ aliqua reseruari, sed etiam ratione ipsorum peccatorum, nulla existente censura.

Sunt autem isti casus reseruati Episcopo in triplici differentia: quidā de iure, quidam de cōsuetudine communi, quidam de particulari consuetudine in propriis Episcopatibus. De his regula certa dari non potest, quia quisq; Episcopus reseruat ea, quæ suo Episcopatui conuenire videntur.

Ea quæ iure reseruantur, tria vidētur esse præcipua, quamuis alij plura ponant, sed sunt incerta, nec authores concordant.

Primùm, non propriè inter peccata reseruata computatur, cùm peccatum nō sit: tamen inter reseruata est, quia ad Episcopum pertinet, puta votorum dispēsatio, (omissis Papalibus, à quibus Papa solus dispensat) iura-

mentorum relaxatio , irregularitatum non Papalium absolutio , & excommunicationum maiorum reseruatarum Episcopo , etiam absolutio. Hæc ad Episcopum pertinent.

Secundum, est peccatum incendiariorum. Qui enim domos, vicos, agros, dolosè incendunt, excommunicandi sunt, vt dicit Caiet. verb. incendium , & si excommunicantur , ad Papam absolutio pertinet . Ante istam tamen excommunicationem, vt dicit Syluest. verb. casus, ad Episcopum pertinet absolutio, vt habetur extra. 23. q. 8. c. pessimam.

Tertium, est peccatum graue, & scandalosum, propter quod olim pœnitentia publica iniungebatur , vt cōcubinatus notorius, peccata blasphemiæ. & alia. hæc ad Episcopum pertinent, vt loco allegato dicit Syluest. quamuis alij negent, cùm iam pœnitentia publica non sit in vsu, potest confessor pro prouidentia sua vti vtraque opinione, prout visum fuerit magis expedire aliquando, quamuis iam tot sint priuilegia confessorum, vt pauca, aut nulla sint Episcopo reseruata. Ea autem quæ ex communi consuetudine in omnibus Episcopatibus reseruantur, ista sunt: homicidium, aut mutilatio actualis, crimen falsariorum, vt qui in iudicio falsò iurauit contra aliquem, vel tacendo verum , vel dicendo falsum, qui etiam scripturas falsas faciunt, non intendimus dicere de literarum Apostolicarū falsariis, tales enim excōmunicationem habent annexã. Rursus sacrilegia, aut rapinæ rerum ecclesiasticarum, homicidia, vel vulneratores in loco sacro. Rursus diuinationes, & incantationes , inuocationesq; dæmonum. Hæc quatuor reseruata sunt ex consuetudine communi Episcopis. Aduertendum tamen est, Romanos pœnitentiarios , omnes ex quocunq; loco ad se venientes , posse ab omnibus his absoluere , & ab omnibus excōmunicationibus reseruatis etiam Episcopis. Possunt enim, quæcunque Episcopi possunt , imò plus : possunt enim ab aliquibus excommunicationibus ac votis absoluere , à quibus nō possunt Episcopi.

De ſcientia Confeſſoris.

CAPVT XV.

VLTRA illas conditiones tres prædictas, quarta neceſſaria eſt Confeſſori, nempè ſcientia. Hæc autem quanta eſſe debeat, ratio ipſa naturalis dictat. Cùm enim confeſſor iudex ſit fori interioris, neceſſarium eſt, vt eorum quæ ſub ſuo foro accidunt, peritiam habeat.

Ex quo fit, vt teneatur ſcire, primò, quæ mortalia ſint peccata, quæ venialia, ſaltem ex ſuo genere.

Secundò, circunſtantias peccatorum neceſſarias.

Tertiò, caſus, & excommunicationes, à quibus non poteſt abſoluere, peccata etiam, quæ excommunicationem habent annexam, non enim peccatum, niſi excommunicatione ablata, abſolui poteſt.

Quartò, quæ peccata ſunt annexa reſtitutioni, aut famæ, aut pecuniæ, aut damni illati.

Quintò, qui contractus liciti, qui illiciti, vſurarij, ſimoniaci, aut iniuſti ſint.

Sextò, quæ impedimenta ſunt abſolutioni dandæ; quibus caſibus confeſſiones præcedentes ſint repetendæ. Quamuis autem non ſit opus hæc omnia exactè & ſigillatim ſcire, debet tamen ſaltem confeſſor ſcire dubitare, & dignoſcere caſus dubios, & difficultatem habentes, vt poſſit conſulere peritos ſecretò, non reuelata confeſſione, vt poſteà dicetur.

Aduertendum tamen eſt, circa hanc prædictā ſcientiam: Primò, quòd eſt regulanda iuxta qualitatem ſubditorum, & pœnitentium, quos, vt plurimùm talis confeſſor habet confitentes. Vnde fit, vt qui in villis, & pagis confeſſiones audiunt, non teneantur tam exactè ſcire omnia, ſicut qui in ciuitatibus. Rurſus non ita tenentur confeſſores ſimplicium ciuium, ſicut mercatorum, negociatorum, Iudicum. Debet igitur ſciētia maior eſſe pro pœnitentium qualitate.

Aduertendum ſecundò, eſſe aliquos caſus, in quibus

ſcientia cõfeſſoris ſuppleri poteſt, aut ferè tota, aut magna ex parte.

Primò, quãdo pœnitens eſt ſatis peritus & fidelis, q; optimè conſcientiã ſuam confeſſori exponet, & facienda dicet: ſed iſte caſus, non niſi in tali confeſſione excuſat confeſſorem ignarum.

Secundò, quando pœnitentes ordinarij, nullos habent caſus difficiles.

Tertiò, eſt articulus mortis, cùm alterius confeſſoris docti copia deeſt. Et idem dicẽdum de his, qui in terris Gentilium & infidelium degunt, in quibus propter confeſſorum inopiam, tanta ſcientia nõ eſt neceſſaria, ſed tantùm debet eſſe mediocris.

Quartò, quando in illo loco ſunt multi docti, quos confeſſor conſulere poſſit. Sed iſti duo caſus vltimi, præter mortis articulum, non excuſant, vt diximus, ab aliqua mediocri ſufficientia ſcientiæ. Cùm verò ignarus eſt omninò confeſſor, habita ratione ad pœnitentes, vt ſuprà diximus, peccatum graue committit, ſi hoc officium exerceat extra mortis articulum, & confeſſio nulla eſt. Cùm verò non habet ſufficientem ſcientiam, iuxta qualitatem pœnitentium, graue eſt periculum, vt multis erroribus, & grauibus ſacrilegiis expoſitus ſit.

Huic ſcientiæ debet accedere Prudentia, vt tam in remediis circa peccata futura adhibendis, q; in medicinam præſentium applicanda. In modo etiam tractandi pœnitentes: modò enim ſuauiter, modò ſeuerè ſunt arguendi, modò inſtruendi de aliquibus, modò ad alia incitandi.

Debet enim ſanctitas adnecti his: non quòd neceſſaria ſit ſimpliciter, ſed ad benè eſſe, qui enim extra gratiam confeſſiones audit, peccat mortaliter, vt aliàs declarauimus, ſi ei de malo ſtatu conſtat. Vnde ſequitur, difficilè eſſe officium hoc confeſſoris, & arduum: ſed ſi benè fiat, Deo inprimis acceptum.

De

De sigillo obseruando à Confessore.

CAPVT XVI.

DIXIMVS de his quæ necessaria sunt confessario, ita vt aliter absolutio ab eo impensa, nulla sit. Nunc de aliis quæ confessori etiam necessaria sunt, quamuis non tanta necessitate, vt impensa absolutio impediatur. Hæc autem duo sunt, sigillum secreti, & examen.

Circa sigillum id primò tractandum occurrit, quid ipsum sit. Dico sigillum esse obligationem occultandi ea, quæ in confessione cognita sunt. Dicitur enim metaphoricè ista obligatio, sigillum. Vt enim sigillũ prohibet ea quæ sub ipso sunt, manifestari, ita obligatio, quã habet Sacerdos celandi ea quæ in confessione audiuit, sigillum dicitur.

Aduertendum secundò, ea quæ celari debent, esse peccata tam mortalia, quàm venialia, peccatorum etiã circumstantias, sed differẽter. Mortalia enim, nec in genere, nec in particulari sunt manifestanda: nõ enim dici potest, ille confessus est mihi mortalia. Venialia autem in specie non possunt manifestari, in genere autem reuelare non est contra sigillum: nam qui cõfitetur, manifestè ostendit, se habere saltẽ venialia, aliter nõ esset confessio. Item defectus qui ad famã pœnitentis pertinent, sub sigillo sunt: vt, si quis diceret, se in cõfessione illegitimum, vel ignobilibus parẽtibus natum, & similia. Omnia hæc sub sigillo cadunt. reliqua tamen, quæ ad peccatum non faciunt, vel ad infamiam pœnitentis, non cadunt sub sigillo, quamuis semper confessarius debet cauere, ne quod in cõfessione tantùm audiuit, dicat manifestando personam, cùm circumstantes intelligunt illum ex confessione habuisse. Non est autem contra sigillum peccata manifestare absolutè, sed ita vt pœnitens manifestetur. Vnde, qui de peccatis in confessione auditis consulunt doctos, non agunt contra sigillum, nisi ita peccata manifestẽt, vt possit alius facilè in

cognitionem pœnitentis venire. Vnde, si quis audiens aliquem in cōfessione, surgat à loco, vt consulat doctū, qui videbat vtrumque, pœnitentem, & confessorem, & statim reuertitur ad absoluendum coram illo, iste reuelauit cōfessionem. Similiter ille reuelat, qui manifestat alteri, pœnitentem habuisse aliquē casum reseruatum. tunc enim indicat illum habuisse mortale, qui tamen diceret, se absoluisse pœnitentem, non reuelat confessionem, quia non reuelat peccatum veniale in specie, vel in genere mortale, sed solùm indicat, pœnitentem fuisse confessum: hoc autem non cadit sub sigillo.

Aduertendum tertiò, obligationem sigilli esse tantam, vt nulla prorsus causa, neq; etiam propter saluandam vitam propriam, nec propter salutem totius Reipublicæ, possit confessor peccatum pœnitentis reuelare, imò neque in alia confessione. adeoque, si Sacerdos non posset aliquod suum peccatum confiteri, nisi manifestando peccatum alterius, quod in cōfessione cognouit, ita vt confessor ille veniat in cognitionem personæ determinatæ, tunc debet silere tale peccatū, donec possit confiteri alicui qui ignoret personam, vt tenet communis opinio.

Vnus est solus casus, in quo confessor potest alteri manifestare peccatum confessionis, cùm id fit ex licentia pœnitentis, & tunc illi tantùm poterit manifestare, cui pœnitens dederit facultatem. Qui autem alio casu reuelat, grauissimè peccat mortaliter, atq; pœnam exteriorem incurrit, impositam in c. omnis vtriusque sexus, de pœnitentia & remissione. Quòd si aliquando acciderit, confessorem ab iniquo iudice compelli, vt reuelet, & sub iuramēto, potest confessor dicere, se nescire tale peccatum: quamuis etenim sciat, non tamen scit vt reuelet. Veruntamen aliquando posset accidere, vt confessor, non tantùm ex confessione sciret pœnitentis peccatum, sed etiam extra confessionem, quia forsan publicum est, vel saltem ipsi notum, & quamuis nunquam possit confessor dicere pœnitentem confessum fuisse tale peccatum, potest tamen dicere, hominē

illum

illum, tale commisisse, & in iudicio illum accuſare, ac ſi non ſciuiſſet in confeſſione: dummodò nihil dicat ex his quæ in confeſſione audiuit: dummodò etiam non ſequatur ſcandalum apud multos, qui cognouerũt fuiſſe illo tempore pœnitentis confeſſorem, & putarent eum reuelare confeſſionem. Similiter, iudex qui cognoſceret confitentis crimen, ſi extra confeſſionem illud etiam cognoſceret, nõ reuelaret, ſi puniret ob tale crimen pœnitentem: ſecùs autem, ſi extra confeſſionem neſciret, tunc enim non poſſet. Vnde Prælati, qui ſubditorum peccata tantùm in confeſſione cognoſcunt, pœnas publicas non debent imponere, ac ſi extra confeſſionem ſcirent, vt priuare dignitate, vel in exilium mittere, vel alia ſimili caſtigatiõe punire, aut pœna. Poſſet tamen Prælatus ex his quæ in confeſſione cognouit, ſecretò diſponere de ſubdito, habita ratione peccatorum, vt ſi cognoſcit malè vti dignitate vel officio, poteſt poſteà, cùm tempus eſt mutationis officiorum, illum non conſtituere in ſimili officio. ſed hoc fieri debet maxima cautione, & cauſa, & hoc omnes fatentur. Similiter poſſet aliquis, ob peccata quæ ex confeſſione alicuius cognouit, non illi dare ſuffragium in aliqua electione, dummodò etiam per hoc non indicetur alijs aliqua reuelatio peccati. Eſt autem tanta iſta ſigilli obligatio, vt confeſſor non poſſit pœnitentem ipſum extra confeſſionem alloqui de peccatis, quæ in cõfeſſione audiuit. Vnde, ſi acciderit Sacerdotem abſoluiſſe aliquem malè, quia verè non potuit, nempè, quia vel caſus erat reſeruatus, vel tenebatur ad reſtitutionẽ, & confeſſor non obligauit, vel quid ſimile, non poteſt pœnitenti id extra confeſſionem dicere, ſed dicũt omnes, vt adeat ipſum, & dicat, precor te, vt iterum mihi confitearis, quia ego deceptus fui in confeſſione tua, & tunc tenetur pœnitens obedire. In confeſſione autem, tunc dicere poteſt impedimenta. Quòd ſi ſcandalum ſequatur, non debet confeſſor adire ipſum pœnitentem, &, ſi caſus reſtitutionis eſt, tenetur confeſſor reſtituere. Et hoc idem eſt, ſi pœnitens nolit repetere con-

fessionem. Sicut autem non potest confessor, quod in confessione cognouit, extra eam pœnitenti dicere, ita nec quod extra illius confessionem cognouit, si pœnitens non dicat ei: tenetur dicere, sed cautè interrogare, & stare responsis eius. Aliquando nec debet interrogare, si pœnitens inde cognoscit, confessorem non aliter sciuisse, quàm ex confessione alterius consortis in crimine, quamuis semper debeat præmonere, vt videat, si aliquid aliud commisit.

Aduertendum est quartò, multas esse personas, quæ hoc sigillo teneantur. Quicunque enim mediatè, vel immediatè, licitè, vel illicitè, aliquid non aliter, quàm ex confessione cognouit, sigillo tenetur. Dixi, immediatè, vt comprehendam ipsum confessorem, & interpretem, cùm per talem sit confessio. Dixi, mediatè, vt comprehendam ipsum, cui ex licentia pœnitentis reuelatur confessio. Dixi, licitè, quia non solùm tenentur sigillo, quia via licita audierũt, aut cognouerunt peccatum confessionis mediatè, vel immediatè, vt præfati, sed etiam qui via illicita, siue ex parte sua, siue ex parte reuelantis. Vnde, sigillo tenentur omnes illi, qui cognouerunt peccatum, quod aliquis malus confessor reuelauit. Tenentur etiam illi, quibus iterum reuelauerunt. Similiter, qui dum aliquis confessus est, curiosè voluit audire peccatum pœnitentis, vel casu aliquo, nolens audiuit. Tales enim, etiam sigillo tenentur. Rursus qui se finxit Sacerdotem, aut confessorem, vt pœnitentem posset solicitare, vel aliquo malo fine. Notandum etiam est, quod non solùm ex sacramentali confessione facta Sacerdoti oritur obligatio ista secreti, sed etiam ex facta laico ad modum sacramentalis. Rursus etiam oritur ex confessione sacramentali infirma, & non obtinente absolutionem. quamuis enim peccata quis esset confessus, & propter impedimentum aliquod non obtinuerit absolutionem, adhuc tamen sigillo obligatur, quamuis ille pœnitens sit hæreticus, & habet animum nocendi multis, imò toti Reipublicæ, non potest confessor talis, personas tertias præmonere, reue-

lando

lando peccatum alterius, quamuis in confuso posset, vt prouideant sibi, dummodò non posset pœnitens ex illo agnosci. Circa hoc tamen, vnum est aduertendum: quamuis omnes istæ præfatæ personæ sigillo teneantur, vt absq; mortali peccato non possint reuelare peccatum: tamen sigillo sacramenti confessionis propriè tenentur solùm hi, qui ex sacramentali confessione formata, vel informi, peccatum cognouerunt. Alij autem, qui ex confessione non sacramentali, qualis est ea, quæ facta est laico, licitè audiente, vel illicitè, quia finxit se Sacerdotem, tenetur quidem cælare, verùm non propriè, ratione sigilli sacramentalis, veluti tenet Soto distinct. 18. quæst. 4. articul. 5. Quamuis etiam posit, cum aliis multis, probabiliter dici, in hoc etiam esse sigillum sacramentale, quia ad modum sacramenti facta fuit confessio. Illud tamen, secundùm omnium sententiam, non cadit sub sigillo, quod aliqui dicunt aliis extra confessionem petentes ab eis, vt teneant sub sigillo confessionis. Quamuis etenim in his seruandum sit secretum, non tamen id quod sigillo debetur, hoc enim in nullo casu, sine licentia pœnitentis, potest manifestari alteri.

De examine faciendo à Confessore.

CAPVT XVII.

QVIA non omnes pœnitentes periti sunt, nec sciunt omnia, quæ ad perfectam & integram confessionem pertinent, ob id confessarij debent ipsos examinare, & supplere quod deficit.

Sunt ergo tria à confessore exequenda, quædam ante confessionem, quædam in ipsa confessione, quædam verò post.

Ante confessionem, debet statim post generalē confessionem pœnitentis petere aliqua, quę ipsam absolutionem vel confessionem possunt impedire, aut diffici-

lem facere. Statim enim ista sunt petenda, ne post confessionem peccatorum, aut in toto, aut ex maiori parte factam, cogatur pœnitens absque absolutione recedere. Hæc autem sunt ista;

Primum est, an sciat se habere aliquam excommunicationem, aut cum aliquo excommunicato fuisse loquutum, inde enim cōtrahitur excommunicatio. Quòd si est excommunicatus, videat confessor an possit ab ea absoluere. Si enim potest, statim absoluat: si verò non, mittat ad eum qui potest, vel ipse obtineat absoluendi facultatem, si potest obtinere à superiore. Similiter petat, an habeat aliquod peccatum, quòd ipse putet esse superiori reseruatum; si enim habet, mittendus est ad superiorem, vel ab eo facultas obtineatur absolutionis: quamuis, vrgente necessitate, posset absoluere & mittere pro reseruato illo ad superiorem, cùm tale peccatum non habet censuram, vt suprà diximus.

Secundum est, petat an habeat debitum aliquod, sitque in mora solutionis, siue sit pecunia restituēda, siue fama reparanda, siue votum implendum. si enim tale existit debitum, considerare debet confessor, an possit pœnitens implere: quòd si non possit, sufficit propositum implendi: si verò potest, videndum est, an vrgeat necessitas confessionis, & illud facilè, & breue impleri possit. Tunc enim deberet prius facere vt impleat, maximè cùm restitutio est pecuniæ, aut votum dandi aliquas eleëmosynas. Quòd si pœnitens est fidelis, & homo cui fides probabiliter est adhibenda, sufficiet, propositum quamprimùm vacauerit, implendi, dummodò non in alia vna, aut duabus cōfessionibus, simile pœnitens proposuerit, & non impleuerit: tunc enim non est absoluendus. Debet enim confessor id interrogare, an puta, in aliis confessionibus dixerit illud debitum, & promiserit se facturum, & non fecit.

Tertium est, petat de statu, an solutus, an coniugatus, an Ecclesiasticus. Si solutus examinet, an promisit alicui, se ducturum esse vxorem, vt videat, an ex hac parte aliquod habeat impedimentum: si coniugatus est, an

commu-

communem agat vitam cum vxore. Quòd si nō, examinet, an causa sit legitima, aliàs non est absoluendus, nisi saltem proponat, communem cum vxore vitam acturum. Si Ecclesiasticus est, an plura habeat beneficia. Quòd si habeat, si curata sunt, cogendus est multitudinem relinquere, non enim potest nisi vnum retinere, vt habet Concilium Tridentinum. Et similiter, tenetur residere, aliter non est absoluēdus. Si verò simplicia sunt, petendum an ex dispensatione Papæ ea habeat, aliter enim nullus plura habere potest. Quòd si ita habeat, adhuc videndum est, an sint redditus immoderati pro qualitate suæ personæ, & conditione. Si enim immoderati sunt, non est absoluendus donec dimittat superflua. Est autem habenda ratio personæ. Nobilis enim, aut docta persona, sancta, aut de Ecclesia benè merita, plures potest redditus retinere, quàm non talis. Similiter, qui benè eos expendit, vel in seruitio Ecclesiarum, vel in vtilitate pauperum. Absoluendi tamen non sunt ignorantes, & nullius vtilitatis viri, qui viginti, aut triginta beneficia in suam perniciem deuorant, donec illa euomant.

Quartum est, quamdiu sit, ex quo non fuit confessus, & si plus anno est, accuset se peccati transgressionis præcepti, quo, in singulis annis confiteri, & communicare tenebatur. petat etiam, si fecerit sibi impositam pœnitentiam, quam si negligenter prætermisit implere, accuset se idem pœnitens, talis peccati, videatque confessor, an expediat illam commutare, vel relaxare. Rursus petat, si aliquod peccatum in aliqua confessione scienter occultauerit. Tunc enim omnes sequentes confessiones sunt repetendæ, & peccata etiam quæ commissa sunt in singulis, in quibus celauit, vt peccatum contra præceptum confessionis, quod verè nō impleuit.

Quintum est, si fecit diligentiam & examen antè, circa peccata sua, quod si nō fecit, dimittendus est, vt saltē per aliquam horam faciat plus, minusve, iuxta rationē status & temporis ex quo confessus non est.

Sextum

Sextum est, si doleat de peccato, velletq; non offendisse Deum, proponatque cum diuina gratia, deinceps non peccaturum, aliter namq; non est absoluendus.

Septimum, an sciat fidem, & diuina mandata, quamuis non ordinatè, saltem vt interrogatus de singulis articulis & mandatis sciat respondere esse mandatum, vel articulum, quæ sunt, non autem esse quæ non sunt. Similiter sciat sacramentum cõfessionis, cui accedit, quid sibi velit, & quare fiat. Omnes enim sub mortali ista tenentur scire. In quo deplorandus est abusus, & ignorantia plurimorum, qui summam inscitiam habent, nõ scientes quid sit Christus, nec quid Deus, nec quæ sint mandata obseruanda, cùm tamen mille astutias, & res inutiles obscuriores calleant. Tales non sunt absoluendi, quin imponatur eis grandis pœnitentia, seu obligatio illa in futurum sciendi, & pro tunc, de principalibus saltem, vnò verbo instruantur: aliter, eos audire in sua ignorantia perseuerantes, ego non auderem, nec vllus audere debet. Hæc sunt præcipua, quæ ante ipsam peccatorum cõfessionem, habita ratione personarum, interroganda sunt.

De his, quæ in confessione petenda sunt.

CAPVT XVIII.

VIx potest excusari abusus & negligentia multorum, qui confessioni accedentes, nullum peccatum manifestant, sed statim confessori dicunt, vt interroget eorum peccata, cùm tamen posteà, non mediocris appareat peccatorum copia. Circa hos confessor sic se debet gerere, vt nullo modo interroget, quin ipsi prius ea quæ memoria tenent exprimant. Si enim nullam fecerunt diligentiam, audiendi non sunt: si autem fecerunt, fieri non potest, quin memoria teneant aliqua, de quibus se accusare possint. Confessor autem, quia multi ignorant multa quæ ad confessionem pertinent, debent in tali peccatorum accusatione aliqua interrogare, quando pœnitens omiserit.

Primum enim est circumstãtia speciem peccati mutans, vt si pœnitens dicat, se quẽdam percussisse, interrogetur, an clericus, an laicus: nam in clerici percussione, est excommunicatio maior: an in loco sacro, nec ne? illud enim sacrilegium est. Rursus an animo occidendi, quamuis non occiderit, si animo occidendi percussit, peccatum est homicidij interius. Similiter si dicit se fornicatum esse, exprimatur persona, an consanguinea, an virgo, an coniugata, an religiosa, & an in loco sacro: omnes enim hæ circumstantiæ, mutant speciem peccati.

Secundum est, numerus. Interroget enim confessor circa singula peccata mortalia de numero, de quo suprà diximus.

Tertium est, actus interior. Sæpè enim actus exteriores, aut venialia, aut leuia peccata sunt, & si actus interior consideretur, graue est peccatum, cùm maximè ex erronea conscientia procedit, vt si accusat se, quòd rem leuis momenti surripuerit, petat, an tunc pœnitẽs existimauerit illud esse mortale: si enim ita putabat, & fecit, mortaliter peccauit. Similiter petat, quo animo rem fecerit, de qua se accusat, cùm res per se non appareat peccatum mortale.

Quartum est, petat occasiones peccatorum. In multis enim peccatis, maximè in carnalibus, examinãdum est, an maneat occasio peccati, an, verbi gratia, habeat domi concubinam: an sit in societate eius, vnde ad peccandum prouocatur. Tales enim & similes probabiles occasiones peccandi sunt omninò extirpandæ.

Quintum est, tempus peccati. Si enim sunt peccata nimia consuetudine inueterata, & præsertim carnalia, debet cõfessor tempus illius peccati petere, & frequentiam considerare, & an tempore aliquo ante confessionem abstinuerit. In his enim vtile consilium est, cùm necessitas non vrget, vel periculum non ampliùs confitendi, differre absolutionem integra audita confessione, donec experiatur emendatio aliqua. Vniuersaliter, debet cõfessor vti vno generalissimo & vtilissi-

mo

mo remedio, pro his omnibus, scilicet frequenti confessione & communione, non quòd imponat pœnitenti, nec obliget ipsum, sed aperiat delicti grauitatem, & periculum, & difficultatem liberandi se ab illo: similiterque dicat pœnitenti ipsi, hoc esse vnicum remediũ, vt vel singulis hebdomadis, vel intra singulos quindecim dies, vel menses singulos confessorem accedat. Ego quidem non te obligo, sed solùm doceo, quod tu aliàs facere teneris: & sic, confessoris conscientia manebit tuta: difficile enim est profectò, rectè se gerere erga similia peccata.

Sextum est, poterit confessor breuitati etiam studens, cùm pœnitens peccatum aliquod exprimit, quod contra aliquod præceptum est, si velit ad aliud contra dictum præceptum transire, prius ipsum examinare in his, in quibus contra tale præceptum, vel in tali genere peccati, videt probabiliter deliquisse posse, ne adidem cogatur post confessionem pœnitentis redire. Hæc sunt, quæ maximè in confessione videntur obseruanda.

De his quæ post confessionem dicenda sunt.

CAPVT XIX.

POSTQVAM pœnitẽs ea quæ discussit, manifestauit, poterit confessarius aliqua petere, si forsan vel memoria exciderunt, vel ignorãtia aliqua omisit.

Primum est, an aliqua malo fine fecerit: quæ enim in se bona sunt, si malo fiant fine, peccata sunt, & mortalia iuxta finis rationem. Qui enim cõciones adit, gratia solicitandi fœminas, quãuis non solicitet postea, quia forsan non erant, peccatum est mortale. Similiter in aliis.

Secundum est, an aliqua mala voluerit committere, quæ omisit, quia non potuit exequi. Non enim tales voluntates excusantur à peccato, licèt opus exterius non sequatur.

Tertium est, an induxerit alios secum ad peccandum.

dum. Eſt enim nouum peccatum, alios ad peccatum inducere, poteritq́; confeſſor, iuxta qualitatem pœnitentis aliquibus peccatis particularibus interrogationes applicare.

Quartũ eſt, vt diſcurrat p̄ præcepta, quæ à pœnitẽte prætermiſſa videntur. Nec debet iterum, quæ pœnitens dixit, interrogare. In his tamen omnibus interrogationibus, tam quæ antè, & in confeſſione, quàm quæ poſt ipſam fiant, debet maximè confeſſor vti prudentia. Primum, vt perſonas conſideret, cùm enim videntur intelligentes, non eſt opus, vt ab eis petat, an fidei articulos ſciant, vel alia quæ nõ videntur eis competere: nec pueros interroget ea, in quæ probabiliter videt pœnitẽtes non potuiſſe incurrere. Caueat etiã nimias circumſtantias peccatorum petere, maximè, cùm carnalia ſunt, & fœminas audit: prouocare enim poſſunt ad malum: vel in eo inſtruere pœnitentes, ſicut etiã negotiatores, non ſunt interrogandi multas cõtractuum iniquas ſpecies, ne potiùs malè agere diſcant, ſed attendat confeſſor, ea de quibus probabilitas aliqua eſt, pœnitentes commiſiſſe. Poſt integrum examen, & impoſitam pœnitentiam abſolutio præſtetur.

De pœnitente.

CAPVT XX.

NVLLVS ante rationis vſum accedere poteſt Sacramento pœnitentiæ. Poſt vſum verò rationis, quando iam peccare contingit, omnes tenentur ſemel in anno confiteri, vt habetur, extra, c. omnis vtriuſque ſexus. de pœnitent, & remiſſ. Nec eſt tempus in anno ſtatutum, dummodò ſemel in anno fiat confeſſio, quamuis propter communionem quæ debet eſſe in Paſchate, ad quam nullus cum conſcientia mortalis peccati poteſt accedere, niſi confeſſione præmiſſa, ſolet tunc obligare confeſſionis præceptum, ſi tamen aliquis confeſſus eſſet illo anno, ante quadrageſimam, nec vllum haberet mortale, non tenetur de rigo-

re confiteri,sed solùm propter scādalum,& decentiam
Sanctissimi Sacramenti percipiendi. Attendendũ tamē
est, nō satis esse habere vsum rationis ad Sacramētum
hoc suscipiendum : sed est necessarium baptismum su-
scepisse, sine quo nullũ habet valorem vllum aliud sa-
cramentum. Rursus confessio, non debet esse peccato-
rum ante baptismum commissorum : hæc enim per ba-
ptismum omninò delētur, sed peccata post baptismum
sola, ad confessionem pertinent.

Circa pœnitentem autem aliqua notanda sunt.

Primum est, quod ipse non tenetur sigillo confes-
sionis,sed potest sua peccata confessa aliis manifestare:
similiter etiam pœnitentiam impositam,dummodò nō
se infamet absque causa. Similiter etiam non infamet
confessorem apud alios, dum arduam aliquam pœni-
tentiam dicit, & tacet causam pœnitentiæ. Tali enim
casu non licebit manifestare,sed hoc non est propter si-
gillum,sed alia causa, quia nullus,se,vel alium,sine cau-
sa infamare potest.

Secundum est,quòd nec ipse pœnitens,tenetur con-
fessionem suam secretam facere. imò potest peccata vo-
ce sua manifestare coram multis confessoribus, cùm nō
sequitur scandalum audientium , nec aliqua vera infa-
mia. Et hoc erit,cum coram hominibus sanctis id facit.
Nota Imò in necessitate vrgēte,possunt multi simul vni con-
fiteri,vt vnus audiat alterum , & cùm periculum inest
mortis,vel belli, vel submersionis, vel alicuius similis:
potestque confessor illos simul absoluere , vt tenet Sil-
uest.verb.confess. 1. §. 22. Tamen extra necessitatem,
graue esset peccatum Sacerdotis, plures simul audiētis.
Vnde sacrilegus est abusus quorundam , qui simul mul-
tos pueros audiunt, & vnus alterius cognoscit peccata.

Notandum est tertiò, cùm aliquid est sub opinione,
(sunt enim qui dicant esse licitum contractum : sunt e-
tiam qui dicunt esse illicitum,) si casu accidit confesso-
rem esse opinionis eorum, qui tenent esse illicitum, &
pœnitens esse licitum, potest pœnitens obligare con-
fessorem,vt ipsum absoluat in sua opinione,& ita debet
face-

facere confessor, dummodò tamen vtraque opinio sit probabilis, aliàs non, Et hoc sæpè accidit in multis contractibus, de quibus contrariæ probabiles existunt opiniones, quarum vtranque, in conscientia, potest sequi confessor, quamuis ipse vnam illarum probet.

De effectu huius sacramenti.

CAPVT XXI.

EFFECTVS huius Sacramenti, remissio est pœnæ, & collatio gratiæ, per quam homo fit Dei amicus. Quòd si homo in gratia erat, augmentum confert gratiæ: pœnam autẽ totam non remittit, nisi vehemens accedat contritio, aut peccata pauca sint, sed æternam pœnam, debitam mortali, in temporalem commutat, & huius etiam partem remittit, cùm peccata remissa confessioni subduntur iterum. Hæc sunt igitur, quæ ad materiam remotam in generali, & propinquam, formam etiam huius Sacramenti, confessorem, pœnitentem, & effectum pertinent. Reliquum est, vt de materia remota in speciali tractemus.

FINIS LIBRI TERTII.

INSTRVCTIONIS SACERDOTIS LIBER IV.

Quid sit Fides, quæ eius sit materia.

CAPVT I.

HACTENVS in libro præcedenti, de Sacraméto pœnitentię disseruimus, eiusque materiam remotam in communi tantùm explicauimus. At quia non sufficit Sacerdoti ea sola cognitio, opus est in hoc libro præsenti, qué à præcedenti, ne vnius vltra modum, prolixius cõtinuatio conficeretur, distinximus, de eadem materia in particulari tractare. Cùm autem peccata sint transgressiones diuinorum mandatorum, congruum visum est, de ipsis mandatis, tam decalogi, quàm Ecclesiæ, ordine suo agere, simul explicãdo particularia peccata, quæ ipsis opponũtur. Quia verò fundamentum horum mandatorum, virtutes Theologicæ sunt, Eides, Spes, Charitas, de his primùm dicendum est. Inter has igitur, quæ ob id Theologicæ dicuntur, quia Deum habent pro obiecto, primò occurrit Fides, quippe quæ ad intellectũ spectat, cuius operatio prior est, quàm volũtatis, in qua Spes, & Charitas collocantur.

Vt igitur à Fidei definitione exordium sumamus, sic posse definiri videtur. Fides est assensus eorum, quæ per Spiritum sanctum Ecclesiæ reuelata sunt, quatenùs à

Spiritu ſancto ſunt. In qua definitione, quatuor partes continentur.

Prima eſt, *aſſenſus*. Eſt autem aſſenſus, operatio quædam intellectus, qua acquieſcimus, & credimus rebus propoſitis, & apprehenſis intellectu, ſiue veræ ſint, ſiue falſæ. Fides igitur, quidam eſt aſſenſus, licèt ſit rerum verarum.

Secunda pars eſt, *eorum quæ per Spiritum ſanctum reuelata ſunt*. Non enim quarumcunque veritatum, fides eſt, ſed earũ, quæ Spiritus ſancti reuelatione, manifeſtatæ ſunt. Vnde veritates, quæ in ſcientiis traduntur, vel propria experientia habentur, non creduntur fide: ſed hæ, quas non experientia, non ratio naturalis dictat, ſed lumen Spiritus ſancti.

Tertia pars eſt, *Eccleſiæ*. Aliqua enim Spiritus ſanctus reuelat, quæ tamen non credimus fide. Sunt enim reuelationes duæ. Quædam quæ fiũt ſingularibus perſonis, vt ſunt multa, quæ ſanctis Deus reuelat, vt ſanctæ Brigidæ multa reuelata ſunt, & ſimilia Deus aliis multis indicat: nos, talia non credimus fide, ſed opinione humana. Quædam alia ſunt, quæ Deus toti manifeſtat Eccleſiæ, qualia quæ per ſcripturas ſanctas habentur, & per Apoſtolicas traditiones, Concilia, & Pontificum determinationes. Talium aſſenſus, fides eſt.

Quarta pars eſt, *quatenus à Spiritu ſancto ſunt*. Ea quæ reuelata ſunt, multipliciter credi poſſunt; aut enim ratione aliqua probabili, aut quia confirmata ſunt miraculis, aut propter dicentium veritatem, aut aliqua alia cauſa. Inter omnes autem hos aſſenſus, ille ſolus fides eſt, quo credimus reuelata eſſe vera, quia Deus dicit: vt, credo Deum eſſe trinum & vnum, credo eſſe ſaluatorẽ, &c. non quia ratio iſta conuincat, aut quia cæteri ita dicunt, ſed quia ita dicit Deus per Eccleſiam ſuam. Hoc autem etiam credimus, at abſq; vllo medio, ſed lumine Spiritus ſancti ſupernaturali inclinãte noſtram voluntatem, vt velimus credere, & eleuante intellectum, vt credamus. Ex his igitur partib9, nota eſt Fidei definitio, quam ob claritatem ſic definiuimus. Ex hac definitione

sequitur, materiam Fidei esse omnia ea, quæ in scripturis canonicis continentur, & quæ per traditiones Apostolicas vniuersales conseruantur, & quæ in Conciliis generalibus, vel particularibus, à sede tamen Apostolica confirmatis, determinantur, & quæ à Romano Pontifice, vt tali iudicialiter de fide definiuntur. Est enim vniuersale Ecclesiæ caput. Similiter quod vnanimi consensu, omnes sancti Doctores dicunt: & omnia etiã, quę ex aliquo horum per argumentum infallibile deducuntur, hæc fide credũtur: sunt enim per Spiritum sanctum reuelata Ecclesiæ, quamuis variis reuelationum modis, & omnia talia recipit Ecclesia.

De modo, & necessitate fidei.

CAPVT II.

HAEC fides quæ definita est, omni homini necessaria est, non solùm ad finem, id est, beatitudinẽ, sed etiam ad media ipsa, id est, opera meritoria ipsius finis exercenda. nullum enim opus existens sine fide, meritoriũ est vitæ æternæ, ad Hebr. 11. *Sine fide, impossibile est placere Deo.* Neque rursus vllus, absque fide, vitam æternam consequitur, Marci vltimo: *Qui non crediderit, condemnabitur.* Vnde fit, vt extra Ecclesiam nostram Catholicam, nullus saluetur infidelis, in quacunque secta, sed omnes discedentes sine fide, in sempiternum damnantur. Nõ quidem omnes propter peccatum infidelitatis, sed propter alia sua peccata, in quibus sunt. Non enim omnes peccant in non recipiendo fidem Christi. Multi enim ignorãt inuincibiliter Christi fidem, & hi excusantur à peccato quod committere poterant, in non recipiendo fidem Christi, tamen propter alia damnantur. Illi verò ad quos notitia nostræ fidei peruenit sufficienter promulgata, nouum committunt peccatum, non credentes. nullus tamen absolutè saluatur, nisi fidelis. Quamuis autem fides dicatur necessaria ad meritum, & finem, non ob id intelligi debet, quod sola sufficit

sed

ſed opus eſt, opera cum charitate adiungere, quibus deficientibus, etiam fidelis & credens damnatur. Non enim omne quod neceſſarium dicitur ad aliquid, ob id ſufficiens eſt. Aliquando enim ſanguinis emiſſio neceſſaria eſt ad ſanitatem, ſed non ſufficiens, niſi alia ſimul adhibeantur remedia. Aduertendum tamen eſt, non ſolùm fidem interiorem eſſe neceſſariam, ſed etiã ipſius exteriorem confeſſionem, & manifeſtationem. Quamuis non eodem modo. Interior enim omni tempore neceſſaria eſt. Si enim quis, abſque ea recedit, damnatur, ſiue ſit fides in actu, ſiue habitu, vna harum ſufficit: at exterior confeſſio, non ſemper eſt neceſſaria, ſed aliquando: nam affirmatiua præcepta, nõ pro omni obligant tempore.

Hæc autem confeſſio eſt neceſſaria, maximè in duobus caſibus, vt habet S. Thomas 2. 2. q. 3. art. 3. & omnes communiter docent.

Prior eſt, cùm honor Dei aufertur. Hoc autem accidit, cùm aliquis interrogatus, aut probatus ab aliquo infideli, circa ſuam fidem, aut verbo, aut opere aliquo, negat, aut tacet, vt taciturnitate conſentire videatur. In hoc enim caſu, apertè eſt manifeſtanda fides, etiam cum detrimento vitæ temporalis. Dictum enim eſt; *Qui negauerit me coram hominibus, negabo eum coram Angelis Dei.* Vnde, iter facientes per terras hæreticorum, aut infidelium, his cogentibus aliquid facere in fidei detrimentum, vt circũcidi, idololatrare, vel carnibꝰ veſci in diebus prohibitis, nullo modo eſt acquieſcendum, & mortaliter peccant qui acquieſcunt, etiam ob id temporalem fugiendam mortem. Tunc enim eſt aperienda fides.

Poſterior caſus eſt, cùm impeditur vtilitas proximi, cùm enim aliquis videt, ex ſua taciturnitate alios fideles trahi in errorem, quia putant fidem Chriſti nõ eſſe veram: ille talis tenetur, etiam cum vitæ periculo, veram manifeſtare fidem. Quando etiam aliquos videt errore teneri: qui fidem amplecterentur, ſi illis fieret manifeſtatio, tunc tenetur confiteri fidem. Cùm verò nec

de nde examinatur, nec aliqua speratur vtilitas proximi, temerariũ est, exponere se istis periculis cõfessionis fidei inter infideles. Solùm enim est eos turbare. Extra hos casus, nõ est obligatio. Vnde licet fugere persequutionem tyrannorum, iuxta illud Matthæi 10. *Cùm persequuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* & ita fecerunt multi sancti. & hæc fuga licet, dummodò nõ auferatur honor Dei, aut vtilitas proximi, nimirum quia iudicat fidem non esse veram, aut propter id multi à fide auertuntur, tunc enim non liceret. Quamuis autem nõ semper sit necessaria fidei exterior confessio, tamẽ semper est necessarium, non manifestare aliquam sectam. Non enim idem est, nõ ostendere se esse Christianũ, & ostendere se esse infidelem. Illud enim, non semper est illicitum, sed tantùm in duobus casibus positis: hoc autem semper illicitum. Vnde, qui transiens per infideliũ terras, vestiret se vestibus, quibus soli infideles vtuntur, vt ab aliis distinguatur, peccaret mortaliter, secũdùm cõmunem sententiam, vt qui in terris Turcarum, ligaret caput tobalia alba, ne à Turcis occideretur, vel cõprehenderetur. Similiter, qui Romæ, vel in aliis similibus locis, Iudæorum pileo vteretur, vt occultari posset. Qui etiã aliis similibus vterentur consuetudine, & vsu communi, vel lege solis Infidelibus deputatis. Si verò vestes essent communes infidelibus, & fidelibus, tunc quidem liceret vti, cùm necessitas postularet, secùs non. Durum tamen semper mihi visum est, tale esse peccatum mortale, tamen communis sentẽtia ita tenet, quæ in mortalibus, validum est argumentum. Hoc igitur modo fidei necessitas intelligenda est. Sed aduertendum est, non quocunq; modo esse fidem necessariam. Est enim fides duobus modis, & implicita, & explicita. Fides implicita est, qua creduntur fidei veritates, non distinctæ in se ipsis, sed in aliquo communi principio. Qui enim credit hoc modo, Credo quæcunque tenet Ecclesia, implicitè credit veritatem articulorum, & aliorum ad fidem spectantium. Explicita verò est, cùm iam in particulari creduntur ipsæ veritates fidei in se, & non in communi.

Nullus

Nullus tenetur ad explicitam fidem omnium, quæ credenda sunt, habendam. Sic enim oporteret distinctè cognoscere omnes scripturas sanctas, traditiones, Concilia, & alia quæ diximus. Sicut autem nullus tenetur hanc fidem, ita explicitam tenere, ita nullus satisfacit præcepto fidei, per solam implicitam illam fidē, tenendo quicquid tenet Ecclesia: sed opus est media fide, partim implicita, partim explicita. Implicita quidem, eorum quæ tenet Ecclesia, præter fidei articulos, ad humanitatem & diuinitatem pertinētes, quos omnes explicitè credere debent, quamuis non omnes teneantur difficultates, & sublimitates eorum penetrare. Omnes ergo, etiam rustici, tenentur scire, Deum vnum in essentia, trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, creatorem, saluatorem, & glorificatorem, Christi incarnationem, natiuitatem, mortem, resurrectionem, ascensionem, aduentum iudicij. & est mortale peccatum ista ignorare, secundùm communem sententiā, nec ignorantia excusantur, non enim Christianè viuere possunt, absque illorum cognitione. Vnde aduertant maximè Curati, suam negligentiam, & confessores examinent pœnitentes. Hæc enim fides modò omnibus est necessaria, quamuis in Episcopis, & sapientioribus, explicatior fides requiratur, vtpote fidei defensoribus, & declaratoribus.

Quid sit hæresis, quare sic dicatur.

CAPVT III.

OPORTET modò de peccatis contra fidem tractare. Fidei autem opponuntur tria: puta, hæresis, apostasia, infidelitas: de quibus singulis est dicendum: ac primò, de hęresi.

De qua primò, tractandum occurrit, quid hæresis sit. Videtur autem sic posse describi: *Hæresis est error pertinax hominis Christiani, fidei Catholicæ ex parte contrarius.* In qua descriptione, quinq; sunt quæ ad hæresim pertinent.

Primum est, *Error.* Est autem error existimatio veri

pro falſo, aut falſi pro vero. errat enim, qui falſum putat verum eſſe, & quod eſt verum, putat eſſe falſum. Hę reſis igitur eſt, quidam error, & quædã exiſtimatio, aut veri pro falſo, aut falſi pro vero. Ex quo generaliter tenendum eſt, vbi non eſt error intellectus, non eſt hæreſis, quamuis factum ipſum ſit contra factum fidei. Verbi gratia, Conculcat quis hoſtiam conſecratam, (quod abſit.) veſcitur carnibus tempore prohibito, ſpernit imagines: omnia iſta ſunt mortalia peccata, ſed nondum hæreſis. Videndũ eſt itaque; an, qui facit hæc, exiſtimet ſibi licere ea, quia putat Chriſtum abeſſe à Sacramento, nec eſſe tempus prohibitum. tunc enim eſt error & hæreſis. Quod ſi nõ ſic exiſtimat, ſed potiùs credit omnia, tamen aliquo metu, vel ira correptus, illa facit, non eſt hæreticus, quamuis præſumatur exterius talis, ſed interius non eſt, quia non errat.

Secundum eſt, *fidei contrarius*: Non enim quilibet error, eſt hæreſis. Errare enim in ſcientiis, & opinionibus, non eſt hæreſis. Errare tamen in his, quæ fidei ſunt, hæreſis eſt. Verbi gratia, tenere & exiſtimare falſum aliquid, quod recipit Eccleſia, vel exiſtimare verũ, quod eſt contrarium ei quod tenet Eccleſia, vt de fide, hoc iã ad hæreſim ſpectat.

Adhuc tamen error iſte non eſt hæreſis, ſed opus eſt tertio, ſcilicet, *ex parte*. Dupliciter enim poteſt quis errare in fide, aut negando totam fidem Chriſti, & hoc nõ eſt hæreſis, ſed apoſtaſia, vel infidelitas, vt poſt dicemus: aut negando aliquam, vel aliquas veritates fidei Chriſtianæ, & hæc eſt hæreſis, non enim hæretici totam negãt religionem Chriſtianam, ſed vnum, aut alterum articulum Eccleſiæ. Ob id dicitur hæreſis contraria fidei, non quidem in toto, ſed ex parte.

Adhuc opus eſt quarto, nempè, *hominis Chriſtiani*, id eſt, baptizati. qui enim nunquã baptizati fuerunt, quantumuis errent, non dicuntur hæretici, hæreſis enim eſt hominis Chriſtiani.

Adhuc tamen iſta quatuor non ſufficiunt, ſed neceſſarium eſt quintum, nempè, *pertinacia*. Et vt hoc vno

ver-

verbo explicem, quæ dicatur *pertinacia*; ſcito eſſe pertinacem, qui ſciens eſſe illud quod affirmat contra Eccleſiam, adhuc vult illud ſuſtinere. Errare igitur cum pertinacia, non eſt nimis adhærere ſuis dictis, ſed cognoſcendo eſſe contra Eccleſiam, id recipere, puta falſum pro vero, aut verum pro falſo. Talis pertinacia eſt neceſſaria in hæreſi, ita, vt quamuis quis teneat contra ipſos articulos, aut contra ſcripturam, ſi ignorabat eſſe contra Eccleſiam, vel ſcripturam, non eſt hæreticus. Ex his omnibus definitio hæreſis nota eſt.

In ſumma ergo, duo aduertenda ſunt præcipuè in hæreſi: & quòd ſit error contra fidem, & quòd ſit cum pertinacia, ſcilicet, aſſerentis quod ſit certus, eſſe cõtra Eccleſiam. Eſt autem tam neceſſaria iſta pertinacia, vt ſine illa, error nunquã ſit hæreſis, ſed aliquando ſit peccatum mortale, aliquando actus meritorius, aliquando neutrum. Verbi gratia. Si quis erret in his quæ tenebatur ſcire, tamen ſine pertinacia, quia neſcit eſſe contra Eccleſiam, paratusq́; eſt credere, quod tenet Eccleſia, licèt non ſit hæreticus, mortaliter tamen peccat, quia errat in his, quæ ſcire tenebatur de neceſſitate. Vnde, multi ruſtici, habentes errores contra articulos fidei, excuſantur ab hæreſi, quia ignorãt articulos, & ſunt parati obedire Eccleſiæ: ſed à peccato mortali nõ excuſantur, quia tenentur ſcire articulos, & hoc aduertant cõfeſſores. Rurſus, ſi ruſticus citra articulos, credat ſuo Epiſcopo proponenti aliquod dogma hæreticum, meretur in credendo, licèt ſit error, quia tenetur credere, donec ei conſtet eſſe contra Eccleſiã. Rurſus aliqui putant aliqua quæ verè ſunt cõtra ipſas ſcripturas, ſed ipſi ignorant, nec ſcire tenentur: non peccant, nec merentur. In his omnibus, defectu pertinaciæ, non eſt hæreſis. Maximè tamen notandum eſt, latiorem inueniri pertinaciã in homine docto, quã in ruſtico, & indocto. Rurſus, ſolus forſan eſt pertinax, quãdo tenet aliquid, quod ſcit eſſe contra Eccleſiã, quia hæc eſt ratio illi credendi, vt credat ꝙ credit Eccleſia. Quòd ſi teneat aliquid, quod ſcit eſſe contra traditiones Apoſtolicas, vel contra determina-

tionem Papæ, non eſt pertinax, quia iſte non tenetur ſcire iſtas regulas fidei, niſi ſciat, illa etiã eſſe contra Eccleſiam, vel traditiones, vel quamlibet canonicam ſcripturam, vel communem Sanctorum ſententiam, vel determinationes Pontificum, vel concilia, ſtatim enim eſt pertinax. Et aliquis poſſet eſſe ruſtico doctior, qui pertinax eſſet, ſi ſciret aliquid contra ſcripturam veterem, & teneret contrà, pro maiori, vel minori captu. Poteſt eſſe latior pertinacia aliquando. Generaliter autem id verum eſt, quoties contra Eccleſiam aliquid eſſe dignoſcitur, & tenetur, pertinacia eſt. Ex his omnibus, quid hæreſis ſit, perſpici poteſt. αἵρεσις autem græcè, idem eſt, quod Latinè, electio, quaſi fides ex propria voluntate hominis habita. Et aduerte, quia homo ex ſe errat, & ex proprio defectu ſuo: ob id error ille ex electione dicitur, & hæreſis. Quia verò veritati non credit ſupernaturali, niſi adiutus à Deo, qui homines eligit ad finem, iuxta illud: *Non me elegiſtis, ſed ego elegi vos:* propterea, credere eſt tenere fidem, quamuis voluntarium ſit, non tamen dicitur hæreſis.

Quibus modis peccetur peccato hæreſis.

CAPVT IIII.

ADVERTENDVM eſt, tripliciter poſſe aliquem peccare, peccato hæreſis.

Primò, tantum interiùs, cùm in corde habet aliquem errorem, cum pertinacia, erga materiam fidei, tamen actu aliquo exteriori, non manifeſtauit talem interiorem errorem.

Altero modo, tantùm exteriùs, cùm aliquis in corde retinens veritatem fidei, exteriùs facit, vel metu, vel ira, vel aliquo alio motiuo, aliquem actum contra fidẽ, vt veſci carne diebus prohibitis, illudere imaginibus, conculcare ſacramentum, vel aliquid verbo affirmare contra fidem, vel nutu aliquid concedere alteri contra fidem.

Tertio

Tertio modo, interiùs & exteriùs aliquid facit contra fidem, siue coram aliis, siue solus, & nullo præsente. Omnia ista sunt grauissima peccata mortalia, sed cum magna differentia. Primum, & tertium faciunt hominem verè hæreticum, quia per talia peccata, amittitur fides interior. Secundum, non facit hominem simpliciter hæreticum, quia verè ibi non est error, qui necessarius est in hæresi. Ob idque non propriè est peccatum contra fidem, sed contra fidei confessionem, nec ob tale peccatum, fides interior amittitur. Quamuis in foro exteriori, quod de exterioribus maximè considerat, ille homo sic peccans, præsumatur hæreticus, & interiùs etiam errare. Nauar. cap. 11. nu. 25.

Altera etiam existit differentia. Primum peccatum hæresis interius tantùm, nulli subiacet excommunicationi. Non etenim Ecclesia, quantum ad exterius forum, intromittit se in iudicando actus solos interiores: ob id, ab habente authoritatem audire confessiones, absolui potest, quoniam non habet vllam reseruationem. Tertium autem peccatum, quod non solum interiùs, sed etiam exteriùs committitur contra fidem, quamuis sit occultissimum, ita vt nulli hoc sit cognitum, sed soli committenti, excommunicationem habet annexam latæ sententiæ, & est prima excommunicatio in bulla cœnæ domini fulminata. Vnde, ipsius absolutio ad Papã spectat, vel ad inquisitores, qui habent à Papa facultatem absoluendi. Cùm autem tale peccatum occultum est, debent inquisitores, in solo conscientiæ foro, audire, & absoluere. Modò autem post Concilium Tridentinum, iam Episcopis est talis facultas in foro interiori concessa. Ipsis quidem, non autẽ ipsorum vicariis. quod profectò sanctissimè est institutum, & multos abusus auferendi causa erit. Hoc habetur determinatum, in prædicto Concilio, sess. 24. cap. 6. At secundum peccatum, quod tantum exteriùs committitur, quamuis in foro exteriori reputetur pro excommunicato, quia reputatur pro hæretico, etiam interiùs, tamen verè in foro exteriori nullam habet excommunicationem, sicut

nec primum:poteſtq́; à confeſſore quolibet abſolui. Ita tenet Syluest.verb.Apoſt.§.4.& Nauar.cap.11.nu. 24. Et ratio aperta eſt, quia excommunicatio fulminata eſt contra hæreticos: at ille non eſt hæreticus, cùm fidem retineat veram,nec contra eam peccauit, ſed ſolùm cōtra confeſſionem.Nec ſunt pœnæ iuris ampliandæ.Vnde non eſt audiendus Caiet. 2.2.quæſt.94.art.1.qui tenet illud peccatum ſubiacere excommunicationi. Vide igitur quanta ſit differentia inter iſta peccata. Aduerte autem circa illam cœnæ excommunicationem: quòd non ſolùm hæreticus eſt excommunicatus,ſed etiā fautores,receptores, defenſores hæreticorum, ipſorumq́; libros legentes: quamuis iſti tales, hæretici non ſint. Sunt autem iſta intelligenda, vt benè dicit Caiet. verb. excommunicat. de defenſoribus, & receptoribus, & fautoribus hæreticorum,vt hæretici ſunt, id eſt,defendentibus ipſos, ea ratione quia ſunt hæretici. Vnde, ſi quis aliquem reciperet hæreticum, & domi retineret, quia infirmus erat, non excommunicatur in cœna domini, niſi alia feratur ab inquiſitoribus excommunicatio generalior.Vnum circa hoc eſt adnotandum: dubiū in fide,reduci ad hæreſim. Eſt autem dubius in fide, qui qui nec credit articulis,& rebus fidei,nec diſcredit,ſed eſt ſuſpenſus animo; & hoc,quia non reputat talia eſſe certiſſima,iſte talis dubius eſt.Sunt autem duo neceſſaria,vt dubium hoc, faciat hominem hæreticum. Vnum eſt,vt ſit cum pertinacia,ſicut in ipſa hæreſi,ſcilicet,qui dubitat,ſciat illud eſſe de fide, & dici ab Eccleſia. Alterum eſt,vt ſit voluntarium dubium,quod ſua ſponte habet. Hoc dixerim propter ſcrupuloſos, qui patiuntur innumera dubia contra res fidei,ſed non voluntariè, at ex dæmonum ſuggeſtione,quæ verè dubia nō ſunt, ſed apprehenſiones eorum,quæ ſunt contra fidem.Hæc autem,tam longè diſtant ab hæreſi,vt ſi patienter propter Deum ferantur, materia ſint magni & continui meriti. Sunt enim caminus ardens,in quo Deus aliquando ſuos fideles probari permittit. Dubia autem voluntaria, cōtra fidem ſunt, & hæreſes reputantur: fundantur enim

in quodam iudicio hæretico virtuali:puta,res fidei non sunt omninò certæ & infallibiles. quod quidem iudicium,error,& hæresis aperta est.

De excommunicationibus aliorum circa hæreticos.

CAPVT V.

QVATVOR genera personarum innodantur, aut peccato, aut excommunicatione circa negotium hæresis,quamuis tales personę non sint hæreticę.

Primi sunt testes.Qui enim sciunt,aliquē esse hæreticum pertinacē,siue secretum,siue publicum,sub mortali peccato tenentur reuelare, & denunciare Inquisitoribus. Imò non denuncians incurrit excommunicationem sæpè ab Inquisitoribus impositam.Dixi tamen, *pertinacem*.Cùm enim constat,aut probabile est,non esse pertinaciam,sed talem hominem errare ex ignorantia, non est statim denunciandus, sed est semel admonendus.quam admonitionem,si spernit,iam visus est pertinax, & denunciandus, de qua denunciatione disserit doctè Alphon.de Castr.6.lib.de hæreticorum punitione,cap.25.Idem credo dicendum,de eo,qui facit actum contra fidem,tamen probabile est metu,vel alia passione fecisse,mentem tamē retinere sanam. Talis enim,nō est denunciandus statim absq; admonitione.

Secundæ personę sunt Inquisitores,vel substituti ab ipsis,aut ab Episcopo, vel ad executionē inquisitionis. Tales enim,cùm contra conscientiam vel iustitiam, imponunt labem hæresis alicui, quā non habet: vel omittunt procedere contra aliquem, contra quem verè est procedendum.Et hoc,vel odio,vel amore, vel alicuius spe lucri,ipso facto sunt excōmunicati, tali excōmunicatione, vt eius absolutio ad solum spectet Papā, quod quidem habetur in Clem.c.multorum,de hæret.

Tertiæ personæ sunt,Iudices,domini,potestates,Balliui,& alij huiusmodi rectores locorum, prouinciarū, vel similium. Hi enim incurrunt excommunicationem

latæ sententiæ, ob vnam harum causarum.

Prima est, cùm requisiti ab inquisitoribus, vel Episcopo, circa inuestigationem, vel custodiam sufficienté hæretici alicuius, non obediunt illi.

Secundò, cùm requisiti ab eisdem inquisitoribus, non tradunt ad carcerem ab eisdem deputatum.

Tertiò, cùm hæreticos, ipsis tanquam brachio sæculari relicta, non statim debita puniunt pœna, non obstátibus ipsorum hæreticorum appellationibus.

Quartò, cùm captos hæreticos absq; inquisitorum vel Episcoporum licentia, è carcere liberant.

Quintò, cùm se immiscent ad cognoscendũ de causis hæreticorum.

Sextò, cùm directè, vel indirectè impediunt processum, vel sententiam contra hæreticos.

Septimò, cùm se opponunt inquisitori, vel Episcopo, in causa hæreticorum, ipsos impedientes. Hæc excommunicatio habetur, c. inquisitio, de hæreticis, in 6. & est Episcopalis; dummodò tales potestates, non hoc faciant, in hęreticorum defensionem formaliter, id est, vt hæretici sunt. Tunc enim tenentur fautores hæreticorum, excommunicati in cœna domini.

Quartum genus personarum, sunt hi, qui consilium, vel auxilium dant huiusmodi Potestatibus, & Dominis ad tales actus. Et est similis excommunicatio, & in eodem c. continetur, & eodem est modo intelligéda: dummodò nõ id faciant gratia hæresis, aliàs sunt in cœna domini excommunicati. Notandum tamen est, quòd Episcopi non incurrunt excommunicationẽ scientes, sicuti inquisitores, & substituti ab ipsis, sed manent suspensi per tres annos, vt in eodem cap. habetur.

De apostasia, & infidelitate.

CAPVT VI.

ALTERVM peccatum contra fidem, est Apostasia, quæ sic describi posse videtur: *Est error hominis baptizati,*

zati, fidei Christianæ ex toto contrarius. In qua quidem descriptione, quatuor sunt partes.

Prima est, *error*, id est, existimatio veri pro falso, aut falsi pro vero. Vbi enim nō est talis error in intellectu, sicut non est hæresis, vt suprà diximus, ita nec apostasia.

Secunda est, *hominis baptizati*. Nullus enim non baptizatus, quamuis erret, dicitur apostata, sicut nec hæreticus.

Tertia est *fidei contrarius*. Non enim quicumque error est apostasia, sed ille, qui est contrarius fidei Christianæ, puta, cùm quis existimat eam esse falsam, aut pro vera recipit sectam contrariam fidei.

Quarta pars est, *ex toto*. In hac enim parte differt apostasia ab hæresi. Hæresis est error contrarius fidei, nō quidem toti fidei Christianæ, sed vni, aut aliquibus articulis fidei. At Apostasia, est error toti fidei contrarius: vt, cùm quis negat Christum, & conuertitur ad sectā aliquam infidelium, vel manet absque vlla fide, & secta. talis dicitur apostata. Vnde apparet esse grauius crimē & peccatū, quàm sit hæresis. Ex h[illegible] igitur apparet, quid sit apostasia, & apostata. Dicitur autem apostasia, quasi retrocessio: & apostata, quasi retrocedens, seu deserēs, Vnde, meritò, qui fidem quā habebat, & per baptismum professus erat, abiicit, dicitur apostata. Solent etiā Doctores, eum qui obedientiam Ecclesiæ deserit, appellare apostatam, qui idem est cum schismatico: & qui clericatum similiter deserit quem professus est: similiter, qui deserit religionem, sed tales apostasiæ non sunt contra fidem, ob id, ad locum præsentem non spectant. dicemus de iis inferius, in primo vel secundo mandato decalogi.

Apostasia, sicut & hæresis, tripliciter committitur.

Vno modo tantum in corde, & interius: cùm quis deserit mente fidem Christianam, nullum tamē actum exteriorem emittit contra fidem, nec verbo, nec nutu.

Secundò tantum exteriùs, cùm quis mente retinens Christianam fidem, metu, vel alia passione aliqua, facit aliquid contra Christianam religionem, vt circuncidi,

adorare idola, approbare verbo, vel ſcripto, vel nutu, ſectam infidelium, vel aliquid ſimile.

Tertio modo, interiùs & exteriùs, cùm non ſolùm actu exteriori, ſectam profitetur contra fidem, ſed nec interiùs eam retinuit, abiecitq; fidem. Hæc tria peccata ſunt grauiſsima mortalia, tamen cum differentia. Primum enim, tantùm interius, nulli ſubſtat cenſuræ, nec excommunicationi, & poteſt abſolui à proprio confeſſore. Tertium interius & exterius, non cuicunq; ſubiacet excommunicationi, ſed cœnæ domini. Eſt enim apoſtata, ſub hæretico incluſus, quantum ad pœnas omnes iuris, vt tenet communis opinio. Vnde, nomine hæretici, includitur apoſtata, quamuis non èContra. cuius abſolutio eſt, ſicut de hæretico, vt ſuperiùs diximus. At ſecundũ tantùm exterius, nulli ſubſtat excõmunicationi, in foro interiori, licèt ſubſtet in foro exteriori, quia reputatur pro apoſtata etiã interiori. Nec in hoc eſt audiendus Caiet. vt ſuprà etiam diximus de hæretico.

Reducitur etiam ad Apoſtaſiam dubiũ voluntarium contra fidem Chriſtianam, ſicut dubiũ de vno, vel pluribus articulis fidei, reducitur ad hæreſim. Iuxta enim ea quæ diximus de hæreſi, oportet procedere in his quæ diximus de apoſtaſia, modo proportionali.

Poſt apoſtaſiam, tertium peccatũ contra fidem eſt infidelitas, quæ ſic deſcribi poteſt: *Eſt error hominis non baptizati, fidei Catholicæ, ſiue ex toto, ſiue ex parte contrarius.* Infidelitas enim includit hæreſim, & apoſtaſiam. Et in hoc differt ab eis, quòd infidelitas eſt error hominis, qui nunquam baptiſmum ſuſcepit: talis enim, ſiue erret in tota noſtra fide, quia abiicit Chriſtum, vel tenet aliquid contra Chriſtum: ſiue erret in parte, quia aliquos recipit articulos, aliquos non, dicitur infidelis, & ipſius error dicitur infidelitas. Notandum tamen, quòd non omnis talis error ſit peccatum, niſi in duobus caſibus.

Vnus eſt, cùm talis infidelis ſufficientem habet notitiam fidei Chriſtianæ. Qui enim eam haberet, & adhuc in ſuo perſiſteret errore, mortaliter peccaret. Vnde iſti noſtri Iudæi & infideles, qui prope nos ſunt, qui de no-

ſtra religione notitiam habent magnam, non excuſantur à peccato in ſuo errore. Qui verò nullam penitus notitiam habent, etſi aliquid teneant contra fidem, vt Deum non eſſe tres perſonas, Deum non eſſe incarnatũ, non peccant.

Alter caſus eſt, cùm ratione naturali tenere poſſunt, id quod noſtræ fidei eſt. Vnde docti homines inter infideles, qui plures tenent deos, peccant: nam licèt nihil audierint de fide noſtra, tamen ratio naturalis id probat, licèt non ſit tam graue peccatum, ſicut eius, qui fidẽ haberet, vnum Deum eſſe. Rurſus, qui ſolem, lunam, & creaturas putant Deos, non excuſantur, quia quiſq; naturali iudicio comperire poteſt non eſſe. Vnde idololatræ, non habent à peccato excuſationem, ſicut non excuſantur etiam à tranſgreſſione præceptorum decalogi, quamuis neſciant eſſe à Deo, quia etiam naturalia ſunt. Sufficit hoc de infidelitate, quia tale peccatum ad confeſsionem non ſpectat.

De ſpe, & peccatis contra ſpem.

CAPVT VII.

POST Fidem, & peccata ibi appoſita, ſequitur vt de Spe, & peccatis ibi appoſitis agam.

Primum autem, quid ſit Spes, examinandũ eſt: *Spes igitur*, vt ad præſens pertinet, *eſt, Inclinatio ad futuram beatitudinem, Dei auxilio conſequendam.* In declarationem aduerte, in Spe, communiter loquendo, duo conſiderari.

Vnum eſt, actus ipſe, quo quis dicitur ſperare, & hic non eſt alius, quàm voluntatis, vel appetitus quædam inclinatio, ſeu propenſio in aliud. Eſt enim ſperare, operatio voluntatis, vel appetitus.

Alterum eſt obiectum ipſius, id eſt, id quod ſperamus. hoc autem eſt bonum: ſperamus enim bona, non tamen quæcunque, ſed cum triplici conditione.

Prima eſt, vt bonum quod ſperamus, non ſit præſens, ſed futurum: quæ enim habemus, non ſperamus.

Rursus secunda, vt sit arduum ad consequendum. Bona enim futura, sed absque arduitate & difficultate non speramus, sed desideramus. Sunt enim tres actus voluntatis, seu appetitus, qui in bonum feruntur, amor, desiderium, spes: sed cum differentia. Amor fertur in bonum secundùm se, siue præsens sit, siue absens. Desiderium, in bonum futurum, & absens. sed absq; difficultate. At spes, in bonum absens difficile. Cum amore igitur conuenit in eo, quod in bonum fertur: sed differt in eo, quòd in absens & nondum habitum fertur. Cum desiderio autem in eo conuenit quod in bonum nondum habitum fertur: sed differt, quia circa difficile versatur.

Tertia conditio, vt sit bonum possibile obtineri: quę enim nullo modo posse consequi scimus, nõ speramus. Est igitur spes, qua voluntas, vel appetitus fertur in bonum aliquod difficile, quod tamen obtineri potest. Applicemus igitur, spei Christianæ, quæ est voluntatis inclinatio & propensio, in quoddam bonum nondum habitum, puta, beatitudinem, quę est Dei fruitio. quę quidem, cùm sit finis noster vltimus & supernaturalis, bonum est difficile, & arduum ad consequendũ. est tamen obtinendum cum Dei auxilio, & fauore. Sperare igitur tale bonum, Dei fauore, & auxilio, est quod facit spes nostra. Hinc sequitur, spem hanc nostram, esse in voluntate. nam inclinari in bonũ tale, non est intellectus, sed voluntatis. Ob id, spes est virtus in voluntate existens. Rursus sequitur, spem supponere fidem, quæ est in intellectu. Si enim non credimus esse beatitudinẽ, & diuino auxilio consequendam, non vtiq; speramus. Rursus etiam sequitur, spem esse virtutem Theologicam; nam versatur circa Deum, qui est nostra beatitudo. Virtus autẽ quæ est circa Deum, Theologica dicitur. Ex his patet, quid spes sit. Nunc autem de peccatis contra ipsam, tractemus, quæ duo sunt, Desperatio, & Præsumptio.

Dicamus primò de desperatione.

Desperatio est quidam voluntatis recessus à beatitudine futura. Vt enim spes inclinat, ita desperatio auertit voluntatem à tali bono. quæ quidem desperatio,

aliquãdo est cum hęresi,& amissione fidei, aliquãdo autẽ est cum fide: potest enim perdi spes,manente fide. Vt aũt hoc cognoscatur, examinãdus est actus intellectus, vnde procedit illa desperatio: Si enim est error contra fidem, amittitur etiam fides, & est duplex peccatum. Si verò non, manet fides, & est vnum peccatum desperationis. Verbi gratia; si quis desperat,quia non putat esse talem beatitudinem, error est contra fidem. Similiter, si desperat, quia putat Deum nõ solere parcere peccatis, aut quia putat nõ posse parcere ipsius peccatis,tunc etiam errat contra fidem. At verò si non est talis error cõtra fidem,non perditur fides: vt,si desperat, quia putat Deum ipsi non parciturum, aut se nunquam benè factu rum:non enim est hæreticum, & contra fidem, putare, & dicere, Deus non parcet mihi, ego non faciam bona opera. Vtroq; modo, desperatio est peccatum mortale: tamen multò grauius, cùm fides perditur simul cũ spe, quia iam est nouum peccatum hæresis, præter desperationem. Desperatio autem ipsa sola,minus est peccatũ, quàm hæresis, licèt sit periculosior. Cuius rationem dat S. Thom. 2. 2. q. 21. nam fides versatur erga Deum secundùm se,quia credit esse veracem. Vnde hæresis opposita, lædit Deum secundùm seipsum: spes verò versatur erga Deum, non secundùm se, sed prout à nobis est per beatitudin[illegible] habendus. Vnde desperatio lædit Deum in ordine ad nos considerandum,quod minus graue est quàm lædere Deum secundùm se. At periculosiùs est, quia homo desperans, in plura crimina prorumpit,quã hæreticus,quia nullo fertur fræno.

Præsumptio autem peccatum est, non tamen sicut desperatio: hæc enim desperatio auertit à beatitudine, & à bono sperato hominem, vt dictum est: at præsumptio, inclinat in beatitudinem, sed non eo modo, quo speranda est. Sperari enim debet beatitudo, non per nostras vires naturales, sed Dei auxilio consequenda. Vnde duplex est præsumptio.

Vna, qua quis vult beatitudinem, tanquam debitam suis naturalibus meritis, absque Dei gratia, & suis viri-

bus consequédam:vt, qui sperat beatitudinem quia doctus est, vel quia nobilis, vel quia potens, vel ob aliam naturalem dotem habendam.

Altera est presumptio, qua quis vult beatitudinem, sola diuina misericordia consequendam, absq; suo vllo bono opere, & cooperatione, cùm tamen non sit, nisi diuina misericordia & auxilio, nobis cooperantibus obtinenda. Vtraq; præsumptio est peccatum mortale: grauius tamé est ista posterior. Cuius rationem dat S. Thomas loco allegato: nam ista præsumptio facit Deum iniustum, qui absq; vllo bono opere nostro, vult nos saluare, & non habere rationem mali operis. At prior presumptio, facit hominem maiorem quàm sit, minus autē malum est, se maiorem, quàm sit facere, quã Deum, minorem quàm sit facere. Vtraq; autem præsumptio aliquando est cum hæresi, si error intellectus accedat. Vnde, qui vellet beatitudinem: per solam Dei misericordiam, absq; suo bono opere simul: & existimaret intellectu, beatitudinem sic esse habendam, esset non solùm præsumptuosus, sed hæreticus, quales sunt modò Lutherani. Rursus, qui propriis meritis, absq; Dei gratia, vellet beatitudinem, & sic iudicaret esse habendam, esset hæreticus, quales fuerunt Pelagiani. Istis tamen peiores sunt Lutherani, ob causam dictam. Cùm verò non est talis error contra fidem in intellectu, sed iudicium, quo videtur sibi Deus sic cum ipso facturus, solùm est præsumptuosus, non hæreticus, peccatũ tamen est mortale. Et hæc sunt contra spem peccata.

Quid sit Charitas, & quàm necessaria sit.

CAPVT VIII.

POST Fidem, & Spem, de Charitate est agendum. Sic autem definiri posse videtur: *Charitas est amicitia, hominis ad Deum, supernaturalis.* In qua definitione tres sunt partes.

Prima,

Prima eſt, *Amicitia*. Eſt autem aduertendum, ad amicitiam quatuor eſſe neceſſaria.

Primum eſt, vt ſit amor Dei; vbi enim nullus amor, nulla eſt amicitia.

Secundò, vt ſit amor beneuolentiæ. Eſt amor beneuolentiæ, quo bonũ volumus alicui. Velle enim ſibi vel alteri bonũ aliquod, eſt amare ſe, vel alterum, amore beneuolentiæ: ipſum verò bonum, quod eſt volitum, dicitur amatũ, amore concupiſcẽtiæ. Vt igitur ſit amicitia, debet eſſe amor beneuolẽtię quo alicui bonũ quis velit.

Tertiò, vt ſit amor mutuus, quo ſic amat aliquem, vt redametur. Aliàs enim amor non tenet rationem amicitiæ, cùm ſolus eſt, nec redamantem habet.

Quartò, vt ſit aliqua conuerſatio inter ſe mutuò amantes. Vbi enim nullum colloquium mutuum, nec cõuerſatio vlla, nec aliquid vtrique commune, non eſt amicitia. Iſta quatuor in Charitate ſunt: ob id charitas amicitia dicitur.

Secunda pars eſt, *Hominis ad Deum*. Non enim quælibet amicitia, charitas eſt, ſed quæ eſt hominis ad Deum ipſum. Intercedunt enim iſta quatuor prædicta.

Primò quidem, Deum homo amat.

Secundò, amat amore beneuolentiæ: vult enim Deo bonum. Dices, quod bonum homo Deo vult? Dico duplex eſſe tale bonũ: Quod in ipſo eſt, puta, cũ volumus eſſe iuſtum ſicut eſt, bonum ſicut eſt, potentem ſicut eſt, & alia. Alterum eſt externum, puta, cùm volumus ſuam volũtatem in omnibus rebus impleri, omnes ad ipſum conuerti, & ſuum nomen ſemper exaltari. Omnia talia ipſi vult, qui eum charitate diligit.

Tertiò eſt mutuus amor, nõ enim homo Deũ diligit, quaſi à Deo diligatur. Imò Deus eſt, qui prior dilexit mundũ, & cuius amor, eſt noſtri amoris cauſa. Eſt autẽ diſcrimen notandum inter amorẽ Dei, & noſtrum verſus ipſum. Nos enim volumus ei bonum, ſed non damus ei tale bonum, quod ei volumus. Nec enim iuſtũ, vel bonum, vel quid tale ipſum facimus: nec ſimiliter abſq; ipſo bona externa ei dare poſſum⁹. At ipſe, ſuo amore dat

bonum, quod amando vult. dumq; amat, bonos nos, & amabiles facit. Sicut, si aliquis oculus esset, qui, quo se conuertit, colores dat corporibus, quibus videri possint: talis enim, visibilia corpora facit, & videt. Sic est amor diuinus.

Quartò, est mutua conuersatio, in eo quidem, quòd ipse est finis noster, nos autem ad ipsum. In eo etiam, quòd ipse suam naturam nobis manifestauit, & suam voluntatem: nos verò, quæ vult, implemus. Ob quam conuersationem dixit Ioan. 15. *Non dicam vos iam seruos, sed amicos, quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.* Rectè igitur, dicitur charitas, amicitia hominis ad Deum. Est enim amor amicitiæ.

TERTIA pars est, *supernaturalis*, Deus enim dupliciter ad hominem comparatur.

Vno modo, sicut finis naturalis, ad quem est factus, sicut etiam aliæ res omnes sunt propter Deum factæ: & ex hac parte, homo debet amorem naturalē Deo, quem cuncta suo modo debent diligere.

Altero modo comparatur, vt finis supernaturalis habendus ab homine, per visionem, & fruitionem. Sic igitur Deum amare, charitatis est, ob id dicitur amicitia supernaturalis. Similiter etiã, quia talis amor est tam eleuatus, vt nullus eum possit habere, absq; auxilio Dei supernaturali. Est igitur charitas; amicitia hominis, seu creaturæ rationalis (vt etiã comprehendatur angelus) ad Deum. Charitas enim necessaria est maximè ad duo.

Primũ ad finem: nullus enim intrare potest in regnũ cœleste sine charitate, quæ vestis est nuptialis. Vnde 1. Io. 3. dicitur: *Qui non diligit, manet in morte.* Est aũt necessaria, vt opera nostra bona efficiãtur meritoria vitæ æternæ. Sine charitate enim, nullum est opus ita bonũ, quod dignũ sit vita æterna. Vnde 1. Cor. 13. dicitur: *Si tradidero corpus meum, ita vt ardeã, charitatem autem nõ habuero, nihil mihi prodest.* Charitas enim est, q̃ bona opera facit meritoria vitæ æternæ. Non tamen ob id, qui in peccato mortali est, deserere debet omnia bona opera moralia, licèt per ea non mereatur vitam æternam. Prosunt enim ad multa.

Pri-

Primum quidem, vt homo minus peccet, minusque Deo displiceat, & propterea minus puniatur.

Secundò, vt cõsequatur à Deo bona temporalia, sanitatem, honorem, diuitias, filios, & alia, quamuis hæc non mereatur, sed solùm est quædam congruentia diuina, qua Deus, secundùm suam bonitatem non despicit vllum bonum opus.

Tertiò, vt citò etiam ad Dominum conuertatur, & à peccato liberetur.

Quartò, vt homo sit assuetus bonis operibus, vt cùm post ad Charitatem peruenit, nõ tantam in bono agendo difficultatem patiatur.

Quintò, vt in gloria posteà existens, si per pœnitentiam conuertatur, gaudeat in æternum de tali bono opere. Vtilia igitur sunt talia opera; vtiliora tamen per Charitatem.

De peccatis contra Charitatem.

CAPVT IX.

QVATVOR sunt præcipuè peccata, quæ Charitati formaliter & secundùm se opponuntur.

Primum est, contra ipsius substantiam, & hoc est, odium Dei, omnium peccatorum grauissimum. In cuius declarationem aduerte; Deum dupliciter considerari posse.

Vno modo, secũdùm se, vt est quoddam bonum infinitũ, & sic à nullo potest odio haberi, quia nullæ sunt in eo malæ species.

Altero modo, ratione alicuius effectus, putà vt castigat & punit: vt aliquando pœnam infligit, & sic potest odio haberi, & habetur aliquando. Pueri enim odio habent magistrum ea ratione, qua ab ipso plagis afficiuntur, licèt secundùm seipsum odio non haberent. Cùm igitur quis in tantum malum prorumpit, vt Deum considerans sibi aliquid mali pœnæ infligere, ipsi malum vult, talis odio habet Deum. Et odium hoc peccatum est

mortale grauissimum omnium, vtpotè cõtrarium summæ omnium virtuti, quæ charitas est.

Alterum peccatum est oppositũ charitati, cùm quis amat quidẽ Deum, sed non eo modo, quo amandus est. In cuius gratiam aduerte; Deum amãdum esse propter seipsum, quia bonus est, & amore dignus, non propter aliquod creatum, nec propter beatitudinẽ, nec propter aliud bonum quod ab ipso speramus. Est enim Charitas amicitia honesta, qua amicus amatur propter se. Cùm enim propter aliud amatur, non est vera amicitia. Vnde Arist. 8. Ethicorum, senes, & iuuenes docet non habere veras amicitias. Senes enim amant ob suam vtilitatem: iuuenes ob suam delectationem, quib⁹ cessantibus, cessat amicitia. At vera amicitia, est propter se. Tali enim amicitia est Deus amandus. Cùm igitur Deus amatur propter aliud præcipuè, talis amor, peccatum est mortale, contra Charitatis modum. Dixi autem: præcipuè, quia Deus potest amari etiã propter retributiones, sed minùs principaliter. Cùm sic amatur ob eas, vt quamuis non essent illæ retributionẽs, adhuc tamen Deus amaretur, talis amor bonus est. Sic enim dicit Dauid: *Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem.* At verò, cùm quis sic amat, vt finem in alio ponat; putà, tota causa amandi est bonum speratum, nec amaret Deum. si illud non esset, peccatum est. Non igitur in Deum affectio ponẽda est sic, bonum aliud à Deo respiciendo.

Tertium peccatum circa quantitatem, cùm non amamus quantum debemus. Debemus autem amare Deũ super omnia, vt nihil plus æstimemus quàm Deum, nec etiam nos ipsos. Cùm igitur aliquis sic amat aliquid, vt plus velit ipsum quàm Deum, & vellet priuari potiùs Deo, quàm tali re temporali, talis affectus est peccatum mortale. Deus enim est omnibus rebus anteponendus.

Aduertendum tamen est, dupliciter esse quantitatẽ in dilectione & amore.

Vna dicitur intentionis, quæ consistit in feruore,

& vehementia quadam ipsius actus.

Altera est appreciationis, quæ consistit in eo, quòd amatum pluribus vel paucioribus præfertur in ipso amore, & hoc dicitur plus amari quantum ad appreciationem. Has duas quantitates esse inæquales aliquando experimur in patribus erga filios. Solent enim maiori intentione amare natos minimos, quia feruētius, & vehementiori conatu ipsos diligunt, quàm natu maiores, & primogenitos: sed multò magis appreciāt ipsos maiores & primogenitos. cuius signum est, quòd si priuandi essent vno filiorum, potiùs vellent minori, quàm primogenito priuari. Deus à nobis supra omnia amandus est, quantū ad appreciationem, & intentionem, sed non eodē modo. Nam quantum ad appreciationem, obligamur amare ipsum plus omnibus, sub mortali peccato. Ipse enim omnibus præferēdus est, nec opus est facere ipsas appreciationes in particulari, scilicet, plus velle mori, pati hoc, vel aliud, quàm Deum offendere. Sunt enim periculosæ, & potiùs virorū perfectorum, sed cū facienda est, Deus est prçferendus omnibus, nihilq; ipsi præferendum. Quantum ad intentionem verò, non tenemur sub prçcepto, ipsum plus diligere, imò aliquādo feruentius amamus, res sensibiles, & creaturas. Sanctissimum tamen est, Deum etiam summa intentione diligere, cùm omni sit amore dignissimus.

Quartum peccatum contra Charitatem, est ratione temporis, cùm non diligimus Deum, quando diligēdus est. Est autem aduertendū inter prçcepta affirmatiua, & negatiua quantum ad temporis obligationem hoc esse discrimen: quod Negatiua omni tēpore obligant. omni enim tempore tenemur non occidere, non furari, non mœchari. Affirmatiua verò, non obligant omni tempore, sed quando oportet, vt suis in locis dicemus. Præceptum igitur diligendi Deum, cùm affirmatiuum sit, non omni tempore obligat. Tunc enim oporteret perpetuo actu, absque intermissione diligere, quod in ista vita impleri non potest. Non igitur obligat, nisi certis temporibus.

Primum est, in quo omnes obligantur, siue sint in gratia, siue extra gratiam, cùm primùm ad annos discretionis peruenerint, vt iam possint de actibus suis deliberare, ipsosque ordinare, tunc tenētur actu se, & omnia sua dirigere, in finem vltimum, qui est Deus, debent omnia dirigi, Christianis quidem in Deum, vt in finem spiritualem: ab aliis, in Deum saltem vt finem naturalem. Quæ ordinatio non fit, nisi per actum Charitatis, quo Deum omnibus anteponunt: & oppositum facere committendo, aut omittendo, est peccatum mortale contra istud præceptum diligendi, quãuis hoc probabile sit, & non ab omnibus receptum, tamen securius est ita facere.

Secũdum tempus est, in quo obligãtur solùm, qui in mortalis peccati conscientia sunt. putà, quamuis tenentur habere contritionem de peccato suo, quod maximè fit, cùm est mortis periculum, & cùm sunt administraturi sacramentum aliquod, vel aliquid facturi, quod nō debet fieri absque gratia, vt cantare Euangelium, epistolam in altari, publicè cōcionari. In his casibus, deficiente copia Confessorum, opus est ad contritionem confugere, quæ nō habetur sine Dei dilectione. In hoc tempore omnes conueniunt.

Tertium ponit Soto lib.2. de iustitia & iure, q.3. art. 10. quando aliquis recipit aliquod notabile beneficium à Deo, vel liberatur ab aliquo grauissimo malo, vel quãdo incepturus est aliquod opus arduum, quod multum indiget gratia. tunc tenetur si in conscientia peccati est, conteri & conuerti ad Deum per dilectionem. hoc profectò videtur probabile, & saluberrimum est consilium, frequentes actus dilectionis in Deum ipsum facere. Ista sunt contra charitatem peccata. Vt tamen intelligas quomodo sunt omnia hæc contra Charitatē, aduerte dupliciter contingere Deum diligere.

Vno modo, quantum ad actum amoris, putà, cùm ipsum amamus.

Altero modo, quantum ad executionem operum, id est, cùm quæ ipse vult facimus. Mandata enim Dei ser-

seruare & implere, est ipsum diligere. Si primo modo sumatur dilectio & Charitas, sic, quatuor prædicta peccata sunt contra Charitatem: si vero modo posteriori, tunc omnia peccata sunt contra Charitatem, sunt enim contra obseruantiam præceptorum, quæ dicitur charitas & dilectio, quantum ad exequutionem & effectum.

De amplitudine Charitatis quæ est erga proximum.

CAP. X.

ISTA Charitas, non solùm erga Deum est, sed etiam propter ipsum erga proximum. Omnis autem ille dicitur proximus noster, qui nobiscum potest esse particeps eiusdem finis, & beatitudinis. qualis est omnis homo in hac vita degens, siue fidelis, siue infidelis sit: siue iustus, siue peccator: siue amicus, siue inimicus. omnes enim hi, diuina gratia, ordinati sunt ad æternam beatitudinem, nisi culpa sua amiserint. Omnes igitur hi diligendi sunt ex Charitate. Sunt autem diligendi, quantum ad quatuor.

Primum & præcipuum est, quantum ad finem vltimum. Debemus enim velle omnibus beatitudinem æternam, ad hunc sensum, vt nullum excludamus ab hac voluntate, nulli velimus beatitudinis priuationem: talis enim voluntas, est peccatū mortale contra istud pręceptum. Hoc igitur est diligere proximum sicut se, non quidem quātum se, quia plus tenemur nos diligere, sed modo eodem, vt eundem finem quem nos volumus, alijs velimus, nullum vnquàm excludentes, à voluntate ista.

Secundum est, quantum ad bonum spirituale gratiæ, & fidei, vt omnibus velimus, & curemus, salutem ipsorum spiritualem. Quod quidem, per dicta tria hæc intelligitur.

Primò, si quis proximus est, in necessitate extrema constitutus, vel probabiliter vergit in extremam neces-

sitate

ſitatem fidei, aut gratiæ ſpiritualem, quilibet tenetur ei ſuccurrere, etiam cum diſpendio vitæ propriæ temporalis, ſi ſibi probabile eſt, profuturum. Verbi gratia, eſt aliquis in mortis articulo, quem probabiliter ſcio non habere contritionem, nec eſſe confeſſum, ſi tamen ego qui Sacerdos, ſolus illic adſum, cognoſco illũ probabiliter confeſſurũ, vel ſaltem illum atterendum, teneor illũ audire, etiam cum periculo vitæ meæ temporalis. putà, ſi fortè inimici inſequuntur, quia tempus eſt belli, vel ſi fortè ille laborat peſte, vnde cõtraham ſi acceſſero, vel ſi aliud ineſt periculum. Rurſus, eſt aliquis inter hęreticos, vel infideles, qui in ſuo errore eſt, quia non habet docentem veritatem, ſi alicui ſit probabile profuturũ, ſi neceſſitas ſit extrema, quia eſt ſumma docentium inopia, tenetur etiam cum vitæ periculo docere. Rurſus, ſi ſcio mea correctione profuturum alicui, vt à peccato diuturno liberetur: nec ſunt alii qui faciant, aut nolint facere, teneor corrigere, non obſtãte periculo vitæ. Per hos facilè eſt de aliis caſibus iudicare.

Secundò, extra extremã neceſſitatem, ſi quis ſine detrimento vitæ, honoris, aut rei, aut cũ paruo detrimento, poteſt aliũ iuuare, tenetur ſub mortali: ſi verò abſq; notabili prædictorum detrimento, non poteſt, nõ tenetur. Verbi gratia, eſt homo diues in ciuitate, qui ſcit aliquem pauperẽ, ob inopiam velle exponere filias, ſi ipſe poteſt abſq; detrimento notabili ſubuenire, tenetur ſub mortali, licèt alii diuites ſint in ciuitate eadẽ, ꝗ poſſint id facere. Si tñ non poteſt ſine graui detrimẽto familiæ ſuæ, non tenetur, niſi ſit extrema neceſſitas, vt ſi illi conſtaret, nullum aliũ velle ſuccurrere, & iam illum patrẽ omninò propenſum ad exponendas filias. tũc enim tenetur etiam cum notabili detrimento ſuccurrere.

Tertiò, quibus ex officio incumbit, ſaluti ſpirituali aliorum prouidere, quales curati, & Epiſcopi, & paſtores ſunt: tenentur cum periculo vitæ etiam extra extremam neceſſitatẽ ſuccurrere. & non ſolùm hoc, ſed etiã inquirere eos, qui in ſuo grege ſimilibus neceſſitatibus laborant. Alij enim, quibus ex officio non incumbit, nõ

tenen-

tenētur inquirere. ſed oblatis neceſſitatibus ſuccurrere. Vnde Curatus tempore peſtis, nō poteſt fugere, & relinquere oues abſq; ſacramētis, licèt ſe ſciat peſte inficiendum. Et Epiſcopus tēpore etiam hæreſis, non poteſt fugere, & relinquere oues decipi, ſed ponere debet animā pro ouibus. Ita igitur intelligendum eſt illud ſecūdum, quod diximus erga modum, quo diligendus eſt proximus. Tertium eſt, quantum ad vitam temporalem, vt nō ſolùm velimus vitam, ſed etiam curemus: quod ita explicandum eſt. Primò, ſi quis eſt in extrema neceſſitate vitæ temporalis conſtitutus, & alius poteſt cum diſpendio rei temporalis, etiam graui, ſuccurrere, tenetur ſub mortali ſuccurrere. Verbi gratia, ſi quis inter infideles eſſet occidendus, quia non reddit centum aureos, ſi quis adſit, qui eos poſſit dare, tenetur dare, vel gratis, vel mutuo, vt ipſum liberet à morte temporali. Secundò, extra neceſſitatem extremam, ſi quis poteſt ſine notabili detrimento ſuccurrere ipſorum neceſſitatibus, tenetur, & in hoc caſu, eſt præceptum de eleēmoſyna. Cum notabili verò detrimento, non tenetur, purà, non debet ſtatum ſuum mutare, nec conuenientem familiam amittere. Tertiò, vitam alterius temporalem, non tenetur ſaluare cum diſpendio propriæ vitæ, ſi tamen velit, poteſt, & eſt actus bonus, & meritorius. Verbi gratia: Sunt duo in mari, vnus eſt abſque tabula, vnde neceſſe eſt ſubmergi, alter habet, poteſt hic dare alteri, ſed non tenetur. Idem in extrema cibi neceſſitate duorum, vno habenti cibum, poteſt hic alteri dare. Rurſus, periculo imminente vni duorum, poteſt vnus ſubire, vt alter ſaluetur. Aduertendum tamen eſt in hoc caſu, quòd cùm talis perſona eſt multùm vtilis Reip. vel familiæ, alter verò non eſt: non licet illi, ita vtilem vitam commutare pro homine inutili, niſi fortè talis inutilis, verſetur in periculo æternæ damnationis. Liceret enim in tali caſu, vitam commutare propriam pro illius vita, ne in æternum periret: ſi tamen eſſet probabilitas emendationis & reſipiſcentiæ talis hominis.

Nota

Quartum est, quantum ad officia communia, quæ alijs hominibus exhibentur, dicitur hoc maximè propter inimicos, quibus non sunt subtrahenda beneficia communia. Voco autem communia, ea quæ multis exhibentur propter causam aliquam in eis contentã, putà, quia pauperes, quia homines, quia cõsanguinei, &c. Cùm igitur inimicus in eadem ratione conuenit, non sunt ei subtrahenda communia beneficia. Vnde, si quis fundens orationes generales ad Deum, pro omnibus, inimicum subtraheret, peccaret. Rursus, si quis in eadẽ domo manentes alloquitur, si inimicus in eadem domo manet, tenetur alloqui: similiter, si in eodem collegio. Rursus, si quis eleëmosynas largitur alicui communitati, non potest absq; peccato subtrahere eam inimico. Similiter tenetur salutare, si antè salutabat, aut salutãtem resalutare. Ista, & similia communia beneficia, non sunt subtrahenda. Liceret tamen in vno casu subtrahere, dummodò scandalum non esset, putà, si ex tali subtractione, speretur probabiliter inimici correctio, & resipiscentia spiritualis. Particularia autem beneficia, qualia sunt, quæ amicis solent exhiberi, vt familiares colloquutiones, nõ tenetur homo inimicis exhibere, quamuis antè exhibuisset, dummodò tamen non sequatur scandalum. Rursus tenetur homo, officia illa etiam inimicis exhibere, quæ sunt secundùm quandam iustitiam. Pater enim filiis debet sua officia exhibere, & filij reuerẽtiam patribus, quamuis intercedat inimicitia. Similiter serui, dominis, & domini, seruis: maiores, inferioribus, & econtrà. Aliquando tamen licet ex parte superiorum, patrum, dominorum, negare sua officia ad tempus inferioribus, in pœnam peccati eorum, potestque pater filium inobedientem, vel qui commisit aliquid in ipsum, domo expellere ad tempus in pœnã, dummodò malum spirituale non sequatur, vel alia grauia mala, aut scandalum. Rursus, omnes tenentur inimicis iniuriam remittere, quantum ad odium, & voluntatem mali, sed nõ tenentur remittere debitam satisfactionem. imò aliquãdo melius est, non remittere. Vnde

vidua pauper, filios habens, quos sustentare non valet, non tenetur viro homicidæ remittere, nisi iustum alimentum subministret, cùm possit. Similiter cùm homicida, qui homo est iniquus, non tenetur desistere à causa. imò ipsam sequi debet donec suspendatur, tamē deposito debet odio ipsius personæ, sed solùm ob iustitiæ zelum. In componendis igitur pacibus, & litibus, odij depositio curanda est, sed non est petenda satisfactionis remissio, nisi iusta sit.

De modis quibus proximus odio haberi potest, & de schismate.

CAPVT XI.

QVAMVIS vnusquisque teneatur proximum diligere, nulli malum volendo, vt dictum est: sunt tamen aliqui casus, in quibus licet malum velle, seu odio habere aliquem.

Quorum primus est, ratione peccatorum ipsorum. Licet enim odio habere aliquos, ratione iniquitatis, iuxta illud psalmi, *Iniquos odio habui*.

Secundus est: Licet etiam velle, & desiderare malum temporale alicui, solùm ob spiritualem emēdationem ipsius. vt si quis esset superbus, & incorrigibilis, liceret desiderare illi infirmitatem, vel pecuniarum amissionem, vel aliud malum temporale, per quod probabiliter sperari possit ipsius correctio.

Tertius est, ob bonum spirituale communitatis. Licet enim hæreticis alios peruertentibus, & incorrigibilibus desiderare mortem temporalem à Domino, vt de medio tollantur, ne alios perdant secum.

Quartus est, ob iustitiam. licet enim peruersis hominibus comprehensis à iudice desiderare suspensionē ob zelum iustitiæ: & vt à iudice comprehendantur, & castigentur, vt compleatur iustitia. In omnibus his casibus semper obseruandum est, ne desiderium hoc mali

sit ob ipsam personam. Tunc enim malum esset contra proximi dilectionem: bonum est, si tantùm sit propter prædictos fines. Contra hanc charitatem proximi, vnum est peccatum, putà scandalum, de quo inferiùs discutiemus: nunc tantùm de schismate dicendum est. Est autem schisma contra charitatem, qua parte, est vnio fidelium inter se, in ordine ad vnum caput. Est enim amoris, & charitatis vnire voluntates alias diuersas. *Schisma* igitur, vt ad præsens spectat *est rebellis & spontanea separatio ab vnitate Ecclesiæ.* Cùm enim quis non vult obedire Ecclesię, aut Pontifici, spontanea rebellione, dicitur schismaticus, & tale peccatũ schisma est, quasi scindens, & diuidens homines, à communione charitatis.

Schisma, vt hæresis, aliquando interiùs committitur absque opere exteriori, aut verbo, & tunc peccatũ mortale est, sed nulli censuræ subditum.

Aliquãdo interiùs, simul & exterius est, & aduerte, quod aliquando est cum hęresi, aliquãdo sine illa. Cùm enim est error in intellectu contra fidem, est hæresis, & schisma, vt qui se separat ab obedientia Papæ, quia non credit eius potestatem, talis schismaticus reputatur pro hæretico, & eisdem substat pœnis. Aliquandò tamen est schisma, cùm non est talis error in intellectu, vt, qui credens quidem potestatem Papæ, tamen passione aliqua motus, ab illius obediẽtia se subtrahit, iste est purè schismaticus: nam schisma est contra vnitatem charitatis, non contra fidem, & tale schisma substat excommunicationi Papali, non quidem in cœna Domini, nisi sit cum hæresi, sed à iure, & habetur, c. licet, de electionib. & c. nulli, dist. 19.

De primo decalogi præcepto.

CAPVT XII.

ANTEQVAM ad singula Decalogi præcepta explicanda descendamus, aliqua sunt notanda.

Primò,

Primò, ista decem præcepta, in duas esse diuisa partes; quædam versantur circa diuinum honorem immediatè, qualia sunt tria priora, quæ dicuntur primæ tabulæ: quædam circa vtilitatem proximi, qualia septem posteriora quæ dicuntur secundę tabulæ. Fuerunt enim in duabus tabulis Moysis, digito Dei descripta: licèt alij plura ponant in prima tabula: sed quod diximus, videtur probabilius.

Secundò, est notandum, omnia quæ sunt contra aliquod mandatorum horum, esse peccata mortalia, nisi vna triu causarum excuset: Tunc enim erunt tantùm venialia. Prima est, leuitas materiæ. Cùm enim parua est materia, non est mortale, vt qui assem furatur, contra præceptũ facit, sed quia parua est materia, non est mortale peccatum. Qui imponit falsum alicui leue, contra præceptum facit, sed ob leuitatem maximam, non est mortale. Non tamen leuitas materiæ semper excusat: nam falsum iuramentum, etiam in leui materia, est mortale. Dicemus tamen de hoc in singulis. Secunda est, defectus deliberationis: tunc enim actus dicitur deliberatus, cùm in nostra est potestate, vt possimus facere. Ista deliberatio plena, est necessaria in mortali peccato. Cùm autem est semiplena, nec integra, fit veniale. Vt, qui alterius vxorem concupiscit, sed motu repẽtino, & non ex pleno voluntatis consensu. Similiter, qui occidere vult, sed nõ actu deliberato perfectè. Tertia causa, defectus pleni vsus rationis, qualis est in semidormientibus, quibus pollutiones accidunt, sed nõ est perfectus vsus rationis. Similiter in aliquibus infirmitatibus, in quibus homo aliquando percutit alios, sed quia non est integer vsus rationis, non est mortale. His igitur tribus causis, opus, aut actus contra præceptum, solet fieri venialis, cùm tamen ex genere mortalis sit.

Tertiò, est notandum; Ista præcepta non obligare homines, ad finem præceptorum, qui est Charitas, sed solùm ad actum inclusum in præcepto. Verbi gratia, nõ occidere obligat hominem, vt non occidat, non tamen ne occidat ex charitate. Similiter in aliis omnibus,

ficut ieiunium, non obligat ad finem, qui eft maceratio carnis, & eleuatio mentis, fed tantùm ad ipfum actum. Vnde impletur præceptum extra charitatem, licèt non fit meritoria talis impletio, nifi fit cum charitate, quæ dicitur finis, & modus præceptorum. Et hoc eft, quod alii dicunt, impleri præceptum poffe quoad fubftãtiam fine charitate, non tamen quoad modum.

In primo igitur præcepto, quod eft; vnum colendum Deum, pręcipitur latria, feu adoratio Dei. Pro cuius explicatione, Aduerte, in adoratione effe tres actus.

Vnus eft intellectus, quo cognofcimus excellentiam, & fuperioritatem alicuius qui adorandus eft.

Secũdus eft volũtatis, quo nos ei fubiicimus, & fubfternimus.

Tertius exterior, quo talem fubiectionem fignificamus, vt genuflexio, capitis nudatio, & fimilia.

Primus non eft adoratio. Dæmones enim cognofcũt Deum effe fupra omnia, non tamen adorant. Eft tamen talis actus in adoratione neceffarius, quia voluntas nõ fe fubdit, nifi excellentiam cognofcat eius cui fe fubdit. Secundus eft ipfa adoratio, qui eft actus religionis. Tertius eft actus adorationis. In tantum enim ifte tertius ad adorationem pertinet, in quantum ab interiori procedit, aliàs eft illufio, & irrifio. Vt igitur Deus adoretur, ifti actus neceffarij funt. Primus eft, intellectus, quo debemus Deum cognofcere vt fummum Dominũ, ac totius effe principium. Secundus voluntatis, quo illi, vt tali, nos debemus fubiicere. Tertius eft, quo iftam proftratione exprimimus, quod maximè fit, per Miffæ facrificium. Totus enim populus Chriftianus, miffam offert per Sacerdotem, & per facrificium, quod foli Deo debetur, fuam exprimit internam adorationem. Similiter per alias humiliationes exteriores. Sic igitur Deus eft adorandus. Actus primus eft fidei, nec ad hoc pertinet præceptum, fed fupponitur: actus fecundus, eft vera adoratio, & hæc præcipitur, fimiliter & exterior, hunc exprimens, quæ duo ad religionẽ pertinent. Hoc præcepto, non folùm adoratio, fed inuocatio, honor

nor, laus Dei, & alia, quæ ad religionem ſpectant, continentur.

Nota, vltra adorationem Dei, etiam Sanctos eſſe adorandos, ſeu venerandos; non tamen eadem adoratione, qua Deus, ſed alia, quæ à Theologis δουλεία, & ὑπερδουλεία dicitur. In cuius gratiam notandum, quod Deo debetur λατρεία, quæ eſt humiliatio & ſubiectio, ex recognitione ſummi Principatus & dominij ſuper omnia, id eſt, Deum debemus adorare, & nos illi ſubiicere, tanquàm ſummo Domino, & auctori omnium. Sanctis etiã debetur iſta ſubiectio: non tamen ratione dominij, ſeu principatus, ſed tamquàm excellentibus, & maximè propinquis Deo. Nam, quamuis veneror Regem, nõ tamen, non ideo debeo venerari Ducem: vnumquemque in ſuo gradu. Nec venerando Sanctos, facimus illos Deos, ſicut nec Duces facimus Reges. Inter Sanctos tamen debetur B. Mariæ matri Dei veneratio ſupra reliquos omnes Sanctos, licet infra Deum. quæ dicitur ὑπερδουλεία, quia ipſa ſola veneranda eſt ſicut Domina, non vt ex ſe, ſed vt habens dominium à filio ſuo, id eſt, Deo. Hinc ſequitur, quòd actus exterior poteſt exhiberi, & Deo, & Sanctis. ſed differenter. Deo, vt procedit ex propria ſua adoratione: Sanctis, vt procedit ex propria ſua veneratione. Nam flectimus etiam genua coram homine. non tamen propterea ipſum facimus Deum: ſic neque ſanctum facimus Deum, ſi coram ipſo flectamus genua, quia non procedit ex illa adoratione interna, qua adoramus Deum, ſed qua veneramur Sanctos.

De blaſphemia & impietate.

CAPVT XIII.

NVNC de peccatis, quæ contra iſtud præceptum ſunt, agere oportet. Cumq; in hoc præcepto, Religio Chriſtiana contineatur, peccata cõtra religionem ſub iſto continentur præcepto, quorum vnum

est Blasphemia. Est blasphemia contra Dei laudem, contra S.Thom.2.2.quæst.13. qui putat contra confessionem fidei esse. Hoc autem notum fiet, si primùm quid laus sit, intelligatur. Laus est manifestatio alicuius excellentiæ, cum affectu voluntatis. Cùm enim excellentias, & perfectiones alicuius notificamus, & dicimus, tunc laudamus ipsum, si tali notificationi cordis affectum coniugamus, qui nos prouocet ad talem manifestationem. Est igitur laudare Deum, excellentias, & perfectiones eius manifestare, cùm voluntatis affectu. Est autem duplex laus. & Interior, quæ fit solo corde, quæ à nobis, & ab Angelis, fit Deo: Et exterior, cùm voce profertur. Vtraque multipliciter fit.

Primò, per modum enunciationis, cùm per propositiones laudamus, dicentes, *Deus magnus, & sanctus, & Dominus.*

Secundò, per modum deprecantis, cùm orationes fundimus.

Tertiò, per modum imperatiui, cùm dicimus, *Benedictus sit Deus. Gloria in excelsis Deo.*

Quartò, per modum admirantis, vt, *Quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra?* His modis contingit laus. Cùm huic igitur opponatur blasphemia, hæc erit quædam maledicentia contra Deum, ex malo voluntatis affectu. Ille autem dicit malum Deo, qui aufert bonum quod habet, negando, vel imponit malum quod non habet, affirmando. Vt, qui dicit, Deus non est bonus, non iustus est Deus. Fit autem dupliciter sicut & laus; corde interiùs, & oratione etiam exteriùs, quæ est consummata blasphemia, & vtroque modo tripliciter fit.

Per modum enunciationis, vt in dictis exemplis.

Per modum detestantis, vt qui dicit; sit Deus maledictus, pereat Deus, & per modum irridentis, vt illi dicebant; *Vah qui destruis templum Dei.*

Est autem maximè hic aduertendum, dupliciter contingere per blasphemiam Deo maledicere. Vno modo formaliter, cùm expressè & apertè, mala damus

Deo,vt in omnibus exemplis propositis. Altero modo virtualem, cùm occultè damus Deo malum, licèt non id omninò exprimant verba. vt,qui dicit,ad despectum Dei, *al dispetto de Dio,&c.* blasphemat,quia facit Deum impotentem. Dicit enim se aliquid facturum, velit,nolit Deus. Similiter, qui dicit,ad corpus Dei, & *al sangue de Dio*,vel iniuriosè nominat aliquas partes:tūc,si per modum spernētis dicat,est blasphemia, quia ponit in Deo ista,tanquàm contemptibilia, & vituperatione digna, quòd non est. Si tamen dicat tantùm per modum iuramenti,non est blasphemia. Vtroque autem modo,siue formaliter,siue virtualiter,blasphemia est. Ex his ergo facilè habetur, quid sit blasphemia.

Circa peccatum autem blasphemiæ, Notandum est, non semper esse mortale, quamuis sit ex genere suo. Aliquando enim fit cum aduertentia, & deliberatione; vt cùm homo cognoscit,& aduertit esse blasphemiam, tamen eam profert. Aliquando fit sine aduertentia,vt, cùm homo ira aliqua, vel alia motus passione, non aduertens verba quæ proferebat, protulit blasphemiam. Priori modo est peccatum mortale, posteriori verò nō semper, nisi cùm homo est assuetus blasphemare, nec vult emendationem. Talis enim peccaret mortaliter tunc,quia est in culpa præcedenti,quia non abstulit occasionem peccati. Qui verò non habet talem assuetudinem,vel,si habet, iam emendare se curat, & desiderat, non peccat mortaliter,sed venialiter.

Blasphemia autem aliquando est cum hæresi, aliquādo sine hæresi. Quando quis assentit intellectu,his, quæ corde, vel ore dicit, est hæreticus, & blasphemus: vt si dicens Deum improuidum, ita assentitur blasphemus & hæreticus simul est. & tūc incidit in cēsuras hæreticorū,de quibus diximus iā. Si verò nō ita credit,nec assentitur,vt dicit, (non enim idē est credere, & dicere etiam corde.)tunc est tātùm blasphemia. Quamuis autem blasphemia sit sine hæresi, est tamen horrendum peccatum, adeò, vt Dominus dixerit, esse irremissibile.

non quòd non remittatur, ſed quia vix, aut nimis eſt indignm, vt remittatur. Et blaſphemis eſt ſeuera pœnitentia impoſita, c. ſtatuimus, de maleficijs, quæ tripliciter fit.

Prima, vt ſeptem diebus dominicis, maneat in foribus templi, dum ſolennia celebrantur, & ſeptima dominica, vt abſque pallio & calceamentis, & cum corrigia in collo.

Secunda, vt ſeptem diebus Veneris ieiunet in pane, & aqua, & non intret in Eccleſiam.

Tertia, vt alat tres pauperes ſingulis illis diebus, &, ſi non poteſt, ſaltem duos: aut ſi non, duos, vnum: & ſi nõ vnum, ſaltem in aliam pœnitẽtiam commutetur: & vlteriùs, ſi diues eſt, ſoluat quadraginta ſolidos, ſi nõ hoc poteſt, triginta, ſi non hæc, viginti: ſi non, quinque. Vbi vides rigorem iuris oſtendere grauitatem peccati. Hoc etiam eſt officium damnatorum, ſicut beatorum, laudare ſemper Deum. Non autem exiſtimes blaſphemiam ſolum eſſe contra Deum: extenditur etiam ad Sanctos. Vt enim laudare ſanctos, eſt virtus, ita peccatum eſt & blaſphemia, illis malum dicere., Vnde eodem modo eſt mortale, & ſub cenſura canonum contentum. Præcipuè autem grauiſſimum eſt, inter omnia quæ cõtra ſanctos ſunt, contra beatam Virginem blaſphemare. Contingit etiam contra alias creaturas blaſphemare, eis maledicendo, vel imprecando. Et hîc eſt aduertentia adhibenda. Creaturæ enim hæ rationabiles ſunt, aut irrationabiles, ſi rationabiles, dupliciter poſſunt maledici.

Vno interiùs deſiderando malum quod imprecamur: vel exteriùs, volendo illas iniuria afficere. & tũc, cùm malum eſt graue, eſt mortale: vt, qui dicit, ſuſpendaris, moriaris, cũ interiùs iſta deſideramus proximo euenire: cùm non, ſed ſolùm exterioris eſt blaſphemia, eſt veniale. Si verò irrationabiles ſunt, non ſemper eſt mortale, vt maledicere pani, vino, libris, vinis, & aliis.

Quadrupliciter poſſumus his maledicere.

Vno modo, considerando vt creaturæ sunt Dei, & hac intentione maledicendo, & sic est mortale, & blasphemia, siue rationabiles, siue irrationabiles sint.

Altero modo, ratione creaturæ rationalis cuius sunt: vt, maledicere vineis, quia illius sunt vel huius, & tunc si interius malè desideramus propter dominum talis rei, mortale est, sicut diximus de ipsa creatura rationabili.

Tertiò possunt considerari (secundùm se, & tunc maledicere his, vt dixit Caieta. verb. Maledictio) est actus otiosus, atque veniale.

Quartò, possunt considerari, ratione mali illati ab ipsis, & sic possunt maledici, & est actus licitus. Non enim est hoc tam maledicere creaturæ, quã malo: sic Iob diei, & Dauid montibus maledicebat. Idem esset dicendum de bestiis. Ex his habes, quid de blasphemia sentiendum est. Aliud est peccatum contra hoc præceptũ, quod impietatis dicitur, & oppositum honori, quem debemus sanctis, & Deo, sicut blasphemia est opposita laudi. Pietas enim est, qua Deum, & Sanctos reueremur. Cùm igitur ipsos inhonoramus, dicitur peccatum impietatis. Vnde, imagines conculcare, reliquias Sanctorum spernere, opera in Deum iniuriosa facere, ad hoc spectant peccatum, cui si error accedat intellectus, est etiam hæresis: secùs non, vt suprà.

De Superstitione.

CAPVT XIIII.

ALIVD est tertium peccatum superstitionis. Est autem superstitio, vana seu falsa religio. Religio enim virtus est, debitum cultum Deo exhibens: contra quam, est superstitio indebitum cultum exhibens.

Huius duplex est genus, iuxta duos modos, quibus indebitè cultus exhiberi potest.

Vnus est, cùm Deo vero cultum exhibemus, non eo modo quo exhibendus est. Alter, cùm cultus exhibetur Deo falso, cui exhibendus nō est. Prior superstitio, duas habet species. Altera est, cùm Deo exhibetur cultus falsus, vt qui Deo modò vellet offerre sacrificia veteris legis, nunc enim sunt falsa, quia tunc significabant futuram mortem Christi, quod iam non est. Similiter, qui alicuius sectæ infidelium ceremonias, vellet exhibere Deo: talis Deo exhibet cultum, sed non eo modo, quo debet, & dicitur cultus perniciosus, & est mortale peccatum. Ad hoc peccatum reducitur illud, quo quis falsas reliquias supponit pro veris, decipiens alios. & qui falsò dicit imagines has, vel illas fecisse miracula, vt eleemosynas suscipiat à populo. Altera species est, cùm Deo exhibetur cultus superfluus. Qui dicitur ille, qui non ordinatur ad Spiritum, & qui additur vltra consuetudines Ecclesiarum. Vnde, qui multiplicat Alleluya, cùm dicendum est vnum, additque super ea, quæ in cæremoniali sunt, cultum exhibet superfluum: talis tamen superstitio non est mortale, sed veniale tantùm, nisi ex contemptu fiat. Superstitio autem ea, quæ cultum quidem exhibet, sed non cui exhibendus est, quinque sub se includit species, Idololatriam, Magiam, Diuinationem, Vanam obseruantiam, & Maleficium. De singulis agere oportet.

Est igitur Idololatria, diuini cultus erga falsum Deum exhibitio. Colere enim pro Deo, eum qui non est Deus, aut ipsum laudando, aut inuocando, aut sacrificādo, aut ei aliquo modo se prosternendo, idololatrare est. Est autem idololatria per se opposita religioni, tamen ex adiuncto & concomitantia, opponitur fidei. Sicut enim vera adoratio non est, nisi fides præcedat in intellectu, qua illius excellentiā recognoscamus, cui nos subiicimus: ita etiam adoratio falsa, quæ est idololatria non est, nisi error in intellectu præcedat, quo dignum honore iudicamus Deum falsum, cui idololatra se prosternit. Vnde fit, vt idololatria sit peccatum subiectum excommunicationi in cœna Domini, vt hæresis. Cùm

verò

verò non est error in intellectu, si verè iudicat homo, illud quod adorat non esse tali honore dignum, sed timore, vel alia passione motus, adorat, & colit, tunc non est propriè idololatria, sed dicitur exterior idololatria. & quamuis sit in foro exteriori subiecta excommunicationi, quia præsumitur etiam interior & cum errore; tamen in foro interiori, non habet annexam excommunicationem, vt superius diximus de hæresi. Vtroque tamen modo, est peccatum mortale.

Altera species est Magia. Videtur autem sic posse describi: Est potestas inordinata faciendi quod supra naturam est. Dupliciter fieri potest, vno modo diuino auxilio supernaturali adiutus, & hoc ad potestatem miraculorum spectat. Altero verò, auxilio dæmonis, & hoc ad Magiam spectat. Et aduerte, quòd Magia per finem distinguitur ab aliis superstitionis speciebus dicendis. Nam Magia est, qua homo facit mirabiles effectus, & supra suam naturalem potestatem, hoc solo animo, vt potens videatur, & magna, & mirabilia faciens. Aduertendum vlterius, quòd licet homo videatur ista magna facere, aliqua potestate in se existente, verè non facit, sed dæmon est, qui ista ad suum imperium facit: nec Magia habet aliquam potestatem super dæmones, vt cogat eos ista facere, sed fingunt ipsi se cogi imperio eius: vt magis decipiant: quamuis aliquādo, potestate alterius dęmonis superioris, cogantur, vt homini alicui pareant. Dæmones autem nullam per se habent efficaciam faciendi effectus hos, qui in Magia videntur, sed tripliciter tantùm dæmon operatur.

Vno modo, effectus per naturam, aut artem iam factos aliunde transumendo: habet enim potestatem super omnia ista inferiora, quantum ad motum localem. Vnde, si facit hîc serpentem, vel aliud apparere: aliis ex locis portat, est enim ei mirabilis agilitas, vt in ictu oculi innumera miliaria peragat.

Altero modo ista facit de nouo faciendo, non per se, sed occultè applicando causas naturales, & accelerādo actiones earũ. Est etenim peritissimus: cognoscit e-

nim omnes naturas omnium lapidum, herbarum, animalium, & rerum vniuersi, & proprietates earum, & vbi inueniantur. Vnde sæpè facit arborem nasci breuissimo tempore, applicando semen, & omnes causas alias, sæpè fructus, sæpè animalia. Sæpè sanat etiam dæmon, occulta medicamenta adhibendo, vel intra corpus se immiscendo, & humores expellendo.

Tertio modo operatur ista, sensus deludendo, & hoc dupliciter.

Vno modo, proponendo sensibus vera obiecta, non qualia apparent, sed ex aëre condensato: vnde sic, aliquando facit apparere serpentes, dracones, animalia etiam multa quæ non sunt vera, sed ex aëre condensato confecta, & per ipsum dæmonem mota.

Altero modo, ipsosmet sensus impediendo, ne videantur exteriora, & imaginationem hominum mouẽdo, vt appareat illis, res illas, illic esse, quę verè nõ sunt, sicut fit, cùm homo somniat. His modis dæmon multa operatur ad vocem & petitionem Magorum.

Aduertendum tertiò, quòd frequenter fit pactũ dæmonis cum Mago: rarissimè autem hoc fit, absq; pacto, & sola tacita inuocatione dæmonis. Explico: Pactum, est promissio hominis facta dæmoni, & dæmonis homini: promittit enim homo animam dæmoni, & negationem diuinorum præceptorum, & Sacramentorum: promittit dæmon se omnia illa facturum, & quò magis promittit homo, eò etiam dæmon. Hoc autem pactum dupliciter fit. Aliquando cum ipsomet dæmone, qui visibiliter apparet, & fœdus init. Aliquando fit medio aliquo homine, vt cùm quis per aliquẽ Magum, tale facit pactũ. Pactum autem expressum cũ dęmone, dupliciter solet fieri. Vno modo solemniter, vt cùm dæmon apparet visibiliter, in solio suo sedẽs, cum caterua aliorum dæmonùm, coram quibus fit tale pactum. Altero modo priuatim, vt, cùm fit pactum absque solemnitate. Sola enim tacita inuocatione fit, cùm homo vtitur illis mediis, quibus Magi solent vti, ad faciendos effectus tales, sed tamen non intercedit pactum.

Est autem generaliter obseruandum, tacitam dæmonis inuocationem esse, cùm homo intentat aliquid facere per ea, quæ nec ex se, nec ex virtute supernaturali tales possunt producere effectus. Vnde his modis maximè, ista inuocatio contingit.

Primò, cùm verba dicuntur, in quibus voces aliquæ non significatiuæ sunt.

Secundò, cùm sunt characteres, & figuræ aliæ à signo crucis, vt figuræ ouales, quadrangulæ, vel similes.

Tertiò, cùm miscentur aliqua falsa: vt, quòd Christus habuit febres: vel apocrypha, vt fictæ aliæ historiæ.

Quartò, cùm apponuntur conditiones inutiles ad tales effectus: vt, cùm feruntur verba scripta sacra, in charta tali, vel tali: & herbæ, tali, vel tali die & hora decerptæ, & alia huiusmodi.

Quintò, cùm effectus excedunt virtutem illius medij, vt quando promittit, alios recessuros in gratia, non posse lædi ab inimicis, & alia huiusmodi. His mediis vti, est inuocatio tacita dæmonis: & magia aliquando (licèt rarò) fit cum tali inuocatione, absque pacto.

Aduertendum quartò circa huiusmodi peccati grauitatem. Magia sæpè est hæresi coniuncta, aliquando autem sine hæresi est. Tunc est coniuncta hęresi, cùm error contra Deum est in intellectu, accedente pertinacia. Vnde Magus examinãdus est, quid credat, an credat dæmones dignos esse aliquo honore, posse aliquid facere absq; diuina permissione, in alia vita se bonum ab eis recepturum, semper vera dicere, & alia huiusmodi. Cùm enim aliquod horum esse creditur cum pertinacia, id est, cognoscendo esse contra Ecclesiam, est hæresis, & tunc est Magus excommunicatus. Cùm verò non est error talis in intellectu, est absq; hæresi, sed est horrendũ peccatum mortale, cùm intercedit dæmonis pactum: non autem excommunicationi latæ expositũ est, licèt Magus sit excommunicandus, vt habetur 26.q.5. At qui ipsos Magos consulit, & qui petit opera eorum, excommunicatus est, vt habetur ibi, c. si quis etiã. Ista excommu-

communicatio, nulli reseruatur. Cùm verò est Magia cum sola tacita inuocatione, est etiam mortale. Cùm tamen est ignorantia, quia homo nescit ibi inuocari dæmonem, veniale est, donec ab aliquo aduertatur, vel per se cognoscat, tunc enim esset mortale.

De Diuinatione.

CAPVT XV.

TERTIA species est diuinatio: Est autem hæc, enunciatio inordinata eorum quæ per naturam cognosci non possunt, id est scire ea quæ homo naturaliter cognoscere non potest. Tamen per diuinam reuelationem, non est diuinatio. Ea tamen scire modo inordinato, & dæmonis inuocatione, ad diuinationē spectat. Maximè autem hæc hominis naturā excedunt. Primùm ea quę à diuina voluntate sola pendent, qualia sūt mysteria gratiæ, quod hic saluetur, ille condemnetur, & alia huiusmodi. Secundò, quæ pendent ex libertate hominis, & nondum futura sunt. Tertiò, quæ sunt futura contingentia, & ita possunt non euenire, vt euenire. Quartò, quæ sunt occūlta, vel absentia, vt homo per se cognoscere nequeat. Velle aliquid horum scire modo inordinato, pertinet ad diuinationem.

Aduertendum tamen, quòd nec dæmon scit certò ista, sed primò, coniectura quadam, ex longa experientia quam habet, vt ex subtilitate ingenij sui, qua conditiones singulorum & inclinationes cognoscit, & plus minusve coniicit quid sint facturi. Secundò, ex reuelatione Angeli boni. Permittit enim Deus ipsi dæmoni aliqua manifestari. Tertiò, aliquando res, quas prænunciat, erant naturaliter euenturæ, vel certò futuræ, non tamen videntur euenire nisi contingenter, & sic videtur etiam enunciare contingentia. Nam sæpè dæmon, secretum morbum alicuius intuetur, & cognoscit naturale tempus mortis, quod alteri prænuncians, videtur contingens dicere. Sæpè etiam nunciat ruinas domorum, quia occultas causas ruinæ operantes videt. Sæpè et-

pè etiam annunciat quæ ipse facturus est. Quartò, ex
naturalibus multa scit, propter magnam scientiam na-
turalem suam, & Astrologiam, qua pluuias, pestes, ecli-
pses, & alia potest prædicere. Hoc modo diuinatores
suos decipit. Est autem duplex genus diuinationis. Al-
terum est, in quo inuocatur apertè dæmon, vt dicat oc-
culta, quæ inuocatio solet esse multiplex, iuxta modos
multos quibus solet dæmon respondere. Aliquando
per fictas & apparentes figuras, & dicitur Præstigium.
Aliquando per somnia, & est diuinatio somniorum,
cùm homo à dæmone responsum acceptat per somnia.
Aliquando per mortuorum suscitationem, & dicitur,
Necromantia: Etsi dæmon nullam animam reuocare
possit ad mundum hunc, tamen sæpè fingit esse mortu-
um, assumendo corpus ac si anima esset. Licèt aliqui di-
cant, diuina permissione, dæmonem id facere, sicut fe-
cit de Samuele. Alij dicunt, Deum id fecisse, non dæ-
monem, nec Pythonissa id poterat. Aliquãdo id fit per
viuos, & arreptitios homines, qui dicuntur Pythones.
Aliquando fit per statuas, & corpora terrestria, & dici-
tur Geomantia. Aliquando per figuras apparentes in a-
quis, & dicitur Hydromantia. Aliquando per figuras
aëreas, & dicitur Aëromantia. Aliquando per ignes, &
dicitur Pyromantia. Aliquando per interiora anima-
lium, & dicitur Aruspicium. Hæ omnes species sunt
grauissima peccata mortalia. In quibus expressè inuo-
catur dæmon, & colitur, & est maximè peccatum hoc
hæresi coniunctum, si error sit in intellectu. Qui con-
sulit hos ariolos, & diuinos, excommunicatus est, vt di-
ximus suprà de Magis. Alterum genus est, in quo non
inuocatur expressè dæmon, sed tacitè, puta, cùm me-
diis vtitur quis ad cognoscendum res, quæ media nul-
lam habent virtutem indicandi res. Et hoc diuiditur
in duo genera. Aliud, cùm media non sunt aliqua
opera facta ab ipso homine. Alterum, cùm sunt a-
ctiones aliquæ humanæ. Primum genus multas habet
species, puta Astrologiam, quæ fit per situs & motus a-
strorum. Augurium, quod fit per garritus animalium,

ſeu auium. Aruſpicium, per volatus auium. Omen, per verba alicuius hominis caſu aliquo, vel alia intentione prolata, vt quia miles dixit ſocio: Siſtamus, dux decreuit, exercitum non mouere. Chiromantia, quæ fit per ſigna, & figuras corporis humani. Circa Aſtrologiã notandum eſt, quòd non negamus, poſſe naturales effectus ſciri, vt eclipſes, pluuias futuras, & alia huiuſmodi, & ſimiliter complexiones, & inclinationes hominum, nam cœli influunt in humana corpora: tamen triplici caſu vti Aſtrologia, eſt peccatum mortale. Vno modo, ad cognoſcendum myſteria gratiæ, & ea quæ à ſola Diuina voluntate dependent. Secundò, ad cognoſcendum ea, quæ ex libera voluntate hominis pendent, quaſi certò euentura ſint, quod quidem falſum eſt. Nam nec complexio hominis, nec cœlum, nec vlla creatura cogit voluntatem: & contingentia, multis cauſis impediri poſſunt. Quòd ſi quis vellet cognoſcere aliquando contingens, vel liberum, iudicando eſſe incertum, & poſſe non euenire, non eſt mortale. niſi tantùm in tertio caſu, cùm quis in ſuis actionibus vtitur iſtis iudiciis Aſtrologorum, tanquàm regula, nec quicquam vult facere, niſi cœlum conſulendo: iſte talis iam certam putat regulam. Semel autem, vel bis conſulere, & iudicando eſſe rem incertam, & poſſe non euenire, veniale eſſet, & actus omninò otioſus, quia nihil prorſus certitudinis, tale habet iudicium. In his igitur caſibus, tacitè inuocatur dæmon, dum ſumitur pro medio cognoſcendi, quod ex ſe talem efficaciam non habet, vt per ipſum res tales cognoſcantur, ob id peccatum eſt.

Circa augurium & aruſpicium, notandum eſt; aliquando eſſe licita, cùm ſolùm prænunciare intendimus ea, quæ naturaliter ſolent aliqua animalia prænunciare. Deus enim, inſtinctus ſæpè aliquorum futurorum animalibus indidit, vt Mergi mare linquentes, ſignant tempeſtatem futuram. Veſpertiliones longè volantes à domibus, ſignificant ſerenitatem, & alia huiuſmodi multa. At verò alia, quorum animalia nullos habent inſtinctus, prædicere, peccatum eſt mortale, quia

eſt tacita dæmonis inuocatio. qualia ſunt contingentia, & quæ à libertate hominis pendent, vel à ſola diuina voluntate.

Genus alterum diuinationis, quod in aliquibus actibus humanis conſiſtit, dicitur ſortilegium, ſiue fiat taxillorum emiſſione, ſiue aliquarum chartularum deſcriptione, ſiue plumbi liquefactione, ſiue ceræ, vel alio ſimili modo. Eſt autem aduertẽdum, eſſe triplex genus ſortium.

Quædam ſunt diuinatoriæ, quæ emittuntur ad aliquod occultum, vel futurum ſciendum.

Quædam diuiſoriæ, quæ emittuntur ad cognoſcendum, quid cuique eueniat.

Quædam conſultoriæ, quæ emittuntur ad cognoſcendum quid in aliquo caſu ſit agendum. Et quidẽ prima diuinatio, ferè ſemper eſt peccatum mortale, quia ibi tacitè inuocatur dæmon, niſi in aliquo caſu expectaretur reſponſum, ſeu iudicium à Deo, quo modo Saul emiſit ſortem ſuper Ionatham, & nautæ ſuper Ionam.

Diuiſoria autem licita eſt, cum triplici tamen conditione: Primò, ne in ea committatur aliquid contra iuſtitiam, puta, cùm res quæ in ſortem mittitur, vnius eſt, nec ad eam par ius habent alij inter quos mittitur ſors: tunc non eſſet licita, quia iniuſtitia fit domino. Similiter non excluduntur, qui par ius habent. Secundò, ne ſit contra publicum bonum Reip. vt, cùm dignitates ſortirentur inter homines, etiam ineptos ad tales dignitates. Simile eſt de dignitatibus aliis alicuius cõmunitatis cùm inepti admittuntur ad ſortes, inter aptos tamẽ poteſt mitti ſors. Tertiò, ne ſit in dignitatibus Eccleſiaſticis, & beneficiis; talia enim ſortiri non licet. His ſtantibus conditionibus, diuiſoria licet, dummodò iudicium non expectetur à dæmone, ſed fortuitum ſit.

Conſultoria, cùm iudicium expectatur à dæmone, peccatum eſt mortale. Cùm verò à Deo, licet, ſed cum triplici conditione. Prima, vt ſit cum neceſſitate. Cùm enim media humana facilè haberi poſſunt, nõ eſt Deus tentandus. S. Thomas 2. 2. quæſtio. 95. art. 8. Vnde, liceret

vti sortibus in hoc casu, cùm tempore pestis aliqui Curati essent mansuri, tamen duo sufficerent, ipsi autem multi essent, Episcopus non potest eos concordare, nescitque quos constituat, posset iudicium à Deo expetere per sortes. Similiter, cùm duo essent in æquali necessitate extrema, quorum vni, aliquis subuenire posset, tunc sorte consulendus esset Deus vter illorum esset. Hi duo casus sunt Augustini. Secunda est, vt sit cum reuerentia. Accedere enim Deo irreuerenter, peccatum est, & quidem veniale, nisi irreuerentia notabilis sit. Tertia est, ne sit in rebus prophanis. Deus enim non est in his rebus consulendus. Tales conditiones in diuinatione, cùm licita est, seruari debent. Cùm autem aliter fit, peccatum est: & in his omnibus, cùm à dæmone iudicium expectatur mortale est, & sortilegium. In diuinatoria autem, nisi expressè Deus inuocetur, tacitè inuocatur dæmon, ob id ex se mortale est.

De vana obseruantia, & maleficio.

CAPVT XVI.

QVARTA superstitionis species est, Vana obseruantia. In qua tacitè dæmon inuocatur, cùm in ea, media quædam assumantur, quæ non habent virtutem vllam ad tales effectus.

Huius quatuor sunt species infimæ.

Prima est, ars notoria, quę continet orationes quasdam, & ieiunia, ad consequendas scientias absque vllo labore, ad modum infusarum scientiarum. Quæ quidē obseruantia, mortale peccatum est.

Secunda est, obseruantia sanitatum, cùm homo ad sanitatem obtinendam, vana media & inutilia assumit, vt hi, qui quibusdam orationibus sanant dolorem capitis, & aliorum morborum, retinent sanguinis fluxum, sanant etiam alias infirmitates, etiam animalium. In his frequenter accidunt vanæ quædam circunstantię & verba

ba quædam ridicula, aut non significantia, quæ tacitè cõtinent dæmonis inuocationem. Talis obseruantia, veniale est peccatũ, cùm personæ ignorantia accidit: cùm verò admonita est de vanitate, mortale peccatũ est. Iam enim dæmonem scienter inuocat. Cùm autem tales orationes puræ sunt ab omni mala circunstãtia, & ex deuotione dicuntur, non est peccatum, meliùs tamen est, ab ipsis abstinere. Sufficit Euangelium à Sacerdote aliquo prolatum, vel alia oratio Ecclesiæ ex deuotione Deo fusa. Ad hanc speciem reducitur, decerptio herbarũ, die Ascensionis & D. Ioannis ante solis ortũ, & alia similia, vt de Carlino primo oblato in die Parasceues.

Tertia est, obseruantia futurorum euentuum. Aliqui enim, ex quorundam impertinentium obseruatione, mala futura sibi vel aliis coniiciunt, vt si læuo pede domo egressus, si statim lapidem offendit; si somniat in aliquo loco malum sibi euenturum: si postquam euigilauit, statim sternutauit, tunc enim dicunt esse iterum dormiendum. Omnia ista & similia vana sunt, & ex se veniale, nisi quis pertinaciter istis adhereat post admonitionem, si ignorans sit,

Quarta est obseruantia reliquiarũ, cùm aliqui portant aut vanas reliquias, aut veras, cum aliqua vana circunstantia, vt euangelia si scripta sint in charta virgine, & cum certis cæremoniis. Similiter, cùm promittuntur effectus falsi: vt, quod non morietur in bello, in peccato, & huiusmodi; talia sunt mortalia, nisi grandis ignorantia excuset, quia isti nimis fidunt suis reliquiis erga istos effectus. Cùm autem sunt veræ reliquię, absque vlla vana circunstantia, aut verba sacra pura, licitum est & vtile. Sed admonendi sunt qui talia portãt, ne istis solis fidant, quasi sufficiant, sine vllo bono opere, & vitæ rectitudine. Hæ sunt vanæ obseruantiæ, quæ profectò nimis essent arcendę à fidelibus. Sunt enim reliquiæ Gentilium, quibus multi homines, etiam nõ rustici decipiuntur, & plus his intendunt, quàm diuinis mandatis.

Vltima species superstitionis est maleficium, de quo

multa dicenda: Et primum eſt, quid ſit. Poteſt autem ſic deſcribi: Eſt ars nocendi aliis, dæmonis poteſtate. Aduerte Magum, & Maleficum differre penes finem. Magus enim vtitur arte dęmonis, ad oſtentationem potentiæ diuinæ, ad ſciendum abſcondita. Maleficus autem, ad nocendum aliis. Ipſa autem opera quibus aliis nocent, ſolent dici maleficia. Aduertendum ſecundò, eſſe duplex maleficium, quoddã dicitur amatorium, quoddam veneficium. Amatorium eſt, quo malefici vtuntur, ad flectendos animos hominum ad amorem carnalem, ſimiliter etiam ad auertendum. Nam aliquando inclinare contendunt animos hominum in aliquos, & ab aliis auertere: & hi malefici ſolent rixas & odia inter cõiugatos efficere, animos alterius, aut vtriuſq; ad aliam perſonã deflectere. Veneficiũ eſt quo ſolẽt nocere hominibus, & duplex eſt: Vnũ, quo nocẽt in propria perſona, aut occidẽdo, aut infirmitates, vel dolores causãdo, aut ſterilitatẽ ſexus inducendo. Alterũ, quo nocere ſolẽt in rebus, aut deſtruere vineas, arbores, animalia, ſubuertere ædificia. Et iſti ſolent excitare ventos, grandines, ingentesque tempeſtates. Non eſt autem exiſtimandum, iſtos maleficos per ſe, aut poteſtate ſibi inſita iſta facere: ſed aut venena, arte dæmonis conquiſita miniſtrando: aut ipſis dæmonibus ad ipſorum voces & figmenta operantibus, erga ea, quibus nocent. Inprimis circa amatorium notandum eſt; dæmones nullius hominis voluntatem poſſe cogere ad amandum. ſolùm perſuadet mouendo phantaſmata, & hominis imaginationẽ, qua voluntas afficiatur ad rem amandam, faciendo apparere amabiliorem. Rurſus incitat carnis appetitum, ſemper tamen manet libera voluntas. Vnde, non excuſantur iſti à peccato, quamuis dicant ſe trahi inuitos ad amorem, vel odium, hoc enim falſum eſt. Solùm enim tẽtantur, ſed non coguntur. Circa perſonas, Deo permittente, aliquando dæmon poteſtatem exercet, inducẽdo dolores, & infirmitates, quas nulla medicina ſanet. Applicat ad hoc venena, aliaſq; virtutes naturales, quę cauſa ſunt talium, & ſimilem habet poteſtatem ſuper res i-

pſas,

psas irrationales, quæ destruunt per se occidendo, vel grãdines, tempestates, aliasq; destructionis causas, Deo permittente, applicando. In his dæmon est qui operatur. Vnde, quando malefici faciunt aliquas imagines cereas, vel ex alia materia, & illis nocent, aut partes, & membra acubus pungunt, & tunc personę statim patiũtur in illa parte, quæ pungitur in imagine, non est existimandum illud nocumentũm imaginis peruenire ad personam, sed dæmon operatur erga personã, dum maleficus erga imaginem. Simile est, quando confingunt alia quædam figmenta, & apponunt in portis eius cui nocent, vel aliis in locis. Dæmon enim ipsos decipit maleficos. His igitur modis contingit maleficium.

At circa peccati grauitatem est aduertendum; aliquando maleficium esse hæresi coniunctum, multaque grauissima peccata inuoluere. Ob id, confessarius quatuor debet inquirere, maximè in maleficio.

Primò, pactum ipsum, quod ferè semper intercedit cum dæmone, in quo promittunt se negaturos fidem Christi, sacramenta, & alias cæremonias Ecclesiæ.

Secundò, inquirendus est maleficus, an in isto pacto aliquem habuerit errorem contra fidem: puta, existimando eã non esse verã, aut aliquid illius. Sacramẽta nõ esse sancta, nec sanctificare. Cùm enim aliquis talis error intercedit, iam est hæresis: quòd si non intercedit, sed sola malitia voluntatis, relinquitur peccatũ ipsum pacti, quod mortale grauissimum est, & est ipsa inuocatio dæmonis. Cùm enim intercedit adoratio quædam, examinare oportet, an maleficus errorem in hoc habuerit, putans dæmoni aliquam deberi reuerentiam. Similiter, cùm petat ea sæpè, quæ dæmon non potest præstare, an existimauerit dæmonem habere potestatem supra hominis voluntaté, vel habere potestatem supra res, absq; diuina permissione. Quòd si ista existimat, si ignorans est, & post admonitionem adhuc retinet opinionem, est hæreticus. Quòd si nihil horum intercedit, vel post admonitionem non credit, cùm ignorans erat, relinquitur ipsum peccatum inuocationis mortale.

Tertium eſt,ipſum maleficium. Solent enim iſti ſæpè res ſacras miſcere in ſuis maleficiis:puta, aquam benedictam,oleum ſanctum,& ceram benedictã, & quod magis eſt, ſacramentum ſanctiſſimum. Dæmon enim inimiciſſimus rerum ſacrarum, conatur animas hominum ab iſtis auertere,& perſuadet eis abuti, & eis vim ad iſta maleficia ineſſe. Similiter ſæpè interponunt verba ſacra, & verba conſecrationis. Faciunt etiam ſacra dæmoni, & alia multa nefanda, tunc examinandus eſt maleficus,an crediderit iſtis ſacris talem ineſſe virtutẽ, ad effectus ipſorum nefandos. Qui enim iſtud pertinaciter credit,abſque dubio hæreticus eſt, & incurrit hæreticorum pœnas.Quòd ſi ſola malitia voluntatis abſq; errore intercedit, quod vix fieri poteſt, peccatum eſt mortale horrendum,ſine hæreſi.

Quartum eſt, damnum quod cõmittunt circa perſonam & res. Aliquando enim ſunt homicidæ, imò, cùm nocẽt in rebus, tenentur reſtituere dãna, ſicut latrones. Hæc ſunt igitur circa iſtorum peccata aduertenda.

Eſt autem quintò aduertendum,quòd iſti nõ ſolùm peccant,cùm vtuntur ſuis maleficiis ad nocendum, ſed etiam cùm vtuntur eadem arte ad auferendum quod intulerunt damnum. Nam eſt inuocatio dæmonis, imò nulli licet petere à malefico aliquo, vt maleficium diſſoluat,vt tenet Caiet. verb.maleficium, Syluest.eodem verb.& Alf.de Caſtro lib.de hæret.punit.& alij : ſed orationibus, & ſanctorum interceſſione, & piorum deuotione, & ſacramentorum ſuſceptione iſta diſſolui debent. Ad hoc peccatum reducuntur peccata lamiarũ, ſeu ſtrigum:nam hæ potiùs carnalem quærunt delectationem, feruntur enim à dæmonibus per aëra corporaliter,& cum ipſis corpora ſumentibus committunt rem veneream, & innumeras luxurias, quamuis non ſemper corporaliter ferantur, ſed aliquando per imaginationem. In his intercedit pactum.Etiam iſtæ nocere ſolent,& multa alia committere peccata,& vix abſq; hæreſi reperiuntur. Vnum autem notandum eſt,quòd quãuis videantur corpora tranſmutare humana, in beſtias,

id non fit verè, sed dęmone oculos inspicientium deludendo. intrant autem domos reseratas, dæmone aperiēte ianuas, & obstacula remouente. Solent etiam pueros occidere, aliis nocere, & maxima pars est fœminarum. Hæc autem omnia sunt horrenda peccata, & in foro interiori grauissima digna pœnitentia. Exterius enim forum grauissimè punit. Hæ sunt species huius peccati superstitionis.

Quid votum, quæ eius materia, quanta sit eius obligatio.

CAPVT XVII.

HACTENVS de blasphemia, impietate, superstitioneq; diximus: nunc de apostasia à religione, ratione voti dicendum est. In cuius gratiam de voto oportet tractare: ac primùm quid sit. Sic autem describi potest: *Votum est deliberata promißio, ex voluntatis proposito Deo facta.* In qua descriptione quatuor continētur, quæ ad voti rationem sunt necessaria.

Primum est, deliberatio, quę quidem in multis consistit.

Primò, in vsu rationis: vt, qui vouet, sit particeps vsus rationis. Vnde, pueri ante septimum annum, nullum possunt votum facere, quia tempus rationis nondum aduenit.

Secundò, vt iste vsus rationis sit tunc, cùm votum emittitur. Vnde, ebrij, amentes, licèt sint adulti, quia tunc in tali passione, ratione non vtuntur, non possunt vouere. Rursus hi, qui passione aliqua moti, ita celeriter, & inconsideratè vouent, vt tunc non habuerint vsum rationis, cùm talem actum emiserunt, nō verè vouent.

Tertiò, debet esse talis vsus rationis, vt sufficiat ad peccatum mortale. Ita Palud. 4. dist. 38. q. 1.

In cuius gratiam aduerte, in homine esse tres motus voluntatis.

Primus est ita celer, vt nullo modo sit in potestate hominis cohibere. Aliquando enim, viso aliquo malo, voluntas ita cito in odium mouetur, vt homo nullo modo potuerit cohibere, & iste dicitur motus primò primus, in quo nec est peccatum, nec meritum.

Alter est ita celer, vt homo ferè non possit cohibere, licèt aliqua ex parte possit, imperfectè tamen, & nõ plenè: non enim sufficit ad peccatum mortale, sed solùm ad veniale. Et dicitur iste motus secundò primus. Neuter sufficit ad votum faciendum.

Sed tertius est, in quo est verè libertas, vt homo possit emittere, & non emittere. In quo solet peccatũ mortale esse. Talis libertas, & deliberatio est necessaria, vt votum sit, puta, vt sic homo promittat, vt possit nõ promittere, quia cognoscit quod faceret.

Rursus quartò, ista deliberatio non debet esse coacta. Cùm enim quis metu notabili mortis, aut grauis mali, coactus est ad emissionem voti, nõ vouet, nec votum est validum. Intellige autem, cùm cogitur ad vouendum. Vnde qui metu mortis cogitur ad professionem emittendam vel religionem vouendam, nõ vouet. Similiter, si filia à patre sub pœnis cogitur ad monachatum amplectendum, quamuis promittat, si metu tali id facit, votum non est, vt dicit Soto lib. 8. de iustit. & iure. q. 2. artic. 1. ad 2. Hoc igitur est primum in voto necessarium, scilicet deliberatio, vt declaratum est.

ALTERVM in voto necessarium est, Propositum. Est autem propositum, voluntatis determinatio ad aliquid faciendum, quod in voto est necessarium, adeò, vt qui promitteret Deo etiam religionem, tamen interius non haberet propositum promittendi, nullũ votum faceret, imò peccaret mortaliter sic deludendo. Aduerte tamen, quòd duplex est propositum: alterum faciendi quod promittit, alterum promittendi. Si quis promittit Deo sine priori, mortaliter peccat, tamen votum tenet, nam posterius tantùm est necessarium, vt sit votum, puta, vt quis promittendo propositum habeat.

TERTIVM in voto necessarium est, Promissio,

id eſt, ipſa traditio & obligatio. Eſt autem in tantum neceſſaria promiſſio, vt quamuis quis proponat ex toto animo aliquid facere, adhuc nõ tenetur, nec ſub veniali facere, niſi id promiſerit. Imò propoſitum, etiam cum ingreſſu religionis, non obligat, vt falsò quidam putarunt. Eſt enim ſemper in voto ipſa promiſſio neceſſaria, ſine qua votum eſt nullum.

QVARTVM eſt neceſſarium, vt iſta promiſſio Deo fiat. Promiſſio enim hominibus facta, non dicitur votum, niſi ipſi fiat Deo immediatè, aut mediatè in ſanctis ſuis. Ex his igitur patet, quid Votum ſit. Deficiente autem vno ex his, non eſt votum. Deficiente quarto, eſt promiſſio & obligatio: at ſi ſit vnum ex aliis tribus, nec circa homines, nec circa Deum, vlla eſt obligatio. Non enim exiſtimare debes, iſta tria eſſe neceſſaria tempore diſtingui, vt priùs homo deliberet pro tempore, & poſt proponat, & tandem promittat. Hoc quidem bonum eſt, & magis obligat: tamẽ ſufficit ſimul iſta facere, promittendo liberè, & ſpontaneè Deo. Nam in hoc omnia includuntur. Ex natura hac voti deſcripta multi caſus dignoſci poterunt.

Oportet tamen ſecundo loco, de materia voti agere. In cuius explicationem, multorum reſolutio conſiſtit. Sunt autem quatuor conditiones neceſſariæ. Debet enim eſſe materia poſſibilis, non vana, bona, meliori nõ contraria.

In primis debet eſſe poſſibilis, vt homo promittat quòd poſſit fieri. Promittere enim impoſſibile, non eſt votum, nec obligatio, imò peccatum eſt ex ſe veniale.

Eſt autem multiplex impoſſibile.

Primum eſt, quod eſt omnibus impoſſibile, vt per totum vitæ tempus abſtinere ſe à peccato veniali omni: Hoc enim nullus viator poteſt, citra ſpeciale priuilegium. Si quis igitur hoc vouet votum, nullum eſt, ſecùs de mortali: Dei enim gratia, poteſt quis ſe abſtinere ab ab omni mortali: vnde, votum obligaret. ſed tale nõ eſt faciendum.

Alterum impoſſibile, quod à principio fuit poſſibile,tamen poſteà factum eſt impoſſibile. Vnde ceſſat votum pro tempore impoſſibilitatis. Verbi gratia,quis vouit virginitatem,tamen poſteà illam amiſit,mortaliter quidem peccauit contra votum, tamen iam non eſt votum,quia non eſt res poſſibilis.Vnde,quamuis ſecundò,& tertiò,fornicetur,non peccat cõtra votum, ſecùs ſi voueret continentiam,nam adhuc poteſt ſeruari. Si quis tamen continentiam hanc voueret, & poſteà vxorem duceret,nõ tenetur iam eam ſeruaɹe,quamuis peccauɪt mortaliter ducendo eam. Dico autem non teneri ea parte qua non poteſt, cùm vxor debitum petit, nam ipſe poteſt ſeruare, & tenetur non petendo, niſi,cùm vxor non vellet petere, expectando ipſius viri petitionem.Mortua tamen vxore, iterum tenetur ſeruare continentiam.

Rurſus vouit quis ingreſſum religionis, poſteà tamen non recipitur,aut expellitur, nõ ampliùs tenetur, nec ad continentiam. Vbi nota,quòd ſi quis vouit religionem in quodã loco determinato, putà, vouit ingredi hunc conuentũ religioſorum, ſi nõ recipitur in iſto, non ampliùs tenetur. Si verò vouit religionem quandam abſolutè,putà religionem Dominicanorum,tenetur adire plures domos illius ordinis, ſi fortè ſunt in illa ciuitate, aut propè:ſi in nulla recipitur, non tenetur, quia iam impoſſibile eſt mortaliter, nec oportet peragrare prouinciam. Si verò vniuerſaliter religioné vouerit, tenetur plures domos diuerſorum ordinum in illa ciuitate adire, ſi verò non reciperetur, non tenetur,quia moraliter iam impoſſibile eſt. Idem dicendũ, quando iuſta cauſa, poſtquàm eſt receptus expellitur, aut egreditur ante profeſſionem, dummodò non ſit ob culpam ſuam. Tunc enim tenetur emendare, vt per ipſum non ſtet.

Tertium eſt impoſſibile, quod eſt tali perſonæ impoſſibile.Vnde fit, vt ſubditus,in eo in quo eſt ſubditus non poſſit vouere,niſi ſuperiorum approbatione:Filius ante decimum quartum annum non poteſt vouere re-

ligio

ligionem, nec ante vigesimum quintum vouere circa rem, nisi patris approbatiõe: nec subditus nisi superiorum licentia; nec seruus sine Domino; nec maritus absque vxore, vel econtrà. Dixi autem in eo, in quo est subditus: nam filius potest vouere orationes, ieiunia, & seruus, & vxor, & alia. Similiter religiosus, potest aliquas vouere deuotiones, quæ non impediunt obedientiam, & similiter ingressum arctioris religionis. Omnes hi casus ad hoc spectant, quòd materia voti debet esse possibilis: secùs, votum nullũ est, ob id quod nulla est obligatio.

SECVNDÒ, debet esse materia non vana, seu indifferens. Dicitur autem id vanum, quod nec ad Dei honorem, nec ad salutem animæ ordinatur, nec cõtra ista est, nec enim ex se, bonum nec malum est. Talia igitur promittere, nullum est votum, imò peccatum est, saltẽ veniale. Verbi gratia, si quis, quia passus est tempestatem, vouit nunquàm ingredi mare, vel quia cecidit à mula, vouet nunquàm ascensurum supra mulam, vel quia Ioannis Baptistæ abscissum est caput, vouet nunquàm manducaturum capita animalium: hæc, & similia, non sufficiunt, nec obligant, quia res vanæ sunt. Tamen attendendum est, aliquando esse rem vanam ex se, tamẽ ex aliquo adiuncto esse bonam: vt qui voueret non ambulaturum talem viam, si id sit, quia in tali via, solet ab aliqua mala fœmina solicitari, tunc est bona res, & votum verum est.

Tertiò, materia debet esse bona. Cùm enim mala est, nullum est votum. Hinc fit primò, vouere aliquid quod est mortale, non esse votum, imò peccatum mortale.

Secundò, vouere aliquid, quod est veniale, nullnm est votum, imò peccatum veniale, vt multis exemplis ista possunt exprimi.

Tertiò, vouere propter malum finem, quamuis res sit bona, nullum est votum, imò peccatum. Tabiena verb. votum. §. fina. Ang. verb. votum. §. 3. Caiet. verb. votum, & Nauar. cap. 12. num. 43. ac si peccatum voueret,

quia

quia votum debet esse actus bonus, & malus finis actum facit malum. Vnde fit, vt qui vouet Deo eleëmosynam, vt occidat inimicum, vt consequatur rem iniustam, vt vincat in duello, vel bello iniusto, peccat mortaliter, & votum est nullum. secùs si ista voueret, vt incolumis maneret in duello, & in bello non vinceretur, vt filium haberet, quamuis esset mulier adultera. Hoc enim votum obligaret, quia ista in se bona sunt. Aduertendum tamen est, quòd aliud est vouere ob malum finem, aliud vouere spe mali. Aliquando enim potest quis vouere spe hac, vt consequatur aliquem malum finem, tamē ob eum vouet. Hoc enim votum obligat.

Quartò, vouere per se mala, votum est nullũ, vt quia adulteram consequutus est quis, vouet in gratiarum actionem, aliquid; tale nō est votum, sed mortaliter peccat. Simile est, vouere cum conditione mala, vt vouere aliquid, si occidat aduersarium, & alia huiusmodi. Omnia ista mala sunt, ob id non obligant: imò ista sic promittere, peccatum est mortale. Si verò finis est veniale, etiam votum est veniale.

Quintò, debet esse materia meliori non contraria. Non enim sat est, esse bonam, sed talem, vt non sit incompassibilis diuinis consiliis. Vnde, si quis voueret ducere vxorem, non esset votum, quia non compatitur religionem, quæ est status perfectionis, & consilij. In aliquo casu esset votum: vt, si alicui magis expediret talis status, quàm religio, quia nimis est incontinens, tūc votum obligaret, quia illi est materia melior. Ita tenet Caietan. 2. 2. quæst. 88. artic. 2. & Nauar. cap. 12. num. 43. Aduerte autem, quòd materia dicitur contraria meliori, quando ex illa non potest fieri transitus ad melius, vt est matrimonium. Cùm verò potest, votum esset, vt si quis se obligaret perpetuò seruire in xenodochio, quia in hoc positus, non ob id priuatur quominùs fieri possit religiosus. Ex his omnibus, materiam voti habes, qualis esse debeat, ex qua multorum casuum resolutio pendet.

Circa voti obligationem, illud primò obseruandum

dum est; intentionem vouentis inspiciẽdam esse potiùs quàm verba. Ad ea enim obligatur, ad quæ se extendebat intentio. Vnde, qui vouet tres dies ieiunij, examinandus est, quo modo intẽderat ieiunium hoc, nam iuxta intentionem votum est.

Aduertendum est secundò, voti materiam esse duplicem.

Quædam est, quæ aliàs non erat præcepta à Deo, sed tamen est bona, vt qui vouet eleëmosynam, peregrinationem, & alia, ad quæ non tenebatur ante votum: & tale votum obligat sub mortali: adeò, vt qui agit contra votum, etiam in re antè non debita, vel minima peccet mortaliter.

Quædam est alia materia aliàs præcepta, vt qui vouet non fornicaturum, non occisurum, & alia quæ diuino præcepto continentur: & qui contra tale votum agit, bis peccat mortaliter, & contra præceptum, & contra votum: vel est vnum mortale, duobus æquiualens, & pœnitens in confessione tenetur dicere, non tantum peccatum, sed etiam ipsam voti circumstantiam. Vnde, clericus in maioribus, qui votum habet continentiæ, si fornicetur, tenetur non solùm in confessione dicere se esse fornicatum, sed etiam simul, se esse clericum, si confessor ignoret.

Aduertendum tertiò, esse tantam voti obligationẽ, vt qui suadet contra votum aliquid agere, mortaliter peccet: cùm autem votum est religionis, multa peccata concurrunt. Qui enim habenti propositum ingrediendi religionem, id dissuadet sine causa rationabili, putà, quia ille ineptus est religioni, vel vtilior extra, vel alia iusta causa, mortaliter peccat. Rursus, qui habenti votum religionis simplex vel solemne ingresso religionẽ, vel nondum ingresso, dissuadet ipsam religionem, absque eadem causa rationabili, & sine dispensatione relinquenda, mortaliter peccet. Sotus 4. dist. 15. quæst. 3. putat obligari vt ipse ingrediatur religionem, quàm ille sua persuasione reliquit, sed oppositũ est tenendum. Nunquàm enim obligatur homo ad religionem, quãuis

ipsius causa multi deseruerint eam: obligatur tamen ad restitutionem, cùm ille religiosus vtilis erat cõuentui, ita vt conuentus detrimentum passus fuerit, ex illius amissione.

De votorum differentiis, & ipsorum relaxatione.

CAPVT XVIII.

VOTVM multiplex est.

Primò enim diuiditur in simplex, & solemne. Est autem votum simplex, quod in sola promissione, & traditione ex parte vouẽtis consistit. Solemne autem, vltra talem promissionem, consistit in acceptione ex parte Dei, cui fit ipsa promissio. Votum enim est solemnizatum per acceptationẽ Dei, cùm fit per superiores, & prælatos ipsius nomine. Est autem inter votum vtrumque quadruplex differentia notanda.

Prima, Votum simplex est generale, comprehendens multam materiam. Fit enim de castitate, religione, eleëmosynis, peregrinationibus, & multis alijs. Et solemne particulare est: non enim fit nisi de castitate, in clericatus ordinibus maioribus, & de religiõe per professionem.

Secundum votum simplex castitatis, & religionis, impedit matrimonium contrahendum, non tamen dirimit contractum, id est, qui vouit castitatem, aut religionem, simplici voto, non potest vxorem ducere, si ducat, mortaliter peccat, tamen tenet matrimonium, sed non potest exigere debitum, sed reddere, sine Pontificis dispensatione. At verò solenne, non solùm impedit, sed contractum dirimit: quia tale matrimoniũ nullum est, sed & sunt separandi.

Tertia, si quis vouit simplici voto religionem, si non recipiatur in monasterium, vel, si non ex sua culpa expellatur, ampliùs non tenetur voto, vel etiam, si ingrediatur, & in anno probationis, videt sibi non cõuenire

religionem, & iusta causa egreditur, nõ etiam tenetur. At verò qui solemne habet votum, quacunque causa egrediatur, vel expellatur, tenetur seruare castitatẽ perpetuam, nisi ei dispensatio fiat, non tamen obedientiam vel paupertatem. Si autem sua culpa religionem deseruit, tenetur iterum regredi ad monasterium, nisi expellatur.

Quarta, transgressio voti simplicis, etiam cum culpa, non facit hominem apostatam, at transgressio solennis voti, facit apostatam. Est autem aduertẽdum, duplicem esse apostatam in voto; Vnum in voto religionis, alterũ in voto castitatis solemnizato in clericatu. Circa priorem, aduerte dupliciter contingere.

Vno modo, cùm est apostata in corde, & vita; quia verè non viuit, nec vult viuere iuxta votum, & hoc est mortale peccatum satis graue.

Altero modo, cùm habitum religionis deserit, & laicum sumit, vel multo tempore, & absque necessitate, & hoc mortale est peccatum, & subiectum excommunicationi latæ sententiæ, quæ habetur in sext. ne cleric. vel mona. cap. 2. In quo etiam excommunicatur Doctor, qui talibus exponit medicinam, aut ius ciuile scienter. Excommunicatio tamen ista, nulli reseruatur. Vnde à confessore proprio, absolui potest, sed non debet, quousque habitum reassumit. Aduerte tamen, cùm, necessitate aliqua, dimittitur, animo reassumendi, putà, vt securus per terras infidelium transeat, non est apostata. Esset tamen, si per horam dimitteret, animo laicaliter viuendi. Circa posteriorem apostatam à clericatu, aduerte esse duplicem.

Alter est, qui in maioribus constitutus erat ordinibus.

Alter qui in minoribus. Qui in maioribus potest esse apostata, sicut & monachus quoad vitã, & quoad habitum, & vtroque modo peccat mortaliter: non tamen vllam à iure incurrit excommunicationem. Qui in minoribus verò est, quamuis intendat ducere vxorem, imò de facto ducat, non ob id mortaliter peccat, aut

venialiter, nisi ex contéptu faciat, vt dicit Siluest. verb. apostasia. Imò quamuis habeat beneficium, & illud relinquat. Nam si retineat, mortaliter peccat, & censetur apostata. Imò cùm est beneficium habens curam animarum, dum non sit collegiatū, tenetur ipso facto omnes reditus beneficij restituere, quos in suam vtilitatē accepit, à tempore quo voluntatem habuit non retinendi clericatum. Et hoc habetur in c. commissa, de elect. in sext. In aliis autem beneficiis, solùm mortaliter peccat, nec est absoluendus, donec aut animum mutet, aut beneficium dimittat. De habitu verò qui in minoribus est, potest laicaliter incedere, dummodò tonsuram non habeat, aut beneficium; sed non qui est in maioribus. de vita, & honest. cler. c. quoniam. vbi imponitur pœna clericis non ferentibus habitum. Aliter enim tenetur proprio incedere habitu. Hæc igitur est quarta differentia inter hæc vota. Est etiam vna differentia inter votū solenne religionis & clericatus. Religionis, dirimit matrimonium, ratum non consummatum, id est, si quis duxit vxorem de præsenti tamen nondum copulam habuit, potest ingredi religionē, & per professionem dissoluitur matrimonium. intellige, si præcessit matrimonium: nam si sequatur, nullum est etiam cōsummatum. At clericatus, matrimonium non dissoluit. Est enim efficacius votum religionis. ob id, quamuis à Papa possit dispensari, tamen non debet; nec dispensat, nisi in grauissima causa, & vrgentissima.

Hæc igitur est prima voti diuisio.

Iterum diuiditur votum in personale, & reale.

Personale est, quod ad personam vouentis spectat, vt per eam impleatur: vt qui vouit castitatem, religionem, ieiunia, orationes, & similia. Reale, quod ad rem pertinet, vt qui vouet eleëmosynam, & ea quæ absque rei dispendio non fiunt. Est autem differentia: pater enim potest vsque ad decimumquartum annum annullare vota personalia filiorum, non tamen post decimū quartum annum. Realia verò potest vsque ad vigesimū quintum inclusiuè.

Iterum

Iterum tertiò diuiditur votum in conditionale, pœnale, & absolutum.

Conditionale est, quod sub conditione ponitur, & hoc obligat posita conditione, nisi mala sit, aliàs non est votum, vt suprà diximus. Vnde, qui vouet religionem, vel peregrinationem, à Deo sanetur, vel ab aliquo liberetur periculo, si ista impleantur, tenere implere votum.

Pœnale est, quod in pœnam alicuius ponitur, quod quidem, cùm fit sine bono, est votũ obligans; vt qui dicit, si nõ me abstinuero hodiè à ludo, vel fornicatione, voueo centum, vel tot dies ieiunij, vel religionem, vel quid aliud: si post non ita abstinet, obligatur voto,

Absolutum est, quod simpliciter fit, absque conditione, & pœna. Quanta autem sit differentia inter ista, paulò post dicemus in votorum dispensatione. Circa quam aduertẽdum est: ista inter se differre, irritare votum, commutare, dispensare, absoluere voti transgressionem.

Irritare enim est, annullare votum factum, & facere, vt non sit obligatorium, nec verum votum. Quo modo pater filiorum vota irritare potest, vt superiùs diximus, & prælatus vota inferiorum, dominus seruorum, & vir vxoris, & ecõtrà. Tamen attende, cùm materia est contraria eis, in quibus subditus tenetur parere, statim vota sunt irrita, nisi approbentnr à superiori. vt, votum filij ante decimumquartum annum, circa mutationem status. vota religiosi de peregrinatione & similia. Cùm verò non sunt cõtraria, possunt etiam irritari, sed non sunt irrita, sed obligatoria, quousque à superiori irritentur. Vnde, si filius vouerit ieiunia, tenetur donec pater irritet. In irritatione autem, nõ est necessaria causa, sed voluntas irritantis,

Commutare verò est, materiam voti, in aliam mutare, & quidem in meliorem potest ipse vouens absque alia licentia. Syluest. verb. votum. §. 4. mutare verò in æquiualens, aut in paulò inferiorẽ, non potest: hoc enim est prælatorum, & Episcoporum, qui non debent com-

mutare absque causa rationabili: nec commutare in leues materias, sed in ferè æquiualentes proportionaliter.

Dispensare autem, est relaxare voti obligationem. & cuius est commutare, est etiam dispensare, sed non potest fieri sine iusta causa, & oppositum facere, peccatum est, nec vouens coram Deo, liber manet. Possunt autem Episcopi & Prælati, circa subditos, omnia vota commutare, & dispensare, iusta excusante causa, præter quinque, quæ soli Papæ reseruantur. Putà votum simplex religionis, castitatis perpetuæ, (cum enim temporalis est, potest Episcopus) sancti Iacobi, Hierusalem, sancti Petri Romæ. Reseruantur etiam vota solemnia Pontifici. Iusta autem causa dispensandi in voto religionis, aut commutandi, debet esse maior Dei honor, id est, maior vtilitas spiritualis huius, aut notabilis vtilitas temporalis Reipub. vel propria. Non tamen est bona causa: quia difficile est huic seruare religionē, vel quia graues patitur tentationes carnis. Nauar. cap. 12. nūm. 77. 78. Est autem notandum vnum, quod notauit Victoria; ista quinque vota tunc reseruari Pontifici, cùm absoluta sunt: cùm verò conditionata, vel pœnalia, pertinent ad Episcopum. Nota hic etiam, quod votum continentiæ non contrahendi, non est votum castitatis, & ideo Episcopus in hoc potest dispensare. Rursus in Iubileis non excipitur sub voto castitatis hoc votum continentiæ. Prætereà si peccat quis contra votum continentiæ non contrahendi. vnum tantùm cōmittit peccatum contrahendo: in voto verò castitatis, duo committuntur peccata. Cùm autem peccatum committitur contra votum, tunc potest à quolibet proprio confessore absolui, sicut & peccata alia: sed manet voti obligatio in posterum, vt qui vouit continentiam, si fornicetur, potest à proprio confessore absolui, sed pœnitens manet etiam post absolutionem obligatus adhuc voto.

De

De tentatione Dei.

CAPVT XIX.

VLTIMVM peccatum ex his quæ proposuimus contra primum præceptum decalogi, est, Tentatio Dei, purà, qua homo Deum tentat. In cuius gratiam primò inquirendum est, quid tentatio sit. Potest autem sic describi: Tentatio est dictum, vel factum ad capiendum alicuius experientiam. Cùm enim alicuius scientiam, vel potentiam, vel patientiam, vel quid simile exploratum habere volumus, aliquid dicimus, vel facimus, vt in eo, ille scientiam, vel potētiam suam ostendat, dicimur ipsum tentare. Vnde qui in scholis aliquas interrogationes tentatiuè faciunt, vt ex responsionibus, cognoscant sapientiam eorum quos interrogant, dicuntur tentare, & tales interrogationes tentatiuæ. Ille igitur Deum tentat, qui aliquid dicit, vel facit, vt Dei potentiam, vel sapientiam, vel bonitatem, vel aliud attributum exploret. Notandum tamen, non solùm tentationem esse, vt is qui tentat, experimentum accipiat tentati, sed etiam vt tentatum notum faciat aliis. Qui enim experientiam haberet alicuius sapientiæ, si tamen aliquid diceret, aut faceret, vt ex illius facto sapientia esset aliis manifesta, diceretur ipsum tentare. Et vtroque modo, homo Deum tentare potest: & vt homo tentans, Dei experimentum capiat: & vt aliis etiam ipsum manifestum faciat, vt dicemus inferiùs. Deus autem hominem secundo modo tantū tentat, vt illius virtutes, aliis notas faciat.

Aduertendū secundò, dupliciter contingere, vt quis Deum tentet. Vno modo expressè, altero tacitè, quod alij vocant interpretatiuè.

Tentat expressè, qui dicit, aut facit aliquid hac intentione, vt experimentū faciat Dei bonitatis, vel potētiæ, siue pro se, siue pro aliis, vt, qui à Deo petit miraculum, siue pro se, siue pro aliis. qui subit periculum, à quo non potest liberari, nisi à solo Deo, hac intētione, vt vel pro se, vel pro aliis Deus exploratus sit.

Tentat autem tacitè, qui, quamuis non habeat talem intentionem Deum tentandi, tamen id facit, quod ex ic tendit in hoc, putà, vt Deus exploretur & probetur. quod quidem contingit dupliciter.

Vno modo, cùm quis relictis mediis naturalibus, & à Deo ordinatis ad effectus proprios, quærit tales effectus. vt, qui infirmus existens, volensq; sanari, nollet naturale remedium adhibere.

Altero modo, qui quærit spontè periculum, à quo, non nisi à Deo solo liberari, aut vix liberari posset, vt qui relicta scala, vellet è turri, per aëra descẽdere, quãuis non haberet animum tentandi Deum.

Aduertendum tertiò circa peccatum; Tentare Deum expressè & per se non licet, nisi ex diuina inspiratione, sicut fecit Abraham Genes. 15. qui dicenti Deo se daturũ terram illam, dixit; *Vnde sciam quòd possessurus sim terrã hanc?* in hoc non peccauit, quia ex diuina inspiratione fecit. Similiter Acham, Esai. 7. non peccasset petendo signum, quia præcepit Deus, *pete tibi signum*, imò peccauit non petendo, quia non obediuit præcepto diuino. Cùm verò talis inspiratio, aut diuinum mandatum non est, non licet signa petere à Deo, ipsum tentando pro se: nam tunc ista tentatio procedit, aut ex dubio & ignorantia, quam habet homo de diuina potentia, aut sapientia, aut perfectione, & tunc est peccatum mortale, nisi dubium sit leue, & non omninò deliberatum; tũc enim esset veniale, & sic peccauit Zacharias venialiter, Lucæ 1. cùm dixisset Angelo, *Vnde sciam hoc, cùm sim senex, &c.* aut nascitur ex curiositate, qua homo vult opera aliqua supernaturalia videre, & tunc ex genere suo, est peccatum mortale: quia est irreuerentia notabilis Diuinæ maiestati illata. Cùm tamen materia leuis esset, peccatum faceret veniale. Rursus tentare Deum expressè pro aliis non licet, nisi duplici accedente conditione.

Altera est, necessitas: putà cùm nõ apparet facilè via Deum aliis manifestandi. quo modo Elias Deum tentauit, vt populus incredulus eum reciperet, & prophetas Baal occideret.

Alte-

Altera est vtilitas; putà cùm speratur probabiliter fructus in his, quibus Deum manifestare volumus. Cùm autem aliqua harum deesset, graue peccatũ est, & mortale, cùm materia est grauis. Vnde, qui modò vellet miraculis vti ad confirmandam fidem, habentibus cognitionem ipsius sufficientem, peteretque à Deo miracula coram hæreticis, grauiter peccaret, cùm non sit necessitas. sufficit enim eis Ecclesiæ testimonium. Similiter, si non esset vtilitas, vnde, qui apud gentes externas, vellet in fidei confirmationem, ignis fornacem subire, si nulla inde speraretur conuersio, peccatum esset mortale. Rursus, Deum tentare tacitè, peccatum est ex genere suo mortale; nisi vltra necessitatem, sit res iusta, supra quam Deus tentatur. Vnde, qui forte vellet futurum secretum alicuius cognoscere, vel similiter, ignis probatione cognoscere, peccaret, quamuis diuinum iudicium expectaret. Nam si mediis naturalibus potest id cognoscere, non est necessitas: si verò non potest, hoc modo velle id scire, iniustum est: nam secreta, ad tribunal tantùm Dei spectant. Liceret hoc ex aliqua diuina inspiratione. Peccaret etiam, qui absque necessitate, & vtilitate, pericula mortis, vel mali grauis subiret: vel qui in malo graui, remedia naturalia sperneret. Tentatio enim Dei esset.

DE SECVNDO PRAECEPTO.

Quid iuramentum, quot eius species.

CAPVT XX.

SECVNDVM Decalogi præceptum habetur Deut. 5. & Exod. 20. in hæc verba, *Non assumes nomen Dei tui frustra, seu, in vanum.* In quibus verbis, prohibetur iuramenti abusus. Vt igitur quid prohibitum sit, plenè cognoscatur, oportet de iuramento tractare: in quo

primùm inquirendum eſt, quid ipſum ſit. Videtur autem ſic poſſe deſcribi. *Iuramentum eſt inuocatio diuini teſtimonij, in dicti alicuius confirmationem*. Explico: homines nō ſemper fidem adhibent dictis, & promiſſionibus aliorum hominum ſimplici verbo affirmantium, negātium, aut promittentium: ob id, ſi Deum in teſtem eorum quæ affirmant, vel negant, & in fideiuſſorem eorum quæ promittunt, adducunt per ipſius inuocationem, talis inuocatio iuramentum dicitur. Fuit autem iuramentum hoc homini neceſſarium, propter malum pœnæ, quod per peccatum incurrit. Quia enim peccauit homo, perdidit creditum, & fidem, quæ ſimplicibus dictis ſuis adhiberi debebat. ob id, Deus prouidit illi iuramenti remedium, vt quod ei ablatum erat per peccatum, ſuppleretur per iuramentum, in quo vnà cum homine Deus inuocatur in teſtimonium veritatis eius quæ profertur. & ita intelligitur illud Matth. 5. *Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non, quod his abundantius eſt, à malo eſt*, ſcilicet, quo additur ſimplici affirmationi, vel negationi, putà iuramentum, à malo pœnæ eſt, quam homo per peccatum incurrit, vt ibi Auguſt. interpretatur. Meritò autem Deus inuocatur in iuramento. nam ipſe ſumma veritas eſt, quę nec fallit nec falli poteſt. Ad confirmandum autem dicti veritatem nihil potuit accommodatiùs ipſa ſumma veritate inuocari.

Aduertendum eſt tamen, Deum inuocari dupliciter in iuramento.

Vno modo explicitè, cùm nomine ſuo nominatur, dicendo per Deum, per Chriſtum, per ſummam veritatē, teſtis ſit Deus, & ſimilia.

Altero modo implicitè, cùm in creaturis inuocatur, in quibus ipſius ſapientia, potētia, & bonitas ſplendent. Qui enim iurat per ſanctos, per cœlum, per terram, per aliaſque creaturas, Deum in eis relucentem inuocat. Si enim ipſas per ſe inuocat, cùm non ſint rationis capaces illarum multæ, non eſt iuramentum. Si tamen iuramentum eſt, Deus in ipſis inuocatur, eſtq; maius iuramentum, quò magis Deus in creatura relucet.

Vnde magis est iurare per beatissimā Virginem, quàm per alios sanctos: magis per istos, quàm per cœlum: magis per cœlum, quàm per terram, & sic consequenter. Habes igitur ex his, quid sit iuramentum. pertinet enim ad religionē, cùm benè fit, cùm sit inuocatio Dei. Huius quatuor sunt species. Est enim iuramentum assertorium, promissorium, comminatorium, execratorium. Assertorium est, in quo affirmatur, aut negatur aliquid præsens, aut præteritum; vt per Deum, iste occidit hominem, per Deum non occidit. Promissorium, in quo futurum affirmatur, vel negatur promittendo, vt, faciam hoc per Deum. Comminatorium in quo promittitur malū pœnæ, vt per Deum castigabo te, percutiam te, &c. Execratorium, in quo siue promittendo, siue asserendo, aliquid affirmatur, vel negatur, sibi apponendo pœnam, vt Deus me destruat nisi hoc ita sit, aut, nisi hoc faciā, me vita priuet, capite, aut filiis. Hæ sunt species iuramenti. quamuis comminatorium, ad promissorium reducatur: execratorium ad promissorium, & assertorium: tamen maioris distinctionis gratia, melius est, ita distinguere.

An liceat iurare, & quomodo.

CAPVT XXI.

IVRAMENTVM, si debito modo fiat, licitum esse adeò verum est, vt hoc negare, sit hæreticum contra scripturam. Habetur enim Deuter. 6. *Dominum Deum tuū timebis, & illi soli seruies, & per nomen illius iurabis.* Psal. 69. *Laudabuntur omnes, qui iurāt in eo.* Est enim actus religionis, cùm sit inuocatio quædam Dei, seu diuinę veritatis. Vnde in hoc secundo præcepto, nō prohibetur iurare, sed malo modo iurare, putà, frustrà, aut in vanum. Dupliciter autem contingit malè iurare &, consequenter peccare in iuramento.

Vno modo, cùm in iuramento non inuocatur verus Deus, sed dij falsi, aut dæmon. Tale enim iuramentum,

est peccatum mortale. Vnde peccant Gentiles & Pagani, iurantes per suos falsos Deos, inest enim quædam inuocatio ipsorum. Peccaret etiã mortaliter Christianus, qui seriò sic iuraret: atque hæc est cãusa, cur non liceat Christiano inducere Paganum ad iurãdum, vt docet S.Thom.2.2.quæst.98.artic.4. quia est illos inducere ad peccatum. licèt tamen ipsorum iuramenta acceptare, cùm ipsi se obligare volunt, non tamen ad tale iuramentum eos inducere.

Altero modo contingit malè iurare: cùm non seruantur tres cõditiones in iuramento, putà, veritas, iustitia, & necessitas, quas colligũt doctores ex illo Hieremię 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, iudicio, & iustitia.* De quibus tractare oportet in particulari per singulas species iuramenti, & ab assertorio incipiendum est.

Vt ergo assertorium iuramentum licitum sit, debent ista tria inesse.

Quorum primum est, veritas, in cuius explicatione tria sunt notanda.

Primum est, esse veritatem triplicem.

Prima est, quando, quod dicitur conformatur rei, id est, ita est, sicuti dicitur, vt, si quis dixerit frater est mortuus, ita sit, veritas est.

Alera est, cùm quod dicitur, sic esse ille existimat, licèt non ita sit in re; vt, cùm quis existimat fratrem mortuum, dicit, frater est mortuus, quamuis ille viuat, tamẽ verum dicit.

Tertia est, cũ quòd dicitur, ita est, sicut existimatur, & sicut in re est: & ista est veritas perfecta, ita, vt, si frater verè est mortuus, & hoc idem ita esse existimans aliquis diceret, frater est mortuus. Sicut igitur triplex est veritas, ita per oppositum triplex est falsitas.

Prima, quando, quod dicitur, nõ conformatur rei.

Altera, quando non conformatur menti, & ei quod existimatur, quamuis conformetur rei.

Tertia, quando nulli confrmatur. Primum falsum, non est mendacium, secundum & tertium sunt. Est enim mẽdacium, cùm homo dicit aliter qnàm existimat

in corde, quamuis à parte rei, ita ſit, vt dicit. Et verum, oppoſitum mendacio eſt, cùm homo dicit quod ſentit, ſiue ita ſit, ſiue non in re. Aduerte igitur, veritatem in iuramento requiſitam, eſſe iſtam, qua homo dicit, ſicut in corde ſentit. Quando autem dicit aliter quàm putat, iuramentum eſt falſum, licèt ita ſit in re. Iurare igitur falſum, id eſt, affirmare, vel negare res, aliter quàm homo in corde credit, eſt mortale peccatum ſemper, quãuis materia ſit leuiſſima: vt iurare mendacium otioſum, & iocoſum. imò propter quemcunque finem. Homo enim nec propter vitam propriam, nec propter proximi vtilitatem, aut totius reipublicæ, debet iurare mendacium, & hoc faciendo, peccat mortaliter, & in vno tantum caſu excuſatur: cùm inaduertenter iurauit, non conſiderando ſe iurare falſum, tunc enim veniale tantùm eſſet peccatum. Iurare tamẽ falſum, id eſt, quòd non ita eſt, dummodò, qui iurat, exiſtimauit ita eſſe, nõ eſt mortale, nec veniale, niſi in tribus caſibus.

Primus eſt, cùm non fecit vllam diligentiam cognoſcendi quod iurabat, ſed leui coniectura credens, ſtatim iurauit. Qui enim abſque diligentia iurauit, quod in re non ita erat, mortaliter peccauit, non tamen, ſi diligentiam conuenientem adhibuit.

Secundus eſt, cùm dubius erat de re, an ita eſſet, & ipſe vt certam iurauit. In hoc enim caſu, etiam mortaliter peccat.

Tertius caſus eſt, cùm paratus erat iurare, quamuis ſciret rem non ita eſſe. in hoc caſu, etiam mortaliter peccaret. Hoc eſt primum notabile contra veritatem iuramenti aſſertorij.

SECVNDÒ eſt notandum, aliquando teneri hominem, non ſolùm ſecundùm mentem propriam iurare, ſed etiam ſecundùm mentem aliorum, id eſt, vti verborum ſignificatione communi, quam qui audit, mente concipit: quamuis non ſemper teneatur ad hoc, ſed aliquando licet vti æquiuocatione, & decipere audientem. Vt autem hæc omnia cognoſcantur, ſunt aduertenda tria puncta.

Primum eſt, cùm quis non petitus iurat, ſed ſua ſpõte, tenetur vti vocabulo ſecundùm communem ſignificationem, & oppoſitum facere, eſt mortale peccatum. Ita tenet Sylueſt. verb. iuram. 3. §. 2. Vnde negociatores, qui vt res ſuas conficiant, vtuntur iuramento ſupra verba contra communem ſenſum & modum intelligendi, non excuſantur à mortali: verbi gratia, iurant, ſe tanti emiſſe rem illam quam vendunt, & tamen non eſt ita, nam minoris emerunt, illi tamen intelligunt illã rem ſimul cum aliis emptis, iſti mortaliter peccant, quia ſponte iurant contra mentem alterius.

Secundum eſt, qui petitus à ſuperiore iurat, tunc ſi ſuperior iuridicè & iuſtè iuramentum petit, tenetur iſte iurare abſq; æquiuocatione, ad mentem iudicis, licèt vita priuetur: ſi verò contra iuſtitiam petit, poteſt vti æquiuocatione, & iurare ſecundùm propriam mentem, contra mentẽ iudicis. Verbi gratia, iudex petit iuramentum ab aliquo, vt dicat crimen, vel proprium, vel alienum, tunc ſi iudex habet criminis teſtem vnum fide dignum, aut ſemiplenam probationem, aut infamia eſt talis criminis, quia reus habetur iam huius criminis infamatus, tunc tenetur iurare verum, ſecundùm mẽtem iudicis: ſi verò omninò eſt occultum, non debet iurare, &, ſi cogatur, vtatur æquiuocatione, puta, neſcio, intelligendo intra ſe, vt dicam tibi, vel non feci, intelligẽdo, nunc nõ feci, vel quid ſimile. Cùm verò crimen eſt perniciosum reip. aut hæreſis pertinax, licèt occultum ſit, debet iurare & reſpondere ſecundùm mentem iudicis.

Tertium eſt, cùm qui petit, non eſt ſuperior, aut iudex, tunc tripliciter poteſt petere.

Primò, cùm violentia, & coactione iniuſta: & tunc qui iurat, poteſt vti æquiuocatione: vt, ſi vir cogat iurare vxorem, an ſit adultera, poteſt dicere, non ſum, quãuis verum fuerit, intelligendo, vt tibi reuelem. Similiter, qui cogitur iurare accepturum aliquam in ſponſam, poteſt iurare ſe accepturum, intelligendo, ſi poſteà placuerit.

Secundò, ſine violentia, ſed cum iuſtitia: vt, qui pe-

tit iuramentum à vendente, veritatis rei, tunc non licet vti æquiuocatione. In hoc casu vnum notat Syluest. verb.iurament.3. §. 2. posse responderi ad intentionem petentis remotam, id est, iuxta id quod primò intendit: verbi gratia, cùm ciuitas aliqua non admittit ciues alterius, quia peste infectos putat, tunc custos petit ab aliquo veniente iuramentum, an veniat ex illa ciuitate: tunc, si talis ciuitas, verè non est infecta, potest iurare non venio, intelligendo, modò, quamuis veniat verè, iuxta mentem custodis. Similiter, quamuis sit infecta peste, si tamen ipse non sit infectus, potest vti æquiuocatione. nam non fecit contra præcipuam intentionem custodis, seu ciuium illorum. Denique potest iurare æquiuocè, cùm iuramentum petitur ex ignorantia veritatis, quæ si sciretur, non prohiberetur talis.

Tertiò potest petere rogando, & qui rogatus iurat, potest vti æquiuocatione: maximè, cùm non est reuelanda res, & importunus est qui rogat, & precibus iuramentum petit.

Aduerte tertiò, circa veritatem iuramenti non solùm peccare mortaliter, qui cum mendacio iurat, sed omnes qui alios ad sic iurandum inducunt, imò, qui iuramentum petunt ab eo, quem probabiliter sciunt falsò iuraturum, dummodò qui petunt, non sint publicæ personæ, vt iudex. Hic enim, ratione officij, debet obseruare ordinem statutum, potestque petere iuramentum ab his, quos cognoscit falsum iuraturos, vt tenet Sanctus Thomas 2. 2. quæstione 98. articulo quarto. Hæc igitur sunt circa veritatem iuramenti assertorij notanda.

Circa iustitiam aduerte, non sat esse verum iurare, vt iuramentum sit licitum, sed cùm iustitia iurare, id est, non debet iurare illud verum, quod reuelare peccatum est. Si enim quis occultum crimen reuelat alicuius, ipsum infamando, peccaret, quamuis verum diceret, quia contra iustitiam facit. si hoc verum iuraret, iterum peccaret. Est autem hoc peccatum iuramenti mortale, cùm iniustitia, supra quam iuratur,

mortalis eſt: eſt autem veniale, cùm iniuſtitia venialis eſt.

Rurſus, non ſatis eſt cum veritate & iuſtitia iurare, niſi neceſſitas, vel vtilitas eſt, nempè, cùm res quæ iuratur, alicuius eſt momenti, & cùm aliter non creditur, niſi iuretur. Qui verò iurat res nullius momenti, aut ea quæ abſque iuramento crederentur, abſque neceſſitate iurat, peccat. Hoc autem peccatum non eſt mortale, ſed tantùm veniale, niſi adſit contemptus, aut periculum ſit falſum iurandi ex mala conſuetudine, ſecùs veniale eſſet. Hoc habet Sylueſt. verb. iuram. 2. §. 8. vbi dicit, hoc eſſe ſecundùm omnes dicendum. Idem, Soto lib. 6. de iuſtit. quæſt. 4. art. 3. vbi dicit, ſi quis per Deũ iurat pluere, cùm pluit, vbi nulla neceſſitas apparet, nec eſt, ſolùm venialiter peccat. Idem Nauar. ca. 12. numer. 3. & Caiet. verb. periurium, in fine. Hæc ſunt de iuramento aſſertorio.

Hæc eadem tria ſeruanda ſunt in iuramento promiſſorio. Eſt enim ſeruanda veritas. vt, qui ſub iuramento promittit, non intendens adimplere, eſt periurus, cõtra veritatem iuramenti. Et in omni caſu, & materia, & propter quemcunque finem, mortaliter peccat, ſicut in aſſertorio. nec excuſat à mortali, niſi ex imperfectione actus, vt ſuprà diximus. Eſt etiam ſeruãda iuſtitia cùm veritate. Iuſtitia autem in hoc iuramento eſt, ne id quod promittit ſub iuramento, ſit peccatum adimplere. Qui enim ſe facturum aliquod peccatum iurat, peccat: ſi quidem non intendit facere, iam eſt mortale, quia ſine veritate iurat: ſi facere intendit, tunc bis peccat, & ex intentione quam habet peccandi, & ex iuramento ſupra rem iniuſtam: Et, ſi quod iurat eſt mortale, mortaliter peccat, vt qui iurat occiſurum inimicum, aut non auditurum ſacrum die feſto, vel quid ſimile: ſi verò eſt veniale, tantùm venialiter peccat, vt tenet communis opinio. Ita dicit Caieta. verb. periurium. Syluest. verb. iuram. 3. §. 7. & Soto lib. 2. de iuſtit. 99. & alij. Qui enim iuraret, ſe mendaciũ otioſum dicturum, aut ſe facturum aliquid, quod ad conſilium ſpectat, non ad præ-

ceptum,

ceptum, intendens ita adimplere, tam ex intentione, quàm ex iuramento, venialiter tantùm peccat. Eſt etiam ſeruanda neceſſitas, ſeu vtilitas. iis enim deficientibus, ſi adſint veritas, & iuſtitia, ſolùm eſt veniale peccatum, vt diximus de aſſertorio. Hæc dicta ſint de promiſſorio.

De comminatorio, eadem prorſus dicenda ſunt: nã quantum ad hoc, non diſtinguitur à promiſſorio, & aſſertorio. Sed quæ de his diximus, etiam dicenda ſunt de execratorio. nam hoc aliquando incidit cum aſſertorio, cùm tali iuramento vtimur, ad confirmandam aliquam veritatem præſentem, aut præteritam: aliquando etiam coincidit, cum promiſſorio: cùm iuramus futura. Quæ igitur de duobus prioribus dicta ſunt, de aliis duobus intelligi debent.

De obligatione iuramenti.

CAPVT XXII.

OBLIGATIO iuramenti, in his iuramentis eſt cõſideranda, quæ ſupra aliquod futurum fiunt. Ibi enim homo manet obligatus poſt iuramentum, adimplere quod iurauit. De aſſertorio, nihil dicendum eſt, ſed de aliis tribus. Eſt igitur tanta obligatio horum, vt qui iurauit quocunque modo, aliquid, quod iurare fuit licitum, & cum intentione ſe obligandi iurauit, teneatur adimplere ſub mortali peccato, quamuis ſit res leuis, & parui momenti. Ponam duo exempla, per quæ alia intelligentur.

Primum eſt, ſi quis fuit à latronibus in via comprehenſus, qui noluerunt dimittere ipſum, quin prius iuraret, ſe poſtea daturum centum aureos: tunc hic iurauit ſe daturum, ſi cùm iurauit, intendit verè dare, tenetur ſub mortali dare poſtea. ita tenet Soto lib. 8. de iuſt. quęſt. 2. art. 3. Verum eſt, quòd iſte potuit æquiuocè iurare, ratione coactionis, dicendo: iuro me daturum, & intra ſe dicere, ſi mihi licuerit; & tunc non tenetur: quia

absolutè non iurauit daturum.

Alterum est, si quis in carcere detentus à custode, vel iudice dimittitur, cum iuramento redeundi, iste talis tenetur posteà redire, etiam cum periculo mortis: si tamen carcer erat iniuriosus illi, quia non secundùm iustitiam illic detinebatur, poterat æquiuocatione vti. tamen, si intendit se obligare, & redire, verè tenetur. Ita tenet Syluest. verb. iurament. 4. §. 26. & est communis doctrina. Obligatur denique homo ad veritatem iuramenti implendam, sub mortali. Sunt tamen aliqui casus, in quibus iuramentum non tenetur adimplere, sed absque peccato non implet.

Primus est, ratione materiæ. Cùm enim quod iurauit, est mortale peccatum, peccauit quidem mortaliter, sed non debet adimplere, aliàs mortaliter peccabit implendo. Similiter si facit hoc de veniali, non debet adimplere; vt, qui iurauit se non mutuaturum alicui aliquid, vel nunquam fideiussurum, vel alia similia, peccatum fuit veniale iurare, non tamen debet adimplere, nec vllo modo peccat non implendo. Idem est iudiciũ de re indifferenti, nec bona, nec mala. veniale enim est iurare: nec homo implere tenetur.

Secundus casus est, ratione euentus, in quo multa continentur.

Primum, quando iurauit quis aliquid, sed posteà, cùm implendum est, euenit aliquid, quod impossibile facit illud, tunc non implere, non est peccatum: vt, qui iurauit, se tali die ieiunaturum, & accidit tali die, malè habere, vt abstinere non possit absque malo. Rursus, qui iurauit se conuenturum aliquem tali die, & post ipse comprehensus detinetur in carcere, vel ille alius longè discessit, non tenetur implere promissum. Hic tamen obseruandum est: quòd si, cùm iurauit, probabiliter cognouit, se posteà non valiturum implere, peccauit iurando, quia tunc defuit intentio: aut fuit dubius de implendo, & est tunc mortale. Non enim dubiũ pro certo, iuramento firmandum est. Loquimur autem de certitudine morali, quæ semper Dei voluntatem

suppo-

ſupponit; aliàs nullus poſſet futura iurare.

Secundò, ſi iurauit aliquid, bona quidem intentione, & bonum, tamen poſteà accidit aliquid, quod impletionem facit malam, & peccatum, tunc non eſt promiſſum implendum: verbi gratia, iuraſti daturum enſem alicui, tamen poſteà, cùm dandus erat, factus eſt ille mente captus, tunc non eſt dandus. Rurſus, iuraſti te facturum quod alter vellet, aut peteret: tunc ille petit à te aliquod peccatum, non teneris implere. ſic Herodes non tenebatur implere promiſſum, cùm illa petiit caput Ioannis.

Tertiò, ſi poſteà euenit aliquid quod eſt inductiuum alicuius notabilis mali temporalis: vt, ſi quis iurauit ire Loretum tali die: ſi poſtea accidat, in via eſſe inimicorum exercitum, qui omnes tranſeuntes occidit, aut capit: non tenetur cum iſto periculo implere quod iurauit.

Quartò, ſi poſteà euenit aliquid quod eſt in præiudicium maioris boni: vt, ſi iurauit quis, conuenturum aliquem tali tempore, accidit, tunc infirmum indigere illius præſentia, non tenetur. Similiter, ſi accidat aliud maius bonum, ad quod homo tenetur, ſeu quod tunc omittere malum eſſet.

Quintò, ſi auferatur ratio iuramenti: vt, ſi ſeruus iurauit obediturum domino, & clericus Epiſcopo, ſi poſteà definit eſſe dominus, vel ab Epiſcopatu deponitur, non obligat iuramentum. In his omnibus, iuramenti obligatio ceſſat ratione euentus.

Tertius caſus eſt, ratione modi iurandi: nam ex interpretatione ipſius iuramenti, homo aliquando ſimpliciter non obligatur ad ſeruandum promiſſum: vt, ſi domini honoris gratia contendunt de primo ingreſſu, neuter vult primus eſſe, ſed alteri cedere: ſi dicat vnus, per Deum non ingrediar, tamen poſteà ab altero victus ingrediatur, non eſt periurus: quia iuramentum ſic intelligitur, quantum eſt ex me, non ingrediar primus.

Quartus caſus eſt, ratione relaxationis ab eo cui promittitur. Si enim iuraui, me tibi daturum pecunias, ſi

posteà dimittis, non teneor dare. In his omnibus, non obligat iuramentum promissorium.

Circa comminatorium autem, idem ferè dicendum est. Cùm enim sit comminatorium, quoties malum aliquod pœnæ promittitur, quoties ipsum in fine malum est, cessat obligatio. Sunt etiam aliqui casus, in quibus licèt à principio iurare bonum fuerit, tamē posteà non obligat.

Primus est, quando interuenit aliquid, quod facit melius non implere promissum, quàm implere, sicut fuit in iuramento Dauid, quo mortem Nabal iurauit, tamen precibus Abigail interuenientibus meliùs fuit illi acquiescere, quàm implere iuramentum.

Secundus est, quando mutatur status rei: vt, qui iurat castigaturum seruum, vel filium, si posteà supplex veniam petat, corrigi paratus, non tenetur implere, quia iuramentum obligabat, seruato statu eodem, in quo seruus, seu filius non erat correctus, nec animum mutauerit.

Tertius est, cùm malum illatum inutile speratur, aut maioris boni impedimentum. Si enim constet, aut creditur, pòst, talem pœnam fore inutilem seruo, aut filio, aut ex illius illatione, domus perturbatur, eò quòd insurgat rixa cum vxore, vel familia, non debet iuramē tum implere: peccauit autem, qui ista præuidens iurauit, nam tunc est iurare, malum culpæ. De execratorio, idem dicendum est quod de istis: atque hinc patet, quando, & quomodo liceat iuramentum in quouis genere.

De iuramenti dispensatione.

CAPVT XXIII.

QVemadmodum circa votū considerātur quatuor, annullatio, dispensatio, commutatio, & absolutio: sic etiam circa iuramentum, annullatio, seu relaxatio, est ipsum iuramentum pro nullo declarare.

Pertinet autem ad superiores, in eo quo superiores sunt, vt ad patrem respectu filiorum, ad Dominum respectu seruorum, ad maritum respectu vxoris, sicut de voto, ad Pontificem respectu cleri, vt habet S. Thomas 22.quæst.89. art. 9. Est enim dominus rerum Ecclesiasticarum. Vnde, qui iurauit se collaturum alicui beneficium Ecclesiasticum, vel aliquid aliud Ecclesiasticum, se habet ad Papam, vt seruus ad dominum, potestq; Papa relaxare absq; vlla causa, pro sua voluntate. Huiusmodi verò iuramenta dispensare, & commutare ad Episcopum & Papam pertinet: cùm tamen est causa talis dispensationis. Potestque Episcopus dispensare, & cõmutare in illis tantum iuramentis, quæ, si vota essent, posset dispensare, vt Caietan. 2.2.quæst.89. artic. 9. Vnde, illa quinque iuramenta Papæ reseruantur, quę si vota essent, ipse solus posset dispensare, vt iuramentum castitatis, religionis, peregrinationis Hierusalem, Compostellæ, & sancti Petri Romæ. Quando autem est iuramentum in alicuius tertij vtilitatem, non potest absque voluntate tertij, etiam à Papa dispensari, sicut nec Papa potest auferre rem alterius. Vnde, qui alteri promittit sub iuramento pecunias, tenetur adimplere, nisi ille, cui promissæ sunt, relaxet. Duo casus sunt, in quibus posset tale iuramentum dispensari, aut commutari, aut relaxari.

Vnus est, in pœnam illius, cui factum est iuramentum. Vt enim potest pecunia mulctare, ita potest iuramentum illi factum relaxare: & sic relaxat excommunicatio factum iuramentum in eius pœnam. 15.quęst.6. c.nos sanctorum, & c.iuratos.

Alter est, cùm tale iuramentum factum est vi, aut metu, aut fraude alterius. Cùm autem iuramentum nõ est in vtilitatem alterius factum, tunc ipsemet qui iurauit, potest in id quod apertè meliùs est commutare. Cùm autem in vtilitatem alterius est, non potest, sed quod promisit, tenetur implere, nisi ab altero acceptetur, vt diximus de voto. Confessarius autem ordinarius potest absoluere à peccatis contra iuramenta factis:

non tamen abſque aliquo priuilegio iuramenti facti obligationem auferre. Hæc ſunt, quæ maximè de iuramento ſpectant ad confeſſarium: & per quæ hoc præceptum declaratur.

De tertio præcepto decalogi.

CAPVT XXIIII.

TERTIVM hoc præceptum, habetur Exod. 20. in hæc verba: *Memento, vt diem Sabbati ſanctifices.* Vnde communiter deſumptum eſt carmen: *Sabbata ſanctifices.*

Primum igitur quid ſit Sabbatum, oportet exprimere. Si autem nomen attendamus, Sabbatum, idem eſt quòd quies, vt Sabbatum non ſit aliud, quàm dies vacationis ab his operibus, in quibus homo ſe exercere ſolet, vt Dei operibus intendat. Dominus Deus hoc præceptum Sabbati primùm per Moyſen Iudæis dedit: eratque illa ſeptima dies, incipiendo à Dominica incluſiuè.

Fuit autem eis hoc præceptum datum, ob tres cauſas.

Prima eſt, ob memoriam illius beneficij inſignis, puta, creationis. Sex enim diebus operatus eſt cuncta, & die ſeptima quieuit ab omni opere facto. quam diem, præcepit obſeruandam Iudæis: ne tantum beneficium ab ipſorum mentibus excederet: & ne errore Gentilium tenerentur obcœcati, qui mundum putabát æternum.

Secunda cauſa fuit, ob figuram Chriſti Domini in lege promiſsi. Chriſtus enim integro Sabbato quieturus erat per mortem in ſepulchro. Ob id Iudæi in figura Sabbato quieſcebant, ab omni opere non neceſſario vitæ.

Tertiò, ad quietem operum. Eſt enim homo animal mortale, cui vires deficiunt labore continuo. voluit igitur Deus diem interponere, in quo homines, & iu-

menta quiescerent, laborique venturo, vires reficerent. Aduerte tamen, quamuis Sabbatum principali significatione illam diem septimam significet, tamen nomine eius comprehenduntur aliæ Iudæorum festiuitates, quas Iudæi obseruare tenebantur, Ecclesia nostrà modò, pòst Christum, etiam Sabbatum custodit: sed non diem septimam, vt Iudęi: at octauá, quæ dominica dicitur. Ratio hæc est, quia Iudęi non receperunt maius beneficium aliquod creatione, ob id, ipsum beneficium creationis, ante omnia obseruabant. At Christiani, aliud maius beneficium receperunt, quod est recreationis, & redemptionis, quod consummatum est in resurrectione Christi facta octaua die: ob id diem octauam in huius tanti beneficij memoriam obseruant, vocantque dominicam, quia noster Dominus Christus, in ipsa totum opus redemptionis perfecit. Est etiam alia causa huius. Nobis promissiones factæ sunt regni cœlestis, quales Iudæis non erant factæ: bona enim terræ illis promittebat Deus, & nobis bona cœlestia. Cùm autem ista perficienda sint octaua ætate mundi, in qua generalis erit resurrectio: ob id, ad promissionis certificationem, nos diem octauum celebramus. Quamuis autem hoc festum præcipuum sit, tamen etiam nomine Sabbati, in hoc præcepto, alia festa intelliguntur, quæ ab Ecclesia celebrantur: de quibus habetur vltimo cap. de feriis. quorum quædam sunt obseruata in vniuersali Ecclesia de præcepto, quædam in particularibus Ecclesiis, ob peculiarem earum deuotionem. Sunt autem particularia, cùm de præcepto sunt ita obseruanda ab omnibus illius Ecclesiæ, sicut festa vniuersalia ab omnibus. Rursus, aliqua festa sunt ex deuotione, alia ex consuetudine obligantia sub præcepto, & huiusmodi non seruare, est peccatum, verùm Nauar. capite 13. numer. 5. sic refert: Quamuis festa, quæ iure communi sunt omnibus obseruanda, sint iam expressa, & determinata, multa tamen ex iis abstulit consuetudo, & alia induxit, quapropter in singulis regionnibus, illa festa obseruanda sunt, quæ lex aut

constitutio synodalis recepta & nõ abrogata, vel consuetudo præscripta, ibi præcipit obseruari. Viatores & operarij, non tenentur ad festa suæ parochiæ, quando in aliis parochiis, vel locis, vbi sunt, vel operas suas cõducti præstant, non obseruantur illa. Tenentur autem ad festa locorum, vbi commorantur, vel deprehenduntur, quamuis iter faciens per locum vbi festum obseruatur, & per illum transiens, non videtur adeò ad Missam audiendam vel faciendam obligari.

Aduertendum tamen, quòd standum est consuetudinibus locorum circa quantitatem festi. Vbi enim consuetudo est celebrare festum à nocte diei præcedentis, ita obseruandum est. Similiter à diei principio, simili ratione. Inquirendum tamen est modò, quo pacto sit festum sanctificandũ. In cuius gratiam aduerte: festum posse sanctificari, & posse benè sanctificari. Ad sanctificandum duo sunt necessaria: vnum facere, & ab altero abstinere. Quod faciendum est, id est, sacrum audire, de quo dicemus inferius in præceptis Ecclesiæ. Abstinendum autem est à duplici opere; & ab opere seruili, & ab opere ab Ecclesia prohibito.

Pro declaratione operis seruilis, aduerte, esse tria operum genera.

Quoddam est genus operum, quæ dicuntur animæ. Hæc autem sunt opera quæ ipsius animæ sunt, vt intelligere, orare, meditari, studere, videre: aut etiam ad talia animæ opera ordinantur, vt disputare, docere, legere, scribere, pertinentia ad studium. Omnia etiam ista nomine hoc cõprehendimus, scilicet opus animæ. Hæc opera non prohibentur in festo: vnde, licet studere, legere publicè, etiam pro pecunia, disputare, exhortari, & cõcionari. Non enim talia prohibentur opera. Hinc fit, vt liceat Aduocato studere in festo super lites, & quę studet, scribere, & informare etiam iudices scripto, & propter pecuniam: quia sunt ista animi opera. ita Soto lib.50.q.4.art.4.& Nauar.cap.13.nu.3.11.15.

Alia sunt opera corporis, sed communia quidem omnibus ex se, tam potentibus, quàm ignobilibus, domi-

nis,

nis, & famulis: vt, iter facere, venari, saltare, vti musicis instrumentis. Et hæc etiam non sunt prohibita in die festo. Vnde, licet iter facere, audito tamen sacro, licet venari, & alia huiusmodi facere. Tamen aduerte, cùm venatio, & iter ex officio fit, ex se non licet, vt dicit Syluest. verb. venatio. & tamen consuetudo iã obtinet, ista non esse illicita. & ita tenet Nauar. loco citato, quamuis pecunia fiant. Licita etiam sunt exercitia artium quarundam: vt, gladiandi, saltandi, pulsandi instrumenta, licèt pecunia fiant.

Tertia opera sunt, quæ ex se famulatum quendam habent, quo homo homini seruit, & famulatur: vt suere, & alia mechanica: & talia sunt prohibita: dicunturque seruilia, quia ad famulatum quendam pertinent: Non licet igitur hæc opera exercere diebus festis. Atq; hoc opus est seruile, à quo abstinendum est. Opus autẽ ab Ecclesia prohibitum, habetur ca. 1. de feriis, vbi quædam prohibentur opera, quæ non omninò mechanica videntur.

Primum est, mercatus. Sunt autem tres mercatus.

Primus, qui bis in anno, aut ter singulis fit annis, dicunturque nundinæ: & hæ non sunt prohibitæ: aut si sunt, consuetudo obtinet, licitas esse diebus festis: nisi in aliquo loco consuetudo cõtrarium obtinuerit, dum tamen sacrum audiatur.

Secundus est mercatus, qui singulis fit hebdomadibus: & hic non licet diebus festis: nisi in aliquo loco cõsuetudo contrarium obtinuerit.

Tertius mercatus est, emptionis, & venditionis particularium, quæ fiunt quotidiè, & hæ etiam prohibentur in isto canone: excepta necessitate communi.

Secundum opus est placitum, id est, sententia ciuilis, & strepitus iudicialis Iudicum, & Notariorum, & aliorum in tale iudicium cõcurrentium: & hoc est prohibitum. Vnde, non licet iudicibus sententiam ferre: imò in foro etiam exteriori, nulla est. Nec licet Notariis scribere, nec ipsis transcribere scriptoribus. In quo maximè apparet Notariorum peccatum: qui seruant pro

festis implere chartas, quas reliquis diebus in breui notarunt. Nec licet dicta testiũ examinare, nisi ob necessitatem aliquam: puta, quia alio tempore commodè testes vel personæ haberi nõ possunt. Licet autem iudicibus, ex concessione Pontificis, non omnibus, sed ruralibus, in diebus festis vti iudicio: quia homines illius pagi, aliis diebus, suis sunt operibus intenti, quæ non possunt absque incommoditate dimittere, Nauar. cap. 13. num. 12. 14.

Tertium est, sententia mortis, aut in causa criminali. Hæc enim ferri non potest, nisi vrgente necessitate, quia non potest aliter commodè fieri: vt in belli tempore fit, aut quando periculum est, non exequendi iustitiam, nisi tunc sententia feratur.

Quartum est prohibitum iuramentum iudiciale. Hoc enim non licet, imò nullum est in foro exteriori, cùm in festo sumitur. Iuramentum si pro pace, vel alia necessitate in die festo præstetur, licitum est, Nauar. ca. 3. num. 3. Hoc opus igitur est, à quo abstinere debemus in die festo, illudque sufficit ad festi sanctificationem. Ad benè autem sanctificandum, vltra hoc, aliud est necessarium: puta, vt qui est in mortali, tunc conteratur, & ad dominum conuerti studeat: qui verò est in gratia, diuinæ vacet contemplationi, & bonis operibus: vterque autem à nouo peccato abstineat. Aduerte tamen, quòd homo teneatur sub mortali ad sanctificandum festum, sed non tenetur sub mortali ad benè sanctificandum. vnde, non est audiendus Scot. 3. sententia. distinct. 27. qui dicit, in die festo peccantem mortaliter, bis peccare: quia ratione temporis, est nouum peccatum mortale, & necessaria est circunstantia confessionis. Similiter, eum qui de peccato non conteritur, peccare mortaliter. Hoc enim est falsum, nec vllo modo populo prædicandum. Licèt enim grauius peccet, qui peccat in die festo, tamen non est grauitas mortalis, nec circunstantia necessaria confessionis. Et ratio est: quia finis festorum est sanctitas ipsa, quam dicit Scot. Ad finem autem nullus obligatur alia obligatione quàm medio-

rum,

rum. Non enim obligor ad carnis macerationem, quæ finis est ieiunij, sed ad ipsum ieiunium. Ita solùm obligor ad illa duo in festo præstanda, non ad finem, quamuis consilium sit optimum omnia ista exequi in die festo. Vide Soto, & Nauar. loco citato, & Caietan. verb. festum, qui nobiscum sentiunt.

De peccato non sanctificantis festa.

CAPVT XXV.

NON sanctificare festa, ex genere suo mortale est, cùm sit contra diuinum præceptum. Excusatur tamen ob materiæ leuitatem. Cùm enim aliquod opus paruum est, non est mortale. Vnde tonsori, vnum in die festo tondere ob aliquam commoditatem, quia nõ illi vacauit aliter, nullum est peccatum, aut ad summum veniale. Cùm tamen materia est magna, vel continua, quia singulis diebus fit, tunc mortale est: nisi excusetur in sequentibus casibus: in quibus, licet absque peccato, in die festo operari seruilia.

Primus est, in Dei cultum: cùm enim opera seruilia immediatè in Dei cultum ordinantur, nec nisi in festo fieri possunt, licita sunt, vt pulsare campanas, portare cruces, & similia, Nauar. num. 3. 4. Dixi, quæ immediatè ordinantur: nam remota opera: vt, colere agros Ecclesiarum, aut ædificare ipsorum domos non licet: nisi alicuius Ecclesiæ pauperis nimis, cui aliter vix subueniri potest. Dixi etiam, quæ in festo fieri debent: nam coquere hostias, ornare templorum parietes, non licet in die festo, cùm fieri possunt ante festum: secùs, quando non ita fieri potuerunt. quamuis, quocunque modo ista facere, etiam cùm ante fieri potuissent, ex se nõ sit mortale peccatum.

Secundus casus est, ob necessitatem. Est autem multiplex necessitas.

Prima corporalis propria. Ob hanc enim licet operari.

rari. Vnde, licet pauperi, qui aliter non poteſt ali, niſi manuum labore diurno, etiam in feſto laborare ſecretò ratione ſcandali, dum tamen ſacrum audiat prius. Altera neceſſitas, eſt corporalis proximi: puta, infirmitas, ratione cuius, licèt omnia opera ad hanc neceſſaria admouere. Vnde excuſantur medici, tonſores, pharmacopolæ, & alij, ſuam ad hoc operam exhibentes. Excuſantur etiam Notarij teſtamenta conficiētes. Eſt etiam Neceſſitas proximi corporalis victus, ratione cuius, excuſantur qui carnes vendunt, occidunt animalia, & vēdunt neceſſaria illis diebus feſtiuis ad victum. Nauar. num. 6.8.9.

Tertia neceſſitas eſt rei propriæ, vel proximi. Vnde licet, ne damnū aliquod patiatur homo in re, operari in die feſto, cùm probabiliter pateretur damnum, niſi illa opera fierent. Vnde, licet in tempore meſſis metere, & tempore autumni ſerere, cùm timetur periculum aliquod temporis non oportuni: & ratione huius excuſantur operarij, quorum opera intermitti nō poſſunt abſque damno: vt, qui vitrum fundunt, & qui nauigant, & ſimiles.

Quarta eſt, ad euitandum damnum corporis. Vnde, licet tempore belli, aggeres neceſſarios ſtruere, muros ædificare, & ſimilia.

Quinta neceſſitas, cùm perditur occaſio magni lucri: vt, in piſcatione alecum, & tunnorum, qui non niſi certis diebus veniunt, tunc licet piſcari in die feſto.

Secunda eſt vis, ſeu violentia: vt, cùm famuli, vel ſerui, laborare in die feſto coguntur à dominis: tunc poſſunt, dummodò non cogantur à dominis in fidei cōtemptum: tunc enim mors potiùs eſt obeunda. In his omnibus neceſſitas excuſat.

Tertius caſus eſt, pietas, in bonum, & vtilitatē proximi indigentis. Vnde, licet ſepelire mortuos. Licet enim pro egeno laborare, dummodò in graui neceſſitate ſit, aliàs non. Vnde dicit Caietan. non licere vias ſternere publicas pro viatoribus, aut pontes erigere, niſi vrgeat neceſſitas, cùm alio tempore fieri poſſunt.

Quartus eſt, bonũ Reipublicæ: vnde, licet iſtis viatoribus publicis, in Reipublicæ vtilitatem, iter conficere. Licet etiam, in publicis ſolemnitatibus præparare vias, & conſtruere loca pro ſpectaculis: quando nõ poſſunt fieri niſi in ipſo feſto.

Quintus caſus eſt Pontificis, aut Epiſcopi licentia expreſſa, cùm id concedit: aut virtualis, cùm aliqua opera videt, & diſſimulat. In his caſibus, licet in feſto operari: extra quos non licet, ſed ſeruanda ſunt modo prædicto.

FINIS LIBRI QVARTI.

INSTRVCTIONIS SACERDOTIS LIBER V.

De quarto præcepto Decalogi, Honora parentes.

CAPVT I.

ABSOLVTIS præceptis primæ tabulæ, quæ ad Dei honorem pertinebant, nunc de præceptis secundæ tabulæ, tractare oportet. Vnde meritò hunc librum, maioris distinctionis gratia separauimus. Hęc autem pertinent ad dilectionē proximi, sicut illa primæ tabulæ, ad dilectionem Dei pertinebant. Inter hæc, primum, quod ordine quartū est, ponitur præceptum, honorandi patrem & matrem, quod habetur Exodi 20. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.* In cuius explicatione, duo perpendenda sunt. Alterum est, qui vocentur hîc pater & mater. Alterum, quomodo sint pater & mater honorandi.

Circa primum, vt benè aduertit Concil. Colon. quatuor genera personarum sub his nominibus comprehenduntur: saltem sub patris nomine. Primum est, parentum, qui nos secundùm carnem genuerūt. Alterum est, superiorum potestatem spiritualem habentium, vt sunt Episcopi, Curati, Pastores. Tertium est, potestatem sæcularem habentiū, quales sunt Reges, Principes, Duces, Domini. Quartum est aliorū, qui aliquam supra nos potestatē habent, quales sunt, Magistri, tutores, & alij huiusmodi. Omnes isti sub hoc præcepto includuntur:

quam-

quamuis primum locum obtineant patres primo modo considerati: ordine tamen suo de omnibus oportet dicere, non solùm quomodo inferiores erga superiores, sed etiã superiores erga minores se habere debeãt, quodq́; sit singulorum officium.

Circa secundũ, aduertendum; omnia Decalogi præcepta esse fundata in iustitia. Est enim iustitia quædam virtus, qua reddimus cuique quod suum est. Huius quatuor sunt partes. Prima est, qua Deo reddimus, quod suum est, illique debemus; & hæc dicitur religio. Hæc enim nos inclinat, vt Deo exhibeamus debitum cultum, & honorem. In qua virtute, tria præcepta primæ tabulæ fundantur. Altera est, qua parentibus secundùm carnem, impendimus quod eis hoc titulo debemus. Et hæc dicitur pietas. Et hæc in isto præcepto fundatur. Tertia est, qua alijs superioribus exhibemus ea, quæ ratiõe superioritatis debemus; & hęc dicitur obseruantia. Et ista etiã isto præcepto continetur. Quarta est, qua aliis proximis generaliter impendimus ea quæ debemus, & hæc dicitur propriè iustitia. Et hæc aliis sequentibus sex mandatis comprehenditur. Est igitur hoc præceptum pietatis, & obseruantiæ. Oportet ergo incipere à pietate, quæ erga parentes secundùm carnem versatur.

Filij tria tenentur exhibere parentibus: & in his, honor ad quem obligantur, consistit. putà, amorem, obedientiam, & reuerentiam.

Circa amorem, aduerte obligari filios erga patrem & matrem, ad amorem internum: adeò, vt qui odio habet patrem, vel matrem, desiderando eis aliquod notabile malum deliberatè, siue malum animæ, siue corporis, mortaliter peccet: & grauiùs, quàm si istud odium esset erga alterum: adeò, vt teneatur in confessione istã circumstãtiam exprimere, vt tenet Nauar. cap. 14. nu. 11. sicut qui patrem occideret, teneretur exprimere circumstantiam.

Rursus secundò, nõ sufficit amor internus, sed debet esse signo exteriori aliquando manifestus: adeò vt qui exteriùs, durè & asperè tractat patrẽ, ipsumq́; cõtristat,

si id sæpè faciat, aut multo tempore, mortaliter peccet, iuxta Alex. par. 3. q. 33. & Sylu. ver. filius. §. 25.

Rursus tertiò, tenentur necessitati patris spiritualis, in quantum possunt subuenire. Vnde, qui in mortis articulo non curant vt pater confiteatur, vt faciat testamentum, imò arcent illum à testamento, ne rei aliquid imminuatur, peccant mortaliter.

Ad hanc necessitatẽ spiritualem reducitur, post mortem, pia opera, testamentis patrum ordinata implere, cùm primùm fieri potest. eaque differre absque iusta causa & graui, est peccatum mortale.

Rursus quartò, tenentur etiam corporalibus necessitatibus in quantũ possunt subuenire: vt si infirmi sint, visitare, & attendere si quid desit, quod præstare possit: si in carcere detinentur, adhibere operam quãtum possunt, vt liberetur: si mente capti sunt, vt eis debitè prouideatur.

Rursus quintò, tenentur eis in paupertate subuenire cùm possunt, aut in vitæ periculo. In cuius gratiam aduerte, necessitatem posse duplicem esse; aut extremam vitæ, vt si esset adeò pauper & impotens, vt nec haberet victum, nec posset conquirere: aut si esset morti obnoxius, nisi summam pecuniæ daret, quam nec habet, nec est qui det. Altera necessitas non est extrema, sed multũ grauis. Vtraque obligat filium, vt, si possit, succurrat. Adeò autem obligat; vt, si filius qui possit iuuare patrẽ, ipsum relinquat, ingrediaturque religionem, mortaliter peccet, vt tenet S. Thom. 2. 2. 101. art. 4. ad quartum. Obligatur enim succurrere, & non intrare. Si verò iam est professus, aliqui putant in vtraque necessitate teneri egredi. At verò Caieta. loco allegato. 2. 2. & Nauar. cap. 14. dicunt non teneri, nisi in extrema necessitate; in graui autem non. Huic consentit S. Thomas. Addit Nauar. nisi cùm intrauit religionem, pater erat in illa graui necessitate; nam tunc teneretur egredi, quando verisimile est, quod egrediendo tali necessitati subuenire posset, quia iniustè intrauit. Conueniunt autem isti, in omni casu posse egredi, petita tamen prius facultate, licèt nõ

obten-

obtenta à superiori. Ista intelliguntur iuxta Alex.par.1. quæst.33. quando nõ est necessitas spiritualis filij. Nam tunc, nõ tenetur, cum peccati mortalis graui periculo, necessitati illius corporali subuenire. Vide quanta sit obligatio filiorum.

Rursus est tanta, vt in necessitate extrema filiorum, & patris, filius teneatur potiùs subuenire patri, quàm filijs, vt tenet Sylu.ver.filius.§.26. Nam in necessitate, maior est obligatio ad patrem, quàm ad filium, licèt nõ extra extremam. Aliqui contrarium putant: & vtrumq; probabile est. Probabilius est primum. Hoc igitur modo exhibendus est amor patri.

Est etiã obedientia exhibenda: & hæc, in tribus potissimùm.

Primò tenetur filius obedire patri, in his, quæ ad gubernationem domus pertinent, & non obedire in his, cùm res est grauis, & maximè si ex cõtemptu, & animi obstinatione faciat, peccatum est mortale.

Rursus secũdò, tenetur obedire in his quæ ad bonos mores pertinent. Non igitur acquiescere præceptis patris circa mores, conantis filios à peccato mortali, vel horum occasionibus arcere, est peccatum mortale, cùm præsertim pertinacia adest.

Rursus, ducere vxorem indignam, contra voluntatẽ patris, peccatũ mortale est. secùs, si sit digna; non enim est mortale, nisi cùm multum referret patri aliã ducere. Cùm enim inimicitiæ paternæ componuntur ex matrimonio, si filius nolit ducere vxorem quam dat pater, si digna sit, est mortale, licèt ducat aliam dignam. Nauar.nu.15. Aduertendum tamen, quòd in rebus iniustis & malis, non tenentur filij obedire parẽtibus. & in his intelligitur illud; *Qui non negauerit patrem suum, non est me dignus.* Item in statu mutando non est illis obediẽdum, vt dicit S.Thom.2.2.

Est etiam reuerentia exhibenda parentibus.

Primò, qui percutit patrem, vel minatur iniuriosè, mortaliter peccat, Exod.21. reus erat propter hoc mortis. Secundò, qui maledicit patri ex deliberatione, mortaliter

taliter peccat:& qui etiā verba in eum profert, quæ ex se sunt prouocatiua in magnam iram. Nauar. nu.13. secùs, si verba ex se non sunt talia, sed quia pater est extra modum cholericus, tunc non esset mortale.

Rursus, qui dedignatur patrem, quia ipse in dignitate est, pater verò in paupertate, pecat mortaliter. Cū tamen aliquod damnum filio obueniret notabile in vita, vel in honore, vel pecunia, si pater eius nosceretur, non esset mortale negare patrem: dummodò in animo non neget patrem, & subueniat in necessarijs.

Rursus, accusare patrem coram iudice, vel in ciuili, vel criminali foro, mortale est, nec auditur filius. Non enim filius accusator debet esse criminis paterni. Licet tamen coram iudice petere alimenta, quando ei iniustè à patre negantur, vt dicit Sylu. ver. filius. §.28. In duobus casibus filius debet accusare patrem, in crimine læsæ maiestatis, & in crimine hæresis. At Alex.3. par. quæst. 33. dicit, quòd non in omni hæresi, nisi quando est perniciosa, quòd alios inficiat, credo tamē melius esse ipsum admonere: quòd si pertinax sit, ipsum accusare. Si tamen secreta sit, & solùm ipsi patri nociua, non tenetur. Hæc sunt igitur præcipua ad quę filij tenentur erga parentes.

At parentes erga filios ad tria tenentur.

Primò, subuenire in corporalibus. Debent enim non negare alimenta, nisi aliquando ad tempus, in pœnam alicuius peccati grauis, & dum non incurrat filius notabile detrimentum. Hinc fit, vt exponere filios in templis, extra necessitatem, sit mortale. Similiter, non subuenire in alijs necessitatibus corporis.

Secundò, subuenire in spiritualibus. Debent enim attēdere, vt filij bonos imbibant mores, vt seruent præcepta Dei, vt abstineant à malis: non permittere, esse sibi inobedientes, superbos, ociosos.

Tertiò, tenentur non retrahere à bono statu, vnde qui filium à religione extrahit, mortaliter peccat: & qui volentem ingredi sine iusta causa impedit. similiter qui arcet à bonis, à confessione. à concione.

Rurſus tenentur, non cogere ad ſtatum aliquem. Vnde parẽtes qui inuitos filios, aut filias matrimonio iungunt, peccant grauiſſimè. Tum etiam, qui inuitas filias in monaſteria trahunt, ibique profiteri compellunt. vide Conc. Trid. ſeſſ. 25. ca. 17. & 18. Hæc ſunt, quæ circa patres, & filios præcipuè ſunt aduertenda.

De obligatione viri, & vxoris.

CAPVT II.

NON ſolùm eſt obligatio patrum, & matrũ in ordine ad filios, ſed etiam inter virum & mulierem.

Vir igitur tenetur primò non impedire, abſq; cauſa legitima, vxorem ſuam ab impletione diuinorum præceptorum, vt ab audiendo ſacrum, in diebus feſtis, à confeſſione & communione tempore Paſchatis, & ab aliis præceptis. Impedire autem abſque legitima cauſa, peccatum eſt mortale. Ab aliis autẽ quæ ex deuotione ſunt, vt audire ſacrum diebus profeſtis, confiteri aliis temporibus, impedire, non eſſet mortale: tamẽ veniale, ſi ſine cauſa rationabili fiat, cùm deuotiones moderatæ ſunt. Et aliquando eſſet mortale: cùm vxori multum cõuenit confeſſio aut communio, idque viro conſtat.

Secundò, tenetur eam non percutere grauiter: dico grauiter, quia non ſemper eſt peccatum mortale percutere, cùm ſit inferior viro, poſſitq; ob culpam caſtigari ab eo, tamen extra modum percutere, non habita ratione perſonæ, & conditione illius, quia vxor, nõ ſerua eſt, peccatum eſt.

Tertiò tenetur, non afficere iniuria, animo afficiendi iniuria: quamuis enim aliquando liceat verbum iniuriæ dicere ob correctionem: tamen animo iniuriandi eſt peccatum, & iuxta iniuriæ quantitatem, peccati grauitas penſanda eſt.

Quartò, tenetur attendere domus gubernationi, quantum ad rem, & mores. Si enim quis bonorum diſſi-

pator eſt, nec vult laborare, cùm labor illius neceſſarius eſt pro vxore, & domus ſuſtentatione, peccaret. Similiter, cùm peccare vxori permittit, nec ipſam, vt poteſt corrigit. Ipſi enim incumbit morum ſolicitudo, quia caput eſt.

Quintò, tenetur cohabitare cum illa. Nolle enim cohabitare abſque cauſa multo tempore, peccatum eſt graue. dico, abſque cauſa; aliquando enim cauſa eſt legitima ad tempus non cohabitandi: vt cùm negotia aliquot in domus vtilitatem tractat, vel cùm ad tempus exulat, vel cùm inimicitias habet, quas ſperat componendas breui. Dico, ad tempus, quia cùm ſpes reditus ablata eſt, tenetur, ſi poteſt, vxorem extrahere ab illo loco, vt ſecum cohabitet.

VXOR etiam ad aliqua tenetur erga virum ſuum. Primò, obedire in his quæ ad bonos mores, & domus gubernationem ſpectant. Eſt enim vir caput, cuius eſt vtrumque dirigere. Velle autem, viro ſpreto, gubernare, mortale eſt.

Secundò, ſi cùm moroſa ſit, & rixoſa, cognoſcat ex eo virum ſæpè in blaſphemiam prorumpere, tenetur in quantum poteſt mutare ſe, & non dare ſimiles viro occaſiones, aliter mortale eſſet, velle ſic perſeuerare.

Tertiò, tenetur ſequi virum ſuum ad cohabitandũ in locum, in quem ipſe vult ducere. Sunt tamen aliquot caſus, in quibus non tenetur ſequi virum.

Primus caſus, ſi ex tali mutatione illi immineret vitæ diſcrimen. Non enim cum ſuæ vitæ probabili diſcrimine, tenetur ipſum ſequi.

Secundus eſt, ſi imminet periculum peccati mortalis.

Tertius, ſi vir vagabundus eſt, nec in eodem permanet loco, dummodò non fuerit talis, cùm ei nupſit. Si enim tali nupſit viro, tenetur ipſum ſequi. Si verò poſt matrimonium factus eſt, non tenetur ſequi.

Quartus caſus eſt, ſi in matrimonio interceſſit pactum non mutandi locum, tunc non tenetur ipſum ſequi, volentem locum mutare: quod ſolùm veritatem

habet,

habet, cùm necessitas non vrget virum. Interueniente necessitate, vt vir locum mutet, credo etiam vxorem stante pacto teneri.

De Episcopo.

CAPVT III.

SECVNDVM locum inter patres, tenent hi, qui in dignitate ecclesiastica sunt cõstituti. Horum autem primi, sunt Episcopi: de quibus aliquid dicendum est. Episcopus, nomen est Græcum, idem Latinè significat, quòd speculator, superintendens. Est enim officium eius, attendere gregi, & hominibus qui sub eo sunt, studere spirituali eorum saluti. Multa sunt in quibus peccare contingit erga Episcopatum, quæ ad quatuor capita redigi possunt. Quædam enim committuntur ante episcopatus collationem: quędã in collatione ipsa: quædam ante cõsecrationem, & post collationem, quædam iam postquàm Episcopus cõsecratus est.

Ante collationẽ episcopatus, homo dupliciter peccare potest, in appetendo, & procurando episcopatum. In declaratione peccatorũ quæ in hoc appetendo committi possunt, aduerte, tria in episcopatu posse considerari. Primum est ipsius officiũ, in quod omnia ordinantur: hoc autẽ est antecedere, & prodesse vniuerso gregi. Alterum est ipsa prælatura & gradus, qui est perfectior monachatu, vide S. Thom. 2.2.q.185. & 3.q.1. c. qui episcopatũ. Tertium est, redditus temporalis, & honor qui Episcopo exhibentur.

Sunt igitur istæ regulæ:

Prima est. Qui existens indignus episcopatu, & insufficiens, appetit (appetitu deliberato) ipsum habere, nec cogitat se dignum exhibere, mortaliter peccat: q̃a appetit id quod habere mortale est. Idem dicendum, de quocunque beneficio & dignitate ecclesiastica.

Secunda. Quamuis se dignum probabiliter credat, si tamen appetit episcopatum, ita, vt paratus sit, si pos-

ſet etiam via iniuſta, & per peccati mortalis commiſſionem habere, mortaliter peccat. Hoc etiam de aliis dicendum eſt.

Tertia. Qui appetit Epiſcopatum (quamuis dignus) propter redditus temporales, tanquàm finem, mortaliter peccat, ſecundũ Sylu. ver. Epiſcopus. §. 4. quia eſt cupiditas periculoſa, & bono communi repugnans. Dixi tamen, tanquàm finem: quia moueri ad appetendum Epiſcopatum à redditibus, non eſt mortale, dum non faciat homo ipſos finem, ſicut aliquis poteſt licitè moueri ad amandum Deum à retributione quam ſperat, licèt non amet propter eam vt finem.

Quarta. Idem eſt dicendum, de eo qui Epiſcopatum propter honores appetit, vt finem. Eſt enim ambitio nimis bono communi repugnans, vt tenet idem Sylu.

Quinta. Qui appetit, epiſcopatum propter gradum præcipuè, peccat, vt dicit S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 1. peccato præſumptionis: quia cùm ſit altus ſtatus, & perfectionis, præſumptuoſum eſt, hominem appetere talem gradum. Licèt licitum eſſet appetere, vt Deus ei tantam perfectionem daret, vt tali gradu dignus eſſet. Illo tamen modo appetere, credo non eſſe mortale, ſed veniale, quia non ineſt tanta peruerſio, quanta fit in appetitu, propter honores, & redditus.

Sexta. Qui appetit epiſcopatum propter officium, vt aliis proſit, ex ſe quidem nõ peccat: quia licitè poteſt id aliquando fieri, tamen peccatum eſt, niſi fiat cum neceſſitate: putà, quando non eſt qui dignè Epiſcopatum talem habeat: vel cum reuelatione aliquà, vel Spiritus ſancti inſpiratione. Hæc S. Thomas loco allegato. Et ratio eſt, quia illud prodeſſe aliis, eſt coniunctum, cum præeſſe, quod eſt difficile: vnde videtur eſſe præſumptio, tale appetere officiũ. Puto tamen, quòd qui ſolùm propter vtilitatẽ aliorũ moueretur ad deſiderandũ, nõ peccaret: licèt periculoſum ſit, qa facilè moueri poteſt appetitus præſidendi, & honorandi ab aliis. Dubitatur, quare nõ liceat appetere Epiſcopatũ, ſicut & monachatũ, cùm ſit perfectior ſtatus monachatu. Reſpond. mo-

nachatum esse statum, in quo acquirenda est perfectio, Episcopatũ verò esse statum, ad quem accedendum sit cum perfectione. Hæc sunt circa appetitum. Nec est ista doctrina contra illud 1. ad Timoth. 3. *qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat:* nam Paulus non dicit, benè desiderare semper, qui Episcopatum desiderat, sed bonum opus desiderare, quod statim explicat, narrans perfectionem Episcopi. Potest autẽ bonum, nõ benè aliquando desiderari in procurando Episcopatũ, & cõmitti potest peccatũ. Sylu. ver. Episcopus, putat, in quocunq; casu, etiã in necessitate, peccatum esse procurare. Sed ego nõ credo. Puto enim licere, cùm necessitas vrget: in quo casu dicit S. Thomas licitum esse appetere. His modis contingit peccare, ante Episcopatus collationem.

In ipsa collatione tripliciter potest esse peccatum.

Primò, si cùm ineptus sit, Episcopatum recipit. Verbi gratia: Si ignorans sit, si peccator est publicus, nec se emendare intendit, si inutilis, & ineptus gubernationi, non enim potest licitè recipere, quod non potest retinere.

Secundò ex parte ipsius collationis, si per symoniam fit, si per intrusionem, si per fraudem. Est autem fraus, dissimulare id quod exprimendum est, quia necessariũ est in Episcopatu. Hæc autem habentur in Concilio Tridentino, sess. 22. cap. 2. de reformatione. Est necessaria ætas, vita bona, ordo sacer, ad minus subdiaconatus per sex menses ante susceptus, & doctrina. Hæc autem debet esse notabilis, vt sit Doctor, vel Licentiatus in Theologia, vel in iure Canonico, ab vniuersitate aliqua merito approbatus, aut à tali vniuersitate, testimoniũ huius doctrinæ habens. Qui autem aliquid horum fingit, peccat mortaliter.

Tertiò etiam contingit peccatum in recusando finaliter Episcopatum. Cùm enim ex obedientia Papa obligat aliquem, vt suscipiat Episcopatum, nõ potest absq; peccato finaliter recusare, sed debet acceptare: & si habet impedimentũ quod ipsemet potest auferre, vt si peccator est, tenetur auferre, vt dicit S. Thom. loco citato.

Si autem eſt impedimentum quod Papa poteſt, debet manifeſtare. Si neuter poteſt auferre, putà, quia eſt ignarus, vel inutilis, prorſus non debet acceptare, nec hoc licitè poteſt Papa præcipere. Tenetur etiam acceptare, cùm neceſſitas vrget boni Epiſcopi, quamuis ſine præcepto ei offeratur. Hæc autem ſunt in collatione.

Poſt collationem verò, ad vnũ obligatur Epiſcopus, ex Concilio Trident. ſeſſ.23. cap.2. de reformatione: vt intra tres menſes proximos, ſuſcipiat conſecrationem, quã niſi ſuſceperit, omnes redditus pro rata illius temporis, reſtituere tenetur. Quòd ſi intra tres alios, nõ ſuſceperit, ipſo facto Epiſcopatu eſt priuatus. Hoc tamen non credo obligare ad mortale, niſi contemptus adſit, ſed ad ſolam pœnam. Si quis tamẽ multo tempore conſecrationem non ſuſcipiat, cùm poſſit, non excuſaretur à mortali, cùm ſuſcipiat redditus, non exercens officiũ pro quo ipſi dantur. Hic autem canon comprehendit Cardinales etiam Epiſcopos.

De Epiſcopo poſt conſecrationem.

CAPVT IIII.

POSTQVAM iam Epiſcopus conſtitutus eſt, & conſecratus: vt ſuum poſſit exercere munus, ad multa tenetur.

Quorum primum eſt: in propria Eccleſia perſonaliter reſidere. In cuius gratiam declarandum eſt caput primum Concilij Tridẽtini, ſeſſ.23. de reſidentia, in quo tria continentur. Primum eſt, peccatum nolentium reſidere. Secundum eſt, pœna tali peccato impoſita. Tertium eſt, cauſæ propter quas poteſt ad tempus reſidere in Eccleſia propria.

In primis peccatum eſt nimis graue mortale, non reſidere in Eccleſia propria abſque cauſa. Siue enim reſidentia ſit de iure diuino, ſiue humano, quod nos non intendimus modò definire, oẽs conueniũt eſſe mortale & magnæ dãnationis. Per Epiſcopos hîc intelligere oportet,

tet non tantùm Episcopos,sed Archiepiscopos,Patriarchas, & superiores,etiam Cardinales Episcopos.

Pœna tutē à Concilio imposita est, vt toto tempore, quo non resederint, omnes integros redditus pro rata perdant:sintque reddendi vel Ecclesiæ fabricæ, vel pauperibus,& hoc absq; vlla alia declaratiōe vel sentētia, sed ipso facto teneantur in conscientia ipsos reddere.

Circa causas autem nō residendi, aduerte esse duplicem absentiam.

Altera,quæ ad modicum fit tempus,& reputatur pro non absentia,& hanc permittit Cōcilium cum quatuor conditionibus:

Prima est, vt sit rationabilis aliqua causa absentiæ: verbi gratia, si est recuperandæ valetudinis gratia, vel conseruindæ,vel excipiendi aliquem magnatem,vel alicuius negotij causa,vel quid simile. Nulla enim rationabili causa existente,nulla permittitur absentia.

Secunda est,vt inde non patiatur grex detrimentum: debet enim ita prouidere, vt propria Ecclesia nō patiatur aliquod detrimentum.

Tertia est,vt ipsa absentia sit ad summum, duorum, aut trium mensium,siue continuè fiat, siue interpolatè. Omnes enim absentiæ,si multæ fiant,simul sumptæ, nō debent tale spacium excedere.

Quarta,vt quantum fieri potest, ista absentia non sit temporibus Aduentus, Natiuitatis,Quadragesimæ,Paschatis.Pentecostes,Corporis Christi. His enim temporibus,oues maximè delectantur præsentia pastoris.

Altera absentia est longa, quæ verè pro absentia reputatur:quæ fit per annū, aut duos, vel tres, vel plures: etiam quæ fit per plures tribus prædictis mensibus.

Talis absentia debet fieri tribus conditionibus existentibus.

Prima est, vt sit cum aliqua harum quinque causarū, quæ sunt:Christiana charitas,vrgens necessitas,euidens Reipublicæ vtilitas, euidens etiam Ecclesiæ vtilitas, & debita obedientia

Secunda, vt talis causa approbetur prius à Papa,vel à

Metropolitano, & hoc deficiéte, à Suffraganeo seniore residente, & talis approbatio in scripto cótineatur: nisi sit causa publicè manifesta, qualis est Ecclesiæ, vel Reipublicæ euidens vtilitas.

Tertia est, vt in tali absentia maximè prouideat, vt Ecclesia ex ea nullum detrimentum patiatur. His omnibus státibus, absentia licita erit, licèt longa sit. Superest nunc causas illas quinque declarare.

Per Christianam charitatem, oportet intelligere proximorum vtilitatem. Cùm enim proximus laborat, potest, vt illi succurratur, aliqua fieri absentia. Verbi gratia: est Ecclesia aliqua, quæ versatur in periculo hæresis magno, potestq; multum Episcopus alterius diœcesis ei prodesse sua prædicatione; tunc, relicta propria potest ad tempus in aliena morari, ob proximorũ vtilitatem. Tamen ista causa intelligẽda est, dum in propria non sequatur notabile detrimentum spirituale. Tunc enim abesse nõ potest, sed propriæ attendere debet, licèt minùs indigeat. Potest etiam ob paces magnatum componendas abesse, sed semper intelligenda est causa hæc: dum non sit maius detrimentum, aut si minus, sed notabile, quod sequetur in propria Ecclesia. Tunc enim relinquere eam, est contra charitatis ordinem, quo plus sibi, quàm alteri quis tenetur.

Altera causa est vrgens necessitas: cùm nimirùm periculum imminet Episcopo, vitæ, nisi discedat ab Ecclesia, vel ob infirmitatem, vel ob persecutionem alicuius tyranni, vel aliqua simili causa. Tũc enim potest ad tempus recedere: dummodò tamen non sequatur spirituale detrimentum gregis. Tunc enim debet mortem appetere potiùs. In hoc enim casu illud verificatur. *Bonus pastor ponit animam suam pro ouibus suis.* Cùm igitur tyrannus vel hæreticus nocere ouibus studet in spiritualibus, potiùs debet pastor mori, quàm oues deserere.

Tertia causa est, euidens Reipublicæ vtilitas. In vtilitatem enim totius Regni vel prouinciæ temporalem, potest etiam Episcopus abesse. Debet tamen ista causa esse cum necessitate. Cùm enim aliter quàm per Episco-

pum,

pum,poteſt id fieri, nō debet Epiſcopus abeſſe. Vnde iſti Epiſcopi qui curā rerum ſæcularium regni gerunt,cùm id ex neceſſitate fit, licitè abeſſe poſſunt: cū verò extra neceſſitatem,quia æquè per non Epiſcopos fieri res poteſt,non videntur excuſari. Debet autē iſta vtilitas eſſe euidens.Nam cùm non ita nota eſt,melius eſt,vt Epiſcopus in ſua maneat Eccleſia,imò manere tenetur.

Quarta cauſa eſt euidens Eccleſiæ vtilitas. Cùm enim propria Eccleſia indiget Epiſcopi abſentia, ad aliquid pro ea procurandum,abeſſe poteſt. Similiter in vtilitatem vniuerſalis Eccleſiæ, vt cùm Concilium generale,vel prouinciale congregatur. Similiter cùm legatione aliqua fungitur in beneficiū totius Eccleſiæ, quæ non ita benè niſi per Epiſcopum fieri poteſt. Cùm enim aliter poteſt,non licet abeſſe.

Vltima cauſa eſt,debita obedientia. Cùm enim Papa imponit aliquod negotium Epiſcopo, quod requirit ad tempus abſentiam,abeſſe poteſt. Sed attende, quòd non ſufficit obedientia tantùm,ſed debita: quia cū abſque cauſa rationabili aliquid præcipitur, non debemus audire,nec Papa pro ſolo libito excuſat à præſentia ſuæ eccleſiæ Epiſcopū,niſi cum neceſſitate aliqua. Maximè igitur cauſa attendenda eſt, ne ſit inferioris momenti, quàm vtilitas propriæ eccleſiæ:& ſit cum neceſſitate aliqua. Hæ ſunt cauſę,ob quas Epiſcopus poteſt ad tēpus non reſidere:ſine quibus abeſſe. vt diximus, mortale eſt peccatum:cuius grauitas, ex quibuſdam malis quæ ſequūtur,percipi poteſt. Sunt enim ſæculares irreuerentes,clerici irreligioſi,perit doctrinæ puritas, & pauperes nimis patiūtur, & multa alia ſequuntur incōmoda. Hoc igitur primum eſt,ad quod Epiſcopus tenetur.

Secundò,tenetur ordines per ſeipſum cōferre, vt habetur eadē ſeſſione,cap.3. Quòd ſi,aliquo legitimo impedimento ad tempus non poteſt,mittat ſuos,probatos & examinatos prius,ad alium Epiſcopum. Adde etiam, quod tenetur Confirmationis ſacramentum adhibere, quod niſi per Epiſcopū adminiſtrari nō poteſt. In quo mirabilis eſt abuſus: multi enim ſunt ſenes non confir-

mati, defectu Episcopi non ministrantis. Debet etiam singulis annis chrisma conficere, vt baptizandis nouum detur, vt habetur de consecr. dist. 4. ca. omni tempore. Hæc igitur, quæ nō nisi per Episcopū ministrari debēt, tenetur sedulò, & diligenter pro necessitate exhibere.

Tertiò tenetur ordines non nisi dignis conferre. Vnde, admittere ignòrantes, & homines malæ vitæ ad sacros ordines, nullamque in hoc, aut paruam facere diligentiam, & examen, mortale peccatum est. Rursus, nō sunt admittendi, qui nullam victus rationem habent ad sacros ordines: &, si Episcopus admittat, tenetur ipsis alimenta præstare.

Quartò, tenetur beneficia conferre dignis, & iis qui tale possint beneficium exercere. Est autem sufficientia maior, vel minor, pro beneficiorum qualitate, petenda. Nam maius est officium curati, quàm simplicis. Qui autem relicto digno, confert indigno, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, secundùm omnes. Ista autē restitutio, est ecclesiæ illi facienda, cuius est beneficiū, vt tenet Syluest. verb. restitutio. 3. §. 5. & Soto libr. 4. de iustit. & iur. 46. arti. 3. contra Caietan. qui dixit esse digno faciendam. Non solùm autem est digno conferendum beneficium, sed digniori. Si enim relicto digniori, conferat digno, mortaliter peccat, (non tamen tenetur ad restitutionem vllam,) dum tamen sit apertè dignior, & in notabili excedens. Cùm enim res est dubia, vel excessus est paruus, vel probabiliter maior ab aliquo speratur futurus excessus, non esset mortale, non digniori conferre.

Quintò, tenetur concionari, & seminare verbum Dei per se, vt habet Concilium Tridentinum sessione 5. cap. 1. nisi legitimo retentus impedimento sit. Tunc tamen debet prouidere sufficientes homines, viros doctos, & probatos, ac sanæ doctrinæ, qui id faciant. debetq; attendere, ne mala seminetur doctrina, & eos qui seminant, à prædicatione coërcere, & expellere, quicunque illi fuerint.

Sextò, tenetur singulis annis synodum diœcesanam

face-

facere, in qua prouideatur de rebus ad statum suę ecclesiæ pertinentibus. Hoc autem fuit ius antiquum, dist.8. per multa capita, sed renouatum est in Concil. Trident. sess.24.cap.2. de reform. vbi etiam præcipit Metropolitanis, singulis trienniis concilium prouinciale congregare, in quo omnes Episcopi, qui sub eis sunt, conueniant. Sunt enim aliquot causæ graues, vel totius ecclesiæ, vel totius prouinciæ, vel alicuius ecclesiæ, quæ nō possunt facilè, nisi in tali congregatione disponi.

Septimò, tenetur singulis annis visitare suum Episcopatum: quod si non potest totum, saltem maiorē partem, ita vt biennio totus visitetur: si autem iustè impeditus fuerit, id faciat per Vicarium. Fuit autem ius antiquum. 10.q.1.c. relatum, c. Episcopum. sed renouatū est in Concil. Triden. eadem sess. cap.3. in quo rationes propter quas ista visitatio facienda est, ponuntur quinque: scilicet, rectam & orthodoxam doctrinam, expulsis erroribus inducere, bonos mores tueri, prauos corrigere, populos exhortationibus & admonitionibus ad religionem, pacem, innocentiamq́; accendere, omnia ad fideliū vtilitatem constituere. Quòd si omnia rectè se habere inuenerit, Deo gratias agat. vt habetur 10. quæst.1. c. placuit.

Octauò, tenetur bonos ministros constituere, tam in foro interiori, quàm exteriori: & in hoc deficere ex negligētia crassa, aut malitia, mortale est, & graue. Hoc autem imponitur Episcopis in d.89.c. decenter, ne consanguineis tradant officia ecclesiastica, & oppositū facere, mortale est. Quod intelligitur, quando scandalū sequeretur, aut insufficiētes sunt. His cessantibus, posset eis ista cōmittere: quamuis si alij sufficientes essent, securius est, in æquali causa cōmittere non cōsanguineis.

Nonò, tenetur mores populi diligenter considerare, & super populum vigilare, peccata publica, vt adulteria, lusus alearum, & similia prohibendo: &, si opus est, castigando, & maximè peccata clericorum animaduertendo. Videre autem, & permittere, horrendum est peccatum. Nec excusatur Episcopus, si non sciat. nisi omnē

adhibuerit diligentiam,& inquisitionem ad hoc,hoc enim ad eius officium spectat.

Decimò, tenetur esse vitæ irreprehensibilis, vt habetur prima ad Timotheum.3. vt nullum peccatum publicum committat, quod aliis posset esse malo exemplo,aut scandalo.Vnde,si quis cõcubinarius esset (quod absit)vltra grauissimum peccatum fornicationis, mortaliter peccaret, & ratione scandali, & mali exempli: totiesq; peccaret,quoties esset scandalo subditis. Nec satis est ei,etiam non peccare, sed debet exemplar esse virtutis subditis suis. Est enim *Ciuitas supra montem posita*, & est lux,quę sic debet lucere,vt subditi *videant opera eius bona;& glorificent Deum patrem qui in cœlis est.*

Vndecimò, tenetur eleemosynas facere. Vt autem intelligas quomodo ad hoc teneatur,aduerte ; bona seu reditus Episcopi,posse esse duplicia.Quædam sunt,quæ titulo aliquo sæculari habet, vel hæreditario iure à parentibus, vel donatione aliqua , vel aliqua alia causa. Quædam sunt iure ecclesiastico habita. Aduerte rursus, in Ecclesia primitiua, vsque ad tempora Augustini, & Hieronymi,Episcopum & clerum,solitos viuere in cõmuni.Vnde,bona quæ vel ex decimis, vel ex fideliũ deuotione offerebantur,erãt indiuisa, & subdebantur distributioni Episcopi:quæ partim ipsi,partim clero,partim fabricæ,partim pauperibus obueniebant:posteà verò,quando quisq; per se vixit, talia bona diuisa sunt in quatuor partes:prima Episcopo seruata,secunda clero: tertia fabricæ,quarta pauperibus : & sic modò in omnibus ferè locis manet ista diuisio.

Hoc supposito : dico primò, de bonis iure sæculari habitis, non magis tenetur Episcopus facere eleemosynas,quàm Princeps alius,aut dominus sæcularis:peccat aũt,aut auaritia,aut prodigalitate,sicut alij, potestque vti in quosuis vsus,absq; restitutionis obligatione.

Dico secundò, si alicubi ista diuisio bonorum Ecclesiasticorum non est facta, tenetur Episcopus, nihil subtrahere clero, pauperibus, aut fabricæ: bona enim talia retinere, & sibi vsurpare, non solùm mortale est,

ſed etiam ad reſtitutionem obligat, & in hoc omnes conueniunt.

Dico tertiò, vbi iam diuiſio eſt facta, Epiſcopus, ſubtractis his, quæ ad decentem victum, & veſtitum, & domus ornatum pertinẽt, & ſubtractis his etiam, quæ gratia pietatis & charitatis, poteſt in alios conſanguineos indigentes, aut famulos diſtribuere, tenetur reſiduum dare pauperibus ſub mortali. & in hoc omnes conueniunt: quamuis ſint diſcordia. Quidam enim dicunt, teneri ad reſtitutionem, quia non habet dominium illius portionis pauperum: quidam, non teneri, quia habet ipſum dominium. Credo non teneri cum S. Thom. 2. 2. q. 185. Quicquid tamen ſit, mortale eſt malè iſta expendere. Poſſet quidem ex his quæ ad decentem ſtatum pertinent, ſubtrahere aliqua, ſe reſtringendo, quæ in quoſuis vſus poſſet expendere, aliter non. Qualis autem debeat eſſe ſtatus Epiſcopi & victus, audi Concil. Carthagin. 3. cap. 15. in hæc verba: *Epiſcopus vilem ſupellectilem, menſam, & victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ authoritatem, in fide, & vitæ meritis quærat*, Qui canon in Concilio Triden. ſeſſ. 25. cap. 1. reformatus eſt, parum mutatis verbis. Verba ſunt iſta Concilij: *Exemplo Patrum noſtrorum in Concilio Carthaginenſi*, non ſolùm iubet, vt Epiſcopus modeſta ſupellectili, & menſa, ac frugali victu contenti ſint, verùm etiam, in reliquo vitæ genere, ac tota eius domo, caueant, ne quid appareat, quod à ſancto hoc inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præferat. Hæc Concilium. & attende, ibidem interdici, ex Eccleſiaſticis bonis, conſanguineos, fratres, nepotesve augere: Hoc enim, nullo modo licere, ibi Concilium docet, quamuis poſſint, ſi pauperes ſint, mediocriter eis prouidere. Et hæc omnia etiam dicta eſſe vult de Cardinalibus. Ex his fit, vt Epiſcopi; licèt teſtamentum condendi à Papa habeant facultatem, non poſſint aliter de bonis his diſponere, quam in vita poterant. De quo vide Nauar. cap. 25. num. 119. Hæc autem omnia, de bonis Eccleſiaſticis, dicenda ſunt de curatis, & beneficiatis, &

his

his qui titulo Ecclesiastico, bonis Ecclesiæ fruuntur.

Duodecimò, tenetur Episcopus, si ex aliqua religione assumptus est, ad seruanda statuta religionis, de quo vide S. Thom. loco allegato: tamen cum discrimine. Ad essentialia vota tenetur. Tenetur ad castitatem: maius enim est vinculum Episcopi monachi, quàm nō monachi, in castitate. Si enim Papa cum monacho non potest dispensare, nec etiam potest cum Episcopo monacho. Tenetur ad obedientiam, sed hæc commutata est ad Papam: sicut Generalis ordinis non eximitur ab obedientia, sed commutatur ad Papam. Tenetur ad paupertatē: quamuis enim bona habeat, non dominium, sed vsum habet, vt tenet Syluest. verb. monachus, quamuis Soto lib. 10. quæst. 4. velit ad paupertatem non teneri. Tenetur seruare suum habitū, & ad alia quæ potest cum statu tali seruare: vt, vesci piscibus, si erat Carthusianus, nisi cum eo dispensetur. Ad ea verò quæ non possunt esse in tali statu, non tenetur, vt ad solitudinem, multas abstinentias, & claustrum. Aduerte tamen, quòd non obligant ista ad mortale, si in religione ipsa, seu monasterio non obligabant. & in casibus, in quibus superior poterat dispensare cum monacho, potest Episcopus sibi dispensare.

Decimotertiò tenetur Episcopus, si fecit votum religionis simplex, intrare religionem, & deserere Episcopatum: tamē petita licentia Papæ quam petere tenetur, vt habet Syluest. verb. votum. 3. §. ex 1. Palud.

Decimoquartò, tenetur Episcopus discordes vicinos, si potest, in concordiam & pacem redigere, vt habetur 90. dist. c. præcipimus.

Tenetur decimoquintò, notarios conuocare, & petere testamenta, & examinare an impleta sint: si autem non sunt, implere facere. ita habetur cap. si hæredes, de testament.

Decimosextò, non debet leuibus de causis excommunicationem fulminare, Concil. Trid. sess. 25. ca. 3. sed graui causa, ac forma iuris seruata. de qua diximus in materia de excommunicatione.

Deci-

Decimoſeptimò tenetur, quando videt ſe non poſſe implere munus, ſed peccare non implendo, nec poſſe abſtinere à peccatis publicis, & ſcandaloſis, relinquere Epiſcopatum petita licentia, c. niſi cùm pridem, de renunc. Multa alia ſunt, quæ Epiſcopus facere tenetur, quæ in præſenti relinquimus, in alio loco, & tempore, diuino fauore dicenda latiùs. Vtinam iſta quæ diximus Epiſcopi facerent, ſicut tenentur, ſperarem ad priſtinam innocentiam in breui Eccleſiam Dei reformādam.

De Curato.

CAPVT V.

DVO erga Curatum, id eſt, habentem beneficium cum cura animarum penſanda ſunt. Alterum eſt, in ipſa beneficij collatione, Alterum pòſt.

IN collatione conſideranda ſunt ea, quæ in Curato ſunt neceſſaria.

Primò, debet eſſe legitimus: Qui autem illegitimè natus, beneficium habet curatum, abſque Papæ diſpenſatione, nec poteſt redditus percipere, nec beneficium retinere. Dico autem, ſine Papæ diſpenſatione: nam in beneficio non curato, poteſt Epiſcopus diſpenſare.

Secundò, debet agere annum vigeſimum quintum, c. in cunctis, & c. licet, can. de elect. &, ſi nondum hunc attigit annum, ſine diſpenſatione non poteſt retinere beneficium, nec fructus percipere.

Tertiò, debet poſt collationem beneficij curati, intra annum Sacerdos fieri: aliter perdit titulum ipſo facto. Quod quidem intelligendum eſt, de curato non collegiato. De collegiato enim, locum hoc non habet: vt determinatur in c. ſtatutum, de elect. Poteſt Epiſcopus diſpenſare per ſeptennium, gratia ſtudij, dummodò in primo anno fiat ſubdiaconus.

Quartò debet habere, cùm ſuſcepit beneficium curatum, animum clericandi. Qui enim non habet, vltra mortale peccatum, tenetur ad reſtitutionem fructuum

per-

perceptorum pro toto illo tempore, donec animum mutet. Quod intelligendum eſt de curato, & non collegiato, habetur in c.commiſſa, de elect. De aliis beneficiis alij idem cenſendum putant: tamen cùm non ſit ius ad hoc obligans, non videtur eſſe pœna amplianda. Peccaret quidem mortaliter, qui animo ducendi vxorem, retinet beneficium aliquod, tamen reſtitutioni nó eſſet obnoxius, Nauar. cap.25. num. 124. & Soto lib. 10. quæſt.5.art.6. At Gabr.4. d. 15. quæſt.8. art.3. tenet obligari ad reſtitutionem in omni beneficio, etiam non curato.

Quintò, debet eſſe idoneus miniſterio, & officio quod aſſumit, Concil.Trid.ſeſſ.7.cap.3. vnde, cui neceſſaria ſcientia deeſt, nec animum habet diſcendi, vel nó cognoſcit ſe aptum ad diſcendum, vel qui peccator eſt publicus, nec de emendatione cogitat, peccat mortaliter ſuſcipiendo beneficium curatum, & peccat retinendo, niſi mutetur.

POSTQTAM autem iam conſtitutus eſt in beneficio, ex officio ſuo ad multa tenetur.

Primò, ſi aliquid ei deeſt ad officium neceſſarium, tenetur inquantum poteſt adhibere: vt ſi ignorans eſt, diſcere, quæ neceſſaria ſuperiùs diximus. ſi malæ vitæ, ſe corrigere. & ſi cognoſcit ſe omninò inhabilem ad id agendum, tenetur renunciare, c. niſi cùm pridem, de renunciatione.

Secundò, ſi duo habet curata, vnum intra ſex menſes, poſt Concil. iſtud Trident. numerandos, debet relinquere: aliter, vtrumque ipſo iure vacat. Quando autem curatum eſt pingue, & ſufficiens ſuſtentationi, peccatum eſſet, aliud ſimplex habere: niſi aliquibus cauſis excuſetur, propter quas multa ſimplicia beneficia poteſt habere, vt dicemus. Cùm verò non ſufficit decēter ſuſtentationi, poteſt aliud ſimplex habere, cum diſpenſatione tamen Papæ. Duo tamen reſidentiam exigētia, habere non poteſt, iuxta decretum Concilij Tridentini, ſeſſ.24.cap.17.de reformatione. Tenetur etiam curatus, intra duos menſes, poſt collationem, & acceptam

poſſeſ-

possessionem, facere professionem in manibus sui Episcopi, seu eius Vicarij, in qua iuret publicè obedientiã Sanctæ Romanæ Ecclesiæ; vt habetur in Concil. Triden. sess. 24. cap. 12.

Tertiò, tenetur residere. Hæc autem residentia est sic intelligenda, iuxta Concil. Triden. sess. 23. cap. 10. de reformatione: non potest abesse, aliàs perdit omnes reditus pro tempore absentiæ, vt dictum est de Episcopo. Quando autem abesse potest absque peccato, & pœna: debent conuenire quatuor conditiones.

Prima, vt sit rationabilis causa: qualem diximus de Episcopo.

Secunda, vt sit probata ab Episcopo talis causa, & in scriptis.

Tertiò, vt ad summũ absentia sit per duos menses.

Quartò, vt hoc tempore, ex reditibus beneficij illius, prouideatur alicui, qui benè, & absque defectu, suppleat locum alterius.

Rursus quartò, tenetur celebrare singulis diebus pro parochianis, non pro aliis. secundùm Sot. lib. 9. quæst. 3. art. 1. Hoc tamen intelligendum est, cùm reditus decimarum pingues sunt. Crediderim tamen, sufficere, celebrare Dominicis, & diebus festis, & aliquot etiam ex diebus aliis, licèt non omnibus celebret. In hoc tamen multùm consuetudo attendenda, & obseruanda est. Cùm autem impeditus est, debet quis suis expensis aliũ substituere, qui pro eo celebret.

Rursus quintò, tenetur populo prædicare, vt habetur sess. allegata 24. & docere populum doctrinã Christianam, & credenda necessaria, & peccata communia, & generales virtutes: quamuis nõ sit necessarium prædicare per se, si alium constituat qui prædicet. Hoc aũt Dominicis, & festis faciendum est.

Sextò, tenetur ministrare Sacramenta non solùm tempore obligationis: sed etiam, cùm suscipiuntur ex deuotione.

Septimò, tenetur inquirere in parochia sua peccatores publicos, & vitia publica, & corrigere per se, vel Epi

ſcopo manifeſtare: & ſcire, an ſinguli parochiani confiteantur, & communicent in Paſchate, & audiant ſacrum diebus feſtis.

Octauò, debet infirmos ſuæ parochiæ viſitare: & ſcire, an Sacramento indigeant, quia periculoſus eſt morbus: & debet miniſtrare, ipſosq; ad ſuſcipiendum exhortari, & ad faciendum teſtamenta, & alia Christiani opera. Et in hoc, non exequi officium, eſt grauiſſimũ peccatum mortale. Mori enim continget aliquem, & damnari, qui ſi ſuſciperet ſacramentum, ſaluus eſſet.

Tenetur nonò, ſepelire etiam pauperes ſuæ parochiæ, licèt nullam inde eleëmoſynam ſperet, & illorum animam Deo commendare. Hæc ſunt præcipua, ad quæ Curatus tenetur.

De quinto præcepto: & peccato ſe occidendi.

CAPVT VI.

QVINTVM præceptum eſt, *Non occides*. Circa quod, hæc ſex tractanda ſunt.

Primò, quid ſit homicidium.

Secundò, quot ſint differentiæ homicidij.

Tertiò, quot modis contingat occidere.

Quarto, quando peccatum ſit, & quomodo.

Quintò, quæ circunſtantiæ ſint in homicidio neceſſario confitendæ.

Sextò, quomodo pręceptum hoc ſit intelligendum.

Circa primum: facilè poteſt ex ipſa nominis etymologia, homicidium deſcribi. Eſt enim hominis occiſio. Quamuis Theologi, non quamcunque occiſionem hominis, vocent homicidium, ſed quæ eſt cum peccato. vnde ſic deſcribi ſolet; Homicidium eſt iniuſta hominis occiſio. In iure autem tale homicidium, quod cum peccato fit, dicitur homicidium voluntarium.

Circa ſecundum nota: tria eſſe in homicidio, ex quorum ſingulis, ipſum diuidi poſſit. Eſt qui occiditur, & ex

ista

ista parte, diuiditur in homicidium, quo quis se occidit, & quo occidit alium. Est etiam qui occidit, & ex ista parte diuiditur in homicidium quo aliquis occidit ex intentione occidendi, & in homicidium quod accidit absque intentione, quod dicitur casuale. Est etiam ipsa occisio, & ex hac parte diuiditur homicidium, in id quo immediatè quis occidit, cùm nempè adhibet ipsam actionem, quæ occisio dicitur, vt qui gladium transfigit per corda, immediatè occidit: & in id, quo mediatè quis occidit, nempè, cùm adhibet id quod occidit. vt qui ministrat venenum, dicitur occidere, quia adhibet venenum, quod post occidit. Est igitur homicidiũ mediatum, & immediatum.

Circa tertium aduerte: quinque modis posse aliquẽ occidere hominem, se, vel alium; facto, præcepto, consilio, permissione, auxilio. Facto occidit, qui adhibet actionem occisionis: puta, percutit, aut etiam applicat id quod occidit, vt qui ministrat venenum. Præcepto, qui iubet alicui, vt alium facto occidat, vel faciat occidere. Consilio, qui ad hoc adhibet consilium. Permissione, qui non impedit alterius occisionem, cùm possit, & debeat. Auxilio, qui alterum iuuat ad occidendum; omnibus his modis occidere contingit.

Superest, vt circa quartum caput examinemus, quale peccatum sit occidere.

Incipiendo ergo ab homicidio, quo quis se occidit,

Sit prima conclusio: Occidere se immediatè, & ex intentione, est mortale peccatum, ex genere suo, & nisi excusetur in deliberatione aliqua, est verè mortale, cõtra charitatem, qua quis tenetur se diligere: contra iustitiam, qua homo tenetur erga rempub, cuius pars est. & qua tenetur erga Deum, cuius creatura est. quocunq; fine id fiat, siue ad euitãdum maius malum, vel infamiã, vel propter peccatum commissum, vel propter peccatũ quod probabile timetur, nullo modò vnquam id licet. Vide Syluest. verb. homicidium. 1. §. 4. conclusio habetur. 23. quæst. 5. ca. si non licet, & ca. placuit. In hoc enim præcipitur, ne oratio fiat pro occisore sui. Ratio autem

est, quia homo non est dominus vitæ suæ, sed tantùm custos. Nec obstat, Samsonem se occidisse, & aliquas virgines martyres: hoc enim Spiritus sancti reuelatione factum esse, tenendũ est, vt docet August. 5. de ciuitate Dei, à cap. 17. per multa, vbi de hac materia loquitur. Non solùm autem peccat qui se occidit, sed qui præcipit, vel consulit, vel iuuat, vel cùm possit facilè prohibere, non prohibet. Sunt enim isti suo modo homicidę: & mortaliter peccant.

Secunda conclusio: Membrum aliquod immediatè, & ex deliberatione sibi abscindere, ex genere etiã suo mortale est: &, qui se mutilat, si Sacerdos, clericus, vel monachus est, incurrit excommunicationem, *Si quis suadente.* vt dicunt Ioan. Andr. Panorm. Felin. c. cùm contingit, de sent. excommun. Vide Nauar. cap. 15. num. 11. distinct. 55. can. si quis absciderit: & can. qui partem: Hoc autem est, quia homo non est dominus membrorum suorum, vt l. liber homo, ff. ad legem Aquil. quamuis id fiat prætextu sanctitatis. Vnde, abscindere partes viriles ob castitatem, mortale peccatum est. Similiter aliquid bibere ob sterilitatem, vt fœminę faciunt, mortale est, quia se priuant potentia generatiua naturali. Peccant etiam alij, sicut in homicidio consulendo, iuuando, &c.

Licet tamen in duobus casibus membrum ascindedere sibi:

Primò, ob sanitatem: vt, qui abscindit manum putrefactam, vel aliud membrum.

Secundò, ob maius damnum vitandum: Qui enim manum habet veneno tactam viperæ, posset abscindere ne venenum cor comprimeret, & moreretur. Et hoc modo, qui ab hostibus esset captus, à quibus mortem speraret, nec posset euadere nisi manum abscindendo, posset abscindere: Maior 4. dist. 15. quæst. 22. Dubium est an teneatur pati membrum abscindi, aut sibi ipsi abscindere ad vitæ conseruationem, quando aliter non potest. Soto lib. 5. q 2. artic. 1. dicit non teneri. Est enim custos vitæ, quam non tenetur cum tanto laboré conseruare.

uare. Vnde, medicamenta difficillima, non tenetur acceptare, Soto lib. 5. quæst. 2. art. 1. Et hoc etiam modo, si alicui daretur actio: vt, vel membrum aliquod sibi abscinderet, vel ab alio occideretur, vel duplex abscinderetur membrum, posset sibi abscindere, vt fecit Iosephus 2. libr. belli Iudaici, cap. 27. qui abscidit sibi manũ vnam, ne vtraque abscinderetur. Quanuis Sotus hoc nõ probet, lib. 5. quæst. 4. art. vltimo. Sed absque ratione negat: nam in vtroque casu eadem videtur ratio, cùm sit ad maius vitandum malum. Quid enim refert esse ligatum, aut constrictum à tyranno, vt nisi manum abscindat, mors vel maius sequatur malum? Hic occurrũt tria dubia:

Primum, an teneatur homo ad defensionem vitæ propriæ abscindere mẽbrum? Resp. Soto lib. 5. de iure. q. 2. art. 1. quod non teneatur cum maximo dolore & detrimento corporis. Ratio est, quia homo est custos suæ vitæ, & ideò non tenetur omni cum dispendio vitam & res suas custodire, cum leui tamen detrimento & facili tenetur.

Secundum, si aliquis esset ligatus catena, & non posset euadere nisi abscindendo manum, & si permaneret, esset occidendus ab inimicis, an liceat sibi abscindere manum? Resp. Soto, quod in isto casu possit. nã cùm liceat abscindere membrum putrefactum ob saluandam vitam, etiam licebit hoc in casu, cùm ad idem inseruiat. Addit tamen Soto: Quòd si tyrannus aliquis diceret, abscinde tibi manum, aut ego te occidam: tunc dicit, quòd non liceat abscindere. Credo hoc esse probabile; tamen contrarium puto probabiliùs, dummodò tyrannus hoc non faciat ad iniuriam Creatoris: aut ob aliquod peccatum, vt scilicet illum faciat peccare.

Tertium, mulier aliqua coniugata, patitur mortis periculum in partu valdè probabiliter, & tenetur reddere debitum coniugale: an liceat huic sumere venenũ, seu pharmacum sterilitatis vt possit reddere debitũ,

& nõ concipere ad vitandũ mortis periculum. Respondendũ, quòd nullo modo liceat, sed peccat mortaliter, & ideò abstineat non reddendo debitum. Ratio autẽ huius est: quando duo præcepta concurrunt, & simul impleri non possunt, maius est implendum, & minus relinquendum. Sed præceptum reddẽdi debitum est minus quam sit non occidendi, quia hoc est decalogi, ideò potiùs hoc est adimplendum, & illud relinquendum.

Tertia conclusio: Se occidere permissiuè, id est permittere se occidi, ex se etiam est peccatum mortale. Tenetur enim homo vitæ suæ consulere, in quantum potest & debet.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus licet homini suã exponere vitam, & permittere se occidi, & mori: imò aliquando ad id tenetur.

Primus est, in fidei defensionem. Si quis enim cogeretur fidem negare, vel aliquod peccatum committere sub pœna mortis, tenetur mortem pati, & se permittere millies potiùs occidi, quàm fidem negare, vel peccatum vllum admittere.

Secundus est, propter vtilitatem totius reipubl. Vnde, si ciuitas esset circumdata ab hoste, vnius, quamuis innocentis, causa, & iste, si se offerret inimico, totam rempub. liberaret à morte, tenetur se offerre, & mori. Ita habet Sot. lib. 5. de iustit. q. 1. art. 7.

Tertius est, ob amici liberationem. Posset enim aliquis vitam pro amico exponere: vt, si esset amicus capite damnatus, posset pœnam pro illo sustinere, & in bello, vel alio periculo oblato, pro ipso mortem subire, licèt non teneatur ad id, Sot. lib. 5. de iust. q. 1. art. 5. vbi etiam dicit: quòd si esset in mari, nec esset nisi vna tabula, posset non accipere, sed relinquere amico, non tamen posset dare. Sed ego vtrumq; iudico esse par: & ita concedit Victor. repet. de homicid. Aliquando autem non liceret, cùm ipse esset publica persona, & reipub. vel aliis multis vtilis, non autem esset talis ille amicus. Tunc enim teneretur se defendere etiam occidendo.

Quartus est, ob bonum proximi. Non enim solùm

pro amico, ſed pro proximo, poteſt quis mori, & ſe occidi permittere. Et hoc modo, qui inuaditur ab alio, nec poteſt fugere, quamuis poſſit occidere inuadentem, licet tamen ei (ne hoſtis in peccato moriatur) permittere ſe vinci, & occidi, dummodò etiam non ſit talis perſona, qualem diximus in tertio caſu. Hic tamen nota: quòd aliquando teneatur ſe defendere, ſeu, non permittere ſe occidi: cùm ſcilicet eſt perſona publica inuaſa: aliquando tenetur ſe permittere occidi, quòd próbat, quia vnuſquiſque tenetur poſtponere temporalem mortem pro ſalute ſpirituali alterius. quod argumentum falſum eſt, non enim ad hoc tenetur, niſi quãdo eſt neceſſarium ad bonũ ſpirituale alterius. Hîc autem nõ eſt talis neceſſitas: nam inuaſor tenetur deponere ſuam malitiam. Eſſet autem talis neceſſitas: ſi, verbi gratia, ſacerdos vellet baptizare puerũ, & non habens in prõptu aquam, timeret ſibi, quod ſi iret acceptum aquam, & reuerteretur, hoſtes ipſum inuaſuros & occiſuros: ſi autem nõ, infantem moriturum ſinè baptiſmo: tunc tenetur etiam cum periculo vitæ puerum baptizare.

Quintus eſt; ratione iuſtitiæ. Cùm enim quis damnatus eſt morte, poteſt, & tenetur, omnes actiones quæ diſpoſitiones ſunt ad occiſionem exhibere: vt, ſi ſuſpẽdi debet, aſcendere ſcalam, & collum funi apponere, & alia. ſed non poteſt ſe eiicere à ſcala, nec occidere, nec licet ſe defendere à iudice vulnere vel pugna, licèt ſit innocens. Vnum tamen licet, cùm in carcere eſt, fugere, ſi poteſt, licèt iuſtè ſit comprehenſus. Imò poteſt rumpere vincula, & murum forare, ſeu frangere portas. Non tamen licet vlli nocere, teneturque reſtituere tantum damnum illatum ex ruptura. Ita tenet Sotus lib. 5. quæſt. 4. art. vltim. & Caieta. 2. 2. quæſt. 69. & alij, quãuis aliqui contrarium putent. imò vult Caietan. quòd alij poſſunt iſti miniſtrare inſtrumenta, & auxilia: Soto tamen negat, & ita videtur negandum. Nam iſte actus non habet aliquam iuſtitiæ rationem, niſi quod ſit in defenſionem & cuſtodiam vitæ propriæ, ergo ſoli captiuo licet, & non aliis. Similiter, qui damnatus eſt,

vt inedia moriatur, poteſt cibos, ſi poſſit habere, ſumere abſque peccato. Imò Caiet. putat teneri ad ſumendũ ſi poſſit, tamen Soto loco allegato, putat nõ teneri, ſed poſſe ſententiam ſuſtinere: ſicut poteſt ille in carcere manere, & mortem expectare. Et hoc mihi ita videtur. Poſſet tamen illi aliquis cibos dare: non tamen tenetur ad hoc, ſicut teneretur ad miniſtrandum iis, qui ſunt in extrema neceſſitate, vt dicit S. Thomas 2.2. q. 31. art. 2. Similiter, qui damnatus eſſet ad leones, poſſet ſe defendere ab illis: licèt non teneretur ſe defendere. His omnibus caſibus poteſt ſe quis occidi permittere. Dubiũ: An qui iurauit ſeu promiſit ſe rediturum ad carcerem, teneatur cum periculo mortis? Difficultas non eſt de iuſtè damnando, vel damnato, nam hîc ſecundùm omnes Doct. redire tenetur, ſed de iniuſtè damnando. Alii qui exiſtimant, non teneri. Gloſſ. in Clement. paſtoralis. de ſentent. & iud. §. violenta. Panorm. c. ſi verò, de iureiurand. Sylueſt. verb. iuramentum. 4. §. 26. Maior & Couar. locis citatis. Tabiena verb. iurare. §. 10. reliqui ferè omnes, imò dicunt ipſum peccare mortaliter redeundo. Contrarium tenet Caiet. 2.2. q. 89. art. 7. Armil. verb. iuramentum. §. 13. qui dicunt, ipſum teneri, niſi adſit diſpenſatio. Reſpondeo ego cum diſtinctione: Si poſtquam iurauit accidit iſtud mortis periculum, quod antea non erat, non tenetur redire: quia euentus mutans rem iuratam, ſeu promiſſam ſoluit iuramentum: ſi verò mortis periculum fuit cum iuramento, tenetur redire. Aut enim peccauit mortaliter iurãdo, quod nullus admittet, quia iuratum eſt ſuper materiam bonam: aut licitè iurauit, & ſic obligatur redire.

Quarta concluſio: Occidere ſe mediatè, adhibendo & aggrediendo ea, ex quibus mors certa, aut probabilis ſequitur, peccatum eſt mortale ex genere ſuo. Excuſatur autem ob tres cauſas.

Prima eſt, iuſtitia: qui enim damnatus eſt tali morte, poteſt abſque peccato id facere: vt, qui ſumit venenum, ita dicit Victorius repetit. de homici. nu. 30. & 32. licèt Soto neget poſſe ſumere venenum: aut qui intrat

domum

domum leonum, cùm tali ſit morte damnatus.

Secunda eſt, probabilitas contraria: cùm licèt ſit factum, vnde mors ſequatur, tamen in tali homine probabile eſt mortem non euenturam. Et ſic, non peccant mortaliter iſti funambuli, & aggreſſores taurorũ, cùm ſint exercitati in tali arte, vt habet Nauar. cap. 15. & ſi aliquando accidat mors, nõ ob id mortale peccatum eſt: quia in illo fuit multùm accidentalis.

Tertia eſt, inaduertentia: vt qui ſe ita in abſtinentiis macerat, vt mors ſequatur: ſi iſte ſe occidere intenderet, abſque dubio mortaliter peccaret: at ſi id non intendit, tamen aduertit, & cognoſcit ſe occidi, etiam peccaret, vt habet S. Thomas 2. 2. quæſtio. 147. art. 1. cùm tamen non aduertit, ſed ex deuotione facit, non peccat mortaliter. Hæc igitur dicta ſint de homicidio ſui. Sequitur nunc, vt dicamus de homicidio alterius, cum intentione occidendi: cùm quis occidit, aut percutit alium cum voluntate ſeu intentione occidendi, & percutiendi: & hoc peccatum eſt mortale & graue, contra iuſtitiam, & contra charitatem proximi. Tribus autem cauſis ſolet excuſari, iuſtitia, neceſſitate, inconſideratione.

Inprimis, occidere hominem ex iuſtitia, nõ eſt peccatum: imò eſt actus iuſtitiæ meritorius, ſi fiat, vt fieri debet. Fiet autem, ſi concurrant quinque conditiones, quarum vel vna deficiente, mortale eſt peccatum.

Prima conditio eſt, vt ſit ex authoritate publica. Cùm enim occidere hominem licitum ſit, ob bonum publicum, illius eſt habere facultatem occidendi, cuius eſt publicum bonum conſiderare, qualis eſt Reſpublica, Dux, vel Princeps, vel alij huiuſmodi. Nullus igitur abſque authoritate publica propria, vel commiſſa, poteſt occidere hominem, quamuis nocentiſsimum. Eſt autem mortale ſic occidere. vnde peccat qui inimicum, quamuis dignus ſit morte, propria occidit authoritate.

Sunt autem duo caſus, in quibus licet priuato cuilibet occidere. Primus eſt, cũ tyrannus eſt in ciuitate ali-

qua, quem aliter non possunt ciues expellere. Ita habet S.Thomas 2.sent.distin.44.q.2. art.2. & opusc.20. de regim.Princip.cap.6.vbi dicit,non peccasse Brutum occidendo Cæsarem. Tamen aduerte: duplicem esse tyrannum: Vnum potestate & dominio, qui non habet titulum verum, sed tyrannicè occupat Rempubl. & hunc licet occidere,vt diximus, dum aliter non potest respublica liberari,& dum spes est probabilis libertatis: aliter,non licet priuato cuilibet occidere. Alterum tyrannum, administratione:qui habet quidem verum titulũ, sed tyrannicè tractat subditos,& hunc non licet absque publica authoritate occidere: & asserere contrarium, damnatur vt hæreticum in Concilio Const.sess.15.Non tamen ista damnatio de priori tyranno est intelligenda,Alius casus est: cùm priuata persona habet authoritatem publicam, & sic licet in bello iusto occidere. 23. quæst.5.can.si homicidium. Sic etiam licet bannitos occidere, quando Respublica dat facultatem cuilibet. tamen,vt dicit Syluest.verb.homicidium, 1.§.7. debet esse intra iurisdictionem illius Reipublicæ. Nam in alieno territorio, non licet nisi ex eius facultate expressa, aut tacita,aut probabili præsumpta. Non tamen licet marito occidere vxorem in adulterio comprehensam. 43. quæst.2.can.inter hęc.nam lex ciuilis quæ non castigat, est permisiua tantùm.Vnde fit,quòd mortaliter peccet occidens coniugem adulteram ex priuata authoritate, vt habetur 23. quæst.2. c.inter hæc. Sancta enim Ecclesia mundanis legibus non adstringitur,nec habet gladium corporalem ad occidendum, sed spiritualem ad viuificandum.

Secunda conditio est causa: Non licet enim hominem absque causa occidere, & non quauis, sed graui & pertinente ad bonum publicum. Vnde, causa leui occidere,graue peccatum est: sine causa autem est grauissimum. Non enim licet innocentem occidere propter bonum Reipublicæ. Vnde, si esset circundata Respublica, nec aliter liberari posset, nisi tradendo innocentem, non liceret morti eum tradere inimicorum manibus:

bus:quamuis poſſit non defendere ipſum ob commune bonum:& ipſe tenetur ſe tradere, vt ſuprà diximus. Eſt tamen vnus caſus, in quo licet innocentẽ occidere:cùm probatus eſt nocens. Nam iudex ſecundùm allegata,& probata procedere debet. Verum eſt, quòd cùm iudex innocentem in cauſa criminali ſufficienter probatũ nocentem cognoſceret, teneretur facere (vt dicit S.Thomas ſecunda ſecundæ quæſt.64.)aliqua. Primò diligenter examinare teſtimonia. Secundò, ſi ſperet profuturũ remittere ad ſuperiorem iudicem, & teſtificari veritatem pro illo. Tertiò, differre ſententiam, quantum fieri poteſt. imò ſi fieri poſſet abſque vllius damno, poſſet ſecretò dimittere à carcere. Cùm autem nihil horum fieri poteſt, licet occidere, ſecundùm communiorem ſententiam. Nec mirum eſt in iſto foro, innocentem pati. Nam reſtat Dei forum, in quo omnis iniuſtitia caſtigabitur, & iuſtitia præmium conſequetur. Quidam limitant hũc caſum, niſi ille iudex ſit ſupremus, vt Papa Imperator, Rex, Princeps. horum enim verbũ eſt lex. Imò Bart.& Bal.l.1.c.vt quæ deſunt aduocatis. aſſerunt, quòd talis Iudex teneatur ſequi ſuam conſcientiam.

Tertia conditio eſt, neceſſarius iuris ordo; damnare enim non ſeruato iuris ordine, eſt mortale, licèt cauſa, & authoritas ſint. Hic autem ordo in tribus conſiſtit.

Primò, vt ob peccatum occultum, nullus occidatur. Non enim Rex poteſt abſque graui peccato damnare nocentem occultum: ſed opus eſt crimẽ eſſe notorium, aut ſufficientibus teſtimoniis conuictum, aut propria rei confeſſione ſpontè facta propalatum. Dixi autem *ſponte facta*. Nam ſi alicui abſque iudicio, vel ſemiplena probatione, vel infamia notabili, daretur tortura, in qua confiteretur crimen, nõ eſſet omninò damnandus: & damnare, eſt mortale, cùm non ſit ſpontè facta confeſſio:nam tortura violenta fuit. Dicitur autem violenta, quia abſque cauſa fuit inflicta. Imò peccant grauiter iudices in eo, quod fraudulentis verbis & promiſſionibus extorquent crimina, quorum nullum habent indi-

cium,aut semiplenam probationem: & ob talem damnare confessionem,peccatum grauissimum est.

Rursus secundò debet esse accusatio: Nisi enim crimen accusetur,non potest damnari nocens: nisi reperiretur in flagranti delicto. Illic enim est virtualis accusatio & testimonium.

Rursus tertiò,debet citari,& debet tempus tradi nocenti vt respondeat.quamuis vt dicit Syluest.ver.homicidium.§.2.in aliquo casu,licet damnare nocentem inauditum:cùm potés est,nec aliter posset iustitia impleri.Debent tamen semper esse testimonia, aut notorium crimen.

Vltimò,hæc debet cura adhiberi, vt occidēdo administretur confessio,& cōsolatio spiritualis:& oppositū facere,peccatum mortale est.nisi cùm res est repentina, nec aliter posset iustitia impleri:tūc enim sufficeret dare aliquod tempus,vt homo conteri possit.

Quarta conditio necessaria,est animus rectus iudicis,qui non ex ira,vel inuidia, vel passione, sed ex zelo iustitiæ occidere debet. Si enim occideret ex passione, quia nocens inimicus erat, quamuis alia concurrant, mortaliter peccat.Hoc idem dicendum est de ministris iustitiæ.

Quinta est necessaria conditio:vt homo non sit persona ecclesiastica, nam in maioribus ordinibus constitutus,non habens Papæ facultaté,peccat mortaliter occidendo,aut tanquàm iudex,c.clericis,ne cleri. vel mona.aut tanquàm minister.In minoribus verò cōstitutus, vt habet Soto lib.5. mortaliter non peccat: sed venialiter.Hæc igitur est prima causa,ob quam licet hominem occidere cum voluntate occidendi.

Altera causa erat,necessitas.Ob necessitatem enim licet absque publica authoritate occidere. Hoc autem in quatuor casibus licet.

Primò,ad vitam defendendam,suam, vel amici, vel parentis,filij,vel coniuncti,vt habet glo. Clem.vnic.de homic.Tamen hîc cōtrahitur irregularitas, non autem ad sui defensionem,vt habet Glossa. Cùm enim homo

inua-

inuaditur ab inimico, si aliter non potest vitam conseruare, nisi occidendo illum, licet occidere. Clem. vni. de homi. vbi habetur, quod tunc non fit irregularis. Imò si inuasus, esset persona publica, & multùm vtilis in Republica, tenetur vitam conseruare, & alium occidere. Econtrà autem, si inuasor esset persona multùm publica, & necessaria in Republica, potiùs inuasus deberet se pati occidi, & teneretur, quàm occidere. Cùm tamen neuter occurrit casus, potest occidere, & potest etiam permittere se occidi, & hoc vltimum est magis meritorium. Hinc patet solutio illius casus, quem Soto nō audet determinare: Si esset fœmina à marito conclusa in cubiculo, à quo fugere non potest, habetq; vir pugionē ad ipsam confodiendam, expectat tamen vt ipsa quiescat, an liceat vxori præuenire, & occidere virum. Dico licere: & ratio est aperta. Nam iam est inuasa, cùm primùm à marito conclusa est, & expectat paratus occidere. nam si tunc non est tempus se defendendi, profectò nullũ aliud erit: Et est simile de illo qui præparat bombardam vt alium occidat, sed ille aliam iam habet præparatam: profectò ridiculum esset dicere, hunc debere expectare, vt ille præparet, & incipiat emittere, sed potest præuenire. Ita etiam dicendum est de illa fœmina, si aliter non potest euadere.

Secundus casus est, ad honorem suum defendendũ, Ioan. de Anan. c. suscepimus, de homicid. potest etiam alium occidere, vt habet Syluest. ver. homicidium. 1. & & communiter omnes docent. Ex quo fit, vt si nobilis inuasus, posset vitam saluare fugiendo, non tenetur, (si inde infamiam contrahit) fugere, sed occidere hostem potest, si aliter vitam cum honore tutari non potest. Similiter, si non potest fugere iniuriam notabilem inferendam, vt ligni percussionem paratã. potest enim tunc occidere inimicum.

Sed duo hic aduertenda sunt: primum est, hoc non licere omnibus, nisi nobilibus, & personis, qui suum tutari honorem maximè obligantur. vnde nullus clericus, aut monachus, potest in illis casibus occidere, sed

tenetur fugere, aut talem iniuriam pati. Bar.l.vt vim.ff. de iust.& iur.dicit, quòd si est Perusinus, cui est verecundia, fugere non tenetur, sed si est Florentinus cui nō est verecundia, fugere tenetur: quia his non est infamia fugere, aut illa perpeti. Similiter si esset vir ignobilis conditionis.

Secundum aduertendum est: Post contractam iniuriam, iam non licere occidere: id enim est se vindicare. solùm autem licet ad vitandam infamiam, ne contrahatur. vnde ligno percussus, non potest absq; peccato mortali occidere inimicum. Et attende, quòd debet esse verus honor, & infamia. non enim debet mensurari hoc, nisi per existimationem hominum prudentium & cordatorum.

Tertius casus est ad tuendam rem, Caiet.2.2.q.64.art. 7.& Anto.3.par.tit.4.cap.3. Cùm enim aliter res haberi, & recuperari non potest, licet latronem occidere, non solùm nocte, sed etiam die: si tamen spes esset recuperandi rem illam, non liceret occidere. Hoc tamen non licet Ecclesiasticis personis, qui potiùs debent bonorum iacturam pati, quàm occidere, vt habet Panorm.c. suscepimus, de homicid. In eodem cap. id habetur de monacho, *Satius*, inquit, *est post tunicā relinquere pallium, quàm pro rebus transitoriis, tam acerbè in aliū exardescere.* His enim licet tantùm occidere ob vitam saluandam.

Quartus casus est, ob castitatem. Posset enim fœmina, aut iuuenis, ob seruandam castitatem occidere inuasorem, cùm aliter se defendere non potest. Notandum tamen est: quod quamuis ab alio superetur, si non consentiat interiùs in actu turpi, non peccat, nec virginitatem amittit, si virgo erat. Vnde Syluester verb. homicid. §.8. dicit, quod potest nō occidere quamuis possit, sed pati se corrumpi dum consensum cohibeat in delectatione. tamen, quia periculosum est hoc, securiùs esset occidere, si possit: illudque remedium sumendum est, cùm aliud non occurrit.

Tertia causa, est inconsideratio: Cùm enim aliquis motu repentino correptus, adeò vt non sit rationis com-

compos altera occidit, à peccato mortali liber eſt. Tamen rarò euenit hoc: quia homicidium nō ita fit repentè, quin homo poſſit deliberatione vti. ſi quando tamen ita occideret, non eſt mortale, niſi conſenſus in facto, pòſt ſequatur.

Hæc igitur ſunt circa homicidium, cum intentione occidendi.

Aduertendū tamen, non ſemper licere ob vitæ propriæ defenſionem alium occidere. In duello enim iniuſto, peccat mortaliter qui alterū occidit, dico iniuſto, quia aliquando licitum eſt. Ob ſedandum enim aliquos exercitus contrarios, licet pugnam ad duos reducere. Similiter, cùm aliquis cogitur ſub vitæ periculo aggredi duellum. Cętera tamen ſunt impiјſſima, & peccatum graue mortale. Eſt enim duellum prohibitum, iure ciuili, Canonico, & diuino. C. de gladiator. l. vnica. lib. 12. 2. q. 4. c. monomachia. Matt. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum: quia vtũtur duello tamquàm medio ad id, ad quod verè non eſt medium, ſiue hoc fiat ad veritatem indagandam, ſiue ignominiam repellendam, ſiue ad virium oſtentationem, ſiue ad componendam litem ciuilem, vel criminalem, ſiue ad ſpectaculum. Vno in caſu licet: quando eſſet bellum, & pars iuſta pateretur detrimētum, poſſet petere duellum. vt citra ſanguinem multorum res componatur. Et ſic ſaluatur duellum Dauidis, cum Goliat. Nec eſt ſimilis ratio de cōflictibus particularibus bellorum. hi enim fiunt ad eneruādas vires inimicorum. & ſi bellum eſt iuſtum etiam hæ partes iuſtæ erunt. Clericus pugnans in duello, eſt deponendus. vt habetur tit. de cler. pug. in duello. & ſi mutilat, etiam irregularis fit ab Epiſcopo diſpenſabilis tātùm, quo ad beneficium ſimplex, quod ſufficiat ad ſuſtentationem. De his duellis Concil. Trid. Seſſ. 25. cap. 19. ſanctiſſimè quatuor inſtituit.

Primùm excommunicat omnes Imperatores, Reges, Marchiones, Duces, & Dominos, qui in ſuis terris facultatem faciunt duelli: & non ſolùm excommunicat lata ſentētia, ſed priuat dominio locorum, ita, vt ſi ſunt

loca Ecclesiæ, recurrant ad ipsam, si autem feudalia, recurrant ad Dominos.

Secundò, excommunicat ipso facto patrinos, & proscriptionis omnium bonorum eorum, & perpetuæ infamiæ pœnam infligit.

Tertiò excõmunicat ipsos pugnantes, & infligit eandem proscriptionis, & perpetuæ infamiæ pœnam: & in pugna occisos, priuat Ecclesiastica sepultura.

Quartò, spectatores omnes excommunicat, & tandẽ hi omnes, mortaliter peccant. Aduerte rursus, non solũ qui occidit peccare, sed qui consulit, præcipit, iuuat, fauet, auxiliatur, vt suprà diximus.

De homicidio sine intentione.

CAPVT VII.

DIXIMVS de homicidio sui, & de homicidio alterius cum intentione occidendi: superest, vt de homicidio alterius absque intentione dicamus. Hoc autem aliquando est cum mortali, aliquando cum veniali peccato, aliquando sine vllo peccato. In cuius declaratione, distinctio est notanda: dupliciter posse aliquem alium occidere, non intendendo ipsum occidere: vno modo ipsum verè occidendo, quod aliqui vocãt per excessum: altero modo omittẽdo aliquid facere, ex cuius omissione, sequitur mors alterius. Circa priorem modum sunt duæ regulæ; Circa posteriorem aliæ duæ, eruntque numero quatuor obseruandæ, pro cognitione plena horum.

Prima regula est, qui faciens aliquem actum licitum, occidit præter intẽtionem alium, peccat magis, vel minùs, iuxta negligentiam maiorem, vel minorem, quam adhibuit, ne occisio aliqua sequeretur. vbi autem nulla fuit negligentia, nullum est peccatum. Verbi gratia, aliquis nobilis venatur feras, & proijciens sagittam, vel emittens bombardam, occidit hominẽ: in hoc casu, actus venandi licitus est nobili sæculari: cõsiderandum est,

an fecit diligentiam aliquam, ne casu aliquem occideret; si fecit, non peccauit, occidendo, si nõ fecit, peccauit pro quantitate negligentiæ. Est autem pensanda negligentia, aut diligẽtia, iuxta periculum maius vel minus. si enim locus venationis erat peruius, per quẽ multi transire solent, ipse autem nullam, vel paruam fecit diligentiam, vtens bombarda, peccatum est mortale: si tamen locus erat desertus, & ipse parùm diligentiæ adhibuit, est veniale. Rursus aliquis tectũ construens, proijcit lapides in via: si talis signum habet, vt transeuntes sibi caueant, si fortè occidat aliquem, non peccat; si tamen nulla vtitur diligentia, siue parua, cùm locus sit nimis peruius, peccatum esset mortale. Rursus, qui dormiens in lecto cum infante, suffocat ipsum, si non prius fecit diligentiam. maximè, cùm cognosceret, se per lectum multum volutari, peccaret mortaliter. Est autem ista diligentia adhibenda, cùm actus periculosus est moraliter loquendo. Cùm autem non est, aut parùm est, nulla, aut parua requiritur diligentia.

Secunda regula, qui faciens actum illicitum, aliquẽ, præter intentionem, occidit, etiam post diligẽtiam adhibitam, peccat. Peccatum autem tantum est, quantum est actus illicitus quem faciebat. verbi gratia, clericus venatur bombarda feras, & casu occidit hominem, peccat mortaliter; quia sic venari, clerico interdictum est, & est mortale. vnde in clerico est peccatum, quod nullum esset in sæculari. Similiter, qui pugnat cum aliquo, animo non occidendi, & in pugna occidit, peccat mortaliter, si pugna illa peccatum mortale erat. Cùm verò venialis, quia leuis erat, venialiter peccat. Similiter, peccat ebrius, qui in ebrietate occidit aliquem, si sciebat se furere in ebrietate, & sibi non prouidit. Est enim notandum vnum cum Soto libro quinto, quæstio. prima, articulo nono: quod non quicunque actus illicitus, ex quo sequitur homicidium, facit culpam homicidij; sed illicitus actus, in quo est periculum alterum occidendi. Si enim nullum sit, tunc non reputatur pro illicito, quantum ad homicidium. vnde, qui arborem

alienam conſcendit, gratia capiendi fructus, ſi caſu cadat ſupra alium, & occidat, non ob id peccat homicidio: quia talis aſcenſus moraliter, non ſic erat periculoſus.

Tertia regula: qui omittens aliquid, quod ex iuſtitia tenebatur facere, eſt in cauſa vt alterius mors ſequatur, peccat tantum peccatum, quantum eſt omiſſio illa. Verbi gratia, ſunt latrones in terris alicuius principis, qui occidunt & ſpoliant omnes viatores: ſi talis princeps non prouidet, & procurat, cùm poſſit illos expellere, ſi fortè poſtea occidantur aliqui, peccat in illis occaſionibus, & mortaliter, quia omiſſio grauis erat.

Secundò, iudex tenetur noctu viſitare ciuitatem, ſi non viſitet, & caſu aliquis ob id occidatur peccat: ſi omiſſio illa venialis erat, putà, quia fuerat illa ſolùm nocte, & nullum timebatur periculum, venialis illi erit culpa homicidij: ſi verò periculum graue erat, quia in illa ciuitate homines erant multùm rixoſi, & inuicem inimici, mortale eſſet.

Tertiò, aduocati, qui ſua culpa non conſiderant cauſam innocentis, & ob id innocẽs morte damnatur, peccant mortaliter, ſi culpa notabilis erat: nec excuſantur ignorantia, quia tenentur ſcire, aliter non vti officio, vel tales non admittere cauſas.

Quartò, ſi medicus ignorans ſit, & ſua notabili culpa infirmus moriatur, peccat mortaliter: quia tenetur ſcire. Sicut Principes & Iudices non excuſantur, ignorantes pericula locorum, quia indagare tenentur.

Quintò peccat dominus, qui habet leones domi, & non prouidet ne noceant aliis.

Sextò, peccant parentes, qui filiis paruulis permittunt arma, cognoſcendo eos eſſe ſuperbos, & iracũdos, non enim excuſantur à peccato homicidij ſi aliquod ſequatur.

Denique, qui dominium, vel poteſtatem habent aliquam ſupra alios, tenentur prouidere, vt vbi eſt periculum homicidij, non committatur: aliàs peccant pro ratione omiſſionis, & eſt peccatum contra iuſtitiam.

Quarta regula, qui omittẽs aliquid, ad quod ex charitate tenebatur, & ex tali omiſſione alter obit, vel occiditur, peccat iuxta grauitatem omiſſionis.

Verbi gratia, qui alteri in extrema neceſſitate poſito vitæ, non ſuccurrit cùm poſſit, mortaliter peccat: & ſi ille moriatur, peccat mortale peccatum homicidij.

Rurſus, qui ſcit aliquem falsò accuſatum, morti inculpabiliter adiudicari, ſi ipſe teſtificando verum, poteſt liberare eum, tenetur ſub mortali teſtificari. & ſi ille pòſt patitur mortem, peccat mortaliter non teſtificando, quamuis accuſator paſſurus eſſet damnum ex tali teſtimonio: dũmodò non ſciat id in confeſſione: tunc enim tacere debet.

Eodem modo, qui ſcit inſidias contra aliquem paratas, tenetur, vt poteſt, illum liberare, eum admonendo vt ſibi caueat, & niſi id faciat, peccat, ſi ille occidatur. Et iſta ſunt homicidia & peccata cõtra charitatem. Ad has quatuor regulas, reducuntur omnia iſta quæ pertinent ad homicidium ſine intentione occidendi.

De circumſtantiis homicidij.

CAPVT VIII.

EX ſex quæ de homicidio tractanda propoſuimus, quatuor abſoluimus: nũc quintum aggredi oportet, puta Circumſtantias homicidij, vel percuſſionis, in confeſſione exprimendas. Quarum prima eſt in perſona occiſa, aut percuſſa. Septem enim ſunt genera perſonarum, quas exprimere oportet.

Primum eſt earum, quæ ſunt cum occidẽte ſanguine coniunctæ. vt ſi occiſus fuerit frater, pater, mater, vxor, filius, & huiuſmodi notabiliter ſunt coniuncti.

Secundum eſt clericorum, ſeu monachorum. Qui enim percuſſit vel occidit clericum, vel monachum, non ſolùm peccat mortaliter, ſed ſententiam excom-

municationis incurrit, 17.quæst.4.c.si quis suadẽte. Vbi nota quatuor.

Primum est, per occidentem, vel percutientem, non solùm esse intelligendum sæcularem, sed quemcunque ecclesiasticum: Nam etiam talis incurrit excommunicationem.

Rursus secundò, per monachum percussum intelligas professum, & nouitium, & conuersum cuiuscunque religionis approbatæ. Similiter per clericum, intellige non solùm in maioribus constitutum, sed etiam primã tonsuram habentem, quamuis sit coniugatus, dum duxerit virginem, & portet habitum, & tonsuram, aliàs perdit priuilegium.

Tertiò, per violentam manus impositionem, intellige, non solùm occisionem, vel percussionem, sed verberationem, mutilationem, pugnum, alapam, vestium dilacerationem, lapidis percussionem, & alia huiusmodi. Per tales enim actus incurritur.

Quartò, ista excommunicatio Papæ reseruatur, nisi cùm percutiens est infra decimumquartũ annum: tunc enim ad Episcopum pertinet. Similiter, cùm est senex, infirmus, pauper, vel absque vitæ periculo, & notabili incommodo, non potest Romam venire. Tunc enim reseruatur Episcopo. Cùm autem clerici simul viuentes se percutiunt, si leuis est percussio, vt pugnus, vel alapa, ad Episcopum pertinet, aliter ad Papam.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus absq; excommunicatione potest quis percutere clericum.

Primò, cùm fit ioco:

Secundò, cùm fit causa correctionis, vt faciunt magistri, & superiores.

Tertiò, cùm ignorabatur esse clericus, c. si verò. 2. de senten. excom.

Quartò, cùm licèt esset cognitus, tamen reperitur in flagrãti delicto, cũ matre, vel vxore, vel filia, sorore, vel nepte alicuius: tunc si occidatur ab isto, peccatũ quidem est mortale, sed non est excommunicatio. c. si verò. 1. de sent. excom. vt habet glo. can. si quis suadente.

Quin-

Quintò, cùm percussio ita est leuis, vt solùm sit veniale peccatum. nam excommunicatio maior, est propter mortale.

Sextò. cùm occiditur ab alio, in illis casibus, in quibus diximus licere alicui alium occidere, c. si verò allegato.

Tertium genus: Episcoporum, Archiepiscoporum, Patriarcharum. Hos enim occidere, mutilare, percutere, verberare: capere, in carcere detinere, aut talia mandare, peccatũ est cum excommunicatione, in cœna reseruata. Quæ intelligenda est, cùm tales cõsecrati sunt, aliàs non: quamuis sint electi, & in possessione Episcopatus. Erit enim tantùm excommunicatio Papalis, sicut præcedens, ratione clericatus. Hoc autem fuit ius antiquum, c. si quis suadente, de pœnis, in Clem. vbi excommunicantur etiam qui banniunt Episcopos: imò vltrà, mandantes illos actus dictos, excommunicantur, consulentes, comitãtes, fauentes, defendentes, & tale factum ratificantes. Sed ista excommunicatio non est in cœna, sed solùm Papalis.

Quartum genus personarum, sunt Cardinales, qui Episcopi non sunt. Hos hostiliter insequi, capere, aut percutere, aut talia mandare, non solùm est mortale peccatum, sed excommunicationi subiectum, quæ reseruatur Pontifici, c. fœlices, de pœnis, in text. vbi contra tales. multæ aliæ imponuntur pœnæ. Excommunicantur etiam dantes in hoc consilium, & factum ratificantes, cooperantes, fauentes, aut eos defendentes, qui talia faciunt. Ista tamen excũmunicatio non est in cœna, sed tantùm Papalis.

Quintum genus personarum sunt, qui causa negotiorum in curiam Romanam veniunt, & qui in ea, hac causa morantur, & negotiorum gestorum Notarij, Procuratores, Iudices, Aduocati, & Auditores: hos enim occasione causarum verberare, mutilare, occidere, aut bonis spoliare, per se, vel per alios, peccatũ est excommunicationi cœnæ suppositum.

* Sextum genus personarum, sunt venientes ad sedem Apostolicam, aut ab ea recedentes. Hos enim propria temeritate occidere, rapere, detinere, aut spoliare, verberare, mutilare; aut contrà, in ea vrbe habitantes, ista absque Apostolica auctoritate facere, aut pręcipere, est peccatum, in eiusdem cœnæ excommunicatione cõtentum, dummodò ista ex proposito deliberato fiant, id est, ex præmeditato.

Septimum genus sunt personæ, ex quarum percussione aut occasione, alij damnum in re temporali patiuntur, aut ipsimet. Tunc enim manifestandæ sunt, vt restitutio à confessore imponatur. Vnde, qui occidit seruum alterius, confiteri debet: quia ad restitutionem pecuniæ æquiualentis tenetur. Similiter, qui mutilat seruum alterius, obligatur restituere damnum, quod dominus ex tali mutilatione incurrit. Similiter, qui occidit, aut mutilat aliquem, qui suo labore familiam alebat, tenetur restituere, & reddere damnum. De hoc latiùs dicemus, in materia de restitutione. Si tamen is qui occidit, vel percutit tales, fecit restitutionem, non obligatur, personam percussam, vel occisam manifestare.

Hæc sunt quantum ad circumstantiam obiecti. Sunt tamen aliqua notanda.

Primum est, quando aliqua excommunicatio in iure ponitur pro percussione, vel homicidio, vel aliquo peccato, non est extendenda, nisi ad illas personas quæ talis peccati sunt participes, eo modo qui exprimitur in tali excommunicatione. verbi gratia, in clerici percussione, excommunicatio posita est, contra violentas imponentes manus, & non alios. Hinc fit, vt qui iuuat, qui præcipit, qui consulit, licèt mortaliter peccent, tamen excommunicatus nõ sit, ex vi illius capituli, *Si quis suadente*. Est tamen excommunicatus, per alia capitula, in quibus ista exprimuntur, putà, c. mulieres. & c. quantæ. de senten. excommun. & c. cùm quis, de senten. excom. in 6.

Rursus, peccatum propter quod imponitur, est im-

positio violentæ manus. Quãdo igitur aliquis vult tantùm mente interiùs manus imponere, vel procurat, vel proiicit sagittam, sed non percutit, mortaliter peccat: tamen non est excommunicatus.

Rursus in percussione Episcopi, non solùm excommunicatio est contra percutientes, sed contra mandantes, consulentes, &c. Omnes hi, excommunicationem incurrunt; dum tamen percussionis peccatum sequatur, aliter non: licèt præcipiant, consulant, & alia faciant.

Notandum est secundò: percussionem clerici inducere excommunicationem, cùm ab alio est. Cùm enim aliquis se mutilat, aut percutit, etiam causa odij, quamuis peccet mortaliter, cùm notabilis est percussio, tamẽ non est excommunicatus. Contrarium tenet Nauar. cap. 15. num. 11. sed profectò absque ratione. nam non aliunde contrahitur ista excõmunicatio, nisi per illud caput, *Si quis suadente.* At tale caput loquitur de tertia persona, nec sunt ampliandæ pœnæ istæ.

Altera circumstantia in confessione manifestanda, est locus. Cùm enim sacer est, peccatum mutat speciem, & dicitur sacrilegium. Atque hæc est vna causa, propter quam Ecclesia polluitur. Sunt enim quinque causæ propter quas polluitur Ecclesia, ita vt in ea nõ liceat celebrare.

Prima est, iniuriosa sanguinis effusio. Cùm enim sanguis in Ecclesia spargitur ex vulnere, non ioco, nec correctione incusso, sed iniuriosè, est Ecclesia polluta, dummodò sit aliqua sanguinis copia, & non à puero ante vsum rationis perfecta, vel ab ebrio, vel insano sit facta. Tunc enim non esset Ecclesia polluta. Similiter non esset, si quis ob sui defensionem vulnus incuteret. Notandum tamen, quòd polluta esset Ecclesia, si in ea vulnus infligeretur, quamuis sanguis in vase reciperetur; vel percussus ita citò extraheretur, vt sanguis, in Ecclesia non caderet. Non esset tamen polluta, si extra Ecclesiam percussus, confugeret in ipsam, & ibi san-

guis spargeretur: nec sufficit percussio ad pollutioné, nisi sequatur sanguis, quamuis sufficeret mors sine sanguine, vt strangulatio, suspensio, & cætera. Cùm autem Ecclesia polluta est, etiam cœmeterium est pollutum: non autem econtrà.

Secunda causa ob quam polluitur Ecclesia, est humani seminis pollutio voluntaria. Non enim per nocturnas pollutiones, quæ in somnis fiunt, polluitur, sed debet esse voluntaria, siue fiat secundùm naturam, siue contrà, siue illicito concubitu, siue licito, quale est coniugium. hoc enim etiam polluit. Notandum tamen, vt pollutio hæc sit causa, debet esse publica, & notoria apud multos. Si enim secreta est, cuius notitia apud paucissimos est, non est polluta Ecclesia.

Tertia causa est, cùm excommunicatus in ea sepelitur. de consecra. eccles. c. consuluisti.

Quarta, cùm sepelitur aliquis infidelis, vt habetur in c. ecclesiam. 1. de consecra, dist. 1. Et in hoc casu oportet parietes Ecclesiæ radere.

Quinta causa est, cùm consecratur ecclesia ab Episcopo publicè excommunicato, vt habetur c. consuluisti allegato. His causis polluta est Ecclesia, in qua scienter celebrare, peccatum est mortale. Nulla tamen irregularitas, aut excommunicatio incurritur, vt habetur in c. is qui, de senten. excomm. in 6. Gloss. tamen eodem cap. tenet esse suspensum, qui in tali ecclesia celebret, ab ingressu ecclesiæ: ita, vt si post suspẽsionem celebret, fiat irregularis. & videtur consentire Syluest. ver. consecratio. 2. in fine.

Huic sententiæ videtur fauere caput, Episcoporum de priuileg. in 6. Nisi velimus restringere hoc caput ad loca interdicta. nam ibi non dicitur de pollutis, sed de interdictis, & hoc videtur magis consonum. Nam in c. illo citato (is qui) tantùm dicitur, quod temerariè agũt celebrantes in polluta ecclesia, & statim celebranti in interdicto loco infligitur pœna irregularitatis. Cũ autem polluta est ecclesia, si cõsecrata erat, est recõcilianda ab Episcopo, etiam cũ aqua ab Episcopo benedicta,

siue

siue ab eodem qui priùs consecrauit benedicta, siue ab alio. Cùm autem tantùm est Ecclesia benedicta, & non consecrata, reconciliatio fieri potest per sacerdotem, cum aqua ab Episcopo benedicta.

Tertia circumstantia in confessione dicenda; est, si per se, vel cum aliis occidit, aut percussit. Si enim cum aliis, manifestare oportet, an illos ad tale auxilium & factum solicitauerit, & conuocauerit. Tunc enim mortaliter peccat, & tot committit peccata, quot fecit peccare, solicitando ad malum.

Quarta circumstantia est, tempus in quo decreuit committere. Si enim multum temporis perseuerauit in tali proposito, vix excusatur à multis peccatis, quę committuntur in multiplicatis volitionibus occidendi, vel percutiendi. Hæ sunt circumstantiæ erga hoc peccatum.

De intellectu præcepti, Non occidendi.

CAPVT IX.

HOc est vltimum caput, ex sex, quæ tractanda de homicidio proposuimus. In hoc igitur præcepto, *non occides*, Exodi 20. prout à Domino, Matth. 5. exponitur, quinque prohibentur.

Primum est, ipsum nocumentum corporale, vt occidere, mutilare, percutere, verberare, torquere in carcere, aliaque similia nocumenta, & ad iniuriam pertinentia, vt spuere, arundine percutere, & cætera.

Secundò prohibentur omnes præparationes, & dispositiones ad similes actus, vt gladium quærere percutiendi causa, inimicum obseruare, coniurare, id est, multos sub iuramento, vel fide aliqua, colligare in occisionem, vel nocumentum alicuius, & alia his similia.

Tertiò, prohibentur contumeliæ, & conuitia quæ fiunt verbo, aut signo aliquo. In cuius gratiam aduerte:

conuitium esse, inhonorationě alicuius per verba, aut signa, denotantia malum pœnæ, aut malum culpæ; vt cùm dicitur alicui, latro, fur, mendax, &c. hæc enim ad malum culpæ pertinent: Similiter, cùm dicitur, stulte, insensate, cæce, fili illegitime, &c. hæc ad malum pœnæ spectant. Ista igitur cũ contemptu siue verbo, siue nutu, vel litera, vel signo alteri obiicere, conuitium est. Contumelia autem propriè est, de malo culpæ, vt cùm dicitur, latro, mendax, &c. Hoc igitur peccatum de genere suo est mortale. Et, si est notabilis iniuria, est verè mortale, siue dicatur cum animo inhonorandi, siue sine illo, sed tantùm cum ira, dummodò sit deliberatio, & verbum sit notabiliter iniuriosum.

Sunt tamen casus aliqui, in quibus non est mortale.

Primus est, cùm deest plena deliberatio, vt cùm quis repentina ira correptus, profert verbum contumeliosum: tamen si non erat omninò deliberatio, non esset mortale, nisi pòst, factum confirmaret.

Secundus est, cùm licèt adsit deliberatio, tamen iniuria leuis esset.

Tertius, cùm adest deliberatio, & iniuria magna est, sed fit ioco.

Quartus, cùm licèt nō fiat ioco, tamē fit inter personas parui momenti: vt inter mulierculas, quæ sæpè rixari solent, & multa cōuitia inuicem iaculari: aut inter seruos, & famulos.

Quintus, cùm fit gratia correctionis: Magister enim sic facit cum discipulo, & dominus cum seruo, & pater cum filio, superior cum inferiori. Sic dominus vocauit stultos discipulos: & Paulus Galatas insensatos. Sed tūc debet esse gratia correctionis, aliàs peccatum esset, & modus est seruandus. Nam non licet superiori iaculari cōuitia in inferiorem, ac si esset seruus: imò si esset persona honorata, quamuis à consiliis alicuius viri potentis, si aliquod magnum conuitium ab eodem potente ei inferretur, mortale esset peccatum, si animus adesset inhonorandi.

Quartò

Quartò, prohibentur in isto præcepto, motus animi interioris deliberati: vt mortem velle alicui, vel malum temporale. Qui enim mortem sibi, vel alteri, extra casus licitos appetit, animo deliberato, mortaliter peccat.

Quintò, prohibentur omnes consortes in tali peccato, qui sunt nouem, conclusi in his versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Iussio, qui præcipit. *consilium*, qui consulit. *consensus*, qui factum ratificat, vel vt fiat, probat. *palpo*, qui factum laudat, vel vt fiat, laudat. *recursus*, qui defendit homicidium, vel defensionem permittit. *participans*, qui iuuat ad factum. *mutus*, qui non præmonet occidendum vel percutiendum, cùm potest & debet. *non obstans*, qui non prohibet, cùm possit & debeat. *non manifestans*, qui veritatem innocentis non ostendit, ne damnetur, cùm possit & debeat. Omnes hi peccant contra istud præceptum.

De sexto præcepto: & simplici fornicatione.

Capvt X.

SExtvm præceptum habetur Exod. 20. *Non mœchaberis*: Circa quod, quatuor sunt consideranda. Primum est, quid fornicatio sit. Secundò, quot eius species. Tertiò, quale peccatum. Quartò, quæ in hoc præcepto prohibeantur.

Circa primum, si vis vocabuli consideretur, fornicari, est rem cum meretricibus habere. descendit enim à nomine fornix, quod significat loca quædam concamerata ad modum arcus, in quibus meretrices prostare solebant. Quamuis aũt ista sit vis vocabuli, tamen verbum latius patet apud Theologos, & Iuristas: & significat actum illicitum venereum, quocunque modo fiat. Sicut etiam extenditur verbum, mœchari: nam propriè tantùm significat adulterari. Est igitur fornicatio,

sic vniuersaliter sumpta, humanus concubitus illicitus. Dico *humanus*, quia concubitus aliorum inter se animalium, non dicitur fornicatio: imò nec quicunq; humanus, nisi qui cum peccato fit: ob id dicitur, *illicitus*.

Huius septem possunt describi species: simplex fornicatio, stuprum, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium, peccatum contra naturam: quarum singulæ, suo sunt ordine explicandæ. Est igitur simplex fornicatio, concubitus soluti, cum soluta. Voco solutum, simplicé hominem, qui non habet statum coniugati, nec clerici, nec religionis, nec votum, sed est simplex homo. Voco solutam, similem fœminam, quæ iam amisit virginitatem. Horum concubitus, fornicatio simplex dicitur. Esse autem peccatum mortale, adeò certa res est, vt oppositum pertinaciter asserere, sit hæreticum, vt definitum est in Clem. ad nostrum, de hæret. & habetur Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hæreditatem in regno Christi.* Neq; excusatur vllus ignorantia: nam est naturale præceptum, in quo non habet locum ignorantia, sicut nec in homicidio. Ratio autem, quare peccatum sit, ea est: quia est contra finem, propter quem Deus humanum concubitum concessit: qui quidem non solùm est multiplicatio filiorum, sed eorundem sustentatio: quæ fieri non possunt, nisi certum patrem & determinatum habeant, quod per matrimonium fit. In fornicatione enim nō est pater determinatus. Est autem hoc adeò nō concessum, vt inter bruta, cùm filij opera masculorum indigeant, nunquam fœmina cum pluribus, sed cum vno tantùm coëat. Est igitur fornicatio contra finem à Deo præstitutum, & ob id mortale. Dicit autem S. Thomas 4. sent. distinct. 3. art. 4. in fornicatione grauius peccare marem quàm fœminam: nam mas, maiori vsu rationis viget. quamuis in adulterio, magis peccat fœmina, quia plura damna facit. Nam fœmina adultera, supponit filios adulterij, qui damnum inferunt legitimis, vt pòst dicemus, quod non est in viro, in quo apertè cognoscuntur filij adulterij. Hoc autem regulariter est intelligendum: nam aliquando potest fœmina plus vigere secun-

dùm rationis vſum, grauiusque peccare.

Quamuis autem ſit mortale peccatum fornicatio, in duobus tamen caſibus poteſt non eſſe peccatum.

Primus eſt, cùm deficit vſus rationis: vt ſi amens, qui non habet iudicium rationis, coiret: tunc non peccat, ſicut nec occidendo, nec committendo alia. Similiter, ſi ebrius, non compos rationis id faceret, non peccaret: & ſic à peccato excuſatur Loth, Gen. 19. qui ebrius cum filiabus duabus concubuit, ipſis eum decipientibus. Si tamen ebrius periculum tale probabiliter cognoſceret, & non ſibi ante proprietatem prouideret, à peccato non excuſaretur.

Alter caſus eſt, ex parte patientis, cùm cogitur quis, vt ſi fœmina comprehenſa cogeretur ad talem actum, dummodò iſta interius non conſentiret actui, quamuis pateretur ab altero, & ſentiret etiam delectationẽ, non peccaret. Sed hoc non habet locũ ex parte agentis. Nam agens abſque conſenſu non agit. In conſenſu autem eſt mortale. Nec excuſatur propter mortis periculum, vel metum: nam quamuis paſſurus eſſet mille mortes, & liberaturus eſſet mille vitas aliorum, nunquam licet ex conſenſu fornicari. Ad hoc peccatum reducitur concubinatus ſoluti cum ſoluta. Non enim eſt aliud concubinatus, quàm fornicatio continuata cum ſoluta, determinata: ita vt ſit velut cohabitatio quædam, ac ſi matrimonio coniuncta eſſet. Eſt autem hoc graue peccatum, & periculoſum: quia homo non ſolùm peccat, ſed manet in ſtatu peccati, & in continuo propoſito (ſaltem virtuali) peccandi. Vnde, tales nullo modo ſunt abſoluendi, quin primùm eiiciant concubinas, quamuis in mortis articulo ſint: niſi vrgeat mors, vt tempus deſit, tunc ſufficeret propoſitum. Extra talem articulum, primò ſunt eiiciendæ. quòd ſi domi non habet, aliqua eſt experientia ſumenda de illius continentia ante abſolutionem, præſertim ſi ſæpè propoſuit ſe cõtenturum, & non cõtinuit, nec tam perfecta contritio in eo apparet. Contra concubinarios Concil. Triden. 24. ſeſſ. c. 8. determinat, vt ab Epiſcopo, cõcubinarij ter admoneãtur,

& niſi

& nisi resipuerint, excommunicentur: &, si in excommunicatione per annum perseuerauerint, castigentur & puniantur ab Episcopo. Concubinæ autem ter admoneantur, & nisi resipuerint, eiiciantur à ciuitate: &, si videtur Episcopo, extra diœcesim, inuocato ad hoc brachio sæculari, si opus fuerit.

De adulterio, & stupro.

CAPVT XI.

STVPRVM est virginis fœminæ defloratio. Cùm enim vir primò defloratur, non dicitur stuprum, sed tantùm cùm fœmina. Est autem grauius peccatum simplici fornicatiõe: quia habet totam malitiam fornicationis, & aliquid amplius, puta, ablationem signaculi virginalis, & constituit fœminam in periculo grandi deinceps peccandi. Obligat autem stuprum aliquando ad restitutionem. Cùm enim quis virginem coëgit violentia, vel importunis precibus, tenetur illam ducere, aut dotare, (c. si deduxerit, extr. de adult. & c. peruenit.) vt possit alteri nubere ita honoratè, ac si esset virgo. Si autem falsis persuasionibus ipsam decipit, ad idem tenetur. Si rursus promisit illam ducere, aut cum iuramento, aut sine illo, quamuis interius non intenderit illam ducere: tenetur tamen sub mortali ducere, si pater illius voluerit, aut ipsa: si verò noluerit, tenetur dotare. Quòd si esset inæqualis sortis, puta, quia est inferioris multò conditionis, sufficeret dotare, Anton. 2. part. tit. 2. cap. 1. §. 1. Idemque fiet, cùm, qui promisit, erat aliàs coniugatus, aut habebat ordinem sacrum. Imò vult Nauar. cap. 16. nu. 18. quòd, quamuis verè promiserit, & possit ducere, si tamen timeretur aliquod graue scandalum, sufficit dotare. Quando verò virgo non decepta, nec coacta est, sed sponte consensit, & acceptauit, tunc non est obligatio ad restitutionem ex iustitia: esset tamen ex charitate, cùm persona nimis est potens, & fœmina pauper, vt timeat periculum perditionis

illius.

illius. Hæc dicta sint de stupro.

Adulterium autem tripliciter fit. Est enim illicitus cum coniugato concubitus. Primus est, coniugati cum soluta. Secundus, coniugatæ cum soluto. Tertius, coniugatæ cum coniugato, & econuersò. Est autem peccatum mortale, grauius stupro: quia noua malitia inuenitur in eo, maius damnum filiorum legitimorum, & fidelitatis matrimonialis, peruersio. Aliquando autem cum stupro coniungitur, vt cùm coniugatus rem habet cum virgine.

Circa adulterium aliquot sunt aduertenda.

Primum est, esse grauem quandam difficultatem apud Theologos, 4. sent. dist. 15. & Canonistas, c. officij, de pœniten. & remiss. an adultera habens filium adulterij, & legitimos, teneatur reuelare factum, ne hæreditas obueniat illi, & damnum legitimi patiantur. In qua difficultate aliqua sunt, in quibus omnes conueniunt.

Primum est, si adultera habet aliqua bona propria libera, quę posset quib⁹ velit applicare, & his potest satisfacere tale damnum, non tenetur reuelare: sed debet satisfacere aliis legitimis, applicando illis tanta bona, in quantis damnificantur per filium spurium.

Secundum, si nulla habet talia bona: aut habet, sed insufficientia, si non sperat probabiliter se quicquam profuturam, quia non crederetur à filio spurio, nec marito, (præsertim, quia isti, vt dicemus pòst, non tenētur ei credere) tunc etiam non tenetur reuelare, sed relinquere, & in talibus casibus est absoluenda.

Tertium, si sperat se profuturam, quia creditur, vel quia talia dabit indicia, vt illi credere teneantur: si nullum est vitæ, aut publicæ infamiæ periculum, tenetur id manifestare, ne legitimi filij, aut hæredes, si filij non sint, damnificentur. & in his tribus, omnes concordant. At difficultas est, cùm sperat se profuturam, sed timetur infamia aut mors. Et quidem, cùm timetur infamia publica, communis est sententia non teneri reuelare. Ita habet Scot. 4. dist. 15. q. 2. & Anton. 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 1. & Medi. q. 3. de resti. cap. 4. & Caietan. verb. adulterium, &

mul-

multi alij. At Soto lib. 4. q. 4. art. 2. id limitat cum Adr. q. 1. de restit. & Maior. 4. distin. 15. quæst. 17. licet Adria. & Maior. simpliciter dicant, cum periculo infamiæ debere reuelare. Cùm enim redditus sunt multùm pingues, vt superent famam, aut æquent, adultera tenetur reuelare, etiam cum infamia, alioqui non. Potest enim esse aliquando adultera infimæ cõditionis, aut mediocris, & redditus pinguissimi. quòd si tenues essent, & fama esset maior, non tenetur. Dubium maius est de periculo vitæ. Innocent. Host. Panor. c. allegato, officij, cũ Theologis, Gabr. dist. 15. quæst. art. 1. Syluest. verb. adulterium. §. 2. Angel. verb. adulterium. §. 4. asserunt non teneri cum periculo vitæ. Et ego ita credo: quia illud caput absolutè loquitur de timore, cum quo non tenetur. & ita Nauar. cap. 19. num. 89. asserit non teneri cum periculo vitæ: & ita videtur in illo cap. definiri ab Innoc. Papa. At Soto cum Adrian. loco citato limitat: cùm redditus sunt supra modum pingues, vt regnũ, imperium, Ducatus magnus. Tunc enim debet subire tale periculum, maximè si bonum reipub. maius illinc proueniret. In casibus verò ordinariis, cum periculo famæ, vel vitæ, non tenetur adultera reuelare. Aduertendum est: adulterum teneri ad eandem restitutionem, ad quam tenetur adultera, meliori modo quo potest, faciendam: non tamen tenetur reuelare. Hoc autem intellige, cùm suum esse scit probabiliter: hoc enim communis sentẽtia docet, quamuis Soto dubitet de hac restitutione, sed absque ratione. Cùm verò non cognoscit probabiliter (quia mulier leuis est, & cum alio rem habet, vide Syluest. verb. adulterium.) esse suum, non tenetur restituere.

Aduertendum tertiò: filiũ adulterij, secundùm sententiam communem, non teneri credere matri dicenti, eum esse ex adulterio. Panor. c. per tuas, de probat. vult, non teneri credere, & si vterq; parens dicat: nisi testimonia, aut indicia sufficientia adducat. Si tamen fidem adhibeat matri, tenetur relinquere hæreditatem: quamuis non teneatur ea reddere, quæ bona fide consumpserat.

rat. Similiter nec maritus tenetur credere adulteræ. Quamuis autem ista sit communis sententia, crederem tamen in aliquo casu, filium obligari credere absque testimoniis & indiciis: vt si mater in mortis articulo cõstituta, post sacramentum receptum, id reuelet: maximè accedente dicto confessoris, id de eius licentia aperiente. profectò videtur filius teneri in tali casu credere: & maximè, si mors est subsequuta. Hæc quæ diximus de adultera, adultero, & filio spurio, dicenda sunt de filio suppositio, quem fœmina supposuit, ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat: & de hoc loquitur illud c. officij. allegatum. Quæ diximus enim de illo adulterij, dicenda sunt de isto. verus enim pater, & fœmina supponens, tenetur restituere; & reuelare tenetur fœmina se, vt diximus de adultera.

Aduertendum quartò: licitum esse, ad occultãdam infamiam, vel vitæ periculũ in adulterio filios exponere in hospitali: dummodò tamen pater & mater restituant omnes expensas hospitali, si habeant vnde possint reddere. Si verò pauperes sunt, non tenentur: quia talia loca pro pauperibus instituta sunt. Debent tamen curam animæ pueri magnam habere. Nunquam tamen licet propter vitandam mortem propriam, & aliorum etiam, occidere puerum: sed est graue mortale. Similiter abortum facere.

Aduertendum tandem est: quod inter alias pœnas adulterorum, hæc vna est, vt adulter perdat ius petendi debitum: vt si maritus adulterauit cum aliqua, potest quidem vxori reddere, sed non habet ius petendi, adeò, vt possit vxor absque peccato negare debitum, quod ante adulterium non poterat sine mortali. Similiter, vir potest negare vxori adulteræ: & hæc, licet possit petere, tamen non ex iure, seu iustitia obligante virum ad reddendum. De hoc tamen dicendum est inferiùs, in materia de matrimonio.

De inceſtu, raptu, & ſacrilegio.

CAPVT XII.

QVARTA ſpecies eſt inceſtus. Eſt autem copula cum conſanguinea, aut affine. Intra quartum gradum, peccatum eſt mortale grauius præcedentibus. Quò autem maior eſt coniunctio, eò maius eſt peccatum. Vnde, inceſtus cum conſanguinea, maius eſt peccatum, quàm cum affine: & inter conſanguineas, cum coniunctiori, ſicut etiam inter affines. Inceſtus non ſolùm eſt peccatum, ſed vnum ex impedimentis impedientibus matrimonium contrahendum: adeò, vt peccet mortaliter, qui contrahit ſine diſpenſatione, non tamen dirimitur contractum, ſed tenet. Communis opinio, hoc impedimentum intelligit de vtroque inceſtuoſo, tam qui affine, quàm qui conſanguinea abuſus eſt. At Sylueſt. ver. matrimonium. 2. §. 6. ſolùm de affine intelligit: & hoc videtur probabilius, cùm non ſit vllus textus talem inceſtum impedimentum ponens. Qui igitur cum conſanguinea ſuæ vxoris rem habuit, ipſa mortua, nõ poteſt ampliùs ducere ſine diſpenſatione. Imò, qui etiam rem habuit cum conſanguinea eius, cum qua fornicatus eſt, nòn poteſt ducere vxorem: nam fornicatio etiam facit affinitatem. Rurſus, idem inceſtuoſus cũ conſanguinea vxoris, non poteſt petere debitum, ſed ſolùm reddere, quouſq; obtineat diſpenſationem, quá poteſt dare Epiſcopus (Armilla voc. diſpen. §. 18.) ſicut etiam diſpenſationem ducendi vxorem, ſi prior moriatur, aut ſi inceſtuoſus non erat coniugatus.

Quinta ſpecies eſt, raptus. Hoc autem peccatum, quantum ad actum luxuriæ, non diſtinguitur ab aliis, ſed addit rapinam, & violentiam quandam, ſiue cum ſoluta, ſiue cum coniugata, ſiue cum virgine, ſiue cum homine ſit. Hæc autem violentia fit aliquando ipſi fœminæ, aliquando patri, aliquando vtrique ſimul, & ſemper eſt mortale peccatum, & tenetur raptor reſtituere raptam, vel patri, vel ſponſo, vel marito, ſi ſponſata, vel

coniu-

coniugata erat. Sunt autem pœnæ temporales contra raptores positæ: vna tamen est, quæ ad rem facit, 27.q.1. can. statutum. Qui rapit alienam sponsam, non potest amplius matrimonium contrahere. estq; impedimentum impediens contrahendum, sed non dirimens contractum, sicut dictum est de incestu. Vide Concil. Trid. sess.24.cap.6. quod auxit pœnam. & 27.quæst.1.c.si quis rapuerit.

Sexta species, est Sacrilegium: cùm copula fit cum persona Deo dicata, per votum castitatis, aut religionis, aut copula fit in loco sacro. Vnde cùm Sacerdos, vel in maioribus constitutus, vel monachus, vel monialis copulam habet, grauissimè peccat sacrilegij peccatum. Similiter, laicus habens rem cum moniali, vel virgine Deo dicata. Rursus, committit sacrilegium, qui in loco sacro copulam habet: & quamuis sit coniugalis copula, est mortale, secundùm omnes. Vnum tamen dubium est apud Doctores, an si maritus & vxor tenerentur conclusi in aliquo loco sacro, vt inde non possint exire, licitè possint habere copulam. Quidam dicunt: licitum esse, si multò tempore illic detineātur. Hoc habent Ricard.4.dist.32. sum. Angel. ver. debitum, §. fin. & Rosel. ver. debitum. §.7. Quidam id negant, & dicunt esse mortale. Id tenet Palud. distinct.32.4. & Tabien. matrimonium.3.§.5.

At mihi videtur dicendum cum Syluest. verb. debitum. §.6. Copula coniugalis, dupliciter fieri potest: Vno modo, ad vitandam incontinentiam, & peccatum carnis, quo vexatur coniunx: Altero modo ad alium finem, vel delectationem, vel filiorum procreationem, sine necessitate tamen, vel periculo incontinentiæ.

In priori casu licitum est, nec ecclesia polluitur: in secundo non licet, sed est mortale. Est autem contra raptores, solicitatores, vel corruptores monialium, taxata pœna capitis, in iure canonico: 27.q.1.c.si quis rapuerit: & ipsius bona monasterio deputātur. Est enim profectò peccatum magna animaduersione dignũ, & quod Deo summoperè displicet.

De peccato contra naturam.

CAPVT XIII.

VLTIMA ſpecies eſt, peccatum contra naturam. Cuius quatuor ſunt ſpecies: Mollities, Inordinatus concubitus, Sodomia, Beſtialitas.

Mollities, eſt voluntaria ſeminis emiſſio, abſq; copula, aliàs dici ſolet, voluntaria pollutio. Eſt autem notandum, eſſe tres pollutiones: quædã fit in ſomnis, quædam in vigilia, ſed abſque conſenſu polluti, & dicitur inuoluntaria pollutio, quę fit in his, qui ſeminis fluxum patiuntur: quædam fit in vigilia cum conſenſu, & dicitur pollutio voluntaria.

In primis, pollutio nocturna, quæ abſq; vſu rationis fit, in ſe non eſt peccatum, quia non eſt voluntaria. Fit autẽ tripliciter, aliquando tota eſt in ſomnis: aliquãdo motus corporis accidit in ſomnis, tamen emiſſio fit ferè in vigilia: ita tamen, vt homo nondum habeat plenam libertatem ſe cohibendi: aliquãdo partim fit emiſſio in ſomno, partim in vigilia, & licèt aliquando homo ſit perfectè expergefactus, tamen non habet poteſtatem cohibendi ſe. Nullo horum modorum in ſe eſt mortale peccatum: in ſecundo, & tertio, poteſt eſſe veniale, ſi homo aliquem habuit vſum rationis, & poteſtatem habuit cohibendi, ſed imperfectam, & nõ plenam. Si enim plena eſſe:, mortale eſſet. Quamuis autem non ſit in ſe peccatum iſta nocturna pollutio, tamen in antecedentibus ipſam, quod alij dicunt, in cauſa, poteſt eſſe peccatum, & in ſubſequentibus, ſeu in effectu.

Tripliciter enim poteſt quis peccare in antecedentibus talem pollutionem.

Primò in deſiderio, & effectu deliberato, vt ſi quis deſideret deliberatè habere pollutionem, ob delectationem carnalem, mortaliter peccat. Dixi autem, *ob delectationem*: nam ſi quis deſideraret ob finem bonum, ſcilicet ſanitatem, vel ad leuandas carnis tentationes, quibus interdiu affligitur, non eſſet peccatum, ſecundùm

Na-

Nauar.cap.16.num.6.quamuis Soto 4.dist.12.quæst.1.arti.7.non probet,tamen magis placet Nauar.opinio, dũmodò non sit tale desiderium, quod sit causa pollutionis:nam quibus afficimur, solent in somnis occurrere. Si tamen tale desiderium sit,ex quo probabiliter non timetur pollutio, quia magis est speculatiuum, quàm practicum, nec est multùm intensum: non damnarem, quamuis iudicio meo, securiùs esset, tali abstinere desiderio.

Secundò potest esse peccatum in procurando ipsam pollutionem: & hoc semper est mortale, quamuis propter sanitatem fiat. Vnde,qui vescitur rebus calidis, vel tali situ in lecto accumbit, hoc animo, vt in somno pollutio accidat,non excusatur à mortali. Nec valet argumẽtum: licitum esse desiderare ob sanitatẽ, vt diximus, ergo licitum est procurare. Non enim valet; Licet desiderare mortẽ alicui, quia homo iniquus & nociuus est, ergo licet eum occidere. Consequentia nulla est. Sic etiã nec ista consequentia in præsenti facta, quicquã valet.

Tertiò, potest esse peccatum in non remouẽdo causam futuræ pollutionis. Vt tamen in hoc sit peccatum, aliqua sunt necessaria:

Primò, vt homo cognoscat probabiliter causam futuræ pollutionis, ipsamque aduertat, aut debeat aduertere. Si enim homo facit id, vnde pollutio sequitur, & cognoscit probabiliter inde euenturam pollutionem: aut si non cognoscit,id est,ex magna negligentia:vt qui experitur sæpè, ex eo quòd sic accumbit, pollutionem sequi, si non id aduertat, non excusatur; talis profectò peccat. Dixi autem,*probabiliter cognoscat*: quia si dubitat de futura pollutione, & nõ habet moralem certitudinem, non esset mortale, sed veniale, vt habet Syluest. verb. pollutio: vt qui vescitur cibo,quem dubitat pollutionẽ inducturum,non tamen satis est aduertere, sed opus est vt possit talem causam remouere. Si enim non potest, non peccat nisi in eo consentiat,& complaceat. Adhuc hoc non est satis, sed quamuis possit remouere, opus est vt talis sit causa,quam teneatur remouere:vnde,

quando causa est bona, & recta, quamuis cognoscat quis pollutionem euenturam, non ob id tenetur auferre, nec peccat non auferendo: vt qui studet his rebus, vnde probabiliter cognoscit, posteà futuras pollutiones, non ob id peccat, quamuis studium non omittat, quia non tenetur omittere. Tenetur quidem, si ob curiositatem his studeat. Nec etiam tenetur auferre, quando causa non est mala, & ex ipsius ablatione sequitur nocumẽtum: vt qui ex eò quòd sic accumbit, aduertit incurrere pollutionem, si aliter non potest dormire, non tenetur aliter accumbere, vt dicit Soto loco allegato. Similiter, qui non habet cibos, quibus vescatur, nisi eum vnde pollutionem sperat, non tenetur abstinere, si abstinentia talis ei nocet. Cùm tamen causa mala est, aut talis, vt eius ablatio non inferat nocumentum, nec bonum aliquod impediat: tunc homo tenetur auferre, & non auferendo, cùm aduertat, vel debeat aduertere, peccat. In his casibus peccatum accidit in causa, & antecedentibus pollutionem. Quãdo verò aliis ex causis prouenit, puta, ex dæmonum illusione, vel naturæ debilitate, vel fortitudine, tunc nullum est peccatum in effectu.

Rursus, pollutionis esse potest peccatum, vt si homo in facta pollutione complaceat, ob delectationem, mortaliter peccat. Dico autem, ob delectationem: quia complacere ob sanitatem, vel, vt tentationes carnales non sint ita vehementes, non esset peccatum, vt habet Nauar. loco citato, & ante ipsum habuit Syluest. verb. pollutio. Hæc sunt de pollutione nocturna.

Pollutio autem peruigil, quæ fit, homine non volẽte, de se non est peccatum: quia est actus naturalis. Imò si voluntas cohibeat consensum, & patienter hoc ferat, est materia magni meriti.

Potest tamen in duobus casibus esse peccatum.

Primò, si sit complacentia deliberata in delectatione illa, tunc enim esset mortale: &, si non esset omninò deliberata, esset veniale.

Secundò, in causa, si homo nõ aufert causam, quam cognoscit & potest, & tenetur auertere, tunc etiã mor-

taliter peccaret. Dico autem, *quam tenetur auertere*, quia si non tenetur, quia est bona, aut non est mala, sed auferri non potest absque graui nocumento, non peccaret homo, non auferendo. Vnde confessor, si fortè dum audit confessiones, in tales incidit pollutiones, non ob id tenetur non audire confessiones, nisi sit periculum complacẽtiæ in pollutione, etiam in bona causa: tunc enim tenetur relinquere confessiones, & auferre peccati occasionem, secùs, non.

Tertia pollutio est voluntaria, quæ fit homine ipso consentiente, & hæc est mortale peccatum : & dicitur mollities, de qua dicitur 1. Corinth. 6. *Molles regnum Dei nõ poßidebunt.* & est grauissimum omnium antecedentium, quia est contra naturam. nec licet propter sanitatem, nec propter vitam, nec propter quemcunq; finem. Vnde, grauissimè peccant medici, qui talem actum consulunt ob sanitatem: nec excusantur à mortali qui eis obediunt. Est autem hoc peccatum difficillimæ emendationis, quia occasio ferè semper est cum homine: & est adeò vniuersale, vt crediderim maximam partem damnatorum, hoc infici peccato. Vix puto esse aliud efficax remedium, nisi frequentissimam confessionem, cum vno eodemque confessore, vt fiat ter in hebdomada si fieri possit. Est enim hoc sacramentum maximum frænum: & qui hoc non vtitur, non sibi promittat emendationem, nisi per miraculum à Deo factum, aut rarissimum priuilegium. Est autem in hoc peccato attendendum: quòd in eo inuoluuntur alia. Nam si homo desiderio, & imaginatione adhæret alicui dum ipsum committit, est illius generis cuius esset, si verè committeretur cum persona quam affectat: vt, si affectat & imaginatur virginem, est stuprum: si coniugatam, adulterium: & sic de aliis. Imò sæpè in vno peccat actu, quoties in diuersas fertur personas, & sunt ista in confessione manifestanda. Ista pollutio aliquando committitur à persona vna se prouocante ad eam, siue fœmina sit, siue mas: aliquando fit à duabus, vna alteram iuuante, vt cùm fœmina cum fœmina copulatur, aut mas, altero

ipsum tangente se polluit, quod multis modis fit, quos libens prætermitto. Hæc sunt quę spectant ad pollutionem, seu mollitiem.

Alterum peccatum est, inordinatus cōcubitus: cùm nempè fœmina in copula est desuper, aut cùm mas retrò accedit, vase tamen non mutato. hoc autem peccatum ex se non est mortale, nisi coniungatur cum mortali copula, puta fornicatione, adulterio, & aliis. vnde fit vt inter coniuges non sit mortale, vt habet Syluest. verb. debitum. §. 6. nisi sit periculum seminis effusionis extra vas: aut fœtus impediatur. Tūc enim esset mortale: aliàs veniale esset, nisi ob aliquā fieret necessitatem.

Tertium est sodomia, notum quidem peccatum, sed abominabile, & iræ Dei nimis prouocatiuum.

Omnium tamen pessimum est bestialitas, cùm copula fit cum bruto animali: nec humana nequitia vltrà ferè ascendit. Sunt autem pro hoc, & pro antecedenti peccato, mortis pœnæ in iure ciuili meritò statutæ. Nec enim debet viuere homo, qui cùm sit homo, non viuit vt homo.

De his quæ in isto præcepto simul prohibentur.

CAPVT XIIII.

NON solùm quæ dicta sunt vitia, sed alia etiam multa, peccatum faciunt mortale contra istud præceptum.

Primò quidem desiderium, & affectus deliberatus rei venereæ, & ipsius operis, quod est mortale, facit etiam mortale. Dico autem deliberatum, cùm homo affectat, & concupiscit ea, cùm à tali possit affectu abstinere.

Secundò, oscula, tactus, amplexus ob carnalem delectationem, sunt etiam peccata mortalia: quamuis homo non intendat copulam, sed solùm delectationem carnalem ex his insurgentem; vt benè docet Caietanus opusc.

opusc. de delectatione morosa, 1. tomo: quia talis delectatio ex se, ad copulam ordinatur. Licerent tamen ista inter sponsos, dummodò non esset periculum probabile pollutionis. Tunc enim esset mortale etiam inter coniuges.

Tertiò, videre fœminas, aut viros, animo concupiscendi ad copulam, etiam est mortale: tamen ad solam delectationem carnalem, quæ ex visione insurgit, solùm est veniale, vt notat Caiet. loco allegato. Idemque dicẽdum de auditu, & loquutione rerum venerearum, si deliberatio non transit ad res, quæ per talia verba exprimuntur. Tunc enim mortale esset.

Quartò, opera externa, quæ sunt ordinata, & hoc animo facta, puta ad rem veneream, sunt mortalia: vt vestire se nouis vestimentis vt ab aliis conspiciantur, literas amatorias scribere, visitare loca talia, & reliqua huiusmodi.

Quintò, delectatio morosa etiã est peccatum mortale. In cuius gratiam aduerte: delectationem consequi in nobis ex cognitione aliqua, siue per intellectum, siue per imaginationem, siue per sensus fiat. Cùm autem delectatio sequitur ex cognitione alicuius rei & facti boni, non est mala: cùm verò consequitur ex aliqua re mala, tunc potest esse mala, si sit morosa. Dicitur autẽ morosa, cùm homo consentit delectationi illi liberè: aut cùm potest prohibere, & tenetur prohibere, non prohibet, & remouet. Cùm igitur delectatio sequitur ex cognitione alicuius peccati mortalis, est mortale, si morosa sit: vt, qui cogitat rem veneream, & ex tali sequitur delectatio morosa, mortaliter peccat, aut consentiendo delectationi, aut non expellendo eam, cùm possit, & teneatur. Idemq; est de aliis peccatis.

Aduerte autem, quòd non semper sit delectatio morosa, cùm nõ prohibetur ob ipsam delectationem, quia homo vult delectari. Si enim non prohibetur ob finem bonum: aut imperfecta esset morosa, esset saltem veniale peccatum: vt qui causa vincendi tentationes, & pugnãdi, id faceret, non peccaret, nisi subiret periculũ

consentiendi. Vt autem sit peccatum, debet homo aduertere talem delectationem, aut debuisse aduertere, aliàs non est mortale, vt dictum est de pollutione.

Nota tamen, delectationem morosam, non solùm esse peccatum mortale, cùm consurgit ex actu mortali; sed cùm etiam consurgit ex actu aliàs licito, sed non tunc, vt qui cogitat actum coniugalem post factum, & delectationi præsenti modò consentit, mortaliter peccat: quia ille actus non est licitus, nisi dum fit.

De septimo præcepto: Quid sit furtum.

CAPVT XV.

SEPTIMVM præceptum habetur Exod. 20. *Non furaberis.* Circa quod, quatuor inquirenda sunt: Primum est, quid sit furtum. Secundò, quot, & quæ ipsius species. Tertiò, quale, & quantum peccatum. Quartò, ad quæ teneatur, qui furatus est.

Quantum ad primum, omnibus aliis definitionibus missis, mihi videtur commodius posse sic definiri in cõmuni, vt in isto præcepto prohibetur: *Furtum est ablatio iniusta rei alienæ, inuito domino.* In qua sunt quatuor particulæ.

Prima est, *ablatio rei alienæ.* Nolui dicere acceptionem rei alienæ, vt alij dicunt, quia furtum non solùm est acceptio alieni, sed etiam detentio alieni apud se, & etiam damnificatio alieni, vt qui comburit rem alienã: ob id dicitur ablatio: quia ablatio comprehendit acceptionem, detentionem, damnificationem.

Secunda est, *alienæ.* Vocamus autem in præsenti rem alienam, quæ vel alterius est, vel est in alterius potestate. Vnde qui ab alio auferret, quod in eius deposito erat, diceretur auferre alienum: quod enim in alterius est potestate, modo aliquo aufert.

Tertia est, *inuito domino.* Cùm enim dominus spontè dat, & se suo priuat, qui accipit, non dicitur furari.

Adhuc

Adhuc tamen ista tria non constituunt plenam furti ratione͂, nisi accedat quarta particula, nempè, *Iniusta*, id est, contra iustitiam facta: per quam particulam, multæ ablationes, à ratione furti excusantur.

Prima, cùm fit ablatio ex ioco, quamuis enim inuito domino fiat ablatio, non tamen censetur furtum.

Secundò, cùm fit in pœnam. Vnde filij Israel auferentes diuitias Aegyptiorum, non commiserunt furtum: nam Deus eos in pœnam spoliari voluit. Quam sententiam executi sunt Iudæi, Deo per Moysen id manifestante. Simile esset, si Princeps aliquem sic damnaret: quamuis damnatio fieri deberet secundùm iuris formam.

Tertiò, cùm fit in bonum finem, & conuertitur ablatum in vtilitatem ipsius, à quo aufertur, si fieri potest. Vnde, non peccat, nec est furtum, cùm quis ab amente ensem subripit, ne vllum percutiat, dummodò vendat eum, & in vtilitatem amentis conuertat: nec furatur vxor (Syluest. ver. furtum. §. 25.) quæ pecunias aufert secretò à marito, ne in ludis, vel comessationibus profundat, si illa in vsum familiæ conuertat: nec peccat, qui vinum effundit, ne alius inebrietur: nec qui chartas rumpit ne ludant alij. Nulla harum ablationum, quamuis inuito fiant domino, furtum dicitur: cùm nõ contra iustitiam, sed secundùm charitatem fiant.

Quartò cùm fit vrgente necessitate. Cùm enim aliquis est in extrema necessitate vitæ, aut in eius periculo probabili, si secretò ab alio accipiat sibi quod necessarium est, non est fur, nec facit contra iustitiam: maximè cùm iste aliis non dat, sed hoc non licet in quacunque necessitate, sed grauissima, & ferè extrema.

Quintò, cùm aliquis capit, quod aliàs sibi debetur, sed alter non vult soluere. Vnde si quis secretò à debitore sumeret pecunias, quæ sibi erant debitæ, non furatur, nec tenetur ad restitutionem, quamuis aliquando peccet sumendo: aliquando autem non peccabit, si seruet aliquot conditiones.

Prima, vt sit certus tales sibi deberi pecunias.

Secunda, vt commodè non possit eas exigere coram iudice, quia debitor est potens, siue quia non potest probare debitum, siue quia timet sibi aliquod malum ab illo vel scandalum eventurum. Cùm tamen nihil horum esset, sed posset commodè suas exigere pecunias, peccaret rapiendo occultè, tamen ad restitutionem non tenetur. Ita habet Archid. 14. q. 5. Can. non sanè.

Tertia, dum scandalum vel nocumentum alijs non sequatur. Si enim ex illa occulta ablatione, alij venirẽt in suspicionem, vnde nocumentum paterentur, non potest absque peccato auferre, quamuis enim si auferret, non teneatur ad restitutionem eius, quod abstulit. Aliquando tamen obligatur ad manifestandũ factum: cùm graue esset innocentium incommodum, vel ad reddendum quod abstulit. Ita habet Inno. c. olim, de resti. spol. vbi dicit. Quidam, dicunt, & non malè, quod etiam sua authoritate, potest quis accipere furtiuè, dummodò ex tali furto, nec malum, nec scandalum valeat generari, quia si inde oritur vel contra vxorem, vel contra familiarem, vel contra quemcunque alium, hic debet rem in pristinum statum restituere.

Quartò, debet prouidere in quantum potest, ne ille à quo sumpsit, restituat illud debitum, quod iam fuit ab illo ablatum, & inuitus soluerat.

Quintò, nihil aliud debet sumere vltra id quod erat debitum ei. Vnde si pactum fuit factum inter dominum & famulũ, nõ potest famulus vltra pactum sumere, aliàs tenetur ad restitutionem, quamuis verè pecunia pacti non sit sufficiẽs, si liberè fecit tale pactum, nec coactus est famulus seruire sub illa pecunia, & dum dominus posteà non coëgerit illũ in aliis officiis famulari, de quibus nõ conuenit. Tunc enim dominus tenetur soluere vltra pactũ, quo nolente, famulus posset capere, & completo pacto, de nouo pacisci, etiam de illis seruitiis de nouo adiunctis: non enim stante pacto, potest ampliùs famulus sumere, nisi seruire cogatur. Quando verò pactũ non est factum, sed relictũ est in domini voluntate, tunc mensurari debet iuxta summam, quæ or-

dina-

dinariè solet ab aliis pro tali famulatu exigi. Omnes hę igitur acceptiones, furta non sunt, cùm non sint contra iustitiā: omnes enim hæ quatuor partes, ad furti rationem conuenire debent.

De speciebus furti, & quod peccatum sit furtum.

CAPVT XVI.

FVRTI generaliter dicti, duę sunt species, prout ad præsens attinet: furtū specialiter dictū, & rapina. Cùm enim aliquid aufertur ab aliquo absq; violentia ei incussa, sed ignorante eo, dicitur furtū: cùm verò aliqua ei vis infertur, rapina dicitur. Furtum autem in genere, vtramque speciem includit. Mortale peccatum est ex genere suo, cùm sit contra vnum ex decem præceptis decalogi. Fit autem mortale, cùm quod quis furatur, notabilis est quantitas. Quæret aliquis, quæ dicatur notabilis quantitas? Ad quod dico, duplicem esse notabilem quantitatem: alteram secūdùm se; & hæc est quæ ab omnibus censetur mediocris, aut grandis valoris, vt est quantitas vnius, vel duorum iuliorum; hanc enim à quocunque etiam ditissimo furari, mortale esset. Altera est notabilis quantitas respectu eius à quo rapitur; sicut esset quarta pars iulij, respectu cuiusdam pauperis. Hanc enim furari mortale esset. Cùm verò est parua quantitas secundùm se, & respectu etiam alterius, tunc furtum esset veniale: vt qui furaretur pomum, vel calamum,, vel quid simile. quamuis autem hoc sit veniale, tamen ratione quarundam circumstantiarum, posset fieri mortale.

Primò, cùm qui furatur, animo accedit furandi notabilem quantitatem; sed quia paruam inuenit, paruam rapit, hoc est mortale peccatum, non ratione furti: nam quamuis nihil inueniret, esset adhuc mortale, sed ratione animi quo accedit.

Secundò, cùm qui paruum furatur, cognoscit pro-

babili-

babiliter dominum illius ex tali furto prorupturum in blasphemiam, vel in mortale peccatum, quia iracũdus, & impatiens est nimis: qui hoc sciens furatur, vt calamum, etiam ioco, mortaliter peccaret: cùm tamen ignorans furatus est, non peccat nisi venialiter: licèt ille postea in peccatum prorumpat.

Tertiò, Cùm illa parua quãtitas, erat multùm vtilis domino, & ex defectu, in magnum incidit nocumentum, tunc qui surriperet, si id præcognosceret, mortaliter peccaret: vt qui ab aliquo artifice furatur instrumentum, quo rapto, verisimile erat saltem, diei opus perditurum.

Quartò, cùm quis tot quantitates paruas furatur, vt magnam adæquent: vt qui ab hoc vnum obolum, ab alio alium, & à multis similiter, vt fiat magna quantitas. Nota tamen, non semper hoc esse mortale; nisi cùm homo animum habet ista furta committendi: tũc enim pro vno reputatur. Et sic peccant multi minutas res vendentes, & in singulis obolum, vltra iustitiam exigentes: & famuli, qui, ex multis dominorum rebus volunt ex singulis singula minuta subtrahere. Qui tamẽ animum hunc non haberet, nec officio, sed casu, modò vnũ, modò alterum furatur obolum, quamuis temporis discursu, notabilis fiat quantitas, non est mortale, sed multa sunt venialia. Furtum aũt ex genere suo nõ solùm mortale peccatum est, sed ad restitutionem obligat. Huius occasione, oportet de restitutione agere: quamuis non solùm qui furantur, sed etiam alij multi, rem alienam, etiam iustè accipientes, ad restitutionem teneantur.

Quid restitutio, quis restituere teneatur, ratione rei malè acceptæ.

CAPVT XVII.

OPORTET primùm, quid restitutio sit, constituere, deinde ea, quæ ad ipsam spectant. Est autem *restitutio, actus iustitiæ, quo cuique redditur, quod ab eo ab-*

latum, vel acceptum est. In qua definitione, quatuor particulæ continentur. Prima est, *actus iustitiæ.* Iustitia enim quædam est virtus, quæ dirigit hominem, ne quod alterius est, rapiat, &, si quid rapuit, vt reddat. Ob id dicitur, æquabilitatem facere in rebus. Loquimur enim de iustitia ea, quæ commutatiua dicitur: cuius actus & operatio quædam est, restitutio.

Secunda particula est, *quo vnicuique redditur.* Iustitia enim facit, vt quod debemus alicui, ei demus, & hoc dicitur soluere. Facit etiam, vt, quod ab altero accepimus vel abstulimus, reddamus, id est, iterum in sua potesta te ponamus; & talis actus est restitutio. Ob id dicitur, *quo vnicuique redditur.* Et attende, dupliciter alicui reddi aliquid; vno modo, cùm ipsimet redditur: altero modo, cùm redditur alicui pertinēti ad ipsum, vt vxori, filiis, vel hæredibus, vel aliis. Vtroque modo fieri solet restitutio, vt inferiùs dicemus.

Tertia particula est, *quod ab eo ablatum est.* Per ablationē intelligimus, iniustam acceptionem, qua ab altero aliquid abstulimus, puta, furando, vel rapiendo, aut damnificando, in persona, fama, vita, rebus, &c. aut iniustè, quæ illius sunt detinendo. Ad restitutionem enim spectat, talia ablata reddere.

Quarta particula, *vel acceptum est:* Per quod verbum, iustam actionem habendi, quod alterius est, intelligimus, siue per mutuum, siue per censum, aliosve contractus inferiùs dicēdos. Est igitur restitutio, reddere cuique, quod ab eo abstulimus, vel accepimus.

Ea quæ ad restitutionem pertinent, nouem sunt, & in horum tractatione, tota cōsistit materia. Sunt autem hæc: quis restituere tenetur: quid debeat restituere: cui est facienda restitutio: quantum est reddendum: quo modo: quo tempore: quo ordine: quo loco: & quæ sint causæ, propter quas aliquis excusetur ab obligatione restituendi. Hæc omnia, his duobus carminibus continentur;

Quis, quid restituet, cui, quantum, quomodo, quando;
Ordine, quóue loco, quæ causa excusat iniquum.

Inci-

Incipiendum est igitur ab eo, qui tenetur restituere. Quis ergo restituet? in huius gratiam nota. Cùm aliquis capit quod alterius est, sunt ibi duo consideranda: & ipsa res accepta, & ablata, & ipsa actio, qua aufertur vel accipitur. Res autem potest & malè, & benè seu iustè accipi. Vnde fit, quod sint quatuor; res iniustè accepta; res iustè accepta; mala acceptio, & bona, seu iusta, seu iniusta. Ad hæc quatuor, tanquàm ad quatuor radices & principia oportet resoluere hoc, vt cognoscatur, quis obligetur ad restitutionem. Nam obligari quis potest, aut vna, aut pluribus ex his radicibus: quarum singulæ explicandæ sunt.

De prima ergo ratione rei malè acceptæ, sit generalis regula: Omnis qui habet rem ipsam acceptam malè, tenetur ipsam restituere, siue bona fide, siue mala habuerit. Verbi gratia, aliquis emit à latrone equũ, quem furatus erat, hic in cuius potestate est equus, tenetur ipsum restituere domino, absq; vllo pretio: nam rei malè acceptæ, nullius dominiũ verum acquirit. Ille dicitur habere rem bona fide, qui existimat esse rem suam, quia nesciebat esse latronem à quo emit, vel quia se iustum titulum habere rei talis putabat: ille autem simul atque cognouerit, non esse suũ, tenetur reddere: & si sit in mora, iam est possessor malæ fidei. Ille verò dicitur habere mala fide, qui se non habere iustum titulum existimat, vt qui emit à latrone, quẽ sciebat esse latronem, & rem esse furtiuam. Vterque possessor, tam malæ quàm bonæ fidei, si rem ipsam habeat, ratione rei acceptæ, tenetur restituere, sed cum differentia notanda.

Primò, Malæ fidei possessor, quocunque modo res pereat, tenetur ad restituendum. vnde qui emit scienter à latrone equũ, tenetur restituere domino, siue habeat adhuc equũ, siue furto fuerit ei sublatus, siue vendiderit alteri, siue mortuus fuerit. At verò bonæ fidei possessor, nõ tenetur rem restituere, si stante bona fide, res ipsa perit. vnde, si stante bona fide, ab eo fortè sublatus est, vel mortuus est, vel venditus tanti, quanti, emptus, ad nihil tenetur, quamuis posteà sciat fuisse furtiuum.

Tene-

Tenetur tamen, eum cui vendidit, seruare indemnem, & restituere pretiũ, si fortè ab illo fuerit ablatus, vt domino reddatur. Dico autem, stãte bona fide: Nam si post bonam fidem acquisiuit malã, quia sciebat rem esse furtiuam, nec esse suam, & tunc haberet rem, nõ potest vendere, & si vendat, adhuc tenetur restituere. Similiter, si sit in mora, quia non vult reddere domino cùm possit, quamuis res pereat, semper tenetur ad restitutionem, sicut dictum est de malæ fidei possessore. Notandum tamen, quòd licèt non teneatur restituere rem, quæ in bona fide perit, tenetur tamen reddere quod per illam lucratus est, & habuit quod non habebat. Vnde, si pluris vendidit, tenetur excessum reddere. Et, si ei dono equus datus est, & vendidit, totum reddere tenetur, deductis suis expensis, & satis sit ei, nec habere plus nec minùs quàm habebat.

Secunda differentia est; Malæ fidei possessor nõ solùm tenetur rem restituere, sed totum damnũ emergẽs, & lucrũ cessans, quod domino euenit ex mora restitutionis: verbi gratia, emit quis scienter à latrone equum locationis, & detinuit per duos menses; Iste tenetur, nõ solùm equũ domino reddere, sed illud etiam quod dominus lucratus esset illis mensibus ratione ipsius equi; quamuis iste qui emit equum, otiosum habuerit, & si aliquod damnũ inde domino euenit, ipsum resarcire tenetur. At verò, bonæ fidei possessor, non tenetur ad hoc, nisi solùm ad ea, in quibus factus est ditior, id est, ea quæ habet, vltra id quòd habiturus esset, si rem non habuisset: verbi gratia, si talem equũ habuisset otiosum, ad nihil teneretur, nisi ad ipsius equi restitutionem, si verò locasset, & lucratus esset, tenetur ad lucrum etiam reddendum, deductis expensis proprijs, vt in nullo ex propriis damnificetur. Rursus sit aliud exemplum. Aliquis inuitatus est ad splendidissium conuiuium, in quo res magni pretij consumpsit: tunc, si mala fide accessit, quia sciebat omnia illa esse furtiua, tenetur restituere quantum cõsumpsit: si verò bona fide, & posteà sciuit, esse illa ex furto, solùm tenetur reddere quantũ lucratus est,

id eſt, quantum ipſe conſumpſiſſet ex propriis, ſi illis non veſceretur. Vnde, ſi non erat conſumpturus, niſi libram arietis, & libram panis, ad horum valorem tantùm tenetur.

Rurſus, ſi iſte qui bona fide emit equum locationis à latrone, ipſo vtitur, & iter facit eques per menſem, ſi poſteà ſciat non eſſe verè ſuum, tunc oportet aduertere, an talis homo ſi equum non habuiſſet, eſſet alium conducturus: ſi enim non, & pedes ijſſet, niſi vt ſuum habuiſſet, ad nihil ampliùs tenetur; ſi verò alium eſſet conducturus, tenetur reddere quantum ipſe aliàs expendere putarat. Rurſus; qui emit veſtem pretioſam vili, bona fide, & poſt conſumptam, conſtat, non fuiſſe ſuam, tenetur reſtituere, quantum ipſe in alia veſte expendiſſet, niſi illam emiſſet. At malæ fidei poſſeſſor, tenetur reſtituere, quantum veſtis illa valebat, quando emit eam.

Tertia differentia eſt: bonæ fidei poſſeſſor, poteſt præſcribere, aut vſucapere rem ipſam; at verò malæ fidei, nunquàm. Explico; Ad lites interimendas, iura conceſſerunt, vt qui ſpatio temporis rem haberet, ac ſi eſſet ſua, licèt verè non eſſet, dominium ipſius acquireret, & hoc in rebus mobilibus dicitur vſucapio: in immobilibus, dicitur præſcriptio. Eſt autem tempus vſucapionis, triennium; in præſcriptione eſt aliquando decennium, aliquando viginti, aliquando triginta anni, vt aliàs eſt declarandum. Dico igitur: qui rem bona fide habet, poteſt vſucapere, & præſcribere: vt ſi poſt tempus compareat non fuiſſe ſuam, ad nihil teneatur, nec ipſam reſtituere: at verò malæ fidei poſſeſſor, nullo poteſt tempore præſcribere.

Quartam differentiam ponit Nauar. cap. 17. num. 9. Bonæ fidei poſſeſſor, poteſt vendenti rem reddere, cùm comperit non eſſe ſuam: at verò malæ fidei, non, ſed domino. Sed hæc differentia nulla eſt. Nam vterque poſſeſſor poteſt reddere vēditori, & recuperare ſuum pretium. Si autem hoc non poſſet, tunc reddere domino tenetur, & iſtam ſententiam tenet Alex. de Ales 4. par.

q.86.art.5. & Sylu.ver. restitutio, 3.§.7. quamuis aliqui contrarium putent. Vnde potest qui emit à latrone, quacunque fide reddere latroni emptum, si potest, ipsum tamen exhortari debet vt reddat. Soto libr. 4.q.7.art.2.dicit aliquem excusari ignorantia iuris, vt quamuis reddat, nec peccet, nec obligetur domino: sed istud ius nullum est. ob id, non est necessaria ignorantia, meliùs dicendum puto cum Alex.

Quis restituere teneatur ratione rei benè acceptæ.

CAPVT XVIII.

ALTERA radix restitutionis est, res benè accepta à domino, qui in alterius existēs potestate, ipsum obligat ad restitutionem. Hæc autem res, præcipuè quatuor modis habetur: commodatione, locatione, pignoratione, & deposito. Qui igitur rem alterius hac via habet, tempore statuto impleto, reddere tenetur: dummodò tamen illa res nō perierit: si enim periit, ampliùs non tenetur, nisi in quatuor casibus.

Primus, quando ex malitia, vel negligētia ipsius habentis perit, ex malitia quidem, si vēdidit, vel eam alienauit: ex negligentia, si non adhibuit diligentiam quam tenebatur. Ea autē debet esse mediocris: & maior, si pro deposito conseruando, saltem pecuniam accepit, maiorq; debet esse diligentia in commodato, quàm in deposito: quia illud est in propriam vtilitatem. nulla tamen negligentia obligat ad restitutionem, quæ non sit mortale peccatū. Cùm verò res perit, non ex negligentia, vel malitia habentis, sed quia fortè furto sublata est, vel perdita, vel mortua, non est obligatio restitutionis, nisi in secundo casu, cùm conuertit illam rem ad alios vsus, ad quos eam non accepit, & ex tali conuersione res perit. verbi gratia, locat quis equū, vt eat Neapolim, ipse proficiscitur Mediolanum, si in via à latronibus rapiatur, tenetur ad restitutionem, quia nō acce-

pit equum à locante ad talem finem : similia sunt alia exempla in alijs.

Tertiò, cùm est in mora reddendi alienum, & in tali mora perit res. verbi gratia; qui noluit reddere depositum, vel pignus, vel commodatum, vel locatum, quando tenebatur reddere, & poterat, si illo tempore res pereat, restituere tenetur. vt, qui equum locat pro tribus mensibus, & ipse differt in sex, ac in quarto perit, tunc tenetur reddere: maximè si in mora perit. Similiter si furto rapitur pignus tempore moræ, tenetur reddere.

Quartò, cùm conuentio facta est inter ipsos dantē, & accipientem, vt res pereat in damnũ recipientis: tunc enĩ tenetur iste restituere. Extra hos casus, res perit domino, non autem ipsi habenti. Aduerte autem, esse commodatum, cùm res eadem redditur, quæ datur: mutuũ autem, cùm redditur ęquiualens, aut pretium. In mutuo autem res non perit, nisi in damnum recipientis, vt dicendum est posteà.

Ad hanc obligationem, ratione rei benè acceptæ, reduci potest obligatio restituendi res inuentas. In cuius gratiam nota, Tripliciter se habent res inuentæ.

Quædam sunt, quæ non apparent vllum habuisse dominum: vt lapilli, & gemmæ, quæ in locis vbi naturaliter generantur, apparent, vt ad maris littora, vel in aliquibus montibus, & qui inuenit eas, potest sibi habere: non enim obligatur restituere, cùm nullius erant.

Aliæ sunt quæ probabiliter dominum habent, aut ipsum cuius erant, aut hæredes; quales sunt hæ, quæ potiùs inueniri solent in vijs, aut in domibus ab alijs emptis, quamuis abscōditæ sint in muris, vel cauernis aliquibus: & has inuentor tenetur domino reddere, & facere diligentiam aliquam, vt inueniat, (expēsis sumptis ex ipsamet re inuenta:) domino autem non comparente, secũdùm sententiam communem debent reddi pauperibus. Quamuis ad hoc, non sit alia cogens ratio, nisi quia sic omnes Doctores dicũt. Vnde Soto lib. 5. q. 3. art. 3. dubius est de hoc: tamen condescendit opinioni communi. Verum est, si inuentor esset pauper, posset sibi aut

totum,

totum, aut partem pro ratione necessitatis applicare: & maximè cum consilio confessorum, licèt hoc non sit necessarium, vt dicit Soto. Si autem pòst inueniretur dominus, ampliùs non tenetur iste reddere, si sufficiẽs facta fuerit diligentia, vt inueniretur dominus.

Quædam aliæ sunt res, quæ dominũ habuerunt, sed iam non habent: vt thesauri vetusti, quorum dominus ignoratur, & si quis inuenit tales in fundo proprio, totum sibi vendicare potest; si in alieno, mediam partem, si domini voluntate extrahit. Si enim ipso inscio, totum perdit. Sunt tamen leges particulares Principum, aliquas sibi partes reseruantium, quibus parendum est: & est restitutio facienda etiam ante sententiam. Dicit autem vnum S. Thomas, 2.2.q.66.art.5. quem aliqui sequuntur: quòd si quis in alieno agro sciret esse thesaurũ, posset emere, non admonito domino, & posteà totum sibi sumere: quia dominus agri non vẽdit nisi superficiem, & huius habet pretium suum. Aliqui tenent contrariũ: sed quia in rebus moralibus securè potest tantorũ opinio amplecti, nos eam sequimur. Hæc igitur est secunda radix restitutionis.

De tertia radice, quæ dicitur iniusta actio.

CAPVT XIX.

TERTIA radix restitutionis est iniusta actio, qua, quod alterius est, aufertur. Est autem maximè notandum pro tota hac materia, esse peccata in duplici differẽtia: quædam sunt contra solam Dei charitatem, vel proximi; quædam sunt contra iustitiam. verbi gratia, si quis non dat eleëmosynam proximo, in maxima necessitate posito, peccat contra charitatem. Si quis autem non reddit quod debet, peccat contra Iustitiam.

Est autem generalis regula: Ex peccatis contra solam charitatem, nulla erit obligatio restitutiõis, nisi sit

ratio iniustitiæ ibi coniuncta. Vnde, ille qui non dedit eleëmosynam, peccauit quidem, sed ad restitutionem non tenetur: & hoc in multis casibus sequentibus manifestatur. Hinc fit, vt actio mala. quæ radix est restitutionis, debeat esse sic mala, vt sit contra iustitiam, aliàs non obligat ad restitutionem. Hinc fit, vt mulieres accipientes pretium pro actu illicito carnis, non obligētur ad restitutionem. quia actio ista non est mala contra iustitiam, quamuis sint virgines, & coniugatæ, & cuiusque conditionis: vt habet Anton: 2. par. tit. 2. cap. 1. Et quamuis accipiant pecunias in excessu, vltra pretium actus turpis, si liberè donentur illis. Esset quidem obligatio ad restitutionem, si aliqua iniustitia immisceretur, quæ duplex esse potest: Altera, cùm qui dat, non potest dare, quia seruus est, aut filiusfamilias, non habens proprium, in tanta quantitate, quantum dat. Altera est, cùm fraude extorquetur ab illo pecunia: putà, cùm fœmina non virgo, se virginem fingit, aut quæ communiter aliis se tradit, mentitur se non tradi nisi nobilissimis: ob idque plus pecuniæ extorquet. in his casibus iniustitia est, & tenetur restituere, quod ratione iniustitiæ plus exegit. Actio igitur mala obligans ad restitutionem, debet esse contra iustitiam. Hæc autem præcipuè quadruplex est: impedire, ne alius bonum consequatur, quod aliàs erat consequuturus: inferre alteri damnum: accipere quod alterius est, ipso inuito: detinere etiam quod alterius est, ipso inuito.

In primis, de eo qui impedit alium à consequutione rei quam aliàs erat habiturus, sit regula generalis notanda: Qui impedit iniustè alium, ne consequatur id, quod aliàs iustè erat consequuturus, tenetur eidem ad restitutionem. Explicatur hoc.

Duæ sunt conditiones, vt impediens obligetur ad restitutionem.

Altera, vt impeditus posset iustè habere rem, à cuius consequutione impeditur: cùm autem nó potest iustè habere, quocunq; modo impediat, non tenetur reddere, quia non aufert ius alterius. Vnde, qui impedit indignum,

dignum, ne consequatur beneficium, licèt possit peccare mortaliter, quia ex odio facit, vel illicita via, non tenetur ei quicquam reddere: quia non habet ius. Nec satis est, posse habere iustè, sed quòd habiturus esset, nisi ille impedisset. nam non dicitur impedimentũ verè, nisi cùm res aliàs habenda, prohibetur ne auferatur. Non tamen satis hoc est, sed opus est, vt qui impedit aliqua via iniusta, non solùm mala, sed contra iustitiam, impediat. Si enim ex odio impedit, vel precibus circa eũ qui dare vult, fusis, vel pollicitationibus, vel alia via, etiam mala, & contra charitatem, non tenetur restituere: nisi sit via contra iustitiam, putà, si vis, aut dolus, aut fraus. verbi gratia: vult Episcopus dare beneficium digno, si quis impediat, imponendo ei falsum testimonium, vel detegendo crimen omninò occultum, licèt verum, vel dignum cogendo, aut decipiendo ne compareat, tenetur restituere ei beneficij valorem, quia iniusta via impedit. Et attende cum sancto Thoma 2.2.q.26. artic.2. quòd si iam firmum erat Episcopo, illi dare beneficiũ, vel accepturus habebat certum ius, restituendum est ei in totum. licèt actu non habeat: cùm verò ius habebat probabile, in parte, pro maiori, vel minori probabilitate, secũdùm quam certum habebat beneficium, cessante impedimento. Cùm enim probabile est, illum nõ accepturum beneficium, nõ est obligatio restitutionis. Quod dicimus de beneficio, dicendum est de testamento, vt benè dicit Soto lib.4. q.6. art.3. Qui enim firmam voluntatem dandi alicui impedit contra iustitiam, tenetur restituere illi cui dãdum erat, dicat quicquid velit Syluest. v. restitutio.3.§.12. Similiter, qui impedit, cõtra iustitiam, operarios, & eos qui negotia tractant, obligatur restituere. Ob id multùm videant iudices, ne detineant iniustè homines operarios, & negotiatores in carceribus. Obligantur enim restituere eis omnia, quæ aliàs illi lucrati essent, illo tempore iniustæ detentionis.

Altera inusta actio est damnificatio, qua alicui nocumentum infertur contra iustitiam. Hæc autem potest

esse aut in anima, aut in corpore, aut in rebus. De honore enim & fama, dicemus in præcepto octauo. Ille nocet in anima, qui causa est alteri, vt mortaliter peccet, vel aliquem errorem contra fidem imbibat: & qui hoc cõtra iustitiam fecit, putà dolo, & fraude, tenetur veritatẽ aperire, si tale peccatũ continuatur: si verò non dolo, nec fraude, sed vel precibus, vel pollicitationibus, non tenetur. Et hoc idem dicẽdum est de eo, qui monachum extrahit à monasterio. Si enim vi vel fraude extraxit, tenetur rescindere vim, & fraudem, vt si ille velit regredi, possit. Quòd si non regrediatur, non tenetur loco eius intrare, vt aliqui dixerunt, tenetur ad satisfactionem aliquam monasterio, si ille monachus erat multum frugi, & vtilis monasterio, vt docet Soto lib. 4. quæst. 6. artic. 3. Si autem non vi, vel fraude extraxit, sed precibus, ad nihil tenetur, sed solùm manet peccatum contra chatitatem. Ille nocet in corpore, qui occidit, percutit, vulnerat, vel mutilat, & si ille cui nocetur, est seruus, tenetur nocens restituere domino totum damnum, vt, si occidit, tenetur reddere pretium illius, & expensas in illo curando consumptas; si vulnerauit, vel mutilauit, debet etiam expẽsas curationis, & totum id, quod minùs valet seruus ob illam læsionem. Si autem liber est, tenetur nocens reddere familiæ, & hæredibus necessariis, puta filiis, & parentibua, damnum quod ex morte incurrunt: vt si pauperes erant, & ab occiso alebantur, nocens eos alere tenetur, si non manent occisi res, vnde alantur illi. Si verò operarius est vulneratus, vel mutilatns, nocens debetur reddere expensas in curatione consumptas, & totũ quod perdidit illo tempore: & si fortè ampliùs laborare non valet, sunt opera eius ipsi restituenda. Cùm verò non est damnum aliquod nisi curationis: vel est; sed illi alij non volunt acceptare restitutionem, non tenetur ampliùs nocens. Hæc autem intelligũtur de nocumento illicito. secùs si sine peccato fiat. Qui autem nocet in rebus, comburendo domos, vineas, & alia destruendo, tenetur etiam talia restituere, cùm contra iustitiam fiunt. non solùm

quando

quando ipse facit, sed cùm filij, serui, famulive ipsius talia faciunt. Nam, si ipso consentiente ista facta sunt, totum tenetur reddere: si verò non ipso consentiente, tunc debet reddere personas, quæ id fecerunt, si potest. Idem est de boue & animalibus, quando damnum inferunt in agris: si enim negligentia ipsius damnum factũ fuerit, tenetur totum reparare, si verò non, ipsum animal tradere, vt ex ipso pœna sumatur, nisi id velit reficere. Atque his modis actio ista secũda iniusta committi potest.

De restitutione ratione iniustæ acceptionis & detentionis.

CAPVT XX.

ALIA actio iniusta, vnde nascitur obligatio restituendi est iniusta acceptio, qua aliquid capitur inuito domino. Ob quam rationem tenentur restituere latrones, fures, raptores, vsurarij, & hi qui iniquos contractus exercent; de quibus in particulari posteà dicemus. nunc tamen de quatuor receptionibus tantùm dicendum est; puta de cæsione lignorum in syluis, venatione ferarum, & auium etiam captione ac piscaptione.

In cuius gratiam nota: Syluæ, aut montes, in quibus arbores cædi solent, tripliciter se habere possunt. Quædam sunt ipsorum castellorum aut vrbium communes, tamen sub pœna quadam cæsio prohibetur. Quædam sunt ipsorum Dominorum vrbium, puta Ducum, Principum, & similium. Quędam hominum particularium. Adde etiam; quędam sunt vrbium, aut castellorum vicinorum, & proximorum. Hoc autem generaliter in omnibus obseruandum est, cùm pœnæ aliquæ impositæ sunt cædentibus, quamuis quis cædat, non obligatur ad pœnam soluendam, quousque comprehendatur, & condemnetur. Tamen quantũ ad restitutionem, citra istam pœnam in conscientia.

Dico primò: si syluæ sunt cõmunes, quamuis incola, aut ciuis vrbis, vel pagi cædat in vtilitatem propriam, aliquot arbores sine facultate, non peccat mortaliter, nec obligatur ad restitutionem. nam talis pagus aut ciuitas, hoc modo & via intendit distribuere suis ciuibus arbores, vt cædant, si tamen comprehendantur, pœnam soluant. Est autem pœna posita, ne syluæ citò destruerentur, & consumerentur. Verum est, si magnam stragem faceret, obligaretur ad restitutionem.

Dico secũdò: si syluæ sunt particularium hominum, absq; dubio, peccatum est cædere absque facultate domini, & obligat ad restitutionem. & hoc etiam dicendum est de eo, qui, cùm sit vnius pagi incola, cædit syluas alterius pagi. quamuis, si inuicem homines illorum pagorum aut castellorum, solerent syluas proprias aggredi & cædere, iudicaretur hoc, ac si sylua propria esset illi pago in quo cędens est incola.

Dico tertiò: cùm syluæ sunt dominorum, non licet etiam cædere, obligaturque cædens ad restitutionem, quamuis in hoc non sit tam arcta regula, ac si esset particularis cuiusdam. Vnde dicit Soto, quòd possent pauperes cædere ligna ad vsum foci proprij necessaria, & domini multùm in hoc considerare debent, ne graues pœnas præsertim corporis imponant subditis. Nam arbores quas natura dat sponte, non sunt tam propriæ, ac pecuniæ in arca repositæ.

Per hæc possumus etiam respondere de piscatione. Nam si flumina sunt communia vrbi, & ciuitati, tũc eodem modo piscans nõ tenetur ad restitutionem, quamuis piscetur, sed ad pœnam post condemnationem, si comprehendatur. Si verò aquæ sunt particulares alicuius, permanentes, vt lacus, stagna, non licet absq; peccato obligante ad restitutionem, quamuis si essent aquę transeũtes, non esset obligatio ad restitutionem. Attende tamen, quando fiunt in ciuitatibus prohibitiones piscandi ad bonum commune, quia pisces oua fouent, & piscatio inducit penuriam, tunc peccatum esset piscari, licèt nulla esset restitutionis obligatio.

Circa venationem autem attende, eãdem esse ratio nem. Non enim est obligatio ad restitutionem, nisi locus in quo fit venatio, esset muro circundatus, tunc non liceret intrare ad venandas feras, essetque restitutio facienda: quamuis si fera extra murum esset, posset occidi & capi; & si non sit murus, si pactum est inter dominum & incolas, quibus soluitur totum damnum, quod feræ in ipsorum terris faciunt, non liceret venari absque restitutione. Cùm verò non soluitur totum damnum in integrum, nulla est obligatio, imò si damnum ciues paterentur, non solùm non obligarentur ad restitutionem, sed absque vllo peccato liceret ipsas occidere & capere.

Circa aues notandum est, quasdam esse omninò domesticas, & eas capere, peccatum est obligans ad restitutionem, quasdam verò omninò syluestres & vagas, quæ non habent firmum locum, & has aucupari intra loca murata aliorum, non obligat ad restitutionem, quia nullius sunt. Non enim permanent sicut arbores. Quamuis peccatum esset capere, cùm ad bonum commune aliquo tempore fit prohibitio; quasdam partim domesticas, partim syluestres, vt columbas, has capere in locis propriis vbi nidificant, vt in columbariis, obligat ad restitutionem, cùm dominum proprium habent. Similiter etiam, ipsas capere intra spatium permissum per leges, dummodò alantur à dominis propriis. Cùm enim nullus eis cibus à propriis dominis datur, ob idque terras aliorum deuastant, possunt licitè capi à dominis terrarum & agrorum, quibus damnum inferunt: extra spatium autem determinatum cùm nimis vagantur, possunt capi, ac si essent omninò syluestres, maximè tamen à dominis locorum in quibus vagantur, nec ad restitutionem obligatio esset. Hæc igitur est actio iniusta, ad restitutionem obligans, & sicut acceptio iniusta obligat, ita iniusta detentio, cùm quis detinet alienum ipso domino inuito. Atque hæc est tertia radix restitutionis.

De quarta radice reſtitutionis.

CAPVT XXV.

QVARTA reſtitutionis radix eſt, iuſta acceptio; cùm qui habet ſeu accepit quid alterius, ſed iuſta actione, puta mutuo, emptione, aliove licito contractu, ratione cuius tenetur reddere alteri. Notanda tamen eſt differentia inter iuſtam actionem & iniuſtã. Cùm enim obligatio reſtituendi eſt ratione iuſtę actionis, non tranſit niſi ad hæredes, & fideiuſſores illius, qui tenebatur reddere, nec alia genera perſonarum reddere tenentur. Cùm verò eſt ratione iniuſtæ actionis, non ſolùm qui iniuſtè egit, ſed etiam octo genera perſonarum reddere tenentur; vnumquodq; in ſolidum & integrum. Sunt autem perſonæ hæ.

Qui iuſſit ſeu præcepit, vt damnum alteri fieret, vel ab altero, quod ſuum ęſt, inuito raperetur.

Rurſus, qui ratificauit, id eſt, in cuius nomine ipſo neſciente, actio iniuſta facta fuit, ſi tamen poſtmodum ſciuit, & approbauit: ſecùs ſi tantùm factum approbauit, quod antea in eius nomine non fuit factum; aut in nomine ipſius fuit factum, ſed non approbauit. Tunc enim non obligaretur ad reſtitutionem.

Rurſus, qui conſilium dedit, qui conſenſit, qui dedit fauorem. Iſta tamen intelligenda ſunt, cùm conſilium, cõſenſus & fauor, fuerunt cauſæ vt fieret iniuſta actio, quæ tamen aliter non fieret. Tunc enim obligat ad reſtitutionem, ſecùs ſi cauſa non ſint.

Rurſus participans & cooperans in actione iniuſta, tenetur reſtituere. Sed aduerte, cùm cooperans talis eſt, vt niſi cooperaretur, actio iniuſta nõ fieret: puta, furtũ, rapina, vel damnum, tunc tenetur in ſolidum reſtituere: quia eſt integra cauſa, & ſi alij cooperatores non ſoluant, tenetur totũ reddere. At ſi nõ fuit tota cauſa, quia aliàs ſine illo furtum fieret, tenetur ſolùm reddere partem acceptam, aut partem damni illati. Quòd ſi illius opera, factũ eſt maius furtum, vel damnum, quàm aliàs fieret, talem exceſſum tenetur inſolidum reſtituere.

Rursus, non obstans, id est, qui non prohibet, cùm possit commodè, damnum alterius, tenetur restituere. Sed attende, quòd non satis est posse, sed ex officio obligari ad id. Vnde si vicinus videat furem in vicini domo furantem, & taceat, cùm possit clamore prohibere furtum, peccat quidem mortaliter, & contra charitatē, sed non contra iustitiam, quia non ei id ex officio incumbit, ob id nō obligatur ei restituere quicquid velit Caiet. verb. restitutio. Imò si acciperet pecunias à latrone vt taceret, non tenetur restituere, vt dicit Soto lib. 4. q. 7. art. 3. Tenetur tamen si esset famulus, vel iudex, vel is cui ex officio incumbit ista prohibere. Et sic tenentur iudices qui debitam diligentiam non faciunt in locis, in quibus resident, ne damna inferantur.

Rursus, qui non manifestat, id est, qui sua taciturnitate & occultatione causa est, vt alius suum non habeat. Hoc etiam intelligendum est, cùm ex officio incumbit; & hoc modo testis in iudicio contra aliquem, veritatem occoltans, tenetur restituere damnum quod incurrit, cùm causa fuit. Dico, cùm causa fuit, quia si iam alij testes falsi præcesserant, qui sufficiebant ad condemnationem, nec iste quicquam negotio adiecit, nō tenetur; & hoc modo excusat Caiet. à restitutione, sed non à peccato eos qui suffragantur publicè in negotiis & causis determinandis. cùm enim iam vident maiorem partem in vno inclinatam, quamuis iniustè, si ipsi etiam suffragentur, quamuis peccant, cùm tamen causa non sint, nō obligantur ad restitutionem. Hæ sunt radices quatuor, propter quas aliquis ad restitutionem tenetur. Sed est graue dubium inter doctores, cùm actio dandi & accipiendi est iniusta, an obliget ad restitutionem: verbi gratia, cùm quis dat pecunias alicui, vt alium occidat, & iudici vt iniquam sententiam ferat, vnus malè dat, & alter malè recipit, an qui recipit, ad restitutionem obligetur. In primis potest dari pecunia alicui ne peccet, vt ne occidat, ne sit sacrilegus, ne fornicetur: in quo vnus benè dat, alter malè recipit. sed secundùm Sot. lib. 4. quæst. 7. art. 1. ad secundum, non obligatur qui accipit

pit ad restitutionem semper, nisi cum accipit pecunias pro his, quæ secundùm legalem iustitiam absque pecunia tenetur facere. Vt iudex, qui pro sententiis, vel aliis, pro quibus leges disponunt, pecunias nõ esse accipiendas, vel non tot pecunias accipit, tenetur restituere. & hoc modo post Concil. Trident. nullus pro ordinum collatione, quocunque prætextu, potest accipere pecunias, sessio.21. Can.1. Et si accipiat, dare tenetur. In aliis, in quibus non est prohibitum à lege, non tenetur, cùm eas accipit, ne peccet, quamuis cum discrimine. Nam si dat pro peccato alterius vitando, quod erat contra iustitiam: vt, ne alter occidat, ne sit sacrilegus, tũc potest coram iudice repetere, & audiretur in iudicio. & sic intelligitur l. vt puta, ff. de condict. ob turpem causam. Tamen qui accepit, ante repetitionem non tenetur dare, nisi vi acceperit, vt qui accipit pecunias ab alio quem volebat occidere, ne ipsum occideret. Si tamen peccatum non erat contra iustitiam, nec tenetur restituere, nec potest repetere. Nam potest esse datio, & acceptio mala, quia est pro re turpi, & ob peccatum, sed nõ contra iustitiam: vt, qui dat pro fornicario actu, & hic, vt dictum est, non tenetur restituere quæ accepit. Rursus est datio & acceptio mala, quia res pro qua pecunia datur, vendibilis non est, vt in simonia: & de hac post dicemus. Tandem est datio & acceptio mala, quia datur pro re contra iustitiam, vt in exemplis propositis de homicida, & iniquo iudice. Et de hoc casu est controuersia; in qua duæ existunt opiniones celebres.

Altera est: Qui accepit, obligari ad restitutionem, non quidem domino qui malè dando, ius suum perdidit, sed pauperibus. Hanc opinionem tenet Caiet. verb. restitutio, Soto loco allegato, Adr. q. 19. supra 4.

Altera sententia est aliorum, qui tenent non obligari ante condemnationem, sed posse qui accepit, retinere. Hanc tenent Anton. 2. part. tit. 2. ca. 5. Syluest. verb. restitut. 2. §. 3. Angel. verb. restitutio, §. turpe. Nauar. ca. 17. nu. 34. & quia ista res est moralis, in qua multi doctores rem faciunt probabilem, possunt esse tuti in conscien-

tia qui acceperunt, licèt non restituant, quia insignes doctores id docent. Quorum sententia etiam mihi placet: quia opposita fundatur solùm in duabus legibus, quæ nihil probare videntur. Est enim l. generaliter. ff. de verb. oblig. vbi habetur, turpes stipulationes nullius valoris esse. sed hoc non concludit, solùm enim intendit, in iudicio exteriori non esse efficacem illam stipulationem, cùm possit repetere qui dedit. Rursus est l. in hæredem, de calumniat. vbi dicit, acquisita ob turpem causam, esse etiam ab hæredibus extorquenda; sed idem est huius sensus. Datur enim in iudicio locus repetitionis, sed ante sententiam non obligatur qui accepit, reddere. bonum tamen esset, si redderet, & confessor consilium hoc dare debet, sed non sub pręcepto imponere. Et hæc sufficiant.

Quid sit restituendum.

CAPVT XXII.

HACTENVS, qui restituere teneatur, diximus, nunc quid restituendum sit, dicendum est. Sunt enim quatuor obseruandæ regulæ circa hoc.

Prima est; Qui ratione rei alienę restituere tenetur, ipsammet, nisi quid obstiterit, reddere debet. Explico: Diximus superiùs aliquos teneri ad restitutionem, quia rem alterius, siue malè, siue benè acceptam apud se habent: vt fur, qui apud se vas alienum, vel alias vestes habet, & ille qui commodato, vel locato habet rem alterius, vel alio quouis titulo iusto: Omnes hi debent eandem rem reddere, nec satisfaciunt dando valorem, nisi in aliquibus casibus.

Quorum primus est, cùm res deperdita est, seu alienata ab ipsius potestate. Tunc enim valor reddēdus est. Sed aduertere oportet, quæ suprà diximus. Qui enim rem benè acceptam apud se habeat, si pereat absq; culpa, vel malitia sua, non tenetur reddere valorem. Rursus, qui rem malè acceptam apud se, sed bona fide habuit,

buit, si in illa bona fide perit, non tenetur nec reddere valorem. Ille igitur reddet, qui mala fide rem habuit, & perit, illo sic existente.

Secundus est, cùm res est multò peiorata, quàm cùm fuit accepta, tunc enim valor reddendus est, aut res cum valore supplēte defectum, prout dominus elegerit, sed hoc etiam iuxta dicta intelligendum est. Qui enim benè acceptam rem habet, si sine sua culpa, vel malitia peiorata est, & deterior facta, non tenetur ad ampliùs, quàm eandem reddere, nisi negligentia, vel malitia, id sit factum. Vnde, qui in pignus accepit pannum, si posteà tinea corrodat, idque non fuit sua culpa, non tenetur reddere, nisi eo modo quo est. Tenetur quidem, si culpa propria id euenisset, idemque dicendum est, de aliis benè acceptis. Rursus idem dicendum de eo, qui malè acceptam rem apud se habet, sed bona fide. Est igitur casus intelligendus de eo qui mala fide alienum habet, & detinuit.

Tertius est, quando sequitur peccati manifestatio: Vnde qui alienam rem habet, si non potest eandem reddere, nisi manifestetur peccatum ipsius accipientis, non tenetur nisi valorem reddere. Et idem est, quando sequitur aliquod notabile inconueniens, licèt peccatum non manifestetur.

Secunda regula est: qui ratione rei malè acceptæ, aut ratione malæ actionis, & iniustæ, tenetur restituere, debet non solùm rem vel valorem, sed etiam fructus quos ex se talis res fecit, reddere. In cuius explicationem aduerte: Aliqua res potest facere fructus dupliciter; vno modo, ex se absque industria habentis, aut saltem cum aliqua industria, quales sunt agri ex se fructificantes, & alia huiusmodi, vt animalia, oues, armenta: aliæ sunt, quæ non fructificant nisi ex industria dominorum, vt pecuniæ, quæ ex se non pariunt, nisi adsit negotiatio hominum. Qui igitur acceptam malè rem habet, aut malè accepit, nō tenetur restituere fructus, quos res ex ipsius industria fecit. Vnde, si latro furatus est centum aureos, & illis negotiatus, lucratus est mille, non tenetur ista

mille reddere. Rursus vsurarius, qui pecunia malè accepta negotiatur benè, & lucratur, non tenetur reddere lucrum. At tenetur reddere fructus, quos res ex se faciunt, deductis expensis. Vnde, qui agros alienos iniustè detinet, tenetur etiam fructus factos soluere, deductis expensis. & qui equum locationis furatus est, tenetur lucrum quod in eius potestate fecit, reddere, cum re ipsa.

Hîc tamen duo notare oportet. Alterum est, qui rem malè acceptam habet, sed mala fide, tenetur non solùm fructus quos ex se res fecit, reddere, sed quos fecisset in potestate domini: verbi gratia, furatus est quis equum locationis, tenetur reddere lucrum, quod domino proueniebat, quamuis ipse nulli locauerit equum, & qui vineas alienas iniustè habet, & mala fide, tenetur reddere fructus, quos apud dominum fecissent, quãuis ipse sua negligentia nullos perceperit. At qui bona fide habet, non tenetur nisi de perceptis.

Alterum est: Qui malè accepit rem alienam, aut mala fide habet, tenetur de damno illato & emergenti: verbi gratia, furatus est quis centum aureos alicui, iste verò posteà coactus est ad habendam pecuniam, qua posit suæ necessitati prouidere, domum vendere minoris, quàm valebat, aut sumere centum ad vsuras, fur tenetur non tantùm reddere centum, sed etiam vsuras quas cõtraxit, vel illud pretium quod perdidit de iusto valore domus. Idem dicimus de damnificatione, qui destruit vineam, vel domos alterius, tenetur de damno emergẽti. Tenetur etiam de lucro cessante: vt, si pecunias negotiationi expositas rapuit, tenetur de lucro cessante domino ipsi. At qui bona fide alienum habet, so[illegible]m quod alienum est, tenetur reddere, nihil ampliùs nisi in malam fidem incidat, & post malam fidem, dominus verus damna incurrerit, tunc enim perinde est, ac si à principio in mala fide esset.

Tertia regula: Qui ratione rei benè acceptæ restituere tenetur, non obligatur fructus dare quos ex ea habuit. Explico: Habet quis pecunias in deposito, si eis negotietur,

gotietur, & lucretur, non tenetur quicquam lucri dare domino, dum nõ ſit in mora reddendi depoſitum, cùm redere debet. Rurſus, qui vas aliquod, vel veſtes habet pro pignore, ſi aliquando eis vtens aliquid lucretur, non tenetur reddere lucrum, ſed id ſolùm, in quo talis res deterior facta eſt, ſi fortè facta eſt ex tali vſu.

Quarta regula: Qui ratione iuſtæ actionis tenetur reſtituere, non obligatur reddere, niſi quãtum accepit, nõ tamen fructus. Vnde, qui mutuò accepit, vel ſub cenſu, vel ſub venditione, & emptione, vel alio licito contractu, debet reddere quantum accepit, non tamen fructus partos ex vſu & negotio. Notandum tamen, quòd ſi eſt in mora ex culpa ſua, tenetur reddere damnum emergens domino, & lucrum etiam ceſſans. Explico. In primis, Si non eſt ſoluendo, nec id ex culpa ſua eſt, non tenetur, niſi cùm primùm poterit, reddere quantum accepit, tamẽ ſi culpa ſua intercedit, nimirùm, quia habet vnde ſoluat, & non vult, vel ipſe ludendo, vel prodigendo, vel alia ſimilia faciendo, in cauſa eſt vt non habeat, quamuis etiam rectè pecunias expenderit, vt qui ſciens ſe ſoluere debere menſe ſequẽti pecunias, voluit priùs abſque neceſſitate expendere in aliis negotiis, tales tenentur domino & creditori ſoluere damnũ emergens, id eſt, illud damnum quod creditor incurrit, coactus ex illa dilatione, vt ſi ex eo quod nõ ſoluit debitor, factum eſt, vt creditor domum venderet minoris, quàm valebat, vel pecunias ſub vſuris caperet, tenetur debitor talia damna reſarcire. Dixi tamen, quæ creditor coactus incurrit: Nam ſi aliter poterat ſubuenire, quam damnum incurrendo, non tenetur debitor de damno emergenti, ſed de lucro ceſſante: vt ſi fortè creditor expoſiturus erat negotiationi pecunias, ſi debitor non reddat cùm debet, tenetur de lucro ceſſante, non de damno emergenti, ſi velit mercator pecunias ad vſuras ſumere, vt exponat, ſi fortè coactus ſit eas exponere negotiationi.

Cui

Cui ſit reſtitutio facienda.

CAPVT XXIII.

TERTIVM caput diſcutiendum eſt, cui ſit reſtitutio facienda. Aduerte, eſſe quatuor genera perſonarum, ad quos res aliquæ pertinere poſſunt. Quidam ſunt domini veri & legitimi rerum, quidam ſecundùm quid, ſeu ratione alicuius poteſtatis: vt, qui detinet depoſitum alterius, locatum vel commodatum alterius, & denique quod alienum eſt. Quidam ſunt hęredes verorum dominorum. Quidam ſunt pauperes ipſi.

Sit igitur prima regula: Illi eſt reſt itutio facienda, à quo accepta eſt res: Si accepiſti à vero domino, ipſi eſt reddenda, ſi ab habente in depoſito, vel commodato, ipſi etiam reddenda, quamuis poſſit etiam reddi vero domino. Sed cùm eſt periculum, ne ille reddat vero domino, & cùm redditur, debet ille moneri, vt vero domino reddat, tamen hoc non eſt neceſſarium, ſed ſufficit ei reddere à quo ablata eſt res. Excipiuntur tamẽ aliqui, quibus non eſt reddenda res, ita tamen, vt ſi reddatur, peccatum ſit, ſed non contra iuſtitiam, vt obliget ad reſtitutionem, ſed contra charitatem proximi.

Primus qui excipitur, eſt latro. Qui enim accepit à latrone quod furto ſuſtulerat, non tenetur ei reddere, quamuis id affirmet Caiet. ver. reſtitutio, nec etiam tenetur ſecundùm iuſtitiam domino reddere, vt vult Sot. lib. 4. q. 7. art. 1. ſed poteſt reddere latroni, tamen contra charitatem faciet, niſi domino reddat. Quod ſi timet ſibi malum à latrone inſligendum, niſi reddat ipſi, nec contra charitatem faciet, reddendo quod ab ipſo accepit. Idem dicendum eſt de eo, qui accepit à puero qui proprium non habet. Idem dicendum eſt de furioſo, & prodigo, quamuis, qui daret prodigo, qui vſurus eſt malè pecuniis, contra charitatem non peccaret dando, vt dicit Soto, ſi ipſum moneat, vt benè expendat, ſi tamen daret illi qui abuſurus eſt pecuniis contra iuſtitiam, aliis damnum inferendo, peccaret grauiter, ſed nõ obli-

garetur ad restitutionem aliam. Excipitur etiam dominus, cùm ita absens est, vt non posset ei commodè quod suum est mitti, præsertim si quod tenetur reddere, non accepit malè. Si enim malè accepit, tenetur aliquot expensas ex se facere, vt dominus verus suum habeat integrè, sed nõ, si benè accepit, nisi cum domini proprij expensis, cùm verò nullo modo potest mitti, non ipsi facienda est restitutio, sed expectandum, & si nulla est spes, reputatur debitum incertum.

De quo, secunda regula fit: Cùm non extat verus dominus, nec is à quo sublata est res, tunc hæredibus facienda est restitutio. Aduerte autem esse hæredes in duplici differentia, quidam sunt necessarij, qui non possunt exhæredari, nisi ex causa legitima, vt filij, patres, vxor, maritus, quidam non necessarij, quibus non obuenit hæreditas, nisi ex legato, vel deficientibus necessariis: vt fratres, & alij cognati. Omnibus his est restitutio facienda, quæ his nõ ratione iniuriæ, sed ratione rei acceptæ, aut malę acceptionis debetur, suo tamen ordine, non enim res obuenit non necessariis, existentibus necessariis. At restitutio quę ratione iniuriæ fit, vt ratione alicuius homicidij, non est nisi necessariis facienda, secundùm Sot. lib. 4. q. 6. art. 3. ad 3.

Deficientibus autem domino, & hæredibus, tunc fit regula tertia, facienda est restitutio pauperibus. Per pauperes autem, intelligimus etiam opera pia, quæ in hospitalia, in monasteria, & alia pia conferuntur loca, nec opus est, vt ista distributio fiat per Episcopos, sed potest ipse qui habet, distribuere: imò, si pauper sit, potest partem sibi retinere, vel totum, si toto indiget. Aduertendum tamen, quod non debet talis distributio fieri, si veri domini cognoscũtur: aut nisi præmittatur debita diligentia, qua non præmissa, non verè satisfacit, imò, si post dominus compareret, oportet iterum reddere, secùs, si diligentia esset præmissa. Similiter non possunt fieri compositiones de incertis dominis, nisi priùs diligens inquisitio fiat. vnde sibi notarij & procuratores caueãt, qui vtuntur compositionibus, nulla fa-

cta inquisitione erga proprios dominos. Simile faciunt vendentes vltra iustum pretium.

Quantum, quomodo, quando sit restituendum.

CAPVT XXIIII.

QVANTVM autem sit restituendum, ex his quæ diximus in explicatione eius quid esset restituendum, magna ex parte notum est, solùm tamen duo supersunt.

Alterum, de iniuria quæ pecunia satisfit. In hac autem, quantum restituendum sit, oportet viri prudentis iudicium quærere, consideratis personis, & iniuria, non autem est standum iudicio eius, qui iniuria affectus est.

Alterum autem est, de damno illato his rebus, quæ nondum ad perfectum valorem venerunt: vt de destruente seminata, vel occidente animal in ætate tenera, vel destruente ea quæ ventura sperãtur ad maiorem valorem. His pretium est, quantum res in perfectione valitura erat, deductis expensis quas dominus facturus erat, & computatis periculis quę intersunt vsque ad rei perfectionem. Nam minùs valet res cum periculo, quàm certa, & multò minus, cum minori periculo. At quia domini nollent vendere talia pericula, ob id restitutio est facienda, aliquantò plus quàm pariculum valet, cùm damnum ex malitia, & non casu factum est, vt dicit Soto quæst. 6. art. 5. lib. 4. quando verò casu aliquo, sufficit reddere, computando totum valorem periculi, & expensarum.

Quomodo autem sit restituendum, aduerte: Posse aliquem per se, vel per alium restituere, dum tamen sit certus probabiliter, cùm per alium restituit, hunc reddere domino, quod reddendum accepit. Est autem notandũ, esse discrimen inter commodatum, & mutuum. Qui enim dat alicui rem commodatam, vt domino red-

dat, si talis cui dedit, erat persona secura, & cui potuit benè fidere, si posteà accidat, vt ille non reddat, vel si cum commodato aufugit, nõ tenetur ad ampliùs qui ei dedit, vt reddat. Idemque est de deposito, & pignore, & aliis, in quibus obligatio restituendi accidat ex parte rei acceptæ: quia si res perit, & non ex negligentia vel malitia habentis, aufertur obligatio restitutionis. At in mutuo, non sic, nec in alio contractu in quo obligatio restitutionis nascitur ex ratione acceptionis. Quocunq; enim modo pereat, perit in damnum accipientis.

Aduerte etiam rursus, qui tenetur restituere aliquid domino in integrnm, & solidum, non satisfacit reddendo per partes, modò vnam, modò aliam, si potest simul dare. quod si nolit, ne se simul tota summa pecuniarum priuet, mortaliter peccat nisi excusetur illis causis, quibus excusatur aliquis, aut, vt non restituat, aut, vt non statim restituat. quæ quidem paulò inferius dicentur.

Oportet nunc examinare quando est restituendum. Et quidem responsio est: si restitutio est facienda, ratione rei malè acceptæ, vbi mala fides adest aut ratione malæ actionis, statim est facienda, cùm commodè fieri potest: si autem est ratione iustæ actionis, debet statuto tempore fieri, si commodè fieri potest. Est igitur restitutio generaliter facienda, cùm dominus est inuitus, & commodè fieri potest. vbi notandum est: Qui cùm possit, & debeat, non vult restituere, mortaliter peccat, & quò magis differt, grauiùs peccat, & quoties occasio commoda se offert restituendi, & non statim vult restituere, aut non curat aduertere, mortaliter rursus peccat. Vnde multùm falluntur, qui debita cùm possint, nolunt soluere, differentes vsque ad mortem testamentum, & qui sic discedunt, secundùm communem sententiam, in peccato discedunt. Peccant etiam, qui bona habent dubia, & de quibus certi non sunt, an propria sint, & differunt id elucidare vsque ad testamenta, in quibus etiam, vt dubia relinquunt; cùm teneantur statim cùm commodè possunt, id declarare, & si fortè debent, restituere.

Sed

Sed dices, quando dicitur aliquis posse commodè restituere?

Ad quod dico primò, cùm aliquis non potest statim reddere absque periculo propriæ vitæ, non tenetur statim reddere, sed potest differre.

Dico secundò, cùm non potest etiam absq; periculo infamiæ statim reddere, potest differre, nec tenetur statim reddere, & in his duobus, omnes conueniunt.

Dicò tertiò, cùm non potest statim reddere, absque detrimento notabili propriæ rei, quando creditor nullum tale damnum incurrit, non tenetur statim restituere. In hoc non omnes conueniunt. Explicāda sunt priùs in quibus consentiunt omnes. In primis Caietanus 2. 2. quæstione 62. articul. 8. inquit, non dicitur notabile detrimentum, quia debitor se priuat tota illa pecunia quam debet, quamuis magna sit, aut quia perdit lucrum magnum, quòd posset aliena pecunia comparare, sed dicitur detrimentum, quod in re sua propria vltra debitum patitur; quòd cum magnum est, puta, quia cogitur multò minoris res proprias vendere, quàm valeāt, aut quia redigitur in paupertatem, aut in status mutationem, dicitur notabile detrimentum. Conueniunt ergo doctores, cùm detrimentum debitoris aliquod est, sed non magnum, tenetur soluere creditori, cùm tempus est solutionis. Rursus, cùm creditor etiam in re sua notabile, & ferè æquale detrimentum incurrit, tenetur adhuc statim restituere. At cùm paruum, vel nullum creditor incurrit detrimentum, debitor autem notabile incurrit, an teneatur statim reddere, vel differre possit, in hoc Doctores variant. Caietan. verb. restit. & Soto lib. 4. de iustit. quæst. 7. artic. 4. cum distinctione procedunt. Dicunt enim, cùm res malè accepta est, puta, furto, vel alio iniusto titulo sublata, tunc tenetur etiam cum notabili detrimento reddere, cùm verò nō est malè accepta, non tenetur, nisi sua culpa in tales se redegerit debitor angustias, puta, quia prodigus, & bonorum profusor fuerit. At S. Anton. 2. part. titul. 2. cap. 8. & Nauar. cap. 17. num. 58. tenet, neutrum illorum obligari

cùm notabili detrimento rem in hoc casu statim reddere. Et aduerte, quod non loquimur de non restituendo in perpetuum, hoc enim posteà dicetur, sed de non statim restituẽdo. Mihi profectò hoc videtur probabilius, puta, vt cum maiori detrimento teneatur restituere statim, qui ratione rei malè acceptæ obligatur, tamen non credo obligari cum notabili detrimento, cùm posteà restitutio facienda speratur, non enim aufertur, sed differtur.

Duplex dubium hic occurrit: Alterum est, an quis cum vitæ periculo teneatur reddere quod alterius est, domino existente in eodem periculo. In hoc est diuersitas opinionum, Scot. dist. 15. 4. senten. quæst. 2. & Nauar. cap. 17. dicit teneri debitorem ad mortem subeundam, cùm creditor simile periculũ incurrat. Vnde si duo essent in extrema necessitate, nec esset nisi vnus panis, quem alter ante necessitatem mutuò acceperat ab altero, tenetur reddere domino, & mori: Soto lib. 4. quæst. 7. art. 1. tenet contrariũ, & Caiet. & Tabie. ver. restitutio. §. 4. dicunt non teneri, quãuis furto sustulerit, dummodò sit ante necessitatem. Nam in necessitate illa rapere, mortale esset, obligans ad restitutionem, secùs si antè accepit, quocunque modo acceperit, quoniam necessitas extrema quicquid est in sua potestate, facit suum. Et ego ita credo, illum non teneri, quamuis si vellet, dare & reddere possit. Intellige autem illum non teneri, nisi alter esset publica persona, ex cuius salute, tota dependet salus Reipublicæ; tunc enim tenetur, sicut tenetur obire, & mortem oppetere pro tota Republ. In quo etiam casu licet ab altero in extrema existente necessitate, rapere vi, vel furto. Nec mihi placet quod Soto dicit, puta, quòd posset aliquis dare parentibus, filiis, & vxori in necessitate positis, non tamen fratribus, & relinquere creditorem, etiam in necessitate eadem positum: sed potiùs cum Tabie. credo oppositum, sibi enim soli prouidere licet, aliàs melior est conditio creditoris. De infamia autem non est eadem ratio, quia infamia non facit dominium rei. Vnde, debitor cum periculo in-

lo infamiæ tenetur reddere, quando talis infamiæ periculum est creditori, dummodò tamen non sit notabiliter maior fama, quam perdit debitor, tunc enim non teneretur. Nec est similis ratio de vitæ periculo, nam in vitæ periculo, potest quis alienam capere, non tamen in periculo famæ.

Alterum dubium est; si is qui in extrema necessitate positus, recipit ab aliquo aliqua, vel quia aufert, vel quia alter ei ministrat, qui non est in eadem positus necessitate, is, inquam, teneatur reddere, si posteà ad pinguiorem venerit fortunã. Scot. & Soto locis allegatis dicunt, si positus in necessitate extrema erat debitor alicuius ante talem necessitatẽ, tenetur ea reddere, si pòst euaserit, & ad pinguem fortunam venerit, tamen quæ in illa necessitate habuit, non tenetur reddere. Limitat Soto; nisi talis in necessitate existẽs, in alio loco habeat tunc, vnde soluere possit, ita vt non sit omninò indigens, sed in tali loco solùm. Adrian. in mate. de restitutione, tenet contra: illum omninò teneri, & ego ita credo. Et ratio quæ me mouet, est ista: quia qui dat alteri in necessitate extrema posito, non dat ex obligatione iustitiæ, sed charitatis, quia solùm obligatur, remedium illi præstare, ad quod sufficit charitas, vt mutuet, vel commodet, vel alio modo prouideat. Ille igitur tenetur restituere, si post habuerit vnde possit, nisi qui dedit, simpliciter dederit vt eleëmosynam, qua dominiũ transfert: sed ex sola datione in necessitate illa, non transfert sic dominium, vt ab ipsa restitutione liberetur, nisi sit res parua, quam, verisimile est dãtem donasse omninò, aut eleëmosynam fecisse illi, vt fieri solet pauperibus.

Quo ordine, quove loco sit restituendum.

CAPVT XXV.

ORDO restitutionis non est necessarius, cùm debitor omnia potest soluere debita quæ cõtraxit: cùm

autem non habet vnde omnibus satisfaciat, ordo seruādus quem Bald. tradidit, C. de bon. auct. iud. possi. l. pro debito, ipsumq; Doct. sequuntur communiter.

Ex ipsius doctrina, aliquot desumuntur regulæ:

Prima, quando debitor habet apud se rem alterius, quocumque modo habeat, siue furto sublatam, siue depositam, siue inuētam, debet prius restitutionem ipsius facere domino, vel pauperibus, domino deficiēte, quia illa res nondum transiuit in habentis dominium. Idemque iudicat Bald. esse de re empta, sed nondum soluta. Restitutio igitur, quæ ratione rei acceptæ facienda est, prius fieri debet.

Secunda regula: Cùm restitutio est facienda, ratione acceptiōis, seu actionis: oportet prius restituere certa, id est, ea quorum domini cognoscuntur, quàm incerta, id est, ea quorum domini ignorantur.

Tertia regula: Inter certa; prius est facienda restitutio debitorū licitè contractorum, quàm vsurarum, quia in vsuris acceptis dominus non fuit, simpliciter inuitus. Hæc non est Baldi, sed est Tabien. verb. restitutio. §. 25. quamuis Caiet. non consentiat in hoc.

Quarta regula: Erga alia debita certa, vel licitè, vel per vsuras contracta, obseruanda sunt iura. & si in aliqua ciuitate, est aliquod particulare ius, ipsum est obseruandum, dummodò rectum sit: si verò nullum est, obseruandum est ius commune, secundùm quod ius commune;

Primo loco soluenda sunt debita, ad quæ bona debitorūm fuerunt expressè obligata, & hypothecata.

Secundo loco; dos vxoris extrahenda est, quāuis in aliquibus ciuitatibus, primum locum obtineat, sed nos loquimur de iure communi.

Tertium locum obtinet fiscus.

Quartum, debita ad quæ bona creditorum sunt tacitè hypothecata.

Quintum obtinent deposita perdita in potestate debitorum.

Sextum priuilegiati, qui habent priuilegia, vt ipsorum

rum debita priùs soluantur.

Vltimum tenent alij creditores. Post hos omnes sunt hi, à quibus vsuræ acceptæ sunt, & adhuc pòst, bona incerta sunt restituenda. Cùm autem multi vnius rationis creditores inueniuntur, temporis antiquitas est inter eos obseruanda.

Circa locum autem, dubium exoriri posset. Possent enim creditor, & debitor, non esse in eisdem locis; tunc difficultas esset, an debitor teneretur ad locũ creditorum sua expensa rem ei reddere. Ad hoc autem per tria dicta respondetur.

Primum est, si restitutio tantùm ratione rei facienda est, & non ratione actionis, seu acceptionis, tunc satis est debitori si rem reddat in loco vbi reperitur, nec propria expẽsa tenetur mittere, sed potiùs creditoris. verbi gratia, emi à latrone bona fide aliquid alienum, posteà constat non esse ipsius, tamen dominus distat, non teneor expensis proprijs ad locum creditoris mittere, quamuis emerim in loco vbi ipsius dominus erat; secùs tamen, si scienter à latrone emi, vel si, cùm mala fide essem, mutaui locum. Tunc enim ibi est iniusta actio, vel detentio. De qua, sit dictum Secundum: Qui restituere tenetur ratione iniustæ actionis, tenetur rem ad locũ domini mittere, nisi aliud ipsi placuerit, & saluare creditorem indemnem, vt in nullo rei suæ detrimentum patiatur.

Tertium dictum: Qui ratione iniustæ acceptionis restituere tenetur, debet restituere in loco illo, in quo vel expressè, vel tacitè conuenit cum creditore de soluẽdo: quòd si nullus fuit conuentus, illic tenetur soluere, vbi conueniri coram iudice competẽte potest. Idem etiam dicimus de eo, qui ratione rei tenetur restituere, tamen conuentus fuit tacitus de loco, vel expressus. vt, qui accepit commodatò, vel locatò, vel simili modo, tenetur in loco vbi accepit reddere: quia tacitè talis locus fuit sub pacto, & potest iste modus reduci ad eum qui est ratione iniustæ acceptionis.

Quæ causæ excusent iniquum.

CAPVT XXVI.

VLTIMO loco, agendũ est de causis, propter quas excusatur quis à restitutione facienda.

Hæ autem septem sunt.

Prima est; cùm intercedit remissio creditoris, putà, quia creditor remittit, tunc enim debitor liber est à restitutione.

Notandũ tamen est; vt ista remissio sit valida, aliquæ conditiones requiruntur.

Prima, vt qui remittit, habeat remittẽdi potestatem; nempè, quia ille dominiũ habebat talis rei. Vnde, filiusfamilias ex bonis patris, nõ potest facere remissionem, ne seruus, nec furiosus in furore existens, nec famuli, àut villici, nec negotiatores res dominorũ tractantes, nec hi, qui vectigalia & gabellas loco principaliũ exigunt. Vnde horum remissiones non auferũt obligationem restitutionis.

Secunda, vt qui remittit, liberè, & non coactus, nec vi aliqua remittat. Cùm enim vis intercedit, nulla est remissio. Vnde qui deberet mille alicui, si nollet soluere quicquam, nisi creditor remitteret centum, vel differret solutionem, vt alter remitteret, quamuis hic remitteret, si ob talem causam facta est remissio, nulla est, nec aufert obligationem restitutionis.

Tertia, vt non sit fraude aliqua; vnde, qui fingeret se non habere, & solutionem conquisiturum, vt creditor remittat, non ob id manet liber à restitutione.

Quarta, vt non fiat metu, vel timore aliquo. Vnde potẽtes & domini, qui à vasallis, & inferioribus remissiones obtinent, quas isti metu concedũt ne ipsis displiceant, vel damnum ab eis patiantur, securi nõ sunt. Debet enim esse omninò libera, & spontanea remissio. Talis enim absoluit à restitutione, nec est opus, vt volunt aliqui, vt pecunia offeratur præsens creditori. Satis em̃ est, vt ipse liberè remittat, siue debitor per se, siue per

alium

alium id petat. Imò Caiet. ver. restit. dicit melius esse nõ offerre pecuniam, nam tunc vix remittit creditor. Verũ est, quòd si coniiceretur creditor remittere, quia nõ videt pecuniam, & desperat se posse habere, tali casu esset offerẽda, quia aliàs vis esset: sed si liberè omninò remittat, non est opus id facere.

Secũda causa, ab obligatione restitutionis excusans, est, cùm aliquo beneficio pecunia appretiabili debito recompensationem æquiualentem fecit. verbi gratia, si quis domino alicui inseruiat, ex quo dominus debitum contrahat, si ille aliquod officium puta conualeratũ, vel notariatum, vel quid simile quod æquiualet, seruo suo accipiat, dominus non tenetur ampliùs soluere. Dixi tamen, si sit pecunia appretiabile; nam quando non est, tunc debitum manet. Vnde fit, vt qui dant famulis beneficia ecclesiastica, non sint liberi à soluendo seruitia eis debita. Si enim in pretium illa dant, symonia est, si verò non, debitum manet, nisi liberè & spontè famulus remittat, & condonet.

Tertia causa est, cessio bonorum. Cùm enim quis multa contraxit debita, nec vnde soluat, habet, leges concedunt ei, ne in carceribus consumatur, vt possit cedere bonis suis, & eorum publicationem facere, in manibus debitorũ relinquendo, & tunc liber manet à restitutione, quamuis non soluat integrè, & est tutus in conscientia. Concedunt autem leges, vt illi artis suæ instrumenta relinquantur, & ea quæ ad propriam ipsius sustentationem sunt necessaria. Quòd si posteà ad pinguem fortunam redierit, restituere tenetur, vt habetur C. de his qui bonis cede. poss. l. cùm & filij.

Quarta causa est. Vsucapio, & præscriptio. In cuius gratiam quid vtrumque horum sit, examinare oportet. Est igitur vsucapio, acquisitio dominij rerũ mobilium, per cõtinuatam possessionem temporis, à lege definiti.

In qua tres sunt partes.

Prima est, *dominij acquisitio*, nam ex vsucapione, aliquis fit dominus eius, quod suum non erat.

Altera est, *rerum mobilium*, putà, vt res quæ acquiritur

ſit mobilis,& quæ vſu cõſumitur. Ad differentiam præſcriptionis, quæ etiam eſt acquiſitio dominij, ſed erga res immobiles,& quæ vſu non conſumuntur.

Tertia eſt, *per continuatam poſſeßionem*, putà, quòd tale dominium acquiratur non per actionẽ, ſed per vſum continuum rei. Cùm enim aliquis fit dominus eius quod ſuum non eſt,& hoc per continuum vſum illius rei, eſt vſucapio, vel præſcriptio: tamẽ eſt neceſſarium certum tempus. In vſucapione enim eſt triennium, vt habetur, Inſtit.& ff. de vſucap. In præſcriptione autem eſt decennium, inter commorantes in eadem ciuitate. Inter non cõmorantes autem, aliquando viginti, aliquãdo triginta,& quadraginta anni neceſſarij ſunt.

Aduertendum rurſus, quatuor eſſe neceſſaria ad vſucapionem vel præſcriptionem.

Primum eſt poſſeſſionem, vt toto tempore res poſſideatur, quo præſcribi, vel vſucapi debet. Vnde fit, vt hi qui poſſidere nõ poſſunt, nec poſſint vſucapere vel pręſcribere, putà, filiusfamilias, ſeruus neſciente domino, furioſus, ſi in furore incipiat poſſidere, nam continuare poteſt, ſi ante furorem incœpit. Similiter monachus,& omnis is qui dominium non poteſt habere. Vnde etiam fit, vt ſæcularis non poſſit Eccleſiaſtica vſurpare, vel præſcribere, quia ea poſſidere non poteſt.

Secundũ eſt *bona fides*, puta, vt poſſideat tãquàm ſuam rem illam. Si enim mala fide habeat, nõ vſucapit. Debet autem eſſe bona fides continuata, non interpellata, per totum tempus lege præſcriptum.

Tertium eſt neceſſarium, *bonus titulus*. Eſt autem bonus titulus, qui transfert rei dominium in perpetuum. Duo enim neceſſaria ſunt, ad bonum titulum.

Primum eſt, vt ſit talis actio, quæ transferat rei dominium, in habentis poteſtatem: quando autem non transfert, non eſt bonus,& ex hoc defectu, vſurarius, fur,& qui ſcienter à fure emit,& qui habet ea, quæ ſecundùm ſententiam iniquam ablata ſunt, non vſucapiunt, quia tales actiones non faciũt verum dominium rei.

Alterum necessarium est, vt in perpetuũ transferat, id est, sic faciat dominum, vt ipsum non obliget ad restituendũ. Vnde, in mutuo transfertur dominiũ, tamen non perpetuum, quia soluendum est: ob id, mutuata, nõ possunt vsucapi, similiter impignorata, locata, commodata, & similia, quæ non transeunt in dominium, aut in perpetuum dominiũ habentis, imò nec empta, & nondum soluta, at verò emptio cum solutione, donatio, hæreditas, & similia tituli boni sunt. Qui enim tali titulo rem habent, si adsint cætera, possunt vsucapere, & præscribere.

Quartum est necessarium, ne sit res quam leges vsucapi, vel præscribi prohibent. In Instit. enim de vsucap. hæc sex prohibentur vsucapi: res furto ablatæ quocunque modo habeantur, etiã bona fide, & per emptionem, vel donationem, res vi possessæ, res sacræ, res religiosę, seruus fugitiuus, homo liber. Multa etiam alia præscribi non possunt. Vide Syluest. ver. præscriptio, & Gloss. reg. 4. de reg. iur. in 6.

His igitur suppositis, scias: Qui vsucepit, vel præscripsit quod suum non erat, peracto iam tempore, & cum conditionibus necessarijs, quamuis posteà dominus rei cognoscatur, non tenetur ei reddere in vtroque foro. Tales enim leges factæ sunt in bonum publicum, ne rerum dominia incerta maneant, & litigiis homines inuoluantur, & in pœnam negligentium; qui suas res tanto tempore neglexerunt. Ita tenet communis opinio.

Quinta causa excusans à restitutione, est ignorantia tam facti, quàm iuris, dummodò non sit crassa, & multum culpabilis. Explico; si quis habet rem quæ sua non est, tamen bona fide, quia putat esse suam, quia forsan emit à latrone, quem nesciebat esse latronem, non tenetur reddere, dummodò non sit crassa ignorantia huius facti. Nam aliquando est nimis facilè, cognoscere latronem. Qui enim à seruo rem pretiosam emit, vel à puero, vel famulo, profectò nõ excusatur, quia crassum est ignorare, rem illorum non esse. Similiter de ignorantia iuris. Aliqui enim excusantur à restituendo, quia ius

obligans ad restitutionem ignorant, nesciunt enim se obligari. Sed debet esse ignorantia excusabilis, & maximè cùm homo consulit viros doctos, qui illum non teneri affirment. Quamuis enim alij contrarium dicant, tutus esse potest, dummodò docti sint. Qui enim indoctos consulunt, non excusantur, cùm possint doctos habere.

De aliis duabus causis non restituendi.

CAPVT XXII.

VLTRA prædictas causas aliæ duæ existunt. Altera est, necessitas. Hæc enim sicut sufficiebat ad differendam restitutionem, vt dictum est, ita etiam sufficit ad simpliciter non restituendũ. Notandum tamen, multiplicẽ esse hanc necessitatem. Est enim vitæ necessitas, famæ, libertatis, & rei. Iuxta quod dico;

Primò, nullus tenetur cum vitæ periculo, aut famæ, rem alterius restituere. Sunt enim vita & fama, nobilioris ordinis, quàm res. Nullus autem teetur cum detrimẽto superioris ordinis, bona restituere inferioris ordinis. Hæc est communis sententia, quamuis Soto, vt suprà diximus, velit, cùm res est pinguissima, teneri aliquem cum infamia sua etiam restituere, quando non est tanta fama, & hoc dicit etiam de vita. Debent tamen esse redditus pingues multùm, vt quis mortem subire debeat propter restitutionem, & videtur hoc rationabile, quamuis Caiet. verb. restit. & Nauar. cap. 19. nu. 90. vniuersaliter velint, nullum teneri cum vitæ vel famæ periculo restituere, & id multi dicunt, quorum sententiam potest quis tuta conscientia sequi.

Secundò, Nullus tenetur se vendere, vt rem alteri restituat. Est enim libertas, bonum inæstimabile, quamuis posset quis se vendere, sed ad id non tenetur, & in hoc omnes conueniunt.

Tertiò, secundùm ferè communem sententiam, quilibet tenetur quamcumque rei necessitatem (citra

extre-

extremam) subire, vt restituat: etiam ad talem statum descendere vt mendicet, vel manibus laboret. At verò Soto, lib. 4. quæst. 7. artic. 4. hunc rigorem benè temperat. Inquit enim, cùm aliquis debitor est, quia res malè accepit, puta furto, vel rapina, aut in culpa est, vt aliter non possit, puta, quia dilapidauit bona sua prodigaliter, & luxuriosè viuendo, tunc tenetur restituere, & subire quamcumq; necessitatem citra extremam, vsque ad mendicitatem. At, cùm bona fide, debita contraxit, & in talem difficultatem restituendi aliquo infortunio peruenit, restituere quidem debet mutando statum suum, etiam viliùs viuendo; tamen potest aliquid ad suam sustentationem mediocrem retinere. Hæc de necessitate.

Vltima autem causa liberans à restitutione, est, cùm quis via aliqua dominium transferens, rem alterius habuit.

Sunt autem multæ tales viæ.

Quarum prima est ludus. In cuius declarationem aduerte, esse ludos quosdam prohibitos, puta eos, in quibus magis fortuna regnat, quàm robur, & ingenium, seu ars; qualis est ludus alearum & taxillorum, & tabularum. Hi enim ludi sunt prohibiti quidem clericis & religiosis, de vita & honestat. cleric. can. clericus. 2. & Authent. de sanctiss. Episcopis. §. interdicimus. Vbi tales ludere, & ludo interesse prohibentur: sæcularibus etiam prohibentur à lege ciuili. ff. aleator. l. solet, & C. de relig. l. alearum vsus. Quidam ludus sunt non prohibiti, in quibus plus artis est, quàm fortunæ, vt scacchorum, & alia quæ ad corporis exercitationem pertinent.

Illi priores ludi, non sic sunt prohibiti, quin ob recreationem, & cùm summa parua est, liceat etiam clericis, quamuis rarissimè liceat clericis, sæcularibus etiam magis. Cùm tamen summa est magna pecuniarum, vix à mortali excusatur. Vnde profectò ludus ratione multarum circumstantiarum frequentiùs est mortale. Quicquid tamen sit de peccato & de prohibi-

hibitione, qui lucratur ſummam quamuis magnam, nō tenetur reſtituere. Ita habet Soto lib.4.quæſt.5.art.2. & alij multi.

Poteſt quidem ille qui perdidit, repetere coram iudice, qui per ſententiam ei omnia reſtituet, vt habetur citatis legibus: tamen ante condemnationem non tenetur qui lucratus eſt, reſtituere. ſi autem nōdum qui perdidit, ſoluit, quia luſit ſolutione in futurum facienda, non tenetur ſoluere, vt dicit Soto, quia eſt in poteſtate ſua, niſi iurauerit ſe daturum, tunc enim tenetur dare; &, ſi vellet, poteſt coram iudice repetere, vel iuramenti relaxationem conſequi.

Eſt aduertendum tamen, eſſe aliquos caſus, in quibus qui lucratus eſt, tenetur etiam ante condemnationem reſtituere.

Primus eſt, cùm qui perdidit, non poterat rem talem alienare, puta, quia erat filiusfamilias, inſcio patre, vel ſeruus, vel monachus, vel furioſus, vel vxor inſcio marito ex bonis mariti. Qui enim ab his lucraretur, tenetur reddere ante condemnationem. Ex quo fit, vt econtrà, ſi iſti lucrentur, teneātur etiam reſtituere. Sicut enim non poſſunt perdere, ſic nec lucrari.

Secudus eſt, cùm interceſſit fraus: Nam cùm ex fraude in ludo facta, quis lucratur, tenetur reddere ante cōdemnationem.

Tertius caſus, ſi interceſſit vis, quia aliquis coegit alterum ad ludum.

Vnde euenit, vt aliquis perdens cogat alterum ſuſtinere ludum, cùm nolit ampliùs ludere, tunc ſi fortè relucraretur, tenetur reddere, nō quidem quod ſuū erat, & perdiderat, ſed totum quod ſupra ſuum ab altero lucratus fuerit, quia vis intercedit.

Quartùs, cùm aliquis notabiliter excedit alterū in ludendi arte. Tunc enim eſt vt fraus quædam. In his caſibus non eſt expectanda iudicis ſententia. Vnum dubiū eſt: nam poſſunt filiifamilias aliquam modicam quantitatem ludo exponere, puta duos, vel quatuor Iulios, ex conſenſu ſaltem tacito parentum, vt dicit Soto loco

alle-

allegato: tunc peto, an si isti lucrentur magnam summam, teneantur statim reddere? Soto dicit eos teneri, quia non possunt lucrari, nisi quantum possunt perdere. Nauar. cap. 18. nu. 9. negat, dicit ipsos non teneri. Ego puto esse cum distinctione procedēdum. Si enim intercessit fraus; puta, quia q ludebat, putabat illũ posse exponere magnam summam pecuniæ, tenetur reddere: si verò non intercessit talis fraus; ipse enim filius nihil dixit deceptorium, non tenetur. Perinde enim est, ac ille qui non est filiusfamilias, sed tantùm paruam quantitatem habet.

Sicut ludus dominiũ transfert, ita etiam sors, quamuis cum discrimine. Nam in hac non datur repetitionis locus, nec est peccatum. imò aliquando bona est, cùm præsertim ad lites interimendas fit, dummodò non sit iniustitia ex altera parte. Debent enim æquales esse, inter quos sors mittitur, vt iustitia non magis ad vnum inclinet. Idem etiam dicendũ de illa via, qua multi conueniunt ad vnum emendum, sua symbola singuli petentes, & posteà sors mittitur inter eos, quod vocant *risare*. In hoc tamen vnum est notandum; ne ille, qui rem vendit multis, cariùs vendat quàm valet, hoc enim non licet, sors tamen licita est. Idem etiam dicendum de his, qui supra rerum certitudinem, vel euentum sponsiones faciunt, & deponunt. Verè enim per hanc viam dominium transfertur, dummodò nõ sit fraus ex altera parte, puta, quia res ei est certa, & finxit dubiam. Tũc enim restituere tenetur. Hæc sunt nouem capita, quæ de restitutione tractanda proposuimus. Superest, vt breuiter aliqua circa excommunicationes, quæ in hac parte fulminari solent, dicamus.

Aduerte primò, cùm excommunicatio fulminatur contra aliquem, vt soluat quod debet, si ipse non habet vnde soluat, non ligatur excommunicatione. & si excommunicatio in generali fulminata est, non tenetur comparere coram iudice, sed dissimulare. Si tamen nominatim fuit contra eum lata, tunc tenetur comparere, & reddere rationem sui, aliàs ob inobedientiam ex-

excommunicatione ligabitur.

Secundò, Aliquis non potens sua à debitore aliàs recuperare, secretò ea accepit, vt suprà iam diximus, tunc si excommunicatio feratur contra eos qui talia rapuerunt, non ligatur, nullũ enim excommunicatio maior ligat, nisi sit peccatum mortale, quod ibi non fuit.

Tertiò, aliquis secretò rapuit aliqua, & fertur excõmunicatio in eos qui non reuelant tale furtum; tunc, si secretum & occultum est, nec ipse tenetur se prodere, sed tantùm curare, vt res reddatur domino, nec alij tenentur ipsum manifestare. Nam esset contra ius naturę. Notorium tamen, aut cuius infamia processit, reuelandum est; at verò si sit occultum, non est reuelandum.

De vsura, quid sit.

CAPVT XXVIII.

POST restitutionem, nunc de vsura agere oportet, cùm & ipsa ad restitutionem obliget; ac primùm quid ipsa sit, constituere. Videtur autem nobis sic posse definiri; Vsura est lucrum rei pecunia æstimabilis ratione mutui principaliter proueniens.

In cuius declarationem aduertendum est, quinque necessaria esse ad vsuram.

Primum, vt interueniat mutuum. Differt autem mutuum à commodato: Nam in commodato nõ transfertur dominium rei, sed datur vsus tantùm rei, vt res eadem posteà reddatur: at in mutuo dominium rei transfertur, nec eadem in specie redditur. Vbi igitur commodatum est, nec mutuum intercedit, non est vsura.

Secundum, opus est, vt intercedat lucrum aliquod ipsius mutuantis vltra sortem. Et attende; lucrum dici, cùm quis habet, seu acquirit, quod aliàs suum nõ erat. Vnde si accidat aliquid in mutuo vltra sortem accipere, quod tamen aliàs ipsius mutuantis erat, vsura non est, verbi gratia. si mutues mille aureos alicui, & det tibi decẽ millia, quæ aliàs tibi debebat, & nolebat soluere, nõ

est vsura. Non enim est lucrum, cùm sua sunt illa. secùs, si peteres ante tempus debitum, illa soluendi, tuc enim lucrum est. Rursus est, si mutues alicui, vt non noceat tibi, in his, in quibus secundùm iustitiam aliàs tenebatur non nocere, non est vsura; quia tuum ius acquiris, & hoc pacto ad redimendam vexationem mutuare, nó est vsura, cùm non sit verè lucrum.

Tertium; istud lucrum debet esse rei æstimabilis pecunia. Si enim non ęstimatur pecunia, non est vsura; vt si mutues alicui vt tibi sit amicus, non est vsura, quia amicitia non solet vendi, aut pecunia æstimari. secùs, si dares vt tibi remitteret satisfactionem iniuriæ à te illatæ, vsura hæc esset: nam talis iniuria pecunia æstimabilis est, & pecunia sæpiùs satisfactio ipsa fit.

Quartum, opus est, vt istud lucrum proueniat ratione ipsius mutui; cùm enim ob aliam causam datur, non est vsura. & sic excusatur ab vsura qui ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, aliquid accipit in mutuo vltrà sortem, de quo pòst dicemus.

Quintum, opus est, vt principaliter ob mutuum, tale lucrum proueniat, si enim non principaliter ob id prouenit, non est vsura. Et sic excusatur ab vsura, qui mutuat alicui, qui omninò liberè & spontè ex gratitudinę aliquid vltra sortem dat, si verè ita sit, nullaq; obligatio intercedat, sed absoluta animi gratitudo, non esset vsura accipere, quia non ob mutuum principaliter prouenit, sed ob gratitudinē alterius. Sunt igitur prædicta quinque ad vsuram necessaria, & in prædicta definitione omnia apertè continentur. Vsura autem peccatum est mortale, & oppositum asserere est hæreticum. Ita habetur de vsur, c. quia, & c. super eo. Dicitur autem apud Latinos vsura, quasi lucrum quoddam, & fœnus, quasi fœtus, apud Græcos dicitur τόκος, quasi partus, & apud Hebræos *neschech*, quasi morsus, vnde Deuteronomo. 23. vbi dicitur, *Non fænerabis ad vsuram*: dicitur, morsu non mordebis, vnde Chrysostomus super Matthæū, comparat morsui aspidis, qui primò delectationem infert, & somnum, post mortem comparat; sic etiam qui

ad vſuras accipit, ſibi bona conferri putat, poſteà verò cambiis, & recambiis, omnia ſua cõſumpta dolet, & ſe in inopiam redactũ plorat. Hæc igitur dicta ſint, quantum ad definitionem, & nomen vſuræ.

Quotuplex vſura ſit, & de mentali.

CAPVT XXIX.

HVIVS vſuræ tres ſunt ſpecies. Quædam enim eſt mentalis, quædam exterior explicita, quædam exterior implicita, ſeu palliata. Vſura mentalis eſt, cùm quis mutuat hac intentione, vt ex mutuo aliquod lucrum vltra ſortem accipiat, tamen talem intentionem nullo modo exteriùs manifeſtat ei cui mutuat, ſed exteriùs eſt ſimplex mutuum, interiùs autem lucrum intendit. Talis vſura mentalis dicitur, quia id quod vſuram facit, puta lucrum ratiõe mutui habere, mente fit. Vnde, non dicitur vſura mentalis, ſicut alia peccata dicuntur mentalia, vt homicidium mentale, fornicatio mentalis, & alia. Hæc enim ſunt, quamuis nullum opus exterius fiat. Et hoc etiam modo eſt quædam vſura mentalis, cùm quis interiùs conſentit in vſuris accipiendis, vel deſiderandis: ſed in præſenti, vſura mentalis eſt, cùm mutuum reale eſt, & qui mutuat, intentionem habet accipiendi lucrum, ſiue poſteà accipiat, ſiue non, tamen intẽtionem non exprimit exteriùs: cùm verò intentionem exprimit per aliquod pactum, paciſcendo cum eo cui mutuat, de lucro vltra ſortem; hæc, exterior vſura dicitur. Et quidem ſi pactum fuerit expreſſum, dicitur vſura exterior explicita, ſi verò tacitum, implicita ſeu palliata. De harum ſingulis oportet tractare, ac primùm de mentali. Circa mentalem, aduerte tria eſſe neceſſaria in mentali vſura.

Primum eſt, vt quis intentionem & propoſitum habeat accipiendi aliquid ex mutuo vltra ſortem. Notanda tamen eſt differentia inter ſpem, ſeu deſiderium, &

inten-

intentioné. Aliud enim eſt ſpernere ſeu deſiderare rem, aliud intendere rem. Intentio enim nõ ſolùm dicit velle rem, ſed dicit finem operationis, vt propter rem illã homo operetur. Vnde intendit ſanitatem, qui operatur vt eam conſequatur. ſpes autem, & deſiderium, dicunt ſimpliciter velle. Modò ſcias, ſpem, aut deſiderium habendi aliquid ob mutuum, non facere vſuram mentalem, ſed intentionem. quamuis enim quis mutuet alicui, ſperans ſeu deſiderans ob mutuum aliquid habiturum, non cõmittit vſuram, tamen ſi intendat, id eſt, hoc animo mutuat, vt lucrum habeat, vſurarius eſt, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde ſperantes.* Hîc, ſpes pro intentione ſumitur, non enim dicit ſimplex velle, ſed velle quod eſt cauſa vt detur mutuò, & hoc eſt intẽtio. Hæc diſtinctio multùm etiam prodeſt pro Simonia mentali. Inſeruire enim alicui hac ſpe, & hoc deſiderio, quod ille beneficium dabit, non eſt Simonia: tamen tali intentione inſeruire, vt obligetur ille ob ſeruitium, ad dandũ beneficium, ſimonia eſſet.

Non ſufficit intentio ad talem vſuram, ſed eſt ſecundum neceſſarium; vt intentio iſta ſit accipiendi lucrum ob mutuum: quando enim intendit lucrum habere, ſed non ob mutuũ, non eſt vſura. verbi gratia, mutuo alicui, vt fiat mihi amicus, & beneuolus, & ex tali beneuolentia donet mihi aliqua, & benefaciat nõ quidem ob mutuum, ſed ex amicitia, talis non eſt vſura, quia debet eſſe intentio habendi aliquod lucrum ab aliquo propter mutuum.

Nec hoc etiam ſufficit; ſed opus eſt, vt iſta intentio, quæ eſt habendi aliquid propter mutuum, ſit habendi aliquid principaliter, propter mutuum. Nam cùm intendit quis habere ab aliquo lucrum propter mutuum, ſed non principaliter propter mutuum, ſed ob gratitudinem, & liberalitatem ſuam, non eſſet vſura mentalis, ſicut nec exteriùs accipere vſuram facit. Nec audias Soto lib. 6. q. 1. artic. 2. qui contrarium tenet, ſed meliùs dicit Nauar. tract. de vſura, nu. 19. verbi gratia. Mutuo alicui hac intentione, quia ſcio ipſum eſſe gratum; & libera-

lem,& solitũ remunerare beneficia accepta, & ipse ob talem gratitudinem, dabit mihi aliquid vltra sortem, non est vsura;Tunc enim vsura est,cùm intendo aliquid habere ex aliquo, ex obligatione saltem morali, quia nempè intendo illũ obligare ex mutuo,vt det vltra sortem,nec opus est, vt ista obligatio sit iuris , sat est, vt sit obligatio aliqua moralis, quæ homines velut cogit ad aliquid faciendum. Talis igitur debet esse intentio eius qui vsuram facit mentalem. Stante autem tali intentione potest tripliciter contingere vsura mentalis.

Prima cùm ex parte vtriusque dantis,& recipientis, est similis intentio, nã alter mutuat tali intentione. & alter dat hac intentione, puta sentiens ex se mutuo obligari, & tunc peccat mortaliter qui recipit, & obligatur ad restitutionem.

Altero modo,est intentio ex parte recipientis; qui enim dat liberaliter,& ex gratitudine dat. At qui accipit velut ex debito accipit, & tũc hic mortaliter peccat, & obligatur ad restitutionem,quousque constat de intentione dantis. Habita enim intentione dantis,non tenetur reddere;tamen mortaliter peccat ob suam intentionem.Et sic etiam peccaret, quamuis nihil daret ille cui mutuauit posteà, lucri.

Tertio modo,qui dat vltra sortem, potest intentione tali dare,quia velut ex debito dat,tamen qui accipit, solùm accipit,velut ex gratitudine, & liberalitate datum;in quo casu non peccat qui accipit, tamen cùm primùm de dantis intentione constat, tenetur restituere; non totum,sed id, in quo ditior est factus, vt dicit Caiet.verb.vsur.verb.gratia.Accepi vestem sericam,vltra sortem,credens mihi ex liberalitate dari, cùm constet, non sic datam fuisse; non teneor totum dare valorem, sed eum quem aliàs consumpsissem , nisi illam accepissem.Si enim ex panno aliàs me vestirem , solum quantũ talis valeret vestis,reddere teneor, & non pretium vestis sericæ.

De vſura exteriori explicita.

CAP. XXX.

AD vſuram exteriorem explicitam, duo ſunt neceſſaria.

Alterum eſt,vt intercedat mutuum, in quo aliquid vltra ſortem accipiatur. Vnde,cùm non eſt mutuum modo aliquo, quamuis ſit lucrum vltra ſortem, non eſt vſura licèt intercedant pecuniæ. verbi gratia:Si quis pecunias alicui det, vt is ſe diuitem coram aliis oſtendat,tamen poſt eaſdem reddat,poteſt aliquid lucri inde habere,nec eſt vſura: quia nō eſt mutuum,ſed commodatio quædam. Rurſus; Si quis det alicui pecunias aureas,vt ipſis; ad aliquam medicinam vtatur; puta, vt cum ipſis decoquat carnes,& iterum reddat,poteſt abſque vſura aliquid lucri accipere, quia nō eſt mutuū, ſed locatio quædam pecunię.Rurſus,ſi det aureas pecunias pro argenteis,& petat aliquid moderatum vltra pretiū pecuniæ aureæ. Similiter,ſi det argenteas, pro aliis inferiorib⁹ metallis,& moderatum quid accipiat vltra valorem,nō eſt vſura,quia eſt venditio quædam pecuniæ, non mutuum.Debet igitur ad vſuram,mutuum aliquid intercedere.

Alterum etiam neceſſariū eſt, vt ſit pactum aliquod apertum, recipiendi aliquid vltra ſortem,propter mutuum. Vnde eſt regula generalis obſeruanda. Quoties aliquis paciſcitur de aliquo lucro, quòd ſit pecunia,vel pecunia æſtimabile ob mutuum habendo, vſurarius eſt. Per hanc regulam, multi in particulari caſus deciduntur, quorum aliquot narrabo, vt per hoc facilè alij iudicari queant.

Primus,Si quis mutuat agricolis,ſeu terrarū cultoribus,hoc pacto, vt obligati maneant, terras mutuantis colere, quamuis mutuans ſoluat totum pretium, quod illi merentur,& quòd ab aliis eſſent habituri, eſt vſura; quia illa obligatio, qua obligati ſunt,pecunia æſtimabilis eſt,& niſi ratione huius aliquid ex mutuo,ſecundū

boni viri arbitrium remittat, committit vsuram,& tenetur remittere. Rursus; si quis mutuet alicui,obligando vt merces ex sua officina emat, quāuis iste alias empturus esset merces, & nō plus accipiat mutuans,quàm merces valeant,vsurarius est: nam sola obligatio pecunia inęstimabilis est,debetq; aliquid ex mutuo remittere, vt vsura non sit. Rursus.Aliquis mutuat alicui,obligando, vt emat aliquid ab ipso mutuante; sæpè enim cùm quis non potest aliqua vendere, vel debito pretio vendere,mutuat alicui obligando, vt emat illa, hæc est vsura;licèt res non vēdatur, nisi iusto pretio,& tenetur resarcire damnum,si quod incurrit ille ex tali emptione. Rursus. Si quis mercator, vel aliquis diues mutuat ciuitati alicui,Regi,vel Principi cum pacto vt remittat gabellas,quas ipse soluturus erat,est vsura aperta.Rursus etiam; Si quis mutuat alicui nauiganti, vel eunti ad ferias, hac conditione, vt det ipsi mutuanti pecuniam aliquam pro assecuratione illarum mercium quas defert, ita vt obliget ipsum mercatorem, vt ineat contractum assecurationis cum mutuante. vsura est, & tenetur reddere pecunias, quas ex assecuratione accepit,vt habetur,c.nauiganti,de vsur. Rursus; Si quis mutuat alicui negotiatori,pecunias, vt det ei aliquam lucri partem, tamen non subit periculum mutui, sed saluo capitali, de lucro paciscitur, vsura est, quam solent incurrere viduæ,& alij homines otiosi,qui nolunt negotiari.

Rursus;Si quis mutuet alicui pecunias hoc pacto, vt soluat in alio loco vbi plus valēt aut mutuat, vt in alio tempore det, quo res plus valet, puta mutuat frumentum vetus,vt det alio tempore,quo plus valere solet. vsura est. Quòd si probabile esset, non plus rem posteà valituram, non esset vsura pacisci. Vnde qui dant frumentum vetus,vt nouum eis posteà detur, cùm probabile æstimatur non plus valiturū,sed id faciunt, ne frumentum pereat,non committunt hi vsuram. Rursus: Qui mutuat cum pacto, vt alius fideiubat, vel spondeat pro ipso in aliquo negotio,vel vt obliget se ad mutuan-

dum

dum ipsi mutuanti, vsurarius est. Ratio horũ omnium est: Nam aliquid æstimabile pecunia ob mutuum vltra sortem accipitur. Rursus tandem, cùm quis mutuat alteri, & pignus accipit fructificans, puta, agrum, vel vineam, vel aliquid aliud, nec accipit in partem restitutionis mutui fructus, deductis expensis & laboribus, vsurarius est. Tenetur enim fructus à mutuo extrahere, vt habetur cap. quoniam, de vsur. Vnde, cùm fructus æquant totum mutuum, non potest accipere mutuum. Imò, si excedunt, tenetur ipse reddere. Vnde vsurã committunt, qui mutuãt Regibus, & Principibus, & pignus accipiunt terras, & alia loca fructificantia, & tamen posteà petunt totum & integrum mutuum: cùm oporteat in solutionis partem accipere fructus, deductis expensis, & laboribus, & damnis emergentibus, & lucris cessantibus, de quibus posteà dicemus.

Aduertendum tamen, duos excipi casus à Pontifice, in quibus non tenetur qui accipit pignus, fructus in partem solutionis accipere.

Alter est, c. conquestus, de vsur. cùm quis dedit alicui fundum in feudum, & hic posteà accepit mutuò ab illo, & ipsum fundum dat ei in pignus: tunc dominus fundi potest fructus accipere, & posteà totum mutuum recuperare. Rationem huius dat Soto, lib. 6. quæst. 1. art. 2. quia ista lex, est fundi, vt quoties res aliquo modo ad dominum redit, fructus percipiat.

Alter casus est, c. salubriter, de vsur. cùm socer non dat genero statim dotem, sed pignus dat fructificans, tunc gener potest fructus percipere, & pòst, integram recipere dotem. Rationem huius dat ipse Papa, puta, propter onus matrimonij. Hoc autẽ onus est, quòd vir tenetur sustentare vxorem, & posteà, integram dare dotem: ob hoc Pontifex id decreuit. Soto autem loco allegato dicit, idem esse dicendum, cùm mortuo marito vxor nõdum recepit dotem, potest etiam fructus recipere, & integram posteà expectare suam dotem.

De vsura exteriori palliata, seu implicita.

CAPVT XXX.

EXTERIOR vsura dupliciter potest palliari. Vno modo ratione pacti, cùm non est expressum, sed nutu, vel consuetudine, vel alia via indicatur.

Altero modo, ratione mutui quod in vsura est necessarium. Solent enim mutuum verum occultare aliquo alio contractu, ac si non esset mutuum, & talis palliatio est multùm occulta, & potest decipere. Ponam aliquot exempla, quamuis horum inferiùs fiet copiosior tractatio.

In primis solet occultari mutuum sub nomine venditionis.

Fit autem hoc dupliciter: aut, cùm fingitur vendi quod non est: vt fingo me dare alicui agricolæ quingentos aureos pro bobus quos non habet, & posteà fingo, me locare boues pro quadraginta aureis. Ista est vera vsura. Nam reuera est mutuum quingentorum, pro quingentis & quadraginta.

Fit etiam altero modo: cùm venditur res suprà summum pretium, quia venditur expectata pecunia: v.g. vlna panni valet triginta ad summum, tamen quia vendo eam expectata solutione, vendo pro triginta quatuor iuliis, vsura est: nam perinde est, ac si mutuarem triginta illa, pro triginta quatuor pòst reddendis.

Dixi autem, suprà summum pretium. Nam solent tria iusta pretia vnius rei esse: infimum, & supremum, cum medio. Benè autem potest aliquis, summum pretium iustum exigere cùm vendit, expectata solutione, aliàs exacturus medium, vel infimum, si soluerit statim emens: tamen excedere limites omnes iusti pretij, vsura est.

Aliquando occultatur mutuum, seu titulo emptionis. Qnoties enim aliquis emit viliùs infimo iusto pretio, quia emit anticipata solutione, vsura est. Perinde

enim

enim eſt, ac mutuare tot, vt dentur ei poſteà plura, vel quod pluribus valet. Similiter eſt vſura, quia quis emit ſoluta pecunia viliùs infimo iuſto pretio. liceret quidem emere infimo pretio, ea quæ aliàs medio vel ſupremo vendenda eſſent, liceret etiam emere anticipata ſolutione, ea, quæ non pluris æſtimantur valitura, cùm danda ſunt.

Aliquando etiam occultatur mutuum ſub venditione, & emptione ſimul. Sic occultant mercatores qui vendunt vlnas panni expectata ſolutione ſummo iuſto pretio, & iterum tales vlnas emunt ab eodem, ſoluta pecunia, infimo pretio: eſt vſura pura, perinde ac ſi mutuarent minus, exacturi poſteà plus. Nec excuſantur iſti mercatores ſuo argumento; Dicunt enim: Ille poterat vendere illas vlnas alteri infimo pretio. Ergo poteſt etiam nobis vendere. Hoc argumentum nihil valet, nam mercatores obligant ementem, vt ipſis vendat; nec aliter ei venderent vlnas, niſi eiſdem reuenderent. Cùm autem alteri venduntur, non eſt talis obligatio. Nec minùs eſt vſura quod fingunt. Sunt enim duo ſocij, & vnus obligat, vt alteri vendat. Hoc enim perinde eſt, ac ſi ſibi reuendi obligaret ementem.

Aliquando occultatur ratione ſolutionis, verbi gratia, aliquis debet alicui centum, poſt annum reddenda, & quia dat octuaginta ſtatim, petit, ſibi alia viginti remitti, ſecundùm Caietan. verb. vſura, cap. 3. vſura eſt. tamen mihi videtur dicendum cum Nauar. cap. decimoſeptimo, nu. 131. quòd ſi ratione temporis id ſibi remitti petit, vſura eſt: ſi verò ratione periculi & abſentiæ pecuniæ, quia verè pecunia præſens magis valet quàm abſens, non eſt vſura; cùm vnus alius poſſet emere illa cẽtum, pro octuaginta, vel nonaginta. Cùm igitur nulla fraus intercedit, nec temporis ratione id exigitur, non eſſet vſura.

Aliquando occultatur ſub titulo ſocietatis. Aliqui enim ſolent dare pecunias ſuas alicui negotiatori, hac lege, vt det aliquam lucri partem, tamen ſemper pecuniæ manent integræ ſoluendæ, nec periculum ſubire

volunt. Iſta non eſt ſocietas, ſed mutuum, & vſura. Non enim eſt ſocietas, cùm non eſt æquale periculum, ſicut lucrum; & talis vſura eſt quæ committitur, cùm aliqui dant pecunias cambiatori petentes lucrum, ſed nolentes exponere ſe vlli periculo capitalis pecunię. Hęc ſint exempla ſolùm vt oſtendatur quæ ſit vſura palliata. De his enim latiùs ſtatim dicemus.

De cauſis propter quas lucrum in mutuo poteſt exigi.

CAPVT XXXII.

ALIQVANDO in mutuo poteſt lucrum aliquod exigi, licèt nunquam ratione mutui, ſed ratione aliorum emergentium.

Primò quidem, teſte Soto lib. 6. de iuſt. quæſt. 1. articul. 3. poteſt exigi, cùm tanquam pœna imponitur ſolutionis: verbi gratia. Mutuo centum, vt poſt annum reddantur. Quòd ſi non reddantur, in pœnam, vltra capitale reddantur decem, aut viginti: talis pœna poteſt licitè exigi, & recipi. Tamē ſunt aliquot conditiones neceſſariæ.

Prima, vt ſit recta intentio; Hæc enim debet eſſe, vt qui mutuat ſuum poſſit recuperare capitale. Cùm enim intentio non eſt iſta, ſed potiùs habendi aliquid vltra ſortem (quæ intentio oſtenditur, cùm quis deſiderat ſibi non reddi ſortem tempore ſtatuto, vt pœnam recipiat) tunc vſura eſt mentalis.

Secunda, vt qui pœnam exigit, ſeu imponit, nō ſciat probabiliter, mutuatarium, non valiturum ſoluere tēpore ſtatuto. Cùm enim quis cognoſcit probabiliter, non valiturum ſoluere illum, cui mutuat, tempore ſtatuto, & adhuc pœnam imponit, vſurarius eſt. Iam enim ratione mutui imponit, non tamen eſſet vſura, ſi timens ſibi ſoluenda illo tempore, pœnam imponit vt ſoluantur. Imò iſta debet eſſe ratio imponendæ pœnæ.

Tertia eſt: vt, ſi poſteà mutuatarius nō ſoluit, & hoc

quia absque culpa tua non potest; quia nimirùm casu perdidit, nec vnde soluat habet, non sit exigẽda pœna. Nam pœna debet exigi, cùm peccatum est in non soluendo, ibi autem nullum est.

Quarta est, vt si partem debiti soluit, non exigatur tota pœna, sed pars pro rata. Nisi cùm debitum forsan non erat in partes, sed totum soluendum. His existentibus conditionibus in mutuo, aliquid vltrà sortem accipere licet.

Secundò etiam potest exigi ratione damni emergẽtis. In cuius gratiam aduerte, explicationem horum duorum terminorum, lucrum cessans, & damnum emergens. Cùm enim quis detrimentum patitur in his quæ habebat, & ex eo quod mutuat, dicitur damnum emergens. Cùm verò non habet id quod habere poterat, vltra ea quæ habebat, & hoc ex mutuo, dicitur lucrum cessans. Aduerte autem neutrum, neque damnum, neque lucri cessationem dici, nisi cùm ex mutuo procedunt; vt nisi mutuum esset, damnum non esset, nec lucrum cessasset. Pro damno igitur emergenti potest quis vltra sortem mutui aliquid accipere ratione damni.

Dupliciter autem potest quis accipere ratione damni.

Vno modo paciscẽdo de damno, antequam eueniat; vt mutuo tibi centum, vt reddas decem, vltra sortem pro damno quod patior: hoc modo non licet, nisi cùm damnum est certum, vt qui ad mutuandum alteri sub vsuris sumit pecunias, vel minoris vendit domum, vel agrum: hic licitè potest statim pacisci de damno, quia præsens & certum est. Aut etiam cùm probabiliter speratur, & formidatur, quamuis non sit omninò certum, licitè potest pacisci, antequam eueniat, & accipere vltra sortem, siue eueniat, siue non. Dummodò tamen nõ paciscatur de toto damno formidato. Nam adhuc incertum est, & minus est quàm præsens.

De damno verò non probabili, nullus absque vsura potest pacisci modo isto, sed altero, sub conditione: nempè, mutuo tibi hac lege, vt si quid damni ex mutuo

mihi acciderit, resarcias: si verò nihil acciderit, ad nihilum vltra sortem tenearis, hoc licitè fit. Notandum verò, cùm quis vi, vel fraude, vel metu cogitur ad mutuandum, licitè potest damna emergentia recipere, quamuis nullum fecerit pactum, vel conditionem: & qui sic mutuò accepit, tenetur reparare: cùm verò quis spontè mutuauit, licitè potest exigere damna quæ acciderunt, si quando mutuauit, erant antè formidata, & mutuatario ea manifestauit, quamuis nullum fecerit pactum: & mutuatarius tenetur reparare: Non tamen si non erant formidata, aut erant quidem, sed nõ manifestata ab eo qui mutuauit. Quòd si spõtè mutuatarius talia vellet reparare, posset qui mutuauit accipere.

De lucro cessante.

CAPVT XXXIII.

TERTIA causa propter quam in mutuo aliquid vltra sortem exigi potest, est lucrum cessans, de qua causa non omnes doctores eodem modo sentiunt: Dicam quæ omnes recipiunt, & ea in quibus dissentiunt.

Tria sunt in quibus non est discordia.

Primum est, esse tres conditiones necessarias, vt dicatur verè lucrum cessans ex mutuo.

Prima est, vt talis pecunia quæ mutuo datur, sit negotiationi exposita. Cùm enim non erat quis aliàs negotiaturus tali pecunia, non dicitur ei lucrum cessare. Vnde, si talis in mutuo aliquid accipit, & paciscatur vltra sortem, vsura est.

Secunda: Vt qui mutuat, non habeat aliã pecuniam extra negotiationem, ex qua possit mutuare. Cùm enim licèt habeat mercator pecunias expositas, alias etiã habeat non expositas, non potest mutuare cũ pacto lucri cessantis absq; vsura. Nam tunc dicitur lucrum cessare ex mutuo, cùm nõ habet mercator alias pecunias, quas absq; detrimento possit negotiationi exponere.

Tertia eſt, vt lucrum ſit probabile: Non enim ſufficit, poſſe eſſe lucrum, vt dicatur lucrum, ſed probabiles eſſe rationes, & coniecturas, ipſum futurum eſſe, ſi fiat negotiatio. Quamuis in hac probabiliter ſint gradus; quædam enim lucra certiora ſunt aliis. Hoc igitur vocatur lucrum ceſſans.

Conueniunt ſecundò Doctores, cùm quis inuitus, vi vel fraude cogitur pecuniam expoſitam mutuare, poteſt licitè paciſci de lucro ceſſante, & vltra ſortem recipere. Quantum autem recipere debeat, dicitur poſteà, & in hoc eſt ſimilis ratio de lucro ceſſante, & de damno emergenti.

Conueniunt tertiò, cùm quis ſpontè offert pecunias ſuas mutuò alteri, nec coactus, nec rogatus, non poteſt vllo modo paciſci de lucro futuro abſque vſura, quamuis tales pecuniæ ſint verè expoſitæ negotiationi, & lucrum ſit probabile, & ipſe non habeat alias exponendas. Cùm enim ipſe ſponte ſuas pecunias à negotiatione aufert, non poteſt licitè lucrum ab alio exigere. In his omnes conueniunt. At in vno diſcordia eſt, an, cùm quis nō coactus, ſed rogatus, ſuas dat pecunias quas habebat negotiationi expoſitas, cum reliquis conditionibus, poſſit exigere & paciſci de lucro ceſſante. Grauiſſimi Doctores id omninò negarunt, diſparem facientes rationem damni emergentis, & lucri ceſſantis, in hoc. Inter quos S. Thomas videtur 2.2.q.78.art.2. Scot.4.diſt. 10.q.1.& Innoc. c.nauiganti, de vſur. quē ſequitur Soto lib.6.q.1.art.3. At nō deſunt pro parte contraria graues Doctores, inter quos ſunt Conrad.q.10. Silu. ver.vſura. 1.§.19. Caiet.2.2. loco allegato, & Adrian.q.de vſura. Et quia iſta eſt materia moralis, in qua probabilem grauium doctorum ſententiam poteſt quis ſecurè amplecti, iſtam opinionem probo, nec vſuram reputo ſic paciſci. Et idem dicendum eſt de eo, qui licèt nō rogetur, tamen non lucro, ſed charitate ad ſubueniendum proximo motus, ei mutuat.

Aduertendum tamen eſſe alia duo obſeruanda, vltra prædicta, cùm quis de lucro paciſcitur.

Primum est, vt nō exigat statim ex pecuniis mutuatis lucrum cessans, verbi gratia: quis mutuauit alicui centum, non debet statim exigere lucrum cessans, dando nonaginta, si fortè lucrum erat decem, sed debet mutuum integrum dare, & expectare lucrum ab illo, cùm voluerit dare intra aliquod tempus.

Alterum est, vt nō accipiat totum lucrum quod sperabat ex tali pecunia, nisi deductis tribus; nempè expensis quas facturus erat, lucraturus in negotiatione: quæ aliquando maiores, aliquando minores sunt, aliquādo ferè nullæ: vt quando aliquis ex eo quod mutuat, relinquit emere rem statim paratam minimo pretio, quàm statim absq; expensis venderet summo pretio. Rursus, deducendus est labor, qui in negotiatione adhibetur, quamuis, cùm quis coactus mutuat, non teneatur deducere operas & labores suos quos promptus erat exhibere, sicut operarius, qui cogitur ab aliquo non laborare, non tenetur deducere laborem à mercede, sed integrū exigere, secùs cùm non cogitur.

Tertiò, deduci debet periculum: nam cùm lucrum non sit præsens, sed dubium, minus valet quàm certum. Et istud periculum non est æquale in omnibus, sed aliquando maius, aliquando minus, & debet arbitrio boni & timorosi viri pensari ad mēsuram. Dum autem istud periculum æstimatur, multùm conducet examinare, quanti alius asseueraret, tale lucrum: verbi gratia, mutuat quis cētum, quibus decem lucrari sperabat; potest exigere vltra centum, illa decem, deducendo labores & expensas, quas exhibiturus erat, in decem acquirendis. Rursus deducendo periculum, hoc modo examinando; si ipse vellet sibi illa decem assecurari, quantum daret, & hoc ferè totum deducere. Dico ferè totum, quia non totum debet deducere, quantum daret pro assecurādo, quia nō se ingerit ad mutuandum, sed rogatus mutuat, & multò minus debet deducere cùm coactus est. Si igitur ista tria pensentur, profectò vix tertiam partem lucri aliquando sperare potest & exigere. Ista tamen in particulari, vt dixi, boni viri arbitrio pensanda sunt.

Hæc

Hæc igitur de lucro cessante dicta sint. Securius est à tali abstinere lucro, & gratis mutuare, cùm nullum damnum emergit.

De aliis causis exigendi in mutuo lucrum.

CAPVT XXXIIII.

QVARTA etiam causa est, propter quam in mutuo lucrum exigi potest, seu potiùs accipi potest, cùm aliquis mutuat rem, tempore, quo minus valet, vt reddatur sibi tempore, quo plus valet, nullo existente pacto, nulla existente probabilitate illius maioris valoris, nec illius gratia mutuum factum est. verbi gratia, aliquis mutuat alicui vinum, vel frumentum, vel aliquid aliud, tempore quo minus valet: Accidit posteà, vt cùm reddi debent ista, plus valeant, in tali casu potest aliquando esse vsura, aliquando non. Quod sic explico: Si non mutuauit, sed vendidit, non potest plus accipere, nisi pretium quo illa valebant, quando vendita sunt: Quòd si non vendita, sed mutuata sunt, tunc, si qui mutuauit, sciebat probabiliter, tempore quo illa restituenda erant, plus valitura, obligauitque mutuatarium, vt non ante solueret spe lucri, vsura est plus accipere quã erat mutuum tempore mutui. Quòd si nesciebat, nec tali intentione mutuauit, sed casu plus illo tempore res valuit, aut ipse non mutuauit lucri tempore, potest exigere frumentum sibi dari, vel oleum, vel vinum, etiam in pretio quod valet tempore restitutionis. Ita tenent communiter, & vide Soto lib 6.q.1.art.2.& Syluest.ver. vsura.1.§.16. Idem etiam dicendum, si minus valet; tunc enim perdit qui mutuauit. Debet enim recipere tot in mensura, quot dedit, licèt tunc minùs valeant. Notat autem Soto loco allegato duo.

Alterum est, si quis mutuaret alicui, non prçscripto tempore solutionis, & tamen quando videret talem rem viliùs valere, non peteret, expectando tempus quo

carius valeret, talis esset auarus, & peccaret contra charitatem, tamen non esset vsurarius, nisi impediret alterum quo minùs soluat, cùm vilius valebat res: Aliter nó facit contra iustitiam, non enim tenetur debitorem aduertere, nam ille debebat hoc considerare.

Alterum notat, non esse simile de pecunia & frumẽto, aut aliis rebus. Si enim aliquis mutuaret alteri centum aureos valentes vndecim iulios, & pòst, Rex, vel Princeps, augeret valorem aurei, vsque ad quatuordecim, non tenetur iste dare centum aureos, sed illos, qui adæquant valorem, centum vndecim iuliorum: Ratio huius est: nam in pecunia, pretium non distinguitur ab ipsa, sicut pretium distinguitur ab aliis rebus. Aucto igitur pretio, mutatur pecunia, sed non res, puta, modius frumenti. Sicut igitur, si augeretur modius frumenti, qui accipit quatuor modios mutuò, cùm minor erat mensura, non tenetur dare modios maiores quatuor, sed quantum æquet minores. Ita etiam de pecunia: cùm verò non mutatur modius, sed pretiũ, quod à modio distinguitur; debet reddi idem modius, licèt plus valeat. Hæc intellige, quando qui dat pecunias, non petiit sibi dari in eadem materia in qua dat, siue minùs, siue plus valeant: tunc enim essent sic dandæ, siue auctus, siue minutus esset valor pecuniarum.

Quinta causa accipiendi in mutuo vltra sortem est, cùm quod accipitur, aliàs erat debitum accipiendi, vt cùm quis non potens sua recuperare, mutuat, vt ei sua reddantur, non est vsura: nam verè nõ est lucrum, quia lucrum est, quando accipit quod suum non erat. De hac causa, superiùs in definitione diximus.

Vltima causa est, cùm mutuum non verè intercedit, sed degenerat in sortem potiùs, verbi gratia: si quis mutuaret alicui mille aureos, hoc pacto, vt si intra decẽnium mortuus fuerit, vel dans, vel accipiens, sint accipientis, & hęredum: si verò vterque superstes fuerit, teneatur reddere mille & quingentos, Syluest. ver. vsur. 1. §. 36. putat esse vsuram, sed non est. Nec enim hic intercedit verè mutuum, sed est sors quædam, & dummodò

serue-

ſeruetur æqualitas in ſorte ex vtraque parte, nõ eſt malus contractus, neque vſurarius.

Quantum debeat vſurarius reſtituere, & ex quibus bonis.

CAPVT XXXV.

NVNC de reſtitutione, quæ facienda eſt, vſurarum, tractare oportet. Ac primum quidem, de quantitate reſtitutionis, certum eſt, eum, qui vltra mutuum accepit lucrum ex vſura, teneri ad reſtitutionem, & non quamcunque, ſed eorum omnium, quæ vltra ſortes datas accepit. Tenetur etiam reſtituere damna illata, & lucra ceſſantia, quæ ex vſurarum ſolutione obuenerunt, ſoluentibus vſuras ex earum ſolutione, verbi gratia: ſi quis, vt ſolueret vſuras, coactus eſt domum, vel agrum minoris vendere, quàm valebat, vſurarius tenetur ei, non ſolùm de vſura accepta, ſed de dãno dato facere reſtitutionem, vt habet S. Thomas 2. 2. q. 78. art. 4. Rurſus, ſi ſoluens negotiabatur illa pecunia, & dum eam vſurario ſoluit, lucrum perdidit, tenetur ei vſurarius de lucro ceſſante, ad modum ſuperiùs dictum. Ita habet Soto lib. 6. q. 1. artic. 4. Vltra iſta, tenetur etiam vſurarius aliquãdo reſtituere ſimul fructus, quos apud eum res per vſuras acceptæ fecerunt.

In cuius gratiam, aduerte diſtinctionem ſuperiùs poſitam. Res enim per vſuras acceptæ, ſunt in duplici differentia.

Quædam, quæ ex ſe nõ fructificant, niſi ex induſtria habentis, vt pecunia, frumentum, oleum, & alia quæ vſu conſumuntur.

Quædam verò ex ſe fructificant, vt domus, ager, vinea, oliuetum, equus, ſeruus, & alia quæ vſu non conſumuntur. Vſurarius igitur non tenetur reſtituere eos fructus, quos ex rebus vſu conſumptibilibus, ſua induſtria conquiſiuit, ver. gratia, ſi pecuniis vſurariis negotiatus, lucratus eſt multa, nihil horum tenetur reddere, niſi, v-

ti diximus, lucrum cessans, vel damnum emergens, si quod euenit alteri, causa vsuræ. Et idem est dicendũ de agro, domo, vel re vsu non consumptibili, quæ empta est ab vsurario, pecuniis vsurariis, non tenetur horum fructus reddere, quia ex ipsius industria sunt, vt dicit sanctus Thomas loco citato. Vnde in c.cùm tu, de vsur. dicitur: quòd, cùm cogi debet vsurarius soluere, tales res debent vendi, si aliunde non est soluendo, vt ex pretio vsura restituatur: non tamen dicit esse ab eo auferendas. nam residuum pretij, si quid superest, est ipsius vsurarij. At verò, cùm res vsurariæ, id est, quas ab vsuras soluentibus, accepit, sunt ex se fructiferæ, tunc tenetur, res cum fructibus restituere, deductis expẽsis. Ista autem restitutio prædicta debet fieri iis, à quibus vsuræ sunt acceptæ, aut ipsorum hæredibus. Quando autem nullus horum apparet, sed omnes ignorantur, est facienda pauperibus restitutio. Hæc sententia communis est.

Secundo loco videndum est, ex quibus bonis faciẽda est restitutio. In cuius explicationem, aduerte, bona vsurariorũ esse in quadruplici differentia. Quædã quæ per vsuras accipiuntur, sed vsu consumuntur, vt pecuniæ, frumentum, & alia quædã talibus empta. Quædam quæ vsu non consumuntur, vt domus, agri, vineæ, pecuniis per vsuram acceptis, emptæ. Quædam per easdem accepta immediatè, & vsu non consumptibilia, vt domus, agri, &c. vltimò bona propria, non per vsuras accepta. Quantum ad præsens, eadem est ratio de secundis & primis. Vt tamen resolutio habeatur, sunt aliquot dicta.

Primum est, omnia huiusmodi bona, dum sunt in potestate vsurarij, sunt obnoxia restitutioni vsurarum, vt ex eis tantum auferatur, quantum sufficit pro restitutione vsurarum, ad modum prædictum. Explico: Si quis mille aureos accepit per vsuras, tenetur restituere ex quibuscunque bonis suis, adeò, vt si consumpsit illos, debeant abstrahi à propriis bonis suis: &, si illis fundum emit, nec aliud habet vnde soluat, debeat fun-

dus

dus vendi,& ex pretio vſura reſtitui.

Secundum: Idem dicendum eſt de hæredibus vſurarij, acceptantibus hæreditatem. Omnia enim bona, hæreditate accepta,manent obnoxia reſtitutioni.Tamē notandum eſt,cùm multi ſunt hæredes, non ſunt obnoxij, niſi pro rata. Si enim tertiam partem vnus accepit, tertiam vſurarum partem tenetur reſtituere, niſi inter talia bona,ſit res vſu non conſumptibilis vſuraria:nam qui habet,eam tenetur reddere domino, & ab aliis cohæredibus exigere partes ſuas. Si minor pars ab eo erat reſtituenda,quàm ſit res illa reddita; in hoc puncto forum conſcientiæ & exterius non conueniunt. Nam in exteriori,ſi quis ſemel acceptauit hæreditatem vſurarij quamuis poſteà inuenta ſit minor debitis, cogetur omnia reſtituere, niſi ſub aliqua conditione acceptauerit, qua ſe ad aliquot obligauit ſoluenda:at in foro interiori,non tenetur plus reſtituere, quàm acceperit per hæreditatem.

Tertium: Cùm res vſu non conſumptibilis per vſuras accepta eſt,manet reſtitutioni obnoxia, in cuiuſcunque ſit poteſtate,ſiue ſit apud vſurarium, ſiue apud hæredem, ſiue apud eum qui ab vſurario emit, ſiue dono accepit,denique à quocunque habeatur, domino debet reddi,quia ſemper eſt ipſius domini primi, ſicut res furto ablata.

Quartum:Ex aliis bonis per vſuram acceptis,ſiue vſu cōſumptibilibus,ſiue vſu nō conſumptibilibus, emptis autem ab vſurario, ſi vſurarius habeat alia propria bona vnde vſuras reſtituat,poteſt ea alienare, donādo, vendendo,emendo, vel quouis modo, nec qui ea recepit,reſtituere tenetur. verb.grat. vſurarius habet multa propria bona,quib' poteſt reſtituere ea,quæ per vſuras accepit, ſiue ſint bona priori, ſiue poſteriori modo, quamuis hæc vſuraria bona quouis modo à ſe alienet, qui accepit,non peccat,nec reſtituere tenetur,quamuis poſteà vſurarius ad inopiam veniat, nec habeat vnde ſoluat, dummodò habuiſſet cùm alienauit. Et multi caſus per hoc ſoluuntur, vt de recipiente dotem ab vſura-

rio, ex pecuniis vſurariis, vel ex pactis per eas, de accipiente dona ab eo, vel modo alio. nullus horum tenetur, ſi cùm accepit, propria bona habebat vſurarius, ex quibus ſolueret, quia non tenebatur reſtituere ex illis eiſdem acceptis, niſi ex quibus vellet.

Quintum: cùm tamen vſurarius non habet alia bona propria vnde ſoluat, præter ea quæ ex vſuris acquiſiuit, ſunt multi qui dicunt, generaliter omnes qui accipiunt ab eo, modo quouis teneri ad reſtitutionem accepti. At Soto optimè cum diſtinctione procedit, li.6.q.1. art.4. inquit enim, dupliciter quem alienare ſua.

Vno modo, cùm rei propriæ diminutione, vt cùm dat, & non recipit, puta, cùm donat alteri, cùm dat dotem filiæ, cùm dat mercedem famulis, qui rem domini ſuo labore vel negotio non augent.

Altero modo, abſque rei ſuæ diminutione, vt qui emit: dat enim vnum, & recipit æquiualens, qui dat mercedem laborantibus in re ſua. hi enim augent rem ipſam. Iuxta hoc dico, quòd talis vſurarius qui alienat modo priori, facit rem alienatã reſtitutioni obnoxiam. Vnde, gener non poteſt dotem accipere, & ſi accipiat, tenetur reſtituere, quamuis cùm bona vſurarij reſtituenda, ſunt incerta, poteſt ab Epiſcopo petere, vt ſibi applicentur, vt dicit Nauar.cap.17. num. 180. nec etiam poteſt donare, nec alere famulos, qui rem domini non augent: & hi tenentur reſtituere, niſi ignorantia excuſentur. At verò, qui poſteriori modo alienat, non obligantur, nec ſunt obnoxia reſtitutioni, cùm acceperit vſurarius æquiualens, vnde poſſet reſtituere, dummodò, vti diximus, non ſit res vſu non conſumptibilis, ex ipſa vſura accepta. Ab his excipit Nauar. loco allegato, vxorem vſurarij, quæ licèt habeat propriam dotem, poteſt ſuſtentari ex bonis mariti, etiam per vſuram acceptis, dummodò viuat moderatè, ſecundùm ſtatum. Nam prior eſt obligatio ſuſtentandi vxorem, quàm alia debita ſatisfaciendi. Excipiuntur etiam filij, qui aliunde viuere non poſſunt, & ſerui rem domini augentes, & qui coacti ſunt ſeruire ei.

Qui

Qui obligentur restituere ratione vsuræ: Et quid cum vsurario agendum.

CAPVT XXXVI.

MVLTI sunt, qui ratione vsuræ obligantur resti-tuere. Nam, non solùm qui acceperunt bona v-suraria, de quibus in præcedēti capite diximus, sed etiam alij, qui nihil acceperunt, de quibus vide Syl-uest. verb. vsura. 7.

In primis Iudices, & Principes, qui repetentes vsu-ras ab vsurariis, damnant, & iniqua sententia ipsis vsu-rariis bona adiudicant. Hoc enim nullo modo fieri po-test, essetque iniquum, eos qui repetunt, non audire, & eis bona per vsuras ablata, nō facere restituere, cùm in iudicio repetunt, & talia facientes, obligātur restitue-re, & sunt ipso iure excommunicati, excommunicatio-ne Episcopali, in Clem. vnic. de vsur.

Similiter Aduocati, & procuratores, qui scienter defendunt vsurarios, & sunt vera causa exactionis vsu-ræ, vt bona repetita consequantur.

Similiter Notarij, cùm dissimulant vsuras, fingen-do licitos contractus: vt, cùm vsurarius dat centum, ipsi scribunt centum viginti, vt posteà possit vsuras repete-re: tales obligantur restituere vsuras, quamuis non ob-ligentur restituere illud pretium, quod pro tali cōtra-ctu receperunt. Quòd si notarij contractus facerent a-pertè vsurarios, peccarent: tamen non obligarentur ad restitutionem; nam illi cōtractus sunt inualidi, nec vim dant vsurario ad repetendum: sed tales in vsu non sunt, sed priores, quibus vsura celatur.

Rursus obligantur restituere, testes, qui scientes si-milibus contractibus fictis fidē adhibuerunt: & omnes hi in solidum obligantur, si vsurarius non restituit.

Rursus etiam obligantur, vsurariorum factores, id est, qui potestatem habent ab ipsis vsurariis, exigendi v-suras, & dandi: alij verò qui talem non habent potesta-

tem,vt qui ſcribunt receptas pecunias, qui ſeruant, qui portant,non obligantur.

Rurſus,qui dant conſilium efficax alicui,vt fiat vſurarius,& proxenetæ, ſeu curſores, qui faciunt pacta inter vſurarios,& accipientem vſuram,omnes hi obligantur ad reſtitutionem:quamuis Sylueſt.diſtinctione vtatur. Si enim ſolùm concurrunt, vt vſurarius det ad vſuram,non obligantur,ſi verò concurrant ad hoc, vt vſuras exigant,obligantur.Soto autem,hæc diſtinctio non placet,lib.6.quæſt.1.artic.1.Nam idem videtur concurrere ad dandum ad vſuram, & exigendam. Nam ſi dat, planum eſt, quòd exiget. De proxenetis, magis hoc videtur diſtinguendum. Si enim nullum faciant pactum, inter vſurarium, & accipientem : ſed ſolùm oſtendant, & inueniant vſurariũ,aut eos qui accipiunt ad vſuram, non videntur obligari,tamen periculoſum eſt valdè tale officium,& vix liberum eſt à reſtituendo.Et hęc ſunt ſatis de hac re.

Nunc autem, qualiter confeſſarius ſe debeat gerere cum pœnitente vſurario,agere oportet.

Duplex igitur eſt vſurarius:alter notorius,alter occultus.

Ille dicitur notorius, qui in iudicio per teſtimonia ſufficientia conuictus eſt: vel qui in iudicio ſponte cófeſſus eſt vſuram,vel de ea damnatus eſt : vel factum eſt notorium,puta,quia publicè ad vſuras dat.

Quando verò quis dat ad vſuras, ſed non ſe habet vt aliquis prædictorum, dicitur vſurarius non manifeſtus. Quid igitur cum manifeſto ſit agendum, habetur ex c.quamquam,de vſur.in 6.Nullus enim debet eum à peccatis abſoluere, nec ſacramenta impendere, nec communionem, donec reſtituat vſuras : vel,ſi non poteſt,det ſufficientem cautionem,per pignora,vel per fideiuſſores.Quòd ſi dominus vſurarum non adeſt,exhibenda ſunt his,qui pro ipſo acquirere poſſunt. ver.gra. procuratori,vel ſi mortuus ſit,hæredi,vel ſimilibus, vt ſuprà,de quo vide Syluest.ver.vſura.§.5. ſi tamen hi nó adſunt,Epiſcopo,vel eius Vicario, vel proprio confeſ-

ſori.

ſori. Quòd ſi neutrum horum duorum poteſt præſtare; vſurarius iuret ſe non poſſe, & cùm primùm poſſit, reſtituturum. Niſi aliquid horum promittat ordine prædicto, Sacerdos non debet abſoluere, aliàs peccat mortaliter. quamuis vſurarius dicat, ſe in teſtamento relinquere, vt vſuræ ſoluantur. imò teſtamẽtum eſt irritum, nec talis debet ſepeliri in loco ſacro, & qui ſepelit, ipſo facto eſt excõmunicatus, vt ibidem in prædicto capite habetur: nam confirmatur excommunicatio lata, Clemen. 1. de ſepultu. Excommunicatio autem reſeruatur Epiſcopo, qui non debet abſoluere, donec ſatisfaciat læſæ parti. Quòd ſi vrget mors, nec vſurario vacat illa facere, cùm tamen propoſitum faciendi habeat, ſi poſſet; tunc confeſſarius debet ab illo petere promiſſionem ſoluendi vſuras, & facultatem dicendi, & reuelandi Epiſcopo talem promiſſionem, vt poſteà Epiſcopus cõpellat eũ, ſi vixerit, ſoluere, vel hæredes. ita dicit Syluest. verb. reſtitutio. 6. §. 1. Quando verò mors non dat locum huiuſmodi, ſed ſolùm ſigna contritionis exhibet, quæ ad abſoluendum ſufficiunt, tunc abſoluatur, & in hoc caſu, non eſſet excommunicatus qui ſepeliret, vt habet Sylueſter. Notandum autem; vſurarium non eſſe excommunicatum, ob id non eſſe reiiciendum à diuinis officiis, vt Syluest. benè notat, & Soto lib. 6. q. 1. artic. 1.

Quando verò non eſt manifeſtus, tunc non ſic ſe gerere debet confeſſor, ſed poteſt abſoluere vſurariũ promittentem, & habentem propoſitum reſtituendi, dum tamen nõ cõperiatur, in aliis cõfeſſionibus propoſuiſſe, & non ſeruaſſe. Tunc enim expectanda eſſet reſtitutio, vt notat Syluest. verb. reſtitutio. 6. §. 1. Quòd ſi iſte vſurarius eſt in mortis articulo, quamuis meliùs eſſet, non abſoluere, niſi reſtituat, cùm poſſit id facere; tamẽ non tenetur confeſſor id facere, ſi ei eſt probabile, hæredes teſtamenti reſtituturos. Cùm verò non poteſt vſurarius talis, morte vrgente, aliquid facere, non eſt neceſſarium petere illam promiſſionem cum licentia manifeſtandi. nam peccatum huius eſt occultum, nec cre-

detur confeſſori illum fuiſſe vſurarium, ſicut credebatur, cùm notorius & manifeſtus erat.

De accipiente ad vſuram.

CAPVT XXXVII.

LONGE diſtant; inducere aliquem ad dandum ad vſuram, & accipere ab aliquo ad vſuram. Prius enim malum eſt, & peccatum, & nũquàm licet, niſi, vt dicunt Innocent. c. ſuper eo, de vſur. & Nauar. cap. 17. num. 263. cùm quis eſt in extrema neceſſitate poſitus, in qua aliàs tenetur ei ſuccurrere ſub mortali peccato, & non ſuccurrit. Tunc enim, velut minus malum, petendũ eſt ab eo, vt det ad vſuram. verbi gratia; eſt aliquis inter infideles, & occiditur niſi det centum aureos quos ille non habet præſentes, ſed alibi habet, tunc ſi adſit illic mercator, qui eos poſſet præſtare, tenetur ſub mortali, ſaltem mutuare; ſi autem nolit, poteſt ille alius ad vſuram petere. Licet enim ſuadere minus malũ, vt nõ fiat maius. Mercator enim deliberatus eſt facere maius peccatũ, quod eſt non mutuare in tali neceſſitate. Poteſt hic dicere, ne hoc facias, ſaltem minus fac; de hoc vide Soto, lib. 6. quæſt. 1. art. 1. Accipere autem ad vſuram, non eſt ex ſe malum; nam qui accipit, ſolùm mutuum petit, quod cùm ille non velit niſi ad vſuram dare, iſte eam dat. Cùm autem ob aliquam neceſſitatem accipit quis ad vſuram, nullum eſt peccatum, vt habet ſanctus Thomas 2. 2. quæſt. 78. artic. 4. Cùm verò nulla eſt neceſſitas, ſed ob luxum, vel vanitatem. Soto libro 6. quæſt. 1. artic. 5. putat non eſſe niſi veniale, & idem dicit Caiet. niſi ſit nimia prodigalitas, & notabile filiorum, & rei familiaris detrimentum, tunc enim eſſet mortale, ſicut prodigere pecunias. Hinc patet ſolutio cuiuſdam dubij; an poſſit mercator ſumere pecunias ad vſuram, & eis negotiari, quia plus negotiatione lucratur, quàm ſint vſuræ ſolutæ. Refert Soto, loco allegato, ſanctum Thomam conſultum de hoc à mercatore Floren-

tino,

tino,respondisse,non licere. Soto autem dicit esse licitum,& Caieta.dicit,tantùm esse veniale; & ego ita credo.puto enim, sanctum Thomam intellexisse de eo.qui potest habere pecunias quibus negotietur. Iste enim venialiter peccaret,si tantùm accipit,nullum inducendo ad damnum sub vsuris. Quod autem dicimus de accipiente ad vsuram pro se, intellige etiam pro alio, qui pro amico suo accipit ad vsuram: Si enim aliquis rogatur ab amico,vel noto,vt mutuet illi accipiendo ad vsuram,quam ille soluet,potest licitè,etiam in illius fauorem accipere vsuram.

De dominis autem temporalibus permittentibus vsurarios,sciendum est; licitum esse permittere,sicut etiam permittuntur meretrices,ad vitanda maiora mala; non tamen ob hoc conceditur vsura. Nam permittere, est non punire, hoc autem non semper est peccatum. Deus enim etiam permittit peccata. Esset tamen graue peccatum,si ita permitterent vsurarios, vt accipientes ad vsuram cogerent ad soluendum, nec locum in iudicio darent repetentibus. Est enim contra ius naturæ vsura,ob id esset lex iniqua,quæ præciperet vsuras solui: & qui tale faceret, esset excommunicatus, vt habetur Clem.vnica,de vsur. Vide Soto lib.6.quæst.1.artic. Ius enim canonicum non permittit vsurarios, imò pœnas infligit vndecim,quas vide in Sylu.ver.vsura.9.Hæc hactenùs dicta sint de vsura in communi,nunc ad particularia descendamus.

De monte pietatis.

CAPVT XXXVIII.

MONS pietatis, est quædam summa pecuniæ,aut rerum pecunia æstimabilium, quæ in pauperū refugium,vel à diuite vno, vel multis, aut Principe,vel Republica,aut aliqua cõmunitate,reposita est. Ex hac pauperibus solet mutuari gratis. Huius conditiones,seu leges esse solent:

Primò,

Primò, vt detur mutuum ad breue tempus, puta, ad annũ, plus, minusve, nec excedat, vt poſſit pecunia multis mutuari, & per eam multis ſubueniri.

Secundò, vt mutuetur ſub pignore, ne pauperes in ſoluendo negligentes ſint, & mons conſumatur.

Tertiò, vt ſi intra tempus ſignatũ, non ſoluitur mutuum, pignus vẽdatur, & detur monti quod ei debetur, vt poſſit ſubueniri aliis.

Quartò, vt cui mutuum datur, ſingulis menſibus, quibus mutuũ acceptum poſſidet, eroget aliquam ſummam, breuem & paruam pecuniæ, monti, pro expenſis, quas miniſtri faciunt. Hic dicitur mons pietatis. Et quãuis olim fuerit inter Doctores magna controuerſia, an ſit licitus, quia videtur pro mutuo aliquid accipere, tamen Leo X. Papa, expediuit bullam, quæ habetur Concil. Lateran. ſeſſione decima, qua montem talem probat licitum eſſe, & ab aliis ſuis prædeceſſoribus approbatum, nec habere labem vſuræ; & excommunicat contrarium legentes, vel ſcribentes: quamuis dicat, meliùs eſſe, vt qui tales inſtituunt montes, etiam inſtituãt redditus peculiares pro expenſis miniſtrorum. Vnde, non poſſum non mirari Caiet. in opuſculo de monte pietatis, & Soto libr. 6. quæſt. 1. art. 6. qui contra iſtũ montem inuehuntur, pace ipſorum, nimis audacter, & ſine ratione, & ni fallor, qui tale diceret, puto excommunicatũ. Meliùs Nauar. ſuper cap. i. 14. quæſt. 3. ipſum probat, & abſque dubio probandus eſt, ſi fiat, vt à ſede Apoſtolica eſt approbatus.

Sunt enim tres conditiones neceſſariæ;

Prima, vt ex mutuo nihil lucri accedat monti, vltra id quod habebat.

Secunda, vt quod à mutuatario accipitur, ſit pro obligatione, quia mons obligatur mutuare indigenti, & pro expenſis, quæ neceſſariȩ ſunt pro montis conſeruatione, & hoc vocat Papa, pro indemnitate. Nam mons debet mutuare ſic, vt non patiatur damnum.

Tertia; vt nihil accipiatur vltra expenſas, & cauſas prædictas, quȩ debent eſſe moderatæ nimis, puta, quantum

tum necessarium est. Vnde, non sunt plures ministri in monte constituendi, quàm sint necessarij, nec aliæ expensæ superfluæ fieri debent. Pro his enim accipere aliquid vsura esset. Hunc autem montem sic licitum esse, ratio apertè probat.

Primò, si quis peteret à me mutuò, quòd ego non possem illi mādare, quia verbi gratia absens est, nisi expensas aliquas faciendo; profectò licitum esset, vltra mutuum, pro expensis pacisci, quia hoc non est lucrū, sed resarcire damnū. Ergo non tenetur ipse mons vel dominus illius, propriis expensis alere eos, qui constituti sunt ad mutuandū; propterea omnes dicūt, Caiet. ver. vsura, & Sotus libr. 6. quæst. 1. art. 2. ad 4. Glo. 14. q. 3. can. si fœnerauerís. Panormit. c. consuluit, de vsur. Syluest. verb. vsura. 2. §. 12. quod mutuare alicui, obligando, vt ipse sibi cùm opus habuerit, remutuet, est vsura, quia obligatio appretiabilis est pecunia. Cùm ergo mons obligetur mutuare petēti, pro tali obligatione aliquid potest exigere. Et per hoc soluitur argumentum illorū. Dicunt enim; si quis diues vellet constituere aliquā pecuniam separatam ad mutuandum, non posset exigere expensas quas facit in conseruanda illa; dico, non esse simile. nam diues hic, non obligatur mutuāre cùm exigitur, sicut obligatur mons, nec illius pecunia tradita est in pauperum commune dominiū, sicut est pecunia montis: benè tamen posset aliquis mutuare, exigendo expensas à mutuatario, vt in casu posito dicebam, cùm rogatus mutuas. Ex his ergo patet, licitum esse, existentibus conditionibus.

De aliis montibus qui in vsu sunt in quibusdam locis.

CAPVT XXXIX.

IN quibusdam ciuitatibus solent etiam alij montes constitui à priori longè diuersi. Aliquando Princeps, Dominus, aut ipsa ciuitas, supra quosdam pro-

prios redditus, solent summam pecuniæ accipere, & singulis annis, octo, vel septem pro centũ receptis reddere; verbi gratia: Aduenæ huius vrbis solent domino reddere singulis annis decem millia ducatorũ; ipse dominus aliquam partem, vel totam hanc summam aliis dare constituit, recipiẽdo decem, pro centum, vel octo, singulis annis reddendis, talis summa annualis reposita pro soluẽdis his, dicitur mons, qui pro varietate redituum, supra quos pecuniæ accipiuntur, denominari solet variis nominibus, vt mons farinæ, mons gabellarum, vel decimarum, &c.

Solent autem isti montes, in duplici esse differentia.

Quidam perpetui, quando summa accepta non potest redimi ab accipiente, nec perit redditus cum vita dantis, sed manet hæredibus; vt qui dat centũ, vt in perpetuum accipiat octo singulis annis, aut septem, pro se, & hæredibus. Talis est mons, qui Romæ dicitur fidei, à Clemente VII. institutus, in quo septem pro centum dantur perpetuò.

Quidam sunt temporales, quando dantur redditus solùm pro vita illius, qui summam mõti imposuit. Mortuo enim ipso, summa data manet apud mõtem, & talis est mõs, qui Romæ dicitur Recuperationis, à Pio IIII. institutus, in quo duodecim pro centum dantur.

Est etiam tertia differentia, quæ in fine huius capitis ponitur, in qua montes sunt, reddentes decem pro centum. Isti montes secundùm se, sunt liciti, quia sunt ad modum census cuiusdam, aut perpetui, aut temporalis: tamen ratione alicuius circumstantię possunt esse illiciti.

Sunt enim aliquot conditiones necessariæ.

Prima est, vt talis mõs, verè sit redditus aliquis, puta, vel gabellæ, vel aduenæ, vel aliquid simile. Si enim solùm acciperetur pecunia, & pro centum receptis, redderentur octo, vel decem, vel alia summa, nec talis summa esset supra aliquos redditus imposita, esset vsura. & in hoc: eadem est ratio huius montis, & censuum.

Secunda est, vt supra tales redditus, non sit tanta accepta

cepta

cepta pecunia, vt non poſſit pro centum, reddere illam quantitatem quam dat; verbi gratia, mons habet redditus quatuor millium aureorum, in quibus pro ſingulis centum dantur octo, nō poſſunt plures pecuniæ aſſumi ſupra hunc montem, quàm poſſint iſta quatuor millia continere, ſingulis annis reddēdo octo; tunc enim eſſet vſura, quia haberet rationem mutui.

Tertia eſt, ſi non ſunt plures pecuniæ acceptæ, quàm mons fructificat: aut illa pars redditiuū, quæ monti expoſita eſt, verbi gratia, pro 100. reddit 7. aut 8. hoc tamen fuit, quando mons fuit primò inſtitutus, tamen poſteà accidit, vt redditus montis ſint minores, nec poſſit pro centū reddere octo conſtituta à principio, tunc qui habent pecunias ſupra montē, non poſſunt plura accipere quàm ille mons reddat, pro centū acceptis. Sed hoc intelligendum eſt, cùm fuit obligatio facta; vt, cùm mōtis redditus variarentur, etiā variarētur illæ annuales penſiones pro ſingulis centū, vt ſi minus redderet mōs, minores eſſent. ſi plus, maiores. Cùm tamē non eſt talis obligatio, ſed eſt certa ſumma cōſtituta, in quocunq; euentu, tūc licitè poſſet talis ſumma accipi, cùm quāuis plus mons fructificaret, non ob id ſumma illa augeretur.

Quarta eſt, vt pereunte monte, omnia pereant. Debet enim eſſe ſicut in cenſu; non enim cenſus obligat, niſi dum res manet, ſupra quam eſt poſitus; ſic iſtæ penſiones non debent durare, niſi durante monte. Vnde, ſi caſu aliquo periret ciuitas, dominus non tenetur reddere quicquā illis, à quibus acceperat ſuprà redditus talis ciuitatis. ſecùs autem ſi culpa ipſius periret, aut minueretur. Tunc enim teneretur reddere penſiones.

Quinta eſt, vt in monte temporali, plus penſionis detur, quàm in monte perpetuo, in quo minor penſio datur, & ita fit de facto. nam in mōte Recuperationis dantur duodecim pro centū, & in primo triennio, non poteſt perire pēſio, quamuis moriatur qui eam habet; imò poſt triennium, admittitur proteſtatio ad vendendam penſionem, dummodò qui alienat & vendit, ſuperuiuat dies quadraginta, ſi malè habet, vel abſens eſt; aliàs ſuf-

ficit, vt ipse compareat personaliter apud eum qui acceptat protestationem.

Sexta est; Vt Domini, Principes, & alij, non instituant tales montes, absq; graui necessitate, & communi, præsertim pontifices, nam per montes destruuntur res successorũ, & tot possunt multiplicari, vt in inopiam redigantur. Vt enim præsentes domini cõgregent summam magnam pecuniarum, non curant redditus alienare futurorum, & multò maiori causa, & grauiori, debét imponi, & institui montes irredimibiles. Sunt enim Romæ montes aliqui, in quibus non cessat pensio, etiá mortuo pensionario, tamẽ possunt redimi pensiones, & isti dant decem, pro centum; alij verò redimi omninò non possunt. Hæc igitur necessaria sunt, vt isti montes liciti sint, de quibus parùm, aut nihil scriptum habetur apud Doctores, quia non sunt antiqui. Caieta. ver. vsura, in fine, breuiter meminit horum, & approbauit. Aduerte tamen aliquos solere vendere has pensiones supra montes impositas pluris quàm ipsi emerint. verbi gratia, aliquis pro centũ, habet supra montem fidei, septem perpetua, vendit alteri pro centum & quindecim, similiter de aliis etiam temporalibus. Et hoc licitum est, nam ijdem redditus diuersis temporibus, & locis propter raritatem vẽditorum, plus, minusve valent. Sicut qui domum emit, potest pluris vendere, quàm emerit; dũmodò tamen quando venditur, tale pretium iustũ sit, quod puto esse in talibus pensionibus. Sæpè enim raritas redituum emptibilium, auget pretium eorum.

De societate officiorum.

CAPVT XL.

SOLET Romæ contractus communissimus versari, qui dicitur societas officiorũ: cuius origo, & principium hoc fuit. Sunt enim in Romana curia, multa officia, quæ reditus quosdam habent, quæ Papa vendit, certo quodam pretio. Cùm autem essent multi, qui non

haberent tantam summam, vt possent soli vnũ emere, concessum est à Pontificibus, vt simul cum aliis emant talia officia, & quamuis in vno sit officium, tamen pro rata, socio, vel sociis, distribuuntur redditus, putà, decem, aut duodecim pro centum. Paulus enim IIII. decreuit, vt vltra duodecim non darentur, quia communiter non faciunt plures fructus. Est autem officiũ temporale. Mortuo enim officiali, manet officium in manibus Papæ, (nisi officialis ante mortem per quadraginta dies renunciauerit alteri officium. Ista dicitur societas officiorum.

Sunt tamen aliquæ conditiones necessariæ, ad talem contractum, vt licitè fiat. Duæ priores sunt impositæ à Paulo IIII. in bulla quadam super hoc, quæ ad nostras venit manus.

Prima est, vt supra alia officia quàm Romanæ curiæ, nõ possint similes societates fieri. Si enim fiant, tanquã vsurarię censendæ sunt. Hæc autem conditio nõ est necessaria ad intrinsecam rationem contractus, nã forsan posset idem fieri super alia officia Regalia; tamen quia id Papa prohibet, non fit.

Altera est, vt non admittantur socij vltra medietatem pretij ipsorum officiorum: solus enim potest officialis admittere socium vnum, vel plures, vsque ad valorem medietatis inter omnes eos, suprà verò non potest. Et ista etiã conditio, necessaria non est ex parte contractus; nam posset etiam, vltra medietatem, socios habere, tamen necessaria est præcepto Papæ. Vnde, peccaret qui contraueniret, & teneretur ad restitutionem. Nam Papa iudicat contractum qui non sic fit, vsurariũ. Vltra has duas, etiam aliæ duæ conditiones necessariæ sunt.

Tertia enim necessaria est, vt socij non plus habeant redditus, quàm obueniat ex officio. Vnde, si officia non fructificant nisi octo, vel nouem pro centum, non possunt socij habere duodecim, & in hoc est mirabilis abusus: quia semper exigunt duodecim, cùm iam officia multò minùs reddãt, & rarissimè dent tot. Nec excusan-

tur isti socij hac fictione. Solent enim postquàm inierũt societatem, locare fructus suos officiali, pro tali pretio. Vnde, si posteà decrescunt, ipsi tantundem recipiũt, sed hoc non excusat, nam non locant pro pretio, tunc existente, hoc enim valeret, si pro pretio tunc occurrenti locarent, & esset incertum, plus, minusve valituros fructus. Nam tunc posset officialis lucrari hoc pro fructu, sed non sic faciunt. Semper enim exigunt duodecim, quæ vix reddit officium hoc tempore. Adde etiam, cùm istæ societates semper sint tantùm per sex menses, debent pretia constitui, quæ probabilia sunt illius futuri temporis, & quod magis est, nõ debent locari pro toto fructu. quod speratur, sed pro minori. Nam incertum, minùs valet certo, & præsenti; nec ad id debet cogi officialis. Adde etiam, cùm ista officia sint temporalia, & incerta, non debent locari, sed est mera societas, & sub tali titulo à Pontificibus probata. fructus igitur debent esse vniformes, socio, & officiali.

Quarta est cõditio necessaria, vt cùm ista officia aliquam habent industriam, sine qua, tantos non faciunt fructus, non possunt socij tantam partẽ recipere, quantam officialis qui laborat vltra sortẽ suam; secùs si nihil industriæ postularẽt. Hæc est societas verè officiorum; tamẽ humana auaritia his nõ contenta, adinuenit quandam aliam lucrandi viam. Cùm enim hoc officium pereat mortuo officiali, & cum eo pereãt pecuniæ vtriusque pro officio datæ, mista fuit quædam sors, simul cum societate. Socius enim init cum officiali societatẽ hanc, per sex tantùm menses, fitque pactum: si intra sex menses moritur prius socius, pars ipsius, quam supra officiũ habebat, obueniat officiali: si verò prius officialis moritur, quamuis officium pereat, dabit socio suã partem securam, & ad hoc, fideiussores dat, dummodò mors nõ sit violenta; hoc enim factum est, ne alter alteri insidiaretur. Quòd si socius per quindecim dies ante sex menses finitos, protestatur se nolle societatem; tũc non perdit partem, dummodò sex integros viuat menses. Ista sors licita est, nam nullam facit in alterutro inæqualitatem.

tatem. Vita enim incerta est: & sicut socius lucratur sua cẽtum, ex alterius morte, qui in officio perierat, ita officialis lucratur centũ in officio, ex alterius morte præcedẽte. similiter mille, plura, pauciorave, iuxta partem socij supra officium. Iam igitur non est cõtractus societatis purus, sed cum sorte coniũctus, sed ista sors est supra capitale ipsum, & partem officij.

Adhuc tamẽ his auaritia humana nõ contenta, aliud inuenit lucrum. Solent enim socij hoc pactum cum officiali inire; vt si facta protestatione quindecim diebus ante sex menses finitos, statim his completis diebus, officialis non reddiderit socio suam pecuniam, teneatur deinceps inire societatem, reddendo eos fructus, quos antè dabat, sed socius erit absque periculo; ita, vt quamuis moriatur ante sex menses completos, officialis non acquirat sibi illius pecuniam, sed hæredibus socij obueniat. Iste contractus sæpè fit Romæ, sed tamen frequentissimè est vsurarius, quod ex duplici parte constat.

Primò ex parte intentionis imponentis pœnam. Nõ enim intendunt hanc imponere pœnam, vt suum capitale recipiant. Quæ quidem intentio necessaria est in pœnæ appositione, vt suprà diximus; sed intẽdunt merũ lucrum, & saluum habere capitale, desiderantque vt officialis non reddat, sed pœnam incurrat.

Secũdò, etiam ex eo quòd officialis sæpè non potest reddere tũc, absque culpa sua, & vt suprà diximus, pœna non est exigenda ab eo qui nõ habet vnde reddat bona sua, absq; culpa sua. Quòd si, qui talem imponit pœnam, rectam haberet intentionem, nimirùm, quia vult sibi pecuniam societatis reddi, & etiam officialis non redderet culpa sua, tunc licitè posset talis exigi pœna, sed nõ puto has pœnas modò sic imponi. Ob id maximè dissuadendi sunt homines, ab his cõtractibus, quos absque mortali peccato, & obligatiõe restitutionis nõ exercent. Possent etiã eisdem seruatis cõditionibus petere, & exigere ab officiali damnũ emergens, si quod incurrissent ex eo quod officialis non reddit, dũmodò in culpa sit nõ reddendi, & socius animũ habeat recuperandi

ſuum capitale;aliàs non licet, & dummodò damnũ ſit: nam ſolent ſæpè iſti, quando non redditur capitale,accipere eoſdem fructus, pro ratione damni, abſq; periculo capitalis,quia dicunt non eſſe iam ſocietatem.

Adhuc tertium adinuentum eſt, nimirùm locatio quædam partis officij ipſi officiali facta, de qua iam diximus.

Tandem quartum inuentum eſt,dare partẽ officij alteri tertio.verbi gratia:aliquis indiget pecunijs,nec habet qui ei mutuo det;accedit officialem, & petit, vt ad ſocietatem ſui officij,admittat aliquẽ,& ipſe dabit fructus omnes, quos officialis daturus erat, & pariter ipſi lucrũ obueniet ex morte ſocij, ita vt officialis ſeruetur indemnis,nec perdat,nec lucretur.Iſte cõtractus licitus eſt,nã ſicut licitũ eſt dare pecunias alicui, obligando ipſum,vt ſoluat damnum,aut lucrũ ceſſans certum ex tali mutuo proueniens, ita poteſt obligare officialis illum tertiũ,vt ſoluat fructus,quos ipſe ſoluturus erat pro accepta pecunia,& lucrũ etiam ipſi proueniret. Sic etiam licitũ eſt,ſuper domũ propriam imponere cenſum,pro tertio. Vnde contractus eſt duplex.primus eſt officialis cũ ſocio,ſecundus, officialis cum tertio. Sunt tamẽ duæ conditiones neceſſariæ, quæ vt plurimùm non ſeruantur Romæ;ob id, eſt illicitus talis contractus.

Prior eſt. Non poteſt officialis plura ſupra officium ſuum accipere, quàm ſit valor medietatis officij ſui, at iſti ſumunt abſq; menſura in quadruplo plus quàm valeat officium,propterea Paulus IIII.in ſua bulla optimè diſpoſuit,vt nullus admittere poſſet ſocietatem,niſi priùs compareret coram ſignatura. nam ibi apparet, quàm oneratum eſſet officium.

Poſterior etiã eſt;vt non plus exigatur à tertio,quàm ſint officij fructus pro rata. Et in hoc eſt mirabilis abuſus,nam ſocij exigunt à tertijs, duodecim pro centum, ſuper officia,quæ non dant niſi quinq; pro centum. Eſt talis contractus peſſimus, obligans ad reſtitutionem, quam primo loco tenetur officialis facere illi tertio.Nã quamuis tertius det primo,tamen ex natura contractus obli-

obligatur officialis,& eũ indemnem seruare, & socius secundo loco tenetur officiali restituere, nec excusantur ignorantia, quia est crassa nimis. Debẽt enim priùs quærere socij isti qui dant tertiis supra officia aliorum, an talia officia sint onerata, adeò vt non possint recipere plura,& tenentur contractum cognoscere, maximè, cùm bulla Pauli IIII. omnibus fuerit publicata. Et quamuis ignorantia excuset, id est à peccato, sed non à restitutione facienda,cùm primùm constiterit,illicitũ esse talem contractum.

Et est tertia conditio necessaria; vt quando faciunt hac societatem,dent totum capitale, & non accipiant solutionem anticipatam. Solent enim dare quingentos aureos pro societate, & statim accipere pro fructibus quinquaginta; vnde,non dant verè,nisi quadringentos quinquaginta.

De aliis tribus speciebus.

CAPVT XLI.

ALIA est secunda societatis species communis: putà, cùm multi pecunias suas negotiationi exponunt; ita, vt singuli pecuniam exponant, & simul laborem,& industriam in negotiatione necessaria adhibeant. Talis societas licita est, seruatis tribus conditionibus.

Prima est, vt negotiatio sit licita, & non contra iustitiam.

Secunda, vt singuli exponantur periculo perdẽdi de capitali suo,sicut exponunt se lucro. Vnde,quoties aliquis vult lucrum, & non exponere se periculo perdendi,nisi alius intersit contractus,de quo dicemus pòst,est iniusta societas,nec potest licitè acquirere.

Tertia est, vt lucrũ proportionaliter diuidatur, pro portione pecuniæ expositæ,industriæ,& laborum. Minùs enim de lucro obuenit ei, cuius capitale minus est. Ista sunt manifesta.

Tertia alia societas est, quando labor, & industria communis non est, sed vnus industriam ponit, vel laborem, alius pecuniam: vel vnus partem pecunię, & industriam, alius solam pecuniam; de qua societate habetur ff. pro socio. l. societatem. Et quidem licita est, seruatis duobus.

Primum est, vt quisque sit expositus perdendi suum capitale. verbi gratia: qui pecuniam exponit, si fortè pereat, suo damno pereat: qui ponit laborē & industriam, si casu nihil lucri obueniat, laborem perdit, salua pecunia alterius.

Alterum est, vt in lucro diuidēdo, computetur quantum valeat labor & industria, & quantum etiam periculum hoc valeat, quòd labor & industria semper perditur, dum nihil est lucri, at pecunia non; nam salua manere potest. & in hoc benè dicit Nauar. cap. 17. num. 255. quicquid velit Soto lib. 6. de iusti. quæst. 6. art. 1. Aduerte tamen hic, quod contractui societatis possunt adnecti alij duo, puta, assecuratio quædam capitalis. Sicut enim vnus potest capitalis assecurationem cum tertio facere, ita potest cum socio, dato iusto assecurationis pretio. Potest etiam locare fructus, & lucrum pretio conuenienti, vel assecurationem lucri facere. & ita sentit Caiet. opusc. 16. quæst. 11. & Nauar. cap. 17. num. 255. quamuis Soto non id recipiat, lib. 6. q. 6. art vltimo. Sed non videtur id negandum, dummodò, vt Caiet. dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberum relinquat, sicut & alium tertium.

Quarta alia societatis species est animaliū, cùm aliquis emit animalia, & alij dat curanda, reseruata parte lucri, & est licita, seruatis quibusdam:

Primò, vt portio reseruata, sit iusta, debet enim haberi ratio laborum, industriæ, & expensarum, illorum quibus animalia committuntur.

Secundò, vt animalia pereant ipsi domino, & nō ipsis sociis tractantibus.

Tertiò, cùm absq; negociatorum culpa non habetur lucrum ex animalibus; quia fortè non exponunt animalia

malia labori, vel aliis negotiis, tunc liberi ſint ſocij à lucro; reddendo Domino. Hæc omnia ſunt clara & communia.

De cenſibus, quid cenſus.

CAPVT XLII.

INTER alia de contractu cenſuum tractanda, illud primum eſt, quid ſit cẽſus. Vt autem in præſenti ſumitur, videtur ſic poſſe definiri. Eſt ius exigẽdi penſionem, de re vtili alterius. In qua definitione, quatuor partes continentur.

Prima eſt, *Ius*. Sumitur autem hîc ius, pro facultate aliquid faciendi, ſecundùm iuſtitiam. Eſt autem cenſus, ius quoddam; quale autẽ ſit, exprimitur in ſecunda particula, putà; *Exige penſionem*. Vocamus autem penſionem, quotam quandam, vel fructuum, vel pecuniarum, quę alicui ſoluitur. Cenſus igitur eſt facultas exigendi ſecundùm iuſtitiam, pẽſionem, ſeu partẽ quãdam fructuum, vel pecuniarum. Vnde autem iſta penſio ſit extrahẽda, exponitur in tertia particula, putà, *De re vtili alicuius*, id eſt, ex fructibus, quos res aliqua apud alterum facit. Debet enim eſſe res, quæ nõ ſit vſu conſumptibilis, qualis pecunia eſt: hæc enim vſu conſumitur: ſed talis quæ vſu non conſumitur, ſed fructificat ſalua ſubſtãtia, verbi gratia; habet aliquis domum, vel agros, vel alia fructificantia, & facientia aliquos prouentus; alius autem habet ius exigendi ab eo aliquam partem talium prouentuũ, hic dicitur habere cẽſum ſupra rem illius, quia tale habet ius.

Quarta particula eſt, *alterius*, id eſt, res illa vnde penſio ſoluitur, non debet eſſe habentis cenſum, ſed ſoluentis ipſum, ad differentiam locationis, & emphyteuſis. Qui enim locat domũ alteri, habet quidem ius exigẽdi ab eo penſionem, ſed nõ dicitur tale ius, cenſus, quia nõ transfert dominium domus alteri; ſed tantùm vſum: at

verò qui habet censum super rem aliquã, non habet dominiũ eius, sed hoc manet apud soluentem pensionem. Et propter hoc etiam differt ab emphyteusi, in qua quis accipit pensionem de re, cuius dominium habet; sed vsus est alteri in perpetuum traditus. Et ex hoc intelligitur ratio cuiusdam textus, nam in c. constitutus: de religiosis domibus, cõdemnatur quidam Abbas, qui multis annis non soluerat pensionem de re, quam sub cẽsu acceperat. Condemnatur autem, vt omnia soluat, non tamen vt prædium, seu rem amittat; & tamen, si esset emphyteusis, prædium amittebat, & redibat ei, cui soluere pensionem tenebatur, vt habetur l. 2. C. de iur. emphyt. Rationem autem huius dat Gloss. super illud c. constitutus. nimirùm, quia in censu, qui soluit, dominium rei habet, & in emphyteusi non. Ob id, in hac, res reuertitur ad dominum, cùm pensio nõ soluitur, non in censu, quia ipse qui dat, dominus est: solùm cogendus est ille, pensionem totam soluere. Est igitur census, ius exigendi ab aliquo pensionem aliquam, super re, cuius dominium apud ipsummet est. Dices, quare dicitur census? Aduerte. Olim res & bona ciuiũ, recensebantur ab Imperatoribus, vt iusta fieret ipsorũ æstimatio, ad tributum soluendum, vt habetur l. forma. ff. de censibus. Talis autem æstimatio dicebatur census. Inde, nomen hoc ampliatum est, vt ipsa res familiaris, quæ æstimabatur, diceretur census. Et rursus tertiò; ipsum tributum, & pensio quæ soluebatur, etiam dictus est census. Vnde, illi interrogabant, an liceret censũm dari Cæsari. Atque his modis apud auctores hoc nomen vsurpatur: sed in præsenti apud Doctores Theologos, & Iuristas aliter sumitur. Quarto modo sumitur census pro ipso iure, quod est in accipiente pensionem, ad exigendum eam ab altero, & sic in præsenti sumitur, vt à nobis hoc modo census definitus est. Nota hic etiam textum, quod de censibus tractant iura.

Quotu-

Quotuplex cenſus.
CAPVT XLIII.

NVNC diuiſiones,& modi cenſuum horum,conſiderandi ſunt; nec omnes diuiſiones in medium proponemus, ſed principales, & de quibus minus eſt dubium.

Primò quidem diuidetur in reſignatiuum & conſignatiuum.

Reſignatiuus eſt, cùm quis rei ſuæ dominium alteri transfert,retenta ſibi aliqua fructus penſione:& de hoc cenſu erat illud c.conſtitutus,ſuperiùs allegatum.

Conſignatiuus eſt, cùm quis, retento dominio rei ſuæ,partem aliquam fructus in alterum transfert.Tales cenſus modò in vſu ſunt.

Horum autem,quidam ſunt perpetui, quidam temporales.

Illi dicuntur perpetui, cùm quis habet ius ſupra rē alicuius,& hæredes ipſius,exigendi penſionem, & non ſolùm hic,ſed etiam ſui hęredes,vel illi in quos tale ius tranſtulerint.

Temporales verò ſunt,qui ad tempus quoddā ſunt, & poſteà ceſſant.

Secundò,perpetui ſunt in duplici differentia:Quidam redimibiles,quidam irredimibiles.

Redimibiles ſunt,cùm,qui ſoluit penſionem, poteſt ſe liberare à ſoluenda ea, reddendo pretium illi qui habebat cenſum,quo ipſe talem emerat cenſum.

Irredimibiles verò, cùm nō poteſt pretio ſe liberare à penſione ſoluenda.Aduerte autem,quòd non dicitur irredimibiles, quia cenſuarius non poſſit ſe liberare à penſione,ipſam pretio redimendo. Nam ſi velit, & acceptet is,qui ſupra eum cenſum habet,poteſt ſe redimere,ſed dicitur irredimibilis,quia cenſuarius non poteſt ſecundùm iuſtitiam cogere alterum,vt pretium acceptet pro redimenda penſione.Similiter in redimibili intelligas, poteſt quidem nunquam redimi, & manere in hæredes,ob id dicitur perpetuus: tamē ſi cenſuarius

velit, poteſt cogere alium, vt pretium acceptet, ad penſionem redimendam. Ac ob id dicitur redimibilis.

Rurſus tertiò, temporales ſunt in duplici differentia: quidam ad tempus incertum: quidam ad tempus certum.

Illi qui ad incertum tempus ſunt, aliquãdo ſunt pro vita alterius, vel vtriuſque, & dicuntur vitalitia: vt qui habet ius exigendi penſionem ab aliquo, vel de re alicuius, dum alter, vel vterq; vixerit, quod tempus eſt incertum. Aliquando non eſt ad vitam, ſed ad alium terminum incertum: vt dum quis hæreditatem cõſequutus fuerit, vel aliquid obtinuerit. Similiter qui ad tempus certum ſunt, aliquando ſunt ad modicũ tempus: vt cùm ſunt ad annos aliquot infra decem: aliquãdo ad non modicum: vt cùm ad decem, aut ſuprà.

Rurſus quartò: Omnes hi, aut ſunt fructuarij, aut pecuniarij.

Fructuarij, cùm penſio eſt aliqua pars fructus rei, ſuper quam eſt cenſus.

Pecuniarij, cùm eſt aliquod pecuniæ pretium taxatum. Et hi ſunt in vſu magis, quàm illi fructuarij. Omnes iſti cenſus dicuntur tales, quia impoſiti ſunt ſuper rem aliquam, puta domum, agrum, prædium, vel quid ſimile: & hos comprehendit definitio cenſus poſita. An verò ſit cenſus perſonalis, ſolũ impoſitus ſuper perſonam, abſque vllius rei vtilis obligatione, dicendum eſt poſteà.

De emptione & venditione cenſuum.

CAPVT XLIV.

TERTIO loco nunc perſcrutandum eſt, an licitè poſſit quis vendere tale ius alteri ſuper res ſuas: & licitum ſit alteri emere.

Dico primò, abſque dubio fatendum eſt, talem contractum ex natura ſua licitum eſſe, poſſeque vnum vendere, alterum autem emere. Poteſtque hoc probari ex

auctoritaté multorum doctorum, qui id affirmant; inter quos sunt Hostien.c.in ciuitate,de vsur.Syluest.ver. vsura.2.§.12. Conrad.q.72. Soto lib.6.de iusti. q.5. art. 1. Nauar.super c.1.14.q.3.in fine summæ suæ.Hoc etiam alij multi tenent.

Ratio autem est aperta:primò quidem in Inst.lib.2. tit.de vsufruct. vbi habetur, posse aliquem legare alteri vsum,vel vsumfructum rei,idq; etiam facere aliis stipulationibus,& pactionibus:potest ergo vendere.

Probatur etiam secundò: si iste cōtractus esset ex se illicitus, sequitur,quòd nullis appositis circunstantiis, posset fieri licitus,quia,quod ex se malum est,nulla potest conditione apposita, fieri bonum: hoc tamē asserere,esset temerarium: nam in extrauag. Martini & Calixti,tit.de empt.& vend.approbantur isti cōtractus.quibusdam appositis circunstantiis.

Prætereà tertiò, in isto contractu est materia vera, venditionis,& emptionis:Ergo potest fieri emptio,vel venditio. Antécedens probo: nam ius exigendi fructus est pecunia æstimabile,ergo licitè potest vendi,& emi. Vnde, non sunt audiendi aliqui canonistæ: inter quos est Innoc.super c.in ciuitate, de vsur. qui dicunt census iam factos posse licitè vendi,& emi:vt,si ego habeo censum super aliquem,possum vendere alteri, tamen non licet denuò constituere illos per venditionem, & emptionem:quia dicunt, quòd tunc,pecunia emitur,quod non licet.Sed falluntur isti,vt benè dicit Syluest.loco allegato;Nam non emitur pecunia,sed ius exigendi pecuniam,vel fructus:& est argumentum contra istos.Nam si non licet denuò census constitui, ergo nec licebit factos vendere, si denuò constituti sunt priùs. Quòd si à principio essent illiciti, etiam essent posteà, per regulā iuris,non firmatur,lib.6.vbi habetur:non firmatur tractu temporis,quod ab initio iure non subsistit. Est igitur contractus iste, quo census emitur & venditur, siue nouus,siue antiquus,ex natura sua licitus.

Dico secundò in particulari; Emptio, seu venditio census perpetui, tam redimibilis, quàm irredimibilis,

licita eſt ex natura ſua. Et quidem de perpetuo irredimibili, minor eſt ambiguitas, quia eſt pura emptio, & venditio iuris, ſupra fructus alicuius rei, poteſtq́; vendi fructus, ſeu vſusfructus rei. De redimibili autem nõ eſt tam certum, an liceat, tamen etiam certum eſt: nam emptio iſta, non eſt niſi emptio cum pacto retrouendendi. Qui enim emit cenſum, obligatus manet, vt quoties vẽditor velit reddere pretium, quod ab emptore accepit, teneatur ius ipſum iterum vendere, quod vocant venditorem redimere cenſum, id eſt, iterum emere. At contractus emptionis, cum pacto de retrouendendo, ex ſe licitus eſt. Igitur talis cenſus licitus erit, niſi aliqua apponatur mala circunſtantia.

Dico tertiò: Cenſus temporalis licitus etiam eſt; Sicut enim ius exigendi penſionem perpetuam, pecunia æſtimabile eſt, ita etiã ius exigendi ad tempus aliquod. Licitè igitur poteſt emi & vendi, dummodò adſint conditiones, quæ poſteà exponentur.

Dico quartò, non ſolùm emptio cenſus fructuarij, ſed etiam pecuniarij licitus eſt. Et ratio eſt, quia fructus rei, ſunt æſtimabiles pecunia. Sicut ergo licet dare fructus, ita etiam licet dare pecunias pro redditu. Hęc ſunt quæ ad iuſtitiam contractus huius pertinent, ſi ſecundùm ſe, & ſuam naturam conſideretur.

De neceſſarijs ad iuſtitiam contractus huius, ſecundùm ſe.

CAPVT XLV.

ALIQVA ſunt neceſſaria vt emptio, aut venditio cenſuum, etiam ſecundùm ſe, licita ſit.

Et quidem ad cenſum perpetuum, tam redimibilem, quàm irredimibilem, hæc neceſſaria ſunt.

Primum eſt: vt verè ſit apud venditorem res illa, cuius fructus venduntur, aliàs enim eſſet fictus cõtractus, ob id iniuſtus, & vſuræ proximus.

Secundum, vt reddat verè illos fructus in quos ius

emi-

emitur. Si enim non reddit tot, quot venduntur, iniusta est, quia venditur quod non est, aut minus eo quod est. Vnde supra rem non reddentẽ fructus, saltem tot quot venduntur, aut reddentem quidem, sed aliis censibus venditos, non licet nouum imponere censum, eadẽ ratione, quia ficta est emptio.

Tertium, vt si res illa pereat, vel fructus eius pereãt absque culpa venditoris, tunc emptor non possit percipere fructus. Cùm enim sit emptio quædam, iste cõtractus debet leges obseruare emptionis. In emptione autem si res empta perit, damno emptoris perit. Cùm ergo venditor ius in fructus rei suæ vendiderit; qui emit, debet suo emere periculo. Cùm enim fructus perit, ius in fructum etiam perit, idemq; censendum est, si res, minores facit fructus.

Quartum, vt pretium sit iustum.

Ad iustitiam autem pretij, sunt computanda ista: quantitas fructus venditi, vt si sunt decem, aut octo, aut quinque, plura enim magis valent.

Rursus perpetuitas: nam octo perpetua singulis annis absque pacto redimẽdi, magis valent, quàm decem temporalia, aut cum pacto redimendi, sicut res empta absq; pacto retrouendendi, magis valet, quàm cum pacto retrouendendi.

Rursus, certitudo fructuum: minus enim valent decem incerta, quàm octo certa. Vnde, quo magis fructus sunt firmi, & securi, eò maius debet esse pretium, quo venduntur.

Quintò, qui emit censum, nõ debebit obligare venditorem, vt redimat, seu reemat. Nam tunc videtur mutuum virtuale cum lucro, postquam percipit emptor fructus, saluo capitali. Quamuis autem hoc quintum, non sit simpliciter necessarium, quia adhuc cum tali obligatione differt iste contractus à mutuo, cùm in censu emptor subeat periculum perdendi capitale, si pereat res, supra quam est census; in mutuo autem hoc periculum non est, tamen iudicandum est necessarium, quia aliàs etiam periculosiùs contrahitur. Ob id, ab omnibus

docto-

doctoribus obſeruandum in tali cõtractu ponitur. Iſta ſunt quæ ad iuſtitiam huius contractus neceſſaria ſunt, ſi ſecundùm ſe iudicetur.

Non tamen neceſſarium eſt, vt ſit res aliqua certa, & ſignata, cuius fructus vendantur. Nam ſicut quis poteſt vendere ius in fructus cuiuſdam rei ſuæ, ita etiã poteſt vendere ius in fructus totius rei ſuæ, quamuis frequenter modò ſoleat certa res ſignari.

Rurſus, non eſt neceſſarium, vt venditor in cenſu redimibili, habeat facultatem redimendi cenſum reddendo pretium per partes: nam ſicut licitus eſt contractus, cùm quis vendit cum pacto retrouendendi, vt totum pretium, & non per partes reddat: ita etiam in cenſu, quamuis poſſet fieri illud pactum ſic redimendi; ſed tunc pretium, quo cenſus emitur, decreſcere debet, ſicut decreſcebat, cùm apponebatur pactum retrouendendi. Nec obſtat huic, quòd in extrauag. Martini & Calixti, appoſita eſt conditio redimendi etiã per partes. nam Pontifices non dixerunt id eſſe neceſſarium, ſed contractum cum tali conditione narratum, approbarunt optimum, tamen non damnantes oppoſitum.

De iuſtitia emptionis cenſuum, vt modò ſit.

CAPVT XLVI.

HVMANA cupiditas, ſimplici emptione cenſuum non contenta, timens periculum fructuum rei, quia contingit rem ſæpè perire aut ſterilem fieri, & tunc nullos, vel paruos facere fructus: excogitauit modum, quo tale effugeret periculum. Petit enim à venditore, vt fructuum aſſecurationem quandã faciat, obligando omnia alia ſua bona, ſuamque perſonam, imò duos aut tres fideiuſſores adhibendo, qui ſe, ſuaque bona mobilia, & immobilia obligent ad certitudinem illorum fructuum, ita vt ſi caſu aut euentu aliquo, res ſupra quã cenſus eſt impoſitus, pereat, aut ipſius fructus,

tunc ex aliis bonis extrahatur, vnde pensio census soluatur, & istam vocant apothecationem personæ, & bonorum. Non enim bona apothecantur ad securitatem rei, puta, quòd res illa sit vẽditoris, aut ad fructuum solutionem, sed etiam ad certitudinem fructuum. Hunc autem contractum ex se licitum esse, si adsint debitę circunstantiæ, nullus vel mediocriter doctus dubitare debet. Et hoc probatur;

Primò, nam licèt alicui ementi domũ aliquam, cum pacto retrouendendi, pacisci cum venditore de assecuratione domus, dum apud emptorem mãserit, sicut poterat cum tertio, dummodò pretium talis assecurationis soluatur: talis est iste census redimibilis perpetuus cum ista apothecatione, quæ est assecuratio quædã. Vnde, si emptor soluat venditori pretium iustum, licet id facere. Similis assecuratio potest esse in simplici venditione, absque pacto retrouendendi, & communiter in censu perpetuò irredimibili, nec vlla hîc apparet vsura. Nullum enim est mutuum, cùm venditor non cogatur pretium reddere, aut rem redimere. Si vitium aliquod intercedere potest, id erit iniustitiæ, puta, cùm non est iustum pretium: hoc tamen posito, licitus est contractus.

Probatur secundò, & hoc argumentum est validissimum. Nicolaus Papa, qui fuit parùm ante Calixtum, & pòst Martinum anno 1450. bullam edidit ad petitionem Alphonsi Regis Aragoniæ, in qua approbauit huiusmodi contractus, qui fiebant in regnis Siciliæ citrà, & vltrà Pharum, & statuit licitos esse, & absque peccato posse exerceri, & exprimit istas obligationes & apothecationes bonorum stabilium, & mobilium, ad censum firmandum, & alias pactiones, de quibus inter se contrahentes hi conueniunt. Et nota, has obligationes non esse alias quàm eas quæ modò fiunt, nam istæ sunt antiquissimæ, & vincunt memoriã ferè hominum. Non ergo dubitare licet, hos contractus ex se licitos esse, aliàs nulli hominum licerent. Idem cẽsendum est de his, apud quos consuetudo talis iam viget, similes contra-

ctus faciendi. Nec huic obstant illæ extrauagãtes Martini & Calixti, in quibus continentur aliquæ conditiones his contractibus qui modò fiunt, contrariæ. Nam ibi ponuntur hæ circunstantiæ.

Prima est, vt res certa signetur, supra quam census constituatur, & hæc solùm maneat obligata censui, nó alia bona.

Secunda, vt hac pereunte, venditor non obligetur soluere censum.

Tertia, vt liceat venditori per partes redimere, si velit.

Quarta, vt emptor totum pretium quo cẽsum emit, soluat venditori statim à quo emit. Istæ conditiones illic exprimuntur, sed scito, non esse tanquã necessarias à Pontificibus probatas; sed apud illos, qui sedem Apostolicam consulebant, tales tunc fiebant contractus; & sic narratos, sedes Apostolica approbauit, non tamen voluit damnare contractus, in quibus aliter fiebat. Illa igitur prima conditio non est necessaria: nam Nicolaus Papa approbauit posse censum imponi, etiam supra res alicuius in communi, nulla in particulari signata, sic enim faciebant Siculi, quamuis aliter faciebant illi Germani, quibus respondebant Martinus, & Calixtus: Rursus, secunda non est necessaria, ex natura contractus, vt probatum est ex eodem Nicolao. Nec tertia est necessaria, vti diximus cap. præcedenti, sed tantùm necessarium est, vt venditor non cogatur redimere. Quarta autem est necessaria ad hunc modum, vt emptor non cogat venditorem, vt vendat non toto pretio rei accepto, sed partim sperato. Quòd si venditor gratis & libens expectare vult pro parte pretij rei, nulla ibi iniustitia committitur. Non igitur tales conditiones necessariæ sunt ad iustitiam talium emptionum & venditionum.

De neceſſariis ad huiuſmodi contractum.

CAPVT XLVII.

QVAE igitur neceſſaria videntur ad iuſtitiam huiuſmodi contractuum, vt modò fiunt, iſta ſunt.

Primò, vt ſit res aliqua, ſupra quam imponatur cenſus; ſiue ſit determinata aliqua res, ſiue non, vt cùm quis ſupra omnia ſua bona in communi, cenſus imponit.

Secundò, vt ſint veri illi fructus, aut expectentur qui venduntur, vel in quo emitur ius. Vnde, ſupra domum fructificantem quinque, aut ſex, non poteſt imponi cenſus exigendi decem. Nec in hoc conſentio cum Soto. Vult enim hoc non eſſe neceſſarium, ſed poſſe tales cenſus imponi, quamuis res minus fructificent: quia iſte doctor putat cenſum imponi ſuper perſonam directè. Eſt enim, ait, ius exigendi à perſona; res autem illa potiùs eſt velut pignus. Sed iſtud mihi non placet, quãuis enim crediderim, poſſe cenſus imponi ſuper perſonam, tamen iſti qui modò fiunt, non ſunt huiuſmodi, ſed ſuper res. nam vendẽs, vendit ius, quod habet ſupra fructus, aut eorũ partem ſuæ rei, & tunc non poteſt vendere, niſi quod habet. Vnde non licet cenſum imponere ſupra fructuum valorẽ, vt tenet Sylueſt. loco citato, cum communi doctorum ſententia. Nec putes me velle dicere, non poſſe imponi cenſum ſupra fructuũ valorem, qui reſpondent valori rei, v. g. domus aliqua valet mille, & reddit ſolùm quinquaginta; quibus reſpondẽt quinq; pro centum: nolo dicere, non poſſe imponi cenſum, ſeptem, aut octo, pro cẽtum, nã poteſt imponi. Sed hoc ſolũ dicere volo, nõ poſſe cẽſum imponi ſupra valorem 50. Illud enim non eſt neceſſarium; nam illa 50. minus valent emptori, qui non emit niſi fructus, nõ autem rei ſubſtantiam; ob id dat minus pro eis, quàm valeant venditori, qui ſimul habet dominium rei. Hoc igitur modo ſecundum eſt neceſſarium.

Tertium etiam neceſſarium eſt, vt venditor non co-

gatur ab emptore ad redimendum cēſum; nam tunc videtur mutuum virtuale.

Quartum, vt illa bonorum apothecatio nō ſit talis, vt vēditor nullo modo poſſit abſq; emptoris facultate rem aliquam vendere, aut alienare. Hæc enim eſſet iniuſta obligatio, cùm plus multò valeat iſta obligatio, quā cōmuniter ab emptoribus pretium ſoluatur. Sufficiet, vt res, ſupra quā cenſus imponitur, ſic obligata maneat, reliqua verò bona ita apothecentur; vt dum in poteſtate venditoris ſunt, cenſus aſſecurationi ſint obligata.

· Quintum etiam neceſſarium eſt: vt pretium ſit iuſtum, ſed quomodo iuſtum pretium cognoſcatur, nō eſt facilè explicare. Aduerte tamen aliqua.

Primum eſt, non ſolùm ad cognoſcendum iuſtum pretium, attendenda eſt quātitas penſionis quę emitur, ſed valor aſſecurationis, qui per apothecationem fit, nā vtrumq; emitur. Aſſecuratio autem tantò minus valet, quantò fructus eſt certior, & tantò magis, quantò fructus eſt periculoſior. Ex quo ſequitur, non oportere eſſe ſolicitos in inquirendo, an fructus ſit certus, ſiue incertus; nā idem ferè eſt pretiū pro vtroq;: puta penſione & apothecatione, ſiue fructus ſit certus, ſiue incertus: nā ſi fructus eſt incertus, tunc do minus pro penſione, plus pro apothecatione: ſi verò certus eſt, contra, ſtante eodem pretio. verbi gratia: do centum, pro penſione octo, cum apothecatione: ſi penſio eſt incerta, tunc do ſexaginta pro octo, quadraginta pro obligatione & aſſecuratione: ſi verò eſt certior, tunc do octuaginta pro penſione, viginti pro aſſecuratione.

Secundum eſt, Regula dignoſcendi pretium in cenſibus, vt conſcientiæ ementium poſſint quieſcere, triplex eſt:

Prima eſt, lex Principis: Cùm enim lege Principum taxatum eſt, tunc illud pro iuſto eſt habendum. Vnde modò in Hiſpania, lege Regni ſancitum eſt, vt vnum ematur quatuordecim, & decem pro centum quadraginta in cenſu perpetuo redimibili, & vtinam alij Principes id facerent.

Cùm

Cùm tamen iſta lex non eſt; Altera regula eſt, Conſuetudo communis apud diuites, & inopes, ſic vendendi cenſus. Cùm enim ſit cenſus, emptio quædam, in emptione pretium iuſtum, aut ex lege, aut ex cõmuni conſuetudine ſumitur, non ex huius, vel illius hominis arbitrio, aut inopia. Sæpè enim pauperes coguntur viliſſimè vendere, nec tale pretium iuſtum eſt. Ex hoc infero vnum: non eſſe reprobandos cenſus illos, in quibus decem emuntur pro centum, cùm conſuetudo viget cõmunis talium venditionum, vt ſit in Marchia, Sicilia, & aliis locis. Quãuis enim meliùs & tutiùs eſſet, octo accipere pro centum, tamen non debent damnari, qui decem emunt pro centum, in perpetuo redimibili, & hoc probatur argumento irrefragabili. Nam Nicolaus in illa bulla concedit, vt decem emantur pro centum, etiam cum apothecatione omnium bonorum, dummodò non excedatur ille numerus denarius. Et quamuis hoc conceſſerit & probauerit pro Sicilia intra, & extra pharum, tamen idem cenſendum eſt in illis locis, vbi talis viget conſuetudo.

Deficiente autem lege & conſuetudine, tunc Tertia regula eſt ſeruanda, ſimilitudo locorum ad loca in quibus eſt lex, vel cõſuetudo. Nam cùm ſunt ſimiles regiones, quantum ad rerum pretia, & res ipſas, poteſt ſimile ſeruari pretium, licèt contractus talis in vſu non ſit. His igitur viis pretium iuſtum dignoſcitur, quo ſeruato ſimul cum aliis conditionibus dictis, tales cõtractus cum apothecationibus liciti ſunt.

De quibuſdam circunſtantiis in cenſibus appoſitis.

CAPVT XLVIII.

SOLENT aliæ circunſtantiæ his cenſibus addi: Quarum vna eſt pœna; nimirùm ſi venditor per duos, vel tres annos, penſionem non ſoluerit, poſſeſſione, ſuper quam eſt cenſus, ſpolietur. Apponere au-

tem pœná, licitum eſt; & ita in lege Tauri. 68. apud Hiſpanos ſancitur. Tamen vt iuſtè exigatur ab emptore, duplex conditio eſt neceſſaria.

Altera, vt culpa venditoris interſit: puta, qui culpa ſua non ſoluerit, cùm tamen potuerit. Cùm enim abſq; culpa ſua non ſoluit; nimirùm, quia non habet, nec culpa ſua incidit in talem impotentiam, tunc non poteſt iuſtè exigi. Non enim pœna exigenda, vbi nulla intercedit culpa.

Altera eſt, vt ſit pœna proportionata culpæ: non enim licitum eſt, pro minima culpa, grauem imponere pœnam, nec iuſtè exigitur poſt culpam. His duobus ſeruatis, licitè apponitur illa pœna.

SOLET ſecundò alia etiam interuenire circunſtantia, nimirùm, in cenſu perpetuo redimibili ſolet poni ſub pacto, ne per tres primos annos redimi poſſint. Hoc etiam licitum eſt, vt benè dicit Soto, ſicut etiam licitum eſt emere domum cum pacto retrouendendi, hac conditione, vt per annum, vel plus non redimatur. Vt tamen hoc poſſit iuſtè fieri, debet emptor augere pretiũ quo emit cenſum. Nam illa conditio onerat venditorem, qui aliàs poterat, quoties libuerat redimere. Vnde, ſi centum dantur pro decem, abſque tali conditione, iniuſtum videtur, non plus dare pro decem, appoſita illa conditione, per quã plus oneratur venditor. Quoties. n. extra communem rationem cenſuum, cum illa apothecatione, oneratur plus venditor, tunc pretium emptoris debet augeri, aut pretiũ penſionis minui. Sicut, cùm emptor magis oneratur, aut penſio augeri, aut pretium emptoris minui debet.

Solet tertium aliud apponi, in hoc eodem cenſu redimibili: nimirùm, vt niſi intra certum tempus redimatur, puta quatuor, vel quinque annos, maneat irredimibilis. Et hoc etiam licitum eſt ex ſe; tamen debet conſiderari an ſit conditio, an ſit potiùs pœna, talis circumſtantia. Si enim ſit conditio, tũc debet emptor dare maius pretium pro eadem penſione, quam dare ſolet abſq; tali conditione, quia multùm oneratur venditor: Si au-

tem sit pœna quædā, tunc videtur contractus vsurarius; nam obligat emptor venditorem, vt reddat sibi capitale cum lucro ex pensione habito. Cùm verò est cōditio, non est vsura;nam perinde est, ac emere censum perpetuum, cum hac conditione, vt possit venditor si velit, redimere intra tres,vel quatuor annos primos.Hoc autem licitum est.Sicut etiam licitum est emere irredimibilem,& redimibilem. Iste enim est mistus ex vtroque quodammodò. Conditio tamen ista potiùs est ex parte venditoris,tamen vt modò fiunt,non est ita : nam tales census pretio redimibilium fiunt, & redimibiles vocātur:ob id hoc iniquum est, & vsurarium apparet.

Solet quartò apponi alia circumstantia,cùm nō sol uit venditor pensionem, emptor facit eam pretiū quo censum auget, verbi gratia: emit quis decem pro centum,nisi ille alius soluat statuto tempore decem, computantur in censum,& iam tenetur dare pensionem,respondentem centum & decem,puta vndecim. Hoc autem aliquando est licitum,aliquando non. Cùm venditor habet vnde soluat,& non vult id soluere, iustè fieri potest, sicut,qui mutuat alteri pro certo tempore, si hic non soluat,cùm possit,ille alius potest iustè exigere, vt in pretium pro censu habeat. Cùm verò venditor non habet,& absq; culpa non potest soluere, tunc iniustitia est,id exigere ab eo.

Solet etiam tandem quintò fieri, vt venditor in emptione census,anticipatam soluat pensionem. Vnde fit, vt qui emit decem pro centum,si statim ei detur pensio, non soluat nisi nonaginta. Hoc autem est iniustum, & nullo modo tolerandum; hic enim verè non emit iusto pretio, nec dat pretium pro pensione. Debet igitur totum pretium dare,& pensionē suo expectare tempore, nisi sit forsan iam aliquanto tempore factus cōtractus, & solutum pretium: vt si in secundo anno fiat, sed tunc ratione talis conditionis venditorem onerantis, est augendum pretium pro pensione.

De censu temporali.

CAPVT XLIX.

CENSVM temporalem esse licitum, superiùs diximus, tam eum qui ad tempus certum, quàm qui ad incertum fit. In vtroque id est necessarium, vt venditor non det pretium, peracto tempore emptori. Tunc enim non esset nisi mutuum cũ lucro. Redderet enim capitale cum lucro, quod est vsura. Non igitur debet obligari venditor, tale capitale reddere.

Debet etiam obseruari in temporali, ad certum tẽpus, vt non detur pensio ita, vt omnes pensiones sumptæ simul, excedant capitale: verbi gratià, dedisti centum, vt tibi per decennium pensio detur. Ista non potest esse vndecim, quia iam esset vsura virtualis, ac si dares centum, vt post decennium tibi darentur centum & decem, sed debes ad summum exigere decem. Ita dicit Soto lib. 6. quæst. 5. art. 3. & est communis opinio. In hoc casu liceret, cùm pensio est incerta, quæ potest augeri, & minui: vt, si exigeres fructus, qui aliquando decem, aliquando octo, aliquando duodecim valent, tunc si casu plus valerent, exigi possent: cùm verò tempus est incertum, non est id necessarium. nam sicuti est periculum pro vna parte, ita etiam est pro altera, quamuis semper est attendendum, ne sit certius vnum, quàm alterum. Ibi enim iniustitia esset. Isti verò census temporales, non sunt multùm in vsu, & præsertim ad certum tempus.

Quid sit cambium, quot eius species.

CAPVT L.

CAMBIVM est permutatio negotiatoria numismatis, pro numismate. In hac definitione tres sunt partes.

Prima est, *Permutatio*, hoc enim significat verbũ Cambire, vnum pro altero permutare.

Secun-

Secunda eſt; *Numiſmatis, pro numiſmate.* Non enim quælibet permutatio eſt cambium, vt in præſenti ſumitur. Sunt enim tres ſpecies permutationis.

Prima eſt antiquiſsima, qua res rebus permutabantur. Quidam enim homines habebant res aliquas, & indigebant aliorum rebus, hi pariter illorum rebus indigebant, tunc inuicem mutabatur, & ſic à principio erant emptiones, & venditiones. Videntes autem grauia incommoda, quæ in hoc erant poſita: non enim homines ſemper rebus alterius indigebant; aut nō in tāta copia, inuenerunt vnum pretium commune pro rebus omnibus, & hoc fuit numiſma; quod cum omni re cōmutatur. Et ſic facta eſt ſecunda permutationis ſpecies, numiſmatis pro rebus: in qua emptiones & venditiones modò conſiſtunt. Poſteà verò, quia numiſmata erant diuerſi valoris, quædam maioris, quædam minoris pretij, & homo indigebat aliquando maioribus, aliquādo minoribus numiſmatibus, facta eſt tertia mutatio numiſmatis cum numiſmate. Et hæc vocatur cambium.

Rurſus, quia numiſmata in aliquo loco vel tempore maioris ſunt pretij, quàm in alio, humana cupiditas inuenit commutare numiſmata quædam pro eis, in alio loco, vel tempore. Et hæc permutatio, etiam cambium dicitur, & quia homo vnus indiget pecuniis in loco, in quo non habet eas, habet tamen vbi non indiget, ob id commutat pecunias illius loci, cum pecuniis huius in quo indiget.

Tertia pars eſt, *Negotiatoria.* Nō enim quæuis talis mutatio, etiam pecuniæ pro pecunia, dicitur cambium, vt in præſenti conſideratur, ſed quæ eſt cum ſpe alicuius lucri: ob id dicitur negotiatoria.

Huius cambij quatuor ſunt ſpecies.

Prima dicitur, cambium minutum, cùm quis dat pecunias maiores pro minoribus, vel econtrà, cum lucro aliquo.

Secunda, dicitur cambium ſiccum, cùm campſor dat alteri pecunias, vt in eodem loco poſt aliquod tempus reddat illas cum fœnore, prout valuerit in loco aliquo

diſtanti tempore ſolutionis, v.g. dicit campſor: Do tibi Romę centum aureos, vt poſt quatuor menſes des mihi centum aureos, prout valuerint in nundinis Mediolani. Dicitur autem ſiccum, quia verè hic non ſoluit Mediolani, ſed Romæ, vbi acceperat.

Tertia, dicitur cambiũ per literas: cùm quis dat campſori pecunias, vt eas accipiat in alio loco, in quo verè accipit, prout in tali loco ſtatuto tempore valent. Campſor autem dat ſuas literas, vt per eas accipiat in illo loco pecunias, ab eo qui campſoris eſt ſocius.

Quartò dicitur cambium reale; cùm eſt contractum vt campſor det pecunias alteri, vt alio in loco ei reſtituantur, puta dat Romæ, vt reddantur ſuo ſocio in Hiſpania, vel Sicilia, & ob hoc accipit lucrum aliquod, & ſic habes quatuor ſpecies.

De iuſtitia cambij minuti.

CAPVT LI.

PECVNIA ſeu numiſma dupliciter poteſt conſiderari: Vno modo, ratione materię, vt ex auro, argento, aut alio metallo eſt: Altero modo, ratione formæ, vt numiſma & pretium.

Iuxta hanc duplicem conſiderationem, duplex eſt valor pecuniæ.

Vnus, ratione materiæ: nam pecunia aurea, aurum eſt: & argentea, argentum eſt: & habet valorem quẽ habet pars vna auri, vel argenti, ac ſi non eſſet pecunia, & talis valor dicitur naturalis.

Alter valor eſt ipſius, ratione formæ: & hic eſt quẽ habet quælibet pecunia, vt talis pecunia eſt: nã ſcutum, valet decem iulios, iulius quinquaginta quatrinos, &c. & talis valor dicitur legalis.

Rurſus pecuniæ, vt pecunia eſt, & ratione formæ, duo ſunt vſus.

Vnus eſt, vt ſit rerum pretium: Ipſa enim nõ emitur, ſed eſt qua alia emuntur, & contrahunt.

Alter

Alter Vſus eſt permutatio;nã pecuniæ pecunijs permutantur,maiores minoribus,& econtrà.Poteſt igitur ex dictis pecunia tripliciter conſiderari.

Vno modo,ratione materiæ ſuæ, vt metallũ quoddam eſt.

Altero modo, ratione formæ, vt pretium eſt,quo emuntur res.

Tertio modo,quantum ad permutationes.In hac autem tertia conſideratione conſiſtit cambium.

Iuxta hæc tria dico aliquot puncta:

Primum eſt; ſi pecunia conſideratur modo primo; ratione materiæ,poteſt locari, commutari, emi,vendi, & pati alios contractus quos patiuntur res, aut ipſa pateretur,ſi non haberet ſigillum numiſmatis. Hoc dictũ eſt ſecundùm communem Doctorum ſentẽtiam, & ratio huius aperta eſt. Nam quamuis fiat pecunia,non ob id,ſuam perdit naturam, quam habet ex materia. Semper enim manet aurum,argentum, vel aliud metallum. Hinc duo ſequuntur; Alterum eſt,quod poteſt homo locare,vel commodare ſuam pecuniam, & pro tali contractu, vltra pecuniam, exigere aliquot iuſtũ pretium, ſicut exigitur ab aliis rebus, quæ locantur, vel commodantur: verbi gratia; Indiget aliquis pecunia aurea,ad coquendum carnes in ea, quia medicinale eſt, aut ad aliquam oſtentationem faciendam,aut ad alios vſus;poteſt alius locare, vel commodare ei ad certum tempus, & pretium locationis, vel commodationis iuſtum exigere. Alterum eſt,quod licet hoc modo vendere pecuniam & excedere valorem legalem, putà,ſi ſcutum valet decem,poteſt vendi ſupra decem, quia hic non conſideratur vt pecunia,aut pretium, ſed vt res,ac ſi aurum eſſet. Vnde multis cauſis poteſt excedi valor legalis.

Primò,quia illa materia talis pecuniæ purior eſt,& nobilior. Nam aurum,auro,argentum,argento,nobilius eſt.

Secundò,quia talis materia rara eſt,nec inuenitur.

Tertiò,quia habet qualitatem pecunia æſtimabilem, puta,quia forſan eſt antiqua.

Quartò, quia vendēti chara eſt, nec ipſe alienare vult, niſi ob importunitatem emptoris. Hæc enim ſolent augere pretium rerum. Similiter etiam aliis de cauſis, non enim pecunia vtimur ſemper, vt pretio, ſed aliquãdo vi re aliqua.

Sit ſecundum punctum; Si pecunia cõſideretur, vt eſt rei pretium, quantum ad ſecũdum eius vſum, non licet pretiũ ſeu valorem legalem excedere, verbi gratia: non licet emere rem, augendo valorem legalem iuliorum, aut pecuniarum, quibus emitur; Id enim facere peccatũ eſt, ex ſuo genere mortale, & obligãs ad reſtitutionem, & in hoc omnes conueniunt.

Tertium punctum ſit, quantum ad permutationes; licet pecunias pecunijs permutare, maiores minoribus, & econtrà, & vltra valorem legalem aliquid exigere, pro tali permutatione: & hoc eſt cambium minutum; quod ferè omnes Doctores approbant, tamen vt licitè fiat, debent tres obſeruari conditiones. Prima, ne ſit aliqua in campſore falſitas; putà, quia radit pecunias, aut vnam pro altera dat, aut aurichalcum pro auro, aut minorem pro maiori.

Secundò ne ſit fraus, puta, ne decipiat tractantes in valore monetæ. Si enim ei cõſtat monetam plus valere debet veritatem aperire.

Tertiò, vt ſit iuſtum pretium. Iuſtum autem pretium cognoſcitur per regulas ſuperiùs traditas de cenſibus; nempè lege; cùm lege determinatum eſt, aut communi ipſius loci conſuetudine; aut ſaltem proportione loci, ad eum in quo lex eſt, vel conſuetudo, habita conſideratione copiæ, aut inopiæ talium pecuniarum. His ſeruatis, cambium licet, & nõ ſolùm hoc licet campſoribus, qui talem artem ex officio exercent, ſed etiam aliis qui non ex officio habent, vt dicit Soto, lib. 7. de iuſti. q. 2. artic. vnico. Vnde, cùm aliquis regnum aliquod ingreditur, in quo pecuniæ alterius regni nõ ſunt in vſu, & vult cum aliquo illius regni mutare, licet huic minus dare, quàm ſit valor legalis pecuniarum, dummodò iuſtum ſit pretium.

Sit

Sit quartum punctum, ex Soto, loco citato proximè; cùm in emptionibus miſcetur aliqua permutatio, abſque dolo, & fraude; licet valorem excedere legalem; verbi gratia, emit quis domum valentem quingentos aureos, ſingulos iuliorum vndecim, & paratus eſt reddere pretium hoc in argento, ſi tamen velit venditor ſibi in auro reddi, poteſt emptor offerre minus, puta quadringẽtos nonaginta, hoc autem non fit ſolius emptionis ratione, nam ſic pretium minui, vel augeri non poteſt, ſed ratione coniunctæ permutationis.

Quartum ſit; ſi conſideretur pecunia, vt eſt rei pretium, quantum ad ſecundum eius vſum, non licet pretium, ſeu valorem eius legalem excedere, verbi gratia; non licet emere rem, augendo valorem legalem Iuliorum, aut pecuniarum quibus emitur. Id enim facere eſt peccatum, ex ſuo genere mortale; & obligans ad reſtitutionem, & in hoc omnes conueniunt. Ex his colligitur huius cambij iuſtitia.

De iuſtitia Cambij ſicci.

CAPVT LII.

CAMBIVM quod vocãt ſiccum, quatuor ſolet fieri modis.

Primus; cũ quis indigens pecuniis, petit à campſore, dari ſibi tot libras, aut tot ſcuta; campſor autem dat hac lege, vt ſoluat intra certum tempus iuxta valorem, quo tempore aliquo ſignato, ſcuta valuerint Venetiis, vel Florentiæ, vel alio ſimili loco, in nundinis. Hoc dicitur cambium ſiccum, quia nõ eſt pecuniarum tranſmiſſio, cùm in eodem loco accipiantur, & reddantur. Dicitur ſimul caſuale, quia poteſt accidere, ſcuta valitura plùs, & valitura minùs. Et iuſtitia huius contractus, eſt conſideranda ex æqualitate periculi, vt non ſit certum, valitura plùs, quàm minùs. Cùm enim ex vna parte eſt maior certitudo, apparet iniuſtitia, quia iã vna pars magis oneratur, quàm altera. At verò, vt modò

in

in vsu est,est vsura palliata,& aperta iniustitia.Nunquã enim dat campsor, nisi habeat certam probabilitatem plus valitura,& tunc perinde est ac mutuum,vt cum lucro reddatur capitale, & illo pallio cooperitur. Si igitur sic fit,est peccatum mortale ex genere suo, ad restitutionem obligans.

Altero modo;fit hoc cambij genus:Indiget quidem Petrus pecuniis, & petit sibi à campsore dari centum; Campsor autem non aliter dat,nisi accipiat ea pro Sicilia,vel alio loco distanti soluenda,& petit ab eo pretiũ; quo solet illa dare pro locis similibus, Petrus autem accipit,& tamen verè non putat reddere pecunias in illis locis, imò nec forsan habet campsor illic respondentes,sed in eodem loco sunt reddendæ pecuniæ; Istud cambium est vsurarium, & ab omnibus Doctoribus reprobatum, & peccat mortaliter campsor, & ad restitutionem obligatur,cùm sit fictus contractus.Caiet.opusc. de camb.cap.1. & Nauarr.super c.fina.de vsur. num.25. dicunt vnum;quòd si campsor paratus erat, pro illo loco dare alteri pecunias illas, & Petrus sibi dari petit, tunc ratione lucri cessantis, potest ab eo exigere tale pretium.Sed aduerti debet,quod aliquãdo minùs exigi debet à Petro,ista petẽte, quia minus est periculũ, cùm maneat in eodem loco, & det fideiussores, qui non solent esse cum aliis. Aliquando per hoc saluantur campsores,qui aliquãdo solẽt exigere à Principibus & Dominis cambiorum pretia, cùm domini ipsorum pecunias ad aliquos vsus auferunt ab eis,vnde negotiari impediuntur.

Tertia species cambij est composita ex cambio,& recambio sicco; verbi gratia. Campsor dat Petro centum soluenda Venetiis, vnde reuera campsor nullos habet correspondentes, nec Petrus illic habet vnde soluat, & petiit campsor lucrum ex hoc cambio.Rursus tempore solutionis, fingit Petrus se non habere Venetiis, & illa centum cum lucro iterum cambit cum lucro Romam, vbi accipit centum, & Romæ soluit totum,puta pretiũ cum lucro cambij, & etiam recambij. Hoc cambium

duas

duas habet coniunctas vſuras; vnam in cambio, quia fictum eſt, nullamq; habet tranſmiſſionem pecuniæ; Alterum in recambio; eſtq; mutuum virtuale, perinde ac ſi mutuaret centum, & redderentur ei centum in toto lucro.

Quarta ſpecies cambij eſt, quæ ſolet eſſe Romæ in vſu, & dicitur cambium aulicorum. Dat enim campſor pecunias quas habet pro mercatoribus aulicis, aliis locis ſoluendas. Et aliquando verè alibi ſoluuntur, & tunc eſt verum cambium; aliquando non, ſed fingitur locus ſolutionis diſtans, vt pretium exigatur, & tunc apertè eſt ſiccum, & fictũ nec excuſatur, niſi ob cauſam dictam lucri ceſſantis. Vtroque tamen modo fiat, ſolent duo fieri.

Alterum eſt, petunt ab aulicis non ſolùm pretium quod à mercatoribus exigunt, ſed ſupra hoc aliquando quinque, aliquãdo octo, plus minusve, pro ſingulis centum, hoc autẽ iuſtum videtur. Nam ratio propter quam plus exigunt ab aulicis, eſt, quia dicunt, mercatores certiùs ſoluere, minusque eſſe periculum illis dare, quàm aulicis. Sed hoc non valet; nam petunt fideiuſſores ab aulicis, quos nõ habẽt à mercatoribus; vnde ex hac parte periculum affertur iſtud. Rurſus non eſt tantùm periculum, vt tot pecuniæ exigi debeant.

Alterum ſolet fieri; datur certum tempus, maius, aut minus, pro locorum diſtãtia, in qua ſolutio fieri debet; hoc autem tempus, eſt poſt illud in quo ſoluere tenetur. Datur autem hoc aliud tempus ad certificandum, id eſt, qui pecunias accepit hoc tempore, debet campſori dare cautionem & certitudinem, qua oſtendat ſe illo loco, tempore ſtatuto ſoluiſſe. Quòd ſi non dat tali tempore dictam certitudinem, quamuis verè ſoluerit, fit recambium ſtatim illarum pecuniarum, ad locum primi campſoris. Hoc autem, quamuis aliquo modo poſſit tolerari, quia eſt ad modum cuiuſdam pœnæ, tamen cùm ſine culpa accipientis pecunias, fit, vt non poſſit certificari, quia aliquando deficiunt literarum portatores, nõ poteſt iuſtè recambiũ exigi, imò licèt ſtatuto tempore

non ſoluat, ſi id abſque culpa ſua fit, vel quia nó potuit, vel quia non habuit, & in hoc multæ iniuſtitiæ in cambiis inueniuntur. Si tamen pateretur verè campſor aliquod lucrum ceſſans, illud poſſet peti.

De quibuſdam notabilibus pro aliis cambiorum ſpeciebus.

CAPVT LIII.

ANTEQVAM cambium per literas, & reale explicemus, oportet aliqua fundaméta notare vtilia pro ipſorum iuſtitiæ intellectione, & diſcuſſione. Primum eſt; pretiũ pecuniæ tribus de cauſis præcipuè variari poſſe.

Prima eſt, ratione legis. Nam poteſt Princeps valorẽ vnius pecuniæ, augere & minuere. Et hinc eſt, quòd diuerſis regionibus; eadem pecunia poteſt diuerſos habere valores; quia in vna pretium eſt auctum, lege illius regionis, in altera eſt diminutum.

Altera cauſa eſt, ipſe valor materiæ; quia pecunia eadem eſt in metallis diuerſi valoris: vnde ducatus Caſtellæ, minùs valet, quàm Luſitaniæ; quia ille eſt auri impurioris, hic autem purioris.

Poteſt etiam variari ratione maioris, aut minoris ponderis; Et attende, quòd hæc variatio deſeruit ad cómutationes. nam quamuis ducatus Caſtellæ vnum habeat pretium, quantum ad emptiones, tamen quantum ad commutationes, poteſt varia habere pretia, iuxta dictam conſiderationem.

Tertia cauſa eſt; copia aut inopia pecuniarum. Hæc autem cauſa etiam variat valorem, quãtum ad commutationem; atq; ex hac cauſa prouenit, vt apud forũ mercatorium & campſorũ, pecuniæ modò plùs, modò minùs valeant. Nam ſcutũ aliquando commutatur & cambitur tredecim, aliquando duodecim iuliis, pro copia, vel inopia pecuniarum. Nota tamen eſſe duas fraudes in hoc augmento pecuniarum in his foris.

Prima est, monopolium. Aliquando solent duo, vel tres mercatores conuenire, & ante tempus, vel in principio nundinarum à campsoribus accipere omnes pecunias soluẽdas in aliis locis. Cùm autem alij veniunt, nō inueniunt pecunias nisi apud illos, & sic valor augetur; sed ista est aperta fraus, nec illi licitè possunt tunc augere pretium.

Altera fraus est: quia simulant campsores, se non habere pecuniam, cùm tamen habeant, & ex hac ficta inopia, crescit pretium; tamen hoc etiam iniustum est. Debet ergo ex licita causa augeri pretium: puta, cùm inopia prouenit, quia verè est paucitas pecuniæ, aut propter bella, aut alia impedimenta aut propter multitudinem emptorum, aut petentium cambia.

Aduertendum est secundò; multùm interesse inter cambium, & mutuum. Nunquàm enim licet mutuare pecunias, in loco vbi minus valent, vt dẽtur in loco vbi plus valent. Hoc enim est vsura, cùm vltra capitale, mutuũ in lucro accipiatur. At verò cambire licet pecunias minùs valentes, in loco vno pro pecuniis plus valẽtibus in alio loco, vt tenet Nauar. super c. fin. de vsur. num. 61. Non enim cambium mutuum est, sed permutatio quædam; in qua ob causas pòst dicendas, licitũ est plus pro minori pretio accipere.

Aduertendum est tertiò; pretium in cambiis non aliter commodè mẽsurari posse, nisi per tres regulas præcedentes; aut per legem, vbi lex taxauit pretia cambiorum; aut per vniuersalem consuetudinem, vbi lex non viget; aut arbitrio boni hoīs, vbi illa duo non sunt, habita consideratione ad loca, vbi lex vel consuetudo viget. Hoc autem pretium datur campsori, ob transmissionẽ seu transportationem, quam ex loco in locum facit, ipsarum pecuniarum, in cambio præsertim per literas. In reali verò, qui dat pecunias præsentes pro absentibus, & in vtroq; propter periculũ, expensas, labores, & obligationem quam paratus est dare & accipere.

Aduertendum est quartò; generaliter in hoc, & in sequenti cambio vnum multum necessarium: nempè, non

licere campſori accipere maius pretium , pro maiori temporis mora;nec licere dãti campſoribus minus dare pretium, pro maiori mora ſolutionis. Quotieſcunque enim pretium variatur purè, ratione temporis, tũc eſt vſura virtualis. Dico autem purè, quia (vt dicemus poſteà)cùm intercedit lucrum ceſſans,in mora maiori, aliquid ratione huius exigi poteſt, ſed non ratione ſolius temporis.Per hanc regulam inferiùs,iniuſtitię aliquot apparebunt. nec eſt ſimile de loco & tempore. Licet enim pro loco diſtantiori augere petium : quia in loco diſtanti,per ſe,maius periculum, maiorque labor & expenſæ ſunt, non tamen in tempore per ſe loquendo, niſi ratione damni,vel lucri ceſſantis. His prænotatis,accedamus ad ſpecies cambij per literas.

De Cambio per literas,

CAP. LIIII.

HOc cambium quinque modis fit, quamuis alij duorum tantùm meminerint. Vnde poſſumus ipſum in quinque diuidere ſpecies.

Prima eſt;cùm Petrus dat campſori centum Romæ, vt det ſibi Venetiis nonaginta quinque, aliis quinq; acceptis pro pretio ipſius campſoris, qui literas ſuas dat Petro pro Venetijs. In hoc autem cambio attẽditur valor idem pecuniarum,vt dat Petrus centum aureos,ſingulos valoris vndecim Iuliorum, & recipit nonaginta quinque eiuſdem valoris Venetiis. Hoc cambium omnes probant eſſe licitum.Et ita eſt,nec aliam habet,iniuſtitiam,niſi cùm iniuſtum exigitur pretium;hoc tamen exiſtente iuſto,nullus eſt ſcrupulus de eo habendus.

Altera ſpecies eſt,cùm quis dat campſori pecunias vbi minùs valent,vt recipiat illas, vbi magis valent. verbi gratia,dat teſtones centum Mediolani vbi minus valent,vt recipiat Venetijs, vbi magis valent,ſoluto iuſto pretio campſori. Hoc cambium iuſtum eſt, ſecundùm

Syluest.vsura.4.§.8.etiam Tabien.verb.vsura. Est tamen declarandum iuxta Nauar,cap.fin. de vsur. num.62. In cuius gratiam aduerte, pecunias absentes minùs valere quàm præsentes, quando vtræque eiusdem sunt pretij, vt aureus vndecim Iuliorum Venetus minùs valet Romæ, quàm aureus eorundem vndecim Iuliorum existẽs Romæ. Tantò autem minùs valet, quantò est distantia maior vel minor; præsertim si accedat periculum. Ex hoc sequitur, quòd qui dat Romæ pecunias campsoribus, possit recipere alio in loco alias magis valentes. Nam istæ minùs valent in illo loco, vbi iste suas pecunias dat campsori. Tamẽ debet esse excessus valoris proportionatus distantiæ, vt tantò plus valeant in loco vbi recipiendæ sunt, quãtò minùs valẽt in illo loco vbi absentes sunt; nam si valent ita plus, vt adhuc absentes accedant valorem præsentium, contractus est iniustus.

Tertia species cambij est; cùm ecõtrà Petrus dat campsori Romæ pecunias, vbi plus valẽt, vt recipiat eas vbi minùs valent, & soluit pretium campsori. Hoc cambiũ distinguit Syluest. loco allegato. Nam si campsor reddit eadem specie pecuniarum; vt, si accepit aureos, reddit aureos, licitum est; si verò reddit valorem, iniustũ est, quia non seruatur æqualitas. Non enim potest dicere campsor, pecunias absentes minus valere; nam hoc est contra ipsum: nam ipse recipit præsentes magis valentes, pro absentibus, quæ adhuc minùs valent. Vnde iniustitia est in cambio hoc ex parte campsoris, nisi velit ex pretio auferre illum valorem.

Quarta species dicitur cambium ad incertam solutionem; cùm quis dat campsori pecunias Romæ, vt accipiat eas alibi ad pretium fori tunc occurrens; quod modo crescit, modo decrescit. At hoc Soto libr.7.q.5. art.4. distinguit, cùm est æquale periculum augmenti, & decremẽti, iustum est; cùm verò probabilius est, plus valituras pecunias, iniustum est ex parte dantis, non ex parte campsoris. Hoc intellige, quando excessus est tantus, vt vincat id quod minùs valet, ratione absentiæ, vt suprà diximus.

Quinta species dicitur cambium ad creditum; fit hoc modo: mercator nolens apud se habere pecunias, dat campsori, & campsor dat literas quibus se obligat pro illo dare tot pecunias, cui ipse per suum chirographum dederit: mercator emit merces suas, & soluit, dando chirographa pro cambio, venditores recurrunt ad cambium, & aliquando pecuniam numeratam accipiunt, aliquando aliqua chirographa pro aliis cambiis; in hoc non videtur iniustitia. Solent autem duo hic fieri, vnum est, campsor solet maius creditum facere mercatori, quàm acceperat pecuniæ, verbi gratia: accipit mille, & facit creditum duorum millium, quia campsores multum volunt apud se habere pecuniæ præsentis; hoc approbat Soto libr.7.quæst.4. artic.vnico. & benè dicit: nam hoc creditum, est quædam fideiussio, quam campsor facit pro mercatore: vnde sicut nulla pecunia recepta, potest eam facere, ita minori recepta potest maiori summa fideiubere.

Alterum est. Solent campsores exigere certum pretium ab illis qui ferunt chirographa, cùm accipiunt solutionem in numerato: & hoc iniustum est, vt benè dicit Nauar.cap.fin.de vsur.num.38. Nam debitor non potest exigere à creditore pretium pro solutione, campsor autem debitor est, illi verò creditores. Vnde pretium hoc debent soluere ipsi mercatores campsoribus, pro custodia suarum pecuniarum, & hic apparet iniustitia illorum mercatorum, qui nolunt dare campsori suas pecunias, nisi hac lege, vt pretium exigant ab illis qui deferunt ipsorum chirographa, & aliter nolũt dare, sed minantur se alteri campsori daturos: tales tenentur ad restitutionem campsoribus. Campsores autem, illis à quibus acceperunt. Liceret hoc in casu, quòd mercatores emerent, tantò carius supra iustum pretium, merces à venditoribus, quantò isti magis debent soluere pro receptione pecuniarum per chirographa. Non tamen credo ita fieri. Vnum notandum est circa istas species: Soto enim negat intra vnum regnũ posse fieri ista cambia: sed Nauar.cap.fin.de vsur.num.28. meritò affirmat,

dum pretium decrescat proportionaliter, quia minùs debet esse, quàm pro locis distantioribus.

De cambio Reali.

CAPVT LV.

CAMBIVM reale vocamus in præsent, cùm campsor dat mercatori pecunias in alio loco soluendas, aliquo pretio recepto pro cõmutatione. Hoc autem cambium ex se licitum est: pretium tamen debet esse iustum, vt superiùs diximus, & nihil plus debet exigi ratione solius moræ temporis. Cùm enim campsor plus exigit, quia solutio in maius prolongatur tempus, vsura est. Hinc fit, vt cùm solutiones ex nundinis in nundinas fiũt, (nam mercatores non semper soluunt in nundinis, pro quibus acceperunt soluendas pecunias) non potest campsor, ratione talis dilationis, exigere maius pretium, nisi quia cessat ei lucrum, quòd aliàs esset percepturus: tunc ratione lucri potest exigere, sed non, si pecunia futura erat otiosa. Potest etiam licitè exigere valorem pecuniarum, secundùm quem pecuniæ commodantur in foro occurrenti, cùm eas dat. Nam aliquando plus, aliquando minus valent, vti diximus. Reliqua verò de diuerso valore pecuniarum ratione diuersorum locorũ, iudicari possunt per ea quæ diximus in capite præcedenti. Non nego multa posse in hac materia tractari; sed per ea quæ dicta sunt, poterit quis adhibita diligentia, ipsa discutere.

De octauo præcepto, Non falsum testimonium dices.

CAPVT LVI.

IN hoc præcepto prohibetur iniustitia, quæ fit verbo contra proximum. Quæ quidem duplex est. Vna extra iudicium, vt quæ fit in detractione,

murmuratione,irrisione,& aliis huiusmodi.

Altera in iudicio,quæ fit in falso testimonio. Vtraque prohibetur. Tamen quia est grauior illa quæ fit in iudicio, ob id, ipsa exprimitur in hoc præcepto. Nos autem generalius rem tractabimus, discutientes iniustitias, non solùm quæ ex testibus, sed quæ ex aliis personis in iudicio conuenientibus committi solent. Hæ autem personæ sunt pręcipuè septem,Iudex,accusator, reus,testis,aduocatus,notarius,procurator.Incipiendū ergo est à Iudicibus.

De Iudicis iniustitia.

VT Iudex sit verus& rectus,quatuor debet habere; potestatem,veritatem,formam vim executionis.

Potestas quadruplex est; Vna ordinaria,altera delegata,quæ ex commissione ordinarij est;tertia arbitraria,quam quis habet ex eo, quod alij ipsum in iudicé super aliquo eligunt;& quarta est accessoria, quam quis habet super aliquē,qui licèt sit alterius potestatis,tamé delictū commisit in loco iurisdictionis alterius. Vnde Romanus castigatur Neapoli,si illic commisit delictū, vt habetur ff.de accusat.l.alterius. Vna saltem harum necessaria est ad iudicium. Vnde, cùm quis se iudicem constituit, absque vlla potestate legitima; vel, si habet potestatem,non tamen ad illud tale iudicium, vel si habet,non tamen ad talem iudicandam personam;mortaliter peccat ex genere suo; & obligatur ad restitutionem,de damno si quod interuenit.Hinc fit,vt sæcularis peccet contra iustitiam, iudicando siue in ciuili,siue in criminali clericum. non enim potest clericus conueniri coram sæculari, quamuis possit clericus sæcularem, coram sæculari conuenire iudice, ipse tamē conueniri non potest,nisi in his casibus,de quibus vide Sylu.verb. Iudex.

Primus est,cùm degradatus est,remissus brachio sæculari.

Secundus,cùm Episcopus dat facultatem,& hoc in

causa ciuili tantùm, non in criminali. Tertius est, cùm ipse clericus conuenit sæcularem, coram iudice sæculari, & ipse reus reconuenit clericum, tunc, ratione recõuentionis potest adiudicari à sæculari; sed hoc in causa tantùm ciuili. Nam in criminali reconueniri nõ potest coram iudice sæculari. Habetur ista reconuentio cap.1. & 2. de mutuis petitionibus.

Veritas etiam Iudici inesse debet.

Est autem duplex veritas:

Altera, cùm quod dicitur, ita est in re, sicut dicitur.

Altera, cùm quod dicitur, ita dicitur sicut existimatur esse, quamuis aliquando in re ita non sit. Iudex non semper tenetur iudicare secundùm priorem veritatem, quia aliquando est occulta, & indagari non potest: ista diuino iudicio reseruatur. tamen debet sequi posteriorem, vt iudicet, quod verum esse cognoscit, & existimat.

Rursus, dupliciter cognoscit Iudex; vno modo, vt persona priuata; puta, quod ipse per se cognoscit extra iudicium, quòd cognosceret quamuis Iudex non esset.

Altero modo vt Iudex, cùm cognoscit rem vt in iudicio probatur. Aliquando contingit, istas duas scientias esse discordes; nam, vt priuata persona, scit verum, vel falsum esse aliquid, per iudiciũ verò aliter cognoscit; vt cognoscit aliquem esse innocentem; tamen in iudicio probatur nocens. & quidem, cùm ciuilis causa est, tunc ferè omnes conueniunt, iudicem debere sequi scientiam iudicis, & ferre sententiam, iuxta allegata & probata. Tamen cùm causa criminalis est, & maximè mortis, quamuis in hoc opiniones existant; tamen communior, & verior est; quòd licitè possit sequi iudicis scientiam, & damnare innocentem, quem cognoscit innocentem, cùm tamen probatur in iudicio sufficienter nocens. Ita tenet sanctus Thomas 2.2. quæst. 67. art. 2. Alex. 3. part. quæst. 40. membr. 6. artic. 2. & Bartol. in l. illicitas. ff. de offic. præsidis. nec tenetur relinquere officium, aut remittere ad alium iudicem, vt alij dicunt. quamuis teneatur diligentissimè inquirere, & exami-

nare teſtes: vt, ſi forſan poſſet aliquem in eis defectum inuenire. Similiter etiam; latæ ſententiæ appellationē concedere.

Formam etiam iuris debet iudex ſeruare. Primò quidem in ferenda ſententia, vt ſecundum iura & leges iudicet: quod ſi ignorat, vel dubitat, tenetur aſſeſſorem conuocare: in hoc autem deficere, graue peccatum eſt, obligans ad reſtitutionem.

Secundo eſt in quantitate, & qualitate ſententiæ, nam non debet ſupra pœnam iuris caſtigare.

Tertiò, in præparatoriis, debet enim terminos iuris concedere, nec ad libitum negare, aut extendere, & alia in hoc ſecundùm leges ſtatuta, exequi.

Denique non debet ſine accuſatore vllum damnare, nec in iudicium vllum conuocare niſi in quibuſdam caſibus.

Primus eſt, cùm crimen eſt notorium & manifeſtum, vt habetur extr. de accuſat. Euidentia patrati criminis, clamore accuſantis non indiget.

Secundus, cùm eſt confeſſio propria ipſius delinquentis, ſpontanea, & iudicialis. Dico iudicialem, quia cùm quis extra iudicium ſe crimen cōmittere dicit, nō valet confeſſio vt ſententia feratur, ſed eſt indicium ad inquirendum, niſi poſteà in iudicio ratificet.

Tertius, cùm eſt infamia, aut ſemiplena probatio: tunc enim Iudex procedere poteſt, non quidem ad ſententiam ferendam, ſed inquirendum, donec maior probatio ad ſententiam ferendam inueniatur.

Quartus, cùm eſt iudicialis denunciatio, puta, cùm quis denunciat aliquem iudicialiter, tunc Iudex procedere poteſt, non quidem ad ſentētiam ferendam, ſed ad inquirendum.

Quintus, cùm præceſſit fraterna denunciatio apud Prælatum, & vocatus à Prælato, eſt rebellis, & non vult corrigi: tunc Iudex Prælatus abſque alio accuſatore, poteſt etiam vſq; ad ſententiam procedere.

Debet etiam Iudici ineſſe vis executionis, vt legis pœnas exequatur, vel iuris ſententiā proferat. In cuius

gra-

gratiam aduerte, Iudicem esse duplicem.

Alterum supremum, qui alteri non subditur in iudicando.

Alterum inferiorem: In primis, inferior tenetur sententiam iuris exequi, non solùm cùm accusator ab accusando non desistit, sed quáuis desistat. verbi gratia: est aliquis accusatus homicidij coram Iudice, & conuictus, posteà accusator remittit; Iudex inferior debet sententiam ferre, quamuis possit appellationem concedere. Supremus verò, cùm accusator non remittit, nullo modo potest, nisi rarissimè, in casu, quo reus est nimis Reipublicæ vtilis, & magnum detrimentum, vel scandalum in Republica fit ex illius morte, tunc Princeps potest compellere accusatorem, vt alia satisfactione sit contentus. Ita tenet Soto libr.5.quæst.4.art.4. Cùm verò accusator remittit, tunc Iudex dispensare potest in pœna iuris, & condonare, si vult. Quamuis in hoc sit attendendum, cùm Princeps debeat considerare bonum publicum, etsi talia peccata sint etiam contra bonum publicum, non debet condonare, cùm persona est nimis noxia, & mala Reipublicæ: aut cùm aliquod detrimentum Reipublicæ sequeretur.

De Accusatore.

CAPVT LVII.

SECVNDA persona in iudicio est accusator. In cuius gratiam nota, multùm interesse, inter denũciare iuridicè, & accusare. Denunciat enim, qui apud Iudicem alicuius crimen tantùm defert, vt ad emendationem propter bonum publicum procedat: nec qui denunciat, tenetur tale crimen testibus cõprobare. Accusat verò, qui crimen, vindictæ causa, in bonum etiam publicum defert. Et hic tenetur testibus probare. Est etiam aliud denunciare fraternè, quod erga Prælatos fit. Quæ denunciatio, bonum particulare denunciati respicit.

Aduerte igitur, peccata in triplici se habere differentia.

Quædam sunt contra bonum commune primò & per se, vt coniuratio in Principem, in Reipublicæ perditionem, falsificatio monetarum, hæresis, & alia huiusmodi.

Quædam sunt in damnum alicuis priuatæ personæ; vt homicidium, furtum priuatum quod non in vijs regijs fit; hoc enim est contra commune bonum, sicut peccatum assassinorum.

Quædam etiam sunt peccata contra ipsummet committentem solùm, vt fornicatio, concubinatus, & alia huiusmodi: qui enim talia committunt, sibi potiùs nocent.

Rursus, hæc dupliciter se habent; quædam iam sunt facta quæ transierunt, & emendata sunt: quædam sunt in fieri, aut in procinctu, vt fiant, nondum tamen facta.

His suppositis, sunt obseruandæ multùm hæ quatuor conclusiones.

Prima, cùm iam peccata sunt facta, nec actu iam manent; nullus accusare, nec denunciare tenetur: quamuis fuerint contra bonum publicum. verbi gratia, cognouisti aliquem, qui fuit falsificator monetarum, aut parauit insidias Regi, iam tamen desistit omninò à tali peccato, non teneris denunciare, vel accusare. Similiter cognouisti aliquem in hæresim prolapsum, tamen scis illum omninò pœnituisse, & ab errore discessisse, nō teneris denunciare, vel accusare, nisi solùm, cùm à iudice interrogatus fueris iuridicè, puta, cùm criminis illius est infamia, vel probatio aliqua apud Iudicem, teneris vt testis verum respondere; quamuis si omninò est occultum, nec hoc teneris dicere, quia Iudex non iuridicè procedit.

Secunda, cùm crimen est contra bonum commune, & adhuc in fieri, vel in procinctu, vt fiat, teneris accusare, si potes: sin minus, saltem denunciare. verbi gratia, scis aliquos parare insidias Principi, vel monetam falsificare,

ficare, vel esse hæreticos, vel quid simile contra bonum commune facere: debes per accusationem, vel per denunciationem, iudici reuelare: tamē ante talem denunciationem, vel accusationem, est præmittenda fraterna admonitio; vt admoneatur talis, qui paratus est crimen perficere. Quòd si non acquieuerit admonitioni, denunciandus vel accusandus est.

Sunt tamen aliquot casus, in quibus non est opus præmittere admonitionem hanc.

Primus est, cùm præsumitur incorrigibilis: & hoc est maximè in hæresi cum pertinacia. talis hæreticus est denunciandus, absq; præuia admonitione.

Secundus est, cùm non profutura speratur admonitio, tunc enim non est opus eam præmittere, quamuis debet esse multùm probabile, quòd non admittetur admonitio, aliàs esset tentanda.

Tertius, cùm timetur magnum damnum in admonitione, nam si timet sibi mortem inde prouenturam, vel damnum graue, debet denunciare ante admonitionem.

Quartus est, cùm non est tempus: nam cùm vrget periculum, quòd non dat tempus pro admonitione, tunc denunciare oportet, aut accusare.

Tertia conclusio: cùm peccatum est contra tertiam personam, si graue detrimentum illi obuenit, idē prorsus, & eodem modo faciendum. v. g. scis aliquem parare alteri mortis insidias, teneris admonere: & si admonitionis non est locus, vel quia non admittitur, vel quia aliæ prædictæ occurrunt causæ, denunciare debes iudici, non tamen illi tertio reuelare personam, nisi in communi, vt sibi caueat. Intellige ista omnia, quando sunt extra confessionem. Cùm verò iam homicidium est factum, ad nihil teneris, nisi iuxta primam conclusionem, cùm aduocaris in iudicio iuridicè interrogatus, veritatem dicere.

Quarta conclusio: cùm peccata non vertunt in damnum publicum, vel alterius, tunc tenetur homo, iuxta præceptum correctionis fraternæ, corrigere, cùm cor-

rectio profutura speratur, aut denunciare Prælato, denunciatione fraterna. Et idē est faciendum, cùm Prelati publicè præcipiunt, vt reuelentur concubinarij, fornicarij, vel alij criminosi huiusmodi. Tenemur enim denunciare iudici prælato fraternè, non tamē criminibus omninò existentibus occultis, nisi aliqua saltem infamia præcedente. Est autem hîc notandum, clericos non posse accusare in causa mortis, nisi tantùm iuridicè denunciare, & præmissa protestatione, se non ob mortem denunciare, sed ob bonum, vel suum, vel alterius, vel commune. Est autem in accusatore necessariò obseruāda iustitia in accusando.

Hæc autem in his quatuor consistit.

Primò, vt seruet veritatem: Veritas autem consistit in hoc, vt affirmet quæ ipse interiùs iudicat ita esse. Quando autem siue in causa ciuili, siue in criminali, falsum imponit, mortaliter peccat, si res grauis est, & tenetur ad restitutionē de damno illato. Et attende, quòd si à principio litis, se verum accusare putabat, tamen posteà, etiam post latam sententiam, comparet fuisse falsum, tenetur reddere ea, quæ ei ex tali sententia obuenerant. Tenetur etiam, si in media lite comperit aliter esse quàm putabat, desistere.

Secundò opus est, vt in verè accusando, & petendo quod iustum est, modum debitum seruet. Ex hac parte potest etiam peccare, vt si ad verum & iustum probandum, vtatur falsis testimonijs, inducendo alios ad iurādum, quod nesciuerunt: tunc enim peccaret mortaliter quamuis ad restitutionem non teneretur, si reuera, ita vt erat, intendebat.

Opus etiam est tertiò, vt debitam obseruet intentionem: nam, quamuis iustum petat, & modo iusto, si tamen eo fine, vt alteri noceat, & nō vt res suas recuperet, vel in bonum publicum id faciat, peccat, & cùm grauis est materia, mortaliter.

Adhuc quartò opus est, vt licitè exequatur accusationem propositam, & receptam absoluat. Desistere enim in media causa, aut remittere se in probationibus

vt vin-

vt vincatur, peccatum eſt, & illud vocatur præuaricatio, hoc eſt tergiuerſatio, vt habetur 2. quæſt. 3. c. ſi quem pœnituerit. Non tamen ſemper eſt peccatum, niſi cùm accuſatio erat criminis alicuius contra bonum publicum, aut contra tertiam perſonam, & adhuc, cùm poteſt accuſator probare. Quando verò negotium eſt proprium, non eſt peccatum, dummodò non vtatur mendaciis, aut periuriis. Hæc ſunt, quæ ad accuſatorem ſpectant.

De Reo.

CAPVT LVIII.

IN Reo id primum conſideratur: obligatio reſpondendi iudici, & manifeſtandi verum. Aduerte autem, vt reus obligetur verum reſpondere, debent tria concurrere.

Primò, vt interrogetur à proprio iudice. Cùm enim non eſt iudex habens autoritatem in reum, non obligatur reus reſpondere. Secundò, vt ſeruetur forma iuris. Hæc autem eſt, vt reus non interrogetur de crimine, de quo non præceſſit infamia, ita vt ille ſit infamatus de tali crimine, aut præceſſerint indicia, aut ſemiplena probatio, id eſt, teſtis omni exceptione maior. Quando autem eſt plena probatio: tunc non eſt dubium quin debeat reſpondere verum. Quando iſta deficiunt, non tenetur reſpondere reus etiam proprio iudici, quamuis fulminetur ei ſententia excommunicationis. Nam occultum manifeſtari non debet in foro exteriori: & iudices malè faciunt, qui cõtra iuris formam cogunt eos reſpondere.

Adhuc iſta duo non ſufficiunt, ſed opus eſt tertio, vt iſta iuris forma ſit priùs probata in proceſſu, & reo indicata, vt cognoſcat ſe iuridicè interrogari: aliàs in re graui non debet, nec tenetur reus reſpondere iudici. His igitur ſeruatis, debet reus reſpondere verum, quãuis inde cognoſcat ſibi mortem prouenturam, & peccat,

cat mortaliter non respondendo, aut verum negando, ratione iuramenti, tum ratione mendacij, quod in iudicio profert, quod absque iuramento est mortale, cùm res grauis est. Cùm verò leuis, potest esse veniale, quã-uis neget Caietanus 2. 2. quæstio. 69. articul. 2. Debent ergo confessores, audientes reos, aduertere: ne absoluant reos tales, qui iuxta iuris formam interrogati, nolunt respondere: nec etiam cogant ipsos verum manifestare, cùm contra talem formam interrogantur. Et in reo considerare oportet, quòd non tenetur manifestare in iudicio, omnia crimina quæ commisit, sed illa tantùm, quæ iuridicè interrogari potest. Nam si aliquorum infamia præcessit, vel indicia, aut semiplena probatio, non autem aliorum, non tenetur hæc manifestare, sed solùm illa, de quibus iuridicè interrogari potest. Et in hoc malè faciunt iudices, qui vno comperto crimine, omnia etiam occultissima inquirunt. Verum est, quòd, cùm crimen vnum notum est, & indicium sufficiens alterius, iudices possunt inquirere etiam illud.

Rursus, reus non tenetur reuelare complices suos, nisi cum illorum aliqua infamia præcessit: aut denique seruantur illa tria prædicta. Et in hoc etiam est abusus Iudicum, qui, nulla seruata forma, inquirunt etiã complices, cùm nec post talem manifestationem licitè possint contra eos procedere, sicut, nec contra reũ propria crimina manifestantem, si non iuridicè fuit requisitus. Hæc sunt quæ ad rei obligationem pertinent.

Adhuc in Reo est secundum considerandum, puta, cùm non iuridicè interrogatur, quibus verbis debeat respondere, cùm verè crimen commisit. Et in primis, certum est, posse appellare, aut non respondere. Tantùm tota difficultas, si, cùm cogitur, possit respondere, non feci. Et in primis certum est, non licere ei mendacium dicere; nam esset periurus, & mortaliter peccaret in quocunque casu; sed licet ei vti æquiuocatione. Soto lib. 5. de iustit. quæst. 6. art. 2. tenet, quòd non licet ei vllo modo dicere, non feci, quia hîc nulla est æquiuoca-

tio, sed esset mendacium; tamen Adria. 4. in quæst. de sigil. dicit, talem reum posse dicere, non feci; & Caiet. opusc. 16. quæst. 5. dicit, posse respondere, se non habuisse complices, quamuis habuerit. Et ego puto hoc esse probabilius. Tamen cautus debet esse Reus, vt talia verba proferat iuxta suam intentionem in sensu vero, puta, vt intendat dicere, non feci, puta, in carcere, & non habui complices in aliis criminibus, vel aliquid simile; aliàs esset mendacium; non autem illo modo, quia verba in tali casu non sunt consideranda, iuxta Iudicis intentionem, sed ipsius Rei.

Tertium considerandum est in Reo; obedientia, puta, vt non aduersus Iudicem, vel eius ministros insurgat, vt in carcere maneat. Tamen notari oportet, quod solùm obligatur, nullam vim, vlli custodi, aut personæ inferre; tamen, si citra vim talem, potest fugere à carcere, quamuis iustè sit comprehensus, licet ei, imò rumpere catenam, murum perforare, & portas frangere; quamuis sciat alios comprehensos fugituros, & custodes damnum passuros. nam non tenetur hoc ipse prouidere, sed ipsis ministris incumbit, præsertim cùm res grauis est. Attende tamen, quod tenetur postea restituere damna illata, puta, ex ruptura catenarum, & portarum fractione. Hanc sententiam tenet Caieta. 2. 2. quæstio. 69. Soto lib. 5. quæst. 6. art. 4. Nauar. in summa, cap. 25. num. 38. Addit autem Caietanus, quod licet aliis, qui sunt extra carcerem, iuuare ipsum, & ministrare instrumenta. Hoc autem negant Soto, & Nauar. Nam ista licent reo, quia sua res agitur: multa autem licent alicui propter se, quæ ipsi non licerent facere propter alium. Addunt tamen Doctores, quòd liceret aliis consulere incarcerato fugam: & hoc quidem verum est, dummodò non sint ipsæ personæ quæ ad iudicium spectant, vt Iudex, custodes, & alij huiusmodi. Fugienti è carcere, leges imponunt grauem pœnam, tamen, vt Soto dicit, ad culpam non obligant.

De Teſte.

CAPVT LIX.

QVARTA in iudicio perſona, eſt Teſtis: in quo tria conſideranda ſunt: obligatio, repulſa, culpa.

Circa obligationem: puta, quando quis tenetur teſtimonium reddere, & teſtificari, ſunt notandæ tres regulæ generales, per quas multi caſus in particulari decidentur.

Prima eſt, quando crimen vergit in detrimentum publicum, aut in damnum tertiæ perſonæ notabile, nec adhuc eſt emendatum, ſed eſt in fieri, vel in procinctu vt fiat: tenetur homo inquiſitus, teſtimonium reddere, licèt iuridicè non interrogetur: quia, vt ſuperiùs diximus; in his caſibus, tenetur quiſque accuſare, vel denunciare: verbi gratia, interrogetur aliquis de alicuius crimine, puta hæreſis, vel proditionis, vel alterius contra bonum commune, vel de inſidiis contra aliquem, ſi iſte adhuc in crimine tali eſt, tenetur interrogatus dicere verum, & manifeſtare: licèt occultum ſit crimen.

Secunda regula: Cùm verò iam crimen eſt commiſſum, & tranſactum, ſeu etiam emendatum, nullus inquiſitus tenetur reſpondere & manifeſtare, niſi iuridicè interrogetur: ſi tamen iuridicè inquiratur, tenetur verum dicere: verbi gratia, inquiritur Petrus de homicidio Ioannis iam facto, & cuius forſan iam pœnituit ipſum Ioannem, ſi tamẽ infamatus eſt Ioannes, vel ſunt alia, vnde iudex iuridicè inquirat Petrum, tenetur aperire quod ſcit.

Tertia regula: quando aliquis patitur detrimentum iniuſtè, ſi quis ſcit verum, & cognouit illum iniuſtè pati, & in carcere detineri, ſiue in ciuili, ſiue in criminali cauſa, tenetur teſtimonium dare, etiam non inquiſitus, ſeruatis tamen duabus conditionibus.

Altera, vt ſperet ſe profuturum: ſin cognoſcit ſe nihil profuturum, non tenetur.

Altera, ne inde aliquod notabile detrimentum incurrat. Cùm enim timet probabiliter id ſibi nocitu-

rum,

rum, quia aduersarius faciet ipsum occidere, vel afficiet aliquo malo graui, non tenetur. His positis, quòd sit spes proficiendi, & quòd nullum timeatur detrimentum, tenetur testificari, Soto libro quinto de iustit. quæstione septima, artic. primo. Nauarr. cap. 18. numer. 34. Sanctus Thomas 2. 2. quæstio. 70. artic. 1. Syluest. ver. testis, §. 8. Et attende, quòd obligatio in hoc casu nascitur ex charitate. Vnde, qui non facit, peccat mortaliter contra charitatem, & non contra iustitiam, & consequenter non tenetur ad restitutionem, de damno quod alteri prouenit, ex ipsius taciturnitate. At verò, qui iuridicè interrogatus, dissimulauit verum, tenetur ad restitutionem de damno; si quod ille alius incurrit, quia peccat contra iustitiam. Et hæ regulæ obseruandæ sunt circa obligationem testium.

Circa repulsam, scias in testibus esse quasdam conditiones secundùm iura, requisitas, vt ipsorum testimonia sint valida: quibus deficientibus, infirmum est ipsorum dictum: vt, quòd non sit infidelis, excommunicatus, infamis, & alia huiusmodi. Hinc fit, vt, cùm testes in aliqua causa offeruntur, procuratores contrariæ partis, soleant imponere defectus testibus, vt ipsorum dicta inualident, & hanc vocamus repulsam. Et quidem licitum est parti contrariæ, & ipsi procuratori aperire defectus quamuis occultos testium, quibus ipsorum testimonia infirmantur, vt, se defendant, sed sunt aliquot conditiones obseruandæ.

Vna est, vt adsit veritas: nam imponere falsa crimina & defectus, graue peccatum est.

Rursus, vt solùm illi defectus manifestentur, qui faciunt ad inualidandum testimonium, & non alia crimina, quamuis vera sint.

Tertia est, vt non obueniat maius multò detrimentum testi ex tali manifestatione, quàm ipsi parti; nam aliquando erit graue crimen, ob quod grauiter punietur testis. Dico multò maius; quia licèt maius detrimentum obueniat testi, dummodò non sit multò maius, quàm quod obuenit parti, licitũ est manifestare in sui defen-

sionem,

ſionẽ, & hoc intelligo cùm eſt iniuſta cauſa. nam aliàs, cùm quis iuſtè accuſatur, puto, non licere occulta crimina teſtium aperire, ex quibus ipſis detrimentum obuenit: maximè, cùm iuridicè inquiſiti ſunt, nec ipſi ſe ſpontè ad teſtificandum obtulerunt.

Circa culpam, aduerte, quòd teſtis tenetur verè teſtificari, id eſt, quod ipſe exiſtimat verum, nec debet dubium affirmare vt certum. Dicere autem mendacium, peccatum eſt mortale ex genere ſuo, propter periuriũ, quod illic committitur, & hoc prohibetur in iſto præcepto: *Non dices falſum teſtimonium.* Obligatur etiam ad reſtitutionem de damno illato, ob tale mendacium. Aduerte autem quòd ſi quis fortè, cùm teſtificatus eſt, dixit aliquid, quia ita eſſe putabat, tamen poſteà intellexit, & comperit ita non eſſe, tenetur, ſi abſque detrimento ſuo poteſt, & ſi ſe profuturum ſperat, coram Iudice iterum comparere, & dicere quod ſcit, dummodò ſit certus de eo: quod ſi iam lata eſt ſententia, & nihil profuturum ſperat, ſaltem dicat ipſi parti, in cuius fauorem teſtificatus eſt, vt ipſe verum cognoſcens, reſtituat, nec ad amplius talis teſtis tenetur. Quòd ſi falsò teſtificatus eſt, tenetur reiterare, ſi alter eſt in periculo graui, vel mortis, vel infamiæ, quamuis ipſi teſti mors obueniat.

Sunt autem hic duo notanda:

Vnus eſt, cùm teſtis accipit pecunias, vt falſum teſtimonium dicat, quamuis teneatur reſtituere damnũ illatum alteri, tamen non tenetur reſtituere pecunias, quas accepit, vt falſum diceret.

Alterum eſt, ſi illas accepit, vt verum diceret, tenetur eas reſtituere domino, quia ſine pecunia tenetur veritatem dicere. Hæc ſunt, quæ circa teſtem conſiderare oportet in præſenti.

De Aduocato.

CAPVT LX.

IN Aduocato, conſideranda eſt obligatio. Tenetur enim patrocinari quamuis gratis, in pauperum cauſa.

Obli-

Obligatur autem ſub mortali, in illo caſu, in quo aliquis ſub mortali tenetur eleëmoſynam facere; qui caſus eſt, cùm eſt grauis, aut extrema neceſſitas. Hæc autem eſt, quando pauper graue detrimentum patitur, & non eſt, aut difficilè inuenietur aliquis, qui ipſi patrocinetur.

In Aduocato ſecundò conſiderandum eſt, cauſa pro qua patrocinatur: Eſt autem notandũ, cauſam poſſe eſſe in quadruplici differẽtia; aut eſt iuſta, aut eſt iniuſta, id eſt, quam aduocatus arbitratur iuſtã, aut arbitratur iniuſtam; aut eſt dubia ex vtraque parte: aut eſt dubia, ſed iuſtitia magis inclinat in vnam partem.

Hac ſuppoſita diuiſione, dico primò, pro cauſa iuſta, quam ita eſſe exiſtimat ſecundùm ſuam ſententiam Aduocatus, licèt fortè, verè, talis nõ ſit, licitè poteſt aduocatus patrocinari.

Secùs autem exiſtimans, cùm patrocinatur defendẽs cauſam, mortale peccatum eſt. Et ſi fortè verè iniuſta erat, & victoriam cõſequutus eſt Aduocatus ob ſuam defenſionem, tenetur reſtituere damnum illatum parti. Aduerte, ſi ſuus cliens non reſtituat, tenetur etiam reſtituere expenſas clienti ſuo, quamuis victoriam non conſequatur, niſi fortè ipſum priùs admonuit de iniuſtitia cauſæ, & voluit adhuc cliens litem proſequi.

Dico tertiò, ſi cauſa eſt dubia ex vtraque parte, & iuſtitia non dignoſcitur, poteſt aduocatus patrocinari; tamen, ſi poſteà comperit iniuſtam, imò ſi priùs putabat iuſtam, & poſteà certò cognoſcit iniuſtitiam, quamuis ſit iam lis inter partes conteſtata, tenetur deſiſtere, non tamen tenetur parti contrariæ prodere punctum iniuſtitiæ, ſed tamen non ampliùs patrocinari; vt tenet S. Thomas 2.2. At Soto lib. 5. de iuſtit. quæſt. 5. art. 3. limitat benè hoc: quod cùm notabile eſt detrimentum partis contrariæ, tenetur etiam prodere iniuſtitiam, eo caſu, quo etiam teſtificari verum obligatus eſſet, licèt non requireretur, ſed hoc fieri non debet, niſi in graui caſu aliquo.

Dico quartò, quando iuſtitia ex vna parte magis in-

clinat, licèt altera etiam pars iusta videatur, tunc cum distinctione oportet procedere. Nam, cùm defenditur reus aliquis, vel actor qui notabile patitur detrimentũ, tunc licet, etiam minus iustam causam defendere. Cùm verò non patitur, sed potiùs contraria pars patitur, non liceret. In rebus autem non ita grauis momenti, licitum est patrocinari, dummodò pars quæ minùs iustam sequitur causam, admoneatur huius, si fortè velit desistere. Aduerte tamen, quod non debet esse ita minus iusta, vt iniusta dicatur, sed vt sit iusta cum dubio aliquo, nõ tamen iniustitia apparente.

TERTIÒ principaliter in Aduocato considerãda est scientia. Tenetur enim scire ea, quę communiter ad suũ officium spectant. Vnde, si ex ignorantia in causa est, vt cliens perdat causam, peccat, & tenetur ad restitutionem de damno illato, & multò magis obligatur scire, quantò doctior reputatur, quamuis non teneatur tantam habere scientiam, quantam Bart. cùm non existimatur, nisi vt mediocriter eruditus. Idem etiam est censendum de diligentia. Debet enim studere, cùm difficultatem causæ iudicat. Vnde, si ex negligentia ipsius, causa perditur, tenetur restituere damnum.

Quartò, etiam necessarius est modus patrocinandi fidelis, non vt distorqueat leges in sensus falsos apertè, quamuis posset sequi opiniones probabiles doctorum, in legum interpretatione receptas. Similiter, non allleget falsum pro vero. Cùm verò modus iste non seruatur, peccatũ est obligans ad restitutionem damni, quod ex ea prouenit alteri.

Quintò etiã necessarium est, vt iustum pretium pro patrocinio non excedatur: hoc enim est, quod taxatum est per Principes. Quòd si non est, arbitrio boni viri taxandum est, habita consideratione horum, puta, grauitatis causæ, nam minus pretium est in causa leui: similiter laborum in patrocinio: similiter dignitatis, seu sciẽtiæ aduocati: nam magis meretur magni nominis aduocatus. Similiter etiam consuetudinis regionis illius.

Sextò, aduocatus non potest pacisci cum cliente de

aliquota parte causæ : puta, si vincat, vt pro pretio det secundam, tertiam, vel quartã partem illius quod ex victoria consequetur. hoc quidem non licet, non quia secundùm se malum sit, sed quia prohibitũ est, l. sumptus ff. de pactis. Ne aduocati, quia sua res agitur, modum legitimum patrocinandi peruertant.

De Notario.

CAPVT LXI.

IN Notario seu Tabellione, scientia, fidelitas, & iustitia necessaria sunt.

Circa scientiã quidem, tenetur scire quæ sui officij sunt, & in eis obseruandis diligentiam adhibere. Vnde, cùm ex ignorantia, vel negligentia aliquid omittit in instrumento, vnde aliter detrimentum patitur, restituere tenetur, nec excusatio admittitur. Verbi gratia, si omisit necessarium numerum testium in instrumẽto : si nõ signauit diem & annum; si fecit testamentũ, quando qui testabatur, erat amens, vel quia nesciebat esse necessarium plenum iudicium rationis in testatore, vel quia nullam fecit diligentiam, vt cognosceret, an ille esset compos mentis. Quòd si ista fecerit ex malitia, iam peccat contra fidelitatem, quæ in multis consistit.

Primò, ne conficiat falsum aliquod instrumẽtum, fingendo ea quæ cõtracta non sunt: hoc enim graue peccatum est, obligans ad restitutionem, & lege ciuili, pœna graui punitur.

Secundò, vt postquã est verum instrumentũ, in verbis synceritas, & puritas seruetur. Nam in causa præcipuè criminali, multùm refert, cùm hoc, vel illo verbo factum narratur. Cumque notarius in verbis non seruat puritatem, & aliter narrat, quàm res se habeat, etiam quantum ad quantitatem, & qualitatem criminis, grauiter peccat, & tenetur ad restitutionem, de damno indeillato.

Tertiò, postquàm verum & syncerum confecit instrumentum, tenetur apud se seruare registrum quod

vocant,& non dare alicui alteri, nisi transumptum aliquod, quando verò alteri detrimentum obuenit, ex eo quod apud notarium non manet registrum, tenetur de damno illato.

Rursus quartò, quando apud se retinet registrum, non debet retinere tantùm in protocollo, seu in breuibus, vel albis, vt vocant. Scias enim notarios non extendere instrumenta, quia prolixa sunt, nec possunt multa vna die conficere, vnde sumunt solùm rei substantiam in chartula quadã, quæ dicitur protocollum, vt posteà cùm eis vacat, in registro extendant. Scias etiam illam chartulam, nullã vim dare instrumento, nisi in registro sit extensum, secundùm iuris formã. Isti autem vix implent, aut extendunt ista istrumenta, vnde magnũ periculum potest inde obuenire iis, ad quos instrumentum pertinet, præsertim, quia potest mori notarius, & tunc manent instrumenta, ac si nulla essent, ob id, in hoc grauiter peccant notarij circa instrumenta.

Rursus quintò, non debent occultare instrumenta, quæ ab eis exiguntur. Accidit enim, quod vnus recurrit ad notarium, vt fidem faciat instrumenti, ratione cuius vult rem suam, vel quod sibi obuenit, exigere, notarius autẽ pretio aliquo ab apposita parte corruptus, occultat, negando se tale confecisse instrumentum, & in hoc etiam graue committitur peccatum, obligans ad restitutionem.

Rursus sextò, tenetur, etiam nullo exigente, si apud se manet aliquod instrumentum, vel testamentũ, ratione cuius, aliquibus fiunt legata, nec impleta sunt, ignorantibus iis quibus fiunt, manifestare illud: primũ quidem iis, quibus incumbit implere, quòd si non implent culpa sua, manifestet illis quibus fiunt, & in hoc, quorundam abusus est: nã manifestant illis qui implere debent, nõ vt impleant, sed vt ab illis exigant pecunias, ne ipsi manifestent eis quibus legata debentur. Hæc sunt, quæ ad fidelitatem notarij maximè spectant.

Iustitia autem consistit in duobus, in instrumẽto, & in pretio. In instrumento quidem, adhuc in duobus:

Pri-

Primum est, ne de re illicita & prohibita faciant instrumentum, puta, de vsura. Tunc enim peccant mortaliter, & aliquando tenentur restituere. Cùm enim faciunt instrumentum de contractu vsurario, manifestè exprimendo vsuram, tunc non tenentur restituere, licèt peccant, quia illud instrumentum nullam vim dat vsurario recuperandi vsuras, ac si non esset, nisi esset in terris vbi præceptum esset, licèt iniustum. Quando verò facit instrumentum palliando vsuram, puta sub nomine veri contractus, & legitimi vsuram palliat: vt, dat Petrus Ioanni centum aureos, vt post duos menses recipiat centum & decem, vsura est: tamen fit instrumentum nomine mutui, quod dat Petrus Ioanni, centum & decem, vt post duos menses totidem det, cùm tamen nō dat Petrus nisi centum, hic palliatur vsura, & notarius tenetur restituere vsuram Ioanni. Nam per tale instrumentum obligatur in foro exteriori Ioannes reddere centum & decem. Quòd si tale instrumentum fieret in fauorem Ioannis petentis ad vsuram, & rogantis vt tale fiat instrumentum, quia aliter non potest habere pecunias, tunc peccatum esset mortale notarij, sed nō obligaretur ad restitutionem.

Alterum, in quo iustitia circa instrumentū consistit, est, ne faciat instrumentum prohibitum.

Sunt autem hæc instrumenta prohibita duo: quædā quæ continent materiam vsurę, nempè, si quis dominus velit instituere, ne soluentes vsuras possint repetere illas in iudicio: aut qui acceperunt ad vsuram, vt cogantur soluere, nullus notarius potest super hoc instrumētum conficere, & si cōficiat, mortaliter peccat, & incurrit excommunicationem, à qua potest ab Episcopo absolui. Habetur hoc Clem. de vsur. Quædam alia instrumenta sunt prohibita, nimirùm, quæ fiunt contra libertatem Ecclesiæ, & notarius peccat mortaliter si talia faciat, & excommunicandus est, nō tamen ipso facto incurrit excommunicationem. Hæc igitur est iustitia quæ in instrumento consistit.

Altera est in pretio, & hæc duplex est.

Altera; ne accipiat pretium pro re, pro qua nullum est pretium exhibendum. Vnde in Concilio Tridentino sess.21.cap.1. præcipitur, ne pro negotio ordinis, notarius quicquam accipiat; imò nec pro dimissoriis, aut testimonialibus literis, si habet salariũ ab Episcopo. quod si non habet, potest pro his duobus dictis accipere, sed solùm decimam partem aurei.

Altera est, ne excedat pretium iustum instrumenti, pro quo potest pretium accipere. Hoc autem est frequenter lege taxatum. In qua taxatione, notandum est, apud aliquas regiones existere taxationes has secũdùm pretia vilissima, quia sunt antiquissimæ, quando res minimo pretio emebãtur: & tunc ipsa officia, minus multò valebant: modò autem multum valent. & quamuis iustè possit notarius excedere illa taxata pretia: tamen vnum obstat, nimirùm iuramentum, quod singulis annis, aut in principio officij facit: puta, obseruandi illam taxationem, ob id peccat transgrediendo. Vnde sanctissimè facerent Principes, si pretium conueniens, habita temporum, & regionum ratione imponerent, aut tale iuramentum, quo multi illaqueantur, auferrent penitùs.

De Procuratore.

CAPVT LXII.

VLTIMA persona, ex his, quæ in iudicio superiùs propositæ sunt, est Procurator. In quo, multa etiam exigenda sunt.

Primum est scientia: Debet enim quæ ad officium spectant, scire. Vnde, si ignorãtia litem clientis perdat, restituere tenetur, nec excusationem habet.

Secundum est diligentia: Debet enim necessarios terminos petere in iudicio, appellare, cùm appellandũ est: probare, quod probandum est: respondere, cùm respondendum est: & in aliis necessariis non deesse, cum

que

que aliquid prætermittit ex negligentia probabili, restituere damnum tenetur, quod ob id cliens incurrit. & multò magis si ex malitia facit.

Tertium est veritas: Debet enim dicere quod verum est, & non falsa, aut incerta. Et in hoc grauiter isti peccant: quod nomine suorum clientium respondent in iudicio affirmatiuè, quæ prorsus ignorant. Similiter negatiuè: & hoc iurãdo super animas suorum clientium, & his non contenti, cùm vident imminere periculum suæ causæ, si cliens aliquid cõfiteatur, quod aliàs verum & iuridicè inquisitum est, persuadent illi, vt neget fortiter, dicendo irrisiuè, præstat esse martyres, quàm confessores. Vnde peccant multùm tales procuratores, inducentes ad periuria & mendacia in iudicio: dãnificantes alios qui iustam habent litem.

Quartum est iustitia, vt non nisi iustã causam defendant. Et in hoc idem dicendum est, quòd superiùs diximus de aduocato, quantum ad causam.

Iustitia etiam exigitur, vt pretium iustum tãtùm sui laboris exigant. In quo etiam abusus est, plus enim iusto exigunt, imò solẽt isti à clientibus petere pretia pro se, & pro aduocato, & pro notario, & sibi omnia vsurpant, & aliquando parum quid illis reddunt. In quo peccant, obligati reddere istis suorum laborum pretia, quæ acceperunt. Nam isti procuratores sunt ita exercitati aliqui, vt ipsi velint facere instrumenta quæ ad notarios pertinent, & defensiones quæ aduocatorũ sunt: & rogãt notarios, & aduocatos, vt subscribant, ac si sua essent, & modicum soluunt pro subscriptione, istis hoc acceptantibus; quia melius est modicum lucrari, quàm nihil, & quia procuratores aliàs non deferrent negotia ad ipsos. Et hoc peccatum etiam est. Imò aliquando isti errant in facto, quia nesciunt aliquando facere vt oportet, & damnificant alios: Vnde consequenter ad restitutionem tenentur.

Iustitia etiam exigitur, vt lites quas primò acceperunt, patrocinio defendendas, priùs absoluant. Solent enim isti multorum patrocinia suscipere, & vnum, aut

alterum profequi, aliis dilatis, vt maius ab ipsis exigant pretium: cùm tamen non possint suscipere nisi quæ cómodè, & absque clientum detrimento, ob moram, possint defendere. & susceptorũ primum locum obtinent, quæ priùs tempore suscepta sunt, nisi aliquod notabile detrimentũ aliquis ob moram incurrat, altero non eam incurrente. cumq; etiam primus incurrit, non debet suscipere secundum, nisi secundo admonito, se nõ statim posse in ipsius negotio patrocinari.

Iustitia enim exigitur, ne terminos impertinentes petant, qui ad causę non faciunt iustitiam, sed solùm ad puram dilationem, vt cogat oppositos clientes desistere à causa iusta, vel pactum faciant iniustum, vel saltem vt eis noceant.

Iustitia etiam exigitur, ne post causæ victoriã, vltra pretia suorum laborum, petant auctaria, vulgò dicta, mangia. Non enim licitè possunt ista accipere, nec illi dant nisi coacti, quamuis dicãt, se libenter & gratis dare. Et quãuis Nauar. c. 25. nu. 30. dicat posse accipi, tamen dicit debere esse modica. Mihi tamẽ meliùs videtur, nulla posse accipi, & cùm clientes dent inuiti, signum est, quod lite peracta, frequenter dicunt hoc procuratores esse rapaces; & (vt inuidia verbo absit) latrones. Quamuis autem tales non sint, tamen tali verbo isti suum animum produnt, se non nisi ob necessitatem suas illi dare pecunias, etiam quas iustè soluunt.

Quid detractio, quotquot ipsius modi sint.

CAPVT LXIII.

CIRCA huius octaui præcepti posteriorem partem, oportet tractare de detractione: ac à definitione incipiendum est. Potest autem sic describi: Est ablatio famæ, per verba, cum intẽtione nocendi. In qua, quatuor partes continentur.

Prima est, *ablatio*, detrahere enim est, auferre aliquid

à pro-

à proximo, vnde constat detractionem esse cõtra iustitiam, quæ prohibet, alteri auferre quod ipsius est.

Altera pars est, *famæ*; fama autem, & notitia, & opinio, quam aliquis apud homines habet, quando bona est, dicitur bona fama, cùm verò mala, dicitur mala. Differt ab honore; nam honor est reuerentia, quę alicui exhibetur: tamen, tam honor, quàm fama, sunt bona hominis externa; nam sunt alij qui debent habere opinionem, & exhibere reuerentiam. Quando igitur aliquis aufert bonam famam & opinionem, quam aliquis apud alios habet, dicitur detrahere, ob id detractio dicitur ablatio famæ; in quo differt à contumelia, quæ est ablatio honoris.

Tertia pars est, *per verba*; Dupliciter enim potest aliquis bonam famam alicuius auferre.

Vno modo, apud se solùm, vt cùm Petrus habens in se bonam opinionem Pauli, mutat eam, & concipit malam, tunc aufert in se famam Pauli, & si talis mala opinio concepta fuit absque rationabili causa, tunc pertinet hoc ad iudicium temerarium.

Altero modo, potest aliquis auferre famam, non solùm apud se, sed apud alios, & hoc pertinet ad detractionem, cumque homo suos conceptus verbo manifestet, ob id verbo fit detractio; ac propterea talis pars est in definitione posita. Aduerte tamen; per verba intelligi etiam nutus, & signa; intelligi etiam scripturas, quibus libelli infamatorij fiunt. Rursus, intelligi ista formaliter, & virtualiter; Verbum formale est, cùm quis verbum profert, similiter de signo, & scriptura; Virtuale verò est, cùm ex taciturnitate verbũ insinuatur, cùm quis enim tacet, cùm loqui debeat, virtualiter loquitur, aliquid approbando, vel reprobando. Omnia ista per illam partem, *verba*, intelliguntur.

Quarta pars est, *cum intentione nocendi*. Non enim sufficiunt aliæ tres partes ad detractionem, nam cùm quis iuridicè aliquem accusat criminis, vel condemnat, famam aufert, nõ tamen detrahit, nam detractor famam aufert, intentione nocendi illi in fama, cui detrahit.

Aduerte autem, aliquem dupliciter intendere nocere alicui in fama.

Vno modo, directè; cùm verè habet talem intentionem nocendi.

Altero modo, indirectè, cùm licèt non habeat talem intentionem expressè, famam tamen aufert, ob finem minùs principalem, quàm sit, illius famam offendere; vt, qui ob ludum, & iocum, vel absque fine, alterius famam aufert. Et quamuis etiam auferat ob bonum finem; tamen non seruatis circumstantiis, in quibus licet famam aliquando auferre: vt, cùm licitum est, peccatum alterius, alteri aperire, vt dictũ est. Qui enim præfert talem finem minori famæ alterius, parùm curat ei nocere, & sic indirectè habet intentionem nocendi. Hæc igitur est detractionis definitio. Sequitur, vt quot modi detractionis sint, proponamus: sunt autem octo, de quibus vide S. Thomam 2.2. quæst. 73. & est doctrina communis Theologorum. Qui quidem in duas partes diuiduntur: quidam sunt, quibus detractio versatur circa malum: quidam, quibus versatur circa bonũ. Circa malum, quatuor sunt modi detrahendi, hoc carmine contenti.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

Imponens, dicitur qui infamat alterum, imponendo crimen, & vitium quod nõ habet, & hic est pessimus detractionis modus. *Augens* est, qui alterius crimen verum, narrãdo ipsum auget, amplificando, & exaggerando, vt maius appareat. *Manifestans* dicitur, qui crimen occultũ alicuius propalat & manifestat aliis, illius famam auferre intendendo. *In malum vertens*, dicitur, qui bona acta alterius, in malam partem interpretatur, coram aliis illius famam minuendo. Ille dicitur in malum conuertere bona alicuius; qui quod ex se bonum est, leui ratione motus, & absque causa rationabili, vt malum iudicat, quia possunt etiam ipsa malè fieri.

Modi autem, qui circa bonum versantur, sunt etiam quatuor, qui hoc carmine continentur.

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudat ve remissè.

Ille

Ille dicitur negare, qui virtutem alterius, ex qua famam apud alios habet, corã his negat. Ille minuit, qui, licèt non neget, tamen minorẽ quàm sit, suis verbis, aut signis facit. Ille autem tacendo detrahit, qui, cùm de fama alicuius periculum est, cui potest ipse subuenire, nihil dicit: vel, quia aliis laudantibus aliquem, ipse tacet, in quo dat intelligere, se aliorum laudi non cõsentire. Ille laudat remisse, qui, quod magna laude dignum est, parùm laudat, aut verbo, aut gestu, vel signo. Et hic modus ad secundum reducitur, ob id communiter à Theologis septem modi detractionis describũtur, quos Scotus reducit ad tres, 4. sent. dist. 15. sed distinctiùs habentur, vt sunt propositi.

Quale peccatum sit detractio.

CAPVT LXIIII.

PECCATVM detractionis, mortale est ex genere suo; cùm sit contra iustitiam. Et S. Thom. dicit, ex suo genere, esse peius quàm furtum; nam magis est læsiuum proximi, cùm per furtum auferantur pecuniæ, per detractionem verò fama, quæ præstantior est pecuniis. Hoc peccatum est cõmunissimum, vnde Glo. super illud Prouerb. 24. *cũ detractoribus, ne commiscearis*, dicit; hoc specialiter vitio, penè totum genus humanum periclitatur, Deo est maximè odiosum. Vnde Dauid dicebat; *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.* Aduerte autem, quamuis, ex suo genere mortale sit tamen in tribus casibus, fit de facto veniale. Primus est, cùm est materiæ leuitas. Cùm enim est paruum nocumentum in fama, quamuis sit cum intentione nocendi, est veniale.

Tamen aduerte, leuitatem, aut grauitatẽ materię esse pensandam ex tribus.

Primò, ex quantitate ipsius infamiæ in se, id est, vitij quod imponitur, aut boni quod tacetur.

Secundò, ex parte personæ diffamatæ: nam aliquando vitium impositum vni personæ, leuis est infamia

ali-

aliquando nulla. Nam multi in vitiis se iactant, vt iuuenes in re venerea, milites in homicidijs, his autem detrahere imponendo similia, leuis materia reputatur. at si sit persona religiosa, aut studiosa, grauior est materia. Vnde, Episcopis, personis Ecclesiasticis, publicis, religiosis, detrahere, maius est peccatũ, & crescit multùm materia. Hic autem aduertenda est excõmunicatio lata contra scribentes & recipientes libellos infamatorios, contra instituta S. Francisci. & S. Dominici: quæ excommunicatio est Papalis, & habetur in bulla: Ex alio quæ habetur apud S. Antoni. 3. par. tit. 24. cap. 70. De aliarum religionum institutis, peccatum est detrahere, sed non est subiectum excommunicationi.

Tertiò, consideranda est materia ex parte personarũ. numeri, & qualitatis, apud quas infamia inducitur. Nam apud vnum diffamare, minùs est quàm apud multos; & apud vnum virum grauem, magis est quàm apud minùs talẽ. Quando igitur his omnibus adhuc perpensis, leuis materia est, fit veniale; quamuis duo priora potiùs consideranda sunt.

Secundò; fit detractio venialis, vt dicit S. Thomas 2.2. q. 71. cùm fit absque intentione expressa nocendi, sed ob iocum, vel aliam causam, sed hoc intellige, nisi sit notabilis infamia, tunc enim esset mortale.

Tertiò, cùm quamuis sit notabilis infamia, & cum intentione nocendi. tamen actus non fuit omninò deliberatus, vt cùm quis inaduertenter, ira graui percitus alterius crimen propalauit, ita vt in tali manifestatione, non fuerit totius libertatis compos: tunc namq; minuitur peccatũ, vt sit veniale, sicut in periurio, & blasphemia aliquando fieri solet: si tamen actus sit deliberatus, mortale peccatũ esset, tãtam infamiam alteri intulisse.

De resolutione aliquorum dubiorum.

CAPVT LXV.

DVBIA aliquot sunt, quibus magis in particulari ista materia declaratur.

Primum est, an diffamatum hominem liceat apud eos, qui ignorant illius crimen, manifestare: præsertim, cùm infamatus est per iudicis sententiam in vno loco, an liceat id manifestare in alio loco. Ista quæstio fuit controuersa inter Caietan. opusc. 16. respon. 9. & inter Adria. quodlib. 11. quæst. 1. Ille affirmat, hic negat: in gratiam tamen resolutionis, sunt duæ distinctiones aduertendæ.

Prior est, aliquis potest esse dupliciter infamatus:

Vno modo, per iudicialem actum, vt qui conuictus est latrocinij coram Iudice, & castigatus est; aut qui pro crimine hęresis punitus est, aut quid aliud infamiæ contraxit in iudicio.

Altero modo, per publicum factum, quamuis extra iudicium: vt, qui commisit homicidium publicè, aut est manifestus latro, vel quid simile.

Posterior distinctio est; Qui sic infamatus est, dupliciter se habet: aut enim post talem infamiam iam est bonam famam consequutus, tum, quia temporis longitudine tradita sunt omnia obliuioni, tum, quia vitam emendauit. Aut nondum bonam famam est consequutus.

His suppositis, sint aliquot conclusiones:

Quarum prima est, Manifestare crimē alicuius, quocumque modo infamati, intentione ei nocendi peccatum est: verbi gratia, si aliquis est publicè conuictus, & punitus pro latrocinio, tamē alius nescit istud, si Petrus huic manifestet, intentione nocendi infamato illi, peccat contra charitatem.

Secunda conclusio: Si quis infamatus, siue per crimen publicum, siue per Iudicis sententiam, iam est bonam consequutus famam: qui, absque legitima causa, illius crimen manifestat, peccat contra charitatem, & contra iustitiam. verbi gratia, est aliquis Romæ, qui iam à multis annis fuit per inquisitores publicè punitus, tamen post resipuit, & bonam famam modò habet, nec est qui recordetur illius criminis: si quis hoc aliis manifestat, contra charitatem peccat, & contra iustitiam,

& consequenter tenetur ad restitutionem. Contra charitatem quidem, quia nocet proximo: contra justitiam verò, (contra Soto libr. 4. quæst. 10. art. 2.) quia quamuis per iudicis sententiam fuerit illi fama antecedens ablata, tamen non sequens, vnde verè possidet bonã famam sequentem, quam qui aufert, iniustè aufert. Liceret tamen in quibusdam casibus:

Primus est, ad vitandum detrimentum corporale alicuius: verbi gratia, si quis existimatus bonus homo, cùm tamen alio in loco esset damnatus latrocinij, versaretur in aliquos, vnde periculum esset ne res eorum raperet, tunc liceret illos admonere, illum conuictum fuisse latrocinij, si aliter non poterat illos auertere à cõuersatione illius. Similiter, si quis se medicum iactaret magnum, cùm esset ignarus, quia est in aliorum detrimentum; licet id dicere: in quo casu licet etiam occultum crimen manifestare.

Secundus casus est, cùm vergit in detrimentum spirituale alterius, in quo etiam casu licet occultum aperire: vt si aliquis est hæreticus, cuius statua combusta est alibi, ignorant tamen in alio loco, vbi periculum est inficiendi alios; tunc licet id reuelare. Similiter licet malos mores aliquorũ manifestare, vt admoneamus alios, ne conuersatione illorum peruertantur.

Tertius est, cùm est in publicum detrimentum: Vnde, si quis beneficium aut dignitatem vult assumere, cùm verè sit inhabilis, nec possit iure recipere, quamuis occulta sit inhabilitas, licet reuelare, quia est in publicum detrimentum. De his vide Nauar. cap. **inter verba, num. 8054.

Tertia conclusio: quando nondum est bonam famam consecutus: si per Iudicis sententiam infamatus est, non est contra iustitiam, nec contra charitatem, in eadem vrbe id manifestare ignorantibus: verbi gratia, hodie Petrus est castigatus pro latrocinio publicè, non est mortale peccatum id dicere aliis, quia adhuc nesciebant in eodem loco. In primis non est contra iustitiam,

quia illi ablata est,& per accidens est, quòd aliqui ignorent, vel apud aliquos bona fama maneat. Præterea non est contra charitatem: quia si non tunc, paulò post apud alios diuulgabitur tale factum, ob id, in nullo iste nocet. hunc tamen diffamare in alio loco, mittendo literas, aut verbo in aliis locis factũ narrando, non est contra iustitiam, vt tenet Caiet. loco citato, & Bart. l. ex ea. ff. de postul. quia iste diffamatus verè non habet famam, sicut si non haberet brachium.

Esset tamen contra iustitiam in duobus casibus:

Prior est, quando tertia persona infamaretur: vt, si frater diffamati est in illo loco, cui fama aufertur, si fratris infamia illuc deferatur.

Posterior est, cùm diffamato aliquod aliud detrimentum corporale obuenit, puta, quia forsan occidetur, vel incarcerabitur, vel priuabitur aliquo bono alio temporali. Nec etiam esset cõtra charitatem, extra hos casus: nisi quando diffamatus esset præsens in illo loco. Tamen digito notare illum, extra casus secundæ conclusionis, peccatum esset. Præterea quamuis sit absens, verisimiliter creditur, quòd nunquàm fama illius criminis perueniet ad locum istum distãtem. Cùm verò quis manifestat in alio loco, quò aliàs non perueniret infamia illius, contra charitatem peccat.

Quarta conclusio: Cùm infamia est publica, licèt non per Iudicis sententiam, secundùm Scotum, 4. distinct. 15. quæst. 4. non est peccatum, in eadem vrbe aliis manifestare, sicut de infamato per sententiam, dummodò sit verè publica infamia: vt qui occidit hominem in conspectu publico, vel apud maiorem partem est notum illius homicidium, in alio tamen loco distanti, nõ liceret manifestare, vt dicit Soto loco allegato. Per hæc resoluitur dubium primum.

De secundo dubio.

CAP. LXVI.

ALIVD dubium est, an possit aliquis se infamare. Caiet. verb. detractio, dicit ad hoc, duo:

Primum est, quod nulli licet se infamare, sed peccat non solùm contra charitatem, sed contra iustitiam, & consequenter tenetur ad restitutionem; sibi enim debet famam reddere.

Secundum est, quod non excusatur per torturam: vnde qui in tortura sibi famam abstulit, confitendo crimen quod non fecit, aut reuelando crimen, quod non tenebatur, tenetur negare iterum si falsum fuit, & pati torturā. Fundamentum Caiet. est, quia nullus est dominus suæ famæ, sicut nec suæ vitæ. Contrariam tamen opinionem tenet S. Thom. 2. 2. q. 73. artic. 4. ad primum, & Soto loco citato, cum communi sententia.

In cuius explicationem sunt aliquot dicta notanda:

Primum est, se infamare, non est contra iustitiam, quamuis sine causa se infamet, nisi ex consequenti. Dico ex consequenti; quia qui se infamando aliū tertium infamat, tunc ratione tertij peccat contra iustitiam, se sine causa infamando: remota tamen alterius infamia, non est contra iustitiam. Nam homo est dominus suæ famæ, sicut & pecuniarum: vnde, eam prodigere, non est contra iustitiam, nec est obligatio ad restitutionem.

Secundum est; Se infamare absque causa, est peccatum contra charitatē, & in duobus maximè casibus, est peccatum mortale.

Prior est, quando infamia est grauis multùm: vt qui sibi imponeret crimen hæresis, aut quid simile. non tamen si imponeret non ita graue crimen, esset mortale, quod non multum est famæ ablatiuum.

Posterior est, quando sua infamia aliis nocet, nimirùm cùm est publica, cuius bona fama aliis prodest. Ad-

de etiam, cùm intercedit periurium, esset mortale. Omne enim, firmatum iuramento mendacium, est mortale. Remotis his casibus, non videtur mortale; præsertim, si non imponit sibi crimen, sed occultum manifestat.

Tertium est, quando aliquis in tortura positus, manifestat crimen alterius verè, quamuis non interrogetur iuridicè, non peccat. Hoc est Soto lib. 5. quæst. 10. art. 2. Verbi gratia, aliquis iniustè torquetur, vt complicem occultum reuelet, potest iste verũ dicere, quamuis grauiter peccet Iudex interrogando, & sic torquendo. Ratio Soto est, quia nullus tenetur cũ tanto sui detrimento, alterius famam conseruare, occultando peccatum commissum illius.

Hoc tamen limitandum est, cùm nõ est in detrimentum publicum illa manifestatio. verbi gratia, cùm quis interrogatur, vt manifestet aliquod secretum alicuius Reipub. aut alicuius exercitus: ex cuius manifestatione sequitur graue detrimentum Reipub. aut exercitus illius: vt, cùm comprehenduntur milites vnius ab altero exercitu, solent iniustè interrogari, tunc debent potiùs mori, quàm rem aperire.

Secundò etiã limitari debet, cùm quid scit, & interrogatur, cognouit ratione sacramentalis confessionis: tunc mille mortes pati debet potiùs, quàm aperire. & ad hoc non solùm tenetur cõfessor Sacerdos, sed etiam interpres & laicus audiens confessionem in necessitate, & literatus homo qui consulitur de remedio peccati.

Tertiò etiam limitari debet, quando qui peccatum illud scit, via iniusta cognouit, puta vi, & extortiõe, aut fraude, & dolo, vt qui in occulto loco peccata alterius audiuit, quæ in confessione dicebantur, tunc debet potiùs mori, quàm reuelare. quamuis extra istum casum confessionis, si vi, aut alio dolo cognouit, non tenetur occultare in tortura graui, nisi sit peccatum, quod in mortem, vel occisionem membri alterius, vel alicuius grauis nocumenti cederet. Cùm enim non ista obueniunt illi alteri, posset excusari vi torturæ. Has tres li-

mitationes ponit Nauar. in summa, cap. 18. nu. 32.

Quartum dictum est: Potest aliquis absque peccato in tortura: manifestare suum crimen verum, quamuis non interrogetur iuridicè, & consequenter se infamare. Nec enim tenetur famam sustentare cum tanto labore, cùm sit ipsius dominus. Sed hoc intellige, quando non existimat se alteri nociturum in spiritualibus: verbi gratia, Si quis apud multos esset habitus in magna existimatione, & haberet crimen occultũ, quod si manifestaret, illi ad hæresim conuerterentur, potiùs talis mortem debet pati, quàm manifestare. Similiter, quando sequitur Reipub. detrimẽtum, vt superiùs diximus. Potest etiam sine peccato mortali, confiteri crimen falsò sibi impositum, pro cuius confessione torquetur, nec hoc est mortale, quamuis sit ob talem confessionem suspendendus, vt benè dicit Soto loco allegato. Sed hoc intelligi debet citra iuramentum. Nam periurium est mortale peccatum, quamuis si iam commissum est tale peccatum iurando, confessor non debet obligare vt iterum verum dicat. Intelligendum etiam est, ne noceat alteri, imponendo falsum ei: nam tunc contra iustitiam peccaret mortaliter, quia non est dominus famæ alterius sicut suæ; ob id obligãdus esset à confessore verum aperire, quamuis patiatur mille torturas. Intelligendũ etiam est, ne quod imponitur sibi, sit hæresis. Talis enim forsan mortaliter peccaret. Non tamen post confessionem obligandus esset negare iterum, nisi aliis nocuerit, auferendo famam, vel detrimentum inferendo, contra iustitiam. Confessor ergo multùm ista consideret.

De audiente detractorem.

CAPVT LXVII.

NON solùm qui detrahit, sed etiam qui detractori cõsentit, peccat, vt docet sanctus Thomas 2.2. quæst. 73. art. 4.

In cuius gratiam nota, dupliciter aliquem posse consentire detractori: Vno modo directè, altero modo indirectè. Directè consentire potest tripliciter.

Primò, quando quis inducit alterum ad detrahendũ, tunc non minus peccat quàm detractor.

Altero modo, cùm non quidem inducit, sed delectatur in illa detractione, ex odio quod habet cõtra detractam personam, & tunc etiam nõ minus peccat. Imò aliquando magis, si odium est maius: & de his duobus modis intelligitur illud Bernar. 2. lib. de considera. in fine, detrahere, aut detrahentem audire, vtrùm horum detestabilius sit, non facilè dixerim.

Tertio modo, cùm delectatur, sed non ex odio, sed ob vanitatem, & otiositatem quandam: & tũc frequenter est veniale peccatum, licèt detractor aliquãdo mortaliter peccet. Dico frequenter, & non semper, quia aliquando etiam taliter delectari, est mortale in casu illo, quo non impedire detrahentem, esset mortale, vt statim dicemus. Indirectè detrahenti consentire, est nõ resistere, seu non prohibre detractionem, cum quis potest. Aduerte autem, quod qui non impedit detractionẽ, aut est persona priuata, aut publica. Voco publicam, superiorem, & præfectum illius qui detrahit, vt Episcopum, & Priorem, aut Generalem, respectu subditorum: patrem respectu filiorum, dominum respectu seruorũ & famulorum, &c.

De priuata persona, quæ non est superior ipsi detractori, dico aliquando peccare mortaliter, non resistendo detractori, aliquando venialiter, aliquãdo nec mortaliter, nec venialiter.

Peccat mortaliter, cùm ex illa detractione magnum detrimentum obuenit personæ detractæ. Tunc enim peccat mortaliter contra charitatem, sicut, qui videt furem rapientem bona proximi, & non impedit, cùm possit.

Venialiter verò peccat, cùm nõ sequitur detrimentum notabile proximo.

Aliquando verò neutro modo peccat.

Primò, quando non impedit ex timore, quia timet ſibi probabiliter malum, vel nocumentum magnum, ſi reſiſtat detractori. Tunc enim non tenetur impedire. Dico magnum, quia quando parum nocumenti timet, & nocumentum proximi notabile eſt: tenetur aliquam iacturam pati pro proximo, quamuis non notabilem.

Secundò, quia pudet eum ob reuerentiam, puta, quia detractor eſt prælatus, & dominus eſt perſona illuſtriſſima; audiens verò eſt inferior. quamuis, quando detrimentum eſt graue, tenetur aliquem pudorem pati ob proximum.

Tertiò, quando putat probabiliter, ſe nihil profecturum, quia quamuis ipſe audiens diſcedat, aut loquatur impediendo, adhuc ille non deſiſtet à detractione: ſi verò perſona audiens eſt publica, vti diximus, tunc non reſtituendo, contra iuſtitiam peccat, & grauius, teneturque maius detrimentum pati in reſiſtendo, quàm priuata perſona. Quòd ſi nullo modo poſſit, vel non, ſine graui ſuo detrimento, adhuc etiam non peccat, ſicut nec perſona priuata. Multum autem quiſque, quantum poteſt, debet fugere detractores, & dicere, & facere cum Dauid: *Detrahentem ſecretò proximo, hunc perſequebar.*

De reſtitutione famæ.

CAP. LXVIII.

DETRACTOR, tenetur famam, quam alteri detraxit, reſtituere. Vt autem ad talem reſtitutionem teneatur, aliquæ ſunt neceſſariæ conditiones.

Prima eſt, quòd verè abſtulerit famam: ſi enim non abſtulit, vel quia aliqua perſona, cui detraxit, erat infamis, vel quia ſuæ detractioni non eſt fides adhibita, nó tenetur.

Secunda eſt, quòd contra iuſtitiam abſtulerit; Vnde

Iudex iustam ferens sentētiam, & accusator, & testis, & denuncians, & alij qui iustè famā alterius auferunt, nō peccant, nec tenentur restituere. Quòd si faciant ista ex odio, peccabūt quidem, sed contra charitatem, ob id restituere non obligantur.

Tertia est; quòd persona detracta, nō recuperauerit famam alia via; puta, quia aliquis detractorem conuicit mēdacij, vel quia ipse suo opere famam bonam recepit. Tunc enim detractor non tenetur restituere.

Quarta est; quòd persona detracta non condonauerit famam, aut remiserit. Si enim pretium accepit, pro infamia, vel gratis nolit sibi restitui, tunc detractor non tenetur. Non tamen semper potest aliquis famam remittere; nō enim potest, cùm est persona publica, cuius infamia nocet aliis: nec potest cùm ex ipsius infamia sequitur alterius infamia, vel detrimentum; nec etiam, cùm infamia est contra fidem, vt de crimine hæresis. Cùm tamen solius ipsius est infamia, & nocumentum, nec de tanto crimine est, potest condonare, aut pretio aliquo commutare. His positis conditionibus, tenetur detractor ad restitutionem.

De modis restituendi famam.

CAPVT LXIX.

QVATVOR modis aliquis potest famam alteri auferre.

Vno modo imponendo ei crimen falsum; vnde infamiam contraxit, & qui sic infamauit, tenetur coram his, in quorum præsentia tale imposuit crimen, asserere se esse mentitum, & falsum dixisse, & si opus est, id iuramento confirmare debet, vt credatur: & qui libellos infamatorios contra aliquem edidit, tenetur alios in contrarium facere, qui tam efficaces sint ad auferendam infamiam, sicut primi fuerunt, ad inferendam.

Alter modus auferendi famam est, cùm quis crimen alicuius, verum quidem, sed occultum manifestat, & tunc nō tenetur sic restituere famam, vt dicat se falsum dixisse; hoc enim esset mentiri, quod nullus debet facere, sed debet in præsentia illius, cui crimen manifestauit, illum sæpè laudare, vt quantum fieri possit, bonam opinionem habeat, ipsius. Aliquando etiam bonum erit dicere, se iniustè dixisse crimen illius, vt per hanc æquiuocationem intelligant alij, illud fuisse falsum: vt qui morti proximus est, & alterius crimē, propter quod morte plectetur, occultum manifestauit, tunc coram notario deberet dicere, se malè & iniustè dixisse: nam verum in hoc dicit; contra iustitiam enim manifestauit. Attende tamen: quod qui prædicto modo, vel isto secundo infamat aliquem, tunc tenetur de damno illato, quod infamatus, ob infamiam incurrit; verbi gratia, si quis ob crimen sibi falsò impositum, vel contra iustitiam manifestatum, perdit beneficium, vel officium aliquod, vel aliquod temporale bonum, tenetur detractor ad restitutionem talis damni. Attende etiam; quòd si crimen occultum, quod quis manifestauit, accidat, posteà manifestum fieri, detractor à famæ restitutione liberatur, sed tamen peccauit detrahēdo; quamuis, si aliquod damnum infamatus incurrit ob illam detractionem, antequàm esset publicum peccatum, tenetur detractor restituere.

Tertio modo; Aliquis famam potest auferre, negando crimen, quod alter ei verè imponit, & consequenter faciendo mendacem; verbi gratia: Aliquis accusat aliquem coram Iudice de crimine vero, iste negat, & negando infamat accusatorem; quia existimatur homo mendax, & iniquus; tunc si iuridicè accusatur, ita vt possit probari, & probetur crimen, si negat, verè infamat, & tenetur restituere; tamen si non probatur crimen, tunc Caietan. verb. restitut. cap. 10. dicit obligari ad restitutionem, tamē contrarium tenet Syluest. restit. 3. §. 3. Et ita tenendum est: quamuis reus peccat, mendacium dicendo, & mortaliter, si periurus sit. Tamen

non

non tenetur reddere famam alteri, qui iniquus extitit accusator.

Quarto modo, potest aliquis famam alteri auferre, crimen manifestando, imperfectè dicendo, se audiuisse ab alio, Petrum esse adulterũ, vel quid simile; & quamuis Caietan. 2. 2. quæst. 62. art. 6. & Scot. 4. distinct. 15. putent non esse detractorem, tamen contrarium tenet Soto, lib. 4. quæst. 6. artic. 3. & verè ita est. Nam negari non potest, qui audiunt ab aliquo dicente se audiuisse, Petrum crimen commisisse minorem famam, & opinionem habere de Petro; ob id, ad aliqualem tenentur isti restitutionem, si verum dixerunt, saltem laudãdi illum alium, & minuendi certitudinem dicti illius, à quo audiuit, si sine mendacio fieri potest.

De tribus dubiis circa restitutionem famæ.

CAPVT LXX.

DVBITARE aliquis potest, an cum detrimento famæ propriæ, aliquis teneatur restituere alterius famam, quam detraxit.

Dico primò, quod tenetur etiam cum propriæ famæ detrimento, alienam iniustè ablatam reddere, sicut tenetur qui furatus est res alienas, cum propriarũ detrimento eas restituere; & aliquando cum maiori suo detrimento, quàm sit alterius infamia.

Dico secundò cum Sco. 4. dist. 15. cùm, qui infamauit est persona publica, aut illustris, & magni momenti, infamatus autem, est mediocris conditionis, non tenetur illustris, & talis persona, cum tanto detrimẽto, famam illi restituere, licèt iniustè ablatam, sed potest resarcire pecunia. Et hoc tenet Sotoloco allegato, quamuis etiam iste nolit pecunia sibi resarciri. Sed tamen hoc intellige semper, quando est notabilis multum excessus conditionis vnius ad alterum.

Alterum dubium eſt, an cum periculo vitæ teneatur aliquis reddere alteri famam. Dico, ſi infamatus idem etiam periculum vitæ ſubeat, abſque dubio tenetur ille famam reddere, etiam cum proprio vitæ periculo: vt qui crimen hæreſis impoſuit alicui, vnde ille comburetur, niſi detractor ſe falſum dixiſſe affirmet, ob quod occidetur, tunc tenetur verum aperire. Hic attende, quod ſi ille qui ſubit periculum, non hoc patitur ex impoſitione alterius, ſed tantùm ob peccatum alterius, tunc hic non tenetur verum dicere: verbi gratia. Petrus occidit Ioannem: ob errorem comprehenditur Martinus, & morti adiudicatur, tunc Petrus non tenetur ſe manifeſtare, quia ipſe non impoſuit Martino, ſed teſtes. Quòd ſi vellet ſe manifeſtare, aliquando benè, & meritoriè faceret, in illo nempè caſu, quando aliquis poteſt licite pro alio vitam exponere. Quando verò impoſuit falſum, & perſona detracta non ſubit periculum vitæ, ſed tantùm famæ, aut ſimiliter etiam rerum temporalium, detractor verò ſi manifeſtet, vitæ periculum ſubit, tunc dubium eſt, & quamuis Cietanus loco allegato exiſtimet, nunquàm obligari aliquem, cum periculo vitæ propriæ reſtituere famam, aut res alterius, tamen ego puto cum Soto eſſe dicendum, quòd ſi notabilis ſit infamia, tenetur etiam cum vitæ periculo reſarcire. De hoc tamen ſuperiùs plura diximus, cùm de reſtitutione tractaremus.

Tertium dubium eſt, cùm ſunt duo, qui ſe ad inuicem infamarunt, an poſſit alter licitè non reddere famam alterius. Dico, cùm infamia æqualis eſt, id licitè poteſt fieri, ſicut fit in pecuniis, cùm duo inuicē rapuerunt res alterius æqualis valoris, quamuis vterque peccauit. Sed aduerte, quòd ſi vnus vult alteri famam reddere, iſte tenetur etiam illi ſuam reddere, nec poteſt cogere vt non reddat, ſed, iſto non reddente, non tenetur reſtituere.

De nono præcepto: Non concupiſces res proximi, ex cap. 22. Exodi.

CAPVT LXXI.

AVARITIAE peccatum in hoc præcepto prohibetur. In cuius explicationis gratiam, quid Auaritia ſit, explicare oportet. Eſt autem auaritia appetitus diuitiarum volũtarius, & immoderatus. In qua deſcriptione quatuor ſunt particulæ.

Prima eſt, *appetitus*. Voco appetitum, actum quo volumus, ſeu deſideramus rem aliquam.

Secunda eſt, *diuitiarum*. Non enim appetitus cuiuſcunque, auaritia eſt; nam ſi eſt honorum, & propriæ æſtimationis, Superbia eſt; ſi rerum carnalium, Luxuria; ſi verò diuitiarum, Auaritia.

Tertia particula eſt, *voluntarius*. Dicitur voluntarium, quod eſt ſpontaneum & liberum, quod homo poteſt facere, & non facere. Quãdo ergo homo ſic appetit quod in ſua eſt poteſtate, non appetere, ſicut appetere, tũc talis appetitus dicitur volũtarius. Et hoc neceſſarium eſt, vt appetitus dicatur Auaritia; non enim peccatum eſt, quod voluntarium non eſt. Sed adhuc non ſunt iſta ſatis ad auaritiam, ſed opus eſt quarta particula, vt ſit appetitus *immoderatus*, id eſt, ſine modo, ſine menſura, ſine regula. Regula autem, qua talis appetitus menſurari debet, triplex eſt, Iuſtitia, Charitas, Liberalitas.

Quando igitur appetitus eſt contra iuſtitiam, tunc auaritia eſt; quod duobus modis contingit.

Primò, quando aliena appetit, modo illicito habere, vel habita retinere; vt, qui vult pecunias alterius, ita vt ſi poſſet, etiã per furtum, vel rapinã, vel vim, vel modo ſimili habere, vtique acciperet, aut ſimilibus modis, habita vult retinere, & talis appetitus voluntarius, eſt peccatum mortale, niſi materiæ leuitate fiat veniale.

Altero modo, quando vult habere, quæ ipſi nõ poſſunt iuſtè dari, nec data poteſt licitè retinere; vt qui ſciens ſe omninò indignum & aptum, beneficium, aut of-

 ficium

ficium deliberatè appetit, aut habitum vult retinere, peccat auaritia contra iustitiam.

Tunc autem est appetitus contra charitatem, quando homo sic suis rebus afficitur, vt eas præferat diuino præcepto, & sit paratus retinere, quamuis præceptum dilectionis proximi non seruetur. Obligatur enim homo lege charitatis, in extrema aut graui necessitate proximi, ei succurrere, cùm possit. Cùm igitur aliquis sic appetit suas res, vt sit paratus in nullo casu subuenire, aut in tali casu nolit subuenire, auarus est, & est mortale peccatum talis appetitus sine modo charitatis. Quando verò sic est appetitus ille, vt nec contra iustitiam sit, nec contra charitatis præceptum, sit tamen cótra liberalitatem, qua homo ex superfluis, & ex his quæ non sunt multùm necessaria, habet quandam obligationem subuenire necessitatibus aliorum, quamuis non grauibus, tunc, vt plurimum, est veniale peccatum, saltem ex genere suo; nec fit mortale, nisi contra iustitiam, aut contra charitatem sit. Est ergo auaritia, diuitiarum appetitus voluntarius, & immoderatus. De Auaritia, tractat S. Thomas 2. 2. quæst. 118. quæ est contraria iustitiæ, charitati, & liberalitati.

Quid Gabella, quotuplex sit.

CAPVT LXXII.

VT Auaritia in particulari consideretur, oportet ab exactione gabellarum incipere. Videtur autẽ gabella sic definiri posse: Gabella est tributũ publicum, à Principe in communem vtilitatem exactum. In hac definitione quatuor sunt partes.

Prima est, *tributum.* Voco tributum id, quod aliquis dat, seu contribuit, siue pecunia sit, siue pecunia æstimabile.

Secunda est, *publicum:* nam gabella non ab vno aut altero exigitur, sed à communitate.

Tertia est, *à Principe.* Per Principem intelligo, publi-

cam poteſtatem, non enim eſt priuati hominis exigere gabellas, niſi ſuperioris poteſtatis, vt dicetur inferiùs.

Quarta eſt, *in communem vtilitatem.* Non enim gabella cõtribuitur, niſi in bonum & vtilitatem publicam. Vnde, ſi dantur aliquando ad Regis ſuſtentationem, id eſt, quia Regis conſeruatio, vtilitas eſt publica. Vides in hac deſcriptione, cauſam materialem, efficientem, & finalem; Materialis eſt, tributum: efficiens eſt Princeps, ſeu publica poteſtas: finis eſt, communis vtilitas. Multis modis ſolet & poteſt diuidi gabella, de quibus vide Sylue. verb. gabella. 1. nec doctores ſibi conſtant in his nominibus: tamen quæ magis videntur in vſu, quatuor ſunt.

Primus modus dicitur vectigal, à vehendo, quod ex mercibus quæ inuehuntur in ciuitatem, ſoluitur. Fuit autem inſtitutum iſtud tributum, ad expenſas, pro extructione pontium, & viarum, & ædificiorum communium, etiam ad Principum ſuſtẽtationem. Dicitur quoque portorium, eò quòd in porta ciuitatis ſoluitur. Dicitur Italicè, *Dogana.* Dicitur etiam pedagium.

Alter modus eſt, qui ſoluitur pro ducatu viæ, vt homo ſecurum habeat iter à latronibus, & dicitur guidagium, quod aliquando è mercibus, aliquãdo è ſola perſona ſoluitur.

Tertius modus eſt, qui ſoluitur ex his quæ in ciuitate emuntur & venduntur, & dici poteſt vocabulo reſtricto, gabella. Defectu enim nominis, commune applicamus particulari.

Quartus modus dicitur Italicè *tallia,* id eſt, ſumma aliqua, quam Princeps aliquando pro occurrentibus neceſſitatibus, ſolet exigere ab inferioribus. Hæ ſpecies, ſeu modi gabellæ, videntur communiores, & magis in vſu eſſe.

De iuſtitia exigentis vectigalia.

CAPVT LXXIII.

QVATVOR ſunt neceſſaria, vt prima ſpecies Gabellæ iuſta ſit.

Primum

Primum est, ex parte causæ efficientis, vt sit imposita ab Imperatore, vel Rege, vel Concilio generali, vel sit tam antiqua, vt memoriam vincat hominum. Ita habetur in c. super quibusdam, de verb. signific. Cum Concilio Doctores intelligunt, Papam, qui ex se potest exigere. Sub Rege, Tabiena & Armilla intelligunt ciuitates Italiæ, quę mistum habent imperium, id est, in temporalibus nulli substant. Vnde consequenter intelliguntur Dux Florentiæ, Dux Ferrariæ, & similes. Quando autem aliquis absque facultate talium; noua imponit vectigalia, iniusta sunt, & excõmunicatus est in cœna Domini, qui sine facultate noua pedagia imponit. Etiam iniustum est, vetera augere, &, vt aliqui volunt, etiam incurri excommunicationem prædictam. Tamen Armilla verb. gabella. §. 8. dicit, non incurrere, quia ibi solùm habetur, qui noua imponunt, pœnæ autem sunt restringendæ. At, in contrarium est communis opinio, quam tenet Ange. ver. pedag. §. 9. & Syluest. excommunicatio. 7. §. 14. Nauar. cap. 29. nu. 58.

Secundum est, ex parte materiæ, super quam imponitur vectigal. Non enim de his quæ in proprios vsus inuehũtur, exigenda est gabella: hoc enim est prohibitum, C. de vectigal. l. vniuersi, vbi prohibetur, ne vectigal exigatur de his quæ in proprios vsus inuehũtur, aut ad soluendum fisco, aut de his quæ reuehuntur ad colendum rus. Talia autem vectigalia exigere, non solùm est peccatum, sed excommunicationi cœnæ domini annexum, vbi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt.

Tertium est, ne exigatur à personis Ecclesiasticis; nã c. quanquam, de censibus. prohibetur sub excommunicatione Episcopali, ne vectigalia exigantur à clericis. quod intelligitur de his, quæ in proprios vsus inuehuntur, secùs de mercibus, quæ negotiandi causa vehuntur. Dices, quæ igitur differentia est, inter ipsos, & laicos? Dico, quòd ante bullam cœnæ, non erat excommunicatio cõtra exigentes à laicis, post bullam verò cœnæ, est excõmunicatio non solùm à clericis, sed etiam à laicis

exige-

exigere,& iam non est Episcopalis. Rursus,vt dicemus, differentia est;quòd collectas ex proprio vsu, licet à laicis,sed non à clericis exigere,sine licentia Papæ.

Quartum est, vt sit gabella moderata. Quam moderationem Bal.assignat,super l.2. C.de iure aureor.anul. vt non excedat tertiam octauæ partis mercium. His cõditionibus,adde finem superiùs positum;vt sit communis vtilitas. Nam cùm Principes in proprios luxus & prodigalitates, exigunt, non excusantur ab iniustitia. Nota,necessarium etiam esse,vt vectigalia non excedãt 24. partem mercium ex quibus exiguntur. Hic aduerte, Principes videntes se non posse exigere gabellas ex his quæ in proprios vsus inuehuntur à ciuibus,nomen mutarunt,& idem pretium,& tributum exigunt,sed vocãt collectas,quas Caietan.non probat. verb. vectigal. Tabiena verò & Armilla, probant cum limitatione: puta, cum distinctione procedendo; Regibus & potestatibus sæcularibus non licet, nisi cum duabus conditionibus, quas ponit Tabiena.

Vna,vt sit propter grauem necessitatem.

Altera, quòd à propriis subditis tantùm exigatur, non à forensibus. At Pontifici, quia ipse nõ substat legibus Imperialibus,licet etiam à forensibus exigere, per suum statum transeuntibus: non tamen sine vrgẽti necessitate,quæ in vtilitatem communem tendat.Et reuera vix potest talis necessitas accidere;nam videtur iniustitia hic committi, cùm plus soluat, qui plus in proprios vehit vsus, plus autem inuehit, qui plus indiget. Quomodo ergo iustum est,plus exigere à plus indigente? Meliùs fieret,si talis gabella aliter suppleretur.

De iustitia exigentis Guidagia.

CAPVT LXXIIII.

TABIENA benè dicit,non licere dominis ista guidagia exigere,quia ipsi tenentur suas terras securas facere,& quietas. Quòd si aliquid possint exigere,

gere, tunc tenentur ad restitutionem eorum, à quibus viatores spoliantur, cùm eorũ negligentia accidit, quia custodias nõ ponunt. Cùm igitur hoc in vsu non sit, nó licet eis tallia exigere. Licet tamen istis rusticis, accipere aliquid à viatoribus, vt viam doceant, vt ipsos comitentur ad securitatem; quia ad hoc non tenentur isti de iustitia. Ob id, pretium recipere possunt. Guidagia etiã non imponi possunt, nisi à quibus vectigalia, c. super quibus, de verb. signif. Circa primam verò speciem gabellæ, non videtur necessarium, vt imponatur à Imperatore, Rege, vel aliis prædictis personis. Potest enim imponi, etiam à dominis subditis Principibus. nam caput illud prohibens impositionem gabellarum, omnibus præter prædictas personas, non procedit, nisi de pedagiis, & guidagiis; reliquę verò tres cõditiones, vt moderatum sit pretium, & non exigatur ab Ecclesiasticis personis, sine licentia Papæ, & non exigatur ex his quæ in proprium vsum emuntur; necessariæ sunt. Et quamuis ista tria possint aliquando non seruari, tamen debet esse in necessitate aliqua vrgente, & in bonum commune vergente, cui aliunde vix, aut nullo modo potest succurri. Quæ quidem necessitas, vix potest occurrere. Vnde tales gabellæ, quæ ex his quæ ad sustentationem propriã emuntur, exigi solent, magnam speciem habẽt iniustitiæ, & vix possunt iustificari. Et ex hac parte, illa gabella quæ apud Hispanos dicitur *alcauala*, videtur iniusta; quæ quidẽ exigitur, tum è mercibus, tum ex his quæ in proprios vsus emuntur. nec solùm ex hac parte iniusta videtur, sed etiam quia iã cessauit finis propter quẽ fuit imposita, puta bellum Granatę. Et quamuis bellum esset, Reges illi sunt adeò diuites facti, & gabellæ etiam aliæ adeò pingues, vt posset prouideri sufficienter absque tanta exactione.

Circa Talliam verò, obseruandæ sunt conditiones tres, quarum vel vna deficiente, iniusta censebitur.

Prima, vt non imponatur, nisi ob communem & publicam vtilitatem, qua cessante statim cesset. Vnde, non benè faciunt, qui exigunt gabellam, vel talliam aliquã

quotan

quotannis, pro murorum erectione, vel pro fortificanda ciuitate, vel pro alio bono communi, & cessantibus finibus his, adhuc exigunt tales gabellas.

Secunda est, vt non imponatur, nisi graui existẽte necessitate communis vtilitatis, cui vix potest ex aliis publicis redditibus succurri.

Tertia est, vt modo iusto imponatur, nec oneretur plus pauper quàm diues, cùm iustitia potiùs exigat, vt qui plus habet, plus ab eo exigatur. Est autem hic considerandum; quòd licet Principes possint facere aliquos exemptos à solutione gabellarum, debent tamen ita facere, vt quod ab illis exacturi erant, non oneretur super alios pauperes. Esset enim tunc ex aliena arca facere eleëmosynam. Maximè autem hoc necessarium est in omni gabella, vt cessante fine propter quem imposita est, ipsa cesset, nisi alius æqualis successerit: ex qua parte, multæ gabellæ, multum habent ex iniustitia admistum.

De iustitia soluentis gabellas.

CAPVT LXXV.

QVATVOR punctis continentur ea, quæ ad soluẽdas gabellas pertinent.

Primum est; nullus tenetur reddere pœnam impositam non soluentibus gabellas, quamuis non soluerit, nisi prius condemnetur per iudicis sententiam, verbi gratia, est pœna, qui non soluit gabellam mercium, perdit totas merces; si quis est, qui noluit soluere, quamuis peccauerit, tamen non tenetur restituere talem pœnam, donec per iudicem damnetur. Hæc est cõmunissima doctorum sententia.

Secundum est; quando gabella cognoscitur iniusta, nullus peccat non soluendo gabellas, nec tenetur tales restituere. Est autem iniusta gabella, quando deficiunt conditiones superiùs positæ.

Tertium est; quando gabella est iusta, aut non est cer

tum,

tum, esse iniustam; tunc peccatum est, non soluere, & obligatur homo ad restitutionem, quia est contra iustitiam. Dixi autem, quando non cognoscitur iniusta; quia subditus, nisi ei nota sit iniustitia, debet facta Principũ vt iusta probare. Vnde 23. q. 1. c. quid culpatur, dicit Papa, milites posse pugnare in bello iusto, vel in bello, de quo non sunt certi, esse iniustum.

Quartum est; sufficit soluẽti gabellas, sine vlla fraude merces suas vehere, paratus soluere gabellam: quòd si non exigatur ab eo, non tenetur ipse quærere exactores. Ista est Tabien. verb. pedagium. §. 8. & Soto lib. 3. de iustit. in fin. Dixi, *sine fraude*: quia non licet abscondere merces, nec pacisci cum custodibus, vel aliis vti dolis. Tunc enim à restitutione non excusantur, sed debet apertè, & absque fraude, ac si gabella non esset exigenda, procedere. Adhuc autem limitandum hoc videtur, quãdo est consuetudo in illis terris exigere, & custodias ponere. Quòd si consuetudo esset, quòd ipsimet pręsentarent merces, vtique tenerentur hoc facere in gabella iusta. Soto adhuc limitat: dummodò non sit magni momenti; sed ego puto, si dubia esset gabella, quòd adhuc non tenetur, dummodò, vt dixi, fraude non vtatur. Sunt autem valdè dubiæ istæ gabellæ, quæ exiguntur ex his, quæ in proprios vsus, & familiæ quis emit.

Quid beneficium, & quotuplex sit.

CAPVT LXXVI.

BENEFICIVM, vt in præsenti sumitur, & aliàs, sacerdotium dicitur, sic definiri posse videtur: Est ius percipiendi fructus, ex bonis Deo dicatis, clerico, propter diuinum officium competens.

In qua definitione quatuor sunt partes.

Prima est: *ius percipiendi fructus*: id est, facultas seu potestas secundùm iustitiam recipiendi, & exigendi fructus; puta, pecunias, vel alia in sustentationem necessaria.

Secunda pars; *ex bonis Deo dicatis*. Aduerte, in principio nascentis Ecclesię, illi Christiani sua bona, seu magnam partem eorum, offerebant Deo, in sustentationem eorum, qui ecclesię inseruiebant, & in præparationem eorum, quæ necessaria erãt diuino officio, puta vasorum, templorũ, & aliorũ. Vnde ex his bonis, & decimis, quæ etiam in tales vsus soluebantur, collecta erat magna summa redditũum Deo dicatorum; quæ post, diuisa est in quatuor partes à Papa Syluestro, vt habetur cap. 4. suorum decretorum: Vna data est Episcopo, altera fabricæ Ecclesiæ reseruata est, tertia inter clericos talis Ecclesiæ diuisa, pro ministeriorũ qualitate; quarta pauperibus. Est ergo beneficium ius exigendi fructus ex ista parte, quæ personis Ecclesiasticis obuenit.

Tertia pars est, *clerico competens*; nam sæculares non possunt de iure habere beneficia.

Vltima pars est, finis, nimirum, *ob diuinũ officium*, quod in laudibus diuinis cõsistit, in sacrificio Missæ, & sacrorum administratione, non quòd isti redditus dentur in pretium, sed in sustentationẽ talium personarũ, vt à cura sibi prouidendi liberi Deo melius vacare possint. *In populi vtilitatem*; In ista quarta parte, differt beneficium à præbenda, puta, quæ non est annexa canoniæ. Nam prębenda datur homini sæculari, non ob tale officium; sed vel quia benè meritus est de ecclesia, vel quia in temporalibus seruit ecclesiæ, vel ob paupertatem, vel aliam honestam causam. Vnde talis præbenda, est ius percipiendi fructus, sed non ob diuinum officium: ob id, non est beneficium. Et in hoc eodem differt à pensione, quę propter tale officium non datur, licèt in reliquis conueniat. Circa species, seu modos beneficiorum, Syluest. ver. beneficium 1. dicit multa: mihi videtur magis ad rẽ, diuidi posse in quatuor genera, Quædam enim habent curam animarum, & iurisdictionem exteriorem, vt Episcopatus, Abbatiæ aliquæ, & Prioratus: quædam neutrum habent, sed tantùm officium diuinum, vt beneficia dicta simplicia, capellaniæ, & cæt. Alia habent iurisdictionem, sed non curam animarum, quæ in admi-

niſtratione ſacrorum conſiſtit: & huiuſmodi ſunt aliquæ Abbatiæ, quæ dicuntur iuriſdictionales: Similiter dignitates, vt Archidiaconatus, & Decanatus, quæ quádam iuriſdictionem in choro habent. Quædam quarto loco, curam habent animarum, ſed nō iuriſdictionem; vt beneficia, quæ dicuntur curata.

Quis poteſt conferre beneficia.

CAPVT LXXVII.

PARVM ad confeſſores pertinet ſcire hoc, tamē ad doctrinæ plenitudinem dico aliqua.

Primum eſt: Papa de plenitudine poteſtatis, habet facultatem conferendi vbiq; terrarū, beneficia quęcunque. Eſt enim ſummus diſpenſator rerum eccleſiaſticarum.

Secundum eſt; de iure ad ordinarium ſpectat, beneficia ſuæ diœceſis conferre, niſi ſit aliquod ſtatutum in contrarium, vel aliqua immemorabilis conſuetudo; tūc enim alius ab ordinario poſſet conferre.

Tertium eſt: Capitulum nō poteſt conferre beneficia per ſe, niſi in tribus caſibus.

Primus eſt, quando ordinarius eſt ſuſpenſus à collatione beneficiorum, vt non poſſit conferre, aut excommunicatus, c. tanta, de exceſ. prælat.

Secundus; quando vacat ſedes, & tale beneficium, quod Capitulum cum Epiſcopo ſolebat prouidere; tūc enim Epiſcopo, aut ordinario vacāte, ſolum capitulum poteſt conferre: ſecùs, quando ſolus ordinarius conferre debebat.

Tertius, quando eſt beneficium iure patronatus, quamuis enim ſolus ordinarius conferebat, ſede tamē vacante, poteſt capitulum. Extra iſtos caſus, non poteſt de iure: ſecùs, ſi aliquod ſpeciale habebat priuilegium, vide Syluestr. beneficium. 2. Aduerte tamen aliud eſſe, beneficium conferre, aliud reſignare, præſentare, & eligere. Conferre, eſt, dare ipſum ius, & titulum exigendi

fructus, & potestatem exercendi officium, & hoc solùm ad prædictas personas pertinet. Resignare verò est, signare & determinare aliquem, cui beneficium cõferatur; & hoc facit, qui vnũ habet beneficium, & vult in alterum transferre. Eligere verò est, vnum aliquem offerre ordinario, vt beneficium conferatur ei: & hoc possunt sæculares facere, & olim fiebat, & modo fit in aliquibus locis, in quibus populus, aut capitulum eligit vnum, vel duos, vt eis beneficium conferatur. Præsentare est, cùm absque suffragiis id facit aliquis ex facultate sibi concessa, vt qui habent ius patronatus, vnum præsentant, cui ordinarius beneficium conferat. Hi tres modi semper indigent primo, qui fit per prædictas personas. Contingit ergo modis quatuor, aliquem dare beneficium, aut per viam collationis, aut per viam resignationis, electionis, aut præsentationis.

Quomodo aliquis debeat dare beneficia alteri.

CAPVT LXXVIII.

QVICVNQVE aliqua via ex prædictis quatuor, alteri dat beneficium aliquod, duo debet obseruare.

Primum est, vt det gratis, id est, absque pretio vllius re pecunia appretiabilis. Tunc enim esset graue peccatum simoniæ, de qua dicemus inferiùs.

Secundum est; vt det iustè. Iustitia autem in duobus consistit:

Primum est; vt det digno: Qui enim vllo modo dat beneficium indigno, quem scit indignum, grauiter peccat, & tenetur ad restitutionem ecclesiæ, cuius redditus malè locat. Quantum autem sit hoc peccatum, indignis beneficia conferre, hinc videri potest.

Primò namque iniuria Deum afficit, quia ipsum pri

uat honore, & cultu suo, ad quem beneficium est institutum.

Secundò, iniurius est ecclesiæ, quia redditus ipsius malè collocat, dando ipsi ministrum ineptum.

Tertiò, iniurius est multis dignis, quibus tale beneficium poterat dari. Graue ergo peccatum est, beneficiũ dantis indigno. Dices, quæ sunt necessaria ad hanc dignitatem? Dico tria.

Est enim necessaria scientia, saltem eorum, quæ ad suum officium spectant.

Secundum, morum compositio, & rectitudo: Qui enim corruptis est moribus, ineptus est ad Dei officium, & consequenter ad beneficium.

Tertiò, aptitudo ad exercendum tale officium.

Qui enim doctus & bonus est, tamẽ nescit exercere officium illud, vel non potest, quia aliis occupatus, non potest vacare tali officio: vel quia, etiamsi non occupetur, tamen non est datus praxi, & exercitio exteriori, tunc indignus censetur. Est igitur hoc aduertendum, ne indigno conferatur; qui aliter confert, apertè conuincitur de acceptione personarũ. Non enim ex bona causa & rationabili, moueri potest ad sic conferendum.

Secundum etiam est, in quo talis iustitia cõsistit; vt digniori detur beneficium. Qui enim prętermittit digniorem, etiamsi conferat digno, peccat, vt tenet S. Thomas 2.2.quæst.63.artic.2. quamuis ad restitutionem non obligetur. Similiter etiam, qui alia via ex prædictis dat beneficium. Et licèt aliqui velint non peccare, dummodò digno det, tamen probabilior & communior opinio est, quòd peccat. Ratio enim naturalis id videtur postulare: vt, si aliquis habet pecunias alterius, vt ei ministrum prouideat, profectò debet digniorem, & meliorẽ, quàm potest, dare, aliàs iniuria afficit ipsum, qui dedit pecuniam, & digniorem. Verum est, quod debet iste excessus percipi. Quando enim est paruus, aut non benè dignoscitur, nullum est inconueniens, si digno detur, præsertim si speratur maior futura dignitas probabiliter, quàm sit in præsenti. De hoc tamen superius,

riùs diximus,dum de Epiſcopo loqueremur.

Duo ſunt caſus,in quibus poteſt dari beneficium digno,relicto digniori.

Vnus eſt, in beneficiis patrimonialibus, in quibus diſtribuendis,poteſt relinqui dignior,ſi externus eſt,& eligi ciuis dignus; ſi tamen indignus eſt,non debet vllo modo dari,ſed potiùs externus eſt admittendus.

Alter eſt, in beneficiis, quæ quis ex rebus propriis inſtituit,& vult dari iis qui ſibi ſunt cognati, de quibus habetur 16.quæſt.7.cap. monaſterium. Talia poſſunt dari digno cognato,relicto digniori non cognato, cui nō debet conferri. Quamuis, quando talia curam habent animarum,non eſt bona talis inſtitutio : vt,ſi quis inſtituat monaſterium, & velit ſuam cognatā eſſe Abbatiſſam. Sunt ergo beneficia eccleſiaſtica, gratis, & iuſtè conferenda.

De accipiente beneficia.

CAPVT LXXIX.

NECESSARIA ſunt duo accipienti beneficia. Vnum eſt aptitudo ſubiecti. Alterum, debitus modus. Circa primum, Concil. Trid. ſeſſ. 22. ca. 4. ſtatuit, vt non habeat beneficia, niſi qui iuris conditiones habet.

Harum autem prima eſt,vt ſit clericus:qui enim ſaltem primam tonſuram non habet,non poteſt abſq; ſpeciali Papæ facultate habere beneficium.

Secundò,vt ſit ex legitimo matrimonio,nec hic abſque diſpenſatione poteſt accipere beneficium.

Tertiò,vt ſit legitimæ ætatis,c.cùm in cunctis de elect. Determinatur ætas in Epiſcopo, vt attingat trigeſimum annum:in Curato, vt attingat vigeſimum quintū, In Concil. Triden. ſeſſ. 23. cap. 6. aſſignatur ætas aliorum beneficiorū ſimplicium,vt ſit quatuordecim annorum. Sine hac autem ætate beneficij collatio nulla eſt, citra diſpenſationem.

Quartò opus est, vt non sit iuris impedimentum, puta, irregularitas, excommunicatio, & alia huiusmodi.

Quintò, vt sit dignitas, quæ in tribus prædictis sit, scientia, morũ rectitudo, & aptitudo in officium, quæ in pueris licèt actu non sit, sufficit esse in probabili spe.

Sextò, vt non habeat aliquod beneficium. Qui enim vnum habet, non potest alterum accipere sine dispensatione. Occasione huius, de beneficiorum pluralitate, aliqua oportet considerare, quę tam pœnitentibus, quã confessoribus necessaria sunt.

An liceat plura habere beneficia simul.

CAPVT LXXX.

PLVRA beneficia habere, est de eorum numero, quę mala sunt, tamen possunt bona fieri, si aliquibus bonis circunstantiis copulentur. Explico; sunt aliqua, quæ ex se mala sunt, & nunquam possunt fieri benè, vt mentiri, quocunque modo & fine quis mentiatur, semper peccat. Non est huiusmodi, plura habere beneficia: nam aliquando licitum est, & bonum. Alia sunt, quæ ex se, indifferentia videntur, nec mala nec bona, nisi fine determinentur, vt ambulare; Quædam ex se mala videtur, tamen cum aliquibus circunstantiis, bona sunt, vt occidere hominem, malum sonat statim, tamen si fiat modo aliquo, puta in propriam defensionẽ, aut in Rei publ. vtilitatem, bonum est. Huiusmodi est hoc, plura habere beneficia: malum simpliciter est, quamuis, cum quibusdam circunstantiis, benè fieri potest. Statuamus ergo primò, quare malum secundùm se sit.

Huius autem rationes multæ sunt.

Primò, quia priuatur Deus cultu suo; magis enim per plures ministros, quàm per vnum colitur.

Secundò, priuatur Ecclesia suo iure. Dum enim plura beneficia vnus vsurpat, Ecclesia caret suis ministris, & sic destruitur.

Tertiò,

Tertiò, fit iniuria aliis dignis, qui beneficio priuantur, dum vnus plurium loca occupat.

Quartò, videtur contra rationem naturalem: nam vnum membrum, vnum habet corporis officium, & vnus minister vnū debet habere officium. Vnde Gregorius distinct.89.c.singula, ita statuit, vt singuli singula haberent beneficia.

Quintò, datur locus ambitionis, dum vnus non contentus his quæ habet, plura habere anhelat.

Sextò, pereunt studia bonarum literarum: nullus enim studio scripturæ sacræ incumbit, sed scientiis humanis, de pane lucrando; quia vident se non posse vllū pro merito posse consequi beneficiū. Non ergo dubium est, quin malum sit secundùm se plura beneficia vnum possidere.

Quando liceat plura habere beneficia.

CAPVT LXXXI.

NON est ita malum, plura beneficia habere, quin liceat causis rationabilibus, ea retinere. Causę autem istæ, quæ hominem in conscientia tutum faciunt, per tres sequentes regulas explicantur.

Prima est: Licitum est, in casibus iure concessis, plura retinere beneficia, etiam curata. Pro declaratione aduerte, aliter se habere ius ante Concil. Trident. aliter pòst. In antiquo iure licebat in sex casibus, plura simul habere beneficia, etiam curata.

Primus habetur 10. quæst.3. can. vnio, quando sunt exigui redditus beneficij, vt vnus non possit sustentare ministrum talem, qualem indiget Ecclesia illa, habita ratione personæ, loci, & temporis, tunc concedit ius, vt plura possint haberi, donec faciant conuenientem sustentationem, & sic 21.quæst.1.c.illud concessum est, vt vnus sit Archiepiscopus Terraconensis, & Episcopus Fundensis. Sed attende, quòd isti redditus sunt mensu-

randi iuxta ministri qualitatem, quo Ecclesia indiget. Si enim Ecclesia potest ministrari per ministrum, qui centum possit ali, non debet beneficium dari alteri qui indiget mille propter luxus suos, vel sublimitatem suam, sat est ecclesiæ, vt tot redditibus, dignum possit habere ministrum.

Alter casus habetur 21.quæst.1.c.clericus.puta, cùm est indigentia hominum, id est, cùm non sunt ministri plures, qui retineant beneficia plura, tunc vni conferri possunt. Sed intellige de indigentia, & defectu dignorum: licèt enim multi sint, qui beneficia acceptent, tamen pauci digni sunt, tũc ex defectu dignorum, vni digno plura conferri possunt.

Tertius est, 21.quæst.1.c.qui plures: cùm vnum beneficium habetur in titulum, alterum in commendam. Solebat enim tunc beneficium dari alteri beneficiato, donec quæreretur dignus, cui possit conferri: quia qui beneficium iam habet, dignus præsumebatur, & tunc dicebatur illud habere in commendam. Hac via potest vnus plura beneficia habere. Sed attende, quòd non debet esse hoc cum fraude legis: quales sunt commendæ perpetuæ, seu ad vitam: tunc enim perinde est, ac in titulum habere, & econtrà rationem commendæ. Sed humana auaritia inuenit fraudes: cùm enim vnus nõ possit habere plures Episcopatus, aut beneficia, aut saltem beneficium, tunc habet in cõmendam perpetuam: quod profectò fraus est contra legem.

Quartus casus habetur c. eam te, de ætate & qualit. ordi. & præfici. & c. quia monasterium, de relig. domi. quando duo beneficia vnita sunt, & ad vnum redacta. Sed attende, istas vniones diuersarum ecclesiarum, non esse licitas, nisi in vtilitatem vel necessitatem ecclesiarum ipsarum fiant, quia aliter non possunt commodè ministrari, vel ob causas, quæ in ipsarum commodum sint. Cùm tamen fiunt ob auaritiam, & ad ditandas personas contra bonum Ecclesiarum, non sunt in conscientia securæ. Et sic in Concil. Tridentino multa dicta sunt contra istas vniones.

Quintus casus habetur, c. extirpandæ, de præbend. quando aliquis habet Canonicatum in Ecclesia cathedrali, & habet aliquam parochiam annexam; ratione annexionis, potest vnus plura beneficia habere: quamuis olim, cùm iste casus concessus fuit, Canonici erant Episcoporum consultores; ob id eis concedebatur in cathedrali Ecclesia residere, & vicariũ in parochia constituere: modò autem, cùm iam id non faciant, sed aliquando otiosi sint, meliùs forsan esset, si in parochia resideretur, & vicarius in cathedrali poneretur.

Sextus casus habetur, c. de multa, de præben. Sublimibus, & literatis personis conceditur plura habere beneficia. Sed hoc intellige, cùm talis sublimitas, & scientia, sunt ornamenta Ecclesiæ, & vtilitates, aliàs non. Semper enim ante oculos habendum est, vt beneficium non detur, nec accipiatur, nisi in Ecclesiæ vtilitatem, cuius bona sunt, quæ distribuuntur. In his casibus, ius antiquum concedebat pluralitatem beneficiorum. Tamen Concil. Trident. quatuor statuit de nouo, quæ nostris temporibus magis conueniunt, sicut ius antiquum illo tempore conueniens fuit.

Primum habetur sess. 24. cap. 13. Non potest vnus plures sedes Episcopales habere, quamuis exigui redditus sint: quod si conueniens videbitur, aliquando vni dari plures, tunc Concilium prouinciale, debet causam examinare, & remittere Pontifici, vt disponatur quòd iustum fuerit.

Secundum habetur ibidem, Nullus potest plura curata beneficia habere, nec quæ residentiam exigunt, vt sunt illa, quæ habēt iurisdictionem, vel chorum. Quòd si aliquando redditus vnius valdè exigui fuerint, tunc poterit Episcopus dare beneficium simplex, non tamen cum cura, vel residentia. quòd si non fuerit, alatur tunc ex decimis, vel ex parochialium contributione.

Tertium est in eadem sess. cap. 17. Nullus deinceps potest habere plura beneficia, etiam sine cura, quocunque modo, nec etiam ad commendam perpetuam, nisi cùm vnum ad sustentationem pro ratione personæ,

loci,& temporis,non sufficit.

Aduerte tamen, quòd Concilium aliter de curatis, aliter de simplicibus loquitur. Nam de curatis,& Episcopatibus, vult, vt qui ante Concilium habuerunt,relinquant,& cum vno maneant:de simplicibus statuit,vt in posterum fiat, vt dixi, antecedentes autem in possessione relinquit.

Quartum est,sess.7.cap.7. In annexis parochiis ad Canonicatum, Episcopus sua manu cõstituat vicarium perpetuum cum tertia parte fructuum, nisi aliquando id videatur aliter conuenire. Hæc sunt,quæ modò obseruanda sunt post Concilium.

Et prima posita regula sic procedit. Qui plura habet beneficia in casibus à Concilio concessis,tunc licitè habet, quæ de nouo duo sunt pro posteris obseruanda: Quando simplex est cum curato, ratione exigui redditus,& quando ob eandem causam simplicia plura sunt. Vnde,ius hoc,idem ferè est cũ antiquissimo Greg. can. singuli,distin.89. in quo singuli, singula tantùm habere beneficia sinebantur.

Secunda regula,non obstante isto iure Concilij, qui cum Pontificis dispẽsatione plura,quęcumque,& quomodocumque beneficia habet, tutus est in conscientia. Sed aduerte, vt in foro exteriori possit illa habere, satis est dispensatio : tamen, vt in conscientia & coram Deo tutus sit,necessaria etiam est causa dispensationis. Hæc autem causa debet esse in vtilitatem Ecclesiæ , vel ob ipsius Ecclesiæ necessitatem. Quando causa non est in bonum Ecclesiæ,nõ est bona dispensatio, nec est homo securus coram Deo. Rursus,quamuis ista causa sit,non potest sine dispensatione habere plura beneficia pinguia,quia est contra Concil. sed vtrumque est necessarium;dispensatio cum causa conuenienti.

Tertia regula est : Qui hactenùs ante Cõcilium plura simplicia habent beneficia , quamuis remittere possint in foro exteriori securi,tamen in conscientia securi non sunt, nisi causa iusta sit huius pluralitatis: quæ causa debet esse aliqua ex sex concessis in iure antiquo,

vel

vel quæ fit in Ecclesiæ vtilitatem. Denique plura habere beneficia, quorum redditus excedunt conuenientem sustentationem, habita ratione personæ, loci, temporis, malum est, nec in bona conscientia talis pluralitas retinetur: nec idem est de vno beneficio pinguissimo, quia hoc vnum habet officium, at plura beneficia, plura habent officia, quæ sine iusta causa non debent dari vni, etiam digno. Hæc dicta sint de pluralitate, superest de residentia: sed iam diximus de ea in tertio præcepto. Non sat est, istas habere conditiones ad habendum beneficium, sed modus necessarius est, id est, vt sine simonia habeatur, sed gratis, & absque pretio: sed de simonia paulò inferiùs dicemus: postquàm de pensionibus beneficiorum aliquid dixerimus.

Quid pensio, quotuplex, in quibus à beneficio differat.

CAP. LXXXII.

PENSIO sic potest describi: Est ius percipiendi fructus, ex alieno beneficio.

In declaratione nota, in beneficio duo esse.

Alterum est, dignitas quædam Ecclesiastica, ad aliquod officium in Ecclesia ordinata, & ista vocatur titulus.

Alterum est, ius quoddam percipiendi fructus, ex bonis Deo datis. Aliquando vni & eidem vtrumque inest, & tunc non est pensio; aliquando accidit vt vnus habeat titulum, & alter habeat ius percipiẽdi fructus omnes, aut partem aliquam eorum, & tale ius dicitur pensio, & qui istud ius habet, dicitur pensionarius. Ex hoc patet declaratio pensionis, quantum ad eius definitionem.

Pensio triplex est; quædam est temporalis, quædam spiritualis, quædam media, nec omninò temporalis, vt prima, nec spiritualis, vt secunda.

Temporalis est, quæ datur etiam laicis pro aliquo

ministerio temporali extra Ecclesiam exhibito, vt militi, vel duci pro Ecclesia pugnanti, dari solet pensio aliqua, siue perpetua, siue temporalis, ex bonis Ecclesiæ. Similiter alteri, negotia eidem ecclesiæ agenti temporalia, vt œconomis, & aliis huiusmodi. Tales sunt pensiones datæ Regibus Hispaniæ, qui habent tertiam partem decimarum. Hoc enim est datum ab Ecclesia, pro defensione & pace, in qua sustentant Ecclesiam ab inimicis.

Spiritualis est, quæ datur ob officium aliquod spirituale erga Ecclesiam; vt quæ datur concionatori propter cõcionem, & coadiutori Episcopi, vel parochi, vel sacristano, vt ecclesiam præparet, & ei inseruiatur.

Media est, quæ datur alicui ob resignationem, vel cessionem beneficij, & hęc communiter hodiè vsitatur. Cùm enim quis alteri suum resignat beneficium, retinere solet pensionem aliquam, vel cùm cedit iuri, quod habet circa tale beneficium.

Istæ tres pensiones, multum à beneficio differunt: quamuis quædam minùs, quædam magis. Beneficium enim, inter alias, habet istas quatuor proprietates.

Prima est: Qui habet beneficium, tenetur persoluere singulis diebus, horas canonicas, vt aliàs diximus.

Secunda: Non potest beneficium vẽdere, nec mutare pro re vlla, vel pretio temporali.

Tertia: Potest commutare cum altero beneficio, & dignitate spirituali.

Quarta, si ducit vxorem, perdit beneficiũ, nec potest vllo modo retinere. Ista competunt beneficio.

Pensiones autem, non omnia ista habent.

Sed prima pensio quæ temporalis est, habet quatuor contraria: Non obligat ad persoluendum horas, nec ad aliud aliquid recitandum: potest enim vendi, & mutari pro re temporali, non potest commutari pro beneficio ecclesiastico, quia esset symonia, non perditur propter matrimonium.

Secunda autem pensio spiritualis, nõ obligat ad persoluendum horas, sed solùm ad exhibitionem ministe-

rij,

rij, propter quod pensio datur. Non tamen potest vendi, nec redimi, & in hoc cum beneficio competit, sed nō potest commutari cum beneficio, & in hoc à beneficio differt. Quamuis enim pēsio hæc, spiritualis sit, quia pro beneficij loco datur, tamen temporalitatem habet, quia titulo caret; perditur etiam per matrimoniũ, quoniam non potest cũ matrimonio ministerium tale exhiberi.

Tertia pensio, non obligat etiam ad persoluēdas horas, nec sine licentia Papæ potest vendi, quamuis possit redimi. Tunc autem dicitur redimi pensio, cùm qui habet beneficium, conuenit cum pensionario, vt tantam accipiat summã, ne ampliùs exigat pensionē, quæ summa solet esse ex quinque annatis; vt si est viginti aureorum, redimere centum aureis, quinquies enim viginti sunt centum. Rursus non potest pensio commutari cum beneficio, quia esset simonia. Talis etiam pensio perditur per matrimonium, vt habet Conradus de pensionibus ca. 41. sed hoc de iure intelligitur, nam in c. vnic. de clericis coniug. in sext. habetur, quòd clericus coniugatus non gaudeat vllo priuilegio clericali, nisi duobus: puta, ne conueniatur coram iudice seculari, nec in ciuili, nec in criminali, & quòd, qui eum percutit, sit excommunicatus. His etiam duobus non gaudeat, nisi portet habitum & tonsuram. Ex hoc sequitur, quòd pēsionem hanc tertiam nō potest habere, quia est clericorum priuilegium; non enim datur, nisi habenti tōsuram saltem. Sed puto esse consuetudinem iam in contrarium, quod profectò mirabilis est abusus: dum multi relinquũt beneficia, retentis pensionibus, & ducunt vxores: imò hoc animo forsan receperunt, quod profectò pessimum est, nec in bona conscientia isti possunt tales retinere pensiones, vt statim etiam patebit.

Quomodo quis licitè pensionem habeat.

CAPVT LXXXIII.

TRES sunt conditiones, quibus aut earum vna deficiente, non potest aliquis pensionem habere.

Prima est dispensatio. Nullus enim potest vllam retinere pensionem super bona Ecclesiastica, sine dispensatione. Hæc autem non pertinent ad vllum prælatum, nisi ad solum Papam: quamuis hoc ex iure non constet, sed ex consuetudine sola. Vbi ergo deest dispensatio, pensio licitè haberi, aut retineri non potest.

Secunda est causa. Sine causa enim non habet locum in foro interiori, & coram Deo dispensatio; sed tantùm in foro exteriori. Vnde, qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt, nec excusantur, quia Papa dedit; & ipsius est considerare, quomodo dederit. Hoc inquam, non excusat; si enim quis accipiat pecunias ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini, & contra iustitiam non potest tunc retinere. Papa autem nō est dominus bonorum, & reddituum Ecclesiæ, sed tantùm vniuersalis dispensator. Vnde, sicut cùm dispensat in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa adsit, ita in pensionum, & beneficiorum distributione. Causa autem hæc debet esse in vtilitatem Ecclesiæ, cuius sunt bona. Si enim nulla via Ecclesiæ huius, vel vniuersalis vtilitatem tendat, non est causa legitima.

In iure, duæ causæ in particulari habentur.

Prima, c. nisi essent. de præben. & c. audiui, de collus. detegen. quando aliqui litigant, & rixātur de beneficio, ne rixa cedat contra vtilitatem, & in damnum Ecclesiæ, quia priuatur illo tempore ministro, solet de licentia Papæ, illi qui maiorem habet iustitię rationem, dari beneficium, conueniente pensione alteri assignata.

Secunda causa habetur, c. ad quæstiones. de rerũ permutat. cùm vna Ecclesia habet beneficium pinguius; altera minus pingue, & fit permutatio; tunc datur pensio ex pinguiori, ad supplēdum fructus minùs pinguis beneficij, & hoc solet fieri, cùm personæ permutant beneficia, sed cum dispensatione. Aduertendum tamen hic est, quod pensio non debet dari nisi pro fructibus tantùm qui maiores sunt vnius beneficij. Cùm enim datur

pro

pro ratione ipsius beneficij, quia est maior dignitas, vel honoratior titulus, tunc simonia esset. Vltra has causas sunt etiam aliæ causæ conuenientes pensionum.

Tertia est, propter ministerium aliquod temporale erga Ecclesiam exhibitum.

Quarta propter ministerium etiam spirituale exhibitũ Ecclesiæ, quia homo inseruit in temporalibus, vel in spiritualibus Ecclesiæ.

Quinta, quia est benè meritus de Ecclesia, licèt actu non inseruiat; & sic, dari potest homini, qui suis lectionibus, vel concionibus insudauit in Ecclesię vtilitatem, aut qui suas etiam operas consumpsit, in vtilitatem temporalem Ecclesiæ.

Sexta potest dari in his qui futuri sunt ministri Ecclesiæ, vt præparentur: & talia sunt illa, quæ Hispani vocãt præstimonialia, quæ dabantur studẽtibus, & futuris ministris Ecclesiæ.

Septima est paupertas, præsertim clericorum. Sunt enim multi beneficio carentes, nec vnde viuant habentes, quibus sanctissimum esset, aliquas assignare pensiones. Etiam laicis possent dari: nam bona Ecclesię, etiam pauperibus obueniunt. Denique causa pensionum debet esse pia, quæ in vtilitatem Ecclesiæ, & honestatem conuertatur. Nec solæ istæ conditiones sufficiunt, sed debet esse tertia, nempè modus.

Modus autem in duobus consistit.

Primò, ne pensio quæ ab vno percipitur beneficio, sit adeò pinguis (Corra. tracta. de sacerdotijs, cap. 4. nu. 7.) vt non remaneant fructus cum titulo, quibus possit conuenienter beneficium habens sustentari in suo officio. Vnde iniquissimum est, nec excusabile, omnes fructus exigere pro pensione, & maximè ex beneficio habente curam. Olim non dabatur nisi tertia pars, nec in omni beneficio exigi potest, nam cùm omnes simul beneficij fructus exigui sunt; non est exigenda pensio.

Secundò, ne tot cumulentur pensiones, vt sustentationem excedant, conuenientem hominis. Vnde mirabilis est abusus eorum, qui multis hinc inde se onerant

pensionibus; cùm, vnde viuere possint pro conditione sua, habeãt. & quod peius est, nulla adest causa, propter quam, vel vnam possint habere, quibus vix potest persuaderi, vt vel minimam pensionem à se expellant, sed morte coguntur malè possessa, & retenta dimittere.

De Simonia quid sit.

CAPVT LXXXIV.

INTER ea, quæ de Symonia tractanda occurrunt; id primum est, quid sit. Videtur autem, sic posse describi. Symonia est studiosa voluntas contractandi pretio, rem spiritualem. Sunt in hac definitione quatuor partes.

Prima est, *studiosa voluntas*, id est, actus voluntatis, seu volitio libera, & deliberata. Non enim peccatum consistit, nisi in voluntate libera. Tunc autem volitio libera dicitur, cùm in manu hominis est, se cohibere à tali volitione. Hac parte prima vtitur S. Thomas, 2.2.q.100. & alij communiter in definitione symoniæ.

Secunda est, *contractandi*, per contractare significamus quemcumque contractum, in quo pretium intercedit, siue sit emptio, siue venditio, siue locatio, siue permutatio, siue alius huiusmodi contractus. Symonia enim in tali contractatione consistit.

Tertia est, *rem spiritualem*. Cõtractare rem spiritualem, putà, emere, vendere, locare, permutare, simonia est. Dices, quæ res vocatur spiritualis? Dico vniuersaliter, omnem illam rem vocari spiritualem in præsenti, quæ à Deo, vt est auctor gratiæ, procedit; vel ad Deum; vt est auctor gratiæ ordinatur. Explico; fides docet, Deũ esse creatorem, & saluatorem: ea quæ ad creationem pertinent, vt omnes hæ res sensibiles, & creaturæ omnes, secundùm proprium suum esse, & proprietates, dicuntur pertinere ad Deum, vt est auctor naturæ; Ea verò, quæ ad Deum pertinent, vt est hominum, & Angelorum, etiã saluator, qui creaturam rationalem, ad suum finem su-

pernaturalem producit, dicuntur pẽdere ab ipso, vt est auctor gratiæ; & dicũtur res spirituales. Huiusmodi autem sunt in quadruplici differentia.

Quædam dicuntur res spirituales essentialiter; quales sunt virtutes, & dona supernaturalia, quæ vi naturæ non possunt obtineri; vt fides, spes, charitas, gratia, & aliæ huiusmodi.

Quædam dicuntur spirituales casualiter: quia sunt causa rerum prædictarum, vt septem sacramenta Ecclesiæ; ad quæ reducuntur sacramentalia, vt aqua benedicta, catechismus, exorcismus, chrismatis confectio.

Quædam dicuntur spirituales effectualiter, quia sunt operationes ex aliqua spirituali potestate procedẽtes, vel operationes ad Deum ordinatæ; concionari, cantare in choro, sepelire mortuos, dispensare in voto, matrimonia, excommunicare, & ab excommunicatione absoluere, & alia huiusmodi.

Quædam tandem sunt spirituales res ex annexione quæ sunt in duplici differentia.

Quædam, quæ ad officium spirituale ordinãtur, vel ex spirituali ordinatione depẽdent, vt beneficia omnia Ecclesiastica. Ius enim percipiendi fructus annexum est ordini, & dignitati spirituali, & ad diuinum officium ordinatur.

Quædã, quæ præparatoria sunt ad spiritualia; vt vasa sacra, vestes, candelæ, benedictæ campanæ, templa, & huiusmodi alia. Omnia hæc quatuor sub genere rei spiritualis concluduntur, & contractare ista, ad simoniam pertinent. Quarta pars est, *pretio*. Debet enim intercedere pretium in simonia; & vbi deest ratio pretij, non est simonia. Vnde attentè considerandum est, quòd quamuis det aliquis pecuniam, nisi detur, vel accipiatur pro pretio rei spiritualis, simonia non est.

Pretium autem hoc communiter solet à Doctoribus distingui in tria; & sumpta est distinctio. 1. quæst. 3. can. saluator.

Est pretium muneris, puta pecunia, vel res pecuniæ æstimabilis.

Eſt pretium linguæ, puta, laus vel vituperium, quæ aliquando ſunt pretia, cùm æſtimantur pecunia; vt ſi ipſe laudet coram aliis, vel nimium alium vituperet, tũc eſſet pretium, & ſimonia.

Eſt etiam pretium obſequij, cùm quis inſeruit alicui, in miniſterijs temporalibus, pro retributione; vt œconomus, vel alij huiuſmodi miniſtri. Vbi ergo aliquod horum, pretium intercedit, & tanquàm pretium pro ſpirituali re, ſimonia eſt. Hinc patet, quid ſit ſimonia. Dicta autem eſt ſimonia à Simone Mago, primo authore huius peccati, in lege Euangelica, cuius fit mentio Actuum octauo, qui vt habetur 1. quæſt. 3. can. ſaluator, voluit emere donum ſpiritus ſancti, id eſt, virtutem miraculorum, vt idem poſſet vendere aliis cum lucro. Ab hoc ergo, qui rem ſpiritualem vendere, vel emere præſumit, ſimoniacus dicitur.

Quale peccatum ſit Simonia.

CAPVT LXXXV.

SIMONIA ex genere ſuo, mortale peccatum eſt, contra religionem. Ex triplici autem capite peccat ſimoniacus.

Primò, quia vendit quod non eſt venale. Res enim ſpiritualis vel minima, omnẽ excedit pecuniam, & rem temporalem. Vnde tali pretio non eſt venalis.

Secundò, quia vendit quod ſuum non eſt; nam 1. Corinth. 4. homo diſpenſator eſt rerum ſpiritualium, non dominus; qui ergo vẽdit rem ſpiritualem, alienam rem vendit.

Tertiò, quia facit cõtra originem rei ſpiritualis; gratis enim huiuſmodi dona accepit homo, gratis ergo debet dare, non pretio. Eſt autem ſimonia prohibita iure diuino, naturali, & canonico. Iure diuino, ex illo Matt. 10. *Gratis accepiſtis, gratis date.* Act. 8. *pecunia tua tecum ſit in perditionem.* Et in veteri teſtamento prohibita erat, vt patet de Giezi, qui lepram contraxit, quia pretium à Naaman exe-

exegit, 4. Regum 5. Est etiam iure naturali prohibita, nam, quamuis res spiritualis sit supernaturalis, quia tamen non est venalis, simoniacus cõtra naturam peccat, cùm vendit quod venale nõ est. Est etiam prohibita iure Canonico, vt patet 1. q. 3. per totam & in multis aliis canonibus. Notandum est tamen, aliquas esse simonias, quæ non sunt prohibitæ, nisi iure Canonico, quãdo res non sunt omninò spirituales, vel non est verum pretiũ; tunc ex se simonia non est, nisi quia prohibita est à Papa. Et hoc modo permutare beneficium beneficio, absque licentia Pontificis, esset simonia, quia prohibetur c. quæsitum, de rerum permutat. Rursus, 1. quæst. 3. can. saluator, prohibebatur vendere officium œconomi Ecclesiæ, & esset simonia vẽdere, non tamen ex se, quia illud temporale officium est. Hoc modo, puto, esset simonia, vendere pensiones, sine facultate Papæ: quia cõsuetudo obtinet, non posse transferri sine licentia. Quando verò res est verè spiritualis, & pretium est temporale, tunc secundùm tria prædicta iura, prohibita est simonia: nec in talium venditione potest Papa dispensare, sicut in prima poterat.

De speciebus Simoniæ.

Cap. LXXXVI.

TRes sunt species principales simoniæ; mentalis, conuentionalis, realis.

Mentalis duplex est; Altera cùm quis interius vult rem spiritualem pretio contractare, voluntate deliberata, tamen non deuenit ad actum exteriorem; vel quia non inuenit cum quo cõtractet, vel quia pœnituit, vel alia quauis causa.

Altera mentalis est, cùm exteriùs aliquid spirituale tractat pretio, tamen non manifestat exteriùs esse pretium. Verbi gratia, aliquis dat centum aureos alicui, hac intentione, vt alter det beneficium ei, tamen nec implicitè, nec explicitè significat alteri pretium esse, tunc est

simonia mentalis, quæ potest committi aut ex parte venius dantis beneficium, aut ex parte alterius dantis pecuniam, aut ex parte vtriusq; simul. Quando igitur pactum nec implicitum nec explicitum pretij intercedit, sed tantùm in intẽtione manet, & opus exterius sequitur, tunc symonia mentalis est. Quãdo verò est pactum aliquod exterius, implicitum, vel explicitũ, tamen non sequitur consummatio operis ex vtraque parte, tunc est symonia conuentionalis; quæ tripliciter fit.

Vno modo, quando tantùm est pactum pretij: tamen nondum est datum pretium, nec trãslatum beneficium.

Altero modo, quando cum pacto est translatum pretium, sed nondum acceptum beneficium.

Tertio modo, cùm datum est beneficium, vel res spiritualis, nondum tamen est pretium acceptum. Omnes hæ symoniæ, conuentionales dicuntur. Quando verò est perfecta ex vtraq; parte consummatio, symonia realis est. Requiritur ergo ad realem, intẽtio interior, pretio contractandi, exterius pactum implicitum, vel explicitum. Quando autem datur pecunia, vel pretium, simul cum beneficij collatione, vel promissione, præsumitur pactum implicitum, licèt nihil exprimatur. Requiritur etiam operis consumatio, ex vtraque parte, vt sit beneficij vel rei spiritualis translatio, seu exhibitio, simul etiam pretij acceptio. vno deficiente, vt dicit Armil. verb. symonia, non realis, sed potiùs conuentionalis, aut mentalis est. Hæ sunt symoniæ species, quas multum ante oculos habere oportet. Multum enim inter se differunt, quantum ad pœnam exteriorem, vt dicetur posteà, quamuis omnes tres, ex genere suo, mortalia sint peccata.

De tribus regulis ad cognoscendum Simoniam.

CAPVT LXXXVII.

IN particulari, nunc oportet tractare qualiter symonia in singulis spiritualibus committatur; ac ante

omnia, quatuor generales regulæ sunt apponendæ.

Prima fundatur in vno hoc suppsito; pecuniam, seu aliquid pecunia æstimabile, posse multis rationib' dari, pro re spirituali: Vno modo per modum pretij: altero modo, per modum sustentationis, ipsius ministerij rerum spiritualium, seu per modum eleëmosynæ; tertio modo, per modũ oblationis, quæ fit Deo, in suo ministro: quartò per modum liberalitatis, seu spontaneæ donationis, & gratitudinis: quintò per modum laudabilis consuetudinis. Nam cõsuetudines aliquando originẽ habent, ex sustentationis ratione, seu ex oblatione, & sic, qui ex tali cõsuetudine dat temporale pro spirituali, visus est dare, per modum oblationis, aut eleëmosinæ.

Hoc supposito, sit prima regula. Nunquàm simonia committitur, nisi cùm temporale datur tanquàm pretiũ pro spirituali. Semper ergo aduertendum est, an intercedat ratio pretij. Cùm enim datur temporale verè, nõ vt pretium, tunc ibi simonia non est.

Altera regula innititur alteri fundamento, puta, spiritualia se habere in triplici differentia.

Quædam sunt purè spiritualia nullam temporalem mixtionem habentia, vt virtutes supernaturales, & potestates, ipsarumq; vsus.

Quædã sunt mixta ex spirituali, & temporali, tamen plus participantia de spirituali; vt sacramẽta, in quibus materia intercedit temporalis. Similiter Sacramẽtalia. Similiter beneficia Ecclesiastica.

Quædam sunt etiam mixta, sed plus habẽt de temporali, vt vasa sacra, templorum loca, officia cantorum, & musicorum.

Hoc supposito; sit secunda regula generalis: Pretium dare, vel accipere, pro quacumque re harum spirituali, ita vt pretium sit pro spiritualitate, simonia est. Verbi gratia, si ematur calix pluris, quia consecratus est, tunc simonia est.

Tertia regula generalis. Cùm pretiũ intercedit pro re spirituali pura, aut plus habente de spirituali, simo-

nia est: nec oportet distinguere, an illud pretium sit pro re, qua parte temporalis est: nam tota simpliciter censetur spiritualis; vnde quocunque modo, & titulo sacramentum, aut beneficium emere, simonia est.

Quarta regula, Cùm pretiũ intercedit in mixtis plus habentibus de temporali, non est simonia, nisi specialiter detur pro spiritualitate. Vnde, licet pretium accipere, vendere aut emere calices, etiam consecratos, pretio eodem, quo emerentur, ac si non essent consecrati. Similiter pretio vendere musicam organorum, & cantorum officia, & sonare campanas, & alia huiusmodi: dummodò vt dixi, nihil ampliùs accipiatur pro parte, qua spiritualitatem habent,

De simonia in primo, & secundo genere rerum spiritualium.

CAPVT LXXXVIII.

NVNC, magis in particulari ista tractãda sunt. Ac discurramus per illa quatuor genera rerum spiritualium, quæ posuimus, definitionem simoniæ explicantes. Circa quorum primum dico tria.

Primum est, vendere, aut pretio contractare, virtutũ supernaturalium vsus, seu operationes, est simonia: verbi gratia, si quis det pecunias pro alterius ieiunio, vel alterius oratione, vel aliquo alio actu virtutis, aut vt audiat sacrum, & proximum corrigat, & similia. Alijs vijs quàm prædictis, potest dari pecunia; vt per modũ eleemosinæ, aut spontaneæ donationis, aut sustentationis.

Secundum. Commutare huiusmodi spiritualia inter se, nõ est simonia, vt orare pro vno, vt alter ieiunet pro se; & audire cõfessionem vnius, vt alter audiat tuam, & huiusmodi alia, simonia non sunt. Istud est contra Conrad. 4. dist. 25. art. 3. est tamen secũdùm mentem Soto lib. 9. de iust. q. 5. in fine. Et ratio est aperta, quia commutare spirituale pro spirituali, non est prohibitum iure diuino, aliàs nunquàm liceret Pontifici dispensare in commuta-

mutatione beneficiorum. Ergo est tantùm de iure positiuo; sed talis commutatio nunquàm habetur prohibita in vllo iure, nisi tantùm in beneficijs, c. quæ situm, de rerum permutat. Ergo illa licita est, nec vlla committitur simonia.

Dico tertiò, pro vsu virtutum naturalium, quæ naturaliter acquiruntur, pretium dare, vel accipere, non est simonia. Vnde, licitè, Doctores facultatum, etiam Theologiæ, pretium possunt accipere sui laboris, nec vllam committunt simoniam.

Circa secundum genus rerum, puta sacramentorum, & sacramentalium, dico etiam aliqua.

Primum est: Licet alicui exigere pretium pro labore antecedenti in administratione sacramentorum. Est Soto lib. 9. q. 6. art. 1. Explico: Duplex est labor in sacramẽtorum administratione; Vnus est antecedens, qui nõ est per se coniunctus cum sacramento, nec sacramentum cum ipso: vt si quis sacerdos ad audiẽdam alicuius confessionem, duo, aut tria milliaria conficiat, aut aliquas etiam expẽsas faciat, labor dicitur annexus; & pro hoc potest pretium exigi, & dari. Alter labor, est concomitans, qui per se coniunctus est cum ipsa re spirituali, imò in ipso consistit, aut sine ipso esse non potest: vt labor in audiendo confessionem, in baptizando, in ordinando.

Et de hoc dico secundò: Pretium exigere pro tali labore, in sacramentorum administratione, simonia est: non enim ille labor distinguitur ab ipsa re spirituali.

Dico tertiò; Potest aliquis exigere pretium pro obligatione qua se obligat ad sacramentorum administrationem. Verbi gratia, si quis se obliget per annum, vel duos, aut tempus aliquod, ad sacramenta ministrãdum seu celebrandum, pretium exigere pro tali obligatione potest absque simonia. Ratio est, quia hic non vendit rem spiritualem, sed suam libertatem. Similiter, qui se obligat ad cantandum in choro, aut cõcionandum, potest pro sola obligatione pretium exigere. Ita habet Caiet. Ver. simonia, & Gloss. super c. significatum, de præb.

Imò deducitur ex tali cap.

Dico quartò; pro ipſa adminiſtratione ſacramentorum, non poteſt pretium exigi abſque ſimonia: poteſt tamen per modum ſuſtentationis; quamuis ſi habet officium, vnde ex obligatione incumbit id facere, habetq; redditus ſufficientes, non poteſt exigere iſto titulo; poteſt tamen accipere datum per modum oblationis, aut ſpontaneæ gratitudinis. Eſt autem notandum, licèt diues ſit ſacerdos, poteſt exigere per modum ſuſtentationis, quando aliunde habet redditus, nec obligatur ex officio ob tales redditus miniſtrare. Vnum tamen hic notandum occurrit, circa Epiſcopos, quátum ad ordinum adminiſtrationem, ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. de reformatione. vbi tria inſtituuntur & ordinantur circa hoc.

Primũ eſt, ne vllus Epiſcopus pro vllius ordinis adminiſtratiõe, collatione, aut pro literis dimiſſorijs, aut pro ſigillo, quicquam poſſit accipere, quocunque prætextu, etiam ſpontè oblatum, ſed omninò gratis iſta exhibeantur. Vbi nota, nõ excuſari Epiſcopos titulares qui in aliorũ diœceſibus ordinant, ipſis principalibus conſentientibus. iſti enim nihil poſſunt accipere, ſed petãt à ſuis diœceſanis, ſuã ſuſtentationem. Nota etiam, eſſe periculũ etiã candelas accipere; nam Cõcilium generaliſſimè loquitur. Secundum eſt, circa notarios. Iſti enim nihil poſſunt sccipere pro huiuſmodi negotio, niſi pro dimiſſorijs, decimã tantùm partẽ vnius aurei: nec hoc poſſunt accipere, niſi duabus cõditionibus exiſtentibus.

Prima eſt, vt fuerit conſuetudo ante Concilium, accipiendi aliquid prius.

Altera eſt, vt ſalarium non habeant. Qui enim habẽt, recipere non poſſunt quicquam. Similiter nec illi, quando conſuetudo erat nihil accipiendi.

Tertium eſt, circa notarium ſimiliter & Epiſcopum. Non poteſt Epiſcopus commodum aliquod habere per viam notarij, exigendo aliquid ab ipſo notario, pro his quæ notario eueniunt. Liberalis ergò, & omninò gratuita, debet eſſe ordinum collatio.

De ſimonia in tertio genere rerum ſpiritualium.

CAPVT LXXXIX.

TERTIVM genus rerum ſpiritualium, erat operationum ex officio, aut poteſtate aliqua ſpirituali procedentium, quæ mixtæ ſunt, quamuis aliquæ magis ſpirituales, aliquæ magis temporales ſint.

Prima ſpiritualium, eſt operatio Epiſcoporum, id eſt, actus omnes quos Epiſcopus, vt talis eſt, facit per poteſtatem iuriſdictionis ſeu ordinis: vt diſpenſare in voto, relaxare teſtamenta, abſoluere à cenſuris, conſecrare templa, & alia huiuſmodi, quæ etiam ad Pontificem ſummum pertinent.

De his dico primò, quòd nullo modo poteſt pretium pro iſtis exigi, aut dari abſque ſimonia, cùm ſint ſimpliciter ſpiritualia, & ita docet S. Thomas 2.2. q.100. artic.3. ad 3.

Dico ſecundò, cùm redditus ſunt ſufficientes Epiſcopo ad ſuſtentationem, non licet, nec etiam per modum ſuſtentationis exigere, ſed ſolùm ſi ſpontè offerrent.

Dico tertiò, non eſſe murmurandum cõtra Papam, qui exigit pro his pecunias, nõ per modum pretij: nam iſta ad ſuſtentationem dantur, qua multùm indiget tanta in eccleſia dignitas. Dantur etiam aliquando per modum pœnæ. Dantur etiam per modum compoſitionis, id eſt, cuiuſdam commutationis. Nam qui petit ab onere alicuius legis liberari, iuſtè poteſt aliquo leuiori pecuniæ onere onerari; & hoc vocatur per modum compoſitionis. Concil. Trid. ſeſſ. 24. cap. 3. de reformatione, ordinat, vt Epiſcopi tẽpore viſitationis nihil accipiant, nec etiam munera oblata, niſi tantùm pro victualibus ſuis, quæ ſint moderata & frugalia. Ordinat etiam cap. 6. vt diſpenſationes in matrimonio gratis fiant. Hoc autem ad Papam non pertinet, qui non tenetur legibus hiſce, licèt ſit ſanctiſſimum, eas obſeruare.

Est aliud genus operationum spiritualium, nempè Missarum celebratio.

De quo dico primò: Simoniam esse, pretium accipere pro ipsa Missa, cùm sit res spiritualis.

Dico secundò: Potest accipi pecunia per modum sustentationis, aut oblationis gratuitæ, vt fit in aliis spiritualibus.

Dico tertiò: non licet sacerdoti pacisci de pretio, vt detur tantum pecuniæ, quo non dato, celebrare nolit. Ita dicit S. Thomas 2. 2. q. 10. arti. 4. de simili operatione spirituali, puta, de funere. Dicit enim, iniquum esse exigere pretium pro funeris solemnitate, ita vt aliter nolit sacerdos opus facere. Caiet. quodlibet. 1. q. 9. temperat hoc, quando sacerdos diues est: quãdo enim est pauper, potest pacisci de pretio sustentationis. Soto lib. 9. q. 6. art. 1. dicit, non quidem esse simoniam, sed iniquum, propter scandalum, pacisci de sustentatione. Ego puto sic dicendum, quando sacerdos sustentationem habet suam ab ipsis, vnde nec potest sustentationem exigere, tunc non potest pacisci; quia si paciscatur, iam videtur esse pretium rei spiritualis. non enim talis titulum aliũ habet accipiendi, nisi ex oblatione, in qua exactio non est. Quando verò sustentari debet absque aliis: tunc, nisi sit scandalum, potest de pretio conuenienti sustentationis pacisci. In plurimum autem scandalum est, pro Missarum celebratione pacisci, etiam pauperes: nòn tamen est simonia, quòd sacerdos quærat loca in quibus pinguiores sustentationes pro sacris celebrandis ministrantur, & deserat loca in quibus minus datur. Eodem modo dicendum est de cõcionibus, quæ operatio etiam quædam spiritualis est, & absque pretio debet esse: licèt possit per modũ sustentationis aut oblationis accipi, & possent quæri loca in quibus pinguiores fiunt eleëmosynæ. sed cauendum est, ne dum simonia vitatur, in auaritiam lapsus fiat. Nam, qui suæ sustẽtationi, quantũ sat est, habet: & similia loca quærit, & nõ vbi magis fructificare possit spiritualiter, auarus est. Alia etiam quarta operatio spiritualis, est ingressus religionis, præsertim

monia-

monialium. Solent enim dari pecuniæ monasterio. S. Thomas loco citato, respondet ad hoc.

Primò; dare aut accipere pecunias pro ipso ingressu religionis, simonia est; & sic habetur 1. q. 2. c. quod pro. Dicit secundò; potest aliquid dari monasterio, cùm pauper est, pro victu, & sustentatione ipsius monachæ. Intellige etiam, quòd liceat pacisci. Dices, quid, cùm monasterium diues est, & habet redditus sufficientes, pro sustentatione monialium? Syluest. ver. simonia. §. 15. refert quosdam canonistas, dicentes esse simoniam, pacisci; cùm monasterium est opulentum, tamen ipse Syluest. benè limitat, præsumi quidem simoniam, quia videtur tunc potiùs pro ingressu, quàm pro victu dari: si tamen verè pro ipso victu daretur, non esset simonia. gratis verò oblatum accipere, nec præsumitur simonia, nec est. Per has spirituales operationes, possunt iudicari aliæ huiusmodi. Sunt tamen aliæ mixtæ, plus habentes de temporali, vt officium musicorum, & cantorum, & mundantium templa, & præparantium: ista vẽdi possunt secundùm omnes & emi, dũmodò nihil pro ipsa spiritualitate accipiatur. Et eodem modo dicendũ est de rebus spiritualibus, quę plus habent de temporali, vt vestes, & vasa sacra, quę ratione materiæ vẽdi possunt, dummodò nihil pro consecratione accipiatur. Imò in vsus profanos vendi possunt, dummodò prius vasa frangantur, & vestium formæ auferantur, vt habet S. Thom. loco citato. Hoc modo vult Soto loco citato, quòd terra sepulturæ vendi possit, quamuis securiùs sit, per modum oblationis aliquid accipere, quàm exigere pretium, vt dicit S. Thomas. Hæc sunt circa operationes notanda.

De simonia in sacerdotiorum venditione, & emptione.

CAPVT XC.

QVARTVM genus rerum spiritualium, erat sacerdotium, seu beneficium, ecclesiasticumque officium.

Simo-

Simonia erga hæc, poteſt conſiſtere in tribus: aut in emptione, & in venditione eorum, aut in permutatione, aut in locatione. Ac primò de emptione & venditione tractandum eſt.

Circa quod dico primò: vendere aut emere ſacerdotium ſpirituale vllum, ſimonia eſt. eſt enim prohibitum 1. quæſt. 3. c. ſi quis. & aliis capitibus, ibidem. Vbi nota, quod non eſt opus, vt intercedat pecunia, aut res aliqua, quæ vendi pecunia ſolet; ſed ſi etiam intercedat aliquid temporale, pecunia appretiabile, vt obſequium in temporalibus licitis, aut illicitis, ſimiliter laus linguę, ſimiliter matrimonium. Qui enim dat beneficium vni conſanguineo, hac conditione, vt eius ſoror nuberet fratri ſuo, ſimoniam committeret, quãuis dare beneficiũ conſanguineo, quia talis eſt, non eſt ſimonia, vt dicit S. Thomas 2. 2. quæſt. 100. art. 5. ad 2. Aduerte autem, quòd iſta debent dari aut accipi, vt pretium. Si enim non intercedat ratio pretij, non eſt ſimonia, vt ſæpè diximus. Vnde qui inſeruit Epiſcopo, vt Epiſcopus ſua obſequia reſpiciens, gratus ſit, & det beneficium via gratitudinis, non tamen ſolutionis pretij, non eſſet ſimoniacus. Similiter neque Epiſcopus, qui reſpiciens eiuſmodi obſequia, hoc modo daret.

Dico ſecundò: vendere, aut emere actiones, per quas habetur beneficiũ, & quæ ordinatæ ſunt ex ſe ad illud, eſt ſimonia: verbi gratia, vendere aut emere, ſeu dare pretium pro reſignatione beneficij, aut pro electione, aut pro collatiõe, aut pro poſſeſſione, ſimonia eſt. Imò pro ipſa etiam interuentione. Qui enim daret alicui pecuniam, vt interueniat, aut pro ipſo peteret beneficiũ, ſimoniacus eſſet. Hic notat vnum Caiet. quodlib. 1. q. 9. quòd, quando electio eſſet nimis pernicioſa eccleſiæ, poſſet dari pecunia ne fieret talis electio: non tamen, vt vlla electio fieret. & ponit exemplum; ſi Cardinales vellent eligere Papam vnum nimis pernicioſum futurum eccleſiæ, tunc poſſet eis dari pecunia, ne eligerent. Soto lib. 9. quæſtio. 6. artic. 1. addit, non ſolùm pro hoc, ſed pro ipſa electione liceret, quando non eſt niſi vnus

dignus Papa, alij autem ſunt pernicioſi. Tūc enim perinde eſt dare pro non electione, ac pro electione. Non tamen liceret, quando ſunt multi digni, dare pretium, vt vnus eligatur, quamuis digniſſimus eſſet. Fundamentum Soto eſt, quia putat non eſſe ſimoniam tam prohibitam iure diuino, & naturali, quin in aliqua graui & extrema neceſſitate ſpirituali, liceat dare pecuniā pro ſpirituali, & mihi probabile videtur, quamuis rariſſimus ſit talis caſus.

Tertiò dico, ſimonia eſt, etiam vendere, aut emere ius ad beneficium. Nam illud ſpirituale etiam eſt: verbi gratia, ſi quis habet ius ad beneficium aliquod, & illud vendat alteri, ſimonia cōmittitur. Rurſus, duo litigant, & vnus cedit iuri ob pecuniam, ſimonia etiam cōmittitur. quamuis, cùm cauſa ex vtraque parte dubia eſt, poteſt vni dari penſio, vt ſuprà diximus, ſed interueniente Papæ authoritate.

Rurſus, vendere ius patronatus, ſimonia eſt: nam ius hoc ſpirituale eſt, & ſic eſt prohibitum Concil. Triden. ſeſſ.2 . cap. 9. tanquam contra canones, cùm tamen tale eſt ius annexum villæ, aut caſtello, aut rei temporali, poteſt vendi cū illa re, dummodò non accipiatur plus, ratione talis iuris, ſicut dictum eſt de veſtibus, & vaſis ſacris. Ita habet Panorm. c. querela, ne Prælati vic. ſu. & Armilla verb. ſimonia. §. 4. Et ſic intellige S. Thom. 2. 2. quæſt. 100. art. 4. vbi dicit, poſſe vendi hoc ius. Vnum tamen nota ex S. Tho. q. citata, art. 2. ad 5. quod licet alicui dare pecuniam ad redimendā vexationem, ſed non ante conſequutionem iuris ad beneficium, ſed poſtquàm iam ius habet iuſtum, licet pecuniam dare, ad arcenda impedimenta iniuſta: verbi gratia, aliquis eſt electus iuſtè & debitè, vel aliquis habet beneficium iam iuſtè, alij volunt lite iniuſta extorquere, vel impedimenta iniuſta opponere, ne ſuo gaudeat beneficio, licet tali, pecunia placare inſequutores hos, ſed tamen, antequā habebat ius vllum non licet. Soto lib. 9. quæſt. 6. art. 1. temperat benè hoc, quando violentia, aut vis infertur, tunc licet pecunia auferre illam, etiam ante conſequutionē

iu-

iuris. Verbi gratia: Incarceratur aliquis, ne compareat in tempore proposito coram Episcopo, ad beneficium consequendum, quæ violenta est detentio: aut detinetur vi, ne debito tempore suam possessionem accipiat: tunc iniustos detentores potest pecunia placare.

Dico quartò, non solùm est simonia, cùm aliquis pro se emit beneficium, sed etiam cùm emit pro altero, & tenetur hic relinquere beneficium, cùm sciat simoniacè esse habitum. Vnde, cùm patres pro filiorum beneficiis pecuniam dant, simoniam committunt: & filij cum primum sciunt, tenentur dimittere beneficia, cap. ex insinuatione, extr. de simon. Rursus, simonia est; non solùm cùm datur pretium ipsi danti beneficium, sed alteri, ad petitionem ipsius. Vnde, si quis det pecuniam cognato Episcopi, vt ab Episcopo consequatur beneficium, quia Episcopus illi dare noluit, simonia est. Hic est vnum dubium, de eo, qui promitteret dare pecuniã pro beneficio, animo verò non dandi, sed fictè, & sic accipit beneficium, an esset simonia. Ad hoc Soto libro 9. quæst. 8. art. 1. & Caietan. quodlib. 1. quæst. 9. dicunt non esse, quia actus exterior, ab interiori rationem sumit. Vnde, licèt talis promissio ficta, instrumento confirmaretur, non esset simonia: quamuis in foro exteriori iudicaretur simonia, quia non considerat interiora. Ego ita credo, quamuis Nauar. super cap. fin. de simon. num. 9. alia procedat via, sed hæc est melior.

De simonia in permutatione, & locatione.

CAPVT XCI.

NON solùm in venditione, sed etiam in permutatione sacerdotiorum, simonia potest accidere.

Circa quam dico primò: Permutare spirituale temporali officio, simonia est: vt, si quis sacerdotium officio sæculari permutaret.

Dico secundò: etiam est simonia, spirituale beneficium permutare cũ illo spirituali, quod maiori ex par-

te temporale est: & hoc modo permutare beneficium cum pensione, simonia est.

Dico tertiò, etiam permutare beneficium, simonia est, nisi adsint debitæ conditiones. Et quamuis Innocent. putet hoc non esse intelligendum de beneficiis in eadem Ecclesia, & eiusdem qualitatis, tamen Syluest. ver. permutatio. §. 1. melius dicit, vniuersaliter intelligendum esse de quorumcunq; beneficiorum permutatione. Nam vniuersaliter prohibetur, c. quæsitum, de rerum permutatione.

Conditiones autem sunt tres assignatæ à Tabiena, v. beneficium. 3. §. 16.

Prima, ne sit ista permutatio sine facultate superioris. Vocamus autem in hac parte superiorem illum, qui potest beneficia illa conferre. Quoties ergo sine licentia fit, simonia est.

Secunda, vt non fiat absolutum pactum permutationis ante facultatem: possunt quidem illi tractare de permutatione, sed non pacisci absolutè, nisi in ordine ad superiorem, in cuius manus sunt beneficia relinquēda, quamuis possint renunciari in eius manus cum conditione permutationis. Pacisci autem absolutè inter se, simonia est.

Tertia, ne intercedat spirituale pretium in permutatione. Si quis enim pretium daret alteri, quia alterum beneficium maioris est dignitatis, simonia esset, quamuis, cùm vnum beneficium pinguius est, licitum est exigere pensionem aliquam pro satisfactione fructuum, vt habetur cap. ad quæstiones, de rerum permut. sed id non debet fieri, quin exprimatur pensio ipsi Papæ, vt dicit benè Soto, lib. 9. quæst. 7. artic. 2. Adde, permutationem non debere fieri ob aliquod commodum temporale, vt pretium. Tunc enim simonia esset, vt si quis permutaret beneficium cum altero, vt eius soror nuberet fratri suo, vt remitteret iniuriam, aut ob aliquid tale. Permutatio ergo, his conditionibus positis, licita est: cùm verò vna deest, committitur simonia. Quando duæ priores deficiunt, simonia est de iure positiuo; quando

verò duæ posteriores, est contra ius diuinum. Nam iam est venditio & emptio quædam rei spiritualis. Atq; hęc de permutatione notanda sunt. Simonia etiã committitur in locatione sacerdotiorum, & spiritualium, circa quam dico aliqua.

Primò, locare potestatem iurisdictionis, seu vices spirituales, simonia est: v.g. si quis Episcopus locet suam potestatem iurisdictionis supra alios, simoniacus est. Similiter si iuratus potestatem ministrandi sacramenta locet, simoniacus est. Ita habet Sylu. v. simonia. §. 14.

Dico secundò: Locare, aut vendere obuentiones, & oblationes Ecclesiasticas, non est simonia. v.g. si Episcopus locet, aut vendat commoda quæ sibi obueniunt ex iurisdictione. Similiter, si curatus vendat aut locet quæ in Ecclesia sibi offeruntur, non est simonia. Ita habet Syluest. ver. simonia. §. 14. Notat tamen, cùm huiusmodi vẽduntur, aut locantur, non est permittendus laicus recipere, & in Ecclesiam ad oblationes colligẽdas intrare, sed clericus est substituendus, qui pro illo huiusmodi munus accipiat.

Dico tertiò: Non est simonia, vendere aut locare fructus beneficiorum, aut sacerdotiorum, si fiant ad cõcessum tempus. Ista est communis omnium, sed tamen variant in temporis quantitate. Est enim extrauag. ambitiosæ. de rebus eccles. ex Paulo secundo, vbi solùm conceditur huiusmodi alienatio ad triennium, & alienantibus vltra hoc, infligitur excommunicatio Episcopalis, & ipso iure, priuatio eorundem beneficiorum. Et si ista Paulina vbique seruaretur, & recepta esset, nõ esset controuersia: sed non est ita, vt dicit Nauar. cap. 27. summæ, num. 149. & Caiet. v. excommunicatio. In multis enim locis non seruatur, & nullibi quantum ad pœnam priuationis beneficiorum. Vbi autem nõ seruatur; Nauar. dicit posse locari aut vendi huiusmodi fructus ad septennium, secundùm ius, c. querelam, ne prælati vic. su. sed ex hoc capite solùm habetur, quòd Papa iussit locantem ad septennium stare pacto, non tamen determinauit, nõ posse vltra hoc tempus locari huiusmo-

di red-

di redditus. Ob id Sylu. v. locatio. §.3. & Tabien. eo. ver. dicunt posse per modicũ tempus, id est, per nouem annos. In iure enim, tempus modicum, est minus decem annis, tamen Panorm. c. querelam. allegato, dicit posse per tempus vitæ locantis, locari, & vendi fructus; etiam sine licentia superioris, nec est vllo iure prohibitũ hoc, & allegat Hostiẽ. ad hoc, & Federicũ. Imò idem Sylu. v. simonia. §.14. dicit, non esse prohibitum iure, vendere fructus sacerdotij ad vitam, licèt non sit honestum facere, & ego ita credo. Vbi ergo Paulina non est recepta, non est simonia locare fructus ad quodcunque tempus. Paulus Quartus renouauit bullam Pauli secundi, faciẽs nullas locationes vltra triennium: sed non est etiam in vsu. Alia dici poterant de locatione, sed parùm pertinent ad præsens institutum. Vide summistas, ver. locatio, & etiam verb. alienatio, qui alia circa hoc dicunt. Hæc tamen tria dicta serues. Vide Concil. Trident. sess. 25. cap. 2. vbi statuitur circa locationes, ne fiant in præiudicium succedentium in beneficiis, quando factæ fuerunt anticipata solutione.

De simonia in pensionibus.

CAPVT XCII.

SVPERIVS plura diximus de pensionibus, nunc pauca quæ ad simoniam spectant, addemus.

Dico primò, pensiones quæ loco beneficiorum dantur, vt quæ dantur pro adiutorio in officio spirituali, aut pro aliquo officio spirituali, non licet emere, aut vendere absq; simonia. Sunt enim pro spiritualibus habendæ, cùm loco beneficiorum institutæ sint.

Dico secundò: sæculares illæ pensiones, quæ dantur ob sæculare officium erga Ecclesiam, vt militibus, aut ducibus datæ, vendi & emi possunt absque simonia. Ita habet Soto lib. 9. quæst. 7. art. 2. Atq; huiusmodi sunt illæ, quæ vocantur commendæ.

Dico tertiò, pensiones hæ quæ ob resignationem ali

cuius beneficij dantur, quæ modò sunt communissimę, possunt redimi absque simonia, imò etiam sine facultate alia. Solent enim quinque annatis redimi: Quòd si modò cum facultate fit redemptio, est ad maiorem securitatem, ne alter negare possit factã redemptionem. Aduertendum tamẽ, hîc posse committi simoniam hoc modo: si quis dat alteri beneficium cum pensione, & facit pactum, vt statim redimatur pensio, simoniacus est, vt habet Caiet. opusc. 16. q. 10. quamuis enim posteà possit redimi pensio, non tamen potest resignari beneficiũ cum pacto redemptionis huius.

Dico quartò: pensiones huiusmodi non licet vendere aut emere absque simonia, sunt enim spirituales: &, cùm non nisi clericis dentur, & cum loco beneficij resignati concedantur. Non ergo licet vendere huiusmodi ius. Quòd si quis dicat non esse prohibitum vllo canone. Dico esse prohibitum consuetudine. Nam Romæ punitur vt simoniacus, qui huiusmodi pensiones vendit absque facultate: Sicut etiam non est prohibitum iure, Episcopis imponere pensiones; ob consuetudinem tamen, & communem stylum Romanæ curiæ, si quis sine Pontificis summi facultate pensiones haberet, simoniacus esset. Cauendum ergo est à talium venditione.

De pœna simoniaci.

CAPVT XCIII.

QVadruplex est simoniaci pœna, quã vide in Sylu. ver. simonia. §. 19. sed duæ sunt præcipuæ.

Vna est excommunicatio Papalis ipso facto.

Altera est, priuatio beneficij ipsius venditi, aut empti, & obligatio ad restituendam pecuniam acceptam, & excommunicatio contra scientes & non manifestantes simoniacos, vt habetur extrauag. cũ detestabile. sed non est in vsu hoc, vt habet Tabien. v. simonia. §. 75. Aut debet esse cùm noti sint omninò simoniaci. Circa pœnam verò contra ipsos simoniacos, dubiũ est, an sit con

tra omnē ſimoniam mentalem, conuentionalē, realem. Et quidem omnes conueniunt, non eſſe contra mentalem quę ſolum conſiſtit in mente, & ad nullum actū exteriorem progreditur. Tamen de mētali quæ progreditur exterius, licèt nō exprimatur pactum, aut pretium, ſed ſolùm maneat in intentione, Sot. lib. 9. q. 8. putat, incurri pœnam. Tamen contrarium eſt tenendum. Nulla enim ſimonia mentalis, incurrendi pœnā eſt cauſa: ſed ſolùm eſt peccatū. Ita habet Panor. ſuper c. mandato, de ſimo. Imò ipſum caput determinat hoc idem. Hoc etiā tenet Sylueſt. v. ſimonia. §. 20. & Caie. v. ſimonia. c. 2. circa conuentionalem etiam conueniunt, pœnam cōuentionalem quæ ex neutra parte ad opus venit, ſed ſolùm in pacto ſtetit, non incurrere pœnas. Similiter eſſe, nec incurri pœnam ob conuentionalem illam, qua vnus accepit pretium, ſed nondum tradidit beneficium: ſed eſt peccatum mortale obligās ad reſtitutionem, ad pretiū idem, quod acceptum eſt, vt tenent Caiet. & Soto loco citato. In tertia verò, qua vnus dat beneficium, & nondum alter dedit pretium, ſed promiſit, diſcordia eſt. Nauar. ca. fin. de ſimonia. tenet, non incurri, donec pretium detur. At communis ſententia tenet contrarium, & Soto conatur probare lib. 9. q. 8. §. 1. hanc communem ſententiam, quam profectò ego etiam teneo, & credo veriſſimam eſſe. Et eſt vnum caput notandum, quòd omnes iſti nondum aduerterunt, c. cum ſup. de confeſ. vbi Papa damnauit ſimonię quendam canonicū, qui vendiderat electionē cuiuſdam, quingentis aureis promiſſis, & nondum acceptis, & ſpoliauit illū beneficio. Rurſus ſtylus Romæ communiter tenet, hunc eſſe ſimoniacum. Rurſus Pius Quartus in bulla reformationis pœnitentiariæ, conſeruauit ſibi diſpenſationem in retinēdo beneficio, & fructibus per ſimoniam conuentionalem, & occultam perceptis. Rurſus etiam ratio fauet: nam cùm traditur beneficium, etiam cum promiſsione pretij, veriſsima eſt venditio, & emptio realis: ergo & ſimonia realis. Nec iſte doctor vllum habet ſuæ opinionis fundamentum. At, quia hodie multi ipſum

ſequuntur, crederem licere aliquando vti ſua opinione, cùm res hæc moralis ſit, & in opinione poſita: ſed non eſt ſemper à ſententia communi hac diſcedendum. In reali ſimonia omnes conueniunt; pœnas incurri, cùm ex vtraque parte perficitur traditio beneficij, & pretij: tunc beneficium eſt dimittendum in manus conferentis, & pretium reſtituendum. Soto loco citato, dicit eſſe reddendum ei à quo acceptum eſt. S. Thomas 2. 2. quæſtione 100. artic. 6. cum communi ſententia tenet, eſſe pauperibus aut Eccleſię reddendum, non ſimoniaco. Et communis eſt ſententia tenenda. Poteſt autem compoſitio fieri cum Papa. Iſtæ pœnæ non ſunt contra omnem ſimoniam, niſi contra ſimoniam in ordine, & beneficiis.

Et hæc ſint pro pręſenti libro; in quo egimus de pręceptis ſecundæ tabulæ. De decimo præcepto nihil eſt dicendum præter ea, quæ diximus in ſexto præcepto de fornicatione. Eſt autem decimum præceptum: *Non concupiſces vxorem proximi tui.*

FINIS LIBRI QVINTI.

INSTRVCTIONIS SACERDOTIS LIBER VI.

De præceptis Ecclesiæ.

De ieiunio. Quid sit ieiunium, & quotuplex sit.

CAPVT I.

POSTQVAM decalogi præcepta absoluimus, oportet præcepta Ecclesiæ breuiter explicare. Et à ieiunio initio sumpto, quid ieiunium sit, explicandũ est. Videtur autẽ sic posse vniuersaliter definiri; Ieiunium, est abstinentia ab his, quæ gustu percipiuntur. Cuius definitionis duæ sunt partes.

Altera est, *abstinentia*, id est, actio seu priuatio quædam. Altera est, ab his quæ gustu percipiuntur. Priuatio enim gustabilium dicitur. Aduertendum est; tria esse genera gustabilium, seu eorum quę gustu percipiuntur. Quædam dicuntur cibi, & hæc sunt, quæ sumuntur ab hominibus, in corporis nutritione: quædam dicuntur potus, & hæc sunt, quæ sumuntur ad sitim sedandã. Potus enim siti, cibus fami opponuntur: quædam sunt medicinæ, quæ sumuntur ob infirmitatem aliquam vitandam, aut expellendam. Aduerte rursus, quòd ista sunt distinguenda per fines ipsos, ad quos ex se ordinantur. Aliquando enim medicina nutrit: qualia sunt multa electuaria; tamen, cùm non ob nutritionem, sed ob infirmitatem sumuntur, non dicuntur cibi. Rursus potus

multi etiam nutriunt, vt vinum & ceruisia: tamen quia contra sitim ex se sumuntur, potus dicuntur sicut aqua, quæ non nutrit. Rursus aliquando potabile aliquod inter cibos computatur, quia communiter in cibum, non in potum sumitur, vt lac, mel, & alia huiusmodi. Est igitur ieiunium, priuatio quædam horum, aut omnium, aut aliquorum. Attende autem, quod non quæuis priuatio horum, est ieiunium, sed tunc est, cùm non intra fauces sumuntur. Si enim quis ista degluciat, non gustando, ieiunium non est: at si gustet solùm lingua, aut palato, non tamen deglutiat, non soluit ieiunium. Vnde coci gustantes cibum in die ieiunij, vt condiant, imò carnes dummodò nihil intrò sumant, per modum cibi; non soluunt ieiunium: nec soluit sacerdos, qui oblitus celebrationis futuræ, incipit cibum mordere, tamen nihil adhuc deglutiuit: potest enim celebrare ieiunus, emittens cibum ab ore. Tamen semel sumptus cibus interius, quamuis euomatur, soluit ieiunium.

Ieiunium sic in genere definitum, triplex est, naturale, ecclesiasticum, metaphoricum, seu spirituale. Naturale est perfecta abstinentia ab illis tribus gustabilibus, cibo, potu, medicina, modo quo dictum est, à principio diei computatione facta. Dies autem, vt statim dicemus, à media nocte præcedenti vsque ad mediam noctem sequentem durat.

Ille ergo est ieiunus naturali ieiunio, qui à media saltem nocte, nihil adhuc deglutiuit. Istud ieiunium est necessarium ad celebrandam missam, ante celebrationem. Etiam similiter ante communionem; nisi cùm ob infirmitatis necessitatem fit. Vnde qui vel potum, vel medicinam sumpsit post mediam noctem, non debet celebrare illo die sequenti.

Ieiunium verò Ecclesiasticum, est abstinentia voluntaria à cibo, iuxta Ecclesię ritum. Dixi, abstinentiam voluntariam; nam ieiunium est actus virtutis, qui liber est & voluntarius. Dixi à cibo, nam potus, quamuis sit vinũ, non soluit ieiunium, siue sumatur ante prandium siue pòst; dummodò, vt diximus, potus sit. Nam lac ante pran-

teprandium, siue pòst, soluit ieiunium: quia per modum cibi communiter sumi solet. Rursus, nec id quod sumitur, per modum medicinæ, soluit ieiunium hoc, vt potiones, & pharmaca, immò licèt nutriant, cùm ob infirmitates sumuntur. Vnde, non soluunt ieiunium, qui ob stomachi debilitationem, vel ob capitis dolorem manè aliquid cibi sumunt; similiter qui negotiaturi sunt, vel lecturi in mensa, vel dilaturi prandium ob aliquam causam: denique qui per modum medicinæ, aliqua rationabili causa existente, aliquid sumunt. Hac enim ratione dicit Syluest. verbo, ieiunium; posse aliquem cùm bibit interdiu, aliquid sumere per modũ medicinæ, ne noceat. At hoc reducitur, id, quod faciunt Architriclini.

Degustant enim parum cibi antequam dominis porrigant: & tamen secundùm Caiet. verb. ieiunium, non soluunt propter hoc ieiunium. Nec enim per modum cibi proprij sumunt, sed per modum probationis cuiusdam ob necessitatem officij sui. Dixi rursus in definitione, *iuxta ritum Ecclesiæ*. Nam sunt certæ quædam cõditiones in tali abstinentia obseruandæ, vt sit ieiunium ecclesiasticum, de quibus dicemus cap. sequẽti. Ieiunium autem spirituale, est per metaphoram ad huiusmodi ieiunia, affectiones enim, & cogitationes sunt cibus animæ. Cùm ergo anima cessat à cogitationibus & affectionibus, ieiuna est. Et si tales sunt malæ, bonum est ieiunium: si bonæ, malum est ieiunium. De Ecclesiastico ieiunio est in præsenti sermo,

Quis finis ieiunij, & qualis modus sit.

CAPVT II.

IEIVNII finis triplex est.

Primus, refrænare carnis concupiscentias: maximè enim carnis furor tẽperatur per cibi subtractiones,

nes, iuxta illud commune dictum, *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Hinc consultissimè Ecclesia, præcipuum ieiunium, quod est in quadragesima, instituit in principio ferè æquinoctij hyemalis. Tunc enim ex solis accessu, caro incipit vigere, & sanguis feruere, & consequenter corpus spiritibus, qui multum ad luxuriam prouocant, repleri; quod aues continuo, suo garritu ostendunt, & anima suo motu & inquietatione. Debuit ergo iste nostræ carnis feruor hoc præcipuo tempore, ieiunio temperari.

Alter finis est; diuinorum contemplatio. Corpore enim pleno cibis, non potest mens liberè vacare cõtemplationi diuinorum; ob id institutę sunt aliquot vigilię sanctorum & festorum, in quibus ieiunium pręcipitur, vt mens possit melius solennitatibus vacare.

Tertius est, satisfactio pro pœnis peccatorum, quãuis enim culpa peccati remittatur per contritiones, & per sacramenta, tamen sæpè non remittitur tota pœna, sed manet obligatio pœnæ tẽporalis in purgatorio soluendæ, nisi in hoc mundo satisfactio fiat. Quia autem cognoscit Ecclesia illas pœnas esse nimis graues, & posse peccatorem in isto mundo leui pœna satisfacere pro peccato, quod grauissima non satisfaceret pœna in purgatorio, instituit hoc ieiuniũ, quod est pœnale, in pœnarum peccatorum satisfactionem: maximè, cùm satisfactio huiusmodi in hoc excedat satisfactionem Purgatorij: non solùm quia leuior multò est, sed quia, cùm in gratia sit, est meritoria gratiæ augmẽti, & gloriæ, quod non habet satisfactio purgatorij, vbi iam cessat merẽdi tempus. Hos ieiunij fines explicat Ecclesia in Missę pręfatione: *Corporali,* inquit, *ieiunio, vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris, & præmia.* Nunc autem, modus, quo ecclesiasticum ieiunium fieri debeat, considerandus: est autem duplex modus.

Vnus intrinsecus, qui necessarius est, vt sit ieiunium.

Alter est extrinsecus, qui nõ quidem est necessarius, vt sit ieiuniũ, sed vt benè & perfectè fiat. Modus intrinsecus consistit in substantia ciborum, à quibus abstinen

dum eſt,& in quantitate,& in tempore.

Circa ſubſtantiam ciborum abſtinere oportet à carnium eſu,& ab ouis,& lacticinijs,quę ex lacte fiunt. Iſta enim ſunt,quæ carnem multum roborãt. Eſt tamen duplex differentia inter carnes & lacticinia,& oua.

Primum enim vt dicit S.Thom.2.2.quęſt.147.art.8.ad tertium, in omni ieiunio cauendum eſt ab eſu carnium vniuerſaliter; at verò,à lacticinijs, & ouis, non niſi in quadrageſima: niſi conſuetudo etiam fuerit in illis locis abſtinere ab his omnibus in reliquis ieiunijs.S.Thomas vult dicere poſſe eſſe conſuetudinem veſcendi lacticinijs in aliis ieiuniis, præter quadrageſimam,& excuſantur homines;tamen non poſſunt excuſari, nec eſt ieiunium ſi veſcãtur carnibus. Nauar.cap.21.nu.13.dicit etiam poſſe excuſari conſuetudinem lacticiniorum in quadrageſima, quando à quadraginta ſaltem annis,eſt præſcripta; quòd ſi nulla eſſet conſuetudo, nec veſcẽdi illis,nec abſtinendi,vt in terris Indorum, in quibus de nouo fides viget, tunc poſſet concedi iſtis in aliquibus diebus præter quadrageſimam. Nam prohibitio hæc in conſuetudine fundatur.

Altera differentia eſt,Caietan.1.ad 9.artic.7. & Nauar.cap.21. num. 25. quòd cùm diſpenſatur alicui, vt veſcatur lacticiniis, non ob id, liber eſt à præcepto ieiunij; cùm verò diſpenſatur in carnium eſu, nõ tenetur ieiunare.

Circa quantitatem: nota eſſe quantitatem continuã, quæ conſiſtit in multo & pauco: & eſſe diſcretam quæ non conſiſtit in pluralitate manducationũ.Dico,quantum ad diſcretã, ſemel eſſe in die prandẽdum,ſeu manducandum; qui verò pluries mãducat,ſoluit ieiunium, niſi inaduertenter id faciat. Aliquando enim accidit, quòd aliquis non recordatur diem ieiunij eſſe, ientaculum ſolitum ſumit, hic ieiunium non ſoluit, & tenetur ieiunare, ac ſi nihil ſumpſiſſet. Aliquando etiam aliqua de cauſa prandium diuidere licet, abſque ſolutione ieiunij: vt cùm quis in medio prandio impeditus negotio aliquo, non potuit ipſum perficere, poteſt cùm va-

cauerit,absoluere adhuc ieiunio saluo. Non tamē propter hanc vnitatem prandij,intendimus auferri quas nostri vocant collationes. Licèt enim olim tantùm per modum medicinæ sumebantur, quia prandium prope noctem fiebat, tamen iam cōsuetudo probata obtinuit, vt etiam aliquid per modum nutritionis sumatur,& dicit Caiet. verbo,ieiunium,posse fieri cum pane. Nauar. cap.21. nume.12. addit posse similiter cum pane sumi vnum, aut duo genera fructuum, dummodò non sit tanta quantitas, vt potiùs cœna sit, vt statim dicemus.

In continua autem quantitate prandij non est certa mēsura ratione ieiunij, sed quamuis aliquis multū excedat,non ob id soluitur ieiunium; peccat tamen contra sobrietatem. Regula ergo debet esse sobrietas,sicut quando non est ieiunium.Licet tamen tempore ieiunij aliquid plus accipere in prandio,dummodò prædictus seruetur modus. In collatione verò est mensura. Non debet enim esse tanta,vt potiùs sit cœna,tunc enim solueretur ieiunium. Quanta tamen debeat esse; consideranda est cōsuetudo communis patriæ, quæ viget communiter apud homines bonos,& timorosos. Non enim est peccatum mortale, talem consuetudinem seruare, licèt quantitas sit aliquantulùm grandis.Tamen Armil. verbo ieiuniū,§.12.probat collationes,quæ fiunt Romæ secundùm consuetudinem, idq; ob consuetudinem, & quia Pontifex tolerat,cùm sciat:nec ego auderem damnare;quamuis misti sint abusus hominum parùm timorosorum. Qui profectò cœnam lautam,non collationē faciunt:Hi non sunt vllo modo probandi. Atque hic est modus in quantitate.

Modus in tempore est:vt prandium fiat solito tempore. Olim fiebat hora nona tribus horis post meridiē, sed iam hoc abolitum est. Communiter enim solent prandere per horam,aut duas ante meridiem. In hoc, consuetudo communis loci est seruanda, cùm homines illius loci communiter prandere solent. Potest anticipari hora iusta causa, vt quia aliquis factus est iter,vel

hospi-

hospites habet, vel negotia expectat, quæ impediēt horam prandij, & sic excusantur famuli, quæ ante tempus prandent, vt possint ministrare posteà dominis: quamuis isti possint cùm dilaturi sunt prandium, aliquem cibum sumere, vt possint faciliùs sustinere, moderatū tamen, vt dicit Gabr. 4. distin. 16. q. 3. Qui autem sine causa horam prandij anticipant solitam. Nauar. cap. 21. num. 27. putat peccare mortaliter, sed ego credo peccare venialiter. Et ita dicit Alexan. 4. part. q. 103: memb. 3. & Innoc. rubric. de obseruat. ieiunij. dummodò id in contemptum ieiunij nō faciat. Hic tamen nota, esse aliquos qui collationem nocturnam faciūt manè, & prandium differunt. Quod Caiet. verb. Ieiunium, & Nauar. nu. 12. nō probant, nisi aliqua causa rationabilis id exigat; quia non est consuetudo nisi tempore noctis illam collationem facere; & ego ita credo. Sed puto, si non esset causa rationabilis; solùm esse veniale. In his tribus dictis substantia, quantitate, tempore, modus internus ieiunij consistit. Externus autem modus, in gratia, & charitate est, sine qua nullū opus bonum valet ad vitam æternam consequēdam. Vnde consiliū laudandū est, in principio quadragesimæ confessionē præmittere, qua homo gratiam, quæ amissa est recuperat, vt ieiunium sit validum, non tamen dicat quis propterea, ergo, si in peccato sum nolo ieiunare; decipietur, qui hoc dixerit. Nam ieiuniū hominis in peccato existentis; licèt non sit meritorium vitæ æternæ, valet ad multa.

Primò, ne nouum peccatum mortale committat contra obedientiam Ecclesiæ exhibendam, quæ præcipit ieiunium.

Secundum, quia adhuc carnis concupiscentia frænatur.

Tertium, quia homo assuefit bono operi, ne posteà in gratia existens tantam habeat difficultatem.

Quartum, quia à Deo impetrat faciliùs peccator pœnitentiam, & cordis contritionem. Nullus ergo, quamuis se peccatorem cognoscat, à bono opere vacare debet.

Quid sit ieiunium, & qualis obligatio.

CAPVT III.

IEIVNIA communia populo Christiano, sunt hæc; quadragesima, quatuor tempora, vigilia Natiuitatis, vigilia Pentecostes, vigilia Assumptionis Beatissimæ virginis, omnium Sanctorum, & Apostolorum, præter vigiliam S. Ioannis Apostoli, & SS. Philippi & Iacobi, quæ est inter Pascha & Pentecostes, vigilia Sancti Ioannis Baptistæ, & S. Laurentij. Vltra has, sunt aliquot particularia in locis aliquibus particularibus. Hęc omnibus nota sunt. At circa obligationem aduerte, esse distincta ista tria, præceptum ieiunij, præceptum abstinendi à lacticinijs, & ouis, & præceptum abstinendi ab esu carnium. Ista autem distinctio consistit, seu præcipitur in multis.

Primò, in eo, quod præceptum ieiunij includit alia. Cum ieiunio enim, lacticinia, & caro prohibentur, nisi vt diximus, consuetudo excuset à lacticinio. At verò nõ contrà fit. Aliquando enim prohibentur caro, & lacticinia, tamen non est ieiunium, vt in dominicis quadragesimæ. Aliquando etiam prohibetur caro, non tamen lacticinium, vt in diebus Veneris communibus & Sabbathis intra annum.

Secundò, cùm dispensatio fit, aut excusatur aliquis à ieiunio, nõ statim liber est ab aliis; vt iuuenes, qui ante vigesimum primum annum non tenentur ieiunare, tenentur tamen obseruare alia duo. Similiter multi alij ieiunio excusati. At verò qui dispensatur in carne, dispensatur, in alijs duobus: nec enim tenetur ieiunare, nec abstinere à lacticinio. Qui verò in lacticinio dispensatur, non ob id in ieiunio, aut in carne dispensatur, sed ieiunare & abstinere debet à carnibus, nisi alia adsit causa.

Tertiò, præceptum abstinentiæ à carnibus, est vniuersalissimum, comprehendit enim pueros ante annos

discre-

discretionis. Lacticinia similiter non prohibentur pueris ante annos discretionis, prohibentur tamen ante vigesimum primum annum, post quem obligat ieiunium.

Quartò, qui semel soluit ieiunium, non tenetur illo die ieiunare, nec nouo peccato mortaliter peccat, quãuis pluries comedat; nisi in contemptum ieiunij id faciat. ita tenet Duran.4.distinct.15.4. & Tabien. Syluest. verb. ieiunium, contra aliquos. At verò peccat mortaliter toties, quoties in die prohibitis vescitur cibis, carne, aut lacticinio; qa ista præcepta sunt negatiua de nõ comedendo, quæ frangũtur quoties comeditur. & præceptum ieiunij est affirmatiuum, & semel fractum non potest illo die iam seruari sic, nec nouum mortale committit, qui de nouo vescitur, sicut de carne, ac lacticinio, vt tenet Nauar. num.25. Sermo igitur est de hoc præcepto ieiunij, quod secundùm omnium sanctorum Doctorum sententiam, obligat sub mortali peccato. Et ita S.Thom. 2.2.q.147.art.3.& alij omnes. Cõsuetudo enim Ecclesiæ est talis, vt sub mortali ieiunium sit obseruandum. Aduerte tamen, obligari hominem nõ solùm præcepto hoc Ecclesiastico, sed & præcepto diuino ieiunare, cùm aliter non potest prouideri saluti suæ spirituali: nam qui periculo se exponit peccandi mortaliter, nisi ieiunio frænet carnem, ieiunare tenetur diuino præcepto, & hoc obligat omnes cuiuscunque ætatis, & conditionis, & quocunque tempore; licèt sit dies dominicus. Tenetur enim abstinere, quantum necessarium est, pro salute spirituali: licèt non sit ieiunium, eodem modo quo Ecclesiasticum obseruãdum. Nam si potest prouidere sibi vescendo carnibus moderatè, aut abstinẽdo à vino, tunc ad id solùm aliquis tenetur, aliquãdo tenebitur ieiunare in pane & aqua, si opus est. Tenetur etiam aliquando homo ieiunare ratione alicuius voti facti: aliquando ratione pœnitentiæ impositæ à confessore; & aliquando pro salute corporali. Nam diætas necessarias saluti corporũ, sine quibus manifestè periclitatur corpus, obseruare tenetur, prout expedire cognouerit, li-

cèt non teneatur obſeruare, quando non ſperat nocumentum notabile. Loquor enim de peccato mortali.

Qui excuſentur ab obligatione ieiunij Eccleſiaſtici.

CAPVT IIII.

MVLTAE ſunt cauſæ à ieiunio Eccleſiaſtico liberantes homines. Mihi ad quatuor capita reduci poſſe vidētur: quæ ſunt hæc; infirmitas, paupertas, labor, pietas.

Infirmitas à Gabr. 4. diſt. 16. q. 3. diſtinguitur, quadrupliciter. Eſt enim infirmitas languoris, complexionis, ætatis, & conditionis.

Infirmitas languoris eſt, cùm quis morbo aliquo laborat, & ſic excuſatur à ieiunio, vt febrim, aut morbum alium patientes.

Infirmitas complexionis eſt, cùm quis facilè in morbū labitur, vt valetudinarij: ſimiliter qui inedia ſtatim in dolores vehementes capitis, aut ſtomachi incidunt: ſimiliter, qui ita debiles ſunt, vt non poſſint vnico prandio neceſſarium victum accipere, ſed indigent frequenti cibatione. Infirmitas ætatis eſt, cùm nondùm eſt vigeſimus primus annus completus. Secundùm enim communem ſententiam, ante vigeſimum primum annum completum nō obligat ieiunium Eccleſiaſticum; quia tunc indigent adoleſcentes cibo ad nutritionem, & augmentum, licèt ſanctum conſiliū ſit, aſſuefieri iuuenes hos aliquibus ieiuniis: ſimiliter, ſenes poſt ſeptuageſimum annum, ſecundùm communem ſententiam, excuſantur; licèt in hoc nō ſit regula certa. Aliqui enim ſenilem contrahunt debilitatem ante ſexageſimum, alii robuſti ſunt, & poſt ſeptuageſimū, vt plurimùm tamen ſeptuageſimus annus excuſat. Infirmitas conditio-

nis eſt in mulieribus grauidis, & lactãtibus: quia hæ indigent cibo pro ſe, & pro fœtu, ſecundùm communem ſententiam, liberæ ſunt à ieiunio; ſed non à qualitate ciborum; licèt medici poſſint licitè vſum lacticiniorum ipſis concedere.

Secunda cauſa, eſt paupertas. Cùm enim aliquis non poteſt habere vnum cibũ integrum, vt iſti qui eleëmoſynam oſtiatim petunt, & modò hic parùm cibi, modò illic parùm habent, non tenentur ieiunare: ſecùs ſi vnũ poſſent habere integrum, & ſufficiens prandiũ. Eodem modo excuſantur ſecundùm Gabr. alij, licèt non oſtiatim petãt, qui propter paupertatem, miſerũ prandium & inſufficiens habẽt; poſſunt enim cœnare, & interdiù comedere.

Tertia, cauſa excuſans eſt labor. Labor enim corporeus macerans, & defatigans notabiliter corpus excuſat, propter quod foſſores, meſſores, aratores, ſeminatores, fabri lignarij, ferrarij, & omnes alij, vt lapicidæ, curſores, iter facientes pedites; & vt dixi, omnes huiuſmodi laborãtes excuſantur à ieiunio, ſed non ſutores, & qui veſtes faciunt, & alij huiuſmodi artifices, qui nõ multum corpus exercent, à ieiunio excuſantur. Aduertendum tamen, laborem hunc excuſare, cùm prouenit ex vna trium cauſarum.

Prima eſt, cùm labor competit alicui ex officio. Qui enim ex officio huiuſmodi labores habent, excuſantur, licèt diuites ſint. Non enim tenẽtur ceſſare à labore ob ieiunium, & ita conceſſum eſt ab Eugenio in bulla quadam, cuius meminit Sylueſter verbo, ieiunium, §. vigeſimoquarto, quòd diuites laborantes non teneantur ieiunare. Quòd ſi ex officio non habetur, excuſantur, cùm id faciunt in vtilitatem Reipub. aut communitatis; vt qui tempore belli iuuant ad fabricas, vel muros conſtruendos, quamuis id ex officio non habeant, ſoluuntur à præcepto ieiunij, ſi fortè tunc temporis occurrat, quia in vtilitatem communem talis labor eſt. Quòd ſi nec hoc modo fit, excuſatur etiam cùm eſt ad vitan-

dum damnũ proprium; vel proximi temporale, & multò magis spirituale. Et sic excusantur, qui tempore ieiunij laborant, ad extinguẽdum incendium in re propria vel proximi; vel ad aliud opus corporale faciẽdũ, quod nisi fiat, inducit damnum. His causis labor huiusmodi excusat à ieiunio.

Quarta causa excusans, est pietas; nempè officia spiritualia, & opera misericordiæ, quæ cũ ieiunio esse non possunt, vt concionari, legere, & secundum Caieta. confessiones audire, inseruire hospitibus, peregrinari per loca pia. Nota tamen; quòd huiusmodi non excusantur, nisi cùm ex officio fuerit, aut ex obedientia, aut ex voto aliquo præcedente. Syluester verbo ieiunium. §. vigesimosexto dicit, quòd cùm conciones alicuius sunt multũ vtiles populo, posset excusari à ieiunio, licèt sine obligatione vlla, sed ex propria deuotione faceret. Adde etiam quòd isti, qui in vniuersitatibus legunt, nõ ex officio, sed ad sui notitiam, & opinionem comparandam, possent legere, & excusari à ieiunio, cùm detrimentum illis obueniret, nisi lectiones continuarentur. Circa peregrinationem autem, omnes notant; non licere peregrinari tempore ieiunij, & ieiunium soluere, nisi cùm ex voto peregrinatio est, nec potest commodè differri in aliud tempus. Addit Nauar. nu. 19. posse fieri, cùm ex deuotione aliqua magna fit; sed, vt credo, non licet absque consilio confessarij iudicantis plus spiritui profuturam peregrinationem, quàm ieiunium. Licet etiam peregrinari die ieiunij, ad vitandum detrimentum temporale aliquod; puta, cùm habet socium viæ, quem amittet, nisi iter illo tempore conficiat, aut cùm timet aliquod periculum. Excusatur & à ieiunio, qui non potest reddere vxori debitum, ieiunando. Rursus excusatur vxor, quæ ad vitandas rixas, & odia cum marito, cœnat cum ipso, & ieiunium soluit. ita dicit Tabie. verbo ieiunium, §. vigesimo, & Syluester §. 15. sed intellige, cùm maritus non facit id, in fidei contemptum. Tunc enim potiùs est subeunda mors. quod potest accidere modò, cũ maritus Lutheranus esset, & vxor Catholica,

tholica, atque ille petit ieiunium solui, in fide contemptum; tunc non est vllo modo acquiescẽdum. Hæ sunt causæ excusantes. Circa quas, duo vniuersaliter sunt consideranda.

Vnum est, cùm quis habet aliquam causam dubiam, an excuset vel non, tunc debet petere declarationem, vel à confessario, vel à viro docto, vel à medico, vel à superiori, puta Episcopo, vel prælato. Hi enim duo possunt cum subditis dispẽsare, in ieiunio cæteri dicti, declarare. Aduertãt autem medici, ne sint prodigi, in hac parte; cautè enim debent perpendere causas, & nõ quauis leuis causa, concedere facultatem, seu declarare causam sufficientem, ad soluendum ieiunium aut vtendum cibis prohibitis.

Alterum est, cùm pœnitens bona fide putat se habere causam sufficientem non ieiunandi, licèt verè non sit sufficiens, solùm venialiter peccat; nec debet à confessore statim damnari de mortali. Imò nec debet illum à sua fide, & cõscientia deponere, sed solùm exhortari vt experiatur ieiunare. Ita docent Anton. secunda parte, & 6. cap. 2. Palud. 4. distinct. 15. quæstio. 4. artic. 1. Caieta. 2. 2. quæst. 147. artic. 3.

De obligatione ieiunij respectu aliorum.

CAP. V.

ALIQVANDO homo non solùm obligatur ieiunare, sed &, siue ieiunet ipse, siue non, aliorum ieiunio attendere; & peccat, quia alij non ieiunant. Est autem regula; Quoties aliquis est causa, vt alij ieiunium soluant, qui aliter tenebãtur ieiunare, peccat, ac si nõ ieiunaret. In particulari autem sunt iuxta istam regulam casus aliqui.

Primus est; Qui habet seruos, aut famulos, & cogit illos laborare aliquo die ieiunij, ita, vt non possint im-

plere ieiunium, peccat mortaliter; nisi labor ille nó possit deferri in alium diem, quin damnũ alicuius momenti obueniret, tunc enim non peccaret, & famuli excusantur à ieiunio. Ita habet Palud. 4. d. 14. q. 4. art. 1. Gab. 14. d. 16. q. 3. art. 1. Nauar. 4. 2.

Secundus casus, patresfamilias, villici, curam domus habentes, & alij domini debent curam gerere filiorum, famulorum, & aliorum qui domi sunt, ita, quòd si ministrant eis cœnã, vel cibos, quibus ieiunium soluãt, mortaliter peccant, cooperantur enim aliorum peccato. Et in hoc multa solet esse apud multos negligentia. Non enim debent eis ministrare arma malitiæ vllo modo: Ita habent Gabr. q. 3. allegata.

Tertius est casus, ex eodẽ Gabr. q. 3. art. 3. dub. 6. Caupones, & qui paratas habent mensas, aut tabulas prandendi, peccant mortaliter ministrãdo cibos prohibitos ijs, qui non possunt comedere : & ministrando cibum, quo alij soluunt ieiunium, peccant etiam in eo solùm quod parati sunt omnibus dare cibum, licèt ieiunium seruent. Non enim licet ministrare, nisi ijs, qui non tenentur ieiunare; vel quos ipsi probabiliter credunt à ieiunio excusari. Cęteris verò tantùm debet prandiũ conueniens ieiunio ministrari.

Quartus est eorum, qui cùm ipsi non ieiunent, vel quia nolunt, vel quia excusantur, inuitant alios ad cœnandum, vt faciant soluere ieiunium, quòd aliter non soluerent: hi enim causa peccati sunt, & consequenter peccant.

Quintus est, eorũ, qui nolunt conducere operarios, nisi soluant ieiunium; quamuis si aliqua vrgeret necessitas, vt illi multum laborarent posset hoc ab illis exigi, sed debet esse communis vtilitas, aut ad vitãdum graue damnum aliquod. Vnum tandem dubium occurrit in materia de ieiunio, an quando aliquis peruenit ad locũ in quo ieiunant tali die, in quo non ieiunatur, in loco à quo profectus est, an teneatur ieiunare, & abstinere à cibis prohibitis. Respõdet Syluest. verb. ieiunium, in fine. cum distinctione. Cùm enim illuc peruenit cõmorandi

causa

causa tenetur obseruare tale præceptum: cùm verò non sed animo remeandi, vel vlteriùs transeundi non tenetur, si citra scandalum id potest facere.

De secundo Præcepto audiendi sacrum.

CAPVT VI.

HOc præceptum habetur de consecrat. dist. 1. can. missas. Videndum primò est quid sit sacrum, seu missam audire.

In primis, non est audire sacrum, intelligere, & intellectu percipere quæ in missa dicuntur: non enim rustici missam audirent. Rursus, nõ est auribus voces percipere: surdi enim tunc audire sacrum non possent, nec ij, qui longè à sacerdote celebrante distant, quos tamen certum est, implere præceptum. Rursus, non est videre ea quæ in missa aguntur: nam cœci tunc nõ possent implere præceptum, quos tamen implere certum est. vnde potest aliquis clausis, ne diuagentur, oculis, missam audire. Rursus, nõ est aliquo vti sensu erga ea, quæ in missa aguntur, solent enim aliqui dum hostia eleuatur, manũ eleuare cõtra hostiam, & propriam faciem, & tangere, solentq; aliæ huiusmodi cæremoniæ fieri; in quarũ nulla consistit audire sacrum. Est ergo audire sacrum, corpore adesse, & mente attendere, quid fiat in sacro: Nam domi aliquis existens, nõ potest audire sacrum, quod fit in Ecclesia. Dico, mente attendere. Nam non audit sacrum, qui præsens est corpore, sed dormit dum dicitur sacrum. Opus est ergo aduertere, vt dicatur mentaliter esse præsens rei, quæ fit. Ista autem mentis aduertentia, ad hunc modum intelligenda est; quod homo ita attendat, vt non diuagetur, affectata diuagatione. Cùm enim aliquis venit auditum sacrum, & posteà raptus aliis cogitationibus, parùm, aut nihil aduertit, dicitur quidem præceptum missam audiẽdi, implere, nec tenetur audire aliam, dummodò non sit affectata diuagatio, & inaduertentia. Tunc autem talis est, quando homo aduertẽs

se diuagari, voluit diuagari, nullamq; fecit diligẽtiam, vt attenderet: aut quando elegit facere opus quod ex se diuagationem habet annexam, vt, qui, cùm audit sacrũ vellet scribere, pingere, aut studere, vel quid simile facere. Isti censentur affectatam habere inaduertentiam, nec audiũt sacrum. Dubium hic occurrit; an, dum quis audit missam de præcepto, possit recitare horas canonicas, quas tenetur ex officio recitare, aut dicere coronam ex deuotione, aut ex iniuncta pœnitentia. Angel. ver. feriæ, §. 46. dixit id fieri non posse, sed contrarium est tenendum: dum enim quis attendat, saltem virtualiter, se adesse missæ, & esse coram altari, satisfacit præcepto: cum qua attentione potest similiter recitare; præsertim quia ista ad vnum & eundem finem ordinantur; puta, Deum ipsum, & mentis eleuationem in ipsum. Ita habet Adria. tract. de satisfact. quęst. 7. & Medina tract. 29. de pœnitentia iniuncta, & Caiet. ver. dies festus, & Nauar. cap. 21. num. 9. Consilium tamen esset, si attenderet potiùs mysteria missæ, aut attenderet saltem ad ea quæ dicuntur in Euangelio, & Epistola. Qui tamen ista non potest præstare, vel quia ignorans est, vel quia non potest attendere, sed statim diuagatur, nisi recitet, adhuc meliùs erit recitare.

De Missa, quo loco, & quanta sit audienda?

CAPVT VII.

MISSA non eodem modo celebratur: sed aliqua est particularis, aliqua solennis, quæ voce alta decãtatur, & dicitur Missa maior. Aliqua est de requiem, aliqua de feria, aliqua de sancto, aliqua ex deuotione. Nullus tenetur certam Missam audire præcepto, sed potest satisfacere præcepto, si audiat Missam de requiẽ in die Dominico. Solùm enim obligatio est, audire Missam, siue priuata sit, siue solennis, siue de feria sit, siue non. Ita habet Anton. 2. part. tit. 4. cap. 10. §. 1. Tabien.

bien. ver. Missa. num. 28. & est communis doctrina, licèt aliqui contradicant, sed nō sunt audiendi. Consiliū est vtile, curare audire sacrum tempori accommodatum, præsertim etiam solennes Missas, & maiores in diebus solennibus, & magnæ festiuitatis: sed non est hoc præceptum. Rursus, non est obligatio audiendi eam in parochia propria: satisfit enim præcepto, quamuis domi, & extra Ecclesiam audiatur, aut in Ecclesia audiatur aliena, vt dicit Syluest. ver. Missa. §. 5. quamuis non desint qui contradicant. Verum est, quòd peccaret, qui ex contemptu, propriam dimitteret parochiam, aut ex dimissione scandalum sequeretur, aut quando in parochia declarantur aliqua & traduntur, quæ debet omnis parochianus scire. Tunc enim peccaret dimittēdo. Credo tamen, semper implere præceptū audiendi sacrū, quo ad Missam quouis loco auditam. Sunt tamen monendi, exhortandique omnes, vt suas parochias frequentent, maximè diebus solennibus, & Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. post can. 9. ita monet.

At de quātitate Missæ dubium est, quanta sit audienda: Inprimis, secundùm communem opinionem sufficit vna. Nullus enim tenetur plures audire, imò nec in die natalis domini, quando quilibet sacerdos ter celebrat: sufficit enim vnam audire ad satisfactionem præcepti, vt Nauar. cap. 21. nu. 7.

Dico secundò, & omnes conueniūt, esse audiendam Missam, ita vt non dimittatur notabilis pars, puta, media aut tertia pars. Tunc enim non impleretur præceptum, si talis pars omitteretur. In particulari autem Tabien. §. 50. & Nauar. nu. 2. dicunt: quòd si dimitteret vsq; ad Epistolam inclusiuè, tunc non impleretur præceptum, quia est notabilis pars, quamuis, si dimittatur totum quod est ante epistolam, adhuc posset implere pręceptum. Et ego ita credo; quamuis non desint, qui dicant, posse & Epistolam dimitti, sed non est securum, nisi ex necessaria causa id prouenerit. Hîc tamen aduertendum est, quòd si qui inseruiunt sacro, & aliquando coguntur partem Missæ non audire, vt ferāt ea, quæ ne-

cessaria sunt sacro, puta, cùm discedunt vt adferant illius vinum, hostiam, vel quid simile, nõ reputantur abesse, sed illis computatur illud ac si audierint. Ita habet Anton.2. parte, cap.10.§.1.Syluest.ver.Missa.2.§.1.& Tabien.verb.Missa,§.10.

Dico tertiò; aliqui volunt, quòd si quis mediam Missam audiret ab vno sacerdote, & residuum ab aliquo alio quòd satisfaceret præcepto, nam Missam integram audiuit.ita tenet Maior.distinct.45.quæst.2. Nauar.cap.11.num.2. Idem Soto quarto, distinct.13.quæst.2.articul.9. & mihi probabile videtur. quamuis, si aliquis id fecisset si tempus esset, quo vacaret, audiri sacrum vnum aliud vnius, monerem & consulerem: nam profectò visus non est audire Missam integram, sed duas medietates duarum Missarum, quæ inter se non faciunt integritatem.

A quo, & quando, & qua obligatione sit Missa audienda.

CAPVT VIII.

NON à quouis Missa est audienda. Cauere enim debemus, audire Missam à sacerdote nominatim excommunicato, suspẽso, aut interdicto, & à publico clerici percussore, & à concubinario notorio, & denunciato, vt dicit Syluest. ver.Missa.2.§.3. aliorũ verò Missas licèt excommunicati sint à iure, vel ab homine, dum non sint nominati, possumus audire. Non enim tenemur ab omni excommunicato fugere, vt diximus in libro primo, in materia de excommunicatione. Similiter etiam degradati, aut depositi, Missam non possumus audire, sicut nec possumus audire à nominatim excommunicato. Tempus autem obligationis solùm est in diebus dominicis, & festis de præcepto. In aliis diebus non tenemur, licèt sint dies Quadragesimæ, nec. contra hoc probat c.solet, de consecrat. distinct.1. & c fin. de priu. in 6. vbi videtur contrarium dici. Ista enim

capita, vt dicit Tabien. d. §. sunt de consilio intelligenda. Est enim consilium vtilissimum, quotidiè audire, aut saltem quoties homo commodè potest; obligatio autem est præcepti obligantis ad mortale. Qui enim nō audiret sacrum quo tempore tenetur, mortaliter peccaret, secundùm omnes, sicut peccat, qui ieiunium non seruat. Obligat autem hoc præceptum omnes habentes vsum rationis cuiuscumque sint ætatis, sexus, & conditionis.

Quæ causa excuset ab audiendo sacro.

CAPVT IX.

MVLTI sunt casus, in quibus homo excusatur ab isto præcepto Ecclesiastico; omnes tamen possunt reduci ad quinque causas, ex quibus quinque regulæ generales possunt desumi.

Prima causa est, ad vitandum damnum spirituale proprium aut alienum. Vnde est regula: Quoties ex sacro audiendo sequeretur damnum, seu detrimentum spirituale, puta peccatum proprium aut proximi, non tenetur homo audire sacrum. Per hanc causam & regulam excusantur, excommunicatus, interdictus nominatim, & interdictus generaliter non habēs priuilegium aut diploma, vt audire possit. Tunc enim nō excusatur vt dicit Nauar. cap. 21. num. 4. Similiter, qui iuramento se adstrinxit non egressurum domo, in qua, loco carceris tenetur. Hi non tenentur audire, quia si audiant, peccant; quia obligati sunt, aut impediti alia via. Similiter mater, quæ timet filiabus suis, si dómo egrediatur, ad vitandum damnū filiarum spirituale, potest manere domi, licèt non audiat sacrum, dum sit periculum probabile talis damni. Huiusmodi possunt occurrere alij multi casus.

Secunda causa est, ad euitandum damnum aliquod corporeum notabile, vnde est regula: Quoties sequitur aut timetur damnum corporeum aliquod notabile, aut alicuius momenti, tunc non obligatur homo audire sacrum.

crum. Per hanc causam excusantur infirmi, qui absque detrimento, non possunt à lecto surgere, & ambulare. Excusantur etiam qui inseruiunt infirmis, & non possunt audire, nisi ipsos solos deserant. Similiter matres, quæ habēt domi paruulos, nec possunt relinquere absque periculo probabili alicuius damni. Similiter, qui faciunt iter cum aliis, nec possunt audire sacrum, nisi perdant socios, vnde detrimentum patiuntur, quia vel viam nesciunt, vel timent latrones. Similiter, qui habēt inimicos, nec possunt exire domo securi. Similiter mancipia & serui, qui timent verbera, & iniurias à dominis, si deserant domum: quamuis domini non excusantur à peccato, non concedendo istis tempus audiendi sacrū, cùm absque damno notabili possunt. Similiter vxor, quæ timet rixas, & percussionem à marito, vel non potest necessaria domi præparare ad victum, si domo egrediatur. Omnes hi excusantur, quia damnum corporum contrahunt, si sacrum audiant.

Tertia causa est, ad euitandum damnum honorum. Vnde regula est: Quoties non potest quis absque læsione honoris, aut famæ propriæ, vel alienæ, audire sacrum, non tenetur. Per hanc causam excusantur, quibus non sunt vestes cōuenientes suæ personæ, vt domo possint exire.

Rursus filiæ nubiles quæ non possunt ita facilè egredi domo, sed timetur infamia aliqua: quamuis non excusentur, cùm egrediantur ad choreas, & festa vana: tum enim non videntur habere causam cur non egrediantur ad audiendam Missam, vt dicit Tabien. §.46. quamuis, si non permittantur, à matribus excusentur; licèt matres peccent, nisi rationabili causa faciant. Excusantur etiam viduæ, quæ certo tempore post obitum coniugis, solent domi clausæ manere. Tabiena §. 46. dicit, licere hoc saltem per mensem: tamen Nauarr. numer. 4. dicit meliùs, licere & per annum, dum talis sit loci consuetudo: ita vt citra infamiam non liceat egredi. Nec in hoc est limitatum tempus, nisi iuxta consuetudinem loci: quamuis istæ consuetudines de-

beant

beant corrigi per Episcopos. Qui tamen vltra consuetudinem loci maneret, & prætermitteret sacrum, peccaret mortaliter.

Quarta causa est, cùm timetur damnum rei propriæ, aut proximi: vnde regula, Quoties aliquis in re propria, vel proximi, detrimentum patitur, excusatur.

Per hanc excusantur, qui custodiunt arces, aut carceres, nec possunt dimittere absque detrimento. Rursus, qui seria negotia ex officio, vt consiliarij, & alij huiusmodi tractant, nec possunt differre absq; detrimento. Rursus, qui custodiunt, aut seruant in agris oues, armenta, vineas, & alia huiusmodi, nec possunt sine detrimento deserere. Rursus, qui non possunt suas negotiationes perficere sine detrimento, nisi iter faciant; vnde sacrum audire non possunt. Rursus, qui timent latrones, si domum sine custodia deserant. Rursus famuli, qui non possunt alios inuenire patronos, & ab his quos habent, nó datur tempus audiendi sacrum. quamuis in hoc peccent patroni, quando sine detrimento possunt tempus concedere famulis audiendi Missam, & nó concedunt: famuli verò tenentur ipsos deserere, si cõtinuò non detur eis tempus tale.

Quòd si id non fit continuò, sed aliquando, non tenentur, nec peccant obediendo. Quòd si non possunt facilè inuenire alios quibus seruiant, adhuc non tenentur, licèt non audiant sacrum, dummodò patroni non faciant id in fidei contemptum. Tunc enim nullo modo eis esset acquiescendum: quia est contra ius diuinum.

Vltima causa est impotentia: per quam incarcerati, & qui iter longum, siue per terram, siue per mare faciunt, tamen non inueniunt loca, quibus celebretur, nec tenentur audire Missam, si eant in mari. Similiter, qui non habent copiam sacerdotum, qni celebrent, & alij huiusmodi excusantur. In omnibus his casibus notandum est, quòd quamuis aliquando de facto non sit vera causa excusans, tamẽ aliquis putat bona fide esse veram

& ſufficientem cauſam, non peccat mortaliter, ſicut etiam diximus de ieiunio.

Quomodo audiendum ſacrum, &, quæ vtilitas ex auditione.

CAPVT X.

QVI cum fructu & vtilitate ſacrum audire nititur, debet ſic diſpoſitus accedere. Primò opus eſt fide, qua credat in ſacramento, quod in Miſſa adoratur, & ſumitur, verè realiter, ac præſentialiter, Chriſtum eſſe totum. Rurſus, in ipſa Miſſa verè offerri à ſacerdote iuge ſacrificium Deo patri acceptiſſimũ. Opus eſt etiam, vt cum dilectione accedat. In Miſſa enim celebratur & repræſentatur ipſa Paſſio Chriſti, quæ fuit vnum ex ſummis beneficiis à Chriſto domino nobis collatis: propter quod homo in ipſius amorem, & dilectionem perpetuò deberet rapi. cumque in Miſſa memoriale tanti beneficij celebretur, ipſumq́; memoriale ſit magnum & quoddam beneficium; ingrati animi eſt, accedere ſine amore & dilectione. Quod vnum ſolent præſtare, qui gratias referre non poſſunt, nec etiam pares agere. Opus etiam eſt, cum reuerentia accedere, non ſolùm interiùs, qua homo ipſum Chriſtum, & dominum, & Deum recognoſcat, ſeque infirmum, & indignum tanto beneficio iudicet; ſed exteriùs, quæ in modeſtia & decentia corporis conſiſtit: in quo, reprobandus eſt abuſus multorum, qui, vno genu flexo adſtant, & qui oculos hûc illûc immodeſtè vertunt, & aliquando inter ſe colloquuntur, quod coram terrenis dominis, qui nihil ſunt reſpectu ſummi Dei, facere nefas eſſet.

Iſtam autem reuerentiam, homo multis de cauſis exhibere debet.

Primò, quia adſtat coram Chriſto domino, cui omne genu cœleſtium, terreſtrium, & infernorum debet incuruari.

Secundò, quia est in Angelorum consortio. Adstant enim Angeli coram sanctissimo sacramento, vt docent Gregor. & Ambr. & nobiscum sunt præsentes in Missæ sacrificio. Quis autem est nisi inconsideratus homo, qui requirat cum Angelis adesse, & non curet, vt potest, quã ipsi exhibent reuerentiam, & ipse exhibere?

Tertiò, quia, qui audit sacrum, multa petit à Deo, vnde sacerdos frequenter dicit, Oremus, & pro omnium nomine orationes fundit. quis autem petit aliquid impetrandum ab altero, & non se erga eum saltem propter hoc, reuerenter gerit? Pauperiores sumus nos respectu Dei, quàm sint homines mendici respectu diuitum, & tamen hi ob vnum obulũ quasdam genuflexiones, & nudationes facere solent.

Quartò, ratione officij quod exhibent, qui audiunt sacrum. Non putes solùm sacerdotem offerre illud sacrificium Deo: offerunt enim & circunstantes licèt mediante sacerdote. Si ergo, qui vas aureum Principi offerendum portat, vasi inanimato reuerentiam quandam exhibet dum manus lauat, dum se ornat, quanto maior est reuerentia exhibenda huic oblationi, quæ Christus ipsemet est, & nõ terreno Principi, sed Deo principi, omnipotentiq; patri offertur? Hæc est dispositio audiẽdi sacrum, quæ cum attentione, & consideratione consueta est, ad quam Sacerdos nos exhortatur, dicendo: *Sursum corda*, faxit DEVS, ne aliqui mendaces inueniantur, respondentes: *Habemus ad dominum.* Qui tali dispositione accedit, fructu huius sacrificij non priuatur: qui licèt multiplex sit, tamen aliquot præcipuæ vtilitates proponentur.

Prima est, gratiæ augmentum. Qui enim in gratia est, sacrum audiendo, gratiæ augmentum consequitur, tum quia offert, tum quia pro ipso etiam sacrum offertur.

Rursus secundò consequitur, pœnę temporalis pro peccatis debitæ, remissionem.

Rursus tertiò, quod petit faciliùs impetrat. Nã Deo patri oblationem acceptissimã, puta Christum, offert.

Solent autem facilè impetrare ab hominibus,& qui dona secum ferunt ipsis offerenda,& eò faciliùs quo dona gratiora sunt.

Rursus quartò,actus virtutum exercet, & præcipuè trium,quę sunt magni meriti.Exercetur fides,dum credit ea quæ in mysteriis celebrantur: exercetur charitas, dum in Christum præsentem fertur voluntas per amorem: exercetur religio per adorationē & latriam Christi in sacramento.

Rursus quintò, comparet homo in præsentia Christi,eo quo potest modo, puta, per fidem præsentem videt Christum,& habet,ac impetrat,quòd impetraret,si videret,si debito modo putat. Nam cœcus,qui ex turba prætereunte cognouit Christum, non minus obtinuit quod petiit', ac si vidisset. Et hoc puto dat magnam pacem animæ.& gaudiū spirituale: dum homo videt saltem vbi Christus continetur,potestq; dici de huiusmodi audientibus sacrum:*Beatl oculi qui vident quæ vos videtis.* Quòd si se non videre oculo corporeo responderint, id poterit dici:*Beati qui non viderunt.& crediderunt.*

De tertio præcepto Ecclesiæ.

CAPVT XI.

PECCATA tua sacerdoti proprio,aut alteri cum eius facultate, singulis annis confitetor. Tertium præceptum est confesio.Et quia multa diximus in libro 3.pauca modò attingemus.

Primum est,præcepto confessionis,omnes habētes vsum rationis cuiuscunque ætatis,sexus, & cōditionis sint, obligari sub peccato mortali, vt habetur c. omnis vtriusque sexus, de pœnit. & remis. Hoc autem præceptum non obligat nisi ad confitendum omnia mortalia quæ homo memoria consequi potest. Venialia nō sunt de necessitate confessionis, quamuis vtile, & sanctum consilium est; confiteri ea; præsertim quando mortalia desunt.Obligatio hæc est, semel in anno confitendi;

adeò,

adeò, quòd qui confeſſus eſt iam in natali, aut alio anni tempore, non teneatur confiteri in Quadrageſima, niſi vellet communicare: tamen, ſi poſt confeſſionem præcedentem mortaliter peccauit, iterum debet confiteri. Quòd ſi non mortaliter peccauit, aut non debet ſumere Euchariſtiam, non tenetur; quamuis propter ſcandalũ, ſi aliquando ſequitur, præſertim, ſi communicare vult, tenetur accedere ad confeſſionem, & cõfiteri venialia, aut dicere ſe non habere materiam neceſſariam confeſſionis. Aliquãdo autem tenetur homo, ſtatim poſt mortale confiteri.

Primò, quando eſt mortis articulus, aut periculum mortis; vt, qui intrat mare, bellum, aut mulier, quæ eſt prope partum.

Secundò, quando probabiliter credit, quòd niſi tũc confiteatur, non habebit illo anno copiam ſacerdotum ſeu confeſſorum.

Tertiò, quando vult ſumere Euchariſtiam, & eſt cõſcius mortalis peccati.

Quartò, quando vouit, aut in iniuncta pœnitentia habet, pluries, & ſtatutis temporibus in anno confiteri.

Extra hos caſus, ſolùm tenetur ſemel in anno; & quamuis non ſit tempus determinatum, tamen propter communionem, conſuetudo obtinet, vt fiat in Quadrageſima. non tamen obligat eum qui aliàs eſt confeſſus, nec iterum mortaliter peccauit, vt diximus. Iſta autem confeſſio eſt confeſſori proprio facienda. Vocamus autem proprium in præſenti, vnum ex tribus; aut qui ex officio habet facultatem abſoluendi, vt Prælatus, & parochus, aut commiſſione ſuperioris Epiſcopi, aut Pontificis, qualem habent multi religioſi, aut ex facultate pœnitenti conceſſa. Multi enim pœnitentes per priuilegia, aut diplomata, ſeu bullas, poſſunt ſibi eligere cõfeſſores proprios. quocumque modo ſit proprius, ſatis eſt ad audiendas confeſſiones. Plura hîc dici poterant de confeſſione; ſed vide quæ dicta ſunt lib. 3. Nunc autem, quòd vtile ſit frequenter confiteri in anno, immò

in menſe, oſtendã ex multis notandis vtilitatibus, quæ proueniunt ex hoc.

Prima eſt, gratiæ augmentum. Quoties enim homo confitetur, ſi debito modo accedat, ſi in peccato eſt, conſequitur gratiam, & peccati remiſſionem; ſi autem eſt in gratia, conſequitur augmentum gratiæ. Vnde, ſi quater in menſe confitetur, quater etiam augetur gratia, & ſi pluries confitetur, pluries augetur gratia. Quanti autem valoris ſit gratia, vix poteſt cognoſci; hoc tamen eſt certum, eligibiliorem eſſe minimum gradum gratiæ, quàm poſſidere perpetuò vniuerſum orbem, & in altero mundo datur maior gloria eſſentialis duratura in æternum, ei, qui in hoc mundo maiorem habet gratiam.

Secunda vtilitas eſt, remiſſio pœnæ temporalis: Quoties enim homo confitetur, ei remittitur pars pœnæ peccati ſoluendæ in purgatorio. Si autem quis conſideret, quàm acerba ſit pœna purgatorij, ſuam profectò damnabit negligentiam, & ad hoc ſacramentũ pluries accedet. Hoc enim certum eſt, nullam in hoc mundo, à quouis crudeliſſimo tyranno poſſe pœnã corporalem infligi, quæ adæquet minimam, quam anima patitur in purgatorio.

Tertia eſt: Inimicus debilitatur, dęmon enim, multũ inſurgit contra hominem, dum peccata ſecũ recondita habet, nec medico ſpirituali aperit, iuxta illud: *Quoniam tacui inueterauerunt oſſa mea.* At cùm homo ad confeſſionem cõfugit, timet dæmon, nec audet accedere ei, qui omnes eius ſuggeſtiones confeſſori manifeſtat. Caro etiã multùm ſuccũbit ſpiritui, propter augmentũ gratiæ quod habet anima ex frequenti confeſſione.

Quarta vtilitas eſt: Peccatum non ita fortiter radicatur in anima. Hoc dico propter aliquos, qui frequenter ſolent in mortale aliquod prolabi: & quãuis modò confiteantur, iterum ſolent in idem peccatum recidere ex aliqua fragilitate. Iſtis profectò frequens confeſſio hoc præſtat, quòd illud peccatum ſemel cõmiſſum, niſi pœnitentia & confeſſione deleretur, alio ſequenti fortiùs

ani-

animæ inhæreret, aliisq; superuenientibus, in habitum quendam difficillimum posteà ad expellendum, transiret. At confessio ista impedit radicationem, & emendationem faciliùs & citiùs consequitur. Vnde legimus de illo, qui duas ollas luto plenas habebat, vnam singulis diebus mundabat, & iterum luto implebat, alterã multo tempore plenam reliquit: posteà, cùm ab hac lutum extrahere vellet, vix potuit nisi ollam rumperet.

Quinta vtilitas est: Nam, cùm ex frequenti confessione pluries fit gratia, plura bona opera facit in gratia, licèt posteà peccet, tamen, cùm iterum redit ad gratiam, illi restituuntur bona illa opera, quæ per peccatum mortificata erant. At opera in peccato facta, nunquam sunt meritoria vitæ æternæ, licèt homo ad gratiam redeat. Quòd si est in gratia, semper, cùm illi augeatur gratia, per confessionem, eadẽ opera bona fiunt magis meritoria, quæ non essent, si in tanta homo gratia non esset.

Sexta, minus est expositus periculo qui sæpè confitetur: nam, si sæpè peccet, sæpè est in gratia. faciliùs est autem mori in gratia, qui sæpè eã habet, quàm qui rarò.

Septima est, homo suam melius scrutatur conscientiam. Isti enim, qui semel in anno confitentur, vix tertiam partem peccatorum confitentur.

Octaua, liberatur homo à graui fastidio & timore: Qui enim raro confitentur, cùm tempus confitendi aduenit, dolores parturientis sibi pati videntur, & magna angustia, & timore semper procrastinant, vsque in diẽ vltimum Quadragesimæ, & quòd peius est, aliquando negligunt præceptum Ecclesię. Et quod adhuc pessimũ, in mortis articulo adeò magna hac angustia premũtur, vt aliquando desperent.

Vltima est, qui in gratia est, conseruatur multùm in ea per confessiones frequentes. Homo enim est magis illuminatus, vt se cognoscat, & ea quæ nocẽt animæ intelligat. Multa alia bona frequens confessio homini affert, sed ista enarrasse sufficiat. Hæc & alia experietur, qui consilium hoc opere compleuerit.

De

De quarto præcepto, Quid ſit Euchariſtia.

CAPVT XII.

QVARTVM præceptum Eccleſiæ, eſt præceptum communionis, puta, ſumptionis Euchariſtiæ. Eſt ergo breuiter conſiderandum, quid ſit Euchariſtia. Videtur autem ſic poſſe deſcribi: Species ſenſibilis panis, & vini, corpus & ſanguinem Chriſti ſignificantes, & realiter cõtinentes. In qua deſcriptione ſunt tres partes.

Prima eſt, *ſpecies ſenſibilis panis, & vini*, vocamus ſpecies accidentia ipſa, quæ erant panis & vini, nempè quantitatem, odorem, ſaporem, colorem; quæ omnia ſenſu percipiuntur.

Secunda pars eſt, *corpus & ſanguinem Chriſti ſignificantes*, Iſta enim accidentia, ſunt ſigna quædam, corporis quidem Chriſti ipſa ſpecies panis: ſanguinis autem, ipſæ ſpecies vini ſigna ſunt.

Tertia pars eſt, *realiter continentes*. Non enim illæ ſpecies habent ſignificare tãtùm corpus & ſanguinem, ſed verè continent ipſa. Sub ſpeciebus enim panis realiter Chriſti corpus eſt: ſub ſpeciebus vini, realiter ſanguis Chriſti eſt. Totum ergo hoc, nimirùm ſpecies prędictę, corpus & ſanguinem Chriſti continentes & ſignificantes, dicitur ſacramentum Euchariſtiæ. Euchariſtia autẽ, idem eſt Græcè, quòd Latinè gratiarum actio. Hoc autem ſacramentum dicitur Euchariſtia: quia eſt vnum grande, & inſigne beneficium, propter quod Chriſto Domino perpetuas gratias agere debemus. Eſt autem notandum, quod in hoc ſacramento, Catholicus debet ſecundùm fidem, has quatuor veritates recipere, quæ habentur ex Concil. Trid. ſeſſ. 13.

Prima eſt; ſub illis ſpeciebus, non eſſe poſt cõſecrationem panis, aut vini ſubſtantiam, ſed omninò cõuerſa eſt in Chriſti corpus, & ſanguinem, manẽtibus dumtaxat ſpeciebus.

Secunda eſt, ſub eiſdem ſpeciebus, verè & realiter eſſe corpus, & ſanguinem Chriſti.

Tertia eſt; ſub vtraq; ſpecie, & ſub altera tantùm, eſſe totũ Chriſtum. Verbi gratia, ſub ſpeciebus panis, eſſe totum Chriſtum, nempè corpus, & animam vnitam diuinitati. Similiter totum Chriſtum eſſe ſub ſpeciebus vini. Dices, ſi totus Chriſtus eſt ſub ſpeciebus panis, & totus ſub ſpeciebus vini, quare dicitur cõmuniter, quòd ſpecies panis continet corpus, ſpecies vini continet ſanguinem? Reſpondeo quodam exemplo: Cùm tu vocas famulum tuum, aut amicum, hic autem venit coram te, clarum eſt, amicum eſſe coram te, & non ſolùm ipſum, ſed ipſius veſtimenta. Nam veſtitus venit, ſi ergo petam à te; tu vocaſti amicum, quomodo & hic ſunt veſtes? reſpondetur ex vi verbi mei quo vocaui, ſolus amicus adeſt, & quia ipſe veſtitus erat, ratione coniunctionis veſtimentorum, etiam ſunt hìc veſtes. Eodem ergo modo intelligas; ſub ſpeciebus panis, eſt tantùm corpus Chriſti ex virtute verborum conſecrationis, quæ erat, *hoc eſt corpus meum*. at quia corpus eſt cum anima, & diuinitate; fit, vt ratione concomitantiæ totus ſit Chriſtus. Similiter ſub ſpeciebus vini, ex vi verborum ſanguis eſt. Dicitur enim, *hic eſt calix ſanguinis mei*. tamen, quia ſanguis eſt cum corpore, & corpus cum anima, & hæc diuinitati vnita ſunt, ſunt & iſta omnia ſub illis ſpeciebus. Quod ergo audis ſub ſpeciebus panis eſſe corpus, ſub vini, eſſe ſanguinem, intellige, ex vi ſignificationis; tamen ratione concomitantiæ, totus Chriſtus eſt ſub altera ſpecie.

Quarta eſt; illa accidentia panis & vini per ſe ſunt, nec ſubiectantur in corpore Chriſti, ſicut ſubiectabantur in pane. In his quatuor veritatibus, præcipuè innititur ratio huius ſacramenti.

Quare inſtituta eſt Euchariſtia.

CAPVT XIII.

SACRAMENTVM hoc à Chriſto Domino, in vltima cœna inſtitutum eſt, in hos quatuor præcipuos vſus.

Primus, vt esset memoriale quoddam mortis, & passionis eius. Repræsentat autem optimè hoc sacramentū mortem & passionem Christi. In hoc enim, quod species panis ex vi significationis repręsentant & cōtinent corpus, vt à sanguine separatum; & species vini continent & repræsentant sanguinem à corpore separatum, mors non quæcumque, sed per passionem significatur & repræsentatur. Est autem repræsentatio maxima. Nā ipsamet, quæ repręsentātur, seu significantur, sunt pręsentia, puta, corpus & sanguis.

Secundus: fuit institutum in argumentum maximi & feruentissimi amoris Christi erga nos. Discessurus enim ad Patrem ex hoc mundo, seipsum in pignus amoris reliquit.

Tertius: fuit etiam institutum in cibum spirituale. Vt enim corpus cibo naturali indiget, vt in vita sua sustentetur, ita anima indiget cibo spirituali, vt in vita gratiæ conseruetur, & augeatur. Hic cibus est ipsemet Christus Dominus sub speciebus panis & vini nobis datus.

Quartus: fuit institutum in sacrificium Religionis Christianæ. Voluit enim Dominus nos habere sacrificium, quod Deo in remissionem peccatorum offerremus. Hoc autem noluit esse tauros vel vitulos, vel alia huiusmodi, sed quod ipse obtulit, hoc idem voluit nos offerre. Ipse autem seipsum obtulit in cruce per mortem & passionem, & nobis etiam seipsum reliquit offerendū, sub panis tamen, & vini specie. Vide quantum excedat hoc nostrum sacrificium omnia legis veteris sacrificia; in qua creatura, in nostra autem creator offertur. Hæc est oblatio munda quam Deus Zach. 1. dicebat sibi, ab ortu solis, ad occasum, id est, in toto mundo offerendam. Omnia hæc quatuor in vno hoc sacramento venerabili, similiter continentur, & coniunguntur, vt sit passionis memoriale, amoris argumentum, & pignus; cibus spiritualis, & sacrificium mundum.

De

De fructibus sumptionis Eucharistiæ.

CAPVT XIIII.

MVTIPLEX est fructus, qui ex hoc prouenit sacramento. Primus est, quod ipsius est, *viuificare.* iuxta Ioan.6. *qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Vnde quoties homo sine conscientia mortalis peccati accedit, probabiliter & rationabiliter putans se esse in gratia, licèt verè non sit, per hoc sacramentum consequitur primã gratiam, & mortalis peccati remissionem vt dicit S.Thom.3.par.q.79.art.1.

Secũdus est, nutrire. Sicut enim cibus corporalis nutrit corpus, augendo substantiam, & reparando quod deperditum est: sic etiam sacramentum gratiæ dat augmentum, & quod deperditũ est, ex feruore per venialia reparat, & renouat.

Tertius est, confortare. Anima enim fortis fit, & vt vigorem quendam habeat, & vt mundi calamitates, & corporis labores fortiùs ferat, sicut corpus cibo fortificatur.

Quartus est, perseuerare. In gratia enim suscepta, cõseruat hominem, & à peccatis futuris præseruat. Sæpè enim homo in peccata labitur, à quibus virtute cibi huius liberatur.

Quintus est, satiare. Anima enim Dei capax non impletur creaturis; ob id sæpè est in appetitu homo & ignorat quid appetat. Rursus habet appetitus, modo horum, modò illorum; hoc sacramentum animam satiat.

Sextus est, lætificare. Dat enim pacem & gaudium animo. O quoties homo tristatur, & patitur melancholias, & angustias, ob res creatas, quæ expelluntur communione sanctissima?

Septimus est, sedare. Vt enim dicit Girellus lib.4. super Ioan.cap.17. sacramentum hoc sedat sentientem mẽbrorum legem, & animi perturbationes extinguit.

Octauus, copulare & vnire. Vnit enim hominẽ cum

Christo, & ipsos homines concordia quadam inter se conglutinat. Nam multùm valet Sacramentum hoc ad pacificandos animos inter se discordes.

Nonus est, inflammare. Accendit enim deuotionem ad charitatem erga Deum, & hominem facit feruere.

Vltimus est, perducere ad gloriam. Dat enim in via ista desiderium mirabile status illius beati, quem speramus, & illûc transportat corda, vt à terrenis homo separatus verè dicat, ibi nostra fixa sunt corda, vbi vera sunt gaudia. Hos, & plures fructus Eucharistia facit in anima fidelium, qui debitè ad ipsam accedere studēt, & satagunt.

Qualis debeat esse suscepturus Eucharistiam.

CAPVT XV.

MVLTA debet habere ille, qui competenter ad Eucharistiæ susceptionem accedere debet.

Primò, debet esse baptizatus: nulli enim ante baptismum, etiam habenti fidem, & gratiam, qualis est catechumenus, ministranda est Eucharistia, nisi post baptismum. Imò nec debet vllus non baptizatus permitti videre sacramentum hoc, sed eiiciendus est, vt habet S. Thomas 3. part. quæst. 79. art. 1. Potest autem ista conditio, cum aliis sequētibus, memoriæ causa, reduci ad duo carmina hæc:

Lotus, discretus, sanus, ieiunus, & aptus.
Contritus, fassus, mundus, recteque paratus.

Lotus, id est, baptizatus debet esse, iam de hoc diximus.

Discretus: debet habere iudicium rationis. vnde pueris ante annos discretionis nō debet dari Eucharistia. Rursus, non quælibet discretio, & ratio sufficit, sed quæ sit mediocriter apta ad cognoscendum cibi huius qualitatem. Tamen secundùm Alex. 4. par. q. 49. Palud. d. 9. q. 4.

Sylu.ver.Eucharist.3.§.1.non debet dari nisi pueris iam decimum, aut duodecimum annum agentibus, nisi in aliquo citiùs vigeat multùm ratio, quod confessorum iudicio relinquitur: quamuis nõ requiratur tantus vsus rationis ad confessionem. Sufficit enim annum septimum superasse, in quo frequenter tempore, vsus rationis lucescere incipit, & homo peccare potest. Rursus, neque amentibus, sicut neque pueris danda est Eucharistia, si amẽtes sunt à natiuitate, vt habet S.Thom.3.par. q.80.art.9. Quòd si non sunt à natiuitate, sed aliquando habuerunt iudicium rationis, si dum ipsum habebant, petierant sacramentum hoc, aut pœnitentes fuerunt, danda est eis Eucharistia in mortis articulo, vt ibidem dicit S.Tho. & idem habetur 16.q.6.c.si quis. Vnde phreneticis in mortis articulo ministranda est Eucharistia; si ante phrenesin confessi sunt, aut contriti apparuerũt, aut petierint eam: nisi sint furiosi, ita vt timeatur irreuerentia aliqua sacramento inferenda.

Sanus: etiam debet esse sanus, qui suscepturus est Eucharistiam; non tamen quæcunque infirmitas prohibet susceptionem Eucharistiæ, sed illa, ex qua irreuerentia sacramenti timetur: vt, cùm infirmus patitur frequentes vomitus, aut tussim, vt probabiliter timeatur expulsio Eucharistiæ: tunc enim non est ipsi ministranda. Infirmis per modum viatici confertur, etiam non ieiunis.

Ieiunus: debet etiam esse ieiunus, qui sumpturus est Eucharistiam, non solùm à cibo, sed à potu, & medicina, vt sit ieiunium naturæ. Qui enim aliquid horum sumpsit, nisi sit infirmus ita vt timeatur mors, nõ debet suscipere Eucharistiam. Nec soluitur hoc ieiunium per hoc, quod aliquando dum aliquis lauat os, aliquid parum humoris decidit per guttur, aut cùm micæ vel particulæ cibi, quæ manent inter dentes ex cœna antecedenti, deglutiuntur. Hæc enim per modum saliuæ sumuntur, nec soluunt tale ieiunium, vt dicit sanctus Thomas loco citato, artic. 8. Hoc autem ieiunium incipit à media nocte diei antecedentis. Vnde, si quis post me-

diam noctem aliquid sumpsit, quamuis dormierit postea, non potest communicare illa die: si tamen ante mediam noctem sumpsit, potest communicare, licèt tota nocte non dormierit, nec cibus sit digestus, vt ibidem docet S. Thom.

Aptus. itidem debet esse, is qui suscepturus est sacrosanctam Eucharistiam. Fit autem ineptus per excommunicationem, vel interdictum. Nam qui excommunicatus est quacumque excommunicatione, aut interdicto, peccat accedendo ad Eucharistiam: quia impeditus & ineptus est propter censuram ecclesiasticam.

De aliis conditionibus suscipientis Eucharistiam.

CAPVT XVI.

ALIAE etiam sunt conditiones suscipientis Eucharistiam, quæ secundo carmine continentur.

Quarum prima est, *contritus*. Nullus enim debet accedere ad communicandum cum conscientia peccati mortalis. Qui enim existimans se esse in peccato mortali, accedit communionem, licèt, verè non sit in peccato mortali, peccat mortaliter: &, si habebat gratiam, perdit eam: nam ratione conscientiæ malæ, contemnit sacramentum. Rursus, si in peccato est, debet accedere contritus, & cum pœnitentia peccati, non quòd opus sit vera contritione, sed quòd saltem homo probabiliter putet, se esse contritum, & se non esse in mortali: qui enim sic accedit, non solùm non peccat accedendo, sed consequitur peccati remissionem, vt S. Tho. dicit 3. par. q. 79. art. 1. & 2. At verò, qui mortaliter peccauit, & nulla præparatione facta, accedit, siue recordetur peccati siue non, mortaliter peccat, secundùm omnes.

Confessus, seu *fassus*, quod idem est. Non satis est contritio in eo qui mortaliter peccauit, ad accedẽdum ad cõmunionem, sed opus est præmittere confessionẽ sacramentalem. Nam qui accedit post peccatum mortale, seu

post

post conscientiã mortalis ad Eucharistiam, licèt sit contritus, si nõ est confessus, mortaliter peccat. Hoc est contra Caiet. ver. communio. & Armil. ver. communio. §. 1. qui dixerunt, sufficere contritionẽ, quamuis posset homo confiteri, & sit copia confessorum. Sed hæc opinio iam non potest sustineri, quia oppositũ statuit Concil. Trid. sess. 13. cap. 7. & can. 11. vbi excommunicat lata sententia talem opinionem docentes, prędicantes, asserentes, & defendentes. Est ergo necessaria cõfessio. Excipit vnum casum ipsum Concilium, cùm non est copia confessoris. Tunc enim posset homo accedere cum sola cõtritione; dum tamen cùm primùm habuerit copiã confessorum, confiteatur, quæ exceptio secundùm Doctores, intelligitur, cùm necessitas adest cõmunionis. Nam in his casibus potest hoc contingere.

Primus est, cùm vrget articulus mortis: tunc si sacerdos solus esset in templo, quod vndiq; comburitur, nec spes est salutis, licèt esset in peccato, seu conscientiam haberet peccati, posset per contritionem se disponere, & accedere ad sacramentum & communicare: idemq; in similibus casibus mortis fiet, si absit sacerdos.

Secundus, cùm est necessitas exequendi officium diuinum: verbi gratia, est parochus qui habet conscientiã mortalis, tamen non habet præsentem confessorem, & si expectet, populus priuabitur sacro in die aliquo solemni; tunc potest celebrare cum contritione, & pòst, confessorem adire, cùm copia fuerit.

Tertius est, cùm aliquis contrahit infamiam, si non communicet: verbi gratia, aliquis est monachus qui habet reseruatum casum prouinciali absenti, tunc tamen occurrit dies solemnis, in quo omnes cõmunicant monachi; si iste desit, infamiam contrahit; potest, cum contritione, accedere.

Quartus est, cùm est necessitas præcepti: verbi gratia, occurrit dies, in quo tenetur communicare de præcepto, nec habet confessorem cui aliquem casum reseruatum communicet, tunc cum contritione potest accedere. Sed Soto 4. d. 18. art. 4. limitat hoc, cùm scandalum,

aut infamia sequitur, si non cõmunicat; aliàs debet seruare præceptum præmittendi confessionem; quod fortius est, cùm sit diuinum, quàm illo die communicare, quod est Ecclesiasticum.

Quintus est, cùm est in actu communionis: vt sacerdos, qui post sacrum inceptum, recordatur peccati, debet continuare cum contritione. Similiter laicus, qui iā est ad altare vt communicetur, non debet se separare, si alicuius peccati recordatur, sed cõmunicare, & posteà confiteri, vt dicunt Soto loco allegato, & Ledezma.4.q.21. art. 4. In his casibus reputatur esse inopia cõfessoris, & in aliis his similibus. Extra hos, pręmittenda est confessio.

Mundus: debet etiam suscepturus Eucharistiam, accedere mundus, id est, non pollutus. Qui enim illa antecedenti nocte passus est pollutionem, non debet accedere die illo ad communionem. Tamen, vt hoc percipiatur: Aduerte pollutionem posse esse triplicem.

Aliqua est peccatū mortale, vt cùm fit in vigilia, aut in somnis; tamen homo procurauit illā, vescendo cibis hac intentione, vel alia mala causa; & tunc, si ante communionem homo pœniteat & confiteatur, non est peccatū mortale accedere, quamuis sit veniale: nisi aliqua deuotio magna, aut aliqua causa necessaria excusetur.

Aliqua est veniale peccatum; vt cùm ex negligentia aliqua veniali, se polluerit in somnis, aut in vigilia, sed contra voluntatem, licèt homo aliquam delectatiunculam imperfectam habeat: & tunc nulla est culpa accedere, sed meliùs est non accedere, nisi sit aliqua causa rationabilis, puta, cùm homo deuotionem habet celebrādi quotidie, aut illo die communicādi, aut est dies pręcepti, aut quid simile; tunc enim melius facit communicando.

Aliqua est sine omni peccato; vt actus coniugalis, & pollutio nocturna, non præcedente causa culpabili; & tunc non impedit communionem ex necessitate. cùm tamen potest differri communio, nec est aliqua necessi-

tas, nec cauſa particularis, vt illo die fiat communio, melius eſt differre. Debent tamen coniugati abſtinere ex decẽtia, aliquo tempore ante communionem, & ita cõſulit, c. omnis homo, 21. de conſecr. d. 2. vt tribus quatuor aut octo diebus abſtineant. Ita eſt intelligẽda iſta conditio. Vide Petrum de Palud. diſt. 9. q. 3.

Rectéque paratus. Hæc eſt vltima conditio, ſuſcipientis vt conuenienter accedat, & totum fructum percipiat Euchariſtiæ, vt ſit rectè paratus. Hæc præparatio vltra dicta conſiſtit in tribus:

Primò in fide; Debet enim accedere cum fide qua credat huius myſterij excellẽtiam, & diſcernat cibũ hunc ſpiritualem à cibis communibus.

Secundò; in iudicio, vt conſcientiam examinet etiam venialium peccatorum, licèt non ſit neceſſarium; & vt mũdetur à macula, etiam veniali, ſi fieri poſſit, antequã accedat. Saltem doleat de omni culpa, & imperfectione ſua.

Tertiò; cùm reuerentia & amore accedat: reuerentia quia Chriſtum ſumpturus, accedit; amore, quia ſummum ab eo recepturus beneficium venit. & quantum fieri poterit non diuagetur, ſed actualiter conſideret: licèt aliquãdo diuagatur, non priuatur gratia habituali, quando in ſacramento datur, vt dicit S. Thom. 3. part. q. 79. art. 8. Ex his ſequitur; Cùm iſti, qui capite damnantur, omnes has conditiones habere poſſint, non eſt, cur Euchariſtia priuẽtur: & optimè fieret, ſi in locis, in quibus hoc non fit, deinceps fieret. Nam in antiquis canonibus, hoc habetur præceptum, vt patet 13. q. 1. can. quæſitum, & c. ſuper eo. de hæret. in 6.

De adminiſtrante Euchariſtiam.

CAPVT XVII.

MINISTER Euchariſtię, qui alios eſt communicaturus, debet eſſe ſacerdos: vt habetur ca. peruenit, de conſecra. diſt. 1. quamuis ex neceſſita-

te, possit ministrare diaconus de licentia curati, si adsit, & absque ea, si non adsit; vt habetur distin.92.can.diaconos. nec sufficit quòd sit sacerdos, sed debet esse curatus & habens iurisdictionem super illum quem communicat aut de licentia curati, à lege habentis iurisdictionẽ. At non potest communicare, etiam extra tempus præcepti, & si religiosus est, incurrit excommunicationem Papalem latam Clemen. Religiosis. Ex priuilegio iam tamen multi religiosi habẽt à Papa hanc facultatem, vt Dominicani, & Franciscani à Leone. Nostra etiã Societas IESV habet similẽ facultatem. Tamen in die Paschæ debet quisque communicare in sua parochia, nisi licentiam habeat curati: & facultates cõcessæ procedunt de aliis communionibus extra diem hunc.

Minister autem in multis potest delinquere.

Primò, si ministrat Eucharistiam sub vtraq; specie in locis, in quibus non dispensauit summus Pontifex. Hoc enim est prohibitũ in Cõcilio Constantiensi Sess. 13. sub pœna excommunicationis.

Secundò, si ministret Eucharistiam infantibus ante vsum rationis.

Tertiò, si ministret amentibus, extra mortis articulũ. Immò nec his tunc ministrare debet, nisi habuerint aliquando iudicium rationis, vt suprà dictum est.

Quartò, si ministret infirmis, in quibus est probabile periculum vomitus, aut irreuerentiæ, vt superiùs dictum est.

Quintò, si ministret excommunicatis etiam minori excommunicatione, scienter. Si verò ignoranter facit, excusatur à peccato, nisi ignorãtia sit crassa, quãdo nulla præmittitur diligentia, & timetur, an qui accedit, sit excommunicatus.

Sextò, si ministret publicis peccatoribus ante pœnitentiam publicam, & manifestam; vt publicis concubinariis, vsurariis, histrionibus, & similibus, his enim neganda est Eucharistia, nisi pœniteant, & sit nota pœnitentia, vt notum est crimen. ita prohibetur de consecra distin. 2. c. pro dilectiõe. quamuis occultè posset eis dari Eu-

ri Eucharistia post pœnitentiam secretam, sed non publicè occultis verò peccatoribus, si in publico petant, danda est eis Eucharistia, vt habet S. Thom. 3. part. q. 80. art. 7. exemplo Domini qui suum corpus Iudæ occulto peccatori nõ denegauit coram aliis: at verò si in occulto petat, communis est sententia, quod debet ei negari. Ita tenet Alex. 4. par. q. 49. memb. 2. & Duran. dist. 9. q. 5. S. Tho. dist. 9. art. 5. quęst. 1. & licèt aliqui aliter sentiant, securior est opinio communis.

Septimò peccat & minister, si sua culpabili negligẽtia infirmus decedit è vita sine communione; vbi abusus quorundam est reprehendendus, qui infirmo satis esse putant, si ei corpus Domini ostendatur adorandum, in quo errant; debent enim manducandum dare, nisi causa legitima excuset, vt quia vomitus timetur, aut deglutire non potest. Semper enim sacramentum disposito dat gradum gratię, ex opere operato, citra deuotionem recipientis, quo priuatur, qui realiter sacramentũ non accipit.

De obligatione communionis.

CAP. XVIII.

PRAECEPTUM hoc cõmunionis obligat sub peccato mortali. Habetur autem hoc præceptum c. omnis vtriusq; sexus, de pœn. & remiss. Obligat autem semel in anno, & in die Paschæ: nisi cõfessor aliter expedire iudicauerit. Per diem Paschæ, declarauit Eugenius in bulla, cuius meminit Syluest. Eucharistia 3. §. 15, à die Iouis Sancto in diem octauum post Pascha. Iam consuetudo obtinet ferè vbique, vt incipiat à die Palmarum, & in aliquibus locis per totam Quadragesimam. Aduertendum tamen, hoc præceptum in duobus differre à præcepto confessionis. Primum est, quod hoc communionis præceptum debet statuto tempore impleri: adeò, quòd si quis sæpè intra annũ communicet, tenetur tamen communicare in die Paschæ ad seruandum

dum præceptum. At verò qui semel in anno confitetur, quocunque anni tempore, non ampliùs illo anno tenetur confiteri, nisi posteà mortaliter peccaret, & velit communicari: tunc ratione communionis præmittéda est confessio. In hoc etiam conueniunt.

Alterum est; qui tempore statuto non communicat, peccauit quidem, sed iam nõ tenetur communicare pro illo anno, sicut qui nõ audiuit sacrum in die dominico, non tenetur audire die lunæ, neque qui soluit diem ieiunij ex præcepto, tenetur alio die ieiunare, sed peccauit nisi iusta excusetur causa. Ita dicit Ant. par. 2. tit. 9. §. 3. & Syluest. verbo Eucharistia. 3. §. 15. Tabien. verb. cõmunicare, §. 7. Medina q. de confessione, Soto 4. d. 18. q. 1. art. 4. quamuis Nauar. cap. 21. summ. nu. 46. contrarium teneat. At verò, qui non est confessus toto vno anno, semper obligatus manet confiteri, & peccat de nouo quoties occurrit cõmoda confitendi occasio. Ita habẽt Soto & Medina locis citatis, licèt Syluest. loco citato, & Anto. 3. par. tit. 14. cap. 10. §. 3. teneant idem esse de communione dicendum, sed contrariũ est probabilius, vt aliàs probauimus. At verò, præter hoc tempus, est aliud etiã obligans, puta in infirmitate, quando timetur probabiliter mors, qui dicitur mortis articulus. Tunc enim obligatur communicare, vt habetur 26. quæst. 6. de illis ex Concilio Nicen. vbi dicitur, legem antiquam esse, communicare in mortis articulo. & ita habet consuetudo Ecclesiæ: quamuis Palud. distin. 9. quæst. 1. dicit, si paulò ante communicauit, non obligari sub mortali iterum tunc communicare: & probabile hoc est.

De frequentia communicandi.

CAP. XIX.

PLVRA dixi de hac materia suprà 3. p. S. Thom. q. 80. At verò eorum breuis resolutio in aliquib⁹ his conclusionibus consistit.

Prima: nullus de præcepto, & sub mortali tenetur com-

communicare extra tempus prædictum in capite antecedenti. Olim quidem frequentior præcipiebatur communio, puta, ter in anno de consecr. dist. 3. c. etsi nõ frequentiùs: in Paschate, Pentecoste, & Natali: at modò præceptum est, semel in anno prædicto tempore communicandi.

Secunda, laudabilis & multùm vtilis est communio frequens, & magis assidua.

Hoc primò probatur ex eo, quòd Eucharistia instituta est in cibum spiritualem: cibus autem frequens debet esse.

Secundò, quia est continua indigentia: datur enim Eucharistia in venialium remissionem, quæ feruorem charitatis remittunt: & in præseruationem à mortali peccato. homo autem frequenter incidit in venialia, & continuò indiget præseruari à peccato, & in gratia recepta conseruari.

Tertiò, ex fructu multiplici, qui prouenit ex communione, de quo suprà diximus. Hoc tamen præcipuè debet inducere homines ad frequentiam, quòd experimur multos variis peccatis, & grauissimis irretitos, ex frequenti communione, sic esse ad dominum conuersos, vt non peccasse videantur.

Tertia, non eadem frequentia omnibus est consulenda, præsertim laicis. Sunt enim quidam, qui nõ multùm pollent cogitatione, & discretione, qua sacramenti dignitatem penetrẽt, vt rustici, & serui, & alij huiusmodi: & his sufficeret singulis mensibus semel communicare, donec magis à Deo per donum intellectus & sapientiæ illuminentur: alij magis callent, sed cura domus & familiæ, & negotiis sæcularibus occupati, non possunt ita mentem habere à cogitationibus terrenis alienatam, & his sufficeret quindenis communicare: alij licèt occupati negotiis, non tamen tantùm distrahuntur. vt scholastici, & alij etiam coniugati: & his esset expediens, singulis communicari dominicis. Frequẽtior communio non est in vniuersali consulenda, sed remittendum hoc est ad iudicium confessorum: qui interius

& exteriùs confiderabunt diligenter, quid in particulari cuique fit magis expediens. De communionis frequentia eft fingularis canon. Aug. de confecrat. diftin. 1. quotidè communicare, nec laudo, nec vitupero; at fingulis dominicis communicare fuádeo, & vehementer exhortor.

De Decimis.

CAPVT XX.

VLTIMVM Ecclefiæ præceptum eft, de folutione decimarum, quod habetur c. tua nobis, de decimis. Vide fanctum Thomam 2 2. quæftione 87. & Summiftas, ver. decima, & in alijs canonibus.

In cuius declarationem aduerte primò, ex Leuit. 23. quòd Dominus ex duodecim tribubus, quibus continebatur totus populus Iudaicus, elegit vnam, puta, Leuiticam, ex qua fibi miniftros faceret: & quia hi occupati diuino minifterio, non poterant vacare agriculturæ, præcepit aliis tribubus, ex his fructibus terræ quos colligerent, finguli darét decimam parté in fuftentationé huius tribus, quæ occupata erat diuino minifterio in templo; & hæc quota dicebatur decima. Quod præceptum fuit iudiciale, & ceffauit cum illa lege: tamé quia in noua lege funt etiam miniftri diuino cultui intenti, Pontifices inftituerunt, vt eædem decimæ foluerentur, in fuftentationem miniftrorum. Tamen aduerte, quòd folutio decimarum, partim eft de iure diuino, nimirùm quantum ad hoc quòd alantur miniftri, & alij ipfos fuftentent; imò eft de iure naturæ. Dignus eft enim operarius mercede fua. Tamen quantum ad quotam parté, quòd fit decima, non octaua, aut vndecima, aut alia, hoc eft de iure pofitiuo Ecclefiaftico in noua lege, in antiqua enim erat de iure diuino. Nam Deus affignauit tantám partem effe contribuendam.

Aduerte fecundò, tres effe fpecies decimarum: quædam funt prædiales, quæ proueniunt ex terræ fructi-

bus, oleo, frumento, vino, & aliis huiusmodi. Et has solùm soluebant Iudæi: quædam sunt personales, quę soluuntur ex fructibus quos homo facit sua industria, vt ex venatione, negotiatione, & aliis actibus: quædam sunt mistæ, quæ partem ex vno, partem ex altero habent: vt decimæ ex fœtura animalium, quæ ex terra pascuntur, & tamen industria humana opus est. Et hæ soluuntur in lege noua, licèt non omnes in omnibus locis.

Aduerte tertiò, obligari hominem sub peccato mortali soluere decimas, secundùm omnes Doctores. tamen hoc intelligendum, vt dicit Caietan. verb. decima. vbi est consuetudo soluendi, debent solui, & tenet Syluester, verb. decima. §. 9. quòd decimæ debent extrahi ex fructibus non deductis expensis, nec his quæ homo seminauit, vel apposuit, sed ex eo toto, quod homo colligit, decima est soluenda. vbi verò non est consuetudo soluendi, non tenetur homo soluere, dummodò parochus suam habeat sustentationem: aliàs tenentur parochiani ipsum alere. Vbi autem est consuetudo soluendi, non tenetur homo soluere, si is cui debentur remittat. In multis locis, præsertim Italiæ, nō est consuetudo soluendi. Aliqui dicunt, quia à principio fuit extracta decima. Quicquid sit, in his locis non obligantur homines soluere. & breuiter dicendo, consuetudo seruanda est, donec aliud per maiores disponatur.

Aduerte quartò, ex Clem. cupientes, de pœnis, quòd est excommunicatio lata contra eos qui in concione aliquid dicunt hac intentione, vt auertant animos fidelium à solutione decimarum: sed hæc excommunicatio non est contra omnes concionatores, sed contra solos religiosos, & ipso facto incurritur: non tamen est Papæ reseruata, sed potest ab Episcopo absolui. Hæc pauca de decimis sufficiant, plura non puto confessori necessaria esse.

De indulgentiis. Quid sit indulgentia.

CAPVT XXI.

POST completam materiam de pœnitentia, quam per multos libros & capita digessimus, sequitur materia quædam multùm ipsi annexa, puta, de indulgentiis: nam pœna quæ sæpè per pœnitentiam non aufertur, per indulgētiam relaxatur. Primum ergo discutiendum est, quid sit indulgentia: videtur autem, sic posse describi; Est remissio pœnæ tēporalis pro actualibus peccatis debitæ, extra sacramentum facta ex thesauri ecclesiastici dispensatione. Pro cuius explicatione aliquot sunt notanda fundamenta.

Primum est; homo pro peccato incurrit culpam & reatum pœnæ; quamuis non eodem modo in peccato mortali, & veniali. Explico: Cùm homo peccat mortaliter, incurrit culpam, quæ consistit in hoc, quod perdit amicitiam Dei, & contrahit inimicitiam eius, perdit amorem, & acquirit odium, incurrit etiam pœnam; nam per hanc culpam, est obligatus pœnæ sempiternæ infernalis ignis post mortem corporalem. At cùm homo venialiter peccat, quamuis sit in gratia, cōtrahit quandam culpam, sed multò minorem. Non enim fit inimicus, neque perdit amicitiam, sed remittitur feruor amicitiæ, vt non cumtanto feruore, & intentione charitatis amet, sicut amabat sine tali culpa. Ideo contrahit etiam reatum pœnæ sed non æternæ, sed temporalis, in hoc mundo per pœnitentiam, & satisfactionem soluendæ, vel in purgatorio post obitum. Est ergo in peccato, tam mortali, quàm veniali, tam culpa, quàm pœna. Aduerte ergo, quòd nō quoties remittitur homini culpa, remittitur etiam tota pœna; sed sæpè remittitur culpa, & pars pœnæ. Tamen inprimis, cùm alicui remittitur, peccatū mortale, tunc culpa tota deletur, & remittitur etiā pœna æterna, quātum ad hoc, quòd nō manet obligatus ad æternam pœnam: tamen manet illa pœna

commutata in temporalem, in hoc mundo, aut in purgatorio soluendam. Similiter, & aliquando remittitur culpa venialis, non tamen tota pœna: sicut per aquam benedictam remittuntur venialia quantum ad culpam, non tamen quantum ad totam pœnam, quamuis quoties culpa remittitur, pars pœnæ remittatur. Aliquando autem tota remittitur, vt in baptismo, in quo omnia peccata, & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam remittuntur. Et similiter, cùm aliquis vehementi quadam contritione & deuotione accedit ad Sacramentum pœnitentiæ, aut ad aliud sacramentum. Tunc enim pro quantitate talis deuotionis & côtritionis, minuitur & quantitas pœnæ debitæ.

Sit secundum fundamentum; Opera bona iusti hominis, & in gratia existentis, duo habent: & sunt meritoria, & sunt satisfactoria. Meritoria quidem, vitæ æternæ, & augmenti gratiæ: nam iusto per bona opera eius, gratiæ augmentũ datur, per quod meretur, vt post mortem, maior ei detur gloria essentialis. Sunt & eadem opera satisfactoria pro pœnis quas debet pro mortalibus iam remissis quoad culpam, & non quoad pœnam totam, & etiam pro venialibus. Tamen pro quantitate operum, minuitur & quantitas, pœnæ temporalis debitæ. Est autem vnum discrimen inter meritum & satisfactionem hanc: quòd nullus iustus potest per sua opera mereri alteri homini gratiam, sicut meretur sibi, gratia enim non datur à Deo vlli, nisi per opera ipsiusmet gratiam accepturi: quamuis iustus aliquando impetrat à Deo, vt det alteri huiusmodi opera, per quæ consequatur gratiam, tamen non meretur de côdigno alteri gratiam. Solus Christus Dominus est, qui omnibus nobis meruit gratiam. Gratia enim hominibus data ex merito Christi est. Ob id dicitur Ioan. 1: *Habitauit in nobis plenus gratia.* At verò vnus iustus potest pro altero satisfacere, quoad pœnam, sicut pro se. Verbi gratia: si Petrus ieiunat pro Paulo, remittit Deus pœnam quam debet Paulus, ac si ipse ieiunaret. Meritum ergo nô communicatur ab vno in alterum, sed sola satisfactio.

Tertium sit fundamentum. Multi sunt iusti, qui ob nulla, aut paucissima, eaque venialia peccata, quæ committunt, aut nullius, aut paucæ sunt pœnæ debitores. Et in his redundat satisfactio, quia illorum bona opera sunt satisfactoria; tamen quia non merentur pœnam, satisfactione non indigent, aut non tanta satisfactione, quia maiora sunt opera, quàm pœna debita. Quòd hoc ita sit, habemus scripturam Iob 6. *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior, quasi arena maris hæc grauior appareret.* Habemus etiam hoc ex capite nostro Christo, qui nullum peccatum fecit, & tamen opera ipsius satisfactoria erant, pro pœnis infinitis. Habemus & ex beatissima virgine Maria, quæ nullum habuit, neque originale peccatum: & tamen opera eius fuerunt meritoria prę omnibus aliis operibus omnium iustorum præter Christum. Habemus hoc etiam ex Apostolis, ex Martyribus, & ex multis, immò ferè omnibus iustis. Aduerte tamen, quòd quamuis ista satisfactio nō profuerit ipsis, tamen non perit, sed prodest nobis omnib⁹ peccatoribus, qui satisfactione indigemus. Dices, quomodo hoc esse potest? Dico hoc fieri, quia vt habetur ad Roma. 12. *Omnes sumus vnum corpus in Christo, ipse caput est, reliqui omnes membra.* Ratione ergo vnionis, quod vnius est, alteri communicatur, cùm ille non indiget: & quia etiam ratione gratiæ cognati sumus, bona autem vnius in hæredes cognationis transeunt. satisfactio autem Christi prodest, quia ipse caput est, à quo virtus solet in membra diffundi. Omnes ergo istæ satisfactiones Christi, & omnium iustorum à primo Abel vsque ad vltimum conseruatæ, sunt etiam repositæ in isto corpore Ecclesiæ; vt ex ipsis fiat in indigentia membra communicatio: Et tales satisfactiones dicuntur thesaurus Ecclesiæ militantis; qui quidē infinitus est, nam sola Christi satisfactio infinita est.

Sit quartum fundamentum. In Ecclesia est potestas dispensandi hunc thesaurum membris indigentibus, frustrà enim esset thesaurus, si non esset clauis aperiens & potestas distribuens. Hæc residet in capite, & vicario

Chri-

Christi potest hic dare, & dispensare thesaurum. Quoties ergo mihi, tibi, vel aliis dat ex hoc thesauro, vt pro nostris debitis pœnis satisfaciamus, tunc talis dispensatio dicitur indulgentia. Vnde Catholicus debet secundùm fidem confiteri, & asserere has tres veritates.

Prima est: esse hunc thesaurũ infinitum satisfactionum Christi, & sanctorum in Ecclesia. Ita determinatur in extrauag. vnigenitus, à Clemente VI.

Secunda est: esse hanc potestatem in Ecclesia dispensandi membris hunc thesaurum. Hæc determinatur in Concil. Trid. sess. 25.

Tertia est: esse vtiles indulgentias & prodesse fidelibus, qui conuenienter eis vtuntur. Ita determinatur in Concilio Lateranens. Viennen. Basilien. Ex supradictis facilè est, definitionem indulgentiæ, intelligere, quæ superiùs posita est: cuius singulæ partes in sequenti capite exponuntur.

Expositio singularum partium definitionis indulgentiæ.

CAPVT XXII.

INDVLGENTIA dicitur remissio, quia per eam fit quædam relaxatio & condonatio. Vnum tamẽ nota hic, quod multum considerandum est, in indulgentia interuenire misericordiam simul, & iustitiam quandam. Sit exemplum, est aliquis debitor, seu damnatus ad triremes; constituitur aliquis loco eius, qui talem patiatur pœnam, hîc misericordia quædam est in eo, quòd acceptetur iste vt pro eo soluat, tamen & iustitia quædam est: nam vera est solutio pœnæ. Similiter, cùm quis est debitor centum aureorum, & ex ærario publico ei dantur, vt soluat, ita in præsenti cõdonatio & misericordia est, quòd huic detur pœna, & satisfactio alterius: & iustitia est, nam pœna soluitur. Vnde S. Thom. 4. sent. distinct. 20. dixit, non esse indulgentiam tam re-

missionem, quàm commutationem pœnæ, qua vnius pœna mutatur in pœnam alterius. Dicitur ergo indulgentia, remissio, condonatio, relaxatio, respectu illius cui fit. Rursus, in definitione dicitur, *pœnæ*, quia culpa nō remittitur per indulgentiam, sed pœna debitæ culpæ. Sacramentum est, quod culpam tollit. Dices, si per indulgentiam non tollitur & culpa, quare in concessione indulgentiarum aliquarum, dicitur, à culpa, & pœna? Dico, multos Doctores reprehendere istud verbum, & dicunt non esse profectum à sede Apostolica, sed ab istis quæstuariis: tamen non est cur ita seuerè reprehendatur. Declaratur enim ab Antonino prima parte, tit. 10. cap. 3. cùm aliquis accedit ad indulgentias consequendas, supponitur, quòd debet deuotus & contritus accedere, non enim prosunt existentibus in mortali. Ratione ergo præparationis huius, culpa remittitur, ratione ipsius indulgentiæ, pœna. Ob id, semper ponitur in indulgentia opus aliquod bonum exequendum. Quòd si benè, & meritoriè fiat culpa remittitur. Ob id ergo tale verbū ponitur; non tamē quòd ipsa indulgentia ratione sui, remittat culpā, sed tantùm pœnā. Rursus temporalis. Non enim pœna ęterna, quæ mortali debetur peccato, remittitur per indulgentiam, sed per confessionem; vel contritionem, qua ipsa remittitur culpa. Quartò, *pro actualibus peccatis debitæ*. nam pœnæ pro originali peccato inflictæ, vt mors, morbus, & alia huiusmodi non remittuntur per indulgētias. Quintò, *extra sacramentum facta*. Nam sacramentum ipsum remittit etiam aliquando pœnæ partem, aut totam, non tamen dicitur indulgentia. Hæc enim extra sacramentum est. Additur tandem in definitione *ex dispensatione Thesauri Ecclesiastici*, quia & per bona opera quæ quisque extra sacramentum facit, consequitur remissionem pœnæ debitæ pro peccatis, non tamen dicitur indulgentia. Hæc enim est Thesaurus Ecclesiæ, vt dictum est. Ex his patet, quid indulgentia sit. Nunc quare sic dicatur, considerandum est. Indulgentia apud Latinos, aliquando sumitur in malam partem pro quadam blanda permissione licen-

tiosa

tiosa culparum. Vnde Valla dicit, indulgere, est concedere obsequenter, & blandè tribuere, vnde dictum est; *Blanda patrum segnes facit indulgentia natos.* Aliquando sumitur in bonam partem pro quadam clementia & lenitate, qua homo non exigit omnia secundùm summum rigorem iustitiæ, & ad omnimodam mensuram, vnde Cicero ad Atticum. *Cæsarem pro sua indulgentia, in omnes, probaturum spero.* Sic Deus indulget nobis, dum non exequitur rigorem suæ iustitiæ in nos. Quia ergo rigor iustitiæ exigere videtur, vt qui debet pœnas, soluat, cùm aliena satisfactio alteri tribuitur, indulgentia quædam dicitur. Non est noua indulgentia in Ecclesia Dei, sed antiqua. habetur enim ex verbis Christi Matth. 16. *quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Cùm dicitur *quodcunque*, omne vinculũ intelligitur tam culpæ quàm pœnæ, & Ioan. 20. *quorum remiseritis peccata.* Peccatum non integrè remittitur, nisi cùm & pœna aufertur. & Christus Dominus suo facto indicauit, dum paralytico non solùm peccata dimisit, sed à pœna liberauit; & adulteram à pœna capitis fecit liberam, & 1. Corinth. 2. legimus Paulum remisisse, aliquid pœnæ, illi Corinthio. Huius remissionis intentio habetur, imò fit in Concil. Ancyra. can. 2. & Nicen. can. 11. & Chalced. act. 1. In quibus remissiones aliquot pœnæ factas legimus: licèt nõ tam amplas, vt modò fiunt: quia tunc illi homines feruentiores erant in bonis operibus, & minùs indigebant indulgentijs, quàm nos: tamen tunc indulgentiæ erant. Quę Concilia antiquissima sunt, & idem in multis aliis Conciliis inuenitur.

De modo concedendi indulgentias in communi.

CAPVT XXIII.

POST eius definitionem; nunc, quibus modis indulgentia concedatur, considerandum est. In cuius rei declarationem sunt aliquot prænotanda.

Primum est; duplex quantitas in aliqua pœna consideratur; vna extẽsionis, quæ attenditur secundũ maius, aut minus tempus, quo talis pœna durat. Altera intentionis, quæ secundùm grauitatem ipsius pœnæ attenditur. Potest autẽ esse, quòd vna pœna sit maior in extensione, & minor intentione.

Hoc supposito aduerte; pœnã purgatorij esse maiorem pœnam huius mũdi, quæ pro peccatis datur, quantum ad intentionem, non tamen quantum ad extensionem. Plus enim durat pœnitentia pro vno peccato in hoc mundo, quã in altero: tamẽ non est tam acerba pœna, idque meritò: Nam in isto mundo homo debet esse aliis intentus, & vacare operibus necessariis ad vitam. Hoc non posset præstare, si pœna vnius anni esset vna hebdomada subeunda; tunc enim deberet esse intensa multum, & homo vix posset alteri operi attendere.

Secundò; quia homo debet conseruare vitam temporalem corporis, cui multum nocet pœna intenta.

Tertiò; quia homo debet omni tẽpore bona operari, ad quod inducitur magis per pœnitẽtiam extensiorem. In purgatorio verò nõ sic, sed pœna debet esse grauior, & acerbior: quia locus est sanctificandi, in quo diuina iustitia exercetur. Debet etiam esse breuior, ne animæ iam Deo inseparabiliter adhærẽtes diuino aspectu multo priuentur tempore.

Secundò notandum est; olim in pœnitentiæ foro datas pœnas graues pro vno mortali peccato. Hoc enim commune erat, vt pro vno simplici mortali, infligerentur septem anni pœnitẽtiæ, aliquãdo verò plures duodecim, secundùm grauitatem peccati. Cuius rei aliquot sunt exempla in Concil. Eliberitano cap. 5. pro homicidio casuali infligebantur 5. anni, pro voluntario verò quia erat mortale, septem. & in cap. 64. pro adulterio infligebatur pœna decem annorũ. & in synodo Romana sub Syluest. vt habetur, 82. dist. can. presbyter. fornicario sacerdoti infligebatur pœna decem annorũ. & 30. q. 1. can. si quis sacerdos habetur, quòd rem cum filia spirituali habẽti infligebatur pœna duodecim annorũ peregri-

regrinationis, & post peregrinationem, perpetuò claudebatur monasterio. Huiusmodi sunt multi antiqui Canones. Circa quas pœnas notandum est; non respondere tantum tempus pœnæ Purgatorij his pœnis, quantū est huius mundi, verbi gratia: si quis imposita pœna decem annorum, & ea non impleta, obiret, non puniretur in Purgatorio decem annis. & ratio est, quia in Purgatorio pœna est acerbior, & breuior, & quantum ad extensionē, æquatur alteri extēsioni, sed minùs intensæ. Rursus notādum est, non esse istam canonicam pœnam totam, qua homo propter peccatum dignus erat secūdùm Dei iustitiam; si enim taxandum esset demeritum adhuc maior, & quoad intensionem, & quoad extensionē pœna esset infligenda. Vnde fit, vt nō semper, illa pœna soluta, statim homo euolaret ad cœlum: sicut nec modò soluta pœna in confessione imposita, sed aliquid restat in Purgatorio soluendum.

Tertiò notādum est, ex S. Thom. distin. 20. & Alberto & Antonino, prima part. tit. 10. cap. 10. quòd indulgētia non solùm remittit pœnam, quæ secundùm canones infligitur, aut infligenda esset, & consequenter pœnam Purgatorij quæ ei respōdet, sed & remittit pœnam, quæ secundùm Dei iustitiam esset infligenda. Vnde, cùm remittitur pœna vnius peccati mortalis deleti quoad culpam per indulgentiā, tunc nulla pœna restat illius soluēda; cùm autem remittitur pœna omniū, tunc omninò liber est homo ab omni pœna. Ista autem pœna computatur secundùm dies seu tempus huius sæculi. Ex quo intelliges rationem, quare in indulgentiis aliquando concedantur mille, & plures anni indulgētiarum; nam remittitur pœna, pro qua homo deberet satisfacere p mille annos pœnitentiæ in hoc mundo. Nec mireris, tantam summam annorum: nam multi plura peccata mortalia quàm mille commiserunt; & secundùm canones, deberent septem millia annorū in pœnitētia trāsigere: quòd si verò essent secundùm iustitiam Dei pœnæ infligendæ, adhuc plures essent, quamuis in Purgatorio non sit ista pœna soluenda tam extensa, sed in maxima

parte conuertenda in intentionem. Totum hoc deletur per indulgentiam.

Quartò notandum est cum communi sententia contra Caietanum, cùm absolutè conceditur indulgentia, non apponendo illam particulam, *de iniunctis*, tunc valet quantum ad remissionem pœnarum, quæ in confessione nobis iniunguntur à confessore; & quæ etiam essent iniungendæ, vel in confessione, vel in Dei iusto iudicio, & modò sub tali forma conceduntur. Ex hoc sequitur vnum illud: nimirùm, quòd per indulgentias concessas satisfaciat homo pœnis impositis in confessione, vt si confessor imposuit ei disciplinam, ieiunium, eleëmosynam, vel similia aliqua opera exercenda, si indulgentiam consequatur non tenetur illas subire pœnas, vt habet Anton. loco citato, Sylu. Armil. v. indulgentia. Duran. distin. 20. quæst. 4. & ita omnes sentiunt. Tamen optimum consilium est, illas implere pœnitentias. Et quamuis multæ huius sint causæ; hæc vna est præcipua: nam per illa opera, homo consequitur augmentum gratiæ; per solam verò indulgentiam pœnæ remissio fit. Plus autem valet vnus gradus gratiæ, quàm magnæ pœnæ remissio.

De modis particularibus indulgentiarum.

Cap. XXIIII.

His suppositis, facilè erit modos plures, quibus indulgentiæ conceduntur, intelligere. Hi autem sunt sex.

Primus est, cùm conceditur indulgentia plenaria; & tũc remittitur pœna peccatorum mortalium remissorum, & venalium: ita, vt nec vlla in hoc mundo, nec in Purgatorio maneat soluenda pro illis, si debitè sit homo consequutus indulgentiam. Aliqui ponũt differentiam inter plenam, & pleniorem & plenissimam indulgentiam; inter quos est Palud. dist. 20. quæst. 4. sed communiter

muniter nulla differentia ponitur in re.

Secundus modus est, cùm conceditur limitata indulgentia tertiæ aut quartæ partis peccatorum, & nihil ampliùs; & tunc intelligitur de pœna debita pro tanta parte peccatorum mortalium, & venialium, quanta significatur in indulgentia.

Tertius; cùm conceditur limitata indulgentia temporis: vt mille annorum, aut bis mille, aut plurium, aut pauciorum: & tunc remittitur pœna illa, quæ remitteretur, si homo illo tempore pœniteret, secundùm canones, aut secundùm Dei iustitiam pœnitentia taxata; & consequenter pœna purgatorij ei respondens.

Quartus modus est; cùm conceditur indulgentia annorum, aut temporis alicuius, cum numero quarētenarum. In cuius gratiam nota; istas quarentenas esse dierum; nec debere computari extra tempus annorum cōcessorum: &, si conceduntur viginti anni, & decem quarentenæ, istæ quarentenæ sunt & in illis viginti annis. Scito enim, cùm olim pro peccato infligebatur pœna septem aut plurium annorum, non in his æqualis erat subeunda pœna; dabantur enim aliquot dies, vt arctiùs pœnitentiam agerent, & sic dies intelliguntur per quarētenas: v.g. dist. 82. can. presbyter, imponitur sacerdoti fornicario pœnitētia decem annorum, sed arctior in tribus mensibus primis; vt nimirùm remotus à quacunq; conuersatione, pane tantùm vescatur, & aquam puram bibat, & in diebus festis paruis pisciculis, & leguminibus, & modico vtatur vino: reliquo tempore nō tam arcta erat pœnitentia. Huius ergo arctiores pœnæ dicebantur quarentenæ: modo autem remittitur per indulgentiam pœna purgatorij, quæ remitteretur, si homo talem faceret pœnitentiam.

Quintus modus est; cùm conceditur indulgentia tot annorum, & aliquando plenaria: & adiungitur cum tertia parte peccatorum, vel quarta parte. Aliquando à tota pœna, & culpa; & tunc per culpam, seu tātam partem peccatorum possumus intelligere venialia ipsa. In cuius gratiam nota vnum ex Palud. dist. 20. q. 4. & Anto.

1.par.tit.10.c.3.§.1.quòd opus ipsum quod in indulgẽtia ab homine exhibetur;nimirùm,*Pater noster*, aut eleemosyna,aut quid simile, cum ipsa indulgentia remittit venialia omnia,aut tantam partem signatam, quod opus per se non poterat facere tantam remissionem. Ecclesia enim habet potestatem instituendi sacramentale in remissionem venialium culparũ. vnde sicut deuotio quæ adhibetur in sumptione aquæ benedictæ, aut benedictionis Episcopalis remittit venialia', ratione ipsius sacramentalis;ita,& de indulgentia. Et hæc est optima declaratio. Profectò bonus huiusmodi concedendi indulgentias vsus,quo nunquam sedes Apostolica vteretur, nisi aliquid verum contineret.

Vltimus modus est;cùm cõceditur indulgentia Iubilæi. Et quidem ista indulgentia non dicitur per se plenaria à culpa,& à pœna,nisi in adiuncto:quia frequẽter in Iubilæo conceditur facultas absoluendi à reseruatis casibus, & cõmutandi vota multa. olim non cõcedebatur nisi rarissimè. Bonif.8.extrauag.antiquorũ;qui videtur fuisse primus,qui concessit indulgentias plenarias, concessit hoc Iubilæum centesimo quoq; anno visitãtibus vrbem Romanã,ob reuerentiam sedis,quæ in ea est; & vt fideles in fide confirmarentur, & in charitate accẽderentur visitantes martyrũ sepulchra. Posteà Cœlest. in extrauag. vnigenitus, transtulit in quinquagesimum quemq; annum. Posteà Paulus II. in vigesimumquintũ quemq; : & sic manet. Nomen Iubilæi venit ab Hebræo nomine *Iobel*, quod significat cornu arietis. Solebant enim Iudæi in signũ liberationis alicui⁹,sonare hoc cornu; quia Dominus liberauit Isaac offerendo arietẽ, quẽ Abraam sacrificauit loco Isaac. Vnde Leuit. 25. in anno illo quinquagesimo,quo tanta liberatio fiebat,(tunc enim vacabat terra à labore, tunc possessiones venditæ redibant ad dominos suos, tunc serui ex filiis Israël liberi erãt.) solebãt vti sonitu cornu huius. Ob id ille annus dicebatur Iubilæũ:&sic apud nos ob tantã remissionem spiritualẽ in indulgentia dicitur Iubilæũ,id est remissio,sũpta significatione seu analogia à ꝑdicta causa.

Quis

Quis poſſit indulgentias concedere.

CAPVT XXV.

INDVLGENTIAS concedere poſſunt Pontifices, Concilium generale, Epiſcopus, & Legati Pōtificis: ſed cum triplici diſcrimine.

Primum eſt; Pontifex & generale Concilium poſſunt indulgentias concedere, etiam plenarias: & ſic cōceſſit Concilium Lateranenſ. indulgentiam plenariam quorumcunq; annorum. At verò Epiſcopi, Legati, & Archiepiſcopi tantùm quadraginta dierum, & in dedicatione Eccleſiæ, vnius anni: Ita habetur c. cùm ex eo, & c. noſtro, & de pœnit. & remiſ. vbi reſtringitur Epiſcopo, & Archiepiſcopo poteſtas iſta dandi indulgentias. Felinus autem in tractatu de indulgentiis, idem dicit eſſe iudicium de Legato.

Secundum eſt; quòd Pontifex & Concilium poſſunt perpetuas concedere indulgentias; at verò reliqui, temporales ſolùm, præter Legatū, qui poteſt ſuas indulgentias perpetuas facere, vt habetur 6. c. fin. de off. Legati.

Tertium eſt; quòd Pontifex in toto mundo concedere poteſt indulgentias. At verò Epiſcopi in ſua diœceſi, & Archiepiſcopi in ſua prouincia, vt habetur in cit. ca. Legatus autem tantùm in ſua legatione. Hæc dicta ſint citra ſpeciale priuilegium Pontificis. Poteſt enim concedere alicui maiorem poteſtatem concedendi indulgentias. Cardinales etiam habent facultatē à Papa concedendi indulgentiam certam.

Indulgentia prodeſt mortuis in Purgatorio.

CAPVT XXVI.

NON ſolùm viuis, vt ſtatim dicemus, prodeſt indulgentia, ſed & mortuis. Et hæc veritas fide tenenda eſt; ſi quis enim negaret, indulgentiam quidpiam prodeſſe exiſtentibus in Purgatorio, eſſet hæ-

reticus,

reticus, tum quia obuiat determinationi Concil. Trid. seſſ. vlt. vbi hæc veritas Catholica ſtabilitur: tum quia contradicit ritui vniuerſali Eccleſiæ quæ indulgentias mortuis applicat: tum quia negat facta multorum Pontificum, qui animabus purgatorij indulgentias conceſſerunt: tum etiam cõtrauenit rationi ex ſcriptura ſumptæ Machab. lib. 2. cap. 12. *ſancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur*. Si ergo opera bona fidelis boni, & iuſti proſunt mortuis, multò magis ſatisfactio & opera matris Dei, Apoſtolorum, martyrũ, ſanctorum, qui ita applicanda Eccleſiæ, vt matri reliquerunt. Dico igitur primò: prodeſſe indulgẽtias mortuis per modum ſuffragij. hoc patet ex multis Pontificibus, qui modo hoc, tales indulgentias cõceſſerunt. Paſchalis enim ſecundus conceſſit Eccleſiæ S. Praxedis indulgentias pro mortuis, per modum ſuffragij; qui ferè fuit primus, qui pro mortuis conceſſit iam à quadringentis annis. Has eaſdem indulgentias, vndecim ſequentes Pontifices cõfirmarunt: vt habetur in bulla S. Praxedis. Rurſus Sixtus, & Calixtus, hoc modo eas conceſſerunt, vt refert Gabr. lect. 57. ſuper can. & Leo X. in epiſt. ad Caiet. declarauit, viuis, per modum abſolutionis, mortuis per modum ſuffragij prodeſſe. Et Pius IV. ſic etiã noſtro tempore, voce viua, declarat eas prodeſſe. Rurſus, omnes doctores ſcholaſtici ferè hoc modo docent indulgentias ad mortuos peruenire.

Dico ſecundò: ſecundùm communem ſententiã antiquorum Theologorum: dare indulgẽtias per modum ſuffragij, eſt liberare à pœna, applicando ſolùm ſatisfactiones aliorum, in pretium. Sit exemplum: Eſt aliquis in carcere comprehenſus à iudice ob debitum centum aureorum. Aliquis amicus pro illo dat centum aureos ex theſauro publico, hic verè dicitur liberare eum à carcere, ſed aliter, quàm iudex: hic enim per modum poteſtatis, & abſolutionis, iuridicè liberat, amicus verò per modum adiuuantis, & offerentis pretium liberationis. Sic intelligas, Pontificem, per indulgentias liberare à pœna debita viuos, per modum poteſtatis, &

ab-

absolutionis, quam exercet super terram: & mortuos per modum adiutorij, offerendo id quod soluere tenebantur: & hoc est per modum suffragij. Ita explicant Alexan. 4. par. quæst. 83. memb. 5. & Bonif. dist. 20. quæst. 5. Dicitur & ob aliam causam dare indulgentiam mortuis per modum suffragij: quia viui pro mortuis faciunt illud opus, quod in consequutione indulgentiarum imponitur: & quia causa, pro qua datur viuis, etiam se extendit ad mortuos. Viui ergo suffragantur in opere, & in causa, mortuis, quantum ad indulgentiarum concessionem. Hic est modus suffragij, secundùm communiorem doctorum sententiam. Non tamen hinc existimes, indulgentias esse incertas mortuis, quia Ecclesia applicat per modum suffragij. Semper enim eas Deus acceptat, sicut etiam pro viuis. Hoc enim est ex pacto diuino, seu ex merito Christi satisfactionem, & sanctorum, quòd prosint indigentibus membris. Tamen malè in hac parte locutus est Caiet. qui dixit esse incertas: quòd profectò est contra Ecclesiæ dignitatem & ritum. Non enim oraret, nisi cognosceret mortuis prodesse; vt expressè docet Dionys. cap. 7. de Eccles. Hierarch.

Dico tertiò; si quis sit in peccato mortali, dũ sumit pro mortuis indulgentias, faciendo id opus per quod eis applicatur, in peccato, indulgentiæ valent mortuis ipsis, qui in gratia Dei sunt, & in purgatorio detinẽtur. Aliqui tenent, nihil prodesse, sed mihi magis placet ꝙ dixi. & ita Gabr. sentit lect. 57. super Cano. Et ratio est, quia ratio satisfactionis, seu pretium pœnarum, nõ est opus illius, qui est in peccato, sed indulgentia ipsa, & thesaurus meritorũ Christi & sanctorum. illud autem opus particulare, per quod indulgentię applicantur, fit ab illo nomine ecclesiæ, in qua nunquam deest gratia. Opus autem, cùm ab aliquo fit nomine alterius, nõ perdit valorem; quamuis qui facit immediatè, nõ sit in gratia. Sicut, qui dat eleẽmosynam per seruum, qui dũ dat, cum vana gloria dat, non perdit valorem, si qui iusserit, benè iusserit dandam. Ecclesia autem est quæ constituit viuos, vt consequantur indulgẽtias pro mortuis. opera

viuorum huiuſmodi non perdunt valorē pro mortuis, licèt inſtrumenta per quæ fiunt, mala ſint.

Quòd indulgentia proſit viuis.

CAPVT XXVII.

INDVLGENTIAM in hac adhuc vita exiſtentibus, prodeſſe ſuperiùs oſtendimus, fide Catholica eſſe firmiter tenendum; non tamen modo eodem quo mortuis, ſed per modum abſolutionis, & poteſtatis iuridicæ, quam Papa habet in viuos, vt explicauimus. Vnde, non dicuntur indulgentiæ viuis per modum ſuffragij concedi. Aduertendum tamen, eos, quibus ſuffragia profutura ſunt, debere quibuſdam conditionibus non carere.

Quarum prima eſt; quòd in gratia ſint. Exiſtentibus enim in mortali, non proſunt indulgentiæ. Et ratio huius eſt; nam ſatisfactio vnius nō prodeſt alteri, niſi quia coniunctus eſt ei in vno corpore myſtico; quæ coniunctio fit per gratiam. In hoc autem indulgentia fundatur, vt diximus.

Secunda eſt; quòd ſit cauſa pia, propter quam indulgentia conceditur. Non enim indulgentia cōcedi debet abſque cauſa pia. Illa autem eſt pia cauſa, quæ ad Dei honorem, vel Eccleſiæ vtilitatem pertinet.

Tertia eſt, aliquod opus particulare, per quod ſingulis indulgentia applicatur; vt viſitatio templi, vel eleemoſyna, vel aliquid ſimile. Hoc autem eatenus eſt neceſſarium, quatenus pertinet ad piam cauſam propter quam datur indulgentia. Non enim idem ſunt cauſa, & opus particulare. Aliquādo enim poſſet eſſe cauſa magna & opus paruum: vt, ſi indulgentia cōcedatur, vt omnes orent pro vna vrgenti Eccleſiæ neceſſitate; tunc magna eſt cauſa, preſens neceſſitas Eccleſiæ: at opus poteſt eſſe paruū, puta, vnum Pater noſter. Imò aliquādo poſſet dari ſine tali opere, ſed cum ſola cauſa: vt ſi illis qui Eccleſiam defenderunt, Pontifex ſimpliciter indulgentiam

tiam concederet. Quãdo verò imponitur opus aliquod in indulgentia, tunc implendũ est; aliter homo nõ consequeretur indulgentiã. Dubium autem posset hic suboriri; an si quis opus hoc facit in mortali, cũ tamen consequenda est indulgentia, est in gratia an obtineat indulgentiam: v. g. datur indulgentia ter ieiunantibus in hebdomada, & in dominica communicantibus, quãdo indulgentiam consequuntur, si quis ieiunauit in peccato, tamen pœnituit in Dominica, an consequatur indulgentiam; Aliqui negant, sed contrarium magis placet mihi, quòd cõsequatur. Et ita tenet Ant. 1. par. tit. 10. c. 3. Syluest. ver. indulgentia. 32. Soto 4. dist. 21. quæst. 2. art. 3. Duo tamen hic sunt notanda.

Alterum est, cũ dicitur in indulgẽtia, confessis & cõtritis; non est opus cõfiteri statim, nisi aliis verbis explicetur hoc in cõcessione; sed satis est illo anno fuisse confessum, & habere tunc cõtritionem cum proposito confitendi tempore debito. Ita tenet Sylu. ver. indulgentia. §. 20. Armil. ver. indulgentia. §. 18. Panorm. super c. omnis vtriusq; sexus, de pœnit. & remis.

Alterum est, cùm in iubilæis quibusdam cõceditur facultas absoluendi à casibus aliquibus reseruatis, si fortè, qui confessus est, & oblitus est, absque sua culpa, alicuius reseruati, si posteà recordetur, potest absolui à quolibet confessore proprio, ac si tale peccatum nõ esset reseruatum, quãuis aliàs habuisset censuras. Nam verè per illam cõfessionem remissum est. Confessio enim & indulgentia extenduntur non solùm ad ore cõfessa, sed ad oblita; facta tamen morali diligentia.

De causa indulgentiæ, seu ipsius valore.

CAPVT XXVIII.

ALIQVI dubitant; an magnæ indulgentiæ concessæ pro causis paruis sint validæ, & respondẽt negatiuè, inter quos sunt Adria. & Caie. opus. de

indulgentia. Dicunt enim, indulgẽtias magnas pro exiguis causis concessas, esse nullas; Alij dicunt non esse prorsus nullas, sed valere aliquid, quantum talis causa exigit. At verò mihi videtur, per aliquot dicta esse ad hoc respondendum.

Primò, peccat ac malè facit qui pro causa parua indulgentias largissimas concedit.

Hoc probatur primò, quia non est dominus, sed dispẽsator, collator indulgentiarũ. Dispensatoris autem est, conuenienti causa res sibi creditas dispensare & distribuere.

Probatur secundò, quia maiores nostri non nisi ob graues causas concedebant indulgentias, nedum magnas. Sic Gregorius concessit indulgentias in stationib' Romæ, in quibus licèt sit causa magna, non est data indulgentia plenaria, sed determinatorum annorum. Vt autem intelligas stationum originem; aduerte, ex Tertullia. cap. 39. Apolog. tempore persequutionis, Christianos solere noctu conuenire in basilicis Martyrum, tum ad laudes Dei, & orationes: tum ad precandum pro bono communi, puta, pace, Imperatore, statu Ecclesiæ, & aliis: tum ad negotia circa religionem tractãda: tum ad corrigendum fratres, qui non benè ambulabant. posteà persequutione cessante, fideles remittebantur, & negligentes iam erant in stationibus cõtinuandis. Propter quod Gregorius ad attrahendos animos fidelium, ne vacarent à diuinis laudibus, & ne à reuerentia martyrum remitterentur, adiunxit magnas indulgentias visitantibus loca. Et quamuis olim noctu solebant fideles esse in oratione, & visitare ea loca; propter peccata eueniẽtia, factum est, vt in die fierent. mansit autem idem nomen stationis. Hoc enim nomen, inter alia significata, significat locum, in quo frequenter conueniri solet, ob negotia aliqua tractanda. Ex hoc patet, non nisi ob grauem causam, indulgentias concessas esse: non quòd debeat esse æqualis causa indulgentiæ; hoc enim nõ est necessariũ; sed quod proportionaliter, sit causa magna, respectu eius, propter quã paruæ dantur indulgentiæ.

Secun-

Secundum dictum est; Indulgentiæ magnæ, etiã pro paruis causis concessæ, validæ sunt in totum. Vnde verum illud est quod dici solet; Indulgentiæ tantum valent, quantum sonant. Quamuis ergo malè faciat qui sic eas dat, tamen datæ tenent. Hoc mihi persuadeo propter autoritatem multorum, qui id asserunt. Ita enim tenet S. Thom. 4. distin. 20. quæst. 4. Ant. 1. part. tit. 10. ca. 3. Syluest. verb. indulgentia. quæst. 3. Glos. extrauag. antiquorum, Gabr. supplem. dist. 45. q. 3. art. 1. Rursus hoc mihi persuadeo propter c. cùm ex eo, de pœnit. & remis, vbi dicuntur per indiscretas indulgentias claues contemni, & pœnitentias sacramentales eneruari. Si ergo pœnitentiæ impositæ in confessione eneruantur propter huiusmodi indulgentias, ergo valorem habẽt. Præterea etiã quia minùs est inconueniens dicere, Pontificem non benè facere cõcedendo tales indulgentias, quàm asserere, ipsum errare, & populum decipi. Non ergo dubitandum est, esse validas, quamuis, vt benè concedantur, debent cum causis rationabilibus, & proportionatis dari.

Tertium dictum est; Quilibet inferior debet existimare Pontifices habere causas sufficientes in concedendis indulgentiis, nec debet temerè iudicare maiorũ facta, licèt suo ingenio nõ appareant ita magnę rationes. Circa huiusmodi indulgẽtias hoc notare oportet; quod, quando aliquæ harum ad certum tempus conceduntur, vnus non potest cõsequi, nisi semel; cùm verò sunt perpetuæ, & conceditur indulgentia plenaria visitantibus locum aliquem, & indulgentia hæc perpetuò manet, tunc obtinetur toties, quoties aliquis visitauerit, licèt sæpiùs in die. Et sic est perpetua indulgentia 40. dierũ, visitantibus templum S. Petri Romæ; obtinet enim toties quoties, etiam in vno die visitauerit.

FINIS LIBRI SEXTI.

INSTRVCTIONIS SACERDOTIS LIBER VII.

DE MATRIMONIO.

Quid sit Matrimonium.

Capvt I.

HOc vltimo Instructionis huius libro, de vltimo sacramento agendum est, puta, de Matrimonio. Ante omnia autem opus est, quid sit, statuere. Videtur autẽ sic posse definiri. Est contractus viri & fœminæ legitimus, quo mutua corporum traditur potestas, gratiæ spiritualis collatiuus.

In hac definitione aliquot sunt partes.

Prima est, *Contractus*. Hoc enim sacramẽtum ab aliis differt in eo, quod istud est contractus, quidam naturalis inter duas personas, non quaslibet, sed virum & fœminam, ob id additur, *viri & fœminæ*. At quia non omnis vir cum qualibet fœmina potest hunc tractare contractum, sed sunt multa impedimenta, de quibus statim dicemus; ob id dictum est in definitione, *legitimus*. Deinde in quarta parte describitur, circa quid versetur iste contractus; & dicitur, quod per ipsum vir accipit potestatẽ super corpus fœminæ, & fœmina accipit potestatem super viri corpus in his quæ ad vitam cõmunem, & filiorum procreationem pertinent. Dicitur autem, *traditur*, de præsenti; Nam cùm fit solùm promissio quædam futuræ traditionis; tunc non matrimonium, sed sponsalia dicuntur. Vltima pars est, *gratiæ collatiuum*. Nõ enim matri-

matrimonium eſt purus contractus, ſicut venditiones, locationes, mutua, & alia huiuſmodi; ſed eſt, & ſacramentum. ob id, gratiam dignè ſuſcipientibus, confert: ſicut vnum ex aliis ſacramentis. In quo multum errauit Duran. 4. diſtinct. 26. quæſtio. 2. qui dicit; matrimonium non eſſe ſacramentum ſicut vnum ex aliis, nec gratiam cõferre ex opere operato ſuſcipientibus, quod etiam dicit Gloſſ. 1. quæſtione 1. cap. quicquid. ſed iſta eſt hæretica ſententia, reprobata in Concilio Tridentino, ſeſſio. 24. can. 1. vbi ſtatuit, matrimonium eſſe verè & propriè ſacramentum, & vnum ex aliis, & ſeſſio. 7. can. 6. & 7. vbi ſtatuit, quodlibet ſacramentum eſſe gratiæ collatiuum, & cõferre dignè ſuſcipientibus. Hic tamen notandum eſt, multùm differre matrimonium in lege euangelica inter fideles, & inter Paganos factum, eſt enim triplex diſcrimen.

Primum eſt, matrimonium infidelium eſt purus cõtractus naturalis, non tamen eſt ſacramentum, imò in lege naturæ, & lege Iudaica erat ſolus contractus: at inter fideles in lege Chriſti, eſt etiam ſacramentum. Chriſtus in contractum ipſum naturalem ordinauit in ſacramentum; vnde in Concilio Tridentino ſeſſione 7. determinatur, omnia ſeptem ſacramenta à Chriſto inſtituta fuiſſe.

Hinc ſequitur ſecundum diſcrimen, quod extra Eccleſiam contractus non dat gratiam contrahentibus ex opere operato; nec dabat illam in lege naturæ, aut veteri: at in lege Chriſti dat gratiam, quia ſacramentum eſt.

Tertium diſcrimen; Actus cõiugalis extra Eccleſiam non eſt meritorius, ſed tãtùm eſt licitus. Infideles enim qui rectè matrimonium contrahunt, non peccant in copula carnali; at verò fideles, ſi in gratia ſint, & ob debitum finem actu hoc vtãtur, merentur in ipſo actu, ſicut in alio bono opere, vt dicit S. Thomas in additio. quæſtio. 46. artic. 6. tunc autem eſt debitus finis, quando actus fit ex iuſtitiæ zelo & religione, vt homo faciat id, ob quod, & in quod matrimonium eſt inſtitutum.

In quo fuit hæresis Manichæorum; qui nuptias damnabant, dicentes: talem actum esse peccatum mortale. Sed damnata est hæresis in Concil. Florent. & c. ad abolendam, de hæret. Hinc patet, quid sit matrimonium.

De causis matrimonij.

CAPVT II.

QVATVOR causæ sunt in matrimonio: Finalis, Efficiens, Forma, & Materia: Finis matrimonij triplex est.

Primus est, bonum prolis: puta, vt filij procreentur, procreati educentur, educati instituantur.

Secundus est, in remedium concupiscentiæ: Homo enim post originale peccatum, multùm procliuis remansit in actum carnis. Instituit ergo Deus matrimonium, vt homo concupiscentiæ aliquod remedium haberet, posset que absque peccato talem actum exercere. Et hoc est quod dicit Paulus 1. Corinth. 7. *Bonum est homini, mulierem non tangere, tamen propter fornicationem, vnusquisque suam vxorem habeat, vnaquæque suum virum habeat.* Inde status coniugatorum bonus est, & in eo saluus potest esse homo, si rectè iuxta statum viuat. tamen perfectior est status cœlibatus, vt determinatur in Concil. Trident. sess. 24. ca. 10. & oppositum dicere, esset incidere in hęresim Lutheri.

Tertius Finis est; mutua obsequia viri & vxoris. Homo enim indigens factus est, nec potest vir sibi in omnibus prouidere, nec sola mulier: at simul vterque coniunctus, sibi in necessariis prouidet. Hic est finis matrimonij. Efficiens causa sunt ipsi contrahentes, in quantum est contractus quidam. At verò, vt sacramentum, tum Deus est causa principalis, & minister est causa instrumentalis, sicut in aliis sacramentis. Materia est consensus interior vtriusque, quo consentiunt in vnionem quandam mutuam, siue fiat per se, siue per Procurato-

res. Formalis autem causa, sunt signa exteriora, verba, aut nutus, aut aliud huiusmodi, quibus exprimitur consensus. Hæ sunt causę in matrimonio: tamen notandum est discrimen inter eas. Finis non est necessarius in actu in contrahentibus, quamuis enim intendant contrahere ob malum aliquem finem, matrimonium erit, licèt peccent sic contrahentes: finis enim prædictus triplex est ipsius matrimonij, ex se, & ex institutione sua, non ex parte contrahentium. Minister ante Concilium Tridentinum non erat necessarius: quia poterat esse verum matrimonium sine ministro. At verò sess. 24. cap. 1. de reformat. est annullatum matrimonium clandestinum; & statuit, vt nisi adsit ordinarius, vel curatus, aut sacerdos de ipsorum licentia, & ad minus duo testes, tunc nullum sit matrimonium. Iam ergo pertinet ad essentiam matrimonij minister cum testibus, ante autem nō pertinebat. Reliqua duo semper fuerunt necessaria. Ad matrimonium enim est necessarius consensus vtriusque: nec sufficit vnius, sed debet esse amborum, aliàs non est matrimonium, licèt sit consensus; sicut nec esset matrimonium, quando est signum exteriùs, & non est interior consensus: quamuis hoc secundum in foro exteriori reputabitur matrimonium, quia præsumitur consensus interior, sed verè coram Deo non est. Ecclesia tamen iudicat de exterioribus: ob id, reputat pro matrimonio, non tamen in foro interiori confessionis, quòd vocant forum poli, seu forum Dei. Hæc de causis matrimonij.

De impedimento erroris, & conditionis.

CAPVT III.

IMPEDIMENTA, quæ impediunt contractum hunc matrimonij inter virum & vxorē, sunt in duplici differentia. Quædam sunt talia, quę non solùm vetant, quo minùs attentetur matrimonium, sed & si at-

tentatum fuerit, nullum est matrimonium, & dicuntur impedimenta impedientia contrahendum, & dirimentia contractum. Quædam alia sunt, quæ prohibent, ne contrahatur; tamen si contractum fuerit, tenet, & est verum matrimonium: peccauit tamen qui attentauit contrahere cõtra impedimentum. De impedimentis prioris generis, quæ nullum faciunt matrimonium, etiamsi attentatus sit contractus, loquendum est priùs. Hæc autem sunt multa quibusdam versibus contenta, quæ talia sunt:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si fortè coire nequibis.
Hæc celebranda vetant connubia, facta retractant.

Singula horum suo ordine sunt explicanda:

Primum impedimentum est, erroris. Potest autem error, & deceptio esse in duobus: aut in substantia personæ, puta, cùm coniux putat, alterum esse talem personam, puta, Petrum, & non est: Mariam, & nõ est, sicut Iacob putabat esse Rachel, & erat Lia. Aut potest esse error in qualitate personæ, vt cùm putat, quod sit diues, nobilis virgo, & non est. Iuxta hanc distinctionem dico primò; Error in qualitate personæ non dissoluit matrimonium: verbi gratia, si quis duxit aliquam, existimans esse virginem, & non erat, matrimonium tenet. Rursus, si quæ nupsit alicui, putans esse nobilem, & diuitem, & non erat, licèt erroris causa sit ipse coniux, quia se talem esse mentitur, nihilominùs matrimoniũ est verum.

Dico secundò: Error in substantia personæ dirimit contractum: verbi gratia, Maria nubit Petro, existimans esse Ioannem, nõ est matrimonium. & similiter ex parte viri, si error sit circa personam fœminæ. Vtraq; propositio habetur 29.q.1.ca.1.

Dico tertiò: Aliquando error videtur esse circa substantiam, & est circa qualitatem: aliquando fit econtrà: verbi gratia, si qua nubat alicui putans esse filiam Ducis, aut primogenitum, tunc iste error est examinãdus.

Nam poteſt eſſe ſubſtantiæ, ſi mulier determinabat Ducem & patrem: puta, quia putabat eſſe illam perſonam, qui eſt filius talis Ducis; aut illum, qui eſt primogenitus talis patris: & tunc nullum eſt matrimonium. quod ſi ipſa conſiderabat in generali Ducem & patrem. puta, putabat illũ eſſe filium Ducis, ſicut putabat eſſe nobilem, aut diuitem, ſic etiam primogenitum, tunc error eſt in qualitate, & non impedit. Vide Nauar. ſum. cap. 22. num. 32.

Secundum impedimentum eſt conditionis. Circa quod ſunt notandæ quatuor propoſitiones per quas reſoluuntur, quæ in hac parte accidere poſſunt.

Prima eſt: poteſt eſſe matrimonium inter ſeruos inter ſe, & inter liberos, & ſeruos: verbi gratia, poteſt ſeruus cum ſerua, & libera contrahere, vel ſerua cum libero vel cum ſeruo. Prior pars, de ſeruis inter ſe, habetur c. 1. de coniug. ſeruor. Poſterior pars de ſeruo cum libera, habetur 29. q. 2. c. ſi quis liber. Non ſolùm autem tenet matrimonium, annuentibus dominis ſeruorum, ſed etiam ipſis contradicentibus, aut ignorantibus: licèt cum diſcrimine. Nam cùm tale matrimonium ex dominorum voluntate contractum eſt, non poteſt dominus vendere ſeruum in locis vbi impediatur vita coniugalis: at verò cùm factum eſt ipſo ignorante, vel contradicente, tunc poteſt vendere, quamuis non debeat id facere abſque graui neceſſitate: ſed ſi faciat, non ob id mortaliter peccauit. Nunquam tamen poteſt impedire thorum illorum, dum præſentes ſunt.

Secunda propoſitio: Quoties intercedit error cõditionis, tamen non fit deterior, aut melioratur conditio errantis, matrimonium tenet: verbi gratia, ſeruus ducit ſeruam, putans eſſe liberam, matrimonium tenet, quia non fit deterior conditio errantis. Similiter, ſi ſerua nubat ſeruo, putans eſſe liberum. Rurſus ſeruus ducit liberam, putans eſſe ſeruam; vel ſerua nupſit libero, putans eſſe ſeruum, adhuc eſt matrimonium, quia melioratur conditio errantis in conditione. Ita habet ſententia cõmunis, quam tenet S. Thom. 4. diſt. 36.

Tertia propositio: Quando deterior fit conditio errantis, non tenet matrimonium: verbi gratia, liber ducit seruam, putans esse liberam, aut libera nupsit seruo, putans esse liberum, non est matrimonium. Ita habetur c. ad nostram, de coniug. seruor. Limitatur ista propositio à Richardo. 46. 39. q. 1. art. 1. & Nauar. cap. 22. & 23. nisi qui errat, sic contrahat, quod esset paratus contrahere, etiam cognita tali conditione seruitutis.

Quarta propositio: Si cognita deteriori conditione post contractum iterum habet copulam, errans, affectu maritali, est matrimonium, saltem in foro exteriori. Ita habetur cap. 2. de coniug. seruor. v. g. liber duxit seruam putans esse liberam, nõ est matrimonium: posteà sciuit esse seruam, & affectu maritali accessit iterum, est matrimonium. Hîc tamen aduerte duo.

Vnum est: quia si post contractum matrimonium cum ista ignorantia dominus manumittat seruum, vel seruam, adhuc nõ est matrimonium, nisi cognito errore, ille alius iterum consentiat, aut accedat affectu maritali: verbi gratia, liber duxit seruam, putans esse liberam; dominus, hoc cognito, manumittit seruam, cum qua iterum liber etiam affectu maritali habet copulã, adhuc non est matrimonium, donec error auferatur, & sit nouus consensus, aut copula, cum maritali affectu. Ita habet Rósella. v. impedimentum. 3. §. 2. & Nauar. cap. 22. num. 33.

Alterum est, ex eodem Nauar. quòd si liber sciat impedimentum conditionis post contractum, & velit adhuc contrahere, non fit matrimonium, nisi de nouo vtriusque accedat consensus. potestque alter nolle, & sic nullum erit matrimonium.

De impedimentis voti, & cognationis.

CAPVT IIII.

TERTIVM impedimentum est votum, non quodcumque, sed solenne, & religionis per Ecclesiam approbatæ. Hoc enim dirimit contractum: vt, si

mona-

monachus intentet contrahere post professionem. Notat Silu. v. matrimonium. 8. §. 5. quod non quodcumque votum etiam Religionis approbatæ dirimit contractū. nam votum tertij ordinis Dominicanorum, & Franciscanorum non dirimit. Hoc etiam & habet votū solenne Ordinis maioris, vt inferiùs dicemus. Aduerte autem, quod votum hoc non solùm impedit, & dirimit, sed etiam excommunicatus est lata sententia clericus, & monachus, qui post votum solenne in ordine, vel religione emissum contrahit, quę excommunicatio habetur Clem. 1. de consang. & affin. & est Episcopo absolutio reseruat. Impedit autem non solùm votum solenne expressum, sed etiam tacitum, quod fit in religione post annum probationis per hoc, quod quemlibet actū professi facit, ac se vt professum gerit.

Quartum impedimentum, est cognatio. Est autem triplex cognatio: Spiritualis, Legalis, Naturalis. Spiritualis contrahitur, in susceptione sacramētorum duorum Baptismi, & Confirmationis. Hæc autem cognatio spiritualis, secundùm ius antiquum, quod habetur c. 1. de cognat. spirit. contrahitur tripliciter, seu triplex est.

Vna est paternitatis, & hæc inter Baptizantem, & baptizatum, & inter susceptores & ipsum baptizatum. Idem dicimus de Confirmatione: non enim valet matrimonium inter ipsos, putà Baptizantem & Baptizatum susceptorem, ac patrinum, & ipsum Baptizatum, quia est cognatio paternitatis. Sunt enim patres spirituales.

Altera est compaternitatis, & hæc contrahitur inter baptizatum, & patrem ac matrem baptizati, & inter susceptores cum eisdem parentibus baptizati. Imò vxor susceptoris, licèt non suscipiat, si est post copulam contrahit cognationem eandem, quam maritus contrahit.

Tertia est inter filios legitimos & naturales baptizantis, & baptizatum, & inter filios etiam naturales & legitimos susceptorum, & baptizatum. Similiter de filiabus, quæ dicitur confraternitas. In his omnibus est impedimentum hoc, secundùm ius antiquum, tamen

Concil, Trident. seß. 24. cap. 2. de reformatione limitauit, & statuit tria.

Primò, aufert cognationem confraternitatis, vnde iam non est impedimentum inter filios susceptorum, aut baptizantis cum baptizato.

Secundò, statuit ne sint plures duobus susceptoribus: quòd si sint, non potest cognatio contrahi nisi cũ duobus quos nominauerint parentes baptizati, qui debent in libro scribi, & hi cõtrahunt cognationem cum ipso baptizato & patre. ac matre baptizati. Similiter eandem contrahit baptizans.

Hinc fit tertiò, quòd susceptorum vxores cùm ipsæ non suscipiunt, non contrahant cognationem cum baptizato, nec cum parẽtibus ipsius. Hîc vnum nota, quòd cùm aliqui fiunt patrini, & mittũt procuratores ad suscipiendum, ipsi non contrahunt cognationem, vt habent Panorm. de cognat. spirituali, c. veniens, & Ioan. Andr. c. potest quis, de regul. iur. in 6. Ipsi procuratores tamen contrahunt, si intendunt cõtrahere, vt habet Armilla verb. matrimonium. §. 12.

Legalis conditio, insurgit ex adoptione seu arrogatione, qua quis alienum filium recipit in suum. Hæc autem habet tres gradus.

Primus est, inter ipsum adoptantem, & adoptatum, ac adoptati filios & nepotes, vsq; ad quartum gradum. Adoptans enim non potest contrahere cum aliquo horum.

Secundus, inter adoptantis filios, & ipsum adoptatum. Aliqui volunt omnes filios, etiam naturales adoptantis contrahere cum adoptato hanc cognationem; at Innoc. & Hostien. c. vnic. de cognat. legal. volunt, legitimos solos contrahere cognationem.

Tertius gradus est inter vxorem adoptantis, & adoptatum, & inter adoptantem, & vxorem adoptati. Hic gradus habetur c. vnic. de cognatione legal. Est tamen discrimen, nam secundus non est perpetuum impedimentum. Non enim durat, nisi filiis existentibus sub patris potestate: mortuo enim patre, aut facta emancipa-

tione,

tione, aut si adoptatus non est in adoptantis potestate, tunc cessat inter eos impedimentum.

Primus verò, & tertius gradus, sunt impedimenta perpetua, nisi fiat dispensatio per Papam. Alius gradus non est præter istos. Vnde duo filij adoptati, puta filia, & filius, possunt contrahere, nisi aliũde habeant impedimentum. Rursus potest adoptans cum matre adoptati contrahere, vt habet Silu. ver. matrimonium. §. 8.

De cognatione naturali, seu consanguinitate.

CAPVT V.

TERTIA cognatio est naturalis, quæ secũdùm generationem carnalem cõsideratur. Ob id, consanguinitas dicitur. Est enim vinculũ multorum ab vna stirpe descendentium. Est autem notandum, in generationibus duas considerari lineas, seu ordines.

Altera linea dicitur recta, secundùm quam multi ab vno descendunt, tamẽ inter se vnus ab altero procreatus est, vt pater, filius: nepos, pronepos, &c.

Altera est transuersalis linea, secundùm quam multi ab vno descendunt, tamen non veniunt vnus ab altero, vt pater & filius ex vna parte, & alter filius ex altera qui sunt duo fratres, & sunt filij vnius, & filius alterius fratris, & sic consequenter. Ad cognoscendum autem qui in quo sint gradu, sunt ante oculos tres habendæ regulæ, quas communiter ponunt summistæ.

Prima est pro linea recta. Tantus est numerus graduum, quot sunt personæ inter personam propositam, communem, & stirpem, ipsis extremis computatis, & adẽpta vna: verbi gratia, volo scire, in quo gradu sint pater & filius, tũc, quia nulla est persona intermedia, sed solùm duæ extremæ, vna dempta manet vna, & sic erũt in primo gradu. Rursus, volo scire, in quo gradu sint auus & nepos; computo extrema, quę duo sunt & intermedium vnum est, puta pater nepotis, & filius aui, qui

faciunt tres personas, quarum vna dempta, manēt duæ. Erunt ergo in secundo gradu. Consequenter pronepos cum proauo erit in tertio gradu, & sic de singulis.

Secunda regula, pro linea transuersali, propositis duabus personis ab vna radice descendentibus, sed non inuicem in quoto gradu, altera est cum radice communi, in tanto sunt inter se. Verbi gratia, sunt duo fratres vnius patris, volo scire; in quoto sint gradu, considero, in quoto gradu sint pater & filius, & quia per primam regulam sunt in primo pater & filius, in eodem ergo erunt duo fratres inter se. Rursus, volo scire, duo filij duorum fratrum, in quoto sint gradu; considero in quoto sint gradu cum radice communi, scilicet auo, & per primam regulam inuenio, auum & nepotem esse in secundo. Erunt ergo illi duo nepotes filij fratrum diuersorum in secundo, & sic consequenter.

Tertia regula, adhuc pro linea transuersali: Propositis duabus personis ab vna communi descendentibus, sed non inuicem, tum vna est propinquior illi radici, altera remotior; sunt istæ duæ inter se in eo gradu, in quo erat remotior. Habetur ista regula, c. fina. de consang. & affinit. verbi gratia, volo scire, in quo sunt gradu filius vnius fratris, & nepos alterius fratris; tum per primam regulam, vnius fratris filius, cum auo est in secundo, at fratris alterius nepos est in tertio cum illo suo proauo; idem enim vnius auus, alterius est proauus. Erunt ergo illi duo in tertio; nam remotior gradus trahit minùs remotum. Exempla horum sunt facilia. Hæc dicta sunt secundum canones. Leges ciuiles aliam seruant computationem, quæ nostro proposito non multum conducit. His ergo constitutis; illas personas, quæ sibi sunt coniunctæ intra quartum gradum inclusiuè non posse contrahere habet c. non debet, de consang. & affinit. Olim autem septem gradus erant prohibiti. Iam verò restrictus est numerus vsque ad quartum. Quando verò duæ sunt coniunctæ in quinto, licèt ex vna parte sint coniunctæ in tertio vel propinquiori gradu, etiam in primo, vt dicit Siluest. verb. matrimonium, 8. §. 5. tūc pos-

possunt contrahere. Intra quartum verò, peccatum est contrahere, & contractum dirimitur, & sunt excommunicati scienter sic contrahentes Clem.1. de consanguinitate,& affinitate,&c.excommunicatio est latæ sententiæ, sed Episcopalis. Vnum hîc notare oportet, ex Panormitan.c.quod, de consanguinitate, & affinitate. quòd si aliqui sint in quarto ex vna parte,ex altera in secundo, vel tertio, & petitur dispensatio à Papa pro quarto,nõ narrato gradu propinquiori, quod tenet dispensatio,nam illi verè sunt in quarto.Nam iuxta regulam tertiam ratio habenda est remotiorum. Addit & Silu.verb.matrimonium, 8.§.5.num.6. cùm conceditur alicui facultas,vt dispensetur in quarto,illi conceditur virtualiter, vt dispensetur in quarto coniuncto cum gradu propinquiori ex altera parte. Aduerte autem, quod diximus,vsque ad quartum gradum esse prohibitum matrimonium, esse intelligendum de linea transuersali. nam in recta linea nunquàm licet,nec valet matrimonium in gradu remotissimo, vt tenet Siluest.cum communiori sententia, quamuis vix contingat matrimonium propter breuitatem vitæ.

De impedimento criminis.

CAPVT VI.

CRIMEN quod impedit matrimonium, est adulterium & homicidium, & vnum alteri mistum. Hoc autem contingit in quatuor casibus.

Primus est,cùm vnus coniugum conuenit cum altero tertio,vt occidant alterum coniugum, vt possint inter se contrahere;tunc si occidant,illi non possunt contrahere. Vbi nota, quod non sat est velle occidere, sed debet esse realis occisio,nec adhuc ista sufficit,sed opus est, vt intentione hac occidant,id est, vt contrahant, quamuis Caieta.verb.matrimonium,dicat sufficere occisionem;sed communis opinio tenet,requiri quòd fiat ab vtroq; vel ab vno,altero consentiente, & hac inten-

tione.

tione. Iste casus habetur c.laudabilem, de conuersione infidel. Et procedit hoc impedimentum, quamuis coniux occidat coniugem infidelem, vel occidere faciat, vt conuertatur ad fidem, & contrahat cum fideli. Tunc enim non potest cum criminis consorte contrahere.

Secundus est, cùm vnus coniugum occidit alterum, per se vel alterum, vt contrahat cum adultero, quamuis adulter non sit consors, aut conscius criminis. Similiter si adulter occidat vnum coniugum, vt cōtrahat cum altero, & hoc ignorante. Vbi nota, quòd requiritur occisio cum hac intentione contra Caiet. tunc enim non potest esse matrimonium, vt habetur c.super hoc, de consang. & affinitate. Aduerte, esse casum distinctum à precedenti. In priori enim, non interuenit culpa adulteri, sed occisio ex pacto vtriusque; in posteriori verò requiritur culpa, & tunc sufficit quòd adulter vel adultera occidat, etiam altero ignorante.

Tertius casus est, cùm vnus coniugū committit adulterium, & promittit ei cum quo adulteratur, se contracturum post obitum coniugis. Quando ergo intercedit promissio matrimonij inter adulterum, & adulteram, cum copula siue antecedente, siue consequente promissione, tunc est impedimentum, vt contrahere nequeat, vt habetur de eo qui dux. vxor. quam polluit, & c. significasti. de consang. & affin.

Quartus casus est, cùm vnus coniugum, qui per verba de præsenti contraxerunt matrimonium, cum alio contrahit etiam de præsenti, & habet copulam, tunc etiam mortuo priori coniuge isti non possunt cōtrahere. Sed aduerte, quòd sunt duæ cōditiones necessariæ, vt sit hoc impedimentum.

Prima est, vt intercedat, vel intercesserit copula cum secunda; aliàs non est impedimentum.

Secuuda est, quòd vterque sit conscius criminis, si enim alter ignorabat esse coniugatum, tunc, non est impedimentum. Habetur hic casus, c. de eo, de consang. & affin. His continetur impedimentum hoc criminis. Et hæc satis de hoc.

De

De impedimento disparitatis cultus.

CAPVT VII.

QVATVOR sunt notanda circa impedimenti huius intelligentiam.

Primum est, non baptizatus non potest contrahere cum baptizata, & non baptizata cum baptizato; & si contrahant nullum est matrimonium, vigesima octaua quæstione prima, can. Caue. Quamuis autem non baptizatus seu baptizata sint Cathecumeni, & fidem habeant, adhuc non est matrimonium, vt tenēt Doctores. vnde, cum hæretico vel hæretica, aut apostata, vel excommunicata, peccatum esset contrahere; tamen tenet matrimonium, vt habet Glossa communiter recepta, c. non oportet. 28. q. 1. vnde fit, quòd si vnus fidelium coniugum incidat in hæresim, vel ad infidelitatem peruertatur, non dissoluitur matrimonium, vt habetur cap. 4. de diuortijs.

Secundum est, quando infideles coniuges ad Christianismum conuertuntur, tunc in suo matrimonio debent perseuerare, quamuis contraxerint contra ius canonicum, dummodò non habeant aliquid cōtra ius naturæ. Hoc habetur c. gaudemus, de diuortijs. vbi notat Papa; quòd si in secundo, vel tertio, vel quarto gradu contraxerūt, adhuc debent manere, quia hi gradus sunt prohibiti iure canonico, quod non obligat infideles. At si in primo contraxerunt pater cum filia, filius cum matre, soror cum fratre, sunt separandi, quia est contra ius naturæ, & à principio nullū fuit matrimonium, etiam antequàm conuerterentur. Vnde illi qui duxerunt plures, vxores, si conuertantur, non possunt retinere nisi primam, eamque debent monere, quamuis dederint illi repudium. Quòd si ista non conuertatur, tunc possunt de nouo eligere vnam ex conuersis, cum qua contrahāt nouum matrimonium.

Tertium est, cùm vnus infidelium coniugum conuer

citur, altero manente in infidelitate, tunc si infidelis non vult cohabitare cum conuerso; aut si vult, non id vult, nisi inducat in aliquod mortale, aut retrahat in infidelitatem. Hoc enim modo dicitur velle habitare cum iniuria creatoris, cùm aliquid petit, quod est peccatum: tunc conuersus potest illam relinquere & contrahere cum altera in Christiana religione. Quando verò coniux infidelis vellet cohabitare, relinquēdo conuersum in sua libera voluntate seruiendi Creatori, nō est relinquendus, iuxta illud Pauli: *Si quis frater vxorē habet infidelem, non dimittat illam.* Hoc totum habet c. gaudemus, de diuortijs.

Quartum est, Cùm vnus infidelium conuertitur, tunc si Iudæi sunt, quicumque conuertatur, siue vir, siue fœmina; paruuli filij debent sequi conuersum, & separādi sunt ab infideli. Ita habetur 28. q. 1. c. Iudæi. Et idem dicendum est de aliis infidelibus, qui serui vel mancipia sunt Christianorum. Aliud verò de aliis infidelibus, & dominis seruorum: tunc filij enim sequūtur patrem conuersum, non matrem, c. ex literis. de conuersio. infidel. Hæc intelligo de filiis ante vsum rationis, nam de adultis, non sic, sed relinquendi sunt in sua libera voluntate fides enim sine coactione est prædicanda infidelibus.

De vi & ordine.

CAPVT VIII.

CIRCA impedimentum violentiæ, tria dicta sunt aduertenda.

Primum est, Matrimonium per vim seu metum contractum, licèt interior fuerit consensus, nullum est. Ita habetur c. cùm locum, & c. veniens. 1. de sponsal. & c. significauit, de eo qui coniu. Tamen hic notare oportet; quod non quicumque metus dirimit contractum matrimonium, sed debet cadere in virum con-

stan-

ſtantem. Solet communis regula adhiberi hæc hunc explicans nimirum, quando maius eſt malum id, ex cuius metu id facit, quàm illud, quod ex metu facit, id eſt, cũ minus malum facit, vt euitetur maius malum. Vnde metus mortis propriæ aut filiorum, aut rei ſuæ amiſſionis, aut verberum, aut carceris perpetui, dicitur metus cadens in virum conſtantem. Maiora enim ſunt hæc mala, & ſimilia, quàm ducere vxorem, & cõtrahere cum quacumque re, cum qua licitè poteſt contrahere, talis metus dirimit contractum, non alius, cùm minus eſt quod timet, quàm quod ex timore malum contrahitur.

Secundum eſt, ſi poſt violentiam is cui incuſſa eſt vis, conſentit, etiam tacitè, manente altero coniuge in ſuo conſenſu, eſt matrimonium. Ita habet c. ad id de ſponſali. & poteſt accipere is qui paſſus eſt violẽtiam, ſi vult alterum coniugem, cui non eſt violentia incuſſa, etiam nolentem, & mutantem propoſitum; ſi fuit talis cõſenſus poſt violentiam.

Tertium eſt, ſi poſt violentiam interceſſit copula, in foro exteriori compellentur ad contrahendum, & reputabitur matrimonium: at in foro interiori nõ cenſetur matrimonium, niſi fuerit conſenſus maritalis. Hoc de impedimento iuſto.

Circa ordinis impedimentum aduerte; quod qui accipit ſubdiaconatum, & reliquos maiores ordines, habet votum ſolẽne caſtitatis, licèt ipſe interiùs noluerit ſe obligare ad hoc, cùm ſumebat ordines. nam ex ipſa ſumptione obligatur, ſecundùm modum, quo Eccleſia eos dat: & illa nolitio fuit, ſolùm, quàm nolleitas, qua nollet ſe obligare, tamen abſolutè voluit, dum voluit ordines ſuſcipere. Hoc autem votum dirimit contractum; quod intellige, ſi priùs vouit, & poſteà contraxit. & qui ſic intentat contrahere, peccat mortaliter, & excommunicationem ipſo facto incurrit, Clem. vnica de conſang. & affinit. Quæ excommunicatio, Epiſcopalis eſt. Aliqui dicunt etiam cõtrahere irregularitatem: inter quos ſunt Palud. in diſtinctione trigeſima ſeptima, quæſtione prima, Antoninus, tertia parte, titulo primo,

cap.6. Nauarr.cap.22. nume.52. sed non probatur hoc per textum aliquem: ob id, incertum est.

De impedimento ligaminis.

CAPVT IX.

IMPEDIMENTVM ligaminis, est matrimonium ratum non consummatum. Cùm enim aliquis contrahit cum aliquo per verba de præsenti, nondum tamen est subsequuta copula, dicitur matrimonium ratum non consummatum: Hoc autem impedit ne, vno viuente, alter coniugum contrahere possit cum alio, & si contrahit, nullum est matrimonium, licèt consummetur per copulam, & habeat filios: sed debet redire ad primum c. de despons. duorum. Ante Concil. Triden. magnum sequebatur inconueniens. Aliquando enim homines secundò contrahebant, nec poterant redire ad primam, quia fortè fuit clandestinum, & in foro exteriori probari non poterat; vnde cogebatur ab eodem foro exteriori manere in secundo, quod non erat matrimonium; at forum interius obligabat ad primũ: Ob id, Concil. Trident. vti diximus superiùs, matrimonia clandestina futura annullauit, nec vllum voluit esse matrimonium, quòd non posset etiam in foro exteriori probari. Vnde prædicta discordia cessat inter vtrumq; forum.

Hic duo aduerte.

Alterum est, cùm vnus coniugum cõtrahit altero viuente, ipse tamen eum putans mortuum probabili æstimatione ducit aliam, vel contrahit cum alio, non peccat, etiamsi reddat, & exigat debitum, cùm tamen primum sciuerit viuere, nõ ampliùs reddere debet. Quòd si dubium tantùm fuerit aliquod, abstineat à petendo, licèt non à reddendo. Ille tamen coniux, qui viuus reuersus fuerit, tenetur recipere suam coniugem, nisi probetur habuisse copulam cum secundo, postquàm sciuit illum esse superstitem. Ita tenet communis opi-

nio

nio Doctorum. Circa istud impedimentum tamen, nota quod debet non leuis, sed probabilis esse existimatio, qua putat coniugem mortuum aliàs peccat contrahendo cum secundo. Probabilis existimatio absque scrupulo ea erit, quam iudex probabit, vel viri prudentes, vel ipse confessarius cordatus, omnibus perpensis circumstantijs iudicat.

Alterum est, cùm aliquis coniux contrahit cum altera, putans suam viuere vxorem, quæ reuerà mortua est, non est matrimonium. Similiter, cùm fit ex parte vxoris quæ contrahit, putans viuere maritum. Et ratio est, quia talis non habet maritalem consensum, sed fornicarium. Ita habet Nauarr.cap.22.num.56.quod intelligitur, quando cum tali existimatione contrahit, & scit se non posse ducere secundam, viuente prima. Aliàs valet, vt habet Siluest.verb.matrimonium.8.§,5.quæst.13. cum Nauarr.

De impedimento Iustitiæ publicæ honestatis.

CAPVT X.

IVSTITIA publicę honestatis insurgit ex sponsalibus, & ex matrimonio rato, etiam nulla copula carnali intercedente. Quòd ex spõsalibus insurgat, habetur cap.vnico, de sponsal.in 6. Quòd verò ex matrimonio rato, colligit Panor.c.sponsam, extr.de sponsalib.per locum à minori: si sponsalia, quæ minùs ligant, inducunt hoc impedimentum, ergo & matrimonium. Hoc autem impedimentum tale est, quod qui spospondit cum aliqua, non potest contrahere cum consanguinea ipsius siue ipsa viuente, siue mortua, nec ipsa cum consanguin.sponsi vsque ad quartum gradum, vt notat Panor.c.sponsam, de sponsal. Et idem dicendum est de matrimonio de pręsenti, etiam non intercedente copula. Aduerte autem vnum ex c.vnic.de sponsal.in 6.quod hoc impedimentum contrahitur ex sponsalibus, quãuis

ſponſalia ſint nulla, propter aliquod impedimentum aliud,dummodò non ſint nulla ex defectu conſenſus:vt ſi ſponſi erant ante vſum rationis,aut amẽtes,aut dummodò non ſit facta in generali,vt ſi quis ſpondet ducere filiam cuiuſdam non determinando perſonam ipſam, aut dummodò non ſint cum conditione de futuro,tunc enim non contrahitur impedimentum hoc ante conditionem. In reliquis caſibus, licèt ſponſalia nulla ſint, inducunt hoc impedimentum honeſtatis. Circa omnia hæc Concilium Trident. ſeſſ.24. cap.3. duo de nouo ordinauit.

Alterum eſt,quòd cùm ſponſalia nulla ſint, quacunque de cauſa nulla ſint, non inducunt hoc impedimentum honeſtatis,ſed debent eſſe valida ſponſalia.

Alterum eſt;Adhuc iſta ſponſalia non inducunt impedimentum, niſi in primo gradu ſolo. Vnde vir non poteſt contrahere cum conſanguineis ſponſæ ſuæ in primo gradu ſolo, cum aliis poteſt. Similiter, ſponſa cum conſanguineis viri in primo gradu non poteſt. Idem de matrimonio rato non conſumato. Vnde Concilium tres abſtulit gradus. Caput autem Concilij ſic habet;*Iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, vbi ſponſalia quacumque ratione valida non fuerint, ſancta ſynodus annullat, vbi autem valida fuerint, primum gradum non excedat.* Hæc de iſto impedimento.

De impedimento affinitatis.

CAP. XII.

AFFINITAS, eſt cognatio quædã ex copula carnali procedens. Quando enim habent copulam duo, cõſanguinei illorum affines ſunt inuicem. Inſurgit autem affinitas non ſolùm ex copula licita matrimonij, ſed etiam ex copula illicita, vt habetur c. diſcretionem,de eo qui cogno.conſangui.vxor. Debet tamen eſſe naturalis copula, inter virum, & fœminam, & non contra naturam, ſed ſecundùm vaſa naturalia,

aliàs non contrahitur affinitas, vt habetur c. extraordinarium, 34. quæstio. 3. Notant autem Doctores, quòd debet esse talis copula, in qua vir seminet. Si enim non seminat vir, licèt intret claustra fœminæ, & licèt fœmina seminet, non contrahitur affinitas. Hæc affinitas extenditur vsque ad quartum gradum, vt habet c. nõ debet, de consang. & affinitate. Vir enim non potest contrahere cum consanguineis fœminæ, cum qua habuit copulam intra quartum gradum. Circa hoc autem Concilium Triden. sess. 24. cap. 4. vnum disposuit. quod cùm affinitas prouenit ex copula illicita, nõ extendatur nisi ad duos primos gradus tantummodò. Hîc tamẽ aliquot sunt aduertenda.

Primum est, cùm affinitas superuenit alicui matrimonio iam rato, nõ soluit illud, sed facit, vt qui fuit in culpa, non possit petere debitum citra dispẽsationem, sed solùm reddere; verbi gratia: Sunt duo iam coniugati de præsenti, vnus habet rem cum consanguinea alterius in secundo; iuxta Concilium contrahit impedimentum, vt non petat debitum, tamen cùm est ante ratum matrimonium, tunc impedit contrahendum, licèt sint sponsalia; & si contrahatur ante dispensationem, nullum est matrimonium.

Secundum est; Aliquãdo incidit, vt simul sit impedimentũ affinitatis & honestatis: & tunc, qui petit dispensationem, debet vtrunque saltem implicitè declarare, aliàs inualida est dispensatio, vt tenet Syluest. verb. matrimonium 8. §. 24. Verbi gratia: Aliquis duxit Mariam vxorem, cum qua habuit copulam consummãdo matrimonium, hic ratione matrimonij solius contraxit impedimentum honestatis cum consanguineis vxoris vsque ad quartum gradum; ratione copulæ cũ eisdem contraxit affinitatem; moritur vxor, & vult cõtrahere cum consanguinea vxoris in tertia, si iste petat dispensationem hoc modo, quod vult cõtrahere cum affine in tertio, nõ valet; nam nõ exprimitur honestatis impedimentum, si verò dicat, cum cõsanguinea vxoris in tertio, tũc est valida, quia vtrumque implicitè exprimitur.

Tertium est; aliquando accidit, quòd coniunguntur impedimenta honestatis, & affinitatis; sic, vt homo qui antè poterat vnam duarũ ducere, posteà verò neutram sine dispensatione. Verbi gratia; mater habet filiam, quam vult despondere cuidam, & verè despondet; post sponsalia ille habet rem cum matre, vel sorore sponsæ, tunc ratione affinitatis non potest cõtrahere cum sponsa sua; ratione verò honestatis, non potest cum matre, nec sorore, nec cum aliis intra quartum gradum, & si cõtrahere intendat, quamuis habeat filios, & filias, nullum est matrimonium, nec potest cum filia, nec cum matre, citra dispensationem contrahere.

De impedimento impotentiæ.

CAPVT XII.

IMPOTENTIA coëundi, impedimentum est dirimens contractum, & impediens cõtrahendum, sicut prædicta impedimenta. Illa autem dicitur impotentia, qua non potest semen effundi, vt benè notauit Panor. c. quod sedem, de sponsa. Vnde castrati vtroque testiculo non possunt contrahere, quicquid alij velint. Similiter nec qui membra habet abscissa, aut talia, vt non possit in vas fœminæ emittere. Similiter fœmina tam arcta, vt nõ possit semen recipere, nec arte medicorum remedium vllum esse potest citra abscissionem, quam non tenetur pati, non potest contrahere. Similiter, qui ex complexione naturali, vel ex infirmitate contracta, non potest seminare; qui dicuntur frigidi, & qui arte dæmonis, impediti sunt à generatione, id est, seminis effusione; qui dicuntur maleficiati, non possunt contrahere, vt habetur tit. de frigi. & malefic. per totum. qui tamen possunt seminare, licèt steriles sint, possunt contrahere. Aduerte tamen duas esse conditiones necessarias; vt impotentia hæc sit impedimentum.

Altera est, vt præcedat matrimonium. Si enim su-

perue-

peruenit matrimonio rato, non dissoluitur matrimonium, & tunc, qui Eunuchus esset, non peccaret cognoscendo vxorem, vt notant Caietan. 22. quæst. 154. artic. 6. Et Nauar. cap. 22. num. 6. licèt non speraretur generatio futura.

Altera est, quòd impedimentum sit perpetuum. Nam si est temporale, non dirimit, & iura solent expectare triennium ad examen impotentiæ huius. Aliqui solent assignare tertiam conditionem, dummodò nõ sit ignorantia, nam si vtrique sciunt tale impedimentum, dicũt posse contrahere: sed oppositũ est tenendum, id est, non esse matrimonium, & ita tenet Panor. Host. Innoc. c. consulta, de sponsal. & Nauarr. loco citato. Est autem differentia inter frigidum, & maleficiatum: nam iura non concedunt frigido, vt post separationem ab vna, ducat alteram, quia quod naturale est, respectu cuiusq; est: at maleficiatis concedunt, quia aliquando dæmon impedimentum facit alicui respectu vnius, nõ autem respectu alterius. Ita habet S. Thom. 4. sent. dist. 34. artic. 3. Armil. ver. matrimonium. §. 49. Lege canones de frigidis, & maleficiatis. Hæc de impedimento impotentiæ.

De impedimento conditionis & raptus.

CAPVT XIII.

QVADRVPLEX potest conditio poni in matrimonio.

Vna est contra bonum matrimonij, sunt enim tria bona matrimonij; proles, fides seu fidelitas, & indissolubilitas. Potest ergo poni cõditio contra aliquod horum. Contra prolem, sic; duco te in vxorem, si sumpseris potiones, vt fias sterilis, cõtra fidelitatem sic, duco te in vxorem, si promiseris, posteà copiã tui his quos ego signauero. contra indissolubilitatem sic; duco te in vxorem si non inuenero posteà aliam ditiorem te. Hæc dicitur conditio contra bonum matrimonij. Et huius-

modi positæ conditiones, faciunt matrimonium nullũ, 22. can. solet, can. aliquando.

Secunda conditio dicitur turpis, quando sub conditione petitur aliquod peccatum, quod tamen nõ est contra bonũ matrimonij, sic; duco te in vxorem, si occideris tuum patrem: nubo tibi, si furatus fueris posteà centum aureos: huiusmodi dicitur cõditio turpis, & hîc habetur pro non apposita. &, si interfuit verus consensus de præsenti, est matrimonium. etsi non in foro exteriori censebitur matrimonium. Conditio enim turpis habetur pro nulla, c. 1. de conditio. appositis.

Tertia conditio est impossibilis, vt duco te in vxorẽ, si pater consentiat, & tamen qui talem cõditionem ponit, scit illius patrem esse mortuum: talis conditio habetur pro non posita, sicut de turpi dictum est, & censetur matrimoniũ in exteriori foro, & si interfuerit consensus interior de præsenti, etiam in foro interiori est matrimonium.

Quarta conditio est honesta: Et hæc duplex est.

Vna est de præsenti aut præterito, vt contraho tecum si es diues: contraho tecum, si patrem es alloquutus. & tunc, stante, vel concedente, est matrimonium, nõ stante, non est matrimonium.

Alia est de futuro, vt, contraho tecum, si dederit mihi pater tuus centum aureos, tunc cùm conditio implebitur, fit matrimonium perseuerantibus illis in sua voluntate: ante conditionem verò impletum non est matrimonium. & si vnus interim contrahat cum altera, tenebit hoc secũdum matrimonium, sed peccabit mortaliter, & compellitur ab Ecclesia contrahere cum prima, vt notat Nauarr. De ista conditione honesta tractatur, de condit. appo. cap. super ea. Huiusmodi conditionata matrimonia de præsenti, vix iam possunt accidere post Concilium Tridentinum; secundùm quod, vt diximus, clandestina matrimonia annullantur, at in sponsalibus, quæ possunt fieri clãdestina, possunt faciliùs accidere.

Post Concil. etiam Trident. sess. 24. cap. 6. nouum

aliud impedimẽtum habemus, puta, raptus. Cùm enim aliquis rapit fœminam è domo patrum, aut eorum in quorum est cura, ipsis inuitis, nõ potest contrahere cũ illa, toto illo tempore quo fuerit in raptu; & si contrahit, matrimonium est nullum, sed debet in loco libero constitui; & tunc, si vult, potest de nouo contrahere, veruntamen grauis pœna est contra raptores illic posita. Nam ipsi, & qui illis consilium, auxilium, vel fauorem dederint, sunt ipso iure excommunicati, perpetuò infames, omnium dignitatum incapaces: &, si clerici sint, de proprio decidunt gradu, & raptor tenetur dotare raptam, siue contrahat cum illa, siue non. Hęc sunt impedimenta prioris generis, quæ impediunt contrahendum, & dirimunt contractum. Alia sunt secundi generis, in quibus peccant attentantes contrahere, sed matrimonium contractum tenet. De horum singulis tractandum est, in sequentibus modò capitibus.

De impedimentis interdicti & voti, sponsalium, & Catechismi.

CAPVT XIIII.

QVINQVE sunt impedimenta quæ impediunt cõtrahendum, sed nõ dirimunt contractum. Huiusmodi sunt, interdictum, votum, sponsalia, catechismus, crimen.

De interdicto nota; cùm Episcopus, vicarius, aut iudex, interdicit aliquibus, ne contrahant, donec causa aliqua, aut impedimentum examinetur, tũc tali interdicto prohibetur sub mortali ne contrahant, tamen si cõtrahant, tenet matrimonium, nisi aliud de prædictis impedimentis prioris generis interfuerit, ita habetur ca. 1.2.3. de matrimonio contra interdictum contracto.

Secundum impedimentum est, votum simplex castitatis, aut religionis. Hoc enim impedit contrahendum, sed non dirimit contractum. Circa quod sunt aliqua notanda.

Primò: Qui vouit votum castitatis, aut religionis, & ante dispensationem contrahit, siue de futuro, siue de præsenti, mortaliter peccat; tamẽ matrimonium est validum, & in hoc omnes conueniunt.

Secundò: Qui tale votum vouit, non solùm peccat contrahendo, sed consummando matrimonium, nã antequam consummetur matrimonium ratum, potest ingredi religionem, & implere votum. Et tenetur. Vnde peccat consummando & faciendo se inhabilem prorsus ad voti impletionem. Hoc tenet Ant.3.part.tit.1.ca. 4.& est communis sententia.

Tertiò: Qui vouit votum castitatis, non potest petere debitum, sed tantùm reddere petenti, expressè aut tacitè; nisi obtineat dispensationem, quam potest dare Episcopus, cùm non est facilè recursus ad Papam, iuxta Syluest. verbo, dispensatio. §.14. Armilla verò verb. matrimonium. §.15. tenet posse simpliciter Episcopum dispensare. De voto verò religionis non est eadem ratio, sed potest petere absque dispensatione; quia non vouit castitatem, nisi in religione seruandam. Ita tenet Soto, lib.8. de iustitia & iure, quæst.2. artic.1. cum aliis doctoribus.

Quartò: mortuo cõiuge, tenetur alter qui vouit, implere votum, aut castitatis, aut religionis. Quòd si iterũ contrahat, incurrit eadem peccata quæ in primo contractu commissa sunt.

Tertium impedimentum est, sponsalium. Qui enim contraxit cum altero de futuro, non potest contrahere cum altero de præsenti, & si contrahat, tenet quidem matrimonium contractum, tamen mortaliter peccauit nisi causa extiterit rationabilis, vt dicemus in materia de sponsalibus.

Quartum est, catechismi. Cùm enim aliquis fuit susceptor in catechismo tantùm, & non in Baptismo, aut Confirmatione, tunc contrahit eandem cognationem, quæ in sacramento contrahitur, sed cum discrimine. Nam, vt diximus, cognatio sacramenti dirimit contractum: at verò ista impedit solùm contrahendum, &

non

non dirimit contractum, vt habetur ca. per catechismũ, de cognat. spirit. in v. 5. Armilla, verb. matrimonium, §. 60. putat non esse mortale cum hoc impedimento contrahere, nisi contemptus esset, sed veniale. Sed non auderem ego affirmare, si scienter contrahat: nec video, cur priora obligent sub mortali, & hoc non.

De impedimento criminis.

CAPVT XV.

ALIQVOT sunt crimina, propter quæ homo prohibetur ne possit contrahere, in pœnam criminis, & peccati commissi; contractum tamen matrimonium tenet, nisi aliud obstet impedimentum.

Primum crimen est incestus cum consanguinea coniugis vsque ad quartum gradum: verbi gratia, si vxor rem habeat cum consanguineo viri, intra quartum gradum, aut vir cum vxoris consanguinea, mortuo altero, non potest amplius contrahere ad modum prædictum. Ita habetur c. 1. de eo qui cogno. consang. vxor.

Alterum crimen est, vxoricidium. Qui suam vxorem occidit, non potest contrahere cum alia. 23. quæst. 2. can. admonere. Et aduerte; quod si id facit intentione contrahendi cum adultera, non potest contrahere cum illa, & contractum est nullum, tamen si sine hac intentione facit, tunc non est huiusmodi impedimẽtum: aut si fecit respectu aliarum ab adultera. Sed hoc impedimentum non procedit in vxore occidente virum: quia nullus est canon de hoc, vt tenet Armil. §. 58.

Tertium crimen est, raptus alienæ sponsæ. Qui enim rapuit alienam vxorem, vel sponsam, non potest cõtrahere. 27. q. 2. can. statutum.

Quartum est, cùm quis fit susceptor filij proprij malo animo, vt contrahat cognationem cum vxore ne red dat debitum; talis enim mortua vxore, non potest cum alia contrahere. 39. q. 1. c. de eo.

Quintum est, occidere sacerdotem, c. presbyterum, de pœnit. & remiss. sed ibidem Panor. limitat, dummodò sit in iudicio damnatus tali pœna.

Sextum est, si quis monialem in vxorem accepit. 27. q. 1. can. si verò. Hæc sunt crimina, propter quæ homo à matrimonio contrahendo prohibetur. Armil. §. 60. putat hæc omnia non prohibere sub mortali; sed, vt iam dixi, non id auderem affirmare. Non enim talis prohibitio fieret, & pro crimine tam graui, nisi obligaret sub mortali. Vnde cùm sciens quis contrahit, & absque dispensatione, quam Episcopus potest dare, vix à peccato mortali excusarem, quamuis non constanter affirmo.

De sponsalibus, quæ dicantur sponsalia, & quibus modis contrahantur.

CAPVT XVI.

SPONSALIA sic posse describi videntur: promissio mutua futuri matrimonij, signo sensibili expressa.

In qua descriptione tres sunt partes.

Prima est, *promissio futuri matrimonij*. Non enim sponsalia sunt matrimonia, nec enim fiunt per consensum, & verba de præsenti, sed de futuro.

Secunda pars est, *mutua*. Debet enim esse ex vtraque parte, puta, viri & fœminæ promissio. Cùm enim vnus tantùm promittit, tenetur quidem ratione promissionis, seruare quod promisit, tamen non sunt sponsalia: debet enim inuicē alter alteri promittere, ob id in plurali dicuntur sponsalia.

Tertia pars est, *signo sensibili expressa*. Hoc enim in matrimonij sponsalibus necessarium est, vt consensus & promissio signo aliquo sensibili, verbo, nutu, aut alio modo significentur: vt, si duo inuicem sibi promitterēt, tamen esset interior tantùm promissio, tunc vterque obligaretur seruare promissum, tamen non dicerentur

spon-

ſponſalia, niſi promiſſiones exteriùs innoteſcerent ipſis. Ex his duo ſequuntur.

Alterum eſt, cùm ſponſalia ſint promiſſiones quædam contrahentium, & promiſſio ſit actus rationis, non fiunt ſponſalia, niſi inter habentes vſum rationis. Vnde canones determinarunt, vt ante ſeptennium non eſſent valida ſponſalia, cap. vnico, de deſponſat. impuber. in ver.

Alterum eſt, cùm ſponſalia ſint promiſſiones matrimonij: ſequitur, vt in omnibus caſibus ſeu impedimentis, in quibus matrimonium non poteſt fieri, & ſponſalia nulla ſint. Non enim promiſſio eorum quæ fieri non poſſunt, aut licitè fieri non poſſunt, efficaciā habet. Per hæc notum eſt, quæ dicantur ſponſalia.

Nunc de modis quibus contrahantur, agendum eſt: hi autem ſunt quatuor.

Primus, per ſimplicem & abſolutā promiſſionem. Abſolutam dicó, id eſt, ſine conditione: ſimplicem verò, id eſt, ſine aliquo alio onere augente obligationem: vt, cùm quis dicit, ego ducam te in vxorem, altera autē, ego nubam tibi.

Altero modo, per abſolutam promiſſionem, ſed aliquo onere accedente, puta iuramento, donatione annuli, aut alicuius arrhæ.

Tertio modo, per promiſſionem conditionatam. Et poſſunt eſſe quatuor genera conditionum, de quibus dicenda ſunt prorſus eadem omnia, quæ diximus de matrimonio conditionato: ob id, non opus eſt repetere.

Quarto modo, fiunt per virtualem promiſſionem. In cuius gratiam nota, ex cap. vnico, de deſponſat. impuber. in c. cùm duo impuberes, vel vnus impubes contrahunt de præſenti, tunc non cenſetur matrimonium, ſed ſponſalia. Non enim vult Eccleſia, illum conſenſum admittere, niſi tanquam de futuro, cui tamen æquiualet. Anni verò pubertatis in fœmina ſunt duodecim, in maſculo quatuordecim: ante quos non eſt matrimonium, ſed ſponſalia. & modò, iuxta Concilium

Tri-

Tridentinum: nisi talis consensus de præsenti, sit cum testibus,& parocho, vt dictum est, nullius est efficaciæ, nec æquiualet sponsalibus. cùm tamen ista sunt, procedit canon antiquus.

De differentiis sponsalium, & matrimonij.

CAPVT XVII.

PRAETER dictas differentias, sunt tres inter sponsalia,& matrimonium.

Prima est, iuxta Concil. Trident. sess. 24. c. 1. matrimonia clandestina, quæ non habent duos aut tres testes cum parocho, nullam habent efficaciam: at verò per hoc caput non annullantur sponsalia clandestina, sed sunt valida, licèt careant testibus & parocho, quãuis prohibita sunt cap. cùm inhibitio, de clandestin. desponsat. vbi olim inhibebantur matrimonia clandestina. Et ibi Panorm. intelligenda esse dicit sponsalia: tamen non annullabantur, modò annullantur. In qua re vnum est multùm notandum, olim in iure antiquo, vt habetur cap. 15. qui, extr. de sponsalibus. quando sponsalibus accedebat copula cum consensu maritali, fiebat matrimonium: at verò, quia iam ad rationem matrimonij pertinent testes, & parochus, id locum non habet, aliàs esset fraus contra Concilium facilis. Duo enim possent sponsalia clandestina contrahere, & statim copulam cõsummare, & sic esset validum matrimonium clandestinum. Sed quid si sponsalia facta fuerunt corã testibus & parocho, & tunc subsequuta est copula. Crederem in hoc casu esse matrimonium, quia inueniũtur omnia, quæ statuit Concilium. Non nego rem esse dubiam,& non carere difficultate: &, si talis casus accideret, remittendus esset ad Papam, qui sibi huius Concilij reseruauit declarationem.

Altera differentia est inter sponsalia, & matrimonium; quòd matrimonium non potest contrahi, nisi

post

post annos pubertatis contrahentis vtriusque, vt iam diximus ex c. vnic. de desponsat. impub. sponsalia verò possunt statim post septimum contrahi.

Tertia differentia est, in solubilitate. Vinculum enim matrimonij est magis indissolubile. Multis enim casibus soluuntur sponsalia, in quibus matrimonium solui non posset.

Quorum primus est: quando vterque sponsus soluit promissionem factam. Tunc enim, etiamsi iuramentum intercesserit, soluitur: & liber vterq; manet, vt cum alio possit contrahere. Ita habetur cap. prætereà. 1. de sponsal.

Alter casus est: cùm alter ingreditur religionem, vt habetur c. ex publico, de conuersio. & Sylu. verb. sponsalia, quæst. 12. dicit, quòd statim soluuntur per ingressum ante professionem: sed in hoc casu, scilicet ante professionem, matrimonium non soluitur, etiã ratum: nam ratum non soluitur nisi per professionem, cõsummatum autem nullo modo.

Tertius casus est, per ordinis maioris susceptionem, 27. quæst. 2. c. scripsit, vt per subdiaconatum, & maiores ordines.

Quartus est, per votum castitatis simplex. Si enim votum fecit castitatis, & post contrahat, sponsalia nulla sunt, c. rursus, qui cler. vel monach. Si verò votum fecit post sponsalia, tunc annullantur, vt habet Armilla, ver. sponsalia. & Nauar. cap. 22. nu. 25. nisi sit votum religionis. Tunc enim tenetur ingredi, vt dicit Nauar.

Quintus est, per matrimonium de præsenti cum altero, siue cõsummatum, siue non, licèt peccet mortaliter, qui validis existentibus sponsalibus, contrahit cum altera de præsenti: tamen tenet matrimonium, c. sicut ex literis, de sponsal.

Sextus est, quando vnus illorum in longinquas partes abiit, vnde incertus est reditus: tunc enim soluũtur sponsalia, c. de illis, de sponsal. nec secundùm canones expectandum est tempus, licèt leges ciuiles definiant tempus duorum annorum in eadem prouincia, C. de

ſponſal. l. 2. & trium annorum in aliena prouincia, C. de repud.l.2.

Septimus caſus eſt, cùm ſuperuenit affinitas: vt, ſi ſponſus habuerit rem cum conſanguinea ſponſæ, vel econtrà intra quartum gradum, & poſt Concilium Trident. inter ſecundum, cùm copula eſt illicita, tunc ſpóſalia ſoluuntur.

Octauus eſt, quando ante annum ſeptimũ duo contraxerunt ſponſalia per parentes, & poſteà peruenientes ad tempus legitimum noluerunt ratificare: tunc enim ſoluuntur ſponſalia, c. de illis. 1. de deſponſat. impub. & tunc per huiuſmodi ſponſalia non producitur impedimentum publicæ honeſtatis, quia deeſt conſenſus, c. literas, de deſponſat. impub.

Nonus eſt, quando fuit ſignatum certum tempus pro futuro matrimonio, & tunc vnus illorum deeſt. Soluuntur enim ſponſalia: & qui fuit in culpa, imponitur ei pœnitentia, c. ſicut ex literis, de ſponſal.

Decimus, quando poſt ſponſalia vnus illorum contraxit contagioſum morbum: puta, lepram, morbũ gallicum, vel ſimilem, aut deformitatem notabilem: vt abſciſſionem naſi, extractionem oculi, vel quid ſimilis deformitatis. Tunc enim ſoluuntur ſponſalia, c. literas, de coniugio leproſorum.

Vndecimus, cùm vnus illorum incidit in fornicationem. Tunc enim ſi alter vult ſoluere ſponſalia, ſoluet: ſed qui fornicatur non poteſt ſoluere, niſi priùs requirat alterum an vellet, c. quemadmodum, de iureiurando.

Duodecimus, cùm alter illorum poſt ſponſalia fit hæreticus, aut infidelis, can. non ſolùm. 28. q. 1.

Decimus tertius, quando poſt ſponſalia ſuperuenit inimicitia notabilis inter ſponſos: tunc poteſt vnus petere ſolutionem, ſecundùm Hoſtienſ. in ſumma, verb. ſponſalia, §. fin. Coacta enim matrimonia malos exitus habere ſolent, c. requiſiuit, de ſponſal.

Decimus quartus, cùm ſponſa promiſit ſe daturam certam ſummam pecuniæ, vel appoſita eſt conditio ali-

qua

qua honesta, & non est impleta: tunc non valent sponsalia, sicut diximus de matrimonio. Notat Nauar. ca. 22. num. 26. quòd cùm sponsa tempore sponsalium diues erat, & posteà facta est pauper: nō tenetur sponsus cum ea contrahere, quia cōditio est virtualis, qua omnia bona quæ habet sponsa, promittit sponso.

Decimus quintus, cùm est fama, esse inter sponsos impedimentum matrimonij, tunc soluuntur, c. cùm in tua, de sponsal.

Decimus sextus, cùm vnus illorum est nimis asper, & rigidus: vt habet Panorm. c. veniens, qui cleric. vel monach.

Decimus septimus, quando superuenit aliquid post sponsalia, quod si superueniret ante, mutaret animos sponsorum ad contrahendum, vt habet S. Thom. 4. dist. 27. Quòd intellige, quando rationabiliter mutaret animos, aliàs enim non soluuntur sponsalia. His casibus soluuntur sponsalia, non autem matrimonium: vnde differentia magna est inter sponsalia & matrimonium, quantum ad solubilitatem. Magis enim insolubile est matrimonium.

De peccatis quæ in ipso matrimonio committi possunt.

CAPVT XVIII.

MVLTIPLICITER possunt contrahentes peccare, & in ipsomet matrimonio, & in vsu ipsius. In ipso quidem ex sex capitibus potest procedere peccatum.

Primò, ex parte intentionis, seu interioris consensus: cùm enim alter, vel vterq; illorum exteriùs fingūt fictos consensus, & tamē interiùs non habent, tunc est graue peccatum mortale sacrilegij, contra sacramentū ipsum matrimonij, nec est in foro interiori verum matrimonium: quamuis in exteriori iudicabitur matrimonium, & compellentur simul habitare.

Secundò, ex parte finis. Pro quo aduerte, contrahentes posse contrahere ob vnum ex his tribus finibus.

Vnus est, ipsemet finis matrimonij: vt prolis, remedium concupiscentiæ, & mutua obsequia. Et qui ob aliquod horum contrahit, non peccat, immò benè facit.

Alter est finis malus, qui quidem est mortale peccatum, & tunc contrahere ob talem aliquem finem, mortale est: vt, qui contrahit vt abutatur vxore, vt furetur, vt occidat, vt simile quid faciat, mortaliter peccat: tamen matrimonium verum est, & tenet, si cætera quę diximus, adsunt.

Tertius finis est, cùm sumitur pro fine aliquo, quod licitum est contrahenti, tamen non est finis matrimonij, sed qui contrahunt, faciunt sibi talem finem: verbi gratia, delectari carnali copula, acquirere diuitias ad sustentationem status, licita sunt coniugatis, tamen nó sunt veri fines matrimonij. Si quis enim contraheret ob ista, & faceret finem, peccaret, sed solùm venialiter, vt habet Caietan. verb. matrimonium: quia non egreditur à limite matrimonij. Vnde non est mortale. Adde, quòd ista aliquando sunt motiua tantùm, & non finis. Mouet enim pulchritudo fœminæ aliquem, vt contrahat: sicut Iacob motus fuit à Rachel. Similiter mouetur ob delectationem futuram; tunc si ista & similia motiua sunt tantùm; & non finis, nullum est peccatum.

Tertiò, accidit peccatũ ex parte impedimentorum, per quæ prohibentur contrahere, & de hoc dico;

Primò, scienter attentare contrahere, existente impedimento dirimente contractum, est mortale. Vt qui contrahunt in gradibus prohibitis, vel cum simili impedimento: & in hoc omnes conueniunt.

Dico secundò, contrahere scienter cum impedimẽto prohibente, sed non dirimente, est mortale, si impedimentum sit interdictum, votum, & sponsalia: at si sit aliquid aliorum. Caietan. & Armil. vt suprà diximus, tenent

nent

nent esse veniale, licèt nō multùm affirmatiuè. sed iam dixi hoc esse dubium. Et vbi talia impedimenta sunt in consuetudine, forsan esset mortale, secundùm illos doctores, potest Episcopus dispensare.

Dico tertiò, solus Papa dispensat in impedimento dirimente contractum. At in vno casu potest Episcopus dispensare: puta, cùm intercessisset copula, & contraxerunt in facie Ecclesiæ, & impedimentum est occultum, & scandalosa esset separatio, nec esset facilis recursus ad Papam propter paupertatem, vel aliam causam. Stantibus his, posset fieri dispensatio per Episcopū, & in gradibus prohibitis, & alio simili impedimento. Ita tenet Sylu. verb. dispensatio. §. 15. & Tabien. verb. eodem. §. 14. & Armil. verb. eodem. §. 19. & 20. Nauar. ca. 22. num. 86.

Dico quartò: Qui contrahunt cum talibus impedimentis ante habitam dispensationem, etiam cum spe certa habendi eam, mortaliter peccant, & nullum est matrimonium: & habita dispensatione opus est de nouo contrahere, quia semper manet impedimentum, donec actu sit dispensatio facta. Nauar. cap. 22. nu. 27. dicit; quòd illi qui scienter contrahunt, & habent copulam, vt faciliùs impetrent dispensationē à Papa, debent narrare Pontifici, se illa intentione habuisse copulam, & contraxisse, vt faciliùs eis dispensaretur, quo non narrato dispensatio nulla est. Aduertendum tamen est statutum esse in Concil. Trid. sess. 24. cap. 5. de reformatione matrimonij, huiusmodi contrahentes carere spe dispensationis, cuius verba sunt hæc: *Si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere præsumpserit, separetur, & spe consequendæ dispensationis careat; idque in eo multò magis locum habeat, qui non tantùm matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, siquidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subijciatur pœnis. Non enim dignus est, qui Ecclesiæ benignitatem facilè experiatur, cuius salubria præcepta temerè contempsit.*

De aliis tribus peccatis in matrimonio accidentibus.

CAPVT XIX.

ACCIDIT etiam quartò peccare ex parte modi. Modus autem hic, antiquus est. Tamen renouatur, & perficitur in Concilio Trident. sess. 24. ca. 1. vbi statuit.

Primò, cùm aliqui contracturi sunt matrimonium, fiant denunciationes in Ecclesia tribus diebus festis cõtinuis, inter Missarum solennia, vt si fortè aliquod sit occultum impedimentum, manifestetur.

Secundò, si fortè timetur, ne aliqui malitiosè impediant, tunc vna solùm pręmittatur, & si adhuc timetur, nulla præmittatur.

Tertiò, cùm nulla in tali casu præmittitur, non consummentm atrimonium contrahentes, sed solũ de præsenti contrahant; & ante consumationem fiant tales denunciationes, nisi aliter visum fuerit Episcopo: hoc enim ipsius prudentiæ relinquitur. Hic est modus, cõtra quem agere peccatum esset mortale.

Accidit etiam quintò, peccare in benedictione nuptiarum: cùm non debito fiunt tempore. Circa quod etiam Concilium loco allegato disponit.

Primò hortatur, vt coniuges non consumment ante benedictionem: tamen aduerte, quòd si cõsummant, non est mortale, sed veniale, sicut erat ante Concilium, vt habet Armil. verbo, debitum, & Caietan. verb. matrimonium.

Disponit secundò, vt ista benedictio fiat per ordinarium, aut Parochum vel Sacerdotem alium, de eius tamen licentia: & annullat omnem consuetudinem, & priuilegium in contrarium, per quod Sacerdos alius ab ordinario, & Parocho poterat huiusmodi benedicere.

Disponit tertiò, vt Sacerdos, qui benedicere atten-

tauerit,

tauerit, sine licentia horum, sit ipso iure suspensus, donec aliter Ordinario contrahentium visum fuerit. Tēpus autem in quo nuptias celebrare non licet, est triplex: ab Aduentu vsque ad Epiphaniam: à Septuagesima vsque ad dominicam in Albis: à Litaniis vsque ad dominicam Trinitatis. An verò isti termini sint exclusiui an inclusiui sumendi, standum est consuetudini loci. Concilium verò Tridentinum sess. 24. cap. 10. abstulit tertium tempus, & secundum limitauit; vt sit à die Cinerum vsq; ad octauam Paschæ inclusiuè.

Accidit etiam sextò, peccare ratione indispositionis subiectorum. Qui enim cum conscientia mortalis, huic accedit sacramento, peccat mortaliter, & priuat se gratia, quæ per hoc datur sacramentum. Vnde Concilium Trident. sess. 24. cap. 1. de reformatione; hortatur contracturos, vt per tres dies ante confiteantur, & communicent. Peccant etiam qui excommunicati maiori vel minori excommunicatione contrahunt. nam excommunicatio à passiua participatione sacramentorum prohibet. His modis peccare in matrimonio contingit.

De peccatis in vsu Matrimonij.

CAPVT XX.

MVLTIS modis etiam peccare contingit in ipso matrimonij vsu, qui modi his duobus carminibus continentur:

Sit modus, & finis, sine damno, salue, cohære.
Sit locus, & tempus, tactus, ne sperrito votum.

Oportet singulas explicare partes.

In primis, circa modum contingit mortaliter peccare, quando contra naturam, puta, in vase non debito fit copula. Quando etiam semen effunditur extra vas, voluntariè. His enim duobus modis est mortale: at quando in vase proprio semen effunditur, quamuis mo-

dus non seruetur; puta, siue fœmina sit superior, siue à posteriori parte semen recipiat, siue alius sit præposterus modus, tunc nõ est mortale; nisi cùm est periculum effundendi semen extra vas, quo periculo non stante, vt dicit Alber. 4. distin. 32. non est mortale, sed si fiat ob delectationem solã, est veniale; si ob necessitatem aliquã, nullum est peccatum.

Circa finem, nota, quòd cùm coniux accedit ad vxorem tanquam ad non suam; quia nimirum ita accedit, quod habeat animum accedendi, licèt non esset sua vxor, tunc est mortale: quando verò accedit, vt ad suam, tamen causa delectationis, tunc est veniale. Hæc est doctrina S. Thom. 4. dist. 32.

Circa damnum, aduerte: quòd accedere ad grauidam, quando est notabile periculum abortus, est mortale; quòd si nullum est periculum, aut paruum, veniale est, quia frequenter est periculum: nisi sit ad vitandam incontinentiam. Accedere ad menstruatam, veniale est: quamuis, si fœmina perpetuum patiatur menstruum, aut est periculum incontinentiæ, nullum est peccatum, vt dicit Syluester, verbo, debitum. §. 6. Tempore autem menstrui, dicit sanctus Thomas loco citato, quòd non potest fœmina petere debitum, sed reddere petenti, primùm admonendo ipsum de menstruo. Hoc autem peccatum, est tantùm veniale, quia nullum est periculum notabile, nec impeditur generatio.

Circa illud verbum, *Solue*, nota: habere coniugem vtrumque potestatem supra corpus alterius; ita, vt alter de iustitia possit ab altero debitũ copulæ petere: & qui negat (nulla causa existente rationabili) mortaliter peccat, contra illud 1. Corin. 7. *Nolite fraudare inuicem.* Sunt tamen hic notanda aliqua.

Vnum est, quòd sunt casus aliquot in quibus vnus potest negare alteri, etiam petenti debitum, de quibus vide Palud. 4. distin. 32. & communiter doctores Theologos eadem distin. & Summistas, verb. debitum.

Primus est; quando est impotens, qui non potest reddere,

dere, tunc non obligatur ad id quod non poteſt. Verum eſt, quòd ſi ſua culpa factus eſt impotens, mortaliter peccauit in eo, quòd ſe impotentem fecit: tamen poſteà non facit nouum peccatum in non reddendo poſt pœnitentiam primi peccati.

Alter caſus eſt; cùm timetur probabiliter grauis infirmitas ex ipſa copula. Non enim tunc tenetur accedere, nec hoc eſt contra illud c. quoniam, de coniug. lepros. vbi dicitur, quòd debet accedere ad leproſum coniugem. Hoc enim intelligitur, cùm non timetur contagio conſilio medicorum. Si enim timetur probabiliter, non tenetur.

Tertius caſus eſt; cùm vnus coniugum commiſit adulterium. Tunc enim perdit ius petendi, & ille alter poteſt negare abſq; peccato, niſi etiam ipſe commiſerit, vt ſtatim dicemus.

Quartus caſus eſt; quando matrimonium eſt ratum, & nondum cóſummatum, & vnus vult ingredi religionem: tunc non tenetur reddere petenti. Et ca. ex publico, de conuerſ. coniugat. aſſignat tempus duorum menſium, in quo debeat talis deliberare ſtatum, & ingredi, aut reddere debitum.

His adde quintum caſum; quãdo vnus illorum fecit votum caſtitatis ante matrimonium, aut pòſt, ſed ex cõſenſu alterius; tunc enim non habet ius petendi contra votum, & alter negare poteſt, niſi intercedat diſpenſatio voti.

Aduerte ſecundò, aliquando non ſolum coniugem poſſe non reddere debitum alteri, ſed mortaliter peccare reddendo, & hic caſus vnus eſt: nempè, cùm vxor in adulterio pertinaciter manet, ſeu perſeueranter, nec emendatur; tunc maritus tenetur illi non reddere debitum, vt habetur 32. quæſt. 1. can. ſi quis vxorem. Iſte tamẽ caſus limitatur à doctoribus.

Primò, à Richard. 4. diſtinct. 32. quando illa vult deſiſtere à peccato, & non perſeuerare in adulterio: tunc enim poteſt reddere maritus abſque peccato, non tamen tenetur.

Secundò limitatur à Syluest. ver. debitum, §. 1. quandò vir timet peccatum incontinentiæ, nisi accedat ad vxorem. Tunc enim potest; nec enim tenetur cum periculo animę procurare correctionem alterius. Nam hic canon fuit factus ad emendationem fœminæ.

Tertiò limitatur ab Armilla, verb. debitum, §. 16. quando timentur rixæ graues, & scandalum, nisi reddat debitum.

Quartò limitatur à Paludan. distin. 32. quando nulla speratur emendatio ipsius: cùm enim vir non potest corrigere, non tenetur abstinere. Limitatur & ab eodē, quòd solùm obligetur vir non reddere debitum vxori perseueranti in adulterio, non tamen obligatur vxor non reddere viro adultero perseueranti in adulterio, nam canon solùm, est contra vxorem.

Aduerte quintò, quòd sunt multi casus, in quibus vir tenetur reddere debitum vxori, etiam postquam commisit adulterium, dummodò non perseueret in illo.

Primus est, cùm & ipse vir adulterium commisit, ita habetur c. significat, de diuort.

Secundus est, quando potuit prohibere fornicationem, & noluit: vel ipse prostituit vxorem, c. descriptionem, de eo qui cognoscit consang. vxoris.

Tertius, quando vir cognoscens vxorem fornicatam, accessit ad eam. 32. quæst. 1. can. dixit dominus.

Quartus, quando vxor fornicata est violenter: vel, quia credens maritum mortuum, iterum nupsit: vel, quia credens alienum esse suum maritum, accessit, tunc non perdit ius petendi, quia fornicatio hæc est materialis, & non peccatum. Ita habetur 34. quæstione secunda, can. cùm per bellicam, 32. quæstione 5. can. proposito.

Quintus casus solet addi: quando vir dedit occasionem fœminæ adulterandi, quia noluit reddere debitum. Tunc si adulteretur fœmina, tenetur vir reddere debitum. 33. quæstione quinta, can. secundùm verba, &

ita dicit Sanctus Thomas 1.Corinth.7. & Armill.verbo, matrimonium.§.73.

De aliis peccatis in vſu matrimonij euenientibus.

CAPVT XXI.

SEQVITVR in carminibus propoſitis, *cohære*, per quod, cohabitatio mariti, & vxoris in eodem thoro, & domo ſignificatur. Vnde peccant iſti, qui demittunt vxores ſuas, & vagantur per alienas prouincias, noluntq; redire ad eas, nec ſunt abſoluendi donec firmum ſaltem propoſitum habeant, abſque mora redeundi. Sunt tamen aliquot caſus, in quibus licet ſeparari inuicem.

Primus eſt, per vxoris fornicationem, 32. quæſtio. 1.can. ſi quis vxorem. Non tamen per hoc ſoluitur matrimonium, ita, vt poſſint illi de nouo cum aliis contrahere, vt malè dixit Caietanus Matth.5. & 19. quæſt. hoc enim aſſerere eſt hæreticum, vt habetur in Concilio Tridentino, ſeſſione 24. canone ſeptimo. Non enim ſoluitur, niſi quoad thorum & habitationem, & in caſibus propoſitis cap. præcedenti, in tertio notaſili. Adhuc non licet facere huiuſmodi diuortium. Iſte autem caſus procedit, cùm mulier fornicatur, nó autem cùm vir.

Secundus caſus eſt, cùm alter coniugum trahit alterum ad peccandum, ita, vt alter non poſſet ſe ab ipſo liberare, quin peccet; tunc iſte poteſt ſe ſeparare ab illo, qui ſibi eſt cauſa peccandi. Ita habet Innocen.c.maritus, de adulter. & Palud.diſtinct.3.quæſtio.3.

Tertius eſt; cùm alter conuertitur ad infidelitatem, vel fit hæreticus, ita habet Nauar.cap.quæſiuit. de diuort.

Quartus est, cùm ex mutuo consensu vouent ambo castitatem. Tunc enim separantur quoad thorum;&, si ex consensu vtriusque, vnus ingrediatur religionem, altero, & etiam ingrediente, vel faciente votum perpetuæ continentiæ.

Sequitur in carmine, *sit locus*. Copulam habere in loco sacro, secundùm communem sententiam est mortale. Richard. verbo distinct. 32. articu. primo, & quæstione tertia. & Angelus, verbo, debitum. §. 3. limitant; nisi essent violenter in illo loco, puta, tempore belli, aut vt à Iudice se defendant, aut simili causa, & multo tempore illic cogantur esse; tunc enim non esset peccatum. Syluest. verò verbo, debitum. §. 3. dicit meliùs; quod cùm redditur debitum ob periculum incontinentiæ, non est peccatum, nec violatur Ecclesia, aliàs est peccatum.

Sequitur in carmine, *tempus*. Sanctus Thomas, 4. distinctio. 32. dicit generaliter, nunquàm est mortale peccatum copulam coniugatorum ratione temporis; licèt enim accedant die Veneris sancti, & nocte præcedente communionem; non est mortale: tamen in huiusmodi solemnitatibus, dicit esse veniale, quamuis accedant ob periculum incontinentiæ, quia possunt adhibere remedium orationis, vel ieiunij, vel simile quid, ne inciderent in peccatum. Ego ita credo, nisi cùm non ita facilè aliud occurrit remedium. Tunc enim nullum est peccatum.

Sequitur in carmine, *tactus*. Caietanus verbo, matrimonium, notat; tactus, qui fiunt ante futuram copulam inter coniugatos, non esse peccatum: qui verò fiunt absque copula esse veniale: cùm verò timetur pollutio si cum tali probabilitate, vel eo fine fiant, sunt mortale peccatum.

Vltimum verbum est, *ne spernito votum*. Qui enim vouit castitatem, & contraxit posteà; aut qui post contractum ex consensu coniugis vouet castitatem, non potest copulam habere absque mortali peccato, nisi priùs

dispen-

dispensationem à Papa habeat, de quo iam diximus suprà. Hæc sunt quæ de matrimonio aduertenda videntur.

Et sic absoluitur iste liber instructionis. Laus Deo, qui nos ad finem perduxit, & gloriosissimæ matri eius Virgini Mariæ, in vigilia Pentecostes, IX. Iunij, Anno 1568.

FINIS HVIVS INSTRVCTIONIS.

Laus Deo.

TRACTATVS DE SEPTEM PECCATIS MORTALIBVS.

Quid ſit peccatum Mortale.

CAPVT I.

CVM de ſeptem peccatis, quæ vulgò mortalia vocantur, agere debeamus, meritò præmittendum eſt, quid ſit peccatum mortale. Videtur autem ſic poſſe deſcribi. Eſt receſſus à regula diuina voluntarius, Dei gratia peccantem priuans, & æternæ morti adiudicans. In qua deſcriptione ſex partes continentur.

Prima eſt, *receſſus*, id eſt, ſeparatio ab aliquo principio ſtabili. Peccatum non eſt aliud quàm ſeparatio ab aliquo principio.

Hoc autem principium, explicatur in ſecunda parte, puta *à regula*. Regula enim eſt principium dirigens hominem in ſua operatione, per quam cognoſcit, quid, & quomodo ſit operandum. Quando autem homo nō facit ſecundùm regulam, tunc recedit ab ea: & talis receſſus dicitur peccatum.

Additur tertia pars, *diuina*. Nam duplex eſt regula; vna quæ dirigit hominem ad operationes artiū; vt quæ docet modum faciendi domos, ſcamna, militandi, faciendi denique alia huiuſmodi, & dicitur regula artis. Altera regula eſt, quæ dirigit hominem ad operandum ſecūdùm virtutes, vt ad ſuum finem perueniat, & dicitur regula moris, & diuina; quæ quidem regula continetur

in præceptis diuinis & humanis, quæ homines Dei authoritate imponũt. Recedere à priori regula, peccatum est quidem, sed non de quo loquimur modò, sed dicitur peccatum artis, id est, error quidam artis. Recessus verò à diuina regula, & à præcepto cui debebat homo se in sua operatione cõformare, peccatum dicitur, de quo loquimur in præsenti.

Additur quarta pars, *voluntaria*. Non omnis recessus à regula, etiam diuina, peccatum est, sed qui est voluntarius. Vt autem aliquod opus dicatur voluntarium, tres conditiones sunt necessariæ.

Vna est, quòd à voluntate procedat, vel quia est actus elicitus ab ipsa, vel quia est imperatus ab ea. Quando ergo aliquis actus in nobis est, qui à nostra non est volũtate, quia nec ipsum volumus, nec volũtas ipsius fuit causa; nullum est peccatum, quia non est voluntarium. Vnde excusantur multæ imaginationes turpes, & inhonestæ & cogitationes repentinæ, etiã contra fidem, quæ non sunt peccata, cum homo sua voluntate non consentit: nam sæpè ista ab inimici suggestione procedunt.

Secunda conditio est, quòd sit *liberum*, id est, sic à nostra voluntate procedat, quòd sit nobis liberum & illud facere & non facere. Vnde, quæ in nobis necessariò eueniunt, quamuis à voluntate proficiscantur, quia deest plena libertas, non dicuntur voluntaria, & sic, nec peccata censenda sunt. Ex hac parte excusantur, saltem à mortali, multi motus repentini, ex passione vel ex inconsideratione aliqua procedentes, vel ex defectu rationis, quibus homo vult occidere, aut nocere alteri, quos homo statim, cùm suæ potestatis sit, prætermittit, & sedat.

Tertia conditio est, vt non procedat opus ex ignorantia regulæ. Cùm enim aliquis operatus est liberè cõtra regulam, sed quia ignorabat regulam & pręceptũ, quod si sciuisset, non vtique fecisset, illud tunc opus non censetur voluntarium, nec est peccatum. vt, qui ignorans prorsus esse diem ieiunij sumpsit carnes, vel ignorãs esse diem dominicum fecit opus seruile. Hic tamen atten-

de; quòd nó semper ignorãtia facit opus inuoluntariū, aut excusat; nisi cùm est ignorantia eorum quæ homo non tenebatur scire aliàs: vel, si tenebatur, non potuit scire, nec per ipsum stetit quo minùs sciret. Vnde ignorantia præceptorum Decalogi non excusát, quia tenentur omnes scire, & per ipsos stat quo minùs sciant, quia sunt naturalia præcepta, quæ vel ipsa natura docet. Debet ergo peccatum esse recessus à diuina regula voluntarius.

Additur in definitione, octaua pars, *priuans peccantem gratia Dei*: id est, faciens hominem Dei inimicum sic per peccatū, & cùm inimicus est, fit magis inimicus. Et iste est vnus effectus peccati mortalis, qui dicitur macula. Pulchritudo enim animæ, est gratia Dei, qua remota, manet anima deformis.

Alter defectus in sexta parte descriptionis, *Aeternæ morti adiudicans.* Per mortale enim deputatur homo pœnæ inferni, quæ perpetua est, quã subibit, nisi ante mortem pœnitentiam peccati egerit.

Huiusmodi autem pœna peccati, duplex est.

Altera consistit in priuatione diuinæ visionis; nam damnatus nunquàm Deo fruetur, & dicitur hæc pœna damni.

Altera consistit in eo, quod igne torquebitur perpetuò; & dicitur pœna sensus. Infligitur autem hæc duplex pœna propter duo quę in mortali peccato sunt. Est enim auersio à Deo. Cùm enim homo mortaliter peccat, à Deo se auertit, dum eius negligit præceptum, & ob hoc, ei infligitur pœna damni. Est etiam conuersio ad creaturam. Qui enim peccat in aliqua creatura, siue complacet, ob hoc punitur pœna sensus à creatura ipsa, puta ab igne. Hæc vtraque pœna dicitur mors animæ; à qua peccatum dicitur mortale, quia talis mortis est causa.

Quotu.

Quotuplex mortale,& quomodo differat à veniali.

CAP. II.

PECCATVM mortale duplex eſt; Vnum,quod dicitur abſolutè mortale. Alterũ, quod dicitur mortale tantùm ex genere. Illud eſt, quod definitum eſt in cap.antecedẽte. Mortale verò ex genere eſt,quod ex ſe inductiuum eſt mortis æternæ,& priuatiuum gratiæ;tamen ex aliquo impedimento non conſequitur effectum: verbi gratia, eſt aliquod opus contra aliquod præceptum Dei,hoc mortale eſt; &,ſi perfectum eſt,vt conſequatur effectum,eſt mortale abſolutè. Si verò impeditur,quò minus talem obtineat effectum,eſt mortale tantùm ex genere.

Impeditur autem peccatum, quò minùs ſit abſolutè mortale dupliciter.

Vno modo;ob leuitatem materiæ; vt furari mortale eſt contra Dei præceptum, tamen furari teruncium,nõ eſt perfectũ mortale, nec priuat hominem gratia,quãuis non ſemper leuitas materiæ excuſat.

Altero modo;ob defectum libertatis:quia homo non erat omninò ſui compos; vt, cùm quis repentina ira, mortem alicui vult infligere, poteſt eſſe tam ſubitus motus,vt non fuerit omnimodò libertas; & tunc nõ eſt mortale perfectum, ſed ex genere ſuo. Actu verò computantur inter leuia peccata,quæ dicuntur venialia. Dices, in quo differt peccatum mortale à veniali? Dico,& nota,pro intelligentia,quod recedere ab aliquo præcepto contingit multipliciter.

Vno modo, quando homo non agit quod præceptum eſt, ſeu quod regula diuina agere præcipiebat.

Altero modo, quando agit contrarium omninò eius quod regula exigit; vt qui occidit, furatur, cũ dominus

non occidendum, non furandum præcipit.

Tertio modo; quando licèt nil agat contra regulam, nec prætermittat, id quod exigit regula, facit tamẽ aliquid, quod non eſt ſecundùm finem regulæ: finis enim regulæ Deus eſt, & beatitudo noſtra. In hoc enim ordinantur, & ad hoc nos dirigunt præcepta omnia. Recedit autem homo, cùm facit aliquid, quod non eſt contra præceptum, tamen non eſt ordinabile in Deum, & hoc dicitur præter regulam, vt verbũ ocioſum mendacium iocoſum, & alia huiuſmodi. Quicquid ergo eſt contra regulam modo primo & ſecundo, eſt mortale ex genere ſuo abſolutè: tertio verò modo dicitur veniale.

Mortalia ſolent diuidi communiter in ſeptem, quæ vulgò mortalia vocantur, includunturq́; in iſta dictione *Saligia*. In nomine cuiuſque peccati ſumpta prima litera S. per quam denotatur ſuperbia, & ſic de ſingulis, auaritia, luxuria, ira, gula, inuidia, accedia. Vbi nota, quòd plura multò ſunt vitia. hæc tamen, quia multa ex his oriuntur, ob id ſeparantur ab aliis in hoc numero præſcripto, vt habet ſanctus Thomas 2.2. quæſt. 162. artic. 8. Aduerte etiam, quòd iſta non benè dicuntur mortalia, ſed capitalia, vt habet S. Thomas, & Grego. 3. moralium. Poterunt tamẽ dici mortalia, quia radices ſunt multorum mortalium. Et cùm de ſingulis ſit agendum, de ſuperbia agendum eſt primo loco.

Quid ſit Superbia.

CAPVT III.

SVPERBIA ſic videtur poſſe deſcribi. Eſt appetitus celſitudinis peruerſæ, voluntarius. Tria prima verba ſumuntur ex Auguſtino 14. libr. de Ciuitate, cap. 13. Vltimum additur à nobis, gratia maioris explicationis.

Dici-

Dicitur primo loco, *Appetitus*. Superbia enim non consistit in cognitione, sed in appetitu, & volitione. Est enim velle quoddam.

Adde secundum verbum, *Celsitudinis*, seu excellentię. Velle celsitudinem, est velle supra id quod est. Hoc enim superbire est, cùm vult homo esse maior eo, quod est. Dico id fieri tripliciter, aut in sua cogitatione, & iudicio; cùm vult suo intellectu reputare se supra id, quod verè in se est.

Secundò. in aliorum iudicio, cùm vult reputari maior quàm sit.

Tertiò in opere, cùm vult id facere quod superat id quod verè est, quamuis nō se iudicet maiorem, sed tantùm sit inconsideratio, qua non aduertit, quantus sit, & quantum possit. Hoc ergo modo superbus appetit celsitudinem.

Additur tertium verbum, *peruersè*, id est, inordinatè, & contra rationem. Non enim velle hominem celsitudinem, semper est superbia: quando enim id sit secundùm rationem, puta quando, & quomodo, & fine, quo oportet, virtus est Magnanimitatis. vt, qui aggreditur magna, debito fine, & circumstantiis, non superbus, sed Magnanimus dicitur. Superbia verò est, velle esse super id quod est contra rationis regulam. Superbus enim per se finem constituit in ipsa propria excellentia.

Additur vltimum verbum, *voluntarius*, ad significandum, quod debet hic esse appetitus voluntatis. Nam superbia est in voluntate, non in parte sensitiua. Et rursus debet esse voluntatis actus liber, & qui in nostra sit potestate; ad excludendas inclinationes in primos motus, in quibus homo aliquando vult esse super id quod est. Hæc enim non sunt superbia. Dicitur autem superbia, vt dicit Isidorus, quia volo esse super id quod sum.

Quot species superbiæ, & quale peccatum.

Capvt IIII.

QVATVOR sunt superbiæ species.

Prima est; cùm quis sic appetit suam excellentiã, vt bonũ quod ab altero habet, sibi tribuat, ac si à se esset, ponendo finem in ipsa excellentia.

Hoc autem pluribus fit modis. Vno modo, cùm in sua existimatione & iudicio, id sibi tribuit quod est ab alio.

Altero, cùm vult id ita esse in aliorum existimatione; vt qui vult ab aliis existimari, ac si scientiam à se habuisset.

Tertiò, cùm vult ipso opere id monstrare, id est, ita se gerit, ac si tale bonum à se habuisset.

Quartò, cùm desiderat saltem & vellet à se habuisse tale bonum. His modis ista prima superbiæ species exercetur. Non solùm autem fit hoc per volitionem modo prædicto, sed per nolitionem, & dolorẽ; vt cùm homo non vult non existimari, vel à se, vel ab aliis talis, qui bonum aliquod acceperit ab alio.

Secunda species est; cùm bonum quod ab alio habet, absque vllo suo merito, appetit habere, ac si ex suo merito ei esset datum; & hoc totidẽ modis: aut apud se ita existimando, aut volendo, vt ita ab aliis existimetur, aut ita opere ostendendo, ac si ex suo merito habuisset, aut saltem desiderando, similiter etiam per nolitionem & dolorem de contrario.

Tertia species est; cùm quis sibi vult tribuere excellentiam, quam non habet, aut in sua existimatione, aut aliorum existimatione, aut ipso opere, aut desiderio, & de contrario dolendo.

Quarta species est; cùm quis appetit excellentiam supra alios, ponendo finem in ipsa, & hoc eisdem modis; aut in sua, aut in aliorum existimatione, aut desiderio, aut ipso opere, quia nimirùm contemnit alios, aut

vult se ab aliis, vt excellentem tractari, & de contrario dolet. His omnibus speciebus, & modis fit superbia, quorum cuique erunt exempla facilia. Est enim communissima materia. Est autem notandum; quòd nō semper superbia est mortale: imò frequenter est veniale. Est enim mortale in tribus casibus.

Vnus est; cùm quis ita superbit, vt Dei habeat contemptum: tunc autem est Dei contemptus, cùm quod à Deo habet homo, existimat non habere, aut vult ita ab aliis existimari, aut desiderat, aut dolet de eo, aut se Deo æquat. vel anteponit, talis superbia mortale grauissimum est.

Secundò; cùm homo ita appetit suam excellentiam, vt sit paratus Dei præceptum transgredi, & mortaliter peccare potiùs, quàm à sua excellentia cadere.

Tertiò; cùm sequitur iniuria proximi notabilis; puta, inhonorat, infamat grauiter: vel alia iniuria, quæ mortalis culpa est, afficit. Aliis modis superbia commissa veniale est, sed valdè periculosum; quia radix est multorum malorum, & impeditiuum bonorum spiritualium. Et meritò, nam, qui se replet excellentia, dignus est vt à Deo bono spirituali non repleatur; sicut humilis multa à Deo impetrat, quia per eam homo vacuum coram Deo se repræsentat. Religiosis autem multum est nociua superbia, & spiritualis profectus multum impeditiua.

De remediis contra Superbiam.

CAPVT V.

MVLTA sunt remedia contra Superbiam; inter quæ maximè ad rem mihi facere videntur ista quatuor.

Primum est; si homo consideraret, quàm parua sunt bona in quibus superbit, & quàm minimus sit ipse respectu aliorum. Si superbit homo de scientia, de fortitudine, de nobilitate, de potentia; consideret quot sint

in mundo ipso excellentiores: quòd si non inuenit, consideret, vel dæmones inferni, qui cùm sint inimici Dei, excedunt omnes homines excessu valdè magno, in bonis naturalibus. Consideret Angelos bonos. Denique consideret alios se maiores.

Secundum est; si consideret, quòd omne bonum accepit à Deo, nec est suum, sed Dei, qui potuisset Deus aliis communicare, qui meliùs ipso vterentur.

Tertium est; si consideret quàm odiosus sit superbus, non solùm Deo, qui superbis resistit, sed hominibus, qui interiùs maximè superbiam detestantur, & etiam ipsimet superbi, alios superbos ferre non possunt.

Quartum est; si consideret homo, quot se priuet bonis spiritualibus, & quàm incapacem se faciat gratiæ, & donorum spiritualium ob superbiam, quamque nihil lucretur ob eam. Quid enim habet ex hoc, quòd se magnum existimat, aut ab aliis vult existimari. Si enim alij non existimant, sua voluntate id efficere non poterit. Istæ sunt considerationes multùm vtiles contra superbiam. Et si hic homo adiungat exercitium actuum humilitatis, cum diuina gratia præualebit vtique contra vitium hoc, & multum in bono proficiet, & virtutes & bona quę habet, pulchriora erunt: superbia enim maculat, & deturpat omne bonum hominis.

De vana gloria, & quid sit.

CAPVT VI.

VANA gloria, sicut præsumptio & ambitio, ex superbia nascitur. Est autem vana gloria appetitus gloriæ inordinatus.

Sunt tres partes:

Prima est, *appetitus*. Est enim vana gloria quædam volitio seu desiderium, aut complacentia, qui actus voluntatis sunt.

Secunda pars est, *gloriæ*. Appetere enim non quamcumque rem, sed gloriam, spectat ad vanam gloriam. In cuius gratiam nota esse differentiam inter ista; famam, honorem, laudem, & gloriam. Fama enim est bona opinio quæ habetur de aliquo. Ille enim dicitur habere famam, qui sui habet apud alios bonam existimationem, & opinionem. Mala fama, non fama, sed infamia dicenda. Laus verò est sermo manifestans alicuius boni excellentiam. Laudamus enim, cùm alicuius excellentiam manifestamus. Honor verò, est reuerentia exhibita alicui in testimonium alicuius excellentiæ ipsius, & maximè virtutum. Gloria verò, est clara cum laude notitia, id est, fama coniuncta cum laude. Appetere ergo hanc gloriam, est vanæ gloriæ. Et in hoc differt Vana gloria à Superbia. Superbia enim appetit excellentiam: Vana autem gloria appetit manifestationem excellentiæ, præcipuè apud alios. Appetere autem hanc gloriam, non est ex se malum, sed indifferens, sicut appetere pecunias, quod potest malè, & benè fieri. Cùm igitur appetitus glorię est inordinatus, tunc vitium est. ob id additur tertia illa particula in definitione, *inordinatus*. Cùm verò est appetitus secundùm rationem, tunc non vitium, sed actus bonus est. Superest tamen explicare, quando sit ordinatus talis appetitus, & quādo non. Vt igitur sit bonus, & ordinatus, tres debent esse conditiones.

Prima est, vt ista gloria appetatur de eo, quod verè dignum est gloria, id est, de bono aliquo.

Secunda, vt non appetatur maior gloria, quàm res illa digna sit.

Tertia, quòd sit ob finem bonum; nimirùm, in DEI gloriam, aut in proximi vtilitatem, aut in propriam, siue corporalem, siue spiritualem.

Inordinatus verò est hic appetitus multis modis:

Primò, cùm appetitus gloriæ est de eo, quod non habet appetens ipse.

Secundò, cum appetit gloriam maiorem, quàm sit dignum opus, de quo appetit.

Tertiò, cùm appetit gloriam de aliquo, quod nō est suum, ac si esset suum.

Quartò, cùm appetit gloriam de eo quod malum est & indignum gloria.

Quintò, cùm appetit gloriam, & non propter debitum finem. Debitus enim finis est aliquis ex tribus prædictis. His modis appetitus, seu desiderium, seu complacentia in gloria, dicitur vana gloria, & est vitium ex superbia nascēs, quamuis ab ipsa differat, vt dictum est.

Quale peccatum sit vana gloria.

CAP. VII.

VANA gloria in quatuor his casibus, est mortale peccatum.

Primò, cùm est de peccato mortali aliquo. Qui enim complacet, aut appetit laudari de aliquo mortali, peccat mortaliter.

Secundò, cùm appetitur talis laus ob finem mortalem; vt si qui vult laudari de aliquo facto, vt appetatur ab aliqua fœmina.

Tertiò, cùm homo paratus est transgredi, aut de facto transgreditur aliquod præceptum ob vanam gloriam; vt medicus, qui, ne laudem populi amittat, non vult in morbo periculoso, quem nō benè dignoscit, socium accipere, mortaliter peccat. Similiter, qui errorē docuit perniciosum, & non vult recantare, ne laudem perdat. Peccant isti mortaliter in vana gloria, propter quam Dei transgrediuntur præceptum.

Quartò, cùm ob vanam gloriam sequitur notabile damnum proximo: vt, si medicus ignarus laudatur multum ab aliquo, ex qua laude sequitur, vt totus populus ad ipsum concurrat, quem ipse nescit curare, mortaliter peccat, nisi laudem non admittat, dicendo, non ità esse. In his casibus, gloria vana, peccatum mor-

tale

tale eſt,in aliis eſt veniale: quamuis contingat, bona opera, vt ieiunium, eleëmoſynam, & alia huiuſmodi facere, propter vanam gloriam. Tale peccatum, niſi aliquid ex prædictis adſit, veniale eſt, tamen homo talium operum amittit meritum. Licèt enim in gratia ſit, tamen defectu finis debiti, opera eius non ſunt meritoria licèt ex ſe bona ſint, & ſi bonus finis apponeretur, meritoria eſſent. Vana gloria multas habet filias, quæ ad ipſam ordinantur. Hæ autem ſunt octo; puta, iactantia, hypocriſis, contentio, diſcordia, pertinacia, nouitatum inuentio, curioſitas, inobedientia. De quarum ſingulis oportet breuiter tractare, quid, & quale peccatum ſint.

Quid, & quale peccatum ſit iactantia.

CAPVT VIII.

IACTANTIA ſic poteſt deſcribi. Eſt manifeſtatio excellentiæ propriæ, ſupra id quod vel in ſe, vel in aliorum exiſtimatione eſt, verbis inordinatè facta, in qua deſcriptione aliquot ſunt partes:

Prima eſt, *manifeſtatio propriæ excellentiæ.* In hoc enim differt à ſuperbia & vana gloria. Superbia enim eſt appetitus excellentiæ. Vana gloria, appetitus eſt manifeſtantis. Iactantia verò, ipſa manifeſtatio, quam quiſque de ſe facit.

Additur ſecunda pars, quòd iſta manifeſtatio fiat *verbis*. Iactantia enim potiùs in verbis cõſiſtit. Eſt enim laudare ſeipſum.

Tertia eſt, *inordinatè*, id eſt, contra rationem. Aliquando poteſt homo abſque vitio ſe laudare, cùm bono fine id fit, nec laus eſt ſupra id quod res in ſe eſt.

Quarta pars eſt, cùm laus eſt *ſupra id quod res eſt in ſe, vel in aliorum exiſtimatione*: aliquando enim homo non eſt excellens in ſe, & tunc laudare ſe ſupra id quod eſt, ia-

ctantia dicitur. Aliquando licet sit in se, non tamen ita existimatur ab aliis: & tunc etiam laudare se supra id quod est in aliorum iudicio, iactantia est, nisi ordinatè fiat, vt diximus. Ex his videri potest, quid sit iactantia. Est autem iactantia veniale peccatum ex se. Fit autem mortale in his casibus.

Primò, cùm homo se iactat de aliquo peccato mortali, siue quod cōmisit, siue quod sibi imponitur: vt q. se iactat de homicidio, adulterio, raptu, vel alio simili; siue illud fecerit siue non.

Secundò, cùm se iactat, cum iniuria Dei; quale fuit illud peccatum Regis Tyri, Ezech. 28. *Eleuatum est cor tuum & dixisti, ego sum Deus.* Similiter si se iactat, negando se habere à Deo, quod habet.

Tertiò, cùm se iactat cum iniuria notabili proximi, vt Luc. 18. se Pharisæus iactabat, dicens: *Non sum sicut cæteri homines, raptores, adulteri, velut etiam hic publicanus.*

Quartò, cùm sequitur notabile detrimentum proximi: vt qui se magnum iactat medicum, aut Aduocatū, cùm non sit, vnde alij decipiūtur, & damnum prouenit eis, eò quòd ad ipsum confluant: tunc peccatum est mortale ad restitutionem obligans.

Quintò, cùm iactantia sit ob aliquem finem, qui sit mortale peccatum, tunc & ipsa sit tale peccatum. Extra hos casus, iactantia ferè semper est veniale.

De Hypocrisi, quid, & quale sit peccatum.

CAP. IX.

ALTERA filia vanæ gloriæ est hypocrisis. Hæc autem sic potest describi. Est simulatio virtutis. In qua descriptione sunt duæ partes.

Altera est, *Simulatio.* Est autem simulatio, cùm quis fingit opere aliquo se nō habere quod habet, aut habere, quod non habet. Vt enim est mendacium, cum ver-

bo dico aliter quam ſentio, ita eſt ſimulatio, cùm opere aliter me exhibeo, quàm ſim, intendens occultare meipſum.

At quia non omnis ſimulatio eſt Hypocriſis, ob id additur altera particula, *virtutis*. Simulare enim virtutem, aut ſanctitatem, quam homo non habet, aut occultandi vitia, aut manifeſtando virtutem exteriùs, hypocriſis eſt.

Aduerte autem, eſſe duas ſpecies hypocriſis.

Vna eſt, quando homo non vult virtutem illam, ſed apparere, habere eam.

Altera eſt, cùm homo non habet quidem virtutem, tamen ſimulat ſe habere, & non ſolùm vult homo apparere, ſed & vult contrarium virtutis, & ideò multò peior eſt quàm prior. Vt autem quale peccatum hypocriſis ſit, percipiatur, aliquot dicta ſunt notanda.

Primum eſt; Hypocriſis quocumque fine etiam bono fiat, ſemper eſt peccatum, hoc eſt Caiet. 2. 2. quæſt. 111. Vnde ſi aliquis velit fingere virtutem, ne alios ſcandalizaret, peccat ſaltem venialiter. Et ratio eſt, quia eſt mẽdacium quoddam, & mendacium, quocunque fine fiat, ſemper eſt peccatum.

Secundum: Hypocriſis in duobus caſibus eſt mortale.

Vnus eſt, cùm eſt coniuncta cum voluntate tranſgrediendi præceptum aliquod: vt, cùm homo vult fornicari, & apparere curat caſtus: aut vult iniuſtum committere, & fingit ſe iuſtum.

Alter eſt, cùm fit ob finem, qui eſt aliquod mortale peccatum: vt qui fingit ſe doctum, ſanctum, vt conſequatur Epiſcopatum, vel beneficium, quo eſt indignus: aut fingit ſe caſtum, vt poſſit fornicari ſi in ſua cuſtodia ponatur fœmina.

In aliis caſibus eſt veniale, vt cùm aliquis ſimulat ſe caſtum, cum non ſit.

De contentione, quid, & quale ſit peccatum.

Capvt X.

Tertia filia vanæ glorię eſt contentio. Eſt autem contentio, ſermo contrarius, veritatem alterius oppugnans. Cùm enim vnus verbo vel ſcripto veritatem oppugnare alterius vult, cõtendere cum illo dicitur. Vt autem ſciatur, aliquot ſunt notanda dicta.

Primum, impugnare veritatem notam, animo diſputandi ſolùm, vt fieri ſolet in ſcholis, nullum eſt peccatum, niſi in modo peccetur, vt dicetur ſtatim.

Secundò, impugnare veritatem, animo impugnandi, & contradicendi, peccatum eſt. Et, ſi veritas illa erat in Dei honorem, aut proximi notabilem vtilitatem, eſt mortale peccatum: vt, cùm impugnantur res fidei, aut veritates morales, quæ in proximorum redundant vtilitatem. Cùm verò non eſt talis veritas huiuſmodi, quales reperiuntur in ſcientiis multæ, eſt veniale.

Tertiò, hoc etiam dicendum eſt, cùm quis impugnat veritatem, quàm putat eſſe falſitatem, ſed abſque ratione putat. Vnde non excuſantur hæretici, impugnantes noſtras veritates, licèt putent eſſe falſitatem. Id enim temerariè iudicant. Obſeruandum hoc totum etiam eſt, in priuatis contentionibus, quæ quis facit in colloquiis familiaribus. Aliquando enim contentio fit de aliquo, ex quo infamatur proximus, aut damnum patitur: & tunc talis contentio peccatum eſt mortale, cùm graue eſt detrimentum proximi. Solet & altera via eſſe peccatum in contentione, puta, in modo. Cùm enim modus ſcandalum aliis ingerit, peccatum eſt. Similiter, cùm in eo miſcentur iniuriæ: immò, cùm fit cum magna excandeſcentia, & perturbatione. In hac enim frequenter eſt aliquod veniale; quamuis cum feruore aliquo, ſeruato modo pro loco, & perſona, non eſt peccatum, imò ſtudioſum eſt. Iniurię verò, & ſcandalum, ſi grauia ſunt, mortale peccatum eſt.

De

De Discordia, & Pertinacia.

CAPVT XI.

QVARTA filia est discordia: de qua S.Thom.tract. 22. quæst.37. Est autem discordia, voluntatum contrarietas. Cùm enim circa vnum & idem, vnus vult, alter non vult, dicuntur discordes, id est, differre corda. Cor enim voluntatem significare solet. Aliquando discordia est peccatum mortale, aliquando veniale, aliquando nullum est peccatum. Tunc est mortale, cùm vnus alteri discordat, ex intentione contradicendi, & hoc fine, nempè, vt discors sit ab eo, & est circa rem perniciosam, quia est contra Dei honorem, aut in graue proximi detrimentum. Vnde, talis discordia in rebus, quæ ad fidem pertinent, aut in rebus, quæ ad aliorum vtilitatem notabilem spectant, mortale peccatum facit. Ex quo fit, vt sit multùm periculosa inter eos discordia, qui gubernandi munus habent. Tunc enim, his duobus accedentibus, nempè animo discordiæ, & detrimento graui proximi, fit mortale. Cùm verò animus est quidem contradicendi, tamen non cedit res contra DEI honorem, aut in graue detrimentum, est veniale. Deficiente verò tali animo, quia reuera discordia est: quia vtrique ita ratio dictat volendum, & ratio probabilis est, tunc nullum est peccatum per se.

Quinta filia, est Pertinacia: quæ quidem est animi adhæsio in propria sententia plus quàm oportet. Quando enim aliqui firmiùs tenent sententiam contra alios, quàm res ipsæ, & argumenta probent, dicuntur pertinaces: & in rebus contra Dei honorem, aut in graue detrimentum proximi, vt fit in rebus moralibus, aut in rebus medicinæ, tunc est mortale. His verò deficientibus, est veniale, pertinetq; hoc vitium ad intellectum, sicut præcedens ad voluntatem.

De curiositate, quid, & quale peccatum sit.

Capvt XII.

CVriositas non est propriè filia vanæ gloriæ, quamuis quodammodò reducatur ad ipsam, vt inferiùs dicemus. Potest autem sic describi; Est appetitus sciendi inordinatus. In cuius declarationē aduerte, duos esse appetitus in homine.

Vnus est, ex parte corporis, & hic est ad cibos, potus, & delectationes carnis.

Alter est ex parte animæ, qua parte homo ex natura rationali constat, & hic est ad scientiā, & rerum cognitiones. Et sicut ille nunquam satiatur, sed semper viget, adeò, vt sæpè limites rationis excedat, ita etiam hîc. Ad temperandum hos duos appetitus, ne contra rationem ferantur, duæ ponuntur virtutes. Nam temperantia frēnat appetitum corporeæ naturæ. studiositas verò appetitum alterum. Hæc ita frænat appetitum hunc cognoscendi, vt faciat, ne homo velit scire contra rationem, nec prætermittere. ea scire, quę secundùm rationē sunt necessaria. Sæpè enim homines ob laborem addiscendi, negligunt scire quę scire debent: sæpè, & ob appetitum plura volunt, quàm debent. Hæc virtus, medium ponit: quando ergo homo excedit, vt velit plura scire, quàm ratio postulat, tunc est vitium curiositatis. Ob id, sic definitur: Est appetitus sciendi inordinatus. Per scientiam autem, hic intelligi volumus, non solùm cognitionem, quæ fit per intellectum, sed etiam, quæ fit per imaginationem, & per sensus exteriores, visus, auditus, &c. Dices, quando iste appetitus dicitur inordinatus? Dico, tunc dici inordinatum, cùm peccatum est, seu cōtra rationem est. Hoc autem quadruplici ex parte prouenire potest; nempè ex parte subiecti, obiecti, finis, & circunstantiæ.

Ex parte quidem subiecti; cùm homo non est capax eorum quæ vult scire. Velle enim scire contra propriū captum, & intelligentiam, curiositas est. Vnde dicendi

sunt

sunt curiosi, seculares rudes, qui volũt res arduas Theologicas, sibi proponi. Similiter etiam ex parte subiecti, cùm res tales non pertinent ad ipsum addiscentem. Etiã religiosus est curiosus, qui vult sibi manifestari negotia militaria, & res seculares, si videlicet, fiat hoc propter cognitionem, secùs si id fiat ob proximorum vtilitatẽ, vel Dei honorem.

Ex parte obiecti, multipliciter contingit curiositas.

Primò, cùm res quæ desiderantur sciri, sunt inutiles scienti, quæ nec ad propriam, nec ad proximorum vtilitatem, nec ad DEI honorem faciunt. Talis curiositas peccatum veniale est, sicut & illa quæ erat ex parte subiecti.

Secundò, si res sunt noxiæ, nimirum, cùm sunt occasio peccandi. Tunc enim quando res scita, est probabilis occasio peccandi, velle eam scire, aduertendo periculum, est peccatum: &, si est occasio vel periculum mortalis peccati, tunc curiositas etiam est mortale: si verò periculum est venialis, erit veniale. Vnde, qui scit se multùm procliuem in luxuriam, & ex industria vult videre animalia aliqua inter se coeũtia, mortaliter peccat; quia se disponit periculo probabili mortalis peccati. quamuis, si non esset tantum periculum, esset veniale. Idem dicendum est de lectionibus librorum inhonestorum.

Tertiò, si res sunt prohibitæ. Velle enim scire res prohibitas sub mortali, est mortale. Vnde, velle discere magicas artes, mortale est. Sunt enim prohibitæ, c. de malefic. & Mathemat. Similiter, velle audire ea, quæ in Confessione dicuntur, est mortale. Similiter etiam peccat mortaliter monachus, qui per duos menses integros vacat iuri ciuili, aut Medicinæ, si egressus est à monasterio, vt hoc faciat: & similiter etiam est excommunicatus. Similiter peccat mortaliter, & est excommunicatus sacerdos, qui idem facit: non tamen excommunicatio, & prohibitio ligat non Sacerdotes, licèt diaconi sint, aut ordines habeant inferiores, imò licèt habeãt

bene-

beneficium : nisi habeant dignitatem, vel personatum: tunc enim excommunicatio hæc ipso facto incurritur, nempè finitis duobus mensibus. Non tamen est reseruata, sed potest absolui ab Ordinario. Totum hoc habetur c. non magnoperè, & c. super specula, ne cleric. vel monach. & c. 1. eod. tit. in 6.

Rursus quartò, si res sunt malæ: vt qui vellet experiri aliqua arte & modo, sine copula carnali, quanta sit delectatio carnalis coitus, solùm ob scientiam, mortaliter peccaret. His modis committitur curiositas ex parte obiecti.

Committitur & tertiò, ex parte finis. Cùm enim finis est mortale peccatum, aut veniale, & curiositas est talis: Vnde qui vult scire vsuras palliatas, vt eas faciat, mortaliter peccat, licèt posteà non faciat. Similiter, qui vult scire defectus alterius, vt infamet, mortaliter peccat, licèt non infamet, qualis finis est, talis erit appetitus sic sciendi.

Committitur & quartò curiositas ex parte circunstantiæ, quamuis non sit defectus, ex aliis tribus partibus. Et hoc multipliciter fit.

Primò, si quis velit scire ita, vt dæmonũ arte scientias comparet: tunc est mortale peccatum.

Secundò, si ita velit scire, vt alium inducat ad mortaliter peccandum. At qui vult scire ea quæ alius occultare tenetur, ratione iuramenti, vel ratione excommunicationis pœnę impositę, vel ratione ipsius secreti; talis curiositas, quamuis ille talis non manifestat, est mortale peccatum.

Tertiò, cùm vt sciat ea quæ scire non tenetur, prętermittit scire ea quæ obligatur scire: vt si clericus velit scire negotia secularia, prætermissis his, quæ scire secundùm suum statum tenetur. Et denique, cùm, vt sciat homo, prætermittit implere præceptum aliquod; vt qui, vt vacet studiis rerum aliquarum, non necessariarum, prætermittit audire sacrum in die festo. Tunc enim est mortale.

Quartò, cùm sequitur scandalum graue aliorum.

Cùm enim ex eo, quod aliquis discere, aut cognoscere vult, quæ non tenetur; dat graue scandalum aliis, peccatùm mortale est, aliàs veniale.

De inuentione nouitatum.

CAPVT XIII.

ALIA filia inanis gloriæ, est inuentio nouitatum, quam S.Thom. 22.quæst.133.artic.5. & alij multi, solent nominare præsumptionem nouitatum. Est autē vitium hoc, cùm aliquis vult mirabilia aliqua exhibere, vt laudem aliorum comparet: & quia noua mirabilia solent esse, ob id vitium hoc dicitur inuentio nouitatum. Fit autem hoc tam in dictis, quàm in factis. Cùm enim aliquis noua aliqua facta, & inusitata facere vult, hoc fine, vt nouas opiniones sustinere, & proferre videatur, inuentor est nouitatum. Est autem hoc vitium ex se veniale, nisi aliqua circunstantia mortalis ei adiungatur, puta, quia est contra Dei honorem, aut in notabile detrimentum proximi, aut in finem mortalem, vt diximus de aliis.

Quid inobedientia, & quibus sit obediendum.

CAPVT XIIII.

VLTIMA filia vanæ gloriæ est inobediētia. Vt autem quid sit, rectè percipiatur, opus est scire quid sit obedientia. Obedientia igitur est virtus, quæ promptum facit hominem ad implendum mandatū superioris, vt tale est. In qua definitione sunt tres partes.

Prima est, virtus. Est enim òbedientia, pars quædam iustitiæ, quæ in voluntate ponitur ad perficiendum hominem, in his quæ sunt ad alterum.

Secunda pars est, quæ facit hominem promptum ad implendum ea, quæ à suo superiore ei mandantur. Ad-

uerte

uerte tamẽ, quòd dupliciter poteſt aliquis implere mãdatum alterius:

Vno modo, materialiter; puta, dum facit ea, quæ alius mandat.

Altero modo formaliter, dum facit ea, hac intentione, & motiuo, quia ab alio ſibi mandata ſunt.

Primum pertinet ad virtutes alias, ab obediẽtia: qui enim credit per fidem, & diligit per charitatẽ, & ſuffert labores per patientiam, facit ea, quæ Deus mandat.

Secundum tamen pertinet ad obedientiam. Velle enim iſta facere, quia Deus ita vult, obedientiæ eſt. Ob id additur in definitione, illa pars tertia, vt tale eſt, id eſt, obedientiæ eſt, facere mandatum, quia mandatum eſt. Obedire ergo mandato, ad quamlibet virtutẽ pertinet; & obedientia generaliter quælibet virtus eſt: tamẽ formaliter obedire, eſt vnius & determinatæ virtutis, ab aliis omnibus diſtinctæ. Ex hac definitione facilè eſt cognoſcere, quid inobedientia ſit. Eſt enim tranſgreſsio mandati ſuperiorum, quia mandatum eſt. Tranſgredi enim mandatum, materialiter, omnium eſt vitiorũ commune. Per eam enim, homo recedit è regula rationis & tranſgreditur mandatum, hoc motiuo, quia ſibi mandatum, & præceptum eſt; & pertinet ad vitium peculiare, quod dicitur inobedientia. Habes ergo quid obedientia, quid inobedientia ſint. Dices, quibus eſt obediendum? Dico, ſuperioribus; Non enim eſt obedientia, niſi ratione alicuius ſuperioris. Vnde, filij parentibus, ſerui dominis, milites Duci, populi Principibus, clerici Epiſcopis, religioſi Prælatis, fideles Pontifici, omnes Deo obedire debent. Similiter de aliis ſuperioribus dicendum eſt.

In quibus ſit obediendum.

CAPVT XV.

VT cognoſcatur, in quibus ſit obediendũ, duo ſunt dicenda: Primò in genere in quibus nõ ſit obediendum. Secundò, in quibus ſit obediendum.

In

In genere nulli obligamur obedire in septem casibus.

Primus est: Nullus obligatur obedire suo superiori in actibus interioribus puris, puta, intellectus, siue voluntatis. Istud est S.Thom. 22. q. 104. art. 5. & communis doctrina. Explico, si superior dicit inferiori; dilige inimicum, vel hunc hominem, aut, crede istã opinionem, nõ obligatur inferior hoc facere: pertinet tamẽ ad perfectionem obedientiæ, (vt ipse S.Thom. dicit) hoc facere, & in his obedire: sed non est obligatio, quia anima ipsa soli Deo subditur. Vnde patet, hominem non potuisse perfici per omnes humanas leges, quę non obligant ad actus interiores puros, nisi accederet diuina, quę totum potest obligare hominem, & obligat de facto. Istud dictũ limitatur à Syl. ver. excommunicatio. 7. §. 4. quod intelligitur de actibus purè internis, qui non sunt commisti cum externis: Aliquando enim ratione exterioris potest esse obligatio interioris: vt, qui præcipit aliquid facere, similiter etiam præcipit absolutè facere: aliàs enim non faceret. Et hoc modo in Clem. 1, de stat. mona. excõmunicatur monachus, qui sine licentia Prelati confugit ad curias Principum secularium, hac intentione, vt suo monasterio nocumentum inferat.

Secundus casus est, S.Thom. in eod. loco. Nullus ex obligatione obedire tenetur in his quæ ad statum proprium corporis pertinent: verbi gratia, pater præcipit filiæ, vt nubat, aut fiat monacha, non tenetur obedire. Et si quis præcipiat alteri, vt viuat in continentia, nõ est ei obediendum ex obligatione.

Tertius est: non est obediendum inferiori cõtra preceptum superioris: Verbi gratia, quando duo Superiores præcipiunt opposita vni, inferior debet obedire superiori maiori, prætermisso minori. Vnde, obediendũ est potiùs in rebus Ecclesiasticis Papæ, quàm Imperatori, & Deo quàm hominibus. Si igitur Papa preciperet alicui, vt resignaret suum beneficium curatũ in aliquem indignum, nõ esset ei obiendũ: quia est contra diuinũ præceptum. Ita habet Panorm. in c. inquisitioni, de sen.

excommun.& Ioan.Andr.c.cùm à Deo, de rescript.

Quartus est: nulli superiori præcipiēti aliquod peccatum, vel veniale, est obediendum. Ita habet c. literas, de rest.spol.& 11.q.3. can.quid ergo. Hic tamen insurgit dubium; quid debeat facere inferior, quãdo dubius est, an quod ei præcipitur, sit peccatum? Dico, debet obedire: ita tenet Sylu. ver.obedientia.§.2.& habetur hoc expressè 23.q.1.can.quid culpatur.vbi statuit, cùm non est certum, superiorum factum esse malũ, esse obediendũ. In dubiis enim debet inferior credere superiori.

Quintus est: nulli superiori præcipienti aliquid, ex quo sequitur scandalum, vel notabile detrimentũ aliorum, est obediendum in tali præcepto. Ita habet Panor. vbi supra, & Syluest. ver.obedientia.§.5.vbi dicunt, non esse in hoc obediendum, quamuis superior sub excommunicationis pœna præcipiat. Hæc enim nõ ligat quando malè imponitur.

Sextus est: nulli est obediendum in his in quibus nõ est superior. Inferior enim solùm obligatur obedire in his, in quibus inferior est: vt seruus in seruilibus, filius in rebus domesticis, in disciplina, & sic de aliis. Ita habet Innoc.c. inquisitioni, de sent. excommun. & est cõmunis doctrina.

Septimus est: nullus obligatur obedire superiori, quamuis cognoscat voluntatem eius, nisi talis voluntas sibi fuerit manifesta exterius, tacitè vel expressè. Ita habent S.Thom.q.23.de virtute, & Sylu. ver.obedientia.§. vlt. Non tamen negant isti Doctores, esse perfectiorem obedientiam; obedire, & facere voluntatem superiorũ, antequam ei manifestetur; sed dicunt non esse obligationem obediendi. Hi sunt casus negatiui.

Circa secundum verò, in quibus obediendum sit, regula est generalis: Vnicuique superiori obediendum est ex obligatione, in his tantùm, in quibus est superior. Hic tamen vnum emergit dubium, quid sit faciendum, quando duo superiores æquales præcipiunt vni res oppositas: verbi gratia, miles est subditus Duci, & parenti, si præcipiat pater vnũ quod nõ potest implere

cum

cum eo quod Dux præcipit, quid faciendum eſt, an debeat obedire patri in domeſticis, an Duci in militaribus. Reſpondet Sylue. ver. obedientia. §. 10. quod cæteris omnibus paribus, tum obediendum eſt ei, qui præcipit in ordine ad nobiliorem finem. Vnde, ſi æquale ſequitur detrimentum, in re domeſtica, & re militari, potiùs eſt obediendum Duci: quia præcipit in ordine ad bonum commune, quod nobilius eſt bono particulari vnius domus.

De obedientia Religioſorum, reſpectu Prælatorum.

CAPVT XVI.

HACTENVS in generali loquuti ſumus, quæ ſint ea in quibus obediendum eſt, nunc ad particularia iſta applicare oportet. Ac primùm de obedientia Religioſorum erga ſuos Prelatos agere debemus. De quo ſunt aliquot dicta notanda.

Et primum eſt; nullus religioſus tenetur obedire ſuo Prælato in his quæ pertinent ad maiorem perfectionē, quàm ſit religionis quam profeſſus eſt. Iſtud eſt, S. Tho. 2. ſent. diſt. 44. quæſt. 2. art. 3. vbi dicit, religioſum teneri in his tribus obedire Prælato: in his nempè, quæ in regula continentur; & in his ſine quibus illa in regula cōtenta impleri nequeunt, & in pœnis inflictis propter culpas cōtra prædicta duo. Si aliquis verò ſuperior vellet alia exigere quæ ad maiorem perfectionem pertinent, vt ieiunia, diſciplinas, & alia, quæ non ſunt in regula, quamuis perfectius eſſet ei obedire, non obligatur ſubditus in talibus obedire. Non enim votum extenditur ad huiuſmodi opera.

Secundum; Religioſus non tenetur obedire Prælato in his, quæ ſunt præter illa tria: puta, nec pertinent ad regulam, nec ad ea, ſine quibus regula nō ſeruatur, nec ad pœnam. Ita habet Innoc. c. veniens, de iureiur.

Tertium; non tenetur etiam ſubditus obedire Præ-

lato in his quæ ſunt contra regulam. Vnde, ſi Prælatus præcipiat alicui, ne ieiunet tali die, ſi regula p̄ręcipitur hoc ieiunium, non tenetur obedire: licèt poſſit Prælatus diſpenſare. Ita dicit Syluestr. ver. religioſus. §. 6. Additur, niſi Prælatus id præcipiat ex aliqua cauſa rationabili: puta, cùm ieiuniũ obeſſet multùm ſubdito. Hæc igitur tria dicta hoc vno verbo concluduntur: Non tenetur religioſus obedire Prę̨lato, in his quę ſunt ſupra, aut præter, aut contra, ſed in his quæ ſunt tantùm ſecũdùm regulam, quam eſt profeſſus.

Quartum: tranſgredi mandatum Prælati eſt mortale peccatum. Ita habet S. Thom. loco citato. Sed declaratur benè à Caiet. ver. præceptum: nimirum cùm Prælatus præcipit aliquid cum intentione obligandi ad mortale, aliàs non. Raro autem ſolent habere hanc intẽtionem, quæ exprimitur, cùm præcipiunt in virtute ſanctę obedientiæ. Cùm enim taliter non præcipit, non eſt mortale: niſi quod præcipit Prælatus, ſit aliàs præceptũ diuinum, aut Eccleſiæ, obligans ad mortale.

De obedientia reſpectu legum.

CAPVT XVII.

QVALITER obedientia legibus ſit exhibenda, neceſſarium quidem, ſed difficilè eſt determinare.

Oportet primùm quid ſit lex, ſtatuere: omiſſis autẽ aliis definitionibus, quæ plurimæ ſolent dari, ſic poſſe deſcribi: Lex eſt rationis ordinatio homini quid agẽdum, quidve non agendum ſit, oſtendens, in commune bonum inſtituta. In qua definitione, ſunt tres partes.

Prima eſt, *rationis ordinatio*, id eſt, principium quoddã per rationem conſtitutum. Eſt enim lex opus rationis.

Quid autem hoc principiũ faciat, explicatur in ſecũda parte, nimirum, *oſtendẽs quid agendum, quidue non agendum.*

Finis autem explicatur in tertia parte, nimirum, *inſtituta in bonum commune.* Leges enim in vtilitatem eorum quibus imponuntur, inſtitutę ſunt. Dicitur lex à legen-

do,

do,quasi homo in ipsa legat, quòd facere debeat; seu à ligando,quasi hominem liget,&obliget facere quod in ea continetur. Solet aliis nominibus appellari. Dicitur enim ius,quia iustum statuat in rebus:dicitur prçceptũ, quia firmitatem debet habere: dicitur constitutio,quia aliquando multi conueniunt ad legem stabiliendam. Hæc lex quinque actus habet: nempè præcipere, prohibere,permittere, (sũt enim aliquot leges mala aliqua permittentes ad bonum commune) punire (sunt enim leges aliquot pœnales, pœnam pro malefactis determinantes) præmiare. Aliquando enim lex præmium statuit implentibus ipsam: & hoc præcipuè conuenit legi diuinæ,iuxta illud Psalm.18. *in custodiendis illis retributio multa.*

Lex in duo diuiditur genera: in diuinam, & humanam.

Lex diuina est, quæ à Deo est immediatè instituta; qualis est Euãgelica,quæ à Christo domino,& lex Moysis,quæ à Deo per Moysen data est.

Humana verò est, quæ ab hominibus est instituta, per potestatem sibi à Deo datam; quales sunt illæ quæ à Principibus, & aliis huiusmodi potestatibus sunt institutæ.

Diuina iterum diuiditur in naturalem & positiuam.

Lex naturalis est,quæ sic à Deo est data,vt rationi hominis naturaliter impresserit,ita,vt ratio hominis eam dictet. Huiusmodi sunt decem præcepta decalogi;ita enim Deus ea ordinauit,vt naturale lumẽ rationis attingat,& cognoscat talia præcepta esse, & esse obseruãda.

Lex verò diuina positiua est: quæ data est à Deo,sed natura humana non eam dictat. Huiusmodi fuerunt in veteri testamento leges cærimoniales, & iudiciales multæ: in Euangelio verò sunt præcepta sacramentorum,& fidei.sunt enim incognita homini,secundùm naturam, nec ei innotescunt nisi per diuinam manifestationem.

Lex etiam humana diuiditur in Ecclesiasticam, & secularem.

Ecclesiastica est, quæ à potestate aliqua Ecclesiastica est instituta, nimirum à Papa, Concilio, Episcopo, vel Ecclesiæ aliquo prælato: diciturq́; canonica lex. Canon enim idem est, quod regula. & quamuis lex etiam dici possit canon, tamen attribuitur Ecclesiasticæ regulæ, quæ inter humanas est potissima.

Secularis autem, aut ciuilis est, quæ à potestate seculari est instituta; nimirum ab Imperatore, vel Rege, vel Duce, vel Republica, vel alio Principe, aut aliquo alio superiori. Est ergo lex diuina naturalis, & diuina positiua, Canonica, & ciuilis. Aliæ diuisiones ad rem pertinentes non sunt.

Quando lex vim obligandi habeat.

CAPVT XVIII.

LEx humana nō statim obligandi eos quibus datur, vim habet, sed sunt aliquot conditiones necessarię.

Primò enim debet esse iusta; Lex enim humana, cùm iniusta est, non obligat. Ad iustitiam autem legis, sunt quatuor necessaria, vt tradit S. Thom. par. 2. quæst. 96. art. 4.

Vnum est, ex parte finis. Debet enim institui in bonum commune. Vnde leges, quæ instituuntur & dantur communitatibus in bonum vnius particularis tantùm, sunt iniustæ; nisi bonum illius in totam redundet communitatem.

Alterum est ex parte agentis; vt lex instituatur ab eo, qui habet superioritatem & potestatem, & ita, vt nō excedat limites suæ potestatis, aliter efficitur lex iniusta.

Tertium, vt sit materia bona, neque contineatur, siue præcipiatur in lege res aliqua mala, vel prohibeatur bona.

Quartum est, vt sit forma bona, id est, lex seruet proportionem ciuium, vt non plus oneret eū, qui minus est onerandus. Propter quod superiùs diximus leges gabellarum, quæ extorquēt tributum ex his quæ ciues in proprios vsus & sustentationes emunt, esse iniustas. Tunc

enim

enim qui plus indiget, plus soluit, quod est iniquum. Quando ergo in lege ista non reperiuntur, est iniusta, & non habet vim. Tamen notandũ est ex eodem S. Thoma, quod lex dupliciter potest esse iniusta.

Vno modo, quia est contra bonum humanum, vt quæ est in bonum priuatum ordinata, vel excedit limites potestatis, institutionis, vel non seruat debitam formam.

Altero modo, quia est contra bonum diuinum, nimirum, quia præcipit aliquid contra Dei legem.

Si priori modo est iniusta, licèt in cõscientia non obliget, tamen propter scandalum debet aliquando seruari, iuxta illud Matth. 5. *Qui te angariauerit per mille passus, vade & alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.*

Si verò posteriori modo, est iniusta, nullo modo est seruanda; vt si lex præciperet nõ esse colendos sanctos, non esse adorandam crucem, esse fornicãdum, vel quid simile. Et sic intelligitur istud Act. 4. *Obedire oportet magis Deo, quàm hominibus.* Debet ergo primùm lex esse iusta, vt vim habeat.

Nec hoc satis est; sed secundùm omnes, necessarium est secundò, vt sit promulgata, ante promulgationem enim & manifestationem, quamuis constet voluntas legislatoris, non habet vim obligandi lex, vt probat Soto lib. 1. de iust. q. 1. art. 1.

Nec adhuc satis est promulgatio, sed debet tertiò esse recepta ab his quib⁹ lex datur, vt habetur c. in istis, dist. 4. si enim lex promulgata est, sed non recepta non obligat, saltem eos à quibus recepta non fuit. Nã potuit ab vna parte communitatis recipi, ab altera verò non.

Adhuc hoc non sufficit, sed opus est quartò, vt postquàm est recepta, non sit per aliam contrariam legem, aut consuetudinem derogata. Multi enim extant antiqui canones, & leges, quæ olim promulgatæ & receptæ fuerunt, modò tamen non obligant, quia per contrariã consuetudinem, aut leges alias sunt derogatæ.

Adhuc ista non sufficiunt, vt lex obliget vnumquenque in particulari, sed opus est quintò; vt nõ sit inuinci-

biliter, seu probabiliter ignorata. Cùm enim aliquis probabiliter seu inuincibiliter ignorat legem, quamuis ipsam transgrediatur, non peccat. Loquor autem hactenus de lege humana. Aduerte tamen, quòd non quæuis ignorantia excusat à lege, vt aliàs diximus; sed illa, quádo homo ignorat ea quæ scire nō tenebatur, aut si tenebatur, non potuit scire, nec per ipsum stetit quò minus sciret. Hæc autem dicitur inuincibilis seu probabilis. His ergo quinq; positis, lex humana vim habet obligandi, siue canonica, siue ciuilis sit. At lex diuina, non sic se habet. Nulla enim lex diuina, iniusta est, non enim indiget promulgatione, quia iā promulgata & recepta est. nec etiam potest derogari consuetudine, sola ignorantia est, quæ excusat ab obseruatione legis huius, sed non naturalis diuinæ. Nullus enim peccans contra præceptum decalogi, excusatur: nam lex naturalis, nunquàm ignoratur inuincibiliter, sed crassè, vt habet Sylu. ver. pręceptum. §.7. In sola autem diuina positiua locum habet ignorantia. Vnde, infideles, qui nihil audierunt de Euangelio, nec credunt Christo, non peccant peccatum infidelitatis in non credendo. Excusantur enim ob ignorantiam: damnantur tamen propter alia peccata, quæ committunt contra ius diuinum naturale, quod obligātur obseruare.

Quanta sit legis obligatio.

Capvt XIX.

Lex diuina tam naturalis, quàm positiua non obligat semper ad mortale. Aliquando enim obligat ad veniale. Mendacium enim iocosum, & verbum otiosum, venialia sunt, licèt non sint secundùm legem diuinam: frequenter tamen obligant ad mortale, præsertim decalogi præcepta. Cùm enim nō est leuitas materiæ, & actus est deliberatus, mortale peccatū est transgressio. De positiua autem lege, vsus Ecclesiæ & Doctorum, quando transgressio sit mortale, quando non. At

verò de lege humana, tam canonica, quàm ciuili difficultas est. Sunt autem notanda aliqua, in quibus Doctores conueniunt.

Primum est; Possunt superiores, tam Ecclesiastici, quàm seculares obligare ad mortale subditos, & facere præcepta obligantia ad mortale. Et in hoc conueniunt Doctores, & probatur à Soto, libr. 1. de iustit. quæst. 6. artic. 4.

Secundum est, quando superior intendit obligare ad mortale, tunc obligat. Quando autem intendit non obligare, non obligat. Itaque illud præceptum obligat ad mortale, cùm constat, talem fuisse intentionem præcipientis. Similiter etiam, si constat non fuisse, non obligat. Vnde sanctus Thomas 2. 2. quæst. 186. artic. 9. dicit præcepta sancti Dominici non obligare ad peccatum: quia ipsius regulæ institutor dixit & expressit, se nolle obligare ad peccatum. In hoc etiam omnes conueniunt.

Tertium est, si quis ex contemptu, seu intentione, nõ obediendi, vult facere aduersus id quod ei præcipitur à superiore, licèt non præcipiatur sub peccato mortali, peccat mortaliter. Verbi gratia, præcipit prælatus inferiori aliquid non obligans ad mortale; si inferior non facit hac causa, quia nolit obedire, aut ex contemptu; peccat mortaliter. Similiter dicendum est respectu cuiusque alterius superioris, etiam respectu Dei. Qui enim consilium diuinum non faceret ex contemptu, vel quia nolit Deo obedire, etiam mortaliter peccaret. Ita habet Caietan. secunda secundæ, quæst. 104. artic. 2. Syluest. ver. lex. §. 8. & ver. contemptus. §. 2. In hoc omnes conueniunt.

Quartum est, Cùm aliquid præcipitur sub pœna excõmunicationis, aut alterius pœnæ, quæ homini in gratia existenti non potest cõuenire: vt sub pœna maledictionis à Deo, & indignationis Apostolorum, aut alicuius similis; obligat ad mortale; quamuis excommunicatio non imponatur ipso facto. Siue enim ipso facto incurratur, siue non; excommunicatio non potest fulmi-

nari, nisi in materia peccati mortalis.

Limitat autem hoc Caiet. ver. præceptum, quòd cùm excommunicatio non imponatur immediatè, sed, ita vt admoneatur prius, qui est excommunicandus: tunc non facit mortale peccatum talis inobedientia, donec præcedat talis admonitio.

Quintũ est; Illa lex humana obligat ad mortale, cùm, licèt non constet præcipientis intentio, tamen vsus Ecclesiæ, aut Doctores communiter solēt interpretari de tali obligatione ad mortale. Verbi gratia: Est lex ieiunij in Quadragesima; non habet expressum an obliget ad mortale: at communis sensus Ecclesiæ ita interpretatur cum Doctoribus etiam ita declarantibus; ob id, censendum est, obligare ad mortale. Similiter etiam dicẽdum est de præcepto communionis tempore Paschæ. & Confessionis, iuxta c. omnis vtriusque, de pœniten. & remiss. Non enim habetur expressum, an obliget ad mortale: tamen Ecclesiæ vsus ita declarat. In hoc dicto nullus etiam discordat.

Sextum est; Agens iuxta intentionem legis, licèt agat contra verba ipsius, aliquando non peccat.

Hoc est dictum etiam commune, & habetur, apud S. Thomam, 1.2. quæst. 96. art. 6. Verbi gratia: Est lex, quòd portæ ciuitatis noctu sint clausæ: tamen si accidat, vt hostes insequantur ciues, per quos ciuitas seruatur, essetq; ciuitati damnosum si non aperirentur, tunc aperire nõ est peccatum: nam est ob bonum commune, quòd lex illa intendebat: &, si in tali casu adesset legislator, vtique ita iudicaret. Aduertit tamen S. Thom. non licere agere semper secundùm intentionem legis, cõtra ipsius verbalem sensum, nisi cùm causa vrgens est, & cùm Princeps, seu superior cuius est legem interpretari, non adest, nec facilè conueniri potest. Si enim posset, non licet tunc cuilibet sic contra legem agere. Hæc sunt, in quibus non est discordia inter Doctores erga obedientiam legum, seu præceptorum.

De

De diuersitate Doctorum erga legum obedientiam.

CAPVT XX.

TRIA sunt, in quibus Doctores discordant erga obedientiam legum humanarum. In cuius gratiam notanda est distinctio.

Leges humanæ se habent in duplici differentia.

Quædam sunt purè præceptiuæ, quæ aliquid faciendum iubent, vel faciendum prohibent.

Quædā sunt pœnales, quibus pœna infligenda transgressoribus statuitur. Sunt ergo leges Ecclesiasticæ & ciuiles puræ præceptiuæ, & vtræque pœnales. Et in his tribus est difficultas.

Circa leges Ecclesiasticas, Nauar. cap. 23. summæ, nume. 48. & sequentibus, dicit quòd generaliter, quoties in lege Ecclesiastica ponitur verbum exprimens præceptum, aut prohibitionem, aut necessitatem, obligat ad mortale: vt, cùm dicitur, præcipimus, inhibemus, oportet, debet, & similia. Ratio huius Doctoris est, quia hoc est declaratum iam à Papa: & cùm legislator explicat intentionem suam, vt diximus; tenendum est, legem obligare secundùm intentionem talem. Quòd autem Papa declarauerit, hoc probat ex Clemen. exiui, de verbor. signifi. vbi Clemens III. fratribus sancti Francisci petentibus, an omnia quæ in eorum regula erant, ad mortale obligarent, an nulla præter tria vota, respondit, aliqua obligare, puta quæ sunt per verbum præceptiuum data, alia verò non. Dicit secundò Nauarr. quod, cùm non habetur verbum tale, sed dicitur, declaramus, ordinamus, vel est loquutio per modum imperatiuum, id est, fiat hoc vel illud, tunc non obligat ad mortale, quia non est declarata intentio legislatoris. Probat ex sancto Thom. 2. 2. quæstio. 186. articul. 9. qui ita dicere videtur. Contra primum dictum tenet Caietan. verb. præceptum, vbi dicit, quòd quamuis lex verba talia contineat, adhuc nō obligat ad mortale, nisi sit

mate-

materia alicuius momenti. Si enim decalogi præcepta ex leuitate materiæ obligant ad solùm veniale, multò magis præcepta humana. Et ego ita credo. Nec argumentum Nauar. valet: nam Pontifex ille supponebat materiæ grauitatem. Erant enim diuina consilia, quæ monachis tantæ religionis sunt res magni momenti. Alterum etiam dictum Nauar. eodem modo est intelligendum. Cùm enim res quæ declaratur grauis est, obligat ad mortale, nec refert illo modo loqui. Nam in similibus loquutionibus includitur verbum præceptiuū. Nec sanctus Thomas ita vniuersaliter loquitur, vt dicit Nauarrus.

Circa leges humanas ciuiles, est secunda difficultas. Idem Nauar. tenet, quòd nulla illarum obligat ad mortale, quamuis sit verbum præceptiuum. nisi res quę pręcipitur, sit alio iure diuino, vel naturali præcepta: tunc enim obligat, sed ratione iuris præcedentis. vt lex quæ prohibet adulteria, obligat ad mortale, sed rõne iuris naturalis, aliàs non. Ratio eius est; quia non constat, neque est expressa intentio legislatoris volentis obligare ad mortale. Contrarium tenet Soto libro 1. de iustitia, quæst. 6. artic. 4. vbi probat leges humanas obligare ad mortale, nec requirit illam explicationem intentionis: immò dum non constat intentio, quod noluit legislator obligare ad mortale. tenendum est obligare. Intellige cùm res est grauis. cùm enim leuis est, quòd ciues non induantur serico, vel non habeant tales, vel tales vestes, non esset peccatum mortale aliter facere. Ita ego credo, nam eo ipso quod aliquid graue præcipitur, includitur intẽtio obligandi ad mortale in legibus, nisi contrarium exprimatur, immò legislator forsan non meminit, nec aduertit quicquam de intentione mortalis vel venialis, sed solùm vult obligare. Quanta autem sit obligatio relinquitur grauitati materiæ, quæ præcipitur.

Circa leges pœnales tam ciuiles, quàm Ecclesiasticas, est tertia inter Doctores difficultas. Aliquando volunt, eas ad nullam obligare culpam, nisi res ipsa aliàs

ex se esset mala, absque tali lege. ita habet præfatus Nauar. & Castr. libr. 1. de lege pœnali, cap. 9. & videtur idem tenere Caietan. verb. præceptum. Tamen contrarium tenet Soto libr. 1. de iustitia, quæst. 6. art. 5. Syluest. verb. inobedientia. §. vltim. vbi reprehendit distinctionem Henrici quodlibet. 3. quæst. 22. & verb. præceptum §. 3. Idem etiam tenet Armil. verb. præceptum. §. 6. Dicunt isti, quòd obligant tales leges ad culpam, & statuunt regulam. Quando in lege humana ponitur grauis & notabilis pœna, vt pœna capitis, aut amissio omniũ bonorum, aut perpetui exilij, obligat ad mortale: quando verò pœna non est tam grauis, non obligat nisi ad veniale, quod intellige, nisi supposita grauitate materiæ, quæ in lege iusta, est coniuncta cum grauitate pœnæ. Ego ita puto dicendum cum istis. Est enim communis sententia: & in rebus dubiis non debet homo exponere se periculo peccandi, agendo contra tales leges. Videntur enim istæ exprimere maiorem intentionem obligandi ipsorum legislatorum, cùm non solùm præcipiant, verum etiam pœnas infligãt transgressori. Pœnam autem nullus tenetur soluere ante condemnationem, quamuis aliqui putent contrarium. Sed opposita sententia communissima est, & vera. Vnum autem est argumentum contra istos forte: nam cap. final. de celebratione Missæ. præcipitur, ne Latinus in Occidentali Ecclesia consecret in fermentato pane, aliàs priuatur officio, vel beneficio. Illa lex est pœnalis, & secundùm hos non obligat ad mortale: at nullus profectò auderet dicere, non esse mortale peccatum scienter consecrare in fermentato. Lex ergo pœnalis obligat. Hæc sunt, in quibus non est tanta Doctorum cõcordia circa obedientiam legibus exhibendam: tutior pars tamen tenenda est. Nam si leges humanæ, & pœnales præsertim, nõ obligant ad culpam, multa fient mala contra bonum commune, nec id affirmare est Doctoris, sed Principis, aut alicuius Concilij. Simus ergo in communi sententia.

De obedientia quam debent clerici Episcopis, & filij parentibus.

CAPVT XXI.

CIRCA obedientiam clericorum erga Episcopos aliquot sunt dicta notanda.

Primum est. Clerici in his quæ ad statum proprium clericalem pertinent, tenentur suis Episcopis obedire; & absque rationabili causa, nolentes obedire in re graui, præceptis Episcoporũ, mortaliter peccant, vt tenet Syluest. verb. obedientia. §. 7. & Angel. ibid. nũ. 9. Si ergo Episcopus præcipit clerico, vt tali vestitu vtatur propter modestiam, vel taliter se gerat erga cultum diuinum, tenetur obedire.

Secundum est, laici etiam tenentur obedire Episcopis in his quæ ad salutem ipsorum spiritualẽ pertinent. Ita habent Innoc. & Panorm. c. veniens, extr. de sent. excommu. In his ergo quæ ad sacramentorum susceptionem, & præceptorum Ecclesiasticorum, & diuinorum impletionem spectant, debent laici obedire superioribus Ecclesiasticis.

Tertium est, clerici non sunt subditi sæcularibus potestatibus, nisi sit ex Pontificis aliqua concessione: ita habetur c. Ecclesia, extr. de constitut. Vnde, non tenentur obedire ipsorum præceptis, nisi in his quæ faciunt clerici, vt sæculares, seu laici. Vnde si in negotiis & contractibus sęcularibus se ingerat clericus, stare debet statutis sæcularium Principum.

Circa obediẽtiam filiorum erga parentes, id vnum notandum est, teneri obedire parentibus, dum sub eorum sunt potestate, in his, quæ ad res domesticas & bonos mores pertinent, & in re graui nolle acquiescere parentum præcepto, mortale est, vt tenet Syluest. verb. obedientia. §. 1. & Angelus ibidem num. 1. Quando ergo mater præcepit filiæ ne inhonestè viuat, obedire tenetur, & quando pater præcepit filio, vt literis vacet, vt abstineat à mala aliqua conuersatione, vt domus

curam

curam habeat, obedire tenetur. Attende autem, quod spernere parentum consilia, vel præcepta, etiam obligantia ad veniale, aut nolle facere hoc motiuo, vt non obediant, est mortale.

De præsumptione.

CAP. XXII.

ALTERA filia superbiæ, præsumptio est. Hæc autem potest sic describi. Est appetitus se exhibendi supra propriam potestatem. Cùm enim homo vult dicere, vel facere supra id quod verè potest, ac si talia exhibendi haberet potestatem, dicitur præsumptuosus. Est autem præsumptio in quibusdam casibus mortale peccatum.

Primò, cùm præsumptio coniuncta est cum notabili damno proximi, vel saltem periculo talis damni: vt, qui cùm ignarus sit medicinæ, aut parum sciat, vult exercere medendi artem, & qui ignarus est legum, patrocinandi munus assumit, & qui nescit Theologicas veritates, vult concionari populo de rebus multum arduis.

Secundò, quando est vsurpatio alicuius dignitatis, aut officij sæcularis, vel Ecclesiastici: vt qui audit confessiones, cùm non habeat facultatem, aut iudicat, cùm non habeat potestatem.

Tertiò, cùm exponit se periculo mortaliter peccandi: vt qui cognoscens se sæpè labi in mortale, cùm alloquitur fœminas solus, adhuc vult, confidens suis viribus, alloqui. Immò, & si confidat diuinæ gratiæ, cùm homo aliàs de se habeat prædictam experientiam. Tunc enim esset tentare Deum: secùs, cùm homo non haberet talem notitiam periculi sui se exposuit. His casibus, mortale est præsumptio, in aliis frequenter est veniale. Est enim alia præsumptio, quæ est contra spem, vnam ex virtutibus Theologicis, de qua S. Thom. 2. 2. quæst. 21.

Hæc autem eſt, cùm homo plus fidit diuinæ miſericordiæ, quàm debeat. Tunc autem fidit plus quàm debet quando contra diuinam legem aliquid à Deo ſperat, vt qui putaret, ſeu vellet ſola diuina miſericordia ſaluari, nullo ſuo exiſtente opere & merito, & hæc, cùm actus perfectus exiſtit, eſt mortale peccatum.

De ambitione.

Capvt XXIII.

Tertia filia ſuperbię eſt ambitio. Hæc autem eſt appetitus inordinatus honorum, & dignitatum. Ex genere ſuo non eſt mortale, ſed veniale. In aliquibus caſibus eſt mortale.

Primò, cùm appetitur honor de aliquo mortali peccato. Vt enim laudem de mortali peccato velle, eſt mortale, ita & velle honorem, & dignitatem, pro mortali.

Secundò, cùm appetitur honor, vel dignitas modo illicito, qui eſt mortale peccatum; vt velle dignitatem per ſimoniam, vſuram, homicidium, vel per dolum, & fraudem.

Tertiò, cùm ponitur vltimus finis in ipſo honore, & dignitate; puta, cũ homo paratus eſt mortaliter peccare, vt dignitatem conſequatur. Hoc modo peccat, qui cùm ſit indignus Epiſcopatu, vel beneficio aliquo curato, ipſum deliberatè appetit. Malè enim appetitur id quod abſque peccato retineri non poteſt.

Quartò, cùm propter finem aliquem, qui ſit mortale pecatum, appetitur honor, vel dignitas: vt cùm appetitur propter vindictam, vel ad alium malum vſum mortalem. His modis ambitio mortale peccatum eſt; in reliquis verò veniale eſt.

De

De Auaritia, quid sit.

CAPVT XXIIII.

SECVNDVM capitale vitium est auaritia, de qua tractat S. Thom. 2.2. quæst. 118. Hæc autem sic potest describi: Est amor immoderatus habendi. In qua descriptione sunt tres partes.

Prima est, *amor*. Est enim auaritia appetitus, & affectus quidam, pertinetq; ad voluntatem.

Secunda pars est, *habendi*. Per hoc vocabulum intelligimus res vtiles, puta pecunias, & alia quæ pecunia æstimantur, ad proprios vsus, qualia sunt pecora, vineæ, domus, & alia huiusmodi, quæ diuitiæ vocantur. Amor enim harum, est auaritia.

Tertia pars definitionis est, quòd sit *immoderatus*, puta; sine modo & regula, seu mensura rationis. Aduerte autem, quòd auaritia consistit his duobus quæ explicantur verbo habendi, id est, in retinendo, & non dando, quando, quomodo, & quibus oportet. Et secundò in acquirendo huiusmodi, & congregando præter modum. Aduerte rursus: quòd auaritia non solùm consistit in ordine ad alterum, puta non dando alteri, aut accipiendo ab altero, sed erga seipsum potest homo esse auarus, cùm sumptus necessarios sibi negat, ex affectu pecuniæ. Ista auaritia habet vitium quoddam sibi contrarium, & extremum, puta, Prodigalitatem. Hæc autẽ consistit in dando plus quàm potest aliis, vel sibi. Liberalitas consistit in medio: dat enim, & quando, & quomodo oportet. Vnum tamen hîc aduertẽdum est, quod auaritia opponitur, & contraria est duplici virtuti, puta iustitiæ, & liberalitati. Tunc enim est cõtra iustitiam, cùm versatur circa alienum, puta, cùm non datur quod debetur, ex amore ipsius pecuniæ: aut cùm accipitur quod alienum est, per furtum, rapinam, vsuram, vel alia iniusta via. Cùm verò versatur circa propria, puta circa immoderatum affectum in rebus propriis, tunc est contra liberalitatem. Similiter etiam prodigalitas opponi-

tur iustitiæ, & liberalitati. Iustitiæ, cùm prodigus est aliquis ex alieno: vt, cùm multa debet, inutiliter consumit pecunias, & fit impotens ad soluendum. Liberalitati, cùm ex propriis, tantùm immoderatè consumit. Patet ergo quid auaritia, quid prodigalitas sit, & quibus contrariæ sint virtutibus.

Quale peccatum sit auaritia, & prodigalitas.

CAPVT XXV.

AD cognoscendum quale peccatum sit auaritia, oportet considerare & distinguere, quando contra iustitiam, quando contra liberalitatem sit. Cùm enim est contra iustitiam, ex genere suo est mortale peccatum: & de facto est mortale, nisi ob leuitatem materiæ, vel ob defectum deliberationis fiat veniale. Vnde, qui ex auaritia, & pecuniæ affectu retinet alienum, nolens restituere, aut accipit alienum via aliqua iniusta, mortaliter peccat. Quando verò est contra liberalitatem, tunc ex se veniale peccatum est: quamuis fiat mortale, cùm opponitur præcepto charitatis: verbi gratia, retinere multum pecunias proprias, nolendo dare & succurrere alteri, & habendo immoderatum appetitum earũ, veniale est. Si tamen homo ex tali affectu non succurrat indigenti, posito in extrema, aut graui necessitate, cùm obligatur præcepto Charitatis, mortaliter peccat. Similiter, cùm est paratus negligere, seu transgredi diuinum præceptum potiùs, quàm separare affectum à pecunia, peccat, & mortaliter: vt, qui paratus est, si possit furari, aut vsuram dare, aut negare indigenti extremè, aut quid simile. Idem etiam dicendum est de prodigalitate. Cum enim est contra iustitiam, tunc ex genere suo est mortale peccatum: & verè est morale peccatum, nisi excusetur vna illarum duarum causarum, quas diximus de auaritia. Vnde, mortaliter peccat prodigus consumens pecunias alienas,

vt tutores, & curatores, res pupillorum consumentes: & dispensatores, rem sibi traditam prodigentes, peccãt mortaliter. Prodigus autem peccat mortaliter, cùm se impotentem facit ad soluenda debita sua, & cùm relinquit prouidere familiæ, seu vxori, & liberis. At verò cùm est contra liberalitatem ex genere suo est veniale, vt qui ita de propriis est prodigus, quòd nullam iniustitiam committat in alterum. Tamen hoc modo fit etiã peccatum mortale, cùm transgreditur aliquod præceptum Charitatis: vt qui notabile scãdalum ingerit aliis sua prodigalitate, maximè si est persona Ecclesiastica, vt qui dum viuit prodigè, indigenti in graui, aut extrema necessitate nõ succurrit, & qui paratus est mortaliter peccare potiùs quàm à tali liberalitate, quam peruersè liberalitatem vocat, desistere.

De filiabus auaritiæ.

CAP. XXVI.

MVLTAE sunt filiæ auaritiæ, quę ad finem ipsius ordinantur, seu ab ipsa procedũt, quas sanctus Thom. quęst. 118. artic. 8. refert ex Gregorio. Hæ autem sunt numero septem: obduratio, inquietudo, fraus, fallacia, periurium, violentia, proditio. Quarum prima obduratio est contra misericordiam, quæ consistit in retinendo. Ex eo enim, quòd auarus vult inordinatè retinere pecuniam, fit obdurati cordis, & animo immisericordi ad subueniendum necessitatibus proximorum.

Ex eo etiam, quòd immoderatè habeat affectum, consequitur inquietudo, vt semper sollicitus sit mente, & variis curis, & anxietatibus distrahatur.

Ex eo etiam, quòd vult acquirere immoderatè, sequitur, vt sæpè vtatur fallacia in verbis, & fraude in factis, & periurio, falsum confirmando, & violẽtia furando, rapiendo aliena, & aliquando prodendo personas,

vt Iudas, qui ex auaritia Christum Dominum prodidit. Inter has filias oportet primò, examinemus obdurationem cordis ad miserendum. Et quia ad hanc pertinet præcipuè non facere eleëmosynam, nec subuenire indigenti, oportet, tractemus istam materiam de eleëmosyna & misericordia, per quam cognoscetur, quale, & quantum peccatum sit illa cordis obduratio.

De Eleemosyna, quid sit.

CAPVT XXVII.

ELEEMOSYNA, non potest benè percipi quid sit, nisi prius, misericordia quid sit, cognoscatur. Est igitur misericordia; displicētia mali alieni, ad ipsi subueniendum inclinans. In qua descriptione, duæ sunt partes principales.

Vna est, *Displicentia mali alieni.* Per misericordiam displicet homini miseria proximi, nolletq́; in malis eum esse.

Altera pars est, *inclinans ad subueniendum.* Per misericordiam enim, homini, non solùm displicet malum, & miseria aliena, sed inclinatur ad volendum ei subuenire, & malum ipsius subleuare, vt potest. Tractat S. Thomas de hac virtute, 2.2. quæstion. 30. Nascitur autem ex Charitate, hoc modo; nam per Charitatem, homo vnitur cum suo proximo, ac malum illius, vt proprium etiam sibi reputat, ac ex hac parte displicet. Nascitur etiā ex charitate: quia cùm quis diligit se ipsum, cumq́; malum quod est alteri, sibi posse accidere considerat, sic ipsum detestatur, sibiq́ue displicet. Vnde Aristotel. 1. Rhetor. dicebat, prudentes & senes esse misericordes: prudentes quidem, quia considerant malum alterius etiam sibi accidere posse: senes verò quia timent notum sibi malum. Et ob hanc causam, etiam fœminæ, & miseri homines, ac formidolosi naturaliter quadam misericordia mouentur facilè. Hoc supposito potest sic describi: Eleëmosyna est opus quo indigētiæ alterius subueni-

uenitur, ex misericordia procedens. Velle enim subuenire, est actus misericordiæ, & illud opus quo talis subuentio fit, dicitur eleëmosyna. Quod verbum, grçcè idẽ valet, ac apud Latinos misericordia. Solet enim nomen ipsum virtutis ipsi effectui attribui. Vide S. Thomam 2. 2. quæst. 32.

Qui possint facere Eleemosynam, & quomodo religiosi.

CAPVT XXVIII.

NON omnes possunt facere eleëmosynas, vt habet Thomas 2. 2. quæst. 32. art. 8. Nullus enim subditus, & inferior potest facere eleemosynam de ea re secundùm quam subditus est alteri. Potest quidem, si quid habet proprium, erogare in eleemosynam, tamen de re superioris non potest. Vnde, religiosi, vxores viuentibus viris, filijfamilias, famuli, serui non possunt facere eleemosynas, nisi in quatuor his casibus, videlicet.

Primus, cùm est extrema necessitas indigentis. Quando enim aliquis laborat extrema necessitate, potest inferior eleemosynam facere de re superioris, & etiam ipso nolente, vt habet Glo. 12. quæst. 1. can: cùm dicatur, quam sequitur communis Doctorum opinio.

Secundus, cùm est grauis etiam necessitas indigentis alicuius; tamen tunc, si potest haberi facultas à superiore est habenda, vt habet Panormita. c. si quis, de furtis.

Tertiò, cùm ipse superior dat commissionem, & facultatem inferiori, vt possit erogare eleemosynam.

Quartò, cùm inferior cognoscit de suo superiori, ipsum lætari, & sibi esse gratum, quòd tales erogentur eleemosynæ. His casibus potest quilibet subditus facere eleemosynam de re superioris. At in particulari opus est ista discutere.

Religiosi enim vltra prædictos communes casus possunt in duobus eleemosynam facere.

Alter est, cùm peregrinantur, vel iter faciunt. Tunc enim de datis in propriam sustentationem, vel à prælato, vel ab aliis facientibus eleemosynam, possunt etiam erogare indigentibus, vt habet Amilla, verb. Eleemosyna, §. 1.

Alter est, cùm cognoscunt superiorem suum gaudere de tali eleemosyna, & si ipse adesset, vtique facturum, vel facultatem daturum. Ita habet Syluester verb. Eleemosyna, §. 5. At in alijs casibus, nòn licet eis. Idem dicendum; quando sunt extra conuentum suum, in studiis, vel vniuersitatibus, commorantes. Tunc enim possunt facere eleemosynam, ac si peregrinantes essent, vt habet Armilla.

Quando maritatæ possint facere eleemosynam.

CAP. XXIX.

PRAETER illos generales casus, in quibus licet cuilibet inferiori facere eleemosynam; sunt etiam aliqui, in quibus licet vxoribus.

Primus est, cùm sciunt gaudere, & lætari suos coniuges, cùm ipsæ faciunt eleemosynam, licèt nunquàm facultatem expressam fecerint.

Secundus, cùm maritus est amens: Tunc enim rei administratio relicta est vxori.

Tertius, cùm profectus est in longinquam regionem.

Quartus, cùm ipse reliquit rei administrationem ipsi vxori.

Quintus, cùm determinat certam summam pecuniæ quotannis ipsi vxori pro ipsius expensis. Ipsa autem restringit se, nec expendit multum, vt aliquid residuum sit. ex hoc potest tunc facere Eleemosynam.

Sextus; cùm ipse maritus est multum auarus, nec vult facere eleemosynam, etiam cùm deberet; tunc vxor potest facere, exemplo Abigail, 1. Reg. 25. quæ donauit Dauid, viro suo nesciente.

Septimus; cùm ipsa, vltra dotem, aliquid habet proprium, vnde posset facere eleemosynam, sicut potest dispensare in aliis, vt ipsi libuerit.

Octauus; cùm proprio labore lucratur aliquid. Ex hoc potest facere eleemosynam; quamuis non in omni loco id fit. nam in Hispania, quæ mulier proprio labore lucratur, sunt etiam communia marito.

Nonus, cùm aliquis donat mulieri ipsi aliquid, tunc potest de illo erogare eleemosynam.

Decimus, potest etiam de pecuniis, quas malè lucratur. puta per adulterium. Harū enim domina est; & potest distribuere, vt ipsi placuerit, vt habet Soto lib. 4. de iusti. q. 7. art. 1.

Rursus Vndecimus, potest de re, etiam communi marito, facere eleemosynam modicam, propter quam non fiet pauper, nec incidet in inopiam. Hæc omnia procedunt, quando non est licentia mariti, qui caput est vxoris, quantum ad rei familiaris administrationem. Nam cùm est talis licentia, tunc potest erogare absolutè eleemosynam.

Quando serui et filiifamilias possint eleemosynam facere.

CAPVT XXX.

DE seruis vnica est conclusio. Extra casus dictos communes nō possunt facere eleemosynam, nisi leuem & raram. Filij autem qui sunt sub potestate patris præter prædictos generales possunt facere in his casibus.

Primus, quando habent aliquot bona, quæ in bello consequuti suut, quæ dicuntur bona castrensia.

Secundus, quando iter faciunt, pro quo peragendo,

certam summam à Patre accipiunt; tunc possunt ex hac facere eleemosynam.

Tertius, cùm manent extra domum, in studiis, & vniuersitatibus, vel aliis locis ad negotia aliqua, accipiuntque summam pro sustentatione: tunc se in expensis restringendo, possunt erogare residuum in eleemosynam.

Quartus, cùm habent aliquod officium publicum; vt cùm sunt Notarij, Aduocati, Medici: vel aliquam habent dignitatem Ecclesiasticam, aut beneficium, tunc ex redditibus, aut ex ijs quæ lucrantur, possunt erogare eleemosynam.

Quintus, cùm sunt eleemosynæ tenues, & modicæ.

Sextus, cùm sciunt parentes eorum gaudere, quòd erogent tales pauperibus eleemosynas. His casibus possunt filijfamilias facere elemosynas.

Quibus sit facienda eleemosyna.

CAPVT XXXI.

ELEEMOSYNA indigētibus est facienda. Est enim actus misericordiæ, quæ nō versatur, nisi circa mala, & miserias proximorum. Non solùm autem bonis, sed etiam malis fidelibus, & infidelibus est benefaciendum: nam misericordia nascitur ex charitate, quæ nullum excludit. Sunt tamē aliquot conditiones requisitæ in indigente, vt ei sit eroganda eleemosyna.

Prima est, vt nequeat laborare, & comparare sibi victum. Cùm enim potest, sed otiō vacat, nō tenetur quis ei dare, nisi sit in extrema necessitate, quando iam non potest laborare; & nisi etiam ille non inuenit, qui ipsius labore velit vti; vt habet Syluest. verbo, eleemosyna, §. 3. Sed ista conditio intelligenda est, cùm per laborē non acquirit homo detrimentum honoris. Sunt enim nobiles viri, & fœminæ, quibus esset multum indecens, aliis inseruire, & manibus laborare: his nō est neganda eleemosyna, quamuis non laborent.

Secundò, quòd talis indigens non accipiat ansam, & occasionem peccandi, eò quòd habeat talem eleemosynam. Sunt enim qui conuertunt, de eleemosyna, in res illicitas, & malas: his meliùs est negare eleemosynam, vt corrigantur, dummodò nó sint tamen in extrema necessitate. Ita habetur apud August. super q.5. can. non omnis: *Vtilius, inquit, esurienti panis tollitur, si de cibo securus, iustitiam negligat, quàm esurienti panis frangatur, si iniustitiæ, seductus acquiescat.*

Tertia, cùm indiget in pœnam, vt propter iustitiam iudicis: vt, qui damnati sunt siti & fame perire, his non tenemur facere eleemosynam, vt dicit S. Thom. 2.2. q.31. art.2. tamen qui voluerit, licet ei dare eleemosynam, vt dicit Soto lib.5. de iustitiâ; quæst.5. art. vltim. dum non sit minister iustitiæ. Ministris enim opus est exequi sententiam, & iudicis damnationem. Dicit autem Soto, quòd ille damnatus potest, si vult, non acceptare cibum & permittere se mori, & ita est; licèt Caiet. 2.2. quęst.69. dicat, eum obligari sumere cibum talem, & conseruare vitam, vt potest.

Quarta, cùm talis indigentia est in bello iusto. Cùm enim ciuitas inimicorum est circundata iustè, & fame cogetur se tradere, tunc non est ei ministrandus cibus, nec liceret, sed esset graue peccatum; secùs in bello iniusto, cùm iniustè est circundata. Tamen aduerte vnum; quòd non solùm aliis extra se homo potest facere eleemosynam, sed si distributor est eleemosynarum alterius, sed etiam potest sibi & suis facere de tali pecunia eleemosynam, si ita indiget, ac illi, quibus talis est eroganda eleemosyna, vt habet Caiet. 2.2. quæst.32. art.9. & Syluester verb. Eleemosyna. §.34. & S. Thomas, ibidem ad tertium, & Tabien. verb. Eleemosyna, §.13. Vt autem rectè dispensetur, debet se considerare, ac si esset tertius, & quam faceret tertio indigenti, eleemosynam eandem sibi faciat.

Ex quo facienda eſt eleemoſyna.

CAPVT XXXII.

ELEEMOSYNA debet fieri ex propria ſubſtantia. Vnde notandum eſt; primò, quòd non eſt facienda eleemoſyna de alieno quod eſt apud nos, vt de depoſito, de commodato. Hæc enim dominis propriis ſunt reſeruanda, niſi occurreret extrema neceſſitas, quando ei liceret ab altero ſumere ad erogandum eleemoſynam.

Secundò, non eſt facienda eleemoſyna de obnoxio ad reſtitutionem; vt qui multa habet debita, quibus vix poteſt ſatisfacere ſua pecunia, non debet erogare eleemoſynam, & ſe impotentem facere ad ſoluendum, niſi in caſu præcedenti.

Tertiò, non eſt etiam facienda eleemoſyna de acquiſitis contra iuſtitiam, vt per vſuram, per rapinam, furtum, vel per alium iniuſtum cõtractum. hæc enim ſunt dominis reſtituenda. Dixi autem de acquiſitis contra iuſtitiam; nam aliqua malè acquiruntur ſed non contra iuſtitiam, vt, qui acquirunt pro aliquo peccato, tamen ipſa acceptio non eſt contra iuſtitiam: vt, quæ mulier accipit pro abuſu corporis, quæ dicuntur turpia lucra. & de his poteſt fieri eleemoſyna, vt habet ſanctus Thomas 2.2. quæſtione 32. artic. ſeptmo. Hoc etiam modo diximus, libro 5. Inſtruct. cap. 21. cùm aliquis accipit pecuniam, vt occidat hominem aliquem, quamuis aliqui velint debere dari pauperibus, ſed nos illic diximus, non teneri, ſed poſſe ſibi retinere, quia dominus eſt talis pecuniæ. Poteſt tamen, ſi velit, facere eleemoſynam, & conſilium eſſet vtile id facere.

Rurſus quartò, facienda eſt de non neceſſario ad vitæ conſeruationem. Non enim cum diſpendio ſuæ vitæ debet aliquis alteri erogare. hoc tamen meliùs explicabitur in ſequentibus capitibus.

Quando sit obligatio faciendi eleemosynam.

CAPVT XXXIII.

NON parua difficultas est, scire quando homo sub peccato mortali obligetur facere eleemosynam. In cuius gratiam, sunt duę distinctiones multùm considerandæ.

Prior est: pecunia, & pecunia æstimabile quadrupliciter se possũt habere respectu habẽtis, seu possessoris.

Vno modo, est talis pecunia necessaria ad vitæ propriæ & suæ familiæ conseruationem, ita vt sine illa non possint vitam propriam aut suorum, conseruare. Et hęc necessitas naturæ dicitur.

Altero modo, potest esse necessaria ad status sui decentiam simpliciter: ita, vt sine illa, nullo modo possit sui status decentiam conseruare, & dicitur hæc necessitas personæ.

Tertiò, potest esse necessaria, siue ad vitam, siue ad status decentiam, non simpliciter, sed secundùm quid, id est, sine illa posset homo decentiam sui status conseruare, tamen ægrè, & non commodè.

Quarto modo, est pecunia, quæ nullo horum modorum est necessaria, & hæc dicitur superflua. Aduerte tamen ex Caiet. Syluest. & Armil. verb. eleemosyna, & aliis Doct. quod necessarium vel superfluum non debent considerari respectu pręsentis, sed etiam respectu periculorum, quæ probabiliter possunt accidere: verb. grat. modò vnus solùm habet vxorem, seu sponsam; non ob id est censendum habere pecuniam superfluam, quamuis habeat plusquam necessarium ad decentiam status. Nam sperat filios, & filias quibus computatis, non erit forsan superfluum. Similiter, vno anno, quando res minus valent, forsan videtur superfluum, tamen si computentur pericula probabilia, quia altero anno carius valebunt, non erit superfluum: tamen non sunt fingenda

aut imaginãda pericula, ſed ſolùm ea cõſideranda, quæ probabiliter,& iudicio viri prudẽtis accidere poſſunt. Aduerte etiam, quòd ſunt diuerſi ſtatus in repub. eccleſiaſtica & ſeculari. nec debent expenſæ eſſe æquales omnibus, ſed quibuſdam maiores, quibuſdam minores, ratione ſtatus ſui.

Poſterior diſtinctio ſit:Neceſſitas eſt triplex.

Vna extrema, quando homo iam eſt conſtitutus in periculo propriæ vitæ.Vbi aduerte,ex Sot.lib.5.de iuſt. q.3.art. 4. quòd non ſolùm eſt cenſenda extrema neceſſitas,cùm quis eſt in mortis periculo,ſed cùm probabiliter ſperatur mors,niſi antè ſubueniatur.

Altera neceſſitas eſt grauis:vt,cùm eſt graue periculum perdendi honores & decentiam ſtatus:aut peccandi,vt cùm mater pro indigentia vult proſtituere filias.

Tertia eſt,communis indigentia, quæ nec extrema, nec grauis multum eſt. Hæc omnia ſunt ante oculos habenda, pro intelligentia eorum quæ dicuntur in cap. ſequenti.

De obligatione faciendi eleemoſynam.

CAPVT XXXIIII.

SVNT aliquot concluſiones notandæ, ſuper dictis præcedentibus diſtinctionibus.

Quarum prima eſt: Eleemoſyna eſt in præcepto, obligamurq́; ſub mortali aliquando facere eleemoſynam. In hac concluſione omnes Catholici conueniunt. Eſt enim de fide,& contraria,eſt hæretica. Eſt de fide, vt probatur ex ſcriptura.1.Ioan. 3. *Qui habuerit ſubſtantiã huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo,quomodo charitas Dei manet in illo?* 1.Iacob.2. *Iudicium ſine miſericordia ei,qui non fecerit miſericordiam.* Luc. 3. *Quod ſupereſt date eleemoſynam.*& Matth.25.*Ite maledicti, &c.quia eſuriui,& non dediſtis mihi manducare,&c.*

Secunda concluſio:de neceſſariis ſimplicirer ad vitę

pro-

propriæ aut familiæ conseruationem, nullus tenetur alteri succurrere, etiam in necessitate extrema laboranti, id est, cum dispendio suæ vitæ, aut parentum, & familiæ, nullus tenetur vitæ alterius succurrere, sed potiùs sibi. Vnde si laborent duo in extrema necessitate, vnusq; cibum sibi necessarium tantùm haberet, non obligatur alteri dare, & in hoc omnes conueniunt. At S. Thom. 2.2. q.33. art.6. excipit, quando persona cui succurritur, esset pernecessaria reip. & à qua bonum commune dependet ciuitatis, aut exercitus: tunc enim potiùs huic quàm sibi succurrendum esset. At verò difficultas est, an iste obligetur sub præcepto id facere. Omnes enim conueniunt, quòd licet ei facere; tamen de obligatione discordant, Sylu. verb. eleemosyna. §.2. & Armil. ver. eleemosyna. 4. tenet, quod solùm est consilium; & S.Thom. videtur dicere esse præceptum; & ita tenet Sot. lib.5. de iustit. q.1. art. 7. Et ita est; nam propter bonum commune tenetur quis proprium negligere. Quòd si non esset illa persona tam necessaria reip. licèt esset multũ, tunc consilium esset. De hoc tamen diximus lib.5. Instruct.

Tertia conclusio; Ex necessariis ad decentiam status, tamen non necessariis ad vitæ conseruationem, tenetur homo facere eleemosynam in extrema necessitate existenti. In hac omnes conueniunt. Potiùs enim homo debet facere iacturam decentiæ status sui, & debet se minuere, & restringere, quàm quod alius moriatur, ob defectum eleemosynæ, ab ipso faciendæ. Tamen aduerte; istas tres necessitates, esse intelligendas, quando homo in ipsis manet absque culpa & potestate sua. Nam si aliquis diceret; ego me volo occidere, nisi des mihi cẽtum aureos, & de facto vult se occidere, nõ ob id sunt ei dandi. Culpa enim potiùs eius est, quàm necessitas.

Quarta conclusio; Ex necessariis secundùm quid ad decentiam status, seu ad vitæ conseruationem, non tenetur homo facere eleemosynam, extra necessitates extremas & graues. Non enim, vt succurrat communibus indigentiis, tenetur ex præcepto pati incommodum, & restringere ea, quæ ad vitæ, & status conseruationẽ ne-

cessaria

cessaria sunt. Hæ sunt conclusiones quatuor, in quibus Doctores conueniunt: in sequentibus duabus est controuersia.

De discordia Doctorum circa præceptum eleemosynæ.

CAPVT XXXV.

DVo sunt, in quibus Doctores discrepãt circa pręceptum Eleemosynæ.

Alterum est; an ex superfluis teneatur homo sub mortali, non solùm in necessitate extrema, sed etiam in graui succurrere. De extrema enim nullus dubitat. De graui verò, multi dicunt, non obligare, sed ex consilio, & ex æquitate; vnde solum obligatio est sub veniali. Ita habet Alexan.4.par.q.113.memb.1.& Gab.4.d.18.q.4.cõsil.5. At verò alij dicunt teneri sub mortali, & ex præcepto etiam in grauibus erogare eleemosynam. Ita habet S.Thom.4.dist.15.quæst.2.art.1.q.3. Ant.2.part.tit.1.con.24.§.4. Richar.4.dist.15. Sylu. Tabien. Armil. verb. Eleemosyna, & Medina.con.de pœnit.tract.5.de Eleemosyna. Et ita tenendum.

Vnde sit conclusio iuxta hanc veram sententiam, Tenetur quisque ex superfluis sui status, sub mortali peccato, facere eleemosynam in grauibus proximorum necessitatibus. Ista conclusio, præmissa Doctorum citatorum auctoritate, videtur manifesta esse in scriptura, Matth.26. *Ite maledicti in ignem æternum, quia sitiui, & non dedistis mihi bibere: esuriui, & non dedistis mihi manducare: nudus eram, & non cooperuistis me: infirmus eram, & non visitastis me.* Hic vides profectò non esse has extremas necessitates, & tamen damnari hominem quia non succurrit. Ergo obligatio est sub mortali etiam extra extremam necessitatẽ. Hoc etiam potest colligi ex illo Iacob.2. *Iudicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam.* & ex illo Ioan. allegato. Quę testimonia nõ possunt intelligi de sola extrema necessitate. Et manifesta est ratio. Amicitia humana nõ

solùm solueretur si amicus non succurreret in extrema necessitate amico, sed in graui. Multò ergo magis soluitur amicitia diuina, cùm plus timeamus, Christo erogare, quàm cuilibet amico; quod autem pauperi fit, Christo fit, vt ipse dixit: *quod vni ex ministris meis fecistis, mihi fecistis*: & *sitiui, & dedistis mihi bibere*.

Alterum est, an ex superfluis teneamur facere eleemosynã in communibus necessitatibus ex pręcepto, ita vt nullus superflua possit sibi retinere absque mortali; sed debeat pauperibus distribuere. Caiet. ver. Eleemos. videtur dicere, ita esse. & S. Thom. 2. 2, quæstio. 32. arti. 5. iuxta aliquorum expositionem: tamen communis opinio tenet contrarium. Omnes enim illi Doct. præfati dicunt, non obligari: immò aliqui nec etiam obligari in graui, sub mortali. Sit ergo altera conclusio: Nullus sub mortali tenetur distribuere superflua, extra extremas & graues necessitates. Istam teneo propter cõmunem Doct. sententiam; nec audeo obligare sub mortali eos, quos tot & tanti Doctores, excusant. Vnum tamen, admoneo eum, qui superflua habet, debere, multùm timere, & confessarios debere illis maximè consulere, vt distribuant, nec apud se retineant, quia etsi Doct. scholasticorum communis sententia eos excusat, tamen doctores sancti illos dãnant, vt sit profectò sententia probabilis illos obligari sub præcepto. Adducam aliquot istorum testimonia. Hieronymus, vt habetur in decret. distinct. 42. cap. 1. *Aliena*, inquit, *rapere conuincitur, qui vltra sibi necessaria retinere probatur*. Ambros. & habetur distin. 47. can. *Sicut plusquam sufficit*, inquit, *ad sumptus, violenter obtentum est, non minus est criminis habenti tollere, quam cùm possis, & abundans sis, indigentibus denegare*. Et inferiùs: *Esurientium, est panis quem tu detines, nudorum est indumentum, quod tu recludis, miserorum redemptio est pecunia quam in terra defodis*. Hæc Ambros. August. super Psalm. 147. *Superflua*, inquit, *diuiti necessaria sunt pauperi, aliena rapit, qui ista detinet*. Basilius in homil. de diuite, multa de hoc cumulat, & dicit, quod, diues ille damnatus est, quia nesciebat ex præcepto teneri, superflua distribuere in pauperes. Chrysostomus ho-

mil.

mil.34. ad popul. Antioche. dicit: *Diuites habentes superflua, esse œconomos in Dei familia, & ex præcepto teneri distribuere ea in pauperes.* Vides tot sanctos damnantes superflui rententionem sub mortali, multùm ergo timendum est. Circa hoc autem, & præcedens caput, vnum obseruandũ est; aliter teneri eos qui aliorum habent, curam, præsertim Ecclesiæ: aliter eos, qui non habent quantum ad præceptum Eleemosynarum. hi enim satisfaciunt his indigentibus qui occurrunt erogãdo: illi verò vltra hoc tenentur inquirere. Nam Episcopus & quilibet superior in sua ditiõe, debet inquirere necessitates vt eis succurrat, aliter non satisfacit præcepto: Superfluum autem magis inuenitur in Ecclesiasticis personis, qui, cùm nõ habent filias, & filios, non ita indigent, ac seculares; & cum ipsorum etiam victus & vestitus maiorem requirat modum, & modestiam.

De quodam dubio circa eleemosynas.

Capvt XXXVI.

Cvm certum sit, eum, qui est in necessitate extrema, posse accipere ab alio, & rapere quæ sibi sunt necessaria, dubium est; an huiusmodi homo teneatur ad restitutionem, si ad pinguiorem venerit fortunam. In quo dubio sunt variæ doctorum sententiæ. Quidam putant eum non teneri, vt Scot. 4. distinct. 15. quæst. 2. & Gabr. ibidem, & Soto lib. 4. de iustit. q. 7. art. 1. Alij verò tenent eum obligari, vt Nauar. cap. 17. summæ, num. 60. & Adrian. in materia de restitutione, in peculiari quæstione de hoc. Medina verò Cod. de pœnit. tract. 5. de Eleemosyna, tenet mediam sententiam. Cùm enim accipit de superfluo alterius, non tenetur restituere; cùm verò accipit de non superfluo, tenetur. Aduerte autem, quòd prædicti doctores in multis conueniunt: in vno autem est discrepantia. Conueniunt; in eo quod dicit Scotus: quòd si quis ante necessitatem extremam, accipit aliquid ab altero; ratione cuius acceptionis tenebatur

nebatur restituere, & posteà incurrat illam necessitatem, & vtatur illo quod acceperat, non ob id soluitur ab obligatione restitutionis, si ad pinguem venerit fortunam. Rursus conueniunt, vt dicit Soto, cùm aliquis patitur extremam necessitatem in vno loco, in altero tamẽ habet, vnde posset succurrere suæ necessitati, tunc quod accipit, tenetur reddere: vt, si mercator aliquis diues comprehendatur in loco vbi nullas habet pecunias, ita vt inimici velint occidere, nisi det centum aureos, tunc iste potest illas accipere ab alio, tamen tenetur reddere, cùm in suo est loco. Rursus tertiò conueniunt; quando aliquis verè habet aliquid pecunia appretiabile, tamen non sufficiens, nec vtile illi ad suam necessitatem, vt si habens domos, vineas, indigeat pecunia; tunc si accipiat, & rapiat, tenetur reddere posteà. Rursus etiam conueniunt; cùm res accepta ab altero, adhuc perseuerat expleta necessitate, vt qui manus inimicorum fugiens, quas aliter euadere non poterat, equum alienum rapuit, tunc superstitem tenetur equum reddere domino. In his omnibus non est contradictio. Sed, difficultas posita est de eo quod accipitur verè & absolutè ab indigente, & ipso vsu consumitur, & satisfit necessitati, & de hoc procedunt præfatæ opiniones, quãuis adhuc in hoc vno conueniunt: quando res est modicæ quantitatis, non tenetur reddere, quia præsumitur quod donaret is, à quo accepta, si scisset, imò adhuc conueniunt; quòd qui acceperit, non obligatur laborare, & negotiari, vt restituat, sed difficultas est; an si ille factus fuerit ditior, teneatur restituere, & in hoc puncto dico duo.

Alterum: Esse probabilem illam opinionem, quam habent, non teneri ad restitutionẽ, potestq́; securus esse pœnitens per illam, non restituendo: & confessarius etiam securè potest illum in sua opinione absoluere.

Dico secundò, alterum mihi esse probabiliùs, illũ teneri ad restitutionem, vt dicit Medina. Cùm enim accepit ex non superfluo, ille à quo accepit, nõ obligatur donare; nam poterat mutuare: Vnde, nisi præsumatur, vel

sciatur esse donatum,obligatio est ad restitutionẽ.Cùm verò accepit ex superfluo, ob eandem rationem, credo etiam obligari ad restitutionem cõtra Medinam. Ratio est,nam hic à quo accepit, non tenetur donare, sed potest mutuando succurrere necessitati illi:vnde nisi præsumatur donatũ, ille alius tenetur reddere, ad pinguiorem veniens fortunam.Ob eandẽ ergo causam,siue accipiat ex superfluo, siue nõ; debet reddere. Hoc idem diximus superius ca.24.lib.1.Instructionis,vbi adduximus aliam rationem,vt ibi poteritis videre.

De aliis duobus modis erga idem.

CAPVT XXXVII.

ALIVD dubium est,ex quo pendet solutio præcedentis; an obligemur in extrema necessitate alterius succurrere per donationem, an sufficiat per mutuum vel venditionẽ, vel cambium aut alio modo.Sunt etiam duæ opiniones.Adr.& Nauar.locis citatis dicunt,non obligari ex præcepto donare,maximè si est magna quantitas,sed sufficit mutuare: nam hoc modo succurritur necessitati illi. Alij verò dicunt, obligationem esse donandi. Medina loco citato dicit, ex superfluis esse donandum,ex non superfluis sufficere mutuare.In hoc conueniunt omnes,quod quocunque modo donandum sit,est tamen, nisi ille acceptet mutuum, donare debeamus.Rursus conueniunt,quòd si debet dari sub mutuo,quòd non obligatur reddere,nisi fortè ad pinguiorem venerit fortunam. Puto autem posse sub hoc modo succurri, nec obligari sub præcepto donare. Nam Genes.47.legimus,in illa necessitate Aegypti, Ioseph non donasse, sed dedisse sub conditione quadam. & Tob.1. dedit bonus Tobias Gabelo indigenti summã argenti mutuò sub chirographo.Consilium tamen laudabile est, præsertim ex superfluis donare. Hinc fit, quòd si quis artifex,vel robustus,laboraret extrema,aut graui necessitate,quia non inueniret materiã exercẽdi artẽ vel laborẽ,posset aliquis succurrere propter vsum artis

vel

vel laborem ipsius, nec tenetur donare, quamuis tunc de præsenti malè valeret.

Aliud dubium est; an qui debent pecunias aliis creditoribus, si occurrat aliquis in extrema necessitate, & dêt ei ex tali pecunia, sint obligati reddere creditoribus illud, sicut poterant accipere aliis, si ipsi non haberent, & ministrare existenti in necessitate extrema. Hoc dubium mouet Medina loc. citat. nempè teneri reddere, & soluere creditoribus. Nam quamdiu in sua potestate sunt, ipsorum sunt, & dare tenentur indigenti illi, nec aufertur obligatio restituendi creditori, sicut iam diximus de illo qui priùs erat debitor, & posteà incidit in extremam necessitatem, nō ob id tollitur obligatio restituendi. Qui verò accipit ab alio, vt reddat indigenti extremè, non obligatur, nam nomine indigentis accepit, & indigens est qui ad modum prędictum restituere tenetur, ad pinguem veniens fortunam.

De aliis dubiis circa præceptum eleemosynæ.

CAPVT XXXVIII.

CVM constet iam Eleemosynam esse in præcepto; dubium est, an illud præceptum sit obligans tantùm fideles, seu Christianos. Ad quod dico; non solùm obligare fideles, sed etiam infideles omnes. Est enim non solùm diuinum præceptum, sed etiam naturale, sicut præceptum honorandi parentes, non furandi, non mœchandi: quæ quidē obligant omnes; vt habet Cypr. sermo. de Eleemosynis. Vnde peccat mortaliter paganus & infidelis qui non subuenit extremæ aut graui necessitati proximi, vt superiùs est dictum. Et non solùm non subueniendo alteri pagano, sed etiā non subueniendo fideli: sicut & fidelis peccat, non subueniēdo etiam infideli. Naturale enim est, vt vnusquisq; his qui suæ speciei sunt, in necessitate succurrat; nisi aliquando ratio aliud postulet, vt superiùs diximus.

Aliud dubium est: an præceptum Ecclesiæ magis obliget Ecclesiasticas personas respectu bonorum Ecclesiæ, quàm sæculares, aut etiam Ecclesiasticas respectu bonorum quæ non ab Ecclesia, sed aliunde habent. Possunt enim habere bona aliqua ex patrimonio, vel alio modo conquisita, & nõ Ecclesię beneficio, & in his perinde habentur, ac seculares. Ad hoc dubium Caiet. 1. 2. quæst. 87. art. 1. & 185. art. 7. tenet, quòd tenētur de sibi superfluis ad vitam, & status decentiam facere eleemosynam, nõ solùm ex misericordia, sed ex iustitia; vt si non faciant, ad restituendum teneantur. Putat enim Caiet. quòd non sunt horum bonorum Ecclesiæ domini, sed dispensatores, & sublato sibi sufficienti, reliquum est pauperum. Soto verò lib. 10. de iustitia, quæstio. 4. art. 3. tenet cõtrarium. dicit enim, quòd illius portionis quæ sibi ex diuisione obuenerit, sunt verè domini, sicut domini temporales sunt domini suorum bonorum. & peccant non faciendo eleemosynam, sicut & alij, & in iisdem casibus, quãuis magis teneantur succurrere, quàm seculares; quia patres pauperum sunt, vt habetur 12. quæstio. 1. per totum. Et ita tenendum est, vt satis ostendimus in Instructione. Dicit autem vnum Tabiena, ver. restitutio. §. 19. quòd quamuis dispensatores sint talium bonorum, tamen nomine eleemosynæ possint suis consanguineis donare, si indigent, & maritare neptes, etiam filias illegitimas, posśintque non solùm pro ratione conditionis ipsorum absolutè illis dispensare, sed etiam habita ratione sui status. Neptes enim Pontificum, Cardinalium & similium, pluribus indigēt ad decentiam status. sed hoc profectò securiùs dici potest, tenendo, tales personas esse dominos talium bonorum. Debent tamen in hoc vitari scandala, & superfluitates, & prius necessitates grauiores aliorum suppleri, vt statim dicemus.

Quo ordine ſit eleemoſyna facienda.

CAPVT XXXIX.

QVAMVIS difficilè ſit, ordinem vniuerſalem & certum faciendi & diſtribuendi eleemoſynas conſtituere, vt omnes Doctores fatentur, tamẽ aliqua notitia ex ſequentibus concluſionibus haberi poterit.

Quarum prima eſt; Maiori ſeu grauiori neceſsitati priùs eſt ſuccurrendum, quàm minus graui, in quocunque ſubiecto ea ſit. In hoc omnes conueniunt: quamuis enim conſanguineis, amicis, benefactoribus, notis, & aliis ſit eroganda, tamen priùs indigentiori eſt eroganda, quicunque ſit ille. Vnde, ſi neceſſitas alieni eſt extrema, & conſanguinei eſt communis aut grauis, priùs extraneo danda eſt eleemoſyna. Similiter, ſi illa eſt grauis, & hæc eſt communis. Hinc ſequitur, quòd perſonæ Eccleſiaſticæ, qui volunt ſuos nepotes ditare, & ſeculares, qui volunt augere ſuos ſtatus, non poſsint, ſtantibus neceſsitatibus grauibus proximorum, & Reipublicæ.

Secunda concluſio: Exiſtente æquali neceſsitate, & indigentia, priùs homo ſibimet quàm aliis prouidere debet. In hoc etiam omnes conueniunt. Vbi aduerte, cùm aliquis eſt in neceſſitate extrema vel graui, & alij in ſimili, nec ipſe ſibi & aliis poteſt prouidere, tunc debet ſibi, ſed non ſemper ad id tenetur. Aliquando enim eſt conſilium attendere aliis, aliquando pręceptum, aliquando verò eſt peccatum. Tenetur quidem aliis, cùm id vergit in beneficium commune. Vt enim ſuperiùs diximus, cùm eſt perſona publica, ex qua ſalus cõmunitatis pendet, tunc tenetur quilibet particularis, illi potiùs quàm ſibi in neceſsitate extrema aut graui ſuccurrere. Cùm verò non eſſet ita vtilis perſona, tamen vtilis aut vir bon⁹ aliquis, aut amicus, aut pater, aut filius, aut multùm cõiunctus, tunc eſſet conſilium, his potiùs quã ſibi conſulere. Cùm verò ipſe eſſet publica perſona, & multùm vtilis Reipub. & ille alius non, tunc tenetur ſi-

bi potiùs prouidere. Tamen circa hanc conclusionem duo dubia breuia existunt.

Alterum est; an homo potiùs sibi in extrema necessitate, quàm creditori suo in eadem necessitate existenti succurrere teneatur, ex his quæ ei debet. Ad quod dubium Scot. 4. distin. 15. quæst. 2. respondet; quòd si priùs incidit in extremam necessitatem, quàm creditor, non tenetur ei dare, tamen si simul inciderunt, aut creditor priùs, tunc teneatur ei dare. Nauar. cap. 17. num. 70. dicit, quòd si res quam habet, est in specie reddenda, nempè quia erat commodato, aut deposito accepta, tunc tenetur reddere alteri potiùs, quàm sibi seruare. Si verò non est res in eadem specie reddenda, non tenetur. Sed meliùs habet Caietan. verb. restitutio. & Tabiena eodem verb. §. 4. & Sotus lib. 4. de iustitia, quæst. 7. artic. 1. quòd non tenetur dare creditori, sed potiùs sibi succurrere potest. Omnes tamen conueniunt, quòd nulli licet, etiam existenti in graui necessitate, sumere ab alio in eadem necessitate existente: immò nec licet accipere, quamuis sit persona publica, & cui alter tenetur dare.

Alterum dubiũ est, an sicut licet seipsum anteponere creditori, in extrema necessitate, ita etiam liceat anteponere parentes, vt potiùs succurrere debeat parentibus, quàm creditori? Tabiena verb. restitutio. §. 4. dicit, succurrendum potiùs creditori. Soto verò loco allegato tenet; quòd liceret dare parentibus, relicto creditore. Immò etiam filios & vxorem, non tamen fratres licet anteponere creditori. Et sine dubio de parentibus est sententia S. Thom. quæstio. 31. articul. 3. vbi dicit, obligationem parentum vincere omnem obligationem aliam. Et ita credo: immò non solùm quod Soto dicit, sed etiam de fratribus, & his qui in primo gradu sunt. Vide librum 5. Instruct. cap. 24. vbi contrarium diximus, quia totum est probabile, sed modò hoc probabiliùs videtur.

Tertia conclusio: parentibus potiùs quàm filiis in eadem necessitate est succurrendum; verbi gratia, Labo

rat pater alicuius extrema necessitate: laborat suus filius, neque potest nisi alteri prouidere: potiùs patri & matri succurrendum est, quàm proprio filio. In hoc omnes conueniunt, & S. Thom. 2.2. quæst. 31. art. 3. Aduerte tamen, quòd si ordinem charitatis spectes, potiùs homo debet amare proprios filios, imò & vxorem, quàm parentes, vt author est S. Thom. 2.2. quæst. 28. Et ratio est, quia plus est sibi coniunctus filius, cùm sit de propria substantia, & vxor, quæ est vna caro secum, quàm parẽtes, à quibus procedit. Ordo autem charitatis incipit à coniunctioribus. At verò non sic est ordo eleemosynæ, quæ cùm sit beneficium quoddam & retributio, plus respicit debitum: & quia parentibus plus debemus, quàm filiis, hinc est, quòd plus illis est eroganda eleemosyna quàm filiis & vxori.

Quarta conclusio est: in æquali necessitate iste ordo communiter est seruandus, vt primum locum consanguinei, secundum hi quorum nobis est cura, tertium benefactores, quartum amici, quintum noti, sextum extranei obtineant. Hoc intellige, cæteris paribus: nam tam vtilis potest esse extraneus Reipub. vt præponendus sit consanguineo: & tam amicus, vt præponendus sit minimo benefactori.

In singulis autem ordinibus obseruanda est quinta conclusio: meliores & vtiliores reipub. sunt præponendi in necessitate æquali: verbi gratia, inter æquales consanguineos præponendus est melior & studiosior reip. & vtilior. Similiter & inter amicos, & inter alios singulorum ordinum. Per has conclusiones mediocris potest haberi notitia ordinis erogandi eleemosynas.

Quanta debeat esse eleemosyna.

CAPVT XL.

OMNES conueniunt abundantem eleemosynã esse faciendam. Tamen aduerte, aliquam eleemosynam esse abundantem ex duplici parte: ex parte

accipientis, & ex parte dantis. Ex parte quidẽ accipientis dicitur duplex abundans.

Vno modo, quando supplet omnem necessitatem indigentis: vt qui indiget centum, si accipiat centum, abundanter accipit.

Altero modo, cùm non solùm supplet necessitatem sed superfluit. Plus enim accipit, quàm indiget.

De hac ergo abundantia ex parte accipientis dico primò; Quisq; tenetur abundanter dare, vt sufficiat toti necessitati, cùm extrema aut grauis est, & ipse potest esse sine periculo æqualis aut maioris indigentiæ propriȩ. Quãdo igitur laborat quis necessitate extremâ aut graui, tenetur qui potest, liberare eum à graui seu ab extrema. Verum est, quòd si essent multi, qui vni vellent conferre, tunc sufficeret singulis dare quantum sufficit, vt vnà cum aliis succurratur necessitati indigentis.

Dico secundò, in communibus necessitatibus, bonum est abundanter dare, non tamen est obligatorium: satis est dare partem aliquam, ad subleuandam necessitatem indigentium: prȩsertim cum alij etiam simili modo eleemosynam faciunt.

Tertiò dico, dare abundanter, ita, vt superfluum sit, potest & benè & malè fieri. Benè quidem, si bona intentione datur, vt indigens nõ solùm sibi, sed aliis habeat, vel is ita habeat ea quibus commodè viuat. Malè fit, si cognoscitur indigens abuti superfluo, in ludis, vel aliis vitiis, & ad hoc ei detur: aut, cùm datur ad ostentationẽ & vanam gloriam, aut cùm alteri negatur necessarium, dum alteri ministratur superfluum, aut cùm tale superfluum perit, & fit prodigalitas quædam. Et huiusmodi peccata ex se venialia sunt: nisi cùm constaret indigentem mortale aliquid committere ob huiusmodi superfluum.

Est etiam eleemosyna abundãs ex parte dantis, cùm multùm datur. Hoc autem multum non tantùm est considerandum in se, quàm habita ratione facultatis ipsius dantis. Aliquando enim qui minus dat, plùs dat & abũdantiùs: quia minus habet, & plus est sibi illud paucum,

quàm diuiti illud multum. Et sic dicta est illa vidua, Lucæ 21. abundantiùs dedisse, cùm tamen in se paucum dedisset. Hoc autem modo abundanter dare, laudabile est, & meritorium, dummodò homo non incurrat, seu contrahat indigentiam tantam, vt familiæ suæ commodè succurrere non possit.

De vtilitate eleemosynæ.

CAPVT XLI.

PLENA est scriptura vtilitate eleemosynę: tres tamen sunt præcipuæ ipsius vtilitates.

Prima quidem, quòd eleemosyna, est meritoria gloriæ & gratiæ augmenti, si fiat ab homine existēte in gratia, & propter Deum. Aduerte tamen, quòd duplici ex parte crescit eleemosyna, & vna est magis altera meritoria. Primò, ex affectu dantis, quæ enim maiori charitate fit, magis est meritoria. Vnde, si quis dat vnum scutum tali affectu, vt si haberet centū, daret, habet meritum ac si daret centum. Si quis etiam magna deuotione & feruore charitatis dat vnum Iulium, magis meretur, quàm qui cum minori deuotione daret etiam Iulium. Altero modo crescit ex parte rei, seu operis ipsius. Vnde, si duo habeant æqualem charitatis feruorem, tamē vnus dat plus, alter minus, magis meretur ille, quàm hic. Debet tamen considerari quantitas ista eleemosynæ datæ per proportionem ad facultatē vtriusque. Aliquando enim plus dat, qui minus dat, vt diximus, quia pauperior est.

Est autem altera vtilitas eleemosynæ, quòd sit satisfactoria pro pœnis peccatorum dimissorum. Et hoc est quod in Scriptura dicitur, *Peccata tua eleemosynis redime.* Multum enim pœnæ in hoc mundo, aut in Purgatorio soluendæ, remittitur per eleemosynam in gratia factam. Non solùm autem valet ad satisfactionē pro propriis peccatis, sed & pro peccatis aliorum, siue in Pur-

gatorio, siue in hoc mōdo sint, si sunt in gratia pro quibus talis offertur.

Tertia vtilitas est, quod est impetratoria. Consequitur enim multa beneficia à Deo: & quæ petit obtinet, qui facit eleemosynam, iuxta illud Matt. 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Imò, si est in mortali peccato, est magna dispositio ad obtinendum à Deo vt per gratiam disponatur ad contritionem, qua consequatur peccati remissionem.

De solicitudine, seu inquietudine mentis, & quid sit.

CAPVT XLII.

ALTERA filia auaritiæ, est solicitudo, seu inquietudo mentis, de qua tractat S. Thom. 2. 2. quæst. 55. art. 6. & Antoni. 2. part. tit. 1. cap. 25. Potest autem sic describi: Est vehemens applicatio mentis cū timore coniuncta. In qua descriptione tres sunt partes.

Prima est, *Applicatio mentis.* Applicare autem mētem, nihil aliud est, quàm per mentem operari, intelligēdo, cogitando, volendo: sicut applicare manum ad scribendum, est ipsum scribere.

Secunda pars est, *vehemens.* Non enim quælibet applicatio mentis dicitur solicitudo, sed quæ est intensa, & fortis.

Adhuc hoc non sufficit, nam vehemens applicatio mentis si aliud non adsit, dicitur studium. Sed tertia pars est necessaria, puta, *cum timore coniuncta.* Cùm applicamus mentem, ad cogitandum & volendum aliquid, & timemus de consequutione, tunc dicimur solicitari. Vnde, qui applicat mentem ad volendum scribere lectionem, & timet quòd non poterit assequi, dicitur solicitus. Ista solicitudo est causa diligentiæ & velocitatis ad operandum: vnde Isidorus hoc vocabulum, solicitus, dicit deriuari à duobus, solers, & citus, quasi diligenter

genter motus ad operandum. Est etiam ista solicitudo, causa cuiusdam inquietudinis & interioris, & exterioris, ob id Caieta. 2.2. quæst. 47. artic. 9. aliunde trahit vocabuli originem, à solum & citus, quasi loco motus; quia, qui est solicitus, nescit in vno manere loco. Quãuis hæc deriuatio non sit multùm exacta, cùm illud o, in vocabulo solicitus, sit natura longum, in illo verò vocabulo, solum, quod significat terram, sit breue. Est etiam causa, ista solicitudo, vt homo intra se sit cogitabundus, nec externa aduenit: ob id forsan deriuatur vocabulum à solus & citus, quasi solus seu solitarius agat intra se. Quicquid sit, habemus quid sit solicitudo & effectus ipsius.

Quomodo solicitudo sit peccatum.

CAPVT XLIII.

SOLICITVDO, vt definita est, de se nec bona, nec mala est, sed & potest esse studiosa, & vitiosa. Studiosa est, quando est de re bona, & debitis circumstantiis, quando & quomodo, & fine quo oportet. Vnde in scripturis exigitur solicitudo ista, tũ in his quæ sunt ad Deum, ad Roman. 12. *Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes*: tum in his quæ sunt ad se, Deuteronom. 4. *Custodi teipsum, & animam tuam solicitè*: tum in his quæ sunt ad proximum, ad Ephesios 4. *Soliciti seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis.* Vitiosa est aliquando solicitudo, immò & mortale peccatum, & veniale peccatum. In cuius declarationem aliqua sunt aduertenda dicta.

Primum est, solicitudo de re mala, est mala, & quidem si res ipsa, de qua solicitamur, est mortalis, ipsa solicitudo est mortalis, si verò venialis, etiam venialis erit solicitudo: verbi gratia, est aliquis solicitus de occidendo inimico, de obtinenda vxore aliena. de rapienda re alterius, est peccatum mortale. Est aliquis solici-

tus de prodigalitate quadam in conuiuio facienda, de mendaciis iocosis ungendis, de rebus inutilibus sibi, est veniale peccatum.

Secundum est; solicitudo de re temporali, cōstituendo finem vltimum in ipsa, est etiam peccatum mortale. Hoc est S. Thom. loco citato. Tunc autem aliquis ponit finem vltimum in re aliqua temporali, quando est paratus potiùs mortaliter peccare, quàm omittere rem. Qui sic ergo est affectus pecuniis & diuitiis, & hoc modo solicitus est de ipsis acquirendis, vel conseruandis, mortaliter peccat.

Tertium est; qui ex solicitudine dimittit id quod tenetur facere, mortaliter peccat, vt dicit. S Thomas, si tenebatur facere illud sub præcepto: si verò aliter, venialiter peccat. Vt qui præ nimia solicitudine omittit audire sacrum in die festo, confiteri & cōmunicare quando tenetur, mortaliter peccat: qui verò pro solicitudine, non vacat orationi, aut non attentè, vt decet, diuina officia exercet, venialiter peccat.

Quartum est; qui timet quando timendum non est, venialiter peccat: vt qui pro solicitudine, timet se non consequuturū quod intendit, etiam positis mediis conuenientibus & sufficiētibus, venialiter peccat. Est enim timor vanus.

Quintum est; qui solicitus est extra tempus proprium, quo solicitandus est, peccat ex se venialiter, vt, qui tempore Maij solicitatur de vindemia: quamuis sit prudentia respicere & solicitari de futuro; hoc tamen est, quando in præsenti possumus prouidere futuro, quando verò nihil possumus prouidere in præsenti, aut non debemus, est vana solicitudo, & peccatum. Similiter peccat, qui dum est in Ecclesia, solicitus est de familia & de re: non enim tali tempore solicitudo hæc assumi debet. Omnia enim tempus suum habent.

De

De proditione.

CAPVT XLIIII.

TERTIA filia Auaritiæ, vt diximus, erat proditio. Hæc autem poteſt ſic deſcribi: Manifeſtatio occulti, illatiua nocumẽti. In qua deſcriptione ſunt duæ partes.

Altera eſt, *occulti manifeſtatio*. Prodere enim, eſt manifeſtare id quod latebat.

Tamen non in ſola manifeſtatione conſiſtit ratio proditionis, vt quoddam vitium eſt, ſed eſt neceſſaria altera pars, quòd iſta manifeſtatio ſit inferẽs nocumentum, ſeu apta ad inferendum nocumentum ei, cuius occultum manifeſtatur, aut erga quem occultum manifeſtatur. Vnde, qui manifeſtat pecunias alterius latroni, vt eas capiat, dicitur ipſum prodere. Similiter, qui ciuitatem alicuius inimico tradit, dicitur etiam prodere. In vtroque autem caſu eſt manifeſtatio quædam. In priori manifeſtatione eſt per verbum, in poſteriori, per factum, dum viam capiendi ciuitatem, ipſo facto aperit:

Fit autem iſta proditio quadrupliciter.

Primò, circa perſonas; cùm prodit quis perſonas, ad nocumentum ipſis inferendum. quo modo Dalida prodidit Samſonem, & Iudas Chriſtum Dominum. Et hæc eſt graue mortale.

Secundò, circa res immobiles; vt qui prodit caſtra, villas, ciuitates ſuorum dominorum, qui veri domini illarum ſunt. Et hoc eſt mortale obligans ad reſtitutionem.

Tertiò, circa res mobiles, vt qui abſcõditam alterius pecuniam, vel veſtes latroni oſtendit, vt rapiat. Et hoc eſt mortale etiam obligans ad reſtitutionem.

Quartò, circa ſecreta; vt qui alterius ſecretum aperit in eius detrimentum. Et hoc eſt etiam mortale, cùm res eſt grauis, & quam celare tenebatur. His modis com-

mitti potest proditio; tamen ad maiorem declarationem aliquot dubia in capite sequenti examinare oportet.

De quibusdam dubiis circa proditionem.

Capvt XLV.

Aliqva occurrunt dubia circa proditionis modos.

Primum est; an si Tyrannus aliquis iniustè detineat castrum, vel ciuitatem, vel villam alterius, liceat alicui priuatæ personæ quæ sub potestate ipsius tyranni est, & cui est commissa cura illius castri, ipsum tradere domino vero, tyranno inscio. Ad hoc respōdetur per Armil. Anto. 2. par. tit. 2. cap. 22. §. 7. & dicunt aliqua.

Primum est; si qui tradit castrum, facit hoc, cupiditate pecuniæ, vel odio, & inimicitia motus, vt fine præcipuo, tunc mortaliter peccat.

Secundò, quando id facit zelo Iustitiæ, licèt cum spe pecuniæ, non peccat mortaliter, si aliquæ adsint conditiones nimirùm.

Primò, vt non sequãtur mortes, & occisiones hominum, in tali traditione.

Secundò, vt non sequantur grauia scandala.

Tertiò, vt dominus verus nequeat alia via recuperare tale castrum. His stantibus, non esset peccatum: aliquo verò, vel omnibus deficientibus, esset peccatum. & quia ferè semper vnum horum est, ob id raro licet iste casus.

Dico quartò: quòd si quis etiam his deficientibus castrum tradat, mortaliter quidem peccat, tamen ad restitutionem non tenetur: quia non rapit alienum à vero domino, immò reddit proprio domino, licèt malo & indebito modo. Consentit his Tabien. verb. interrogatio. §. 19. & Armil. verb. proditio. Et ita mihi videtur dicendum.

Aliud dubium est; an tyrannum, qui habet obsessam ciuitatem iniustè liceat alicui priuato per proditioné occidere, an liceat medico ipsius, aut coco, ministrare venenum occultè & interficere. Respondent idem Antoni. loco citato & præcipui Doctores, quod nullo modo licet, sed esset mortale. Nam seruare fidem, est ius naturale, quod quidem cum omnibus est seruandum. Non ergo illi sub fide data possunt occultè nocere. Quamuis posset miles vnius exercitus, duce concedente, in nocte aggredi contrarium exercitum, cuius causa iniusta est, & inuadere & occidere dormiétes: quia nulla illis debetur fides, & ipsi debebant cautè agere & attendere. cùm alios inuadát. Et hoc modo licet venenum imponere fontibus, vt bibentes pereant, cùm ipsi iniustè inuadant terras aliorum. Sub fide tamen data non licet occidere, sicut nec sub saluo conductu. Et sic etiam non licet personæ priuatæ inuadere loca & terras Turcarum, & ipsos occidere in domibus degentes, licèt infesti & inimici sint nostri. Hinc fit, quòd si in hoc prædicto casu nó licet huiusmodi homines occidere tali modo, quòd etiam nulli alteri liceat consulere tale factú, aut ad id iuuare ipsum aliquo modo.

Aliud dubium est; an si quis esset deliberatus iam occidere per proditionem talem tyrannum, liceret alteri promittere pecunias, si faciat & occidat. Antonin. respondet licere: nam hic non occidit, cùm iam ille animo decreuerit occidere, sed Armil. ver. proditio. §.3. negat. & ita negandú est: nam consentit in peccato, & hoc sufficit ad peccandum. Adde etiam, quod iste occidit; nam promissione pecuniæ magis confirmatur animus illius ad occidendum; adeò, quòd posset forsan retardari & remoueri ab illo facto, spe tamen pecuniæ non retardabitur.

Aliud dubium est, in secretis: an liceat aperire saltem secretum alicuius Tyranni; vt si haberet obsessam ciuitatem, & vellet occultè inuadere, an liceret alicui militi suo aperire secretum. Dico, si iniustè agit, & inuadit, potest manifestari. Nó enim secretum, præter sigillum

confessionis, esset seruandum in damnum tertij iniustû, & præsertim communitatis; & sic habemus exemplum in scriptura, 2.Reg.17. de illo Chusi, qui se finxit amicû Absalon, & manifestauit Dauid secretum consilium Achitophelis. Si verò iustè ageret Princeps aliquis contra alterum, tunc non liceret ipsius secretum prodere. Per hoc patet resolutio peccati eorum qui literas sigillatas alterius aperiût. Est enim mortale, cùm res est grauis; quando verò scit res esse leuis momenti, esset veniale. Sed tamen periculosum est; nam difficilè cognoscitur huiusmodi leuitas materiæ ante apertionem: & si, non cognito, aperiuntur literæ, mortale esset, nisi in aliquibus casibus.

Primus; quando qui aperit, probabiliter cognoscit, in damnum proprium illas conscriptas, vel in damnum tertij, præsertim communitatis alicuius.

Secundus; cùm est superior, & sic Prçlati subditorum literas aperiunt.

Tertius; cùm apertio fit cum ratihabitione, quia speratur rationabiliter, quòd ille cui mittuntur, id ratum habebit, & acceptabit. Hæc de proditione.

De fraude,

Capvt XLVI.

Qvarta filia Auaritiæ, est fraus: quæ sic describi potest, Deceptio alterius opere exhibita. In qua descriptione sunt duæ partes.

Altera est, *deceptio alterius*. Est autem decipere, falsam existimationem in alterius animum inducere; & ille actus, qui mediante hoc fit, dicitur deceptio.

Altera pars est, *opere exhibita*. Nam deceptio aliquãdo fit solis verbis; & dicitur dolus seu fallacia; aliquando verò fit etiam factis, vt cùm vendo pro libra, quæ non est libra, & hæc dicitur fraus. Vtrumque autem tam dolus, quàm fraus filij sunt auaritiæ. Sed nunc de fraude

aga-

agamus. Procedit autem fraus ex astutia, quæ est vitium contra prudentiam. In cuius gratiam aduerte, prudentiam esse quandam virtutem, qua circa bonum finem media conuenientia applicamus. Disponit enim prudentia media bona ad finem bonum. Cùm ergo sint duo in prudentia, & finis bonus, & media bona, duplex ei vitium opponitur.

Vnum est ex parte finis; cùm quis intendit finem malum, & huic media proportionata, secundùm se apta. Et vitium hoc dicitur prudentia carnis; vt, qui intendens occidere inimicum, vel committere adulterium, media apta applicat.

Alterum est ex parte mediorum; vt, cùm quis bonum aut malum finem intendens excogitat media mala, sed apta fini, & dicitur astutia. Exemplum est in illo Villico iniquitatis Lucæ 16. qui vt ablata villicatione, haberet vnde viueret, media, sed mala, apta excogitauit, nempè remittere debitoribus domini sui partem debiti, quod quidem ei non licebat: fuit in hoc astutus vbi laudatur prudentia eius, quæ est prudentia carnis. Astutia solùm est in excogitandis mediis: ipsorum verò exequutio ad dolum, cùm verbis, ad fraudem, cùm operibus fit, pertinet. Est autem fraus ex suo genere peccatum mortale: & de facto est peccatum mortale, nisi excusetur duplici causa: aut quia materia est leuis, vt qui fraudem facit in baioco vel quatrino; aut licèt sit in magna quantitate, tamen non fuit intentio defraudandi. Tunc enim cum ignorantia interfuit, excusatio est peccati: tamen cùm primùm veritas cognita fuerit, tenetur qui fraudem commisit, reddere quod per fraudem accepit, aliter peccat mortaliter, ac si intentionem habuisset, & manet obligatus ad restituendum. Prudentia carnis & astutia, mortale peccatum sunt, cùm circa finem vel media quæ mortalia sunt, versantur; aliter sunt venialia. De his vide sanctum Thomam 2.2. quæst. 55.

De fraude in emptione, ratione iniusti pretij.

CAPVT XLVII.

QVIA fraus præcipuè in emptionibus & vẽditionibus committitur, ob id, in particulari de his aliqua tractanda sunt. Cumque multipliciter proueniat fraus in his contractibus, prima radix est ratione pretij. In cuius gratiam notandum est, iustum in pretio esse duplex.

Vnum est legitimum, & hoc est quod lege aliqua taxatum est, & definitum.

Alterum est naturale, quod nulla lege est taxatum, sed iuxta rei valorem. Valor autem hîc dupliciter sumitur.

Vno modo à communi existimatione bonorum mercatorum. Tantum enim valet res, quãtum communiter tali loco & tempore æstimatur, vt habetur c. pretia. ff. ad leg. Falcid.

Altero modo, cùm non est res quæ communiter venditur ab arbitrio mercatorum, arbitrio alicuius prudentis viri & intelligẽtis taxatur, vt habet Sylue. verbo emptio, §. 7. De vtroque isto pretio, tam legitimo, quàm naturali loquitur Arist. lib. 5. Ethico. cap. 7. Est autem inter hæc duo pretia duplex discrimen.

Alterum est, quod pretium legitimum consistit in indiuisibili. Cùm enim sit taxatum lege, vnum & idem est: at naturale non sic: nam non semper communis æstimatio aut arbitrium prudentium in vno & indiuisibili pretio confirmatur, sed hi pluris, illi minoris æstimant, licèt sit in modico differentia, iuxta pretij quantitatem. Vnde solent Doctores communiter pretiũ naturale diuidere in tres partes: in rigidum, medium, & infimum. Rigidum est summum, quod in communi ęstimatione vel iudicio mercatorum inuenitur; vt si vnus diceret, valet centum, alter nonaginta quinque, tertius nonaginta, centum esset rigidum, infimum, quod

minus æstimatur. Inter hoc vtrumque medium est. Omnia ista dicuntur pretia iusta, nec est fraus, modò rigidum, modò infimũ eodem loco & tempore pro re vna exigere & accipere.

Alterum discrimen est; legitimum pretiũ manet immobile, nec variatur per augmentum, vel diminutionẽ: at verò naturale variatur. Sunt enim aliquot causæ quæ variant iustum pretium naturale.

Prima causa est; copia vel inopia mercium. Cùm enim copia multa est mercium, tunc minuitur pretium quod ante erat iustum, & ex copia fit iniustum, nam iustum minus est iam. Contra verò, cum est magna inopia mercium, augetur iustum pretium, sed hæc causa intelligitur, cùm non interuenit fraus. Nam solent mercatores duo vel tres conuenire, & facere monopolium, emendo omnes merces nundinarum, aut abscondentes eas, vt inopia appareat, vt augeatur pretium: tale autem augmentum est iniustum, & est obligatio ad restitutionem.

Altera causa; copia vel inopia emptorum. Cùm enim multi sunt emptores, tunc crescit pretiũ: cùm verò pauci, minuitur. nam multitudo emptorum inopiam inducit mercium: paucitas verò copiam. Ad hanc causam reducuntur aliqui casus.

Primus est, Caieta. verb. emptio. Ea quæ veneunt sub hasta, vel à proxenetis, vilius possunt emi quàm valeãt communiter illa in officina mercatorum. Vnde, quod valet cẽtum, potest emi sexaginta, & minoris, dummodò non sit fraus: semper enim in quocunq; pretio, cùm intercedit fraus, non est licitum.

Rursus, etiam potest carius vendi, cùm emptores inter se certant augendo pretium: dummodò nõ sit etiam fraus, vt venditor secretò emptores supponat falsos, ad augendum pretium.

Alter casus est; Syluest. verb, emptio. §. 8. cùm aliquis mercenarius non habet aliquem qui cõducat ipsum, & rogat aliquem vt saltem dimidio pretio, quàm alij soleant dare, ipsum conducat; tunc licitè potest hoc fieri,

Tertius casus est, modus emendi. Vilius enim emuntur merces quæ simul in magna quantitate emuntur, quàm quæ per partes.

Cognitio fraudis in emptione ratione iniusti pretij declaratur tribus conclusionibus.

CAPVT XLVIII.

CONSTITVTO iam, quid sit iustum pretium, oportet nunc aduertere; res esse in duplici differentia. Quædam pertinent ad vitæ necessitatem: quales sunt, quæ ad victum, vestitum, & huiusmodi spectant: quædam pertinent ad vitæ delectationem, & ornatũ: vt gemmæ, pretiosi, equi, statuæ, canes, accipitres, & alia huiusmodi.

Sit ergo prima cõclusio: Res ad vitæ ornatum seu delectationem pertinentes, non habent pretium naturale certum, sed tanti possunt vendi, quantum potest venditor extorquere, citra fraudem vllam. Vnde, non est iniustitia, accipere quatuor millia aureorũ pro statua antiqua, pro gemma, pro alia simili re, dummodò talis sit res, qualis venditur. Ista est Soto lib. 6. de iustit. quæst. 2. art. 3. in fine.

Secunda conclusio; Excedere iustum pretium, siue legitimum, siue naturale, scienter, est mortale, obligás ad restitutionem, cùm est notabilis excessus; & hoc tam in venditione, quàm in emptione. Vnde, qui vilius iusto emit, aut qui cariùs iusto vendit, peccant, & obligantur restituere. Aduerte tamen, quòd non semper in exteriori foro compelletur venditor vel emptor reddere quod accepit, sed cùm est iniustitia infra aut supra medietatem iusti pretij, puta, qui emit quatuor, quod valet decem, aut qui vendit sexdecim, quod valebat decem; tunc enim rescinditur iste contractus iure ciuili, C. de rescindend. venditio. l. 2. & c. cùm dilecti. & c.

cùm causa, de emptio. & venditio. Qui autem vendit supra medietatem, tenetur in foro exteriori reddere acceptum superfluum, vel suam rem accipere, & manet optio apud ipsum. Cùm verò res est empta infra medietatem, optio est emptoris, aut reddendi rem, aut æquandi pretium iustum, vt habet Syluest. verb. emptio. §. 9. In foro verò conscientiæ semper tenetur homo, quamuis fraus non sit tanta, ad restitutionem, vt docet D. Thomas 2.2 quæst. 77. artic. 1. & Innoc. c. in ciuitat. de vsuris, & Panorm. in c. plerique, de immunit. Eccle. & Soto lib. 6. q. 9. artic. 1. contra aliquos, qui dixerunt non peccare. cùm quis defraudat præter istam legis taxationem, aut, saltem, non teneri ad restitutionem. Sed hoc falsum est, & contra rei naturam. Leges enim ad lites vitandas tantùm id permittunt, nec reicindunt cõtractum, nisi modo prædicto.

Tertia conclusio; qui vendit, potest supra iustum pretium rei, exigere damnum emergens in vendendo, non tamen potest vendere vtilitatem, quam qui emit, accipit supra rei valorem. Ista etiam sunt S. Thom. 2.2. quæst. 1. artic. 1. Explico, Petrus habet domum valentem centum, rogatus ab alio, vt vendat eam sibi, ipse non vult; tandem precibus victus vendit; tum quia sibi erat multum commoda, & detrimentũ patitur ex venditione, potest exigere totum damnum, admonito tamen emptore de hoc. At verò si nullum damnum patitur, tamen domus est multum vtilis emptori, non potest vltra iustum pretium exigere aliquid ratione ipsius vtilitatis. Ratio vtriusque est: quia damnum est suum, vtilitas alterius. Nullus autem vẽdere potest, nisi quod suum est.

De fraude ratione rei venditæ.

CAPVT XLIX.

SECVNDA radix, vnde oritur fraus in emptiõe seu venditione, est ratione ipsius rei venditæ: cùm res ipsa vitium aliquod habet, & venditur, ac si nõ ha-

beret. In cuius gratiam aduerte; esse triplex vitium in re aliqua vendita.

Vnum est, in substantia; dum quod non est, venditur pro eo quod est. Vt quod non est aurum, pro auro, quod non est argentum, pro argento, quod non est gemma, pro gemma.

Alterum est. in quantitate, vt quod non est tantũ, vendere pro tanto, non libram pro libra, non modium pro modio, non cadum pro cado.

Tertium est, in qualitate, vt quod non est tale pro tali venditur, equus cæcus pro non cæco, mancus pro nõ manco, vinum lymphatum pro puro, latinum pro græco, & sic de aliis. Horum trium vitiorum eadẽ est ratio. Quæ enim de vno, de aliis etiam dici possunt. Ad cognoscendas autem fraudes ratione rei vitiosæ, aliquot sunt notandæ conclusiones.

Prima est; rem vitiosam vendere tanto pretio quanto si non haberet vitium, peccatum est obligans ad restitutionem, & mortale, si materia nõ est leuis, & scienter fit. In hoc omnes Doctores conueniunt. Vendere ergo equum habentem vitium, vel mancum, centum aureis, quos tantum valeret, si vitium non haberet, iniustitia est.

Secunda conclusio; vitium rei manifestum non tenetur venditor manifestare. Vnde, potest iustè vendere rem vitiosam, dummodò non excedat pretium, accipiendo tantùm ac si non esset vitiosa, licèt emptor non aduertat esse vitiosam. Verbi gratia, aliquis habet equum monoculum, potest vendere pretio iusto, quod valet cum illo defectu, quamuis sciat emptorem non aduertisse esse monoculum. Ista est S. Thom. 2.2. quæstione 77. artic. 3. Tamen contrarium tenet Panormitan. cap. iniustum, de rerum permutatio. & Conrad. quæstione 54. de contractibus. Dicunt enim, cùm venditor videt emptorem ignorare vitium, debet eum admonere, licèt manifestum sit. Sed mihi in hac parte videtur distinguendum. Aut enim emptor poterat aduertere, & ex negligentia non aduertit, aut non poterat

aduertere,quia impotens erat, nimirùm cæcus, aut inexpertus,quia ignorat quis sit defectus. Si modo priori non aduertat, puto non esse iniustitiam vendere, nec obligari ad restitutionem, facta rei venditione, sed solùm ex charitate: &,si vitium est in magnum detrimentum emptoris,erit mortale contra charitatem, aliter erit veniale. Modo verò posteriori tenetur de iustitia,ac si vitium esset occultum:vt dicemus statim.

Tertia conclusio; Quando vitium est occultum,non licet pretium iustum accipere, quantum cum vitio valet,sed est manifestandum in tribus casibus.

Primus, quando illud vitium est in damnum emptoris. Verbi gratia: vendit aliquis equum militi cum vitio occulto, quod periculosum est in bello: tale vitium est manifestandum,quia est in damnum emptoris, qui pro bello emit equum. Similiter,vendit quis vnum quod scit parùm duraturum, volenti emere ad conseruandum,tenetur manifestare, neque sufficit iustum petere pretium.

Secundò,cùm res erit inutilis emptori, verbi gratia: Pharmacopola vendit scammoneam, quæ licèt non nocebit,tamen non erit vllius vsus infirmo: vendit autem pro alio vtili quod petit emptor:iniustè facit,quamuis pretium rei iustum exigat.

Tertiò, cùm cognoscit probabiliter venditor, emptorem emere ad reuendendum,tunc debet manifestare vitium : nam vendet emptor ille rem tanto pretio, ac si non haberet vitium. His casibus occultum vitium est manifestandum : aliàs,est mortale peccatum ex genere suo obligans ad restitutionem.

Aduerte tamen vnum, ex sancto Thoma, loco citato, quod non sat est, vitium manifestare in genere & in vniuersum: Aliquando enim astuti homines vendentes equum habentem aliquod occultum vitium dicere solent: omne vitium habet, est cæcus, est claudus, est talis & talis, & numerant verum defectum. Hoc autem non sufficit: nam virtualiter negant vitium occultum, dum affirmant vitium,quod videt emptor non esse. De-

bet ergo vitium clarè & distinctè aperire.

Quarta conclusio, Quando nullum horum trium est, & causa rationabilis existit, nullumque mendacium intercedit, licet vendere rem iusto pretio, non detecto vitio occulto. Ista est Soto libr. 6. quæst. 3. artic. 2. & deducit eam ex sancto Thoma. verbi gratia, est aliquis qui iusto pretio non potest vẽdere vinum, vel propter iniquitatem iudicis, vel propter emptorum malitiam, qui conueniunt inter se, vt pauci emant, ad remittendum pretium, vel propter aliam causam rationabilem: tunc iste potest minuere mensuram, aut parùm aquæ miscere, & vendere pro puro, ac pro completa mensura, iustum exigendo pretium, dummodò non dicat mendacium. Quòd si dicat, non erit perniciosum, nec mortale, nec obligans ad restitutionem. Similiter, aliquis habet sericum Granatense, quod verè æquat bonitatem alterius serici. Tunc, si non potest vendere iusto pretio, licet pro eo serico quod petitur vendere, nõ tamen mentiendo, vt diximus. Eodem modo, licet aliquando latinum pro græco vendere, & alias similiter merces. Aduerte tamen, quod non licet hac intentione merces emere, vt vendantur pro aliis, sed emptas licet sic vendere, tali causa rationabili existente.

Quinta conclusio : Emptor tenetur manifestare venditori ignoranti rem venditam, valorem ipsius: verbi gratia, rusticus vendit gemmam magni valoris, vili pretio ex ignorantia; emptor cognoscens tenetur ei veritatem aperire, & dare valoris iustum pretium : aliàs peccat, & obligatur ad restitutionem. Non tamen est eadem ratio de eo qui emit vineam alterius, in qua scit esse magnum thesaurum, & non manifestat, donec emat, & possideat ipsum. Hic enim licitè id facit, nec tenetur manifestare, vt habet sanctus Thomas 2. 2. quæstio. 66. artic. 2. ad secundum. & Syluester verb. inuentum. §. 2. & Soto libro sexto, quæst. 3. articu. 2. Et ratio est, quia, cùm venditur vinea, vel emitur, sola planities est quæ venditur, cum his quæ suprà sunt, non autem ea quæ subtus sunt. Vnde pretium iustum inde

est

est ſumendum, non ab his quæ ſub terra occulta ſunt. Et quamuis iſta ſententia nonnihil habeat difficultatis, tamen teneri ſecurè poteſt, propter authoritatem Doctorum.

De fraude ratione modi vendendi.

CAPVT L.

TERTIA radix vnde fraus oritur, eſt ex modo vendendi, vel emendi; puta, cùm res emitur, vel venditur credito, aut numerata pecunia. Ad quarum fraudum manifeſtationem, ſunt tres regulæ ſeu concluſiones notandæ.

Prima eſt; licet vendere rem ſummo pretio, quo numerata pecunia, vel anticipata non venderetur. Explico; diximus ſuperiùs eſſe tria pretia iuſta naturalia vnius rei, ſummum, medium, infimum. Dico ergo, quod poteſt venditor exigere ſummum pretium, cùm credito vendit, quòd non exigeret, ſi numerata pecunia venderet. Rurſus, licet emptori emere viliſſimo & infimo, & iuſto pretio, cùm anticipata pecunia emit, cùm tamen res iſta emeretur, medio, vel ſummo pretio, ſi non eſſet talis anticipatio. In hac concluſione omnes conueniunt.

Secunda concluſio: Non licet ſupra totum iuſtum pretium, vendere rem, quia credito venditur, nec licet emere infra infimum pretium, quia anticipata pecunia emitur. In hac etiam omnes cõueniunt. Exemplum ſint nobis duo abuſus communes.

Alter eſt mercatorum, qui ſolent in fine nundinarum, cùm res minùs valet propter inopiam emptorum vendere ſuas merces credito, exigendo pretium quod valebat in medio nundinarum tempore, quod propter emptorum copiam multò maius erat: hoc iniquum eſt, & obligatur venditor reſtituere, nec excuſatur, quia ipſæ merces tanti ſtant nec lucrantur quicquam: quia, vt

benè dicit Soto libr.6.quæst.4.artic.1.merces huic periculo ex se sunt expositæ,vt & minus,& plus valeant, & aliquando perdat,aliquando lucretur mercator, neque semper debent vendi tanti,vel pluris, quanti stant venditori ipsi.

Alter abusus est quorundam, qui videntes rusticos, & laboratores, terras, & vineas suas colere ex inopia, subministrant pecunias, emendo anticipata solutione minoris quàm credito res suo tempore valituras, & sic emunt frumẽtum,vinum,& alia huiusmodi. Quod quidem nullo modo licet:sed est vsura palliata, obligãs ad restitutionem.

Tertia conclusio:Res tanti debet vendi aut emi,quãti valet, aut valitura probabiliter creditur tempore, quo res ipsa traditur:hæc conclusio est radix præcedentium, & per eam multorum casuum solutio habetur. Explico; aliquando non traditur simul res & rei pretiũ, sed priùs vnum altero; tunc pretium iustum sumẽdum est à tempore quo traditur res, vt valeat tantum, quantum probabiliter valitura creditur, tempore illo. Ex hoc patet solutio huius casus: Aliquis in mense Ianuarij cùm modius frumenti valet: verbi gratia,tria scuta, emit frumenta tradenda mense Augusto. Si creditur probabiliter, quod tantum valebit tunc, tribus scutis pretio taxato,& siue res minus,vel plus, tunc valet, nihil refert,sat est,quòd empta est probabili pretio, tunc futuro,licèt sit minus præsenti. Ita deciditur iste casus, c.nauiganti,de vsur.

Alius casus est; Multi mercatôres vehunt frumentũ in nauibus ad aliquam ciuitatẽ,in qua valet modius sex aureis,accedente tamen tanta copia valebit tribus;tunc si vnus mercatorum hoc præuidens,pręcurrat, & citiùs præueniat,& vendat tanto pretio antequam alij venientes sint in causa diminutiõis,licitè id potest facere, nec admonere tenetur. Vendit enim frumentum pretio, tunc existente,cùm res traditur.De futuro enim non tenetur curare.Ita habet sanctus Thom.2. 2.quæst.77.art. 3.ad 4.

Hoc etiam modo soluitur alius tertius casus. Si quis Princeps vellet taxare & moderari merciũ pretia, post tres dies: verbi gratia, diuulgabitur pretium, potest aliquis mercator hoc sciens, vendere merces maiori pretio tunc currenti ante illam taxationem, nec admonere futuri: non tamen liceret ei, qui mandatũ habet à Principe, tali tempore pretiũ taxæ differre, donec suas merces vendat.

Soluitur etiam quartus casus: Aliquis vendit merces, soluendas post sex menses, quæ quidem, cùm futura est solutio magis valebunt, quàm modò, cùm traduntur, non licet huic vendere pretio futuro, sed præsenti. Hoc tamen intelligitur, quando ille aliàs non erat seruaturus suas merces, vsque ad illud tempus. nam si seruaturus erat, & precibus emptoris cogitur vẽdere, potest exigere pretium probabile futurum, & pacisci, licèt posteà minus valeat.

Et sic intelligendus est casus, capitulo nauiganti, de vsur. vbi videtur absolutè iste casus concedi; sed limitandus est, iuxta capitulum in ciuitate, de vsuris. quando merces erant seruandæ. Et ita tenet Soto libro sexto, quæstione quarta, artic. secundo, quamuis Caietan. secunda secundæ, quæstione 78. articulo primo distinctionem metaphysicam imaginetur, quæ parùm aut nihil ad res morales has facit. Soto tamen loco citato, limitat prædictam regulam, limitatione bona & notanda. Sunt enim aliquot merces, quæ non possunt vendi, nisi credito, aliàs enim non posset nisi iustum percipi pretium: vt fit in serico apud Florentinos. vehitur enim magna copia serici. Quòd si venderetur soluta pecunia, vilius iusto venderetur propter paucitàtem emptorum; solet vendi credito aliis mercatoribus, donec ipsi reuendant, & habeant, vnde soluant: in his pretium potest exigi à tempore solutionis pecuniarum. Quando enim probabiliter creditur, tunc merces udituras, potest exigi, siue tunc plus, siue minus valeant. Rursus, sunt merces quæ aliter vendi aut emi nequeunt, nisi anticipata solutione, quales, merces

lanarum. Non enim aliter mercatores possunt eas habere, nisi anticipando solutionem, qua pastores possint pascere oues, & expensas suas facere. In his pretium iustum est sumendum à tempore solutionis, non à tempore quo lanæ traduntur. Hoc tamen non licet in aliis mercibus, nisi in his quæ aliter contractari nequeunt.

De quibusdam dubiis.

Capvt LI.

Dvbivm vnum occurrit, an liceat, cùm res credito venditur infra iustum pretium, exigere lucrũ cessans ratione pecuniæ numeratæ. Est mercator vendens suas merces, quæ valent centum, si venderet numerata pecunia, & poneret in negotiatione centum hæc, & lucraretur plura: an liceat ab emptore exigere illa centum quæ merces valent, & lucrum cessans. Antoni. secunda parte, titul. cap. 8. §. 2. omninò negat, sed putat esse vsuram. Soto lib. 6. quæst. 4. art. 1. dubitat, tamen inclinat in partem Antoni. At Richard. & Caietanus, quos ipse citat, tenent licitum esse. Mihi videtur cum distinctione procedendum. Aut enim venditor sponte vendit sua: aut rogatus ab emptore, cùm aliàs ipse habeat emptores qui emãt numerata pecunia: modo priori non licet, posteriori verò licitum est. Nã tunc videtur iam damnum emergens, quod, vt superiùs diximus, potest exigi.

Aliud dubium est; An liceat supra iustum pretium, exigere aliquid ab emptore, ratione periculi quo exponuntur merces, cùm credito venduntur: certior enim habetur pecunia præsens, quàm futura. Medina, cod. de restitutione, quæst. 38. tenet licitum esse. Conrad. verò quæst. 59. de contract. & Soto loco citato, negant. Concedunt quidem posse exigi aliquid ratione expensarum, quando timentur dictæ expensæ probabiliter futuræ: vt qui vendit homini solito non soluere, quin

prius coram Iudice sæpè compareat; potest pretium mercium aliquid exigere ratione periculi probabilis expensarum: tamen propter nudum periculum, quod in ipso credito est, non licet. Hoc mihi videtur securiùs, & tenẽdum: nam alias aperiretur porta ad vsuras. Posset enim tunc in omni mutuo aliquid exigi ratione periculi talis, & tunc vsura suum consequeretur intentum.

De emptione cum pacto retrouendendi.

CAPVT LII.

QVARTA radix, vnde oritur fraus in emptione & venditione, est; cùm res non simpliciter venditur, aut emitur: puta, cùm sic venditur, quòd obligatur emptor, quoties suam accipiet pecuniam, iterum reuendere rem venditori, & hic contractus dicitur emptio seu venditio cum pacto retrouendendi: & licitus est ex se, & solet etiam apponi conditio, vt nisi intra sex vel tot annos venditor redimat, sit emptoris omninò. Et hoc etiam licitum est. Res autem sic empta, minùs valet, quàm cùm emitur simpliciter, & sine pacto. Nam emitur res cum tali onere; quamuis minus sit istud onus, cùm apponitur prædicta conditio, vt redimatur intra tot annos, aliàs redimi non possit. Ad iustitiam huius cõtractus duo exiguntur.

Vnum est: vt qui emit, intentionem habeat emẽdi, nam aliàs esset vsura & mutuum virtuale cũ lucro. Nam accipit capitale, posteà & lucrum rei emptæ: & maximè cognoscitur intentio emendi, cùm ob necessitatem fit. Aliqui etenim volentes viliùs emere, quia non aliter possunt, tali vtuntur contractu. Hic autem in immobilibus fit rebus, vt domibus, vineis, &c.

Alterum est, vt cùm reuenditio fit, non plus accipiatur à venditore, quàm fuit quod ei datum fuit. His stantibus duobus, non est fraus in huiusmodi contractu.

De

De Negotiatione.

CAPVT LIII.

NEGOTIATIO quædam emptio eſt. Eſt enim emptio rei inuariatæ ad reuenditionem rei ordinata. Emere enim ad reuendendum, eſt negotiari, non quocunq; modo. Nam aliqui emunt rem, ſed non vt emunt, vendunt, ſed mutando rem: vt qui emit ferrum, & vendit clauos, emit lignum, & vendit ſcamna. Hoc autem non eſt negotiari: ſed vendere rem, & ipſam ſic manentem vendere: vt qui emunt vinum, frumentum, mel, vt iterum vendant. Negotiatio neceſſaria eſt in republica. Nõ enim omnes regiones abũdant omnibus: ſed in quibuſdam hæc, in aliis illa alia reperiuntur: vnde conueniens fuit, eſſe homines, qui ab vno loco in locum alium tranſportarent rem eam, qui ibi eſſe nõ potuit, niſi per negotiationem. Poteſt autem fieri illicita negotiatio multis modis.

Primò, ratione finis. Negotiatio enim propter ſolùm lucrum, turpis eſt, vt habet ſanctus Thomas 2. 2. quæſtio.32. artic.4. Lucrum enim, niſi in finem bonum ordinetur, ex ſe bonum non eſt. Negotiari ergo propter ipſum ſolum, & non propter ſuſtentationem familiæ, vel alium bonum finem, peccatum eſt ex ſe veniale.

Secundò, ratione perſonarum. Non enim clericis licet negotiari, vt habetur diſt.88. per totam.

Tertiò, ratione eorum, cum quibus negotium fit. Eſt enim mortale peccatum, & excommunicatio in cœna Domini, vendere Turcis & fidei inimicis, arma, ferrum, puluerem, ligna, & alia huiuſmodi, quæ ad bella neceſſaria ſunt.

Quartò, ratione temporis. Nõ enim diebus feſtis in negotiandum eſt, vt habetur c.1. de feriis.

Quintò, ratione loci. Non enim in templis, & locis ſacris negotiandum eſt: quòd Dominus ſignificauit, cùm ementes & vendentes flagello eiecit à templo. Ita

habetur c.decet, de immun. Eccles. in 6. Vnde si essent nundinæ & aliæ negotiationes tumultuariæ, esset mortale in templo negotiari, aliàs esset veniale.

Sextò, est illicita negotiatio, quando fit in communitatis detrimentum: solent enim aliqui ex frumento necessario ad communitatis vsum, aut ex vino, vel oleo, aut aliis, emere ad conseruandum, vt alio tempore vendant. Vnde in causa sunt, vt sit eorum inopia, neque inueniant pauperes vnde emant ad sui sustentationem, & sic mirum in modum augentur pretia. Talis negotiatio est pessima, & nociua Reipublicæ, essentque huiusmodi homines relegandi. Quando verò esset magna abundantia, vt etiam abundaret post satisfactionem cuiusque necessitatis, posset tunc talis negotiatio licita esse: aut quando aliquis ex propriis terris illa colligeret, liceret seruare in aliud tempus. Similiter, etiam licitum est emere ab his qui necessitate aliqua vendunt, nec habent facilè emptores, ad iterum reuendendum: vt Romæ faciunt Iudæi, & in aliis locis multi faciunt, ementes libros, & vestes veteres, & alia huiusmodi.

Septimò, potest esse negotiatio illicita in pretio: Quamuis enim liceat istis negotiatoribus plus exigere pro mercibus, quàm sibi in aliis locis vel temporibus steterint, ratione modi vendendi, quia per minutum vendunt, vel ratione laborum, & expensarum, tamen non licet immoderatum exigere pretium, supra id quod tali loco communis æstimatio recipit. Nec excusantur aliquando, quòd ipsis tanti merces steterint: nam, vt suprà diximus, his periculis exposita debet esse negotiatio. Aliquádo etiam fiunt inutiles & imprudentes expensæ, & harum ratio non est habenda in augendo pretium. Vide de negotiatione Soto lib. 6. quæst. 2. art. 2. & Summistas, verb. negotiatio. Atque hæc satis dicta sint de fraude.

De Mendacio.

CAPVT LIIII.

ALIAE tres filiæ auaritiæ supersunt; nempè periurium, fallacia, mendacium. De periurio diximus satis in octauo præcepto lib. 5. Instruct. Fallacia autem est fraus in verbo, vt diximus superiùs: & ferè eadem quæ de fraude dicenda sunt. Cùm enim est in damnum notabile proximi, mortale est. Secùs est veniale plurimum. De mendacio autem, nunc pauca dicenda sunt: nempè quid mēdacium, quotuplex, & quale peccatum.

Mendacium potest sic describi: Est verbum falsum cum intentione fallendi. In primis dicitur *verbum*, nam mendacium propriè est peccatum oris, & per verbum non solùm vocem, sed scripturam, quæ loco vocis datur, intelligimus.

Rursus dicitur *falsum*, vbi nota: quod verbum dupliciter potest dici falsum.

Vno modo, quando aliter per ipsum enunciatur res quàm ipsa sit in se: vt si quis dicat, Papa non est Romæ, falsum dicit verbum, nam non enunciat rem, vt est, cùm verè sit Papa Romæ.

Altero modo dicitur falsum, cùm aliter enunciatur res, quā homo, q̃ profert verbū, in suo corde, existimat: vt, si ego putans Romæ esse Papā, dicā, Papa non est Romæ, dico falsum. Et aduerte, quòd aliquando dicatur falsum modo priori, & non hoc posteriori. Si enim ego putans Papam non esse Romæ, cùm tamen sit: dicam, Papa non est Romæ, dicam falsum modo priori, nō posteriori. Non enim est mendacium dicere quod non ita est, sed dicere aliter quàm homo putat, siue sit, siue non sit ita in re. Ob id dicitur mentiri, quasi cōtra mentem ire.

Tertium verbum est, *cum intentione fallendi*. Qui enim aliter quàm sentit proloquitur, alterum fallit, & fallere intendit. Non etenim sic profert, nisi vt diuersam

opinionem in animo alterius generet: hoc autem est fallere.

Est autem mendacium triplex: perniciosum, officiosum, iocosum.

Perniciosum est, quod est in damnum & detrimentum alicuius.

Officiosum, quod potiùs est in vtilitatem alicuius.

Iocosum, quod nec in detrimentum, nec vtilitatem alicuius est.

Dico ergo primò, omne mendacium, vniuersaliter loquendo, est peccatum, etiam ipsum officiosum, quod videtur mendacium minus culpabile.

Dico secundò, omne etiam mendacium, si cum iuramento fiat, est peccatum mortale. Est enim periurium, quod in quacunque materia est mortale.

Dico tertiò, perniciosum mendacium ex genere suo est mortale, & de facto etiam est mortale, nisi excusetur leuitate materiæ. Cùm enim est leue detrimentum, fit veniale: aut etiam nisi excusetur indeliberatione: quando enim homo non fuit plenè compos sui in mendacio tali proferendo, etiam est veniale.

Dico quintò, mendacia officiosa & iocosa esse venialia, si sunt sine iuramento.

De Luxuriæ filiabus.

CAPVT LV.

QVIA in libro quinto Instructionis supra sextum præceptum multa diximus de luxuria, ob id supersedendum huic tractatui censemus: solùm dicam de filiabus ipsius quas illic prætermisimus, de quibus vide S. Thomam 2.2. quæst. 153. & art. 5. & Gregorius lib. 31. moralium. Hæ autem sunt octo, nimirum, cœcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, amor huius mundi, horror futuri seculi.

Pro quarum intelligentia aduerte primò; animam nostram, quamuis vna sit, habere varias potentias, tam cognoscitiuas, quibus cognoscit, quàm appetitiuas quibus appetit: maximè autem hæ in duas diuiduntur partes, & in potentias superiores, puta, intellectum & voluntatem, & inferiores, puta sensus corporis tam interiores, quàm exteriores, & appetitus hos sensus consequentes. Cùm autem omnes hi in vnica fundentur, seu ab vna moueantur anima, fit, vt dum intensè vna potentia operatur erga suum obiectum, altera autem nullo modo, aut remissè operetur erga suum obiectum. Hoc experientia ostendit: Auditu enim multùm occupato in audiendo, visus vix videt quæ sunt ante se; scilicet sensu interiori occupato in imaginando. Similiter sensu interiori occupato in imaginando: sensus exterior aut nullo modo aut remissè sentit. Hoc etiam fit respectu potentiarum superiorum. Cùm enim istæ occupatæ sunt, inferiores parum sunt suis obiectis intentæ, & cótrà, his multùm erga res corporeas intentis, superiores turbantur, & vix erga sua operantur.

Aduerte secundò, quantò potentia magis delectatur in obiecto, tantò intentiùs & fortiùs operatur erga ipsum: & econtrà, aliæ potentiæ remissè operantur & rapiuntur ab illa. Cùm igitur inter oẽs corporeas delectationes primũ locũ obtineat carnalis & luxuriosa delectatio; hinc est, quòd ipsa facit partem sensitiuam, & corpoream fortissimè, & intentissimè intentam in tali obiecto, vnde delectatio procedit. Parte autem hac multùm occupata in suo obiecto, consequens est, vt superiores potentiæ perturbentur, & ratio remissior fiat, & debilis in operando, ex eo, quòd rapitur & absorbetur ab inferiori parte. In hac ergo turbatione rationis, & remissione, consistunt filiæ luxuriæ. Est enim duplex potentia superior, intellectus, & voluntas. Intellectus autem ipse quatuor habet actus.

Primus est, simplex consideratio, qua apprehendit finem bonum, & secundùm rationem.

Alter est, consilium, quo disquirit media, quibus cõsequendus est finis.

Tertius, est iudicium, quo iudicat de vnoquoque qualis sit.

Quartus est imperium, quo voluntati ea quæ facienda sunt, proponit, vt ipsa præcipiat potentiùs executiuis, vt faciant, omnes hi quatuor actus turbantur ex ipso raptu potentiarum inferiorum.

Intellectus enim fit ineptus ad considerationem finis boni, dum rapitur ad cogitanda quæ carnis delectationem faciunt, & hæc est cœcitas mentis.

Rursus, fit ineptus ad consultandum de mediis ad finem bonum, & hæc est præcipitatio, qua homo non curat vti consilio, in bonis, ex mentis occupatione in carnalibus.

Rursus remittitur iudicium, & examen rei, dum nõ curat, quale sit quod faciat, & hæc est consideratio.

Rursus fit debilissimus homo ad exequenda bona apprehensa & cognita: nec vires in ea habent bona proposita, quæ aliquando proponit facienda: & hæc est inconstantia. Omnes hæ filiæ, sunt contra quatuor actus præcipuos prudentiæ enumeratos. Vnde benè dixit Aristot. 6. Ethic. quòd intemperantia destruit prudentiã. Est enim præcipua intemperantia, luxuria. Hinc sequitur quàm perniciosum sit hoc vitium hominibus contemplatiuis, rectoribus, gubernatoribus, Regibus, Principibus, iudicibus literatis, & his qui maximè vtuntur prudentia & intellectu.

Ex parte etiam voluntatis sunt aliæ filiæ. In voluntate enim sunt duo actus. Est volitio, qua homo vult bonum finem, & volitio qua vult media ad talem finem. Hæc etiam duo turbantur.

Nam rapitur voluntas ad volendum, quod sensus vult, & peruertitur finis bonus, & hinc insurgit amor sui, dum homo quæ sibi delectabilia sunt, vult. Et consequenter est odium Dei, id est, quædam auersio animi à Deo, quæ, si perueniat ad consensum plenum, vt odio habeatur Deus, est mortalissimum peccatum.

Rursus rapitur etiam voluntas erga media, vt ea velit quæ ad propriam delectationem carnis ordinantur, & hinc insurgit amor seculi, & mundi huius, & futuri horror, quo ei displicet futura vita, dum vellet permanere in mundo, in quo delectationes suas habet. Atque hi actus, si plenus consensus voluntatis sint, sunt mortalia. Si verò imperfecti quidam actus, & indeliberati, venialia. Priora verò circa intellectum tunc sunt mortalia, aut quando finis vltimus in creatura ponitur, aut quando prætermittitur ex inconsideratione, aut præcipitatione, &c. aliquod diuinum mandatum. hæc sufficiant de his filiabus.

De ira, quid, & quotuplex sit.

CAPVT LVI.

QVARTVM vitium capitale est Ira: hæc autem potest sic describi; Est appetitus vindictæ. In cuius gratiam aduerte, iram nō solùm homini, qua parte homo est, & animam habet rationalem, conuenire, sed etiam ratione partis sensitiuæ, in qua cum animalibus aliis conuenit.

In ira ergo communi homini & animalibus hęc tria reperiuntur.

Est primò, apprehensio alicuius mali illati difficilis ad repellendum. Non enim animal irascitur, nisi cùm sensu percipit aliquod malum sibi illatum, vel proximè inferendum, quod non potest facilè repellere à se.

Secundò, est quædam sanguinis ebullitio & feruor, circa cor. Cùm enim congregantur spiritus vitales in corde, ad adiutorium ipsius animalis, contra malum illatum, sanguis aduentu spirituum calidorum, feruet & ebullit.

Tertiò, est quidam appetitus seu potiùs appetitio inferendi malum ei à quo est sibi malum illatum, & hoc

quidem,ad releuandum malum illatum.Et hoc tertium propriè est ira. Ob id,definita est,appetitus esse vindictæ.Hæc ira est irrationalis, quæ quidem contingit homini in parte sensitiua, aliquando ipso nolente & contradicente. Altera ira est,soli homini propria, quæ in parte rationali,puta,in voluntate,accidit:&in hac duo concurrunt.

Alterum,ex parte intellectus,puta,perceptio alicuius mali,& iniuriæ illatæ.

Alterum ex parte voluntatis,puta,volitio repellendi tale malum,& inferendum malum ei à quo malum sibi illatum est. atque hæc volitio quæ dicitur appetitus rationalis vindictæ,dicitur,& est ira: quæ quidem plurimùm coniuncta est cum ira sensus,& motione corporis.Non enim mouetur pars superior, quin pars etiam inferior & sensitiua moueatur. Dicitur ira ab eundo, quasi homo per iram,extra se eat. Vnde, quiescere ab ira,dicitur in mentem redire.

Huius iræ solét tres species assignari ab Arist. 4.Ethicor.& Damasc.lib.2.de fide ca.18.& S.Thom. 2. 2. q. 118. & ab aliis communiter.Species autem sunt hæ: ira,iracundia,& furor.

Ira dicitur appetitus vindictæ,citò insurgens,& citò etiam desinens.Sunt enim homines qui facili ex causa irascuntur vehementer,& citò sedantur,& isti dicuntur ab Aristo.acuti,& inter animalia bruta, aliqua sunt similis conditionis.

Iracundia verò,est ira permanens. Vnde dicitur à Damasceno,mania,quasi manens,à verbo græco, μαίνω, id est,insanio:quasi insania, qua homo diu permanet in apprehensione mali illati,& appetitu vindictæ. Et hos vocat Aristo.amaros : & inter animalia sunt aliqua quæ huiusmodi sunt,& hæc memoria pollent. Furor verò est,quando manet quidem memoria mali illati : & hæc memoria mali illati , scilicet, appetitus vindictæ nequaquam insurgit , nisi tempore conuenienti , cùm se potest homo vindicare;& dicuntur hi ab Aristot.dif-

ficiles: & inter animalia sunt multa huiusmodi; & maximè illa, quæ astuta & ingeniosa sunt.

Quando Ira sit peccatum.

CAPVT LVII.

ADVERTENDVM est, iram, quæ in parte sensitiua hominis est, ex se non esse peccatum, cùm non sit ex libertate procedens, nec etiam est meritoria, ob eandem causam. At verò, cùm consensus hominis accedit, seu ex consensu voluntatis procedit; tunc potest habere rationem boni vel mali, sicut ira rationalis.

Vnde aduertant homines cholerici, qui citò inflammantur & prorumpunt in appetitus vindictæ irrationabiles & inordinatos, quòd non peccant, saltem mortaliter, nisi cùm voluntas liberè consentit; aut cùm sunt negligentes, vt cùm possint frænare, tales appetitus, nô frænant, nec cohibeant. Dixi autem, iram habere rationem boni vel mali, cùm ex libera voluntate est; quia nô semper ira est peccatum. Aliquando enim est virtus; cùm secundùm rationem rectam irascimur contra dæmonem à quo malum accepimus. Irascimur autem inferendo ei malum, dum in nullo acquiescere ei decernimus. Irascimur etiam contra peccatum, ipsum à nobis relegare conantes.

Aliquando ira est peccatum, & hoc in quinque maximè casibus.

Primò, ex parte eius cui irascimur; cùm non est dignus illo malo, quod per iram volumus ei inferri.

Secundò, cùm, & si dignus sit malo, tamen non tanto.

Tertiò, cùm, etiam si tanto dignus sit, tamen præter ordinem inferri volumus: vt, qui per seipsum mortem

vult inferri occisori patris sui. Quamuis etenim dignus sit, tamen non est rectus ordo talis.

Quartò, quando etiamsi omnia ista seruentur, tamē non est debitus finis. Non enim ex iustitiæ zelo, vel amore virtutis, sed potius ex odio personæ, id volumus. His quatuor casibus, ira est mortale peccatum ex genere suo. Et verè est mortale, cùm est materia grauis, nec deest plenus rationis consensus.

Quintò, his quatuor seruatis, puta, quòd subiectum sit dignum malo, & tanto, & seruetur ordo & finis, adhuc potest esse peccatum ira, ex parte motus sensitiuæ partis, cùm est nimia perturbatio. Et hoc ex se veniale est.

De filiabus Iræ.

CAPVT LVIII.

IRA sex habet filias, indignationem, tumorem mentis, clamorem, contumeliam, blasphemiam, seu maledictionem, & rixam. In quarum declarationē aduerte, iram tres habere status.

Primus enim concipitur interiùs tantum.

Secundus exteriùs, aliquo signo manifestatur.

Tertius, ad opus pertinet, in quo vindicta consistit. Hi status significantur Matth. 5. per illa verba, *qui irascitur fratri suo, qui dixerit, Racha*, hæc enim vox, interiectio est, iram manifestantis, *qui dixerit fatue*. Iam enim per tale verbum, iniuria afficitur frater. Ratione horum, duas habet virtutes contrarias.

Nam ira interior opponitur mansuetudini. Hæc enim virtus frænat motus, & concitationes, & appetitus interiores ad vindictam, ne insurgant, aut immoderatè insurgant.

Rursus ira opponitur clementiæ, ratione exterioris actus. Clementia enim animum iam concitatum cohibet, ne exteriùs procedat ad vindictam. Vnde Cicero dixit,

xit, animus concitatus ad puniendum, per clementiam retinetur. Qua parte ergo ira interius consistit, duas habet filias: indignationem, & mentis tumorem.

Indignatio est, qua homo indignũ reputat sua familiaritate, & colloquio eum à quo malum accepit; & hęc mortale est in tribus casibus.

Primus, cùm in tantum proceditur, vt homo paratus sit non iuuare proximum illum, etiam in his, in quibus tenetur de præcepto.

Secundus, cùm adest contemptus interior personæ.

Tertius, cùm scandalũ notabile sequitur ex tali subtractione ab amicitia & conuersatione. Extra hos casus est veniale.

Tumor mentis, est audacia quædam, qua homo insurgere audet ad vindictam sumendam, ex qua variæ cogitationes in mente sequuntur, quibus homo cogitat modum vindictæ, & iuxta peccatum quod est in vindicta, sic etiam erit in hoc tumore.

Qua parte verò ira in signo exteriore consistit, oriũtur tres filiæ.

Clamor, qui est inordinata & confusa loquutio, & ex se veniale est, nisi ob scandalum fiat mortale.

Contumelia, id est, verbum iniuriosum.

Blasphemia, id est, maledictio in Deũ vel proximũ: de quibus dixi in Instructione satis.

Qua parte autem ira est in opere, habet filiã rixam, sub qua est bellum, & vulnera, & contentiones, & aliã huiusmodi. Hæc sufficiant de ira.

De Gula, quid sit, & quæ eius species.

CAPVT LIX.

QVINTVM capitale vitium est Gula. Hæc autem sic describi potest: Est appetitus inordinatus cibi & potus. Cibus & potus ad corporis sustentationẽ ordinantur: quando igitur ista sumuntur propter

hunc finem, modo & circumstantia debitis, non est vitium sed potiùs virtus. Quando verò aliquid horũ prætermittimus, tunc inordinatio fit, & est vitium gulæ.

Hæc autem gula, vt habet Greg. 20. lib. moralium, & S. Tho. 2. 2 q. 148. quintupliciter committitur.

Primò, circa substantiam cibi & potus, cùm præter modum sunt pretiosa & lauta.

Secundò, circa quantitatem, cùm quis vescitur, vel bibit supra id quod indiget.

Tertiò, circa qualitatem, cùm cibos delicatos nimis, & exquisitos quærit.

Quartò, circa ipsam delectationem gustus, cùm nimis complacet in gustus delectatione.

Quintò, circa tempus, cùm indebito tempore sumuntur cibus & potus.

Huius gulæ duæ sunt species:

Altera, quæ in cibo immoderato consistit, & dicitur Comessatio & Crapula.

Altera quæ in immoderatò potu, & dicitur ebrietas, de quibus meminit Paulus ad Galat. 5. ponens has inter opera carnis.

Quale peccatum sit Gula.

CAPVT LX.

GVLA, tàm quæ in cibo, quàm quæ in potu consistit, in sex casibus est mortale peccatum.

Primò, quando aliquis in his ponit vltimum finem, iuxta illud Pauli, *Quorum Deus venter est*. nimirùm, cùm homo nihil quærit quàm comedere & bibere, ita vt potiùs sit paratus committere quodcumque peccatum, quàm pati defectum in cibo & in potu.

Secundò, quando ex appetitu cibi & potus, homo prætermittit id quod ex aliquo præcepto tenetur facere: vt qui diebus prohibitis vescitur carnibus, & diebus ieiunij nõ seruat ipsum, & qui vt cibis lautis & pretiosis fruatur, se facit impotentem ad debita soluenda credi-

toribus, aut non succurrit grauibus vel extremis necessitatibus proximorum, aut filias in debito statu non collocat.

Tertiò, cùm damnum aliquod notabile corporis sibi infert, vt qui ob nimium cibum vel potum incidit in febrim, vel alteri etiam sic ministrat causam, & hoc si aduertenter facit, aut saltem, cum debuisset aduertere. Nam si expertus est, sibi talem cibum, vel alteri multum nocere, quamuis non aduertat, à culpa non excusatur. Quando verò damnum non est graue, tunc erit veniale; vt infirmus patiens febrim, si bibat aquam, quã scit futuram causam alicuius augmenti, solùm venialiter peccat, sicut etiam qui ei ministrat.

Quartò, quando graue scandalum datur proximo; Vnde, si alij grauiter scandalizentur ex cibi vel potus superfluitate alicuius, tenetur sub mortali cauere à tali gula. de quo scandalo dicebat Paul. se non manducaturum carnes in æternum, si sciret fratrem suũ inde scandalum accepturum.

Quintò, quando cibus vel potus est contra naturam. Vnde vesci carnibus hominis aut humanum bibere sanguinem, mortale peccatum est; vt habet Caiet. 2. 2. q. 148. art. 2. & Nauar. in summ. cap. 23. nu. 130. Esset tamen hoc licitum ob infirmitatem, vel in graui aliqua necessitate, cùm iam homo occisus inueniretur: non tamen liceret occidere propter hoc, in vllo casu. Ita limitant præfati Doctores.

Sextò, quando timetur probabiliter ex nimio potu aliquod peccatum mortale: vt qui se scit multum in luxuriam procliuem, & peccare, cùm modum non seruat, tunc mortale peccatum esset gula. Si quis tamen cognosceret se nocturnam pollutionem passurum ex potu vel cibo inordinato, si non assumeretur hoc fine, & propter talem pollutionem, cibus; nõ esset mortale, sed veniale, vt aliàs diximus in 6. præcepto. His casibus est mortale: in aliis veniale vt plurimum, est peccatum, vt communiter docent Theologi, & Summistæ, verb. Gula.

De ebrietate, quale sit peccatum.

CAPVT LXI.

CIRCA ebrietatem, id est, actum illum, quo quis ita potu vtitur, vt vsum rationis ad tempus perdat, sunt aliqua dicta notanda.

Primum est, quando aliquis sciens se vsum rationis perditurum, seu in ebrietatem venturum, adhuc potum talem sumit, mortaliter peccat. Ita habet S. Thom. 2.2. q. 150. art. 2. quia damnũ notabile sibi infert, nempè amissionem rationis.

Secundum, quando sciens alterum in eandem ebrietatem lapsurum, ei potum ministrat etiam ob eandem causam, mortaliter peccat.

Tertium, quando aliquis expertus est aliàs se vel aliũ, quoties tanto vel tali potu vtitur, inebriari, peccat mortaliter sumendo vel ministrando.

Quartum, quando hoc fine, nempè vt inebrietur, aliquis potum sumit, vel alteri ministrat, mortaliter peccat.

Quintum, quando ebrietas non est perfecta, sed imperfecta, quæ turbat aliquo modo rationem, sed non omninò, tunc est graue veniale. In his omnes conueniunt. Sunt tamen aliquot dubiola.

Vnum est, an liceat ob sanitatem inebriari. Paucos puto casus, in quibus ebrietas ad sanitatem obtinẽdam necessaria sit; tamen si aliquis sit, dubitatur, an liceat talem sumere vel ministrare potum. Ang. ver. ebrietas, tenet, non licere; sed esse mortale. At Syl. ver. ebrietas, & Caietan. 2.2. q. 150. art. 2. tenent licere. Mihi videtur cum Syluest. & Caietano dicendum, licitum esse, ad tempus velle amittere vsum rationis, vt posteà melius & diuturnius possit recuperari. Tamen id licitum erit, duabus positis conditionibus.

Prima est, vt alia via, vel medicina non possit recuperari salus.

Altera est, vt in illa ebrietate non timeatur aliquod damnum, puta, quòd ebrius blasphemet, vel aliud committat malum. Tunc enim non liceret, aliàs esset licitũ hoc.

Alterum dubium est, an actus mali, quos ebrius facit in ebrietate existens, sint peccata; vt si fornicetur, si occidat, vulneret, &c. Ad hoc respondent S. Tho. 2.2. q. 150. art. 4. Caiet. verb. ebrietas, & ibidem Sylu. Et responsio in his consistit.

Primò, quando ebrius citra culpam suam factus est ebrius, tunc nullam contrahit culpam per quoscunque actus malos in ebrietate factos.

Secundò, qnando culpabilis fuit ebrietas, tunc, si solitus erat alias inebriari, esse furiosus, & vulnerare, vel blasphemare, vel simile facere, peccat, nõ solùm ebrietatis peccato, sed etiam alia noua, quod probabiliter timebantur in ebrietate, siue fiat posteà, siue non. Et dicit Syluest. quòd si occidat in ebrietate, fit irregularis, quãdo solitus erat aliàs esse furiosus, vt diximus. Quando verò non erat solitus talia mala facere, nec timebantur, tunc nõ sunt noua peccata, sed ebrietatis peccatum fit grauius.

Aliud dubium est, si validi sunt contractus ebrij. Syluest. verb. ebrietas, respondet quòd non, & ita est. Vnde nec valet matrimonium, nec alij contractus, nec qui in ludo lucrantur ab ebrio, possunt lucrum retinere, sed tenentur ad restitutionem. Ebrius enim, tempore ebrietatis, reputatur vt amens.

De filiabus Gulæ.

CAPVT LXII.

QVINQVE sunt filiæ gulæ, de quibus vide S. Tho. 2.2. q 148. puta, mentis hebetudo, inepta lætitia, multiloquium, scurrilitas, & immunditia.

Mentis hebetudo, potiùs pœna est, quàm peccatum; fit enim ingenium hebes, & ineptum ad percipiendum

& iudicandum, ex nimio cibo & potu. Esset quidem peccatum; quando homo aduertenter ita fieret ineptus; vt non posset vacare his quæ præcepto tenetur facere, vt habet Angel. verb. hebetudo. vt, si medicus deberet tali tempore studere pro aliqua re graui, & infirmo necessaria; & ipse se ita repleret, vt non posset attendere. Similiter de Aduocato & concionatore dicendum est, in his casibus vrgentibus.

Altera filia est, inepta lætitia, qua homo cōgaudet in his, quæ nullam delectationem ex se sunt apta facere. Etiam hæc ex se veniale peccatū est, nisi sit materia mala, & quæ faciat mortale.

Tertia est, multiloquium & loquacitas, quæ ex se veniale est, nisi sit mixta cum contumeliis & infamiis contra proximum, vel blasphemiis contra Deum.

Quarta est, scurrilitas, nempè verba vel facta inhonesta, vel ad risum prouocantia. Et hæc si fiant causa delectationis venereæ, mortale peccatum est. Si verò solùm ad risum prouocandi, veniale graue est.

Vltima est immunditia, qua quis vsque ad vomitum vescitur, & hæc est veniale. Quamuis enim aliquis vsq; ad vomitum vescatur, vel bibat; nisi sequatur aliquod damnum notabile corporis, vel scandalū; non est mortale. Imò potiùs quāuis aduertenter hoc fiat vt euomat; vt Caiet. ver. regula, & Nauar. cap. 23. nu. 127. dicunt, contra Angel. verb. gula, qui contrarium tenet.

De Inuidia, & quid sit.

CAP. LXIII.

SEXTVM capitale vitium est Inuidia. Hęc autem sic describitur à S. Tho. 1. 2. q. 36. Tristitia de alieno bono in quantum proprię excellentię est diminutiuū. In qua descriptione sunt duæ partes.

Altera est, *tristitia de alieno bono*. Est enim inuidia, vitiū, quo bonū proximi nobis displicet, & de ipso tristamur,

volen

volentes nō esse tale bonum. Non tamen quæcunq; huiusmodi tristitia est inuidia, sed quæ procedit ex hac causa,& motiuo, nimirùm quia nobis videtur,per bonum alterius, nostram gloriam & excellentiam minui, dum nobis æqualis,fit maior per tale bonum.Ob id additur posterior illa pars in definitione, *vt propriæ excellentiæ est diminutiuum.* Est enim inuidia inter æquales,vel eos qui ferè æquales reputantur ob id dicitur inuidia,quasi non videre. Inuidus enim non vult alterius videre bonum,nec ipsum inuidiosum coram se,ne bonū quod displicet,videret. Aduertendum autem est,quòd multipliciter contingit aliquem tristari de bono alterius.

Primò quidem,quia aliquod malum inde prouenturum putat,vt qui dolet de electione alicuius in dignitatem,quia sibi mors vel damnū aliquod inde proueniet, & hæc tristitia est affectus, seu effectus timoris.

Secūdò,tristari potest aliquis de alterius bono, quia ipse caret eo; vt,quia videt hominem doctum,tristatur de illo bono, non quia in altero sit, sed quia ipse eo caret,& hæc tristitia est æmulatio.

Tertiò,tristari potest de bono alterius, quia eum tali bono indignum iudicat;vt qui tristatur de malorū prosperitate temporali,quia indigni sunt. Et hæc est indignatio.De quibus vide Aristo.2.Rhetor.

Quartò,potest tristari,quia malum illi vult. Quando enim volumus alicui malum, bonum eius nobis displicet,& hoc est odium.

Quintò,potest tristari de bono alterius,vt propriæ excellētiæ est diminutiuum, & hæc tristitia inuidia est, vti diximus.

Sextò, potest tristari, quia illi maius bonū volumus: vt tristantur boni de bono temporali malorum, quādo illi occasionem ad peccatum futuram vident.& hæc tristitia ex charitate est.

Septimò,potest esse huiusmodi tristitia ex iustitia,vt qui dolet de beneficio collato indigno, quia iniustè datū est,& hæc ex zelo est. Cū ergo multis modis accidat tristari de bono alicuius, vno tātùm contingit inuidia;

ob id in definitione duæ partes positæ sunt. prior communis est aliis propter inuidiam, posterior autem propria est ipsius.

Quale peccatum sit tristitia ex timore.

CAPVT LXIIII.

NON solũ de tristitia, quæ inuidia est, sed de aliis etiam oportet considerare, qualiter se habeant. Illa ergo tristitia de bono alterius, quia inde malum timemus, quod ad timorem pertinet, aliquando est peccatum, aliquãdo non, ob id sunt notanda tria dicta.

Primum est, quando timemus malum iniustè inferendum ab alio ob bonum ipsi collatum, & nobis certũ est, tale malum prouenturum, iustum est tristari. Vt eligitur in iudicem homo, qui committit iniustitias multas, & mihi probabile est, commissurum esse; licet mihi tristari de tali potestate ei data. Ratio & signum huius est; quòd si ego haberem potestatem priuandi tali potestate illum, in tali casu liceret. Licitum ergo est, tristari de bono alicuius, quo licitè possemus eum priuare, si in nobis esset potestas, ob illam causam propter quam tristamur, vt dicit Caiet.2.2.q.36.art.2.

Secundò, quando malum quod timemus, iustè ab illo inferendum est, tunc tristari de bono, malum est: verbi gratia, eligitur in iudicem homo rectus, qui vitia exterminabit, & castigabit malos iusta pœna, si quis ob timorem tristetur de potestate illi concessa, malè faceret. Quamuis enim liceat timere ipsum malum, non tamen licitum est, ob timorẽ hunc displicere & tristari de bono illius, sicut neq; liceret ob id, priuare illum tali bono. Huiusmodi autem tristitia, si esset ex cõsensu voluntatis pleno, & esset de magno bono, esset peccatũ mortale, sicut inuidia, vt dicemus.

Tertiò, quando malum timemus, iniustè quidem inferendum, tamẽ non est nobis certum, tale malum prouenturũ, sed leui suspicione colligimus; tũc talis tristi-

tia est mala, sicut esset malum etiam in tali casu priuare illum tali bono. Per hæc possumus iudicare in aliis multis casibus similibus.

De æmulatione.

Cap. LXV.

Aemvlatio est tristitia de bono alterius, quatenùs nos eo priuati sumus, vti diximus. De hac autem tria etiam dicta sunt notanda.

Primum est, cùm bona quæ æmulamur, sunt spiritualia, & ad animæ salutem pertinentia, talis æmulatio sancta est, & licita: verbi gratia, video hominem pœnitentem, deuotum, religiosum, contristor ex tali bono, non quia in illo sit, sed quia in me nõ est. Hoc licet, imò laudatur à Paulo 1. Corint. 12. *æmulamini charismata meliora*, 1. Cor. 14. *sectamini charitatem, æmulamini spiritualia.*

Secundum, quando bona de quibus tristamur, sunt temporalia, si nobis sunt proportionata, licitum est tristari, sicut etiam licitum esset desiderare talia. verbi gratia, aliquis non habet, quo possit familiam sustinere, videt alios sibi æquales habere, tristatur de hoc, quia simili sustentatione priuatur, bonum hoc est.

Tertiò, quando bona sunt temporalia, sed homini tali improportionata, tũc tristari bonum nõ est, sicut neque desiderare: vt, si mediocris homo tristetur, quia nõ est Rex, quia non est Papa, & hoc veniale est ex se. Quando autem appetuntur in malum finem temporalia, tunc tristitia omnis mala est, & tantum peccatum, quantum est desiderium talium bonorum ob illum finem.

Indignatio autem est, qua tristamur de bono alicuius, quia indignus est tali bono, & hoc locum habet in temporalibus. Et attende, quòd non loquimur, quando ista dignitas est cõtra iustitiam, & qui dolet ob hoc, dolet, quia iniustitia committitur (de hoc enim dicemus posteà) sed de eo qui dolet, quia videt huiusmodi temporalia collata in hominibus indignis, & non ob alium

finem

finem dolet. Huiusmodi indignatio, vt dicit S. Thom. & Caieta. loco citato, si non aliud habet quàm quod dictũ est, mala est, & ex se veniale: nam cùm id de quo dolet, nec sit malum culpæ, nec pœnæ, videtur quodammodò arguere Deum, & dolere, quasi in iustitia sit ex parte datoris. Est ergo mala talis indignatio, & si prorumpat in id quod Deum arguat, quòd iniustus sit, & malè distribuat, est grauissimum mortale peccatũ, & blasphemia. Hæc indignatio Psal. 36. reprehenditur, *Desine ab ira*, inquit, *& relinque furorem*. Si autem talis indignatio sit, quia mali abutuntur bonis, vel alio bono fine, iam ad aliam tristitiam pertinet hoc, vt dicemus.

De odio, inuidia, & tristitia bona.

CAPVT LXVI.

TRISTITIA quæ ex odio procedit, iudicanda est ex ipso odio. Cùm enim malum alicui volumus, propter ipsum subiectum & personam, quæ inimica est nobis, tũc peccatũ est: &, si malum est graue & odiũ ex libera volũtate, mortale est: secùs veniale. Simili modo se habet huiusmodi tristitia; quæ si de bono graui & ex libertate fit, mortale est, secùs autem, veniale.

Inuidia autem secundùm S. Tho. & omnes Doctores, ex genere suo mortale est: & de facto est mortale, si duæ adsint conditiones.

Vna est, cùm est voluntatis consensus. Sæpè enim solùm est quidam motus in parte sensitiua, aut volũtate, sed subitus & ferè naturalis, quo homo tristatur de bono æqualis; & tunc, ad summum est veniale, nam mortale exigit voluntatis plenum consensum.

Alterum est, quod bonũ de quo tristamur, sit graue. Cùm enim leue est, vt pueris solet accidere, qui in leuibus solent sociis inuidere; veniale peccatum est. Reliquæ duæ tristitiæ quæ ex charitate & iustitia sunt, bonæ sunt. Licet etiã tristari de sanitate alicuius, quia occasio est illi peccãdi mortaliter. In quo casu licet illi malum

velle,& infirmitatem ob bonum maius. Licet etiam tristari,quia dignitates dantur indignis, & violatur iustitia. Licet tristari,quia viuunt Hæresiarchæ & aliorum corruptores, & licet illis mortem desiderare, ne alios inficiant,ne aliis tantum malum inferant. Ex his multorum casuum resolutio patet.

De filiabus Inuidiæ.

CAPVT LXVII.

QVINQVE filiæ Inuidiæ assignãtur;odium, susurratio,detractio,gaudium in aduersis proximi, & afflictio in prosperis.

Odium est, quo alicui malum volumus,ob malum ipsius,& nõ ob aliquod bonum eius vel alterius; & hoc peccatum est,de quo diximus in lib.4.Instructionis.

Susurratio est,qua famam auferimus in occulto.

Detractio verò, qua in manifesto: & de his diximus in lib.5.

Gaudium in aduersis proximi,peccatum est;&,si malum proximi, de quo gaudemus, graue est, & gaudium sit ex rationis consensu,mortale est.

Afflictio in prosperis, est tristitia de bonis proximi. Inuidus enim duas habet tristitias.

Altera est de bono proximi, prout per ipsum videtur,propria minui excellentia,& hæc est ipsa inuidia.

Altera est consequens. Nam inuidus vellet nihil boni accidere inuidioso, & bonũ eius impedire conatur, saltem desiderio. Quando ergo ei tale bonum euenit, quia contra inuidi voluntatem euenit,affligitur, & tristatur. Et hæc tristitia,est filia inuidiæ,vt habet S.Tho. loco citato. Et est peccatum eo modo, quo gaudium in aduersis. Hæc satis sint de inuidia.

De

De Acedia, quid sit.

CAPVT LXVIII.

VLTIMVM capitale vitium, Acedia est. De qua primùm percipere oportet, quid sit. Potest autẽ sic describi: est tristitia de bono spirituali, vt ad ipsum hominem attinet.

In cuius declarationem aduerte, bonum spirituale vocari hominis beatitudinẽ, quæ in fruitione Dei consistit, & ea bona, quæ ad ipsam consequendam ordinãtur, vt charitatem, virtutum opera, diuina præcepta, sacramenta, & alia huiusmodi. Hæc bona tripliciter possunt considerari.

Vno modo, vt à Deo procedunt vt ab omnium bonorum principio & authore.

Alio modo, vt in proximis nostris sunt.

Tertio, vt ad nos ipsos etiam pertinent.

Aduerte rursus, quòd cùm per charitatem nõ solùm diligamus Deum, sed etiam proximum, & nos ipsos, & charitatis sit, gaudere de bono illius quem charitate diligimus, fit vt charitas inclinet nos ad gaudendum de huiusmodi bonis, secundùm illam triplicem considerationem.

Primò quidem vt à Deo sunt; qui enim diligit Deũ, gaudet de bono opere ab ipso Deo procedente, quatenùs eius potentia, & bonitas, iustitia, sapientiaque manifestantur. Similiter, qui diligit proximum, gaudet de bono spirituali ipsius, quatenùs per ipsum benè se habet, & disponitur ad suum finem consequendũ, vel quia iam ipsum est cõsequutus. Qui etiam diligit se propter Deum, gaudet cõsequenter de tali bono spirituali, quod ad ipsum pertinet, & gaudet se ad Deũ ipsum ordinari per tale bonũ, propter quẽ, scilicet Deum, diligit semetipsum. Aduerte rursus, iuxta triplicẽ eandẽ boni spiritualis considerationem, ꝙ triplex potest esse tristitia in homine de tali bono, & vnaquæq; est contra charitatẽ,

vel qua diligendus est Deus, vel qua diligendus est proximus, vel qua ipse se debet diligere propter Deum.

Prima tristitia est, qua homo contristatur de bono spirituali, vt à Deo est, quasi nolens ipsius manifestationem & gloriam. Et ista tristitia est pessima, & nascitur ex odio Dei, quod est grauissimum peccatorum, & maximè in damnatis reperitur.

Secunda tristitia est, qua homo tristatur de tali spirituali bono, vt est in proximo, quasi nolens ipsum proximum tali bono præditum. Et Et hęc est graue peccatũ, & dicitur inuidentia gratiæ fraternæ; & est vnũ ex peccatis contra Spiritum sanctum, quæ dicuntur nõ remitti, quia difficilè remittuntur, talisq́; inuidentia ex genere suo, est mortale peccatum: &, si adsit consensus rationis & grauitas materiæ, de facto est mortale.

Tertia tristitia est, qua homini displicet bonum spirituale, qua parte ad ipsum pertinet, quasi nolens & fastidiens se capacem talis boni, & se ad id ordinari. Tristatur enim de beatitudine, de diuinis præceptis, de sacramentis, de bonis aliis spiritualibus, quasi volens ne ad ipsum pertinerent. Hæc tristitia dicitur acedia, qua homo velut nauseam habet rerum spiritualium, & nascitur præsertim ex duplici capite.

Vno quidem, ex nimio affectu, quem homo habet rerum temporalium, & huius mundi delectatione.

Altero, ex terrore laborũ & studiorum, quibus spiritualia bona sunt consequenda. Et hoc secundum ex priori nascitur. Nam per prius perditur gustus spiritualium: Gustu deperdito, statim res laboriosa fit, vt in his qui vescuntur cibis multum saporem habentibus. Acedia autẽ nomen est græcum, ἀκηδία enim dicitur sine labore, aut sine cura. Nam κῆδος, græcè curam vel laborẽ significat. Aliqui putant esse nomen Latinum deriuatum ab acidus, a, um, id est, frigidus: quia sicut frigida non facilè mouentur, ita acidosus ex nimia tristitia torpescit. Hæc enim nomina ab effectu sumuntur: sed melius puto dici quod diximus, esse græcum. Vide S. Thomam 2.2. quæst. 35.

Quale

Quale peccatum sit Acedia.

CAP. LXIX.

ACEDIA, vt habet S.Thom.loco citato,ex genere suo est mortale peccatum: cùm sit contra charitatem,vt superiùs declarauimus. De hac dicitur 2.Corinth.7. *Tristitia huius seculi mortem operatur*, fit tamen veniale dupliciter.

Vno modo,quando non accedit plenus rationis consensus,sed sistit solùm in parte sensitiua, aut in ratione imperfecta. Suboriuntur enim aliquando quidam metus,& tristitiæ internæ, quibus homo plenum non adhibet cõsensum:tũc in his non est mortale,sed ad summum veniale peccatum.

Altero modo,quando,& si ratio consentiat, tamen materia est leuis: tunc autẽ dicitur materia leuis,quando homo non verè tristatur de bono spirituali, secundùm se,sed de eo, ratione alicuius circũstantiæ loci, & temporis:vt qui cõtristatur de ieiunio, quia tali die obseruandum est, qui tristatur de concione quia tali tempore fit, tamen absolutè non contristatur de his, quasi nolens esse concionem,esse ieiunium, & alia huiusmodi.frequenter in his,est tantùm veniale. Quando verò acedia est de ipso bono spirituali absolutè, & ex rationis cõsensu,tunc est mortale.solet etiam acedia esse peccatũ, ratione effectuũ suorum, sed iam hoc potiùs pertinet ad filias ipsius,de quibus modò agendum est.

De filiabus Acediæ.

CAPVT LXX.

SEX sunt filiæ acediæ;desperatio,pusillanimitas,torpor,malitia,rancor,mentis euagatio.

Desperatio est, qua homo diffidit se finem cõsequuturum supremũ.Hæc autem facilè oritur ex acedia, qua homo velut à se reiicit talem finem. Est autem desperatio peccatum mortale graue, cùm ex consensu ra-

tionis pleno fit. Quando verò solùm est quidam motus imperfectus, veniale est.

Pusillanimitas est, qua homo non audet diuina consilia quæ perfectionis sunt, exequi. Et hæc veniale est ex se.

Torpor verò est, quo negligit homo se, & omittit facere quæ ex præcepto tenetur, & hic mortale est.

Malitia autem est, qua homo odio habet ipsa bona spiritualia in se, qua vellet ea non esse, aut qua etiā pœnitet hominem benè fecisse, & impleuisse quæ tenebatur facere, aut contemnit Dei beneficium, desiderando, nō fuisse natum, & cognouisse Christum, dolendo, &c. Et hæc est mortale.

Rancor est, quo homines qui inducunt ad spiritualia, vt religiosi, concionatores, & alij huiusmodi, sunt ei fastidio, & eos auersatur. Et hic est veniale, nisi coniungatur cum odio, quo eis malum notabile deliberatè desiderat.

Euagatio mentis, est defectus intentionis, quæ rebus spiritualibus exequendis & exercendis est adhibenda. Et hæc ex se veniale est, nisi, cùm exigitur ex præcepto aliquo talis attentio, vt in recitandis horis Canonicis, quando homo obligatur recitare, & in audiendo sacrū diebus festis. In his enim reb⁹ euagatio mētis esset mortalis, si notabilis esset, & culpabiliter, seu ex negligētia haberetur. Sed de his satis diximus in instructione.

Finis tractatus septem peccatorum mortalium. Laus Deo, gloriosæque eius genitrici.

EIVSDEM AVTHORIS EXPLICATIO CASVVM IN BVLLA COENAE DOMINI RESERVATORVM.

ANTEQVAM accedamus ad ſingulos caſus, explicanda ſunt tria. 1. agendum eſt de materia huius bullæ. 2. de antiquitate. 3. de qualitate excommunicationum.

Quoad primum; hæc bulla continet duo:

Primò, quaſdam excommunicationes particulares, latas in quibuſdam caſibus ſpecialibus; quorum aliqui iam erant ſub excõmunicatione in iure, aliqui nullam habebant excommunicationem, ſed de nouo prohibentur ſub excommunicatione.

Secundò, continet reſeruationem excommunicationũ. Fit enim in hac bulla, reſeruatio abſolutionis à quacunq; excommunicatione harum, ſedi Apoſtolicæ. Vnde nota eſſe differentiam inter excõmunicationem reſeruatam Papæ, & excommunicationem in bulla cœnę Domini. Sunt enim multæ excõmunicationes reſeruatę Papæ à iure, ſed non in cœna Domini. Verum eſt, quòd omnis excõmunicatio quæ eſt in cœna Domini, eſt Papalis. Hinc eſt, quòd quando in Iubilæis conceditur facultas abſoluendi ab excommunicatione, exceptis his, quæ ſunt in cœna Domini: per huiuſmodi conceſſionẽ poteſt confeſſarius abſoluere à quacumque Papali excommunicatione à iure.

Quoad ſecundum, non videtur valdè antiqua bulla iſta. Doctores enim ſcholaſtici conſiderauerunt excommunicationes, & huius bullę non meminerunt. Videtur

tamen incœpisse tempore Martini V. in Concilio Constant. quando viguerũt hæreses Bohemiæ, anno Domini 1420. cuius bullæ meminerunt duo Pontifices Paulus II. & Sixtus IV. in extrauag. & Leo contra Lutherum auxit illam, & posteà Paulus III. & sequentes.

Quoad tertium, nota duplex esse genus excommunicationis: à iure, & ab homine. A iure est quæ continetur in canone, vel statuto aliquo ecclesiastico; cuiusmodi sunt in Conciliis & Decretis, &c. Ab homine est, quæ à iudice per aliquam sententiam fertur. Est autem differentia inter huiusmodi excommunicationes: quòd excommunicatio à iure manet, etiam mortuo conditore, & excommunicatio ab homine perit mortuo illo, qui fulminauit illam, vel deposito ab officio.

Est modò difficultas, an istæ excommunicationes Bullæ cœnæ Domini sint à iure vel ab homine. Si enim sunt à iure, ligant incidentes in huiusmodi casus etiam sede vacante, manent enim mortuo cõditore. Si autem sunt ab homine, non ligant sede vacante, incidentes in huiusmodi casus. Soto lib. 4. sent. dist. 22. q. 2. art. 3. tenet esse ab homine, sicut sunt Regulę Cancellarię. Idẽ tenet Nauar. cap. 27. in summa, nu. 54. &, si ita est, non ligat eos qui in sede vacante incidunt: tamen qui inciderunt ante sedem vacantẽ in huiusmodi casus, manent ligati & excommunicati. Vnde sede vacante manent huiusmodi casus, sicut erant ante bullam. Quidam enim nullã habebant excõmunicationem: & ille qui peccat sede vacante, vel nullam incurrit excõmunicationem, vel excommunicationem à iure. Ego credo hoc esse verum.

Probatur primò: quia si esset à iure, sequitur omnes bullas antecedentium Pontificũ obligare modò, etiam in illis quæ renouauerunt Pontifices sequẽtes, quia sequentes non derogarunt.

Secundò, si à iure sunt, ergo non pereunt Papa mortuo. Ergo manent in suo vigore: quod tamen non ita est, nam olim erat excommunicatio in cœna Domini contra addentes vnum punctum in literis Apostolicis, modò verò non est.

Tertiò, quia excommunicationes à iure non renouantur, istæ autem renouantur singulis annis, & immutantur frequenter.

Prima excommunicatio in Hæreticos, & schismaticos, &c.

PRIMA excommunicatio fulminatur contra decem genera personarum. Hæreticos, schismaticos, hæreticorum credentes, ipsorumq; receptatores & fautores, defensores, libros hęreticorum scienter quomodolibet legentes, in domibus suis retinentes, imprimentes, defendẽtes quolibet colore vel ingenio, quauis causa publicè vel occulti. Ante huiusmodi bullam erant excommunicati in iure hæretici, credentes, fautores, receptatores, defensores, sed excommunicatio non erat reseruata Papæ. Ita habetur in c. excommunicamus, extr. de hæret. & c. quæcunq;. de hæret. in 6. schismatici etiam erant olim excommunicati. c. nulli. 19. dist.

Hoc supposito, explicandum est, qui sint hæretici, schismatici, &c. Duo sunt necessaria, vt homo dicatur hæreticus, supposito quòd sit baptizatus.

Primum est, vt habeat errorem contra fidem Catholicam, id est, dissentiat iis, quæ fides docet, vel nõ assentiat iisdem, vel assentiat contrariis.

Secundum est, pertinacia. Ita habet August. 24. q. 3. cũ dixit Apostolus, & c. qui in Ecclesia. Est autem pertinacia, quando homo affirmat id quod scit esse contra Ecclesiam, vel contra scripturam, vel contra Concilium, vel contra principium fidei, & adhuc perseuerat. Vnde, qui ex ignorantia tenet aliquid contra fidem, licèt peccet mortaliter, quando ignorantia est crassa, tamen nõ censetur hæreticus, nec excommunicatus. In quo nõ est audiendus Sot. in 4. dist. 22. q. 1. art. 3. tenens contrarium. Non solùm autem est hæreticus, qui errat pertinaciter, sed etiam qui dubitat pertinaciter contra fidem. Ille verò dubitat pertinaciter; qui, cũ sciat aliquid esse ab Ecclesia definitum, adhuc deliberato animo dubitat. iste

talis censetur hæreticus, c.1. de hære. vbi dicitur; dubius in fide infidelis est. & c.1. de summa Trin. censetur hæreticus, qui dubitat animam esse immortalem, & esse formam corporis. Nota, quòd hæreticus se habet dupliciter. Vno modo interiùs, non explicando quicquam exteriùs, alio modo interiùs & exteriùs simul.

His suppositis sit prima conclusio: Hæretici tantùm interiùs nō incurrunt excommunicationem, ideò possunt absolui à quocunque confessore. Ita tenet communis sententia, & Alex. Alen. 2. part. q. 182. memb. 2. & 5. S. Thom. 2. 2. q. 91. art. 4. vbi dicit, quòd non potest Ecclesia circa actus purè internos, aliquid præcipere, vel punire. Quod in particulari de hæretico tenet Anton. 3. p. tit. 25. cap. 4. Caiet. verb. hæresis. Palud. in 4. dist. 13. q. 3. cū aliis multis, licèt contrarium teneat Glos. Clem. multorum, de hæret. & Adrian. quodlib. 8. q. 1. Prior tamen sententia est communissima & tenenda.

Secunda conclusio: In foro exteriori non incurrit excommunicationē hæreticus exterior tantum sine hæresi interiori. Hæc conclusio est contra Caiet. 2. 2. q. 94. art. 1. qui tenet contrarium, sed conclusio est vera & tenenda. Ita Ant. 3. p. tit. 12. cap. 5. Tabien. v. hæresis, num. 2. & Syluest. v. hæresis. 1. §. 9. v. g. sit homo qui metu aliquo fecit actum hęreticum, sed interiùs est Catholicus: non est excommunicatus, quamuis in foro exteriori censebitur hæreticus, & excōmunicatus, sed in conscientia non est. Nā si iste esset excommunicatus, esset propter excommunicationē latam contra hæreticos, sed iste nō est hæreticus. Nullus enim est hæreticus, nisi habeat errorem cum pertinacia. Ergo non est excommunicatus.

Tertia conclusio: Hæretici qui verè sunt hæretici, & aliquo exteriori signo hæresim manifestarunt, etiā occulto & secretissimo, sunt excōmunicati. Hęc conclusio est Caiet. ver. hæresis, Sylu. v. excommunicatio. 7. gl. 24. q. 1. can. Acatius. 1. Palud. 4. d. 13. q. 3. v. g. si quis exprimat scripto suam hæresim, & statim rumpat chartam: vel, si exprimat verbo vel omissione alicuius exterioris quod debet facere, & ex errore omittit, quamuis sit occultissimè,

simè,

ſimè, incurrit excommunicationem, quia eſt verè hæreticus, & canon ligat hæreticos quoſcunq; ligare poteſt. Sed hos poteſt ligare Eccleſia. Ergo ligat. Nam mentales hæreticos non poteſt, ſecundùm S. Th. Probatur minor; quia Eccleſia habet poteſtatẽ ſuper actus exteriores etiam occultos. Vnde homicida etiam occultiſſimus eſt irregularis. Notandum eſt hic; quòd licèt excommunicẽtur hæretici, & aliquorum ſectæ exprimantur; non tamen ob id ſunt nominatim excommunicati, quouſq; ab Eccleſia declarentur tales: & propterea non tenentur eos vitare, quamuis maximè debeamus vitare hęreticos propter periculum peruerſionis, cùm probabiliter imminet; quia ſermo eorum ſerpit vt cancer.

Secundum genus perſonarũ, quæ cõprehenduntur in hoc primo caſu, ſunt ſchiſmatici, qui in aliis bullis antecedentibus non continebantur. Schiſmatici autem dicuntur à ſchiſmate. Schiſma eſt peccatum contra charitatem: & eſt ſeparatio rebellis ab Eccleſiæ capite. Duo requiruntur neceſſariò ad peccatum ſchiſmatis.

Primò, vt ſeparetur homo à vicario Chriſti, & ſummo Pontifice per inobedientiã, quia nõ vult illi parere.

Secũdò, vt ſit cum rebellione, id eſt, non recognoſcendo eum pro paſtore & capite. Hæc duo faciunt ſchiſmaticũ: multi enim nolunt obedire, ſed tamẽ recognoſcunt illũ. Schiſma aliquando eſt cum hęreſi coniunctũ, aliquando ſine illa. Tunc eſt cum hæreſi, quando homo non vult recognoſcere Pontificẽ pro vicario Chriſti, & ita credit. Quando autẽ nõ vult recognoſcere ex animi paſſione, eſt purum ſchiſma ſine hęreſi. Verum eſt, quòd ferè ſemper ſchiſmatici ſunt hæretici, nã hæreſis eſt pallium ſchiſmatis; ſed nihilominùs ſchiſmatici ſunt excõmunicati in iſto caſu, licèt non ſint hæretici, ſed tamen quando exteriùs exprimunt ſuum ſchiſma vel verbis, vel factis, vel aliquo ſigno exteriori.

Tertium genus perſonarum, ſunt credentes hęreticis. Qui autem ſint credentes explicant benè Archidia. c. quicunque, de hæret. in 6. & Palud. in 4. diſt. 13. quæſt. 3. & Sylueſt. ver. hæreſis. 7. §. 10. qui errorem expreſſè &

expli-

explicitè non habent, ſed implicitè. Ponit exemplum Palud.cũ quis dicit, velle ſe mori in fide Gulielmi, habentis ſcilicet multos errores, quorum ipſe nullum ſcit in particulari. Gulielmus eſt hæreticus, & hic alius dicitur credens, qui abſque dubio eſt etiam hæreticus; ſed dicitur credẽs, quia implicitè, & in alio profitetur. Vnde, ſic inter Catholicos ruſtici implicitè tenent fidem, credentes quod credit Eccleſia. Credentes ergo hæreticorum excommunicati ſunt, quando errorem implicitum exteriùs exprimunt: vt dicentes, Caluinum fuiſſe virum bonum, ſe velle mori in fide illius, &c.

Quartum genus eſt, defenſores hæreticorum. Qui autem ſint defenſores hæreticorũm, explicat Archid. in c. quicunque, de hæret. in 6. & Sylueſt. verb. hæreſis. 1. §. 10. qui viribus aut potentia defendunt hæreticos, ne veniant in manus iudicum inueſtigandi, examinandi, vel capiendi. Dicit etiam Cardin. Clem. 1. de pœnit. defenſores eſſe aduocatos, qui patrocinium præſtant eis, & defendunt illos, cùm ſciant eſſe hęreticos. Et hoc in cauſa hæreſis. Addit etiam Palud. 13. q. 3. quod notarij & reliqui miniſtri qui ſimile patrocinium adhibent in cauſa hæreſis, dicuntur defenſores. Non tamen dicitur defenſor hæreticorũ, qui hæreticos defendit, ne occidantur à priuato latrone. Rurſus, non eſt defenſor aduocatus qui defendit hæreticum de crimine extra hæreſim, puta in homicidio vel in cauſa ciuili.

Quintum genus, ſunt fautores hæreticorũ: qui autem ſint fautores, explicant benè prædicti Doctores, Archidiac. Syluest. & Palud. loco citato. Dicuntur autem fautores dupliciter, vel omiſſione, vel commiſſione.

Omiſſione: qui, cùm iudices ſint, & cùm ad ipſorum officium pertineat cauſa hæreticorum, ſunt negligẽtes in officio, non comprehendendo, cùm poſſint, non incarcerando, nec procedunt iuxta c. ad euellendam, de hæret. Hoc intelligitur in cauſa hæreſis. Et addit fautores eſſe Syluest. qui ex officio, vel iuramento tenentur accuſare hæreticos, & non accuſant, etiamſi ſint homines priuati. Qui enim iurant exequi tale miniſterium, ſi

non implent, peccant non denunciando, & incidunt in istum canonem. Alij verò, quibus non ita incumbit, sed solùm ex charitate, tenentur quidem nō denunciando, sed non incidunt in istum canonem.

Commissione dicuntur fautores, qui fauent verbis vel factis, sed in causa hæresis. Verbis, vt, si dicunt; isti iniustè sunt condemnati, inquisitores non benè procedunt contra istos, &c. Factis, in causa hæresis; vt si ministrant eis alimoniam, vel pecunias, vel arma, quibus ipsi iuuentur ad suam liberationem.

Sextum genus, sunt receptatores. Notat Archidiac. loco citato, quòd quamuis apud Grammaticos receptatores dicantur qui frequenter recipiunt, tamen in Canone non ita sumitur, sed satis est, si semel recipiantur. Dicuntur autem receptatores, qui in domibus suis, vel in alio loco recipiunt hæreticos, vt occultent ipsos, ne veniant in manus Iudicum. Ita habet Archidia. Syluest. & Tabien. verb. excommunicatio. 5. casu 2. §. 7. Vnde non dicuntur receptatores, qui recipiunt ipsos gratia hospitij, aut inuitant ipsos publicè, sed qui hoc modo ipsos recipiunt occultè, ne veniant in manus iudicum. Probatur etiam hoc ex lege 1. ff. de receptatoribus, & l. 1. ff. de officio Præsid. vbi receptatores dicuntur, sine quibus latro diù latere non potest: at si dicat, qui latenter recipit, & dolosè, ne cōprehendantur, hoc est, quod dicit Caietan. verb. excommunicatio, cap. 1. Receptatores, fautores, defensores esse illos qui defendunt hæreticos formaliter, id est, vt hęretici sunt. Noluit dicere qui defendunt hæreticos propter hæresim, sed qui defendunt hæreticos in fauorem hæresis, etiamsi propter hęresim non faciant, sed propter infamiam vitandam: puta, si est suus consanguineus qui occultat eum. Nam si vellet dicere Caieta. eum esse receptatorem, qui defendit hæreticum motiuo hæresis, apertè errauit: nam l. 2. ff. de receptatorib. habet, consanguineos & affines occultantes latronem, non esse absoluendos, sed verè puniendos. Vide quomodo dicuntur receptatores, etiamsi non receptāt propter furtum; quia consanguineus non

reci-

recipit furem, quia fur eſt, ſed quia conſanguineus, quia tamen illa receptio eſt in fauorem furti, & eius occultionem, cenſetur receptator, ſic in præſenti.

Septimum genus eſt, Legentes libros hæreticorum: Nota vnum verbum, eſſe neceſſarium in legentibus vt incurrant iſtam excommunicationem, ſicut in fautoribus: nempè, vt ſcienter id faciant, id eſt, vt ſciant libros eſſe hæreticorum, & ipſos legant. Libri hæreticorum ſunt in duplici differentia: quidam continent hæreſes, quidam doctrinam extraneam. Rurſus quidam legunt ex profeſſo, quidam verò vnam vel alteram lineam. Rurſus quidam legunt propter hæreſim, vt ſciant, alij propter alias rationes. Iſti excommunicantur, & hoc ſignificat, quando dicitur quomodolibet legentes. Hîc tamen aduertendum eſt, aliud eſſe legere libros hæreticorum, aliud libros prohibitos legere. Multi enim ſunt prohibiti, qui non ſunt hæreticorum; & qui legunt libros hæreticorum ſunt excommunicati hac excommunicatione; legentes verò libros prohibitos, qui nõ ſunt hæreticorum, licèt peccent mortaliter, quia cõtra præceptum in indice, vel catalogo expreſſum faciunt, non tamen ſunt excommunicati hac excommunicatione. Quando tamen libri prohibiti ſunt propter aliquos errores, vel errorum ſuſpicionem, legentes eos excõmunicati ſunt alia excommunicatione non reſeruata; licèt eorum authores non ſint hæretici, vt patet in indice.

Reliqua perſonarum genera non indigent expoſitione; ſcilicet libros hæreticorum in domibus ſuis retinentes, imprimentes, eos quomodolibet defendentes, ſi hoc fiat ſcienter, ſunt excommunicati, & ideò defendentes libros hæreticorum, ne ab inquiſitoribus capiantur & comburantur, ſunt excommunicati, vt ſuprà diximus de defenſoribus hæreticorum. Similiter, qui verbis eos laudant, affirmando non eſſe comburendos, & ſimilia.

Secunda excommunicatio contra latrunculos maritimos.

IN hac excommunicatione, excommunicantur pyratæ, curſarij, latrunculi maritimi: illi præſertim qui à Monte Argentario vſque ad Tarracinam diſcurrunt deprædantes, mutilantes, interficientes, ſuis bonis ſpoliantes eos qui nauigant. Similiter excommunicantur qui hos receptant, aut eis auxilium aut fauorem præbent.

Sed eſt dubium, qui vocentur pyratæ. Angel. verbo, Pyratæ, exiſtimat eum dici pyratam, qui deprædatur in mari vel flumine, id eſt, prædones qui prædantur in aquis, qui ſi deprædentur in mari, dicuntur maritimi, ſi in flumine, fluuiales: ille tamen qui in mari deprędatur, eſt excommunicatus in cœna domini: nō autem qui in fluminibus. Qui autem cenſeantur maritimi, Sylueſt. ver. excommunicatio. §.57. Tabien. ver. excommunicatio.5. caſu 25. nu. 4. exiſtimant, non eſſe pyratam abſolutè, qui deprædatur in mari tantùm, ſed eſſe neceſſarias tres conditiones, vt aliquis dicatur pyrata.

Prima; indifferentia in ſpoliando, id eſt vt ſpoliet nō nationem determinatam, ſcilicet hos vel illos, ſed indifferēter homines cuiuſuis nationis. Vnde Veneti ſpoliantes Genuenſes, non ſunt pyratæ.

Secunda; vt habeat intentionem principalem deprędandi. Vnde ſi aliqui nauigant pręcipuè ob negotiationem, vt mercatores, & caſu aliquo in itinere ſpoliarunt aliquos, non eſſent pyratæ.

Tertia; vt non ſit bellum indictum. Quando enim eſt indictum bellum, etiam iniuſtum, qui deprædatur aut ſpoliat oppoſitam partem, pyrata non eſt; quia pyrata eſt qui abſque titulo belli iuſti, vel iniuſti deprædatur. Ego puto primam conditionem non eſſe neceſſariam: &, ſi hoc non placet, ſaltem ſub nomine latrunculorum tales comprehenduntur. Vnde quicumque deprædantur in mari bello non indicto cōprehenduntur ſub iſta

excommunicatione siue in verbo pyrata, siue in verbo, latrunculus. Nec admitto quod ait Syluest. idem esse pyratam & latrunculum. Nam latrunculi dicuntur quicunque deprædantur in mari, bello non indicto, siue id contra vnam nationem, siue multas. & optimè Caietan. ait, ver. excommunicatio, c. 18. omne genus latrunculorum comprehendi in isto canone. Vnde quamuis pyrata qui in mari versatur, ingrediatur flumen aliquod, & ibi deprædetur, censetur latrunculus maritimus, & est excommunicatus. Cætera de receptatoribus, auxilium dantibus, vel fauorem, intelligenda sunt verba dicta, in prima excommunicatione. & ablatum est verbum, consilium, quòd antea ponebatur, quia comprehēditur sub auxilio.

Notandū; quòd pyratæ non statim ac per mare incipiunt discurrere, incurrunt hanc excommunicationem, vt benè ait Caietan. verb. excommunicatio, ca. 18. sed est necessaria vna harum trium actionum: scilicet, deprædari, mutilare, interficere, vel spoliare, cùm primùm, vel semel aliquid horum faciunt, excommunicati sunt. Et procedunt hæc de spoliantibus Christianos, non infideles.

Excommunicatio tertia contra omnes qui in terris suis noua pedagia imponunt.

Tertia excommunicatio, comprehendit imponentes noua pedagia in terris suis, & prohibita exigentes.

Pro cuius intelligentia est primum dubium, quid intelligatur per pedagia? Respōdeo ex gl, c, super quibusdam, de ver. signif. & ex Doct. ibid. & ex Summistis, ver. gabella, aut pedagium, aut ver. vectigal: pedagium vocatur tributū quod accipitur pro inuectis mercibus, & pro transitu, quando pontes eriguntur, & viæ aptātur: ad differentiam guidagij, quod pro ducatu, viæq; secu-

curitate soluitur: quamuis pedagium etiam extendatur absolutè, vt cõprehendat gabellas, & guidagia, & quodcumq; tributum impositum in mercimoniis: & sic sumitur in præsenti, scilicet pro quauis gabella imposita pro inuectione mercium, venditione, vel emptione rerum, vel pro transitu, vel ducatu, vel alia causa.

Secundum dubium est, qui sint imponentes noua pedagia. Pro solutione nota; pedagia esse posse triplici ex parte iniusta.

Vno modo, ratione personarũ quibus imponuntur: Non enim licet personis ecclesiasticis imponere tributa sine licentia Pontificis, & imposita absque licẽtia dicuntur iniusta, vt habetur c. clericis, de immuni. eccles. in 6. Imponentes ergo huiusmodi tributa personis ecclesiasticis sine auctoritate sedis Apostolicæ, licèt non incurrant hanc excommunicationem, incurrunt tamen aliam inferiùs contentam, vt ibi dicetur.

Secundò, sunt iniustæ ex parte causæ, vt si causa sit iniusta, insufficiens vel nulla, & modus ac mẽsura non seruetur. De quo vide Summistas loco citato, & quę nos diximus in Instructione. Imponentes autẽ huiusmodi gabellas non excommunicantur in hac excommunicatione; quamuis contrarium existimauerint Ang. & Tabie. ver. pedagium, dicentes excommunicari hac excommunicatione qui iniustas gabellas imponunt ex parte causæ, sed decipiuntur, nõ enim excommunicantur qui iniustas gabellas imponunt ex parte causę, sed qui nouas.

Tertiò, sunt iniusta ex parte personæ imponentis; non enim licet quibuscunque imponere suis terris noua pedagia, aut gabellas. Illi ergo qui non habentes auctoritatem imponendi gabellas, imponunt etiam iustas gabellas, ex parte causæ excommunicantur hac excommunicatione.

In cuius gratiam nota; tria genera personarum posse imponere gabellas, vt habetur in c. super quibusdã, de verb. signif. & c. innouamus, de censib.

In primo gradu est Imperator, vt habetur in l. vectigalia, ff. de publ.

Secundò, Reges non tantùm Romanorum, sed quicumque Rex, vt habet Innoc. c. super quibusdam, & Panorm. in c. innouamus.

Tertiò, Concilium generale, & à fortiori Papa in terris suis.

Quartò, consuetudo antiqua de qua nõ extat hominum memoria, probat pedagia esse licita. Notãt Panor. & Innoc. in c. super quibusdam, etiã ciuitates Italiæ, & similes, qui habent mixtum imperium, posse imponere noua pedagia, vt Veneti, Genuenses, Dux Florentię, &c. Ciuitates verò quæ non habent imperium, sed sunt sub Principe, non possunt. Ita habetur c. vectigalia noua. Hinc est, quòd Duces, Comites, Marchiones, Barones, & domini, qui non habent imperium, sed sub alterius sunt iurisdictione, sine licentia sedis Apostolicæ, aut Imperialis, aut Regis, imponentes vectigalia, aut pedagia, sunt excommunicati ista excommunicatione.

Tertium dubium, an incidant in hanc excommunicationem, qui antiquas gabellas sine licentia augent. Armil. ver. gabella, §. 8. Rosel. excommunicatione. 44. §. 5. existimant non incidere in istum Canonem, quãdo vetera pedagia erant licita; quia illud nõ est imponere gabellas, sed augere tantùm. Sententia tamen contraria est communis, & sine dubio tenenda. Ita tenet Syluest. ver. gabella. 3. §. 7. & Angel. verb. pedagium, & Tabien. ver. excommunicatio. 5. casu 25. Ratio est, quia illic est virtualis institutio nouæ gabellæ. Est quidem augmentum præcedentis, sed tota gabella est noua, quoniam ex alteratione & augmẽto nouum tributum resultat, & est ibi noua impositio.

Quartum dubium est; an exigere huiusmodi gabellas prohibitas à spontè soluentibus sit prohibitum sub hac excommunicatione. Nota, pro declaratione, quæ in secunda parte huius excommunicationis sub illo verbo, *& prohibita exigunt*. excommunicantur exactores harum gabellarum, quæ sine auctoritate imponuntur.

Nota secundò, quod est discrimen inter clericos & seculares. Exigẽtes enim has gabellas iniũctas à seculari-

ribus spontè soluentibus, non sunt excommunicati. Ita habet Syluest. verb. excommunicatio. 7. §. 54. Exigentes verò à clericis etiam spontè dantibus, sunt excommùnicati, quando gabellæ sunt sine auctoritate Pontificis positæ, vt expressè habetur in alia excommunicatione inferius.

Quarta excommunicatio contra falsarios literarum Apostolicarum.

HAEC excommunicatio fertur contra quatuor genera personarum.

Primò, contra falsarios literarum Apostolicarum.

Secundò, contra falsarios supplicationum, gratiam, vel iustitiam concernentium signatarũ per Romanum Pontificem, aut Vicecancellarium, aut gerentes vicem illorum.

Tertiò contra signantes easdem supplicationes nomine Pontificis Romani, vel Vicecancellarij, vel gerentis locum ipsorum.

Quartò, contra falsificantes vel mutantes supplicationes per Romanum Pontificem signatas, & datas sine licentia ipsius vel eius datarij.

Pro intelligentia sit primum dubium; quæ dicantur literæ Apostolicæ? Dico breuiter, esse illas quæ nomine summi Pontificis expediuntur, sicut Bullæ plumbatæ, & breuia Apostolica. Vnde inquit Palud. 4. distin. 18. q. 2. art. 3. non sunt literæ Apostolicæ, literæ pœnitentiariæ, quia expediuntur nomine summi Pœnitentiarij. Rursus literæ Legati Apostolici, non censentur literæ Apostolicæ, & consequenter neque Nuncij Apostolici, & multò minus alicuius Prælatorum, vel Episcoporum, quia nõ expediuntur nomine summi Pontificis, sed nomine aliorum. Vnde, has literas falsificantes non incurrunt hanc excommunicationem.

Secundum dubium, quare dicitur in hac excommu-

nicatione extendi, c.ad falsarios, cum omnibus pœnis ibi contentis.

Pro solutione nota in d.c.excommunicari 1.falsificãtes per se, vel per alios literas Apostolicas.

Secundò, vtentes literis Apostolicis falsis, scienter, intellige si laici sint, vt optimè ibi Panorm.dicit, contra Hostiensem.

Tertiò, impetrãtes literas falsas, etiamsi laici sint; sed non censentur impetrantes literas falsas, qui impetrant literas per falsi suggestionem, vel supprimendo veritatem, vt optimè notat Ricar. 4. dist.18. q.4.art.12. Syluest. ver.excommunicatio.7.§.9.& Tabien.v.excommunicatio.25.casu 5.quia tales literæ in se veræ sunt, vt à Pontifice conceduntur; imò, nec censentur impetrantes literas falsas, qui sub nomine alieno impetrant literas per se. Nam in his casibus literæ non dicuntur falsæ: sed solùm illi censentur, qui ab aliis obtinent literas falsificatas, postquàm emissæ sunt de manu Pontificis. Hi ergo ipso facto excommunicantur ibi.

Et vltimò, excommunicantur defensores & fautores falsariorum. Illa tamen excommunicatio non est reseruata, sed ab ordinario potest absolui. Rursus apponitur pœna; nam si clerici sunt, & per alios falsificant, priuãdi sunt omnibus beneficiis; si per se falsificauerint, vltra priuationem sunt degradandi & tradendi brachio seculari, vt pœnis legitimis afficiantur. Excommunicatio ergo hæc bullæ cœnæ Domini est strictior illa, in quantum non comprehendit vtentes, nec impetrantes, nec fautores vel defensores falsariorum, nec falsificantes per alios. Est tamen ex alia parte latior, inquantum c.illud, ad falsarios, comprehendit tantùm falsarios literarum Apostolicarum; hæc verò excommunicatio comprehendit etiam falsarios supplicationum, & signantes easdem nomine Pontificis. Hæc omnia genera falsariorum priuanda sunt beneficiis, sicut falsificantes literas Apostolicas. Ideò enim dicitur extendi c. ad falsarios, cum omnibus pœnis contentis in eo.

Tertium dubium: Vtrùm incidant in hanc excom-

municationem, qui in literis Apostolicis corrigunt vnam literam, aut errorem in Grammatica, vel addunt, aut minuunt aliquid, sensum non mutantes. Est varia opinio inter Doctores.

Quidam tenent huiusmodi esse excommunicatos, & comprehendi in bulla Cœnæ Domini: nam corrigere pertinet ad officiales, ita tenet Host. lib. 5. summæ, de crimine falsi, §. porro. & Panorm. c. ex literis, de fide instrum. Syluest. verb. excommunicatio. 7. §. 10. & Cardi. ver. excommunicatio. §. 26. & in fauorem huius opinionis est hoc, quod in priuilegiis concessis summo Pœnitentiario, dicitur, vt possit absoluere ab excommunicatione, quæ ex mutatione vnius literæ, vel puncti, sensu non mutato, incurritur.

Alij verò tenent contrarium: nempè, huiusmodi correctorem non esse excommunicatum, nisi mutet sensum: ita vt ex inualidis literæ fiant validæ, vel ex validis validiores. Ita tenet Ricard. 4. dist. 18. quæst. 4. art. 12. & Anton. 2. part. tit. 24. casu 16. & Ange. verb. excommunicatio. 5. casu 3. num. 3. Tabien. excommunicatio, 25. casu, cum aliis multis. Et ita tenendum est. Ratio est, quia modò in bulla Cœnæ, imò multis iam annis retrò, non est positum illud verbum, excõmunicamus eos qui mutant punctum aut literam, sicut olim ponebatur; vt patet ex Hostien. loco citato, propterea tunc dabatur illa facultas summo Pœnitentiario; & tũc erat verior prior sententia, modò verò non ponitur illud verbum. Dices; tales sunt falsarij. Respondeo, nequaquam; quia tunc etiã mutantes punctum in supplicationibus, inciderent in excommunicationem; quod omnes negant, & tamen si falsarij essent, inciderent.

Secundò probatur ex c. ex conscientia, de crim. falsi. vbi habetur, quòd per rasuram bullæ in loco non suspecto, non censetur falsa. Ergo nec censetur falsarius, qui literam radit, sensu non mutato.

Quartum dubium, an habentes literas Apostolicas falsas, & illis non vtentes incurrant hanc excommunicationem? Respondeo, quòd nec incurrant hanc excom

municationem, nec aliam. Si tamen intra viginti dies, postquam sciuerint, eas esse falsas, non lacerauerint, vel resignauerint, sunt excommunicandi per ordinarium; & semel excommunicati, non possunt absolui nisi à Papa. ita habetur c. ducta, de crimine falsi. In quo c. excommunicati sunt ipso iure, qui literas Apostolicas accipiunt ab alio quàm à manibus Papæ, vel Officialium & bullatorum; nisi sint Magnates, qui per internuncium possunt accipere; quod de existentibus in Curia intelligunt Ioan. And. & Doctores, sed iam non est in vsu hæc excommunicatio, vt ibi notat glos. & Panorm. nisi vbi periculum falsitatis timeretur.

Quinta excommunicatio contra deferentes arma infidelibus.

HAEC excommunicatio diuiditur in duas partes. In prima excommunicantur tria genera personarum.

Primò, deferẽtes ad Turcas, & Sarracenos, vel quoscumque Christiani nominis inimicos, aliquid ex his octo; equos, arma, armorum materiam, vt ferrum, filum ferri, stannum, chalibem, & alia metallorum genera, instrumenta bellica, lignamina, funes, materiam funium, aliaq; prohibita, quibus infideles prædicti Christianos impugnant.

Secundò, facientes certiores huiusmodi inimicos de rebus ad statum reipubl. Christianæ pertinentibus, in perniciem & damnum Christianorum.

Tertiò, consilium pręstantes eisdem in eandem perniciem. In secunda parte reuocantur omnes concessiones & priuilegia Principibus vel priuatis super hoc à sede Apostolica concessa.

Pro explicatione, est primum dubium circa illud verbum, *deferentes arma*: an vendentes tantùm sine eo, quòd deferant ad terras infidelium, comprehendãtur in isto canone, sicut qui in terris Christianorũ venderent ferrum

rum,equos, & reliqua prohibita. Responde cum Caiet. ver.excommunicatio.cap.20.& Nauar.super c. ita quorundam,de iud.not.1.num.4. quòd non : quia cùm hæc materia sit pœnalis,verba sunt intelligenda in sua propria significatione,& præcisè. Non enim debet fieri ampliatio. Deferre autem dicit motum ad locum, neq; est idem quod vendere.

Secundum dubium : Vtrùm qui in vna terra infidelium existens, defert hæc ad aliam terram eorundem, censetur deferens,Tabien.ver.excommunicatio.6.nu.7. & Syluest.verb.excommunicatio.7.§ 65.responderunt negatiuè : quia iste propriè non dicitur deferre ad infideles,cum maneat inter illos, & allegant prædicti auctores declarationem Grego.9.in extrauag.quod postulastis.qui ita declarauit;quam Tabien.dicit esse renouatam quantum ad excommunicationem, non quantũ ad declarationem.

Tertium dubium est:an qui mandant deferre huiusmodi prohibita, dicantur deferentes, ita vt incurrant hanc excommunicationem.Syluest. verb.excommunicatio.7.§.24. & Panormi.in c.mulieres,de sententia excommunicationis.& c.significauit,de Iudæis,dicunt generaliter, quòd cùm aliquis actus prohibetur sub excommunicatione, comprehenditur & mandans fieri talem actum;& potest probari, quia in illo capite mulieres, respondet Papa, in canon.si quis suadente diabolo, comprehendit etiam mandantes percuti,quia qui mandat fieri,facere dicitur.His tamen non obstantibus, contrarium est tenendum cum Caiet. verb. excommunicatio,in principio,& Nauar.cap.24.num.33.& Tabie. excommunicatio.5.§.49.num.5.quia mandans, licèt sit faciens interpretatiuè,non tamẽ formaliter : & licèt primum sufficiat ad rationem peccati, non tamẽ ad rationem pœnæ,quia in lege pœnali,verba in formali significatione sunt intelligenda. Nec obstat c. dictum, quia ibi Papa declarauit, qui habet authoritatem interpretandi. Ibi autem est amplectenda tantùm interpretatio vbi facta est,non in aliis casibus,nam si mandans super

includeretur in faciente, non esset necessarium exprimere in bulla;& tamen mandans aliquādo exprimitur, aliquando non.

Quartum dubium: an deferentes huiusmodi prohibita ad hæreticos, comprehendantur in hac censura? Respondeo, quod nullo modo. Ita Nauar. ca. 27. nu. 62. quia non dicuntur Christiani nominis inimici, cùm Christū profiteantur, & nomine Christiano militent, licèt opera, & fidem Christianam nō habeant. peccant ergo mortaliter prædicti, sed non incidunt in hanc excommunicationem.

Quintum dubium: quid per arma intelligitur? Respondeo cum Syluest. verb. excommunicatio. 7. §. 59. Tabien. excommunicatio. 6. §. 1. & communi opinione intelligi tam offensiua, quàm defensiua: quod probatur ex l. armorum. ff. de verb. signif. & ex l. 3. ff. de vi & vi arm. vbi habetur; arma esse scuta, galeas, gladios, fustes, & lapides: dicuntque hi Doctores, ea dici arma quæ principaliter & verè instituta sunt ad præliandum, offendendo, vel defendendo. Vnde cultri ad scindendum panem, vel ad scindendos calamos, non sunt arma; vt etiā dicit Panorm. c. clerici, de vita & honestat. cleri. nec alia instrumenta in vsum agriculturæ: possunt tamen secundùm prædictos auctores, hæc censeri arma, ex intētione vtentis. Nam si aliqui vellent his vti ad præliandum, tunc dicerentur arma etiam cultelli, & alia huiusmodi, & qui ea deferrent ad infideles, includerentur sub hac censura. Econtrà verò in aliis armis etiamsi desit intentio vtendi illis ad præliandum, qui ea deferret ad infideles, incurrit hanc excōmmunicationem, vt notat Ioan. Andr. Panorm. & glos. super c. ad quorundam, de Iudæis.

Sextum dubium, quę dicantur ligamina? Respondeo cum Syluest. excommunicatio. 7. §. 19. & Tabien. excommunicatio. 6. nu. 3. intelliguntur ligna, ex quibus possunt triremes, naues, vel aliæ machinæ ad impugnandū fieri, & non alia ligna ad comburendum, vel in alios vsus extra bellum: vt patet ex verbo bullæ, vbi dicitur,

quibus Christianos impugnat. Nauar. super c. ita quorundam not. 7. nu. 14. dicit, comprehendi etiam sub hoc nomine ipsas triremes, & naues iam factas: quod mihi placet. licèt Caiet. ver. excommunicatio, c. 20. solam materiam intelligat, quia latiùs hîc sumitur, quàm in d. c. vbi dicitur, lignamina galearum: hic verò sine addito, dicitur lignamina, vt comprehendat materiam, & quæ ex ea fiunt.

Septimum dubium; quid significent alia prohibita. Pro solutione notatur, tria esse genera prohibitorum in iure. Quædam prohibentur absolutè, omni tempore, & omni loco. verbi gratia, deferre prohibita, vt arma, & instrumenta bellica: alia tantùm tẽpore belli, vt mercimonia, victualia, & alia huiusmodi; c. quod olim, de Iudæis. Alia prohibentur omni tempore, sed non omni loco, quia deferre hæc in Alexandriam, Aegyptum, & terrã Soldani nullo tempore licet, vt habetur in extrauag. multa, de Iudæ.

Secundò, nota tempus Treugæ, reputari pro tempore belli, vt habetur c. significauit, de Iudæ. Tempus tamen extra actuale bellum, & induciarum, nõ reputatur tempus belli; vt benè notat Tabien. verb. excõmunicatio, nu. 5. qui ad quæst. respondet ver. excommun. 6. §. 4. Omnia hæc tria genera comprehendi sub illo verbo, *alia prohibita*. Syluest. ver. excommunicatio. 7. §. 60. & Caietan. verb. excõmunicatio. c. 20. dicunt, tantùm ea quæ pertinent ad bellum ibi intelligi; & ego ita credo. quia illud relatiuum, alia, refertur ad antecedẽtia in quibus continentur tantùm prohibita, ad præliandũ pertinentia. Item verbũ sequens (*quibus Christianos impugnant*) ad idẽ determinatur: nam mercimonijs aut victualibus nõ dicuntur impugnare, licèt tempore belli ministrentur.

Octauum dubium; an qui deferunt ista ad infideles, nõ vt impugnent Christianos, sed alios infideles, incurrant hanc excommunicationem. Respondeo, si ista quæ deferũt, permaneãt, vt possint posteà impugnare Christianos, absq; dubio incidunt in hunc Canonem: si verò ea quæ deferunt. verisimiliter consumũtur. talia defer-

re non est prohibitum. Hæc de primo genere.

Secundum genus personarum contentum in hac excommunicatione, nõ comprehendit omnes qui faciunt certiores infideles de quibuscumque rebus Christianorum; sed quomodo huiusmodi res cõcernant ad statum communem alicuius Reipublicæ, & cedunt in damnum & perniciem ipsius. Vtrumque enim est necessarium ad incurrendam hanc censuram. Eodem modo est intelligendum de tertio genere personarum: quod non quicumq; dant consilium, statim sunt excommunicatij; sed solùm, quando hoc consilium cedit in damnum & perniciem Christianorum.

In posteriori parte huius excommunicationis, quia aliqui potuissent allegare priuilegium aliquod à sede Apostolica obtentũ, vt possint ad infideles deferre prohibita huiusmodi: ideo Papa derogat in totũ huiusmodi priuilegium. Vt autem conferamus prædicta cum iure antiquo: Nota, quatuor maximè esse inter alia Pontificum decreta in iure similia huic excommunicationi bullæ cœnæ.

Primum est Alex. 3. cap. ita quorundam, de iudicijs, vbi excommunicat tria genera personarum.

Primo, deferentes Sarracenis arma, ferrum, lignamina galearum.

Secundò, gerentes gubernationem & regimen in galeis, & in pyraticis nauibus.

Tertiò, subministrantes necessaria ad impugnandos Christianos eisdem Sarracenis. Per Sarracenos autẽ intelligere oportet, omnes qui sequuntur sectã Mahometanam. Iste canon, vel istud ius in multis excedit bullã; & est illa latior, in quantum sub illo verbo (*subministrant necessaria*) comprehendũtur tempore belli, victualia deferentes, quæ in bulla cœnæ non continentur, vt suprà diximus. Et simile est de dantibus vel mutuantibus pecunias eis ad impugnandum Christianos. Primum verò genus personarum continetur in bulla cœnæ, & etiã secundum sub illo verbo (*consilium præstantes.*) Est tamen strictius ex alia parte.

Pri-

Primo, quia bulla cœnæ, præter Sarracenos ad quosuis Christiani nominis inimicos extenditur.

Secundò, quia complectitur curam Gubernationis gerentes, non tantùm in galeis, & nauibus pyraticis, sed omnium infidelium contra Christianos, licèt pyratæ non sint.

Tertiò, complectitur deferentes non tantùm arma, & ferrum, sed etiam stannum, plumbum, & alia metalla armorum materiam & equos, etiam tempore pacis: quę illic nō includuntur, nisi prout necessaria sunt illis Sarracenis ad bellum contra Christianos.

Quartò, complectitur certiores facietes infideles de rebus pertinentibus ad Christianos; quæ non comprehenduntur in iure.

Alterum decretū est Clem. 3. c. quod olim, de Iudæis, vbi excōmunicat habentes commercia cum Sarracenis tēpore belli, & eos, qui per se, vel per alios, nauibus, vel quouis alio ingenio, aliqua rerum subsidia, vel consilia duxerint impendenda, etiā tempore belli durāte, intelligendo etiā tempus treugæ, vt suprà diximus. Hæc excommunicatio non est reseruata, neq; pertinet ad bullā cœnæ, nisi merces sint alia omni tēpore & loco prohibita, vt suprà diximus. Item impedietes subsidia; nisi sit aliquid eorū quæ in hac bulla prohibentur, non incurrunt excōmunicationem bullę; vt, si victualia, pecunias, & similia impendantur, quia non sunt in ea prohibita.

Tertium decretum est Innoc. 3. c. ad liberandum, de Iudæ. vbi excommunicantur omnes, quos Alex. excommunicauit, vt suprà; & insuper addit vendentes galeas vel naues, & qui machinas, auxiliū vel consiliū præstāt Sarracenis, in dispendiū Terræ sanctæ: & non est reseruata. Apponitur etiā inter alias pœnas; vt hi non absoluantur, nisi totum quo habuerunt ex damnato cōmercio, & tantundem de suo reddant in fauorē Terræ sanctæ. In bulla verò cœnæ, non continentur hi, nisi simul deferant ad ipsos, vt suprà diximus. Non continentur, inquam, vendentes galeas & naues: reliqui verò continētur, & licèt hic can. procedat tantùm, cū sit in dispen-

dium

dium Terræ sanctæ: tamen absolutè sunt excõmunicati per c.ita quorundam, de Iudæ. quia ministrant Sarracenis necessaria. Et dicuntur necessaria, non quia Sarraceni illis indigeant, sed quia ex se sunt necessaria.

Quartum decretum est Clem.5.in extrauag. multa, de Iudæ. vbi excõmunicat deferentes equos, arma, ferrum, lignamina, victualia, & alia quæcunque mercimonia in Alexandriam, vel alia loca Sarracenorum terræ Aegypti, & mittentes hæc, vel portantes, vel de portubus eorum, vt eis deferantur, extrahentes, vel extrahi permittentes, vel talia agentibus quomodolibet fauorem vel auxilium præstantes. Estque hæc excommunicatio Papæ reseruata. Vbi patet, multos excõmunicari, qui in bulla cœnæ Domini non continentur, & econtrà in bulla non tantùm ad Sarracenos, sed ad infideles alios ista prohibentur deferri. Ibidem continentur certiores facientes tempore pacis, & pro redemptione captiuorũ arma deferentes, quod olim licebat in c.significauit, de Iudæ. secũdùm aliquos, vt refert Syluest. ver. excommunicat.7.§.61. sed ego contrarium censeo cum glo. illius c. quod intelligendũ est de aliis mercibus, extra arma, ferrum, &c.

Restant quoque duo dubia. Primum est, quæ priuilegia sunt quæ Papa derogat in hac excommunicatione. Respondet Tabien. verb. excommunicatio. 6. nu. 5 referens duo priuilegia Genuensib. concessa; primum à Sixto IIII. viuæ vocis oraculo, vt possint illi exercere commercia cum Turcis, & Sarracenis: & deferre quascunque merces, præter arma, etiam tempore belli. Secundum fuit à Iulio II. puta, vt possent deferre quędam genera metallorum, scilicet plumbum, stannum, electrum, siue aurichalcum. Syluest. verb. excommunicatio.7.§.58. refert Venetos habere priuilegium pro mercibus deferendis, extra arma, ferrum, &c. Et licèt dubitet de hoc priuilegio, tamen Conrad. quæst. 51. affirmat. Possent alij alia habere priuilegia, de quibus certus nõ sum: sed Papa non derogat in hac bulla cœnæ priuilegia deferendi merces extra arma, ferrum, &c. & exer-

cere commercia,non derogatur in bulla cœnæ;cùm nō fiat mentio de ferentibus talia, vt diximus: sed derogat alia priuilegia de ferendis armis, & aliis in ea prohibitis.

Alterum dubium est; vtrum remigantes in infidelium triremibus contra Christianos, peccent & sint excōmunicati. Nauar.super c.ita quorundam. de Iudæis, tria dicit; Primò peccare mortaliter. Secundò, non contineri in hac bulla cœnæ, neque hanc excommunicationem incurrere. Tertiò, quòd incurrunt excōmunicationem iuris, quia necessaria ministrant, & auxiliū dant ad impugnandum Christianos. Ego semper de hoc dubius extiti; sed semper inclino in eandem sententiam, quia non licet auxilium dare alicui volenti alium occidere iniustè, etiam metu mortis. Ergo peccant remigantes contra Christianos in perniciem ipsorū: licèt id faciant ad saluandam vitam, atq; adeò non licebit eis metu mortis, auxilium dare infidelibus volentibus occidere Christianos, capere, aut furari res eorum. In hoc enim casu loquimur. Sunt & aliæ multæ rationes; quibus nūc supersedeo, quia longum opusculum super hoc paramus, diuino fauore.

Similiter placet Nauarr. in aliis duobus, licèt Syluest. verb. excōmunicatio.7.§.64. videatur hoc sub nomine exequutorum, ab excommunicatione iure liberare, tamen absque ratione; quia comprehenduntur sub illo verbo, *ministrant necessaria*, & sub illo, *subsidia impendunt*.

Sexta excommunicatio.

CONTINET quinq; genera personarum. Primò impedientes victualia deferentes, vel alia necessaria ad vsum Romanæ Curiæ. Secūdò, inuadentes eosdem. Tertiò, impedientes ne deferant. Quartò, perturbantes, ne deferantur. Quintò, eos qui hoc faciunt, vel defendunt talia facientes. Et extenditur excommunicatio ad omnes, licèt Pontificali, Regali, vel Reginali

dignitate, vel alia quauis Ecclesiastica, vel sæculari præfulgeant.

Circa quintum genus personarum, Caiet. verb. excommunicatio, cap. 19. & Nauar. cap. 27. nu. 64. putant, vbi dicitur (*faciunt*,) supplendum esse infinitiuum fieri, & tunc sex genera personarum, sed mihi non placet hæc opinio, quia nunquàm est tale verbum positum à prima bulla Martini Quinti, vsque ad vltimam: & tamē si esset defectus, credibile est, quòd aliquando fuisset emendatus, maximè post aduertentiam Caietani: cùm etiam in aliis locis bullæ dicatur, *qui fieri faciunt*: & cùm sit materia pœnalis, nō debet ampliari. Item nos interfuimus in consultatione, cum summo Pœnitentiario, super hanc bullam: & cùm ad hunc locum peruenimus, cum Iuris Doctis ibi adstantibus, fuit reiecta hæc Caietani opinio, vel additio. Verbum ergo *faciunt*, repetitio est præcedentium, & significat excommunicari nō tantùm prædicta facientes, sed etiam eos defendentes. Secundò nota ex Caiet. ibi, quòd cùm quis suis terris consulens, impedit hæc victualia, non incidit in hanc censuram: quia non vult per se impedire, sed sibi cōsulere, idq; honesta causa: vt, si ciues proprij paterentur defectum notabilem in victualibus, non est contra bullam, si dominus tunc prohibet ne extrahantur; vel si existente peste in curia Romana, prohibet ne quis eat Romam, volens reuerti, ne afficiat peste conciues.

Septima excommunicatio.

CONTINET viginti quatuor genera personarū, quia prohibētur octo genera actionum circa tria genera personarum. Excommunicātur ergo, qui venientes ad sedem Apostolicam, vel ab ea recedentes, vel in curia Romana morantes, rapiunt, spoliant, detinent, vel ex proposito deliberatò, mutilare, verberare, interficere præsumunt; & qui talia fieri faciunt, & mandant: quorum primum plus extenditur, quia nō omnis fieri faciens dicitur mandare.

Pro intelligentia sunt quædam dubia.

Primum est, qui intelligatur per *venientes ad sedem Apostolicam.* Respondeo, eos intelligi qui ratione summi Pontificis veniunt, & non qui ratione stationis, vel indulgentiarum, &c. Sed habentes negotium, prætentionem, gratiam, vel quid aliud; mediante, vel interuenien te Papa, siue sit Romæ, siue alibi.

Secundum dubium, qui sint morantes in curia Romana. Respondet benè Caieta. verb. excommunicatio, cap. 14. intelligi curiales ipsos vulgò dictos, qui ratione curiæ Pōtificiæ in Roma sunt, siue mediatè, siue immediatè Pontifici inseruiant, siue sint cum Cardinalibus, siue Episcopis qui curiæ adsunt. Vnde Romani ciues, & alij aliis de causis Romæ existentes, propter quas ibi adessent, licèt curia Pontificis alibi moraretur, non dicuntur morantes in curia.

Tertium dubium, quid sit *ex proposito deliberato mutilare, &c.* Respondet benè Caiet. ibi, non omne homicidiū, quod est peccatum mortale, dici in præsenti, ex proposito deliberato, sed commissum ex præmeditato, & animo pacato cóceptum, id est, extra rixam & flagrans delictum, & idem dicunt de mutilatione. Et aduertāt confessarij, quòd sunt excommunicati, verberantes ex tali proposito mutilantes, occidētes curiales, &c. & venientes ac recedentes à sede Apostolica.

Quartum dubium est: vtrùm illa tria verba, scilicet, *rapere, spoliare, detinere*, eodem modo se habeant respectu morantium in curia, & aliorum. Respondet Caieta. ibi, quòd non: quia respectu venientium, vel recedentium à sede Apostolica, sufficit aliquid horum facere ad incurrendam censuram, sed respectu morantium, requiritur, vt fiat authoritate vsurpata, tanquàm, si esset iudex, aut potestatem habens: vt, si orator Regis comprehenderet aliquem Romę, vt castigaret, vel mitteret aliò castigandum: quod videntur significare verba; quia dicitur, *excommunicamus illos qui iurisdictionem ordinariam vel delegatam non habentes, morantes in curia, temeritate propria rapiunt, spoliant, detinent, &c.* Quæ sententia est probabilis: &, licèt

non

non placeat Nauar.cap.27.nu.65.mihi tamen placet, quia in materia pœnali, vt ista expositio restringens est amplectenda, cùm est cōmoda. Illa ergo verba *mutilare, verberare, interficere*, requirunt propositum deliberatum respectu venientium, recedentium, & morantium, sed illa tria, nempè, *rapere, spoliare, & detinere*, nō requirunt authoritatis vsurpationem, nisi respectu morantiū in curia.

Octaua excommunicatio.

COMPREHENDIT octo genera personarū: scilicet mutilantes, verberantes, interficientes, capientes, incarcerantes, detinentes Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos. Similiter aliquid horū mādantes. Vbi nota, non comprehendi hîc Cardinales, qui non sunt Episcopi, sed est alia excōmunicatio in fauorem illorum, c. fœlicis, de pœnitentia, de qua infrà dicemus.

Secundò nota; Episcopos debere esse consecratos, ad incurrendum censuram hanc: nam quamuis electus, confirmatusque sit Episcopus, nisi sit consecratus, non incurritur hæc censura, sed alia Papalis, 17. quæstio. 4. can. si quis suadente, & Caieta. verb. excommunicatio, cap. 12.

Aduerte etiam, in iure esse latam excommunicationem Papalem contra omnes hos: vt habetur Clemen. si quis suadente, de pœnis. quæ quidem cōprehendit omnes hos, & alios plures qui in bulla cœnæ non continentur. Excommunicantur enim Episcoporū percussores. Sub quo verbo intelliguntur mutilatores, & verberatores: nam hi etiam percutiunt. Excommunicantur enim interfectores, similiter captores; sub quo verbo intelliguntur incarcerantes, & detinentes. Excommunicantur etiam bandientes Episcopos: & hi non sunt in bulla cœnæ Domini excommunicati. Similiter excommunicantur qui hæc mandant, vel sunt socij, vel dant consiliū, vel ratificāt, vel dant fauorē, vel scienter

receptant illos. Similiter excommunicantur Potestates, Rectores, Consiliarij, Consules, Baliui, Scabini, Aduocati, Officiales, quocunque nomine vocentur, qui in aliquo horum culpabiles extiterint. Omnes hi in cœna non continentur. Vnde Clementina est multò amplior in hac parte, quàm sit bulla cœnæ. Aliæ autem pœnæ ibi apponuntur, de quibus dicendum est posteà.

Nona excommunicatio.

COMPREHENDIT multa genera personarum: & est amplissima: quia est in defensionem sedis Apostolicæ, & libertatis Ecclesiasticæ. Continet tres partes principales.

In prima continentur quinq; excommunicationes.

Secunda complectitur quatuor genera personarum: nempè verberantes, mutilantes, interficientes, & bonis spoliantes per se, vel per alium, aliquas ex his personis; scilicet recurrentes ad Romanam curiam, super negotiis & causis propriis, vel prosequentes in curia, easdem causas, vel eorum solicitatores, & aduocatos, vel procuratores, vel auditores, aut iudices super eisdem causis, vel negotiis deputatos, siue personæ læsæ sint Ecclesiasticæ, siue sæculares. Limitantur tamen hæ quatuor actiones propter quas excommunicatio fertur, quando occasione, & intuitu causarum, vel negotiorum fiunt. Dices, suprà sunt excommunicati qui morantes in curia verberãt, mutilant, &c. sed hi modo numerati in hac excommunicatione, possunt esse simul morantes in curia. Ergo tales incurrent duas excommunicationes. Respondeo, ita esse, quia propter varia delicta potest quis multis ligari excommunicationibus, vt habetur 3.q.4.c. Engeltrudam. Vnde, his duabus egent absolutionibus, vel vna complectente duas, respectu duarũ excommunicationum quas incurrunt.

Secunda excommunicatio complectitur quinq; genera personarum: nempè prohibentes, ne literæ Apostolicæ, etiam in forma breuis, gratiã vel iustitiam con-

cernētes, etiam monitoria, citationes, exequutoriales, executioni mandentur sine eorum beneplacito & examine. Secūdò, capientes notarios, exequutores, subexecutores prædictarum literarum, citationum, monitoriarum, exequutorialium. Tertiò, eosdem incarcerantes. Quartò, detinentes. Quinto, capi, detineri, incarcerari facientes. Et intelligitur ratione dictarū literarum vel citationum, &c. puta, ne denuncient, vel quid aliud faciant. Hi omnes sunt excommunicati. Sed est dubium vtrùm prædicta facientes, excusentur, quando id facerent in vtilitatem Reipublicæ propriæ. Respondeo, hác excusationem nullius esse momenti: quicquid ipsi dicant esse in detrimentū Reipublicæ, quia non licet ipsis propria authoritate, summo Pastori resistere, nisi quando ipse se tyrannicè gereret, & contra iustitiam vellet eos opprimere, quod non est in præsentia. Si enim ipsi proponerent Papæ difficultates, & suæ Reipublicæ detrimentum, & nollet vlla via prouidere, excusationem haberent: quod tamen non faciunt, nec damna sunt ista maxima, vt iactantur, sed maiora sunt scandala, quæ sequuntur ex eorum inobedientia.

Tertia excommunicatio continet duo genera personarum.

Primò, inhibentes, ne aliqui pareant mandatis, aut literis Apostolicis, gratiam, vel iustitiam concernentibus, aut Legatorum sedis Apostolicæ, aut Nunciorum ipsius, vel iudicum delegatorum, ipsorum, & eorum rebus iudicatis, decretis, processibus, aut exequutorialibus, donec ipsi consentiant per suas literas exequutoriales, quas vocant, & alias nuncupatorias, certo soluto pretio.

Secundò, inhibentes, ne tabelliones vel notarij super huiusmodi literarum, vel processuum exequutione aliqua instrumenta conficiant, vel confecta parti cuius interest, tradant, sine ipsorum etiam beneplacito.

Quarta excommunicatio continet tria genera personarum: nempè directè vel indirectè prohibentes, statuentes, mandantes sub quibū suis pœnis, quibuscumq;

per-

personis in genere, vel in specie, ne accedant ad Romanam curiam pro quibuscumque negotiis gerendis, vel gratiis impetrandis, vel ne à dicta sede gratias impetrent, vel ne impetratis vtantur.

Quinta excommunicatio comprehendit omnes pertinaciter se subtrahentes ab obedientia summi Pontif. vel quomodolibet recedere præsumentes. Vbi nota, nõ hic includi schismaticos in prima excommunicatione contentos: nam hi habẽt inobedientiam cum rebellione, vt dictum est: sed inobedientes Roman. Pontif. cum pertinacia, id est, cognoscendo esse mandatum eius, & nolendo obedire.

SECVNDA pars principalis huius excommunicationis continet duas excommunicationes.

Prima, ligantur omnes, qui suo officio, vel ad instantiam quorumcunque personas ecclesiasticas, capitula, conuentus, vel collegia Ecclesiasticorum quorumcunque, coram se ad eorum tribunal, audientiam, cancellariam, consilium, Parlamentum ve, præter communis iuris dispositionem, vt infrà declaratur, trahunt, vel trahi faciunt, vel procurant directè vel indirectè, quouisq; ficto colore.

Secunda ligantur, qui hactenùs fecerunt, ordinauerunt vel publicauerunt, vel in posterum faciẽt, & ordinabunt, vel publicabunt statuta, ordinationas, cõstitutiones, Pragmaticas, vel quæuis alia decreta, in genere, vel in specie, quauis causa, vel quouis quæsito colore; etiam prætextu literarum Apostolicarum vsu non receptarum, vel reuocatarum, quibus decretis, ordinationibus, &c. libertas Ecclesiæ tollitur, vel in aliquo lęditur, vel deprimitur, vel aliàs quouis modo restringitur, vel quibusuis sedis Apostolicæ iuribus, quomdolibet tacitè, vel expressè præiudicatur.

Circa primam excommunicationem, nota tres præcipuè esse casus, in quibus iudex sæcularis, iudicare potest personas Ecclesiasticas.

Primò, qñ traduntur per iudices Ecclesiasticos brachio sæculari, vt habetur in c. cùm non ab hoĩe, de iudi.

Secundò in causa ciuili, de licētia Episcopi proprij vt habetur c.2. de foro compet. Ita habet etiam Syluest verb. iudex.1.§.4.

Tertius est, per viam reconuentionis, vt habetur 3.q. 8.can.1. quod eodem modo intelligitur in causa ciuili, vt ait ibidem idem Syluest.

TERTIA pars principalis continet quinque particulas, In prima excommunicantur tria genera personarum; nempè vsurpantes, surripientes, sequestrātes sine expressa licentia sedis Apostolicæ iurisdictiones, fructus, redditus, prouentus ad Ecclesiasticas personas, ratione monasteriorum, Ecclesiarum, vel aliorum beneficiorum Ecclesiasticorum ab ipsis obtentorum, pertinentes.

Et notatur ex Caiet. verb. excommunicatio, cap.27. quòd, vt hæc excommunicatio incurratur vsurpando, surripiendo, & sequestrando.

Primò, requiritur, vt sint bona pertinētia ratione beneficiorum, &c. quia si personæ ecclesiasticæ habēt alia bona, aliunde prouenientia, propter eorum vsurpationem non incurritur.

Secundò, requiritur, vt sint bona pertinentia ad ipsas personas Ecclesiasticas, ratione beneficiorum, &c. Vnde, cùm beneficia vacant, & ad nullam personam adhuc pertinent, licèt per vsurpationem eorum, peccatum fiat restitutioni obnoxium, sicut est præcedens, non tamen incurritur hæc excommunicatio.

Tertiò requiritur, vt vsurpatio, vel surreptio sit cū quadam appropriatione, quasi ad ipsum vsurpantem, vel surripientem pertineret; quod intelligit Caietan. cùm dicit surripere bona Ecclesiæ, vt sunt Ecclesiæ. Vnde, non ligantur hac censura fures, latrones, & milites, qui vsurpant fructus vel bona clericorum rapiūt, quia id nō faciunt sibi appropriantes, quasi ad suum ius pertinerent.

Quartò, requiritur vt sit sine expressa licentia sedis Apostolicæ.

In secunda particula, excommunicantur tria genera per-

personarum; imponentes personis Ecclesiasticis, & earum Monasteriorum, Ecclesiarum, vel beneficiorũ bonis, fructibus, redditibus, & prouẽtibus, absq; expressa licentia sedis Apostolicæ collectas, decimas, tallias, præstantias, & alia onera, & exigentes variis & exquisitis modis hæc eadem, & accipiẽtes etiam à spontè dantibus. Vbi nota; non tantùm excõmunicati, imponentes exigentes aliquid ex prædictis, vel accipientes ex bonis beneficiorum Ecclesiarum & monasteriorũ, sed etiam quando hæc imponũtur ipsis personis Ecclesiasticis, licèt beneficia non habeant, vel alia bona habeant, nisi quando personæ Ecclesiasticæ negotiationibus sæcularibus se immiscent. Tunc enim licet illis imponere gabellas. sicut sæcularibus super tali negotiatione, vt notat Syluest. verb. gabella, 3. §. 11. Vnde non est audiendus Nauarrus, cap. 26. nume. 68. qui putat hanc excommunicationem tantùm comprehendere imponentes, exigentes, accipiẽtes. &c. onera super bonis beneficiorũ, quia in bulla vtrumque ponitur. In iure antiquo, c. non minùs, extra, de immunit. Eccles. excommunicati sunt imponentes hæc onera personis Ecclesiasticis, sine licentia sedis Apostolicæ, nisi propter vtilitatem vel necessitatem communem, quando bona sæcularium ad id non suppetunt. Quę excommunicatio non fuit reseruata. Posteà verò in Concil. Lateranensi, vt habetur, c. aduersus, extra, eodem titul. fuit ablata hæc exceptio sub Innocen. IIII. Posteà Bonifacius VIII. in c. clerici, de immunit. Eccles. in 6. reseruauit sibi excommunicationem, & extendit ad accipientes quocunque modo etiam à donantibus; & vniuersitatem talia facientẽ supposuit interdicto, & extendit excommunicationem ad ipsas personas quouis modo, etiam spontè soluẽtes onera prædicta. Posteà Benedict. Vndecim. in extrauag. quod olim, de immunit. Eccles. reuocauit hoc vltimum Decretum, quoad hoc, ne habeat locũ in accipientib. à spontè dantibus. Posteà Clemens V. in Clem. quoniã, de immunit. eccles. reuocauit vtrumq; decretum, & voluit obseruari illa capita ex Concil. allegata, scilicet nõ mi-

nùs,&,aduersus. His omnibus succeissit bulla excōmmunicans etiam spontè accipientes à spontè dantibus; & quod amplius est, innouat omnia decreta & cōcilia generalia, etiam Cano. super his. Vnde decretum Bonifacij locum habere videtur, ac si esset in Cœna.

In tertia particula, omnia prędicta in his tribus partibus huius nonæ excommunicationis extenduntur ad, per se & per alios, directè vel indirectè, aliquid prædictorum facientes, exequentes, procurantes, palàm vel occultè suffragium vel votum dantes; vbi valdè nota: hanc extensionem cadere super omnia à principio huius nonę excommunicationis dicta, vt notat Sylu. verb. excommunicatio, 7. §. 70. 71. & 72. Tabien. verb. excommunicatio, 6. nu. 12. & propterea, sub vno contextu copulatiuè legitur.

In quarta particula extenduntur omnes hæ excommunicationes ad omnia personarū genera, cuiuscunq; conditionis, status, præeminentiæ, vt patet in litera.

In quinta particula innouantur canones antiqui super hæc dicta, cum interdicto, de quo diximus suprà, & cum aliis pœnis in eis contentis. Sed nota non innouari decretum Bonifacij, quātum ad hoc quod ipsi clerici soluentes sunt excommunicati, sed quantum ad ipsos imponentes, vel accipientes, vel exigentes, quia nō innouantur Canones, nisi quantum ad prædicta in hac excommunicatione, in qua non comprehenduntur soluentes, nec spontè, nec alio modo.

DVM hæc legeremus, publicata est bulla Pij V. in qua multa sunt addita & aliqua mutata.

Primò addita est in secundo loco post primam excōmunicationem alia excommunicatio, contra appellantes ad futurum Concilium, vt sequitur.

Decima excommunicatio.

CONTINET tria genera personarum, nempè appellantes ad futurum Concilium, à mandatis ordinationibus, & sententiis Papæ.

Secundò dantes cõſilium ad hoc. Tertiò dantes auxilium ad hoc, vel fauorem; vt fiat appellatio, cuiuſcunque ſtatus perſonæ. Similiter ſiue ſint perſonæ, ſiue capitula, ſiue collegia, ſiue vniuerſitates. Circa hanc excommunicationem ſunt notanda tria.

Primò ponuntur duo verba, ſcilicet *excommunicamus & interdicimus*. Primum verbum refertur ad perſonas. Secundum ad collegia, Vniuerſitates & capitula appellantia, vel quæ dant auxilium, vel conſilium: quia hæc non poſſunt excommunicari, vt habetur c. Romana, de ſent. excom. in 6. Ob id interdicuntur.

Secundò nota, hanc excommunicationem cõtra eadem tria genera perſonarum eſſe antiquam, latam à Pio II. & confirmatam à Iulio II. Cuius extrauagan. meminit Caieta. verb. excommunicatio, cap. 25. licèt tũc non erat reſeruata, & modò hic reſeruatur occaſione quarundam monacharum in Hiſpania, quæ tẽpore præſenti appellarunt ad Concilium, conſilio neſcio cuius aduocati.

Tertiò nota ex eodem Caietano, non incurrere hãc excommunicationem, dantem conſilium vel auxilium, niſi de facto ſequatur appellatio, quia ſunt actiones acceſſoriæ, & non inducunt pœnam, niſi ſequatur principalis.

Circa octauam excommunicationem, etiam eſt facta additio, quia extenditur ad mutilantes, percutiẽtes, interficientes, incarcerantes, detinentes, captiuantes Cardinales non Epiſcopos, quod ante non erat, vt ibi diximus, & ad Nuncios, & ad Legatos Apoſtolicos etiã non Epiſcopos, nec Cardinales.

Item comprehendit non tantùm mandãtes, vt prius ſed etiam dantes conſilium, vel auxilium, & addita eſt excommunicatio contra eiicientes Nuncios vel Legatos prædictos à terris ſuis. Hoc autem erat etiam illud ſub eadem Cenſura prohibitum in extrauag. ſuper gentes Ioan. Vigeſimi ſecundi. licèt in hac extrauag. latior fuerit excommunicatio, quàm contra impediẽtes Nuncios, vel Legatos, quo minùs exequerentur ſuum officium.

cium. Plus autem est, impedire, quàm eiicere, vt patet. Prędicta verò iuris excommunicatio non est reseruata, & additur in ea noua pœna; quia Regna integra, ciuitates & loca, ipso facto sunt interdicta, quandiu in eadem pertinacia durauerint.

Circa nonam excommunicationem, qua excommunicantur in prima parte, prohibentes, ne recursus fiat pro negotiis gerendis, vel gratiis impetrãdis ad sedem Apostolicam, additur etiam pro literis impetrandis; & excommunicãtur de nouo, qui tales literas apud se, vel notarium, vel alias personas detinent, contra abusum quorundam has literas detinentium, & accipientium à partibus, ac nolentium dare, ne eis vtantur, & augentiũ moras, donec illi absque literis recedant.

Sunt & alia mutata atque minuta addita, sed non magni momenti: vt ex ipsa bulla apparebit. Illud etiam verbum, contra recedentes ab obedientia Romani Pontificis, est mutatum, & posita in prima omnium excommunicatione.

Habemus ergo iam decem excommunicationes, cum hac quam diximus additam esse in secundo loco in bulla Pij V.

Vndecima excommunicatio.

Addita est nunc de nouo hæc excommunicatio ad maiorem expressioremq; declarationem Romani Pontificis, contra duodecim genera personarum, quæ in aliquam ex quatuor actionibus se intromittunt. Hæ personæ sunt Magistratus, Senatores, Præsidentes, Auditores; Iudices quocunque nomine nuncupati, Cancellarij, Vicecancellarij, Notarij, Scribæ, Exequutores, Subexequutores. Omnes, quomodolibet se intromittentes in quatuor actionibus, excommunicantur. Actiones sunt quatuor in causa criminali contra personas ecclesiasticas, capere, processare, sententiam ferre, vel exequi. Et reuocantur omnia priuilegia etiam

à ſede Apoſtolica conceſſa Regibus, Ducibus, Principibus, Rebuſpublicis, Monarchis, Ciuitatibus, aliisq; Potentatibus, quouis nomine nominentur. Satis hæc ſunt clara. Vtinam Principes Chriſtiani aperiant oculos ad videndum, & aures ad audiendum. Non enim iam excuſationem, vel ſubterfugium habere poſſunt.

Duodecima excommunicatio.

COMPREHENDIT tredecim genera perſonarũ, propter aliquam ex octo actionibus, ſiue per ſe, ſiue per alium fiant: nempè Cancellarios, Vicecancellarios, Conſiliarios ordinarios, vel extraordinarios, Præſidentes Cancellariorum, Parlamentorum, Conſiliorum, Procuratores generales eorundem, & Imperatorum, Regum, &c. Iudices ordinarios, & delegatos, Archiepiſcopos, Epiſcopos, Abbates, Cõmendatarios, Vicarios, Officiales.

Primò, qui auocant cauſas beneficiales vel decimales vel ſpirituales, vel annexas ſpiritualibus, ab Auditoribus Cõmiſſariis Apoſtolicis, aliisve Iudicibus eccleſiaſticis: licèt id fiat prætextu exemptionum, gratiarũ & aliarum literarum Apoſtolicarum.

Secundò, qui auctoritate laicali impediunt exequutiones monitoriorũ, citationum, inhibitionum, ſequeſtrationum, exequutorialium, & aliarum literarum Apoſtolicarum, tam gratiam, quàm iuſtitiam concernentium, à Papa, vel Camerario, vel à Præſidentibus Cameræ, Auditoribus, Commiſſariis, aliisve Iudicibus Apoſtolicis, in eiſdem cauſis emanatarum.

Tertiò, qui auctoritate laicali impediunt illarum curſum & audientiam, perſonas, capitula, collegia, conuentus, cauſas ipſas exequi volentes.

Quartò, qui ſe in eiſdem cauſis, vt Iudices intromittunt.

Quintò, qui compellunt vel ordinant partes auctrices ad reuocandum, vel faciendum reuocare prædictas citationes, monitoria, &c.

Sextò, qui compellunt, vel ordinant eaſdem partes ad faciendum abſolui eos, contra quos tales inhibitiones emanârunt, à pœnis & cenſuris in eis contentis.

Septimò, qui quomodolibet impediunt exequutionem literarum Apoſtolicarum vel exequutorialium.

Octauò, qui ad prædicta ſuum fauorem, conſilium, vel aſſenſum præſtant.

Remouentur autem duo prætextus.

Primus, violentiæ prohibendæ perſonis & ſubditis ſuis; qui meritò excluditur, quia debent recurrere ad ſedem Apoſtolicam pro remedio, & non faciunt.

Secundus, quia ſolent comparere per procuratorē vel fiſcalem, coram Iudice Eccleſiaſtico deputato ad exequutionem literarum, & dicere, ſe ſupplicare ad ſedem Apoſtolicam de prędicta exequutione, & cum hoc accipiunt literas, & nunquam ſupplicationem coram Papa exequuntur. Excluditur hic prætextus, niſi prædictam ſupplicationem legitimè proſequantur. Qui prætextus ſecundus, de nouo eſt in hac bulla adiunctus.

Decimatertia excommunicatio.

EST contra nouem genera perſonarum, ſex principalia, & tria vltima acceſſoria; ſcilicet, mutilantes, vulnerantes, interficientes, capientes, detinentes, deprædantes Romipetas, id eſt, accedētes ad vrbem, deuotionis, vel peregrinationis cauſa; & in ea morantes, vel ab ea recedentes, & qui illis auxilium, conſiliū, vel fauorem dant. Caiet. verb. excommunicatio, cap. 13. benè notat. Intelligi etiam non exiſtente Romę ſede Apoſtolica; quia eſt in fauorem viſitantium limina Apoſtolorum, & olim etiam erat contra talia facientes contra peregrinos in terram ſanctam, vt refert Tabien. ver. excommunicatio. 6. in fine.

Deci-

Decimaquarta excommuni-catio.

CONTINET quatuor partes. In prima excommunicantur quinque genera personarum, nempè occupantes, detinentes, hostiliter destruentes, inuadentes, occupare, detinere, destruere, inuadere præsumentes; & hoc per se, vel per alios directè, vel indirectè, quouis titulo, vel colore, in toto vel in parte almam Vrbem, Regnum Siciliæ, Insulas Sardiniæ, & Corsicæ, Terras citra Pharum, Patrimonium B. Petri in Tuscia, Ducatum Spoletanum, Comitatum Venusinum, Sabiniensem, Marchiæ Anchonitana, Massiæ, Tribariæ, Romandiolæ, Campaniæ, & maritimas prouincias, illarũque terras, & loca, & terras specialis commissionis Arnulphorum, Ciuitatesque Bononiam, Cæsaream, Ariminum, Beneuentum, Perusium, Auenionem, ciuitatem Castellæ, & Turderum, & alias ciuitates, terras, vel loca, vel iura ad ipsam Romanam Ecclesiam spectantia, & pertinentia, dictæ Romanæ Ecclesiæ, mediatè vel immediatè subiecta.

In secunda parte excommunicantur quatuor genera personarum; vsurpantes, perturbantes, retinentes, variis modis vexare præsumentes supremam iurisdictionem in prædictis illis locis Pontifici & Romanæ Ecclesiæ competentem.

In tertia parte, duæ excommunicationes extenduntur ad adhærentes, fautores, defensores illorum, & consilium, auxilium, vel fauorem quomodolibet præstantes.

In vltima parte excommunicantur illi, qui, sede vacante, & alio quouis tempore, abstulerunt à sacro palatio vasa aurea, argentea, vestimenta, suppellectilia cuiusque generis, libros, scripturas, & alia bona, & dictorum detentores, ac quicunque ad quorum manus bona ipsa, quouis titulo. & quauis causa scienter peruenerint, & illi in quorum manibus ad præsens existunt.

In bulla præcedenti etiam excommunicantur rapi-

entes bona de naufragiis, & à raptoribus accipientes; ſed iam hoc eſt tranſpoſitum ad tertiam excommunicationem.

Poſt has excommunicationes Papa declarat, & proteſtatur tria.

Primò, abſolutionem ſolennem die Iouis Cœnæ faciendam, vel aliàs etiam faciendam ſolemniter, aliquẽ ex prædictis omnibus excommunicatis nõ comprehendere, neque eis ſuffragari, niſi priùs à prædictis, cum verò propoſito ſimilia non committendi, deſtiterint.

Secundò, idem proteſtatur contra eos, qui ſtatuta, pragmaticas, &c. fecerunt contra libertatem Eccleſiæ, niſi prius illa reuocauerint, & de ſuis Archiuis, vel locis capitularibus, & libris deleuerint, & de reuocatione Papam certiorem fecerint. Sed nota, quòd Papa in die Cœnæ, nec aliàs, abſoluit etiam iſta facientes: ſed dicit, quòd ſi fortè fuerit aliqua ſolemnis & generalis abſolutio facta, hæc non comprehendit, niſi cum dictis conditionibus.

Tertiò, reuocat priuilegia omnia per non obſtantia, vbi etiam reſeruat ſibi abſolutionem omnium prædictorum; niſi in articulo mortis, cum præcepto, vt etiam tunc non fiat, niſi priùs facta ſatiſdatione vel præſtita cautione de ſtando mandatis Papæ, & reuocat omnia priuilegia, quibus abſolutio ab alio quàm à Papa ipſo extra dictum articulum poterat exhiberi, reuocatque inter alia, Concilia generalia. Ex quo habes Concilium Tridentinum, ſeſſ. 24. cap. 6. eſſe reuocatum, vbi facultas dabatur Epiſcopis, vt per ſe, vel per ſuos Vicarios, abſoluerent ab omnibus caſibus Papæ reſeruatis, occultis etiam ab hæreſi, tamen per ſe tantùm, non per alium, totum hic reuocatur.

Vltima excommunicatio.

EST contra præſumentes abſoluere aliquem ex prędictis: & interdicuntur etiam ab officio lectionis,

prædicationis,administrationis sacramentorum,& audiendi confessiones, & aliæ pœnæ infligendæ promittuntur;& ipsa absolutio irritatur.

Vltima hæc excommunicatio est reseruata sicut aliæ. Olim enim in bulla Pauli I. in hac excommunicatione ponebatur noua reseruatio. Excommunicabat enim absoluentes,& addebat, vt isti à nullo,nisi à Romano Pontifice possent absolui. Quę verba modò nō sunt, vt refert Felin. in c. pastoralis, de officio iudicis ordinarij. §. præterea, nu. 9. Ratio dubij est,quia sicut suprà diximus,hæc bulla est ab homine, & vt habetur in d.c. excommunicatio ab homine,ab eodem fulminante,vel superiore absolui tantùm potest. Nauar. cap. 27. nu.74. dicit,non esse reseruatam, quia est generalis, nec est lata contra personam particularem,& determinatam. Talis autem excommunicatio assimilatur excommunicationi à iure,quæ si non est reseruata expressè, censetur non reseruata. Citat Imol. c.graue, de præbend. qui de tali excommunicatione generali ita sentit. Felinus tamen loco citato, num.4. citans Imolam in hanc sententiam,dicit esse singularem opinionem;communem esse in contrarium,nempè tam generalem, quàm particularem excommunicationem ab homine,ab eodem,vel superiore esse absoluendam. Quod videtur probabilius; quia est communis sententia,& quia opposita non probatur. Item quia c.nuper, de sentent. excommunicationis, in sola excommunicatione à iure dicitur, quòd si non ponitur reseruatio expressè, censetur non resaruata. Vnde præsens excommunicatio reseruata est;immò puto esse in Cœna domini, quia eodem processu bullæ continetur. Et quòd sit reseruata, tenet Syluest. verb. excommunicatio.7.§.26. Caietan.etiam verbo,excommunicatio,capite 77. Tabiena verbo,excommunicatio. 6.in fine.

In residua parte bullæ tria alia continentur.

Primò,præceptum Papæ,in virtute sanctæ obedientiæ, quo obligat sub mortali singulos Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, omnes curam animarum

habentes, omnes confessores tam Regulares, quàm laicos, vt hanc bullam habeant, & studeant attentè, & diligenter legere.

Secundò, præcipit Episcopis, vt faciant eam in suis diœcesibus publicari, & saltem semel in anno in Ecclesiis Cathedralibus legi.

Tertiò, declarat hanc bullam habere vigorem, donec alia promulgetur, siue per eundem Pontificem, siue per successorem. Vnde iuxta hoc, non cessat in sede vacante. Atque hæc notanda sunt circa hanc bullam.

Laus Deo.

FINIS.

Tolet[illegible]s